İçindekiler

İçindekiler 1
Şekiller Listesi 10
Tablolar listesi 20
MEVCUT DURUM ANALİZİ 25
1 GİRİŞ 25
1.1 Bölgesel Kalkınma Ve Bölge Planlaması Yaklaşımına Genel Bakış 25
1.2 Türkiye'de Bölgesel Planlama 26
1.3 Çukurova Bölgesi'nde Planlama 28
1.3.1 Çukurova Bölge Planı (1970) 29
1.3.2 Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi (1987) 30
1.3.3 İskenderun Körfezi Kıyı Alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi 32
1.3.4 Mersin – Karaman Çevre Düzeni Planı 34
1.3.5 Adana Çevre Düzeni Planı 35
1.4 2010-2013 TR62 Çukurova Bölge Planı Yöntemi 36
1.4.1 Stratejik Planlama Yaklaşımı 36
1.4.2 Planlama Yöntemi 39
1.4.3 Planın Genel Yapısı 41
2 SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK 43
2.1 Devlet Planlama Teşkilatı'nın İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 43
2.2 EDAM'ın Türkiye için bir Rekabet Endeksi Araştırması 44
2.3 URAK'ın İller Arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması 45
2.4 Değerlendirme 46
3 COĞRAFİ YAPI VE ALTYAPI 47
3.1 Coğrafi Yapı ve Doğal Kaynaklar 47
3.1.1 Kapsam ve Sınırlar 47
3.1.2 Topografik-jeomorfolojik Yapı 48
3.1.3 Arazi Kullanımı 50
3.1.4 Hava-İklim 53
3.1.5 Doğal Kaynaklar 55
3.1.5.1 Su Kaynakları 55
3.1.5.2 Madenler 57

3.2 Çevre ve Altyapı 58
3.2.1 Koruma Alanları, Milli Parklar 58
3.2.1.1 Yumurtalık Lagünü Milli Parkı 58
3.2.1.2 Aladağlar Milli Parkı 58
3.2.1.3 Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi 59
3.2.2 Enerji 60
3.2.2.1 Boru Hatları 60
a. Irak-Türkiye ham petrol boru hattı: 61
b. Ceyhan - Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı 61
c. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı 61
3.2.2.2 Elektrik 62
3.2.3 Ulaşım 64
3.2.3.1 Hava Yolu 64
3.2.3.2 Deniz Yolu 65
Mersin Limanı: 66
3.2.3.3 Demiryolu 68
3.2.3.4 Karayolu 69
3.2.4 Atık Yönetimi 70
3.2.4.1 Atıkların Toplanması ve Bertaraf Yöntemleri 71
3.2.4.2 Atıkların Geri Kazanımı ve Değerlendirilmesi 73
3.2.4.3 Değerlendirme 74
3.2.5 Hava, Su, Toprak Kalitesi ve Kirlilik 74
3.2.5.1 Hava Kalitesi ve Kirliliği 74
3.2.5.2 Su Kalitesi ve Kirliliği 76
a. Temiz Su Sistemi 76
b. Atık Su Sistemi, Kanalizasyon ve Arıtma Sistemi 78
3.2.5.3 Toprak Kalitesi ve Kirliliği 79
3.2.5.4 Hava Kalitesi ve Kirliliği 81
3.3 Değerlendirme 81
4 BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL ALTYAPI 83
4.1 Beşeri Gelişme 83
4.1.1 Nüfus 83
4.1.1.1 Nüfusun Büyüklüğü, Nüfus Yoğunluğu ve Nüfus Artış Hızı 83
4.1.1.2 Nüfusun Cinsiyet Yapısı 88

4.1.1.3 Nüfusun Yaş Durumu 89
4.1.1.4 Medyan Yaş 94
4.1.1.5 Şehirleşme 95
4.1.1.6 Hane Halkı 97
4.1.1.7 Nüfusun Eğitim Durumu 98
4.1.1.8 Nüfusun işgücü ve istihdam durumu 108
a. İşgücüne Katılma ve İşsizlik 108
b. İşgücüne Dahil Olmama 111
c. İstihdamın Sektörel Dağılımı ve İşteki Durumu 113
d. İstihdamın bölge içi mekansal ve sektörel dağılımı 115
4.1.2 Göç 121
4.1.3 Dezavantajlı Gruplar 125
4.1.4 Sosyal Sorunlar 126
4.2 Sosyal Altyapı 128
4.2.1 Kültür 128
4.2.1.1 Müze 129
4.2.1.2 Sinema 130
4.2.1.3 Kütüphane 132
4.2.1.4 Tiyatro 134
4.2.2 Eğitim 135
4.2.3 Sağlık 144
4.3 Değerlendirme 148
5 EKONOMİK YAPI 150
5.1 Temel Ekonomik Göstergeler 150
5.1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) 150
5.1.2 İstihdam-İşsizlik 152
5.1.3 Dış Ticaret 155
5.1.4 Bankacılık 156
5.1.5 Yabancı Doğrudan Yatırım (YDY) 158
5.1.6 Kamu Yatırımları 158
5.1.7 Yatırım Teşvikleri 159
5.1.7.1 Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 160
5.1.8 İnovasyon 161
5.1.8.1 Patent ve Faydalı Model 163

5.1.8.2 Endüstriyel Tasarım 165
5.1.9 Markalaşma 167
5.2 Ekonomik Altyapı 168
5.2.1 Organize Sanayi Bölgeleri- Endüstri Bölgeleri 168
a. Adana Hacı Sabancı OSB 169
b. Mersin Tarsus OSB 169
c. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi 169
5.2.2 Serbest Bölgeler 170
5.2.3 Limanlar 173
5.2.3.1 Mersin Limanı 173
5.2.4 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknopark) 174
a. Mersin Technoscope 175
b. Çukurova Teknokent 175
5.3 Ekonomik Faaliyetler 175
5.3.1 Bölgede Ekonomik Faaliyet Gösteren Birimler 176
5.3.1.1 Ana Faaliyet Kolları 176
5.3.1.2 Sektörler 177
a. Hizmetler 180
b. İmalat Sanayi 181
5.3.2 Dış Ticaret 186
5.3.2.1 İhracatta Öne Çıkan Sektörler 193
5.3.3 Yabancı Doğrudan Yatırım 199
5.3.4 Yatırım Teşvikleri 200
5.3.5 Kamu Yatırımları 205
5.3.6 Sonuç 207
5.4 Bölgede Öne Çıkan Ekonomik Sektörler 208
5.4.1 Tarım 208
5.4.1.1 Tarım Sektörünün Dünya Ticaretindeki Yeri 208
5.4.1.2 Avrupa Birliği'nde Tarım 210
5.4.1.3 Türkiye'de Tarım 210
5.4.1.4 Çukurova'daki Tarımsal Üretime Genel Bakış 212
5.4.1.5 Bitkisel Üretim 217
a. Bitkisel Üretimde Dış Ticaret 220
b. Meyveler 221

i. Turunçgiller 223
ii. Üzüm ve Üzümsüler 224
iii. Taş Çekirdekliler 225
iv. Adana'da Öne Çıkan Meyveler 227
v. Mersin'de Öne Çıkan Meyveler 227
c. Sebzeler 228
i. Meyvesi Yenen Sebzeler 229
ii. Yaprağı Yenen Sebzeler 230
iii. Adana'da Öne Çıkan Sebzeler 232
iv. Mersin'de Öne Çıkan Sebzeler 232
d. Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretimi 233
i. Adana'da Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretiminde Öne Çıkan Ürünler 236
ii. Mersin'de Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretiminde Öne Çıkan Ürünler 236
e. Tarla Ürünleri 237
i. Tahıllar 238
ii. Yağlı Tohumlar 240
iii. Adana'da Öne Çıkan Tarla Ürünleri 241
iv. Mersin'de Öne Çıkan Tarla Ürünleri 242
f. Organik Tarım 243
g. Çukurova'da Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünlerinin 2007 Yılı Üretim ve Girdi Maliyetleri 245
5.4.1.6 Hayvansal Üretim 246
5.4.2 İmalat Sanayi 247
5.4.2.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı 247
a. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörüne Genel Bakış 247
b. Türkiye'de Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü 247
c. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü 252
i. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Alt Sektörleri 252
Adana'da Öne Çıkan Gıda Sanayi Alt Sektörleri 252
Mersin'de Öne Çıkan Gıda Sanayi Alt Sektörleri 256
ii. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü Dış Ticareti 258
5.4.2.2 Tekstil, Hazır Giyim ve Konfeksiyon 260
a. Dünya'da Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü 260
b. Türkiye'de Tekstil ve Giyim Sektörü 261

i. Türkiye'de Hazır Giyim Sektörünün Gelişimi 262
ii. Çukurova'da Tekstil Sektörü 269
iii. Değerlendirme 278
5.4.2.3 Kimya Sanayi 280
a. Kimya Sektörünün Dünya Ticaretindeki Yeri 280
b. Türkiye'de Kimya Sektörü 284
c. Kimya Sektörünün Dış Ticareti 288
d. Çukurova Bölgesi'nde Kimya Sektörü 292
e. Çukurova'da Kimya Sektörünün Dış Ticareti 294
f. Çukurova'da Kimya Sektörünün Geleceği 299
5.4.2.4 Makine ve Metal Eşya, Otomotiv Sanayi, İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi 301
a. Dünya'da ve Türkiye'de Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi 301
b. Çukurova TR62 Bölgesi'nde Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi 305
i. Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi Dış Ticareti 309
c. Değerlendirme: 313
5.4.2.5 Ağaç İşleri ve Mobilya Sanayi 315
a. Dünyada Mobilya Sanayi 315
b. Dünya Mobilya İhracatı 316
c. Dünya Mobilya İthalatı 317
d. Dünya Ahşap Mobilya İhracatı 318
e. Dünya Ahşap Mobilya İthalatı 319
f. Türkiye'de Mobilya Sanayi 320
g. Türkiye'de Mobilya Üretimi 321
h. Türkiye'de Mobilya Tüketimi 321
i. Mobilya Sanayi Ortalama Kapasite Kullanım Oranı 321
j. Türkiye'nin Mobilya İhracatı 322
k. Türkiye'nin Mobilya İthalatı 324
l. Türkiye'nin Ahşap Mobilya İhracatı 324
m. Türkiye'nin Ahşap Mobilya İthalatı 325
n. Çukurova'da Ağaç İşleri ve Mobilya Sanayi 325
o. Değerlendirme 332
5.4.2.6 Yenilenebilir Enerji 334
a. Yenilenebilir Enerji Kavramına Genel Bakış 334

b. Yenilenebilir Enerji Türleri 335
i. Hidro Enerji 335
ii. Rüzgar Enerjisi 336
iii. Güneş Enerjisi 340
iv. Biyogaz 343
v. Biyodizel 344
vi. Biyoetanol 344
vii. Deniz Kaynaklı Enerjiler 344
5.4.2.7 Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi 346
a. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörüne Genel Bakış 346
b. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü 351
i. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü Alt Sektörleri 351
Adana'da Öne Çıkan Alt Sektörler 351
Mersin'de Öne Çıkan Alt Sektörler 352
ii. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü Dış Ticareti . 353
c. Değerlendirme 354
5.4.3 Turizm 356
5.4.3.1 Dünyada Turizm 356
5.4.3.2 Türkiye'de Turizm 358
a. Üst Ölçekli Stratejik Belgeler: 361
i. AB Turizm Stratejileri: 361
ii. Dokuzuncu Kalkınma Planı: 361
iii. Kültür ve Turizm Bakanlığı Stratejik Planı 362
5.4.3.3 Çukurova Bölgesi'nde Turizm 364
a. Bölgenin Turizm Envanteri 364
i. Kıyı Turizmi: 364
ii. Kış Turizmi: 366
iii. Eko- Agro Turizm: 366
iv. Kültür-İnanç Turizmi: 366
v. Kongre-Fuar Turizmi: 366
vi. Sağlık Turizmi 367
b. Bölgedeki Turistik Kapasite 369
5.4.4 Lojistik 373
5.4.4.1 Dünyada Lojistik Sektörü 373

5.4.4.2 Türkiye'de Lojistik Sektörü 376
5.4.4.3 Çukurova Bölgesinde Lojistik Sektörü 380
5.4.4.4 Serbest Bölgeler 381
a. Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi 384
5.4.4.5 Lojistik Eğitim ve Tanıtım Faaliyetleri 385
5.4.4.6 Değerlendirme 386
5.4.5 Hizmetler 388
5.4.5.1 İnşaat 388
5.4.5.2 Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı 389
5.4.5.3 Ulaştırma ve depolama 390
5.4.5.4 Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri 391
5.4.5.5 Finans ve sigorta faaliyetleri 392
5.4.5.6 Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler 393
5.4.5.7 İdari ve destek hizmeti faaliyetleri 394
5.4.5.8 Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik 395
5.5 Değerlendirme 396
6 KURUMSAL YAPI 401
6.1 Merkezi İdarenin Yerel Örgütlenmesi 401
6.2 Yerel İdare 402
6.3 Özel Kesim ve Sivil Toplum 403
6.4 Bölgedeki Kurumlar Arası İlişkiler 404
6.4.1 Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık 406
6.4.2 Finansal Yardım/Destek 410
6.4.3 Makine ve Teknik Yardım 413
6.4.4 Ortak Kültürel Etkinlik 415
6.4.5 Ortak Proje ve Ortak Yatırım 418
6.4.6 İlişkilerin İlçeler Arası Dağılımı 421
6.5 Değerlendirme 422
KAYNAKÇA 424
EKLER 430
Ek-1: Yeni Yatırım Teşvik Sistemi 430
a. Genel Teşvik Sisteminden Yararlanacak Yatırımlar 430
b. Bölgesel Desteklerden Yararlanacak Yatırımlar 430

c. Büyük Ölçekli Yatırımlar 432
d. Ar-Ge ve Çevre Yatırımları 434
Ek-2: Yoğunlaşma Endeksi Tekniği 436
Ek-3: İşaretlenmiş Ki Kare Testi 438
Ek-4: Türkiye Turizm Stratejisi – Mevcut Durum 439
Ek-5: Türkiye Turizm Stratejisi Kavramsal Eylem Planı 440
Ek-6: Kurumsal İlişki Analizi Kurum Kodları 441
EK-7: Kurumsal İlişki Analizi Yerleşim Kodları 447
EK-8: Kurumsal İlişki Analizi Anket Formu 448

Şekiller Listesi

Şekil 1: İllerin DPT sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il) 44
Şekil 2: İllerin EDAM rekabetçilik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il) 45
Şekil 3: İllerin URAK rekabetçilik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il) 46
Şekil 4: TR62 Çukurova Bölgesi'nin sınırları ve konumu 47
Şekil 5: Bölgenin jeomorfolojik yapısı 49
Şekil 6: Arazi kullanımı 50
Şekil 7: Arazi kullanım oranları 51
Şekil 8: Adana ili 1991-2001 yılları arası arazi kullanımları arasındaki değişim 52
Şekil 9: Mersin ili 1991-2001 yılları arası arazi kullanımları arasındaki değişim 53
Şekil 10: Bölgedeki ortalama sıcaklılar 54
Şekil 11: Ortalama günlük güneşlenme süresi (saat) 54
Şekil 12: Ortalama yağışlı gün sayısı 55
Şekil 13: Bölgedeki milli parklar, koruma alanları 60
Şekil 14: Ana boru hatları 62
Şekil 15: Adana elektrik tüketimi (mWh) 64
Şekil 16: Mersin elektrik tüketimi (mWh) 64
Şekil 17: Hava ulaşım trafiği (yolcu) 65
Şekil 18: Hava ulaşım trafiği (yük) 65
Şekil 19: 2002-2008 yılları arasında Türkiye'deki limanlardaki elleçleme hacmi (ton) 68
Şekil 20: Bölgeden geçen hat kesimi üzerindeki demiryolu taşımacılığı 68
Şekil 21: TR 62 Çukurova Bölgesi ulaşım altyapısı 69
Şekil 22: Bertaraf yöntemine göre belediye sayısı (Adana) 72
Şekil 23: Bertaraf yöntemine göre belediye sayısı (Mersin) 73
Şekil 24: Adana'da içme suyu verilen belediye sayısı (2001-2006) 77
Şekil 25: Mersin'de içme suyu verilen belediye sayısı (2001-2006) 77
Şekil 26: Adana ili arıtma tesisi olan belediye sayısı (2001-2006) 79
Şekil 27: Mersin ilinde arıtma tesisi olan belediye sayısı (2001-2006) 79
Şekil 28: Akdeniz Bölgesi hava kalitesi değerleri, Aralık 2009 81
Şekil 29: Sayım yıllarına göre TR62 Çukurova Bölgesi nüfusu ve bölge nüfusunun Türkiye içindeki payı (1927-2008) 85
Şekil 30: Sayım yıllarına göre Adana ve Mersin illerinin nüfusları ve nüfus artış hızları (1927-2008) 85
Şekil 31: TR62 Çukurova Bölgesi ilçe nüfusları, 2008 86

Şekil 32: TR62 Çukurova Bölgesi'nde nüfus yoğunluğu, 2007 87
Şekil 33: TR62 Çukurova Bölgesi'nde nüfus artış hızı, (2000-2007) 88
Şekil 34: Genel cinsiyet oranı (%) (Adana, Mersin, TR62, Türkiye) (1927-2008) 89
Şekil 35: Türkiye nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (2008) 90
Şekil 36: Nüfusun yaş gruplarına dağılımı (Adana-Mersin) (2008) 91
Şekil 37: Yaş bağımlılık oranı (%) (Adana-Mersin-Türkiye) (1935-2008) 92
Şekil 38: TR62 Çukurova Bölgesi genç yaş bağımlılık oranları 93
Şekil 39: TR62 Çukurova Bölgesi yaşlı nüfus bağımlılık oranları 94
Şekil 40: Sayım yıllarına göre medyan yaş (Adana-Mersin-Türkiye) (1935-2008) 95
Şekil 41: Şehirlerde yaşayan nüfusun oranı (%) (Adana-Mersin-TR62-Türkiye) (1927-2008) .. 96
Şekil 42: TR62 Çukurova Bölgesi'nde şehirleşme oranları 96
Şekil 43: Ortalama hane halkı büyüklüğü (Adana-Mersin-Türkiye) (1955-2000) 98
Şekil 44: Yerleşim yerlerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü (Adana-Mersin-Türkiye) ... 98
Şekil 45: Türkiye ve TR62 Bölgesi'nde okuryazarlık oranının yıllar içindeki değişimi 100
Şekil 46: 2008 yılı verilerine göre Düzey 2 bölgelerinde okuma yazma bilen nüfus oranı 101
Şekil 47: Türkiye ve TR62 Çukurova Bölgesi'nde okuryazar kadın oranı (6 yaş ve üzeri) 102
Şekil 48: Türkiye ve TR62 Çukurova Bölgesi'nde okuryazar erkek oranı (6 yaş ve üzeri) 102
Şekil 49: TR62 Bölgesi'nde ilk ve ortaöğretim eğitim gören öğrenci sayılarının dağılımı 103
Şekil 50: Türkiye, TR62, Adana ve Mersin'de öğrenci sayılarının dağılımı 104
Şekil 51: Adana ve Mersin'de öğrenci sayılarının dağılımı 105
Şekil 52: Türkiye, TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin'de lisans ve ön lisans mezunlarının kadın ve erkek dağılımı 105
Şekil 53: TR62 Bölgesi lisans ve ön lisans mezunlarının kadın ve erkek dağılımı 107
Şekil 54: TR62 Bölgesi lisans ve ön lisans öğrenci sayısı kadın ve erkek dağılımı 107
Şekil 55: Adana, Mersin ve Türkiye'de işgücüne katılım oranı (İKO) ve işsizlik oranı (İO) (1980-2000) 109
Şekil 56: TR62 ve Türkiye'de işgücüne katılım oranı (İKO) ve işsizlik oranı (İO) (2004-2009) 109
Şekil 57: TR62'de eğitim durumuna göre işgücü ve istihdam 111
Şekil 58: Adana, Mersin ve Türkiye'de işgücüne dahil olmama oranları (1980-2000) 111
Şekil 59: Çukurova Bölgesi ve Türkiye'de işgücüne dahil olmama oranları (2004-2009) 112
Şekil 60: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çalışmama nedenine göre işgücüne dahil olmayan nüfus oranları (1980-2000) 112
Şekil 61: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çalışmama nedenine göre işgücüne dahil olmayan nüfus oranları (2004-2008) 113
Şekil 62: TR62 Çukurova Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımı (2004-2009) 113

Şekil 63: TR62 Çukurova Bölgesi'nde istihdamın işteki durumu (2004-2009) 114
Şekil 64: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tarım istihdamının işteki durumu (2004-2008)..... 115
Şekil 65: Türkiye'de tarım istihdamının işteki durumu (2004-2008)..... 115
Şekil 66: İstihdamın cinsiyet dağılımı..... 116
Şekil 67: İstihdamın sektörel dağılımı (tarım-sanayi-hizmetler-inşaat) 117
Şekil 68: Tarım istihdamının bölge içi dağılımı 118
Şekil 69: Sanayi istihdamının bölge içi dağılımı 119
Şekil 70: İnşaat sektöründe istihdam edilenlerin bölge içi dağılımı 120
Şekil 71: Hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin bölge içi dağılımı 121
Şekil 72: Adana iline gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı..... 122
Şekil 73: Mersin iline gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı..... 123
Şekil 74: TR62 Çukurova Bölgesi'ne gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı..... 123
Şekil 75: TR62 Çukurova Bölgesi'nden giden göçün varış noktası itibarıyla dağılımı..... 124
Şekil 76: Düzey 2 bölgelerinde suçun işlendiği ikametgah türüne göre infaz kurumuna giren hükümlüler, 2007 126
Şekil 77: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR62 Çukurova Bölgesi..... 127
Şekil 78: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR621 Adana 127
Şekil 79: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR622 Mersin 128
Şekil 80: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla müze sayıları ve müzelerdeki eser mevcudu 129
Şekil 81: TR62 Çukurova Bölgesi'ndeki müze sayıları ve Türkiye içindeki durumu..... 130
Şekil 82: Düzey 2 bölgelerinde 10.000 kişi başına düşen koltuk sayıları..... 132
Şekil 83: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla kütüphanelerdeki kitap sayısı ve ödünç alınan kitap sayısı 133
Şekil 84: Türkiye, TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin'de kütüphanelerden yararlanan sayısı ve ödünç alınan kitap sayısı 134
Şekil 85: Gösteri başına düşen seyirci sayısı..... 135
Şekil 86: : İlçeler bazında ilk öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 138
Şekil 87: İlçeler bazında orta öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı 138
Şekil 88: İlçeler bazında ilk öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı..... 139
Şekil 89: İlçeler bazında orta öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı..... 140
Şekil 90: Bölgedeki öğretim elemanlarının dağılımı..... 141
Şekil 91: Bölgedeki eğitim birimlerinde görevli öğretim elemanları..... 142
Şekil 92: Bölge üniversiteleri öğrenci sayıları..... 143

Şekil 93:Öğretim Görevlisi başına düşen öğrenci sayısı 144
Şekil 94: TR62 Çukurova Bölgesi hastaneleri..... 146
Şekil 95: Sağlık personeli dağılımı..... 146
Şekil 96: Hastanelerin ve yatak kapasitelerinin ilçelere göre dağılımı 147
Şekil 97: Dış ilçeler sağlık personeli, yatak sayısı ve sağlık ocakları 147
Şekil 98: GSYH'nin Türkiye genelinde Düzey 2 bölgelerine göre dağılımı..... 151
Şekil 99: Kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı (2008) 159
Şekil 100: Yatırım teşvik belgeli sabit yatırım miktarının bölgesel dağılımı (2008)..... 160
Şekil 101: Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Düzey 2 bölgeleri 161
Şekil 102: Çukurova Bölgesi'nde patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuruları (1999-2008) 162
Şekil 103: Patent başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008) 164
Şekil 104: Çukurova Bölgesi ve Türkiye'deki patent başvurularının sektörel dağılımı (ilk 10 sektör) (2007) 164
Şekil 105: Faydalı model başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)..... 165
Şekil 106: Endüstriyel tasarım başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008) 166
Şekil 107: Marka başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)..... 168
Şekil 108: Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi 169
Şekil 109:Türkiye'deki Serbest Bölgeler 170
Şekil 110: Mersin Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin sektörlere göre dağılımı..... 172
Şekil 111: Çukurova Bölgesi'nde ana ekonomik faaliyet kollarındaki yerel birim sayısı bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler (2003-2007)..... 177
Şekil 112: Adana ve Mersin'de yerel birimlerin sektörel dağılımı (2009) 179
Şekil 113: Adana ve Mersin'de hizmetler sektöründeki yerel birimlerin alt sektörlere göre dağılımı (2009)..... 181
Şekil 114: Adana ve Mersin'de imalat sanayii sektöründeki yerel birimlerin alt sektörlere göre dağılımı (2009)..... 182
Şekil 115: Türkiye genelinde Düzey 2 bölgeleri arası üretim birimi dağılımı 183
Şekil 116: Adana'da yerel birim sayıları bakımından yoğunlaşma endeksi 1'in üzerinde olan sektörler (2009) 184
Şekil 117: Mersin'de yerel birim sayıları bakımından yoğunlaşma endeksi 1'in üzerinde olan sektörler (2009) 185
Şekil 118: TR62 Çukurova Bölgesi'nin dış ticareti..... 187
Şekil 119: Adana ve Mersin illerinin Çukurova Bölgesi 2007 yılı ithalatı ve ihracatı içindeki payları..... 188

Şekil 120: Adana'nın ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002-2007) 188
Şekil 121: Mersin'in ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002-2007) 189
Şekil 122: Adana ve Mersin'de ihracatın sektörel dağılımı (2007) 190
Şekil 123: Adana ve Mersin'de ithalatın sektörel dağılımı (2007) 192
Şekil 124: Adana ili ihracatında yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler 194
Şekil 125: Mersin ili ihracatında yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler 197
Şekil 126: TR62 Bölgesi'nde yabancı sermayeli şirketlerin sektörel dağılımı 200
Şekil 127: Yatırım teşvik belgeli yatırımların yıllar içinde bölgesel dağılımı (2004-2008) 201
Şekil 128: Adana ili yatırım teşvik belgeleri sonucu sabit yatırım miktarlarının sektörel dağılımı (2008) 202
Şekil 129: Mersin ili yatırım teşvik belgeleri sonucu sabit yatırım miktarlarının sektörel dağılımı (2008) 203
Şekil 130: Çukurova Bölgesi yatırım teşvik belgeli yatırımların sektörel dağılımı (2008) 204
Şekil 131: Çukurova Bölgesi'ndeki kamu yatırımlarının Türkiye içindeki oranı (1999-2008) 205
Şekil 132: Çukurova Bölgesi'ndeki kamu yatırımlarının sektörel dağılımı (2008) 206
Şekil 133: Gıda ürünlerinin dünya ticaretindeki yeri (2000-2007) 209
Şekil 134: Gıda ürünlerinin Türkiye dış ticareti içindeki yeri (1980-2007) 210
Şekil 135: Çukurova'da tarımsal üretim değeri (1995-2007) 216
Şekil 136: Çukurova'da bitkisel üretim (1991-2008) 217
Şekil 137: Ürün gruplarına göre bitkisel üretim miktarı (Adana-Mersin) (1991-2008) 218
Şekil 138: Bitkisel üretimde ürün gruplarına göre üretim miktarının ilçelere göre dağılımı (2008) 219
Şekil 139: TR62 Çukurova Bölgesi'nde bitkisel üretimde dış ticaret (2002-2007) 220
Şekil 140: Dış ticaret fasıllarına göre bitkisel ürünlerin ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007) 221
Şekil 141: Ürün gruplarına göre meyve üretimi (Adana-Mersin) (2008) 222
Şekil 142: Ürün gruplarına göre meyve üretimi (Adana-Mersin) (2008) 222
Şekil 143: Turunçgiller üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 223
Şekil 144: Ürünler bazında turunçgiller üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008) 224
Şekil 145: Üzüm ve üzümsü meyvelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 224
Şekil 146: Ürünler bazında üzüm ve üzümsü meyvelerin üretimi (Mersin) (1992-2008) 225
Şekil 147: Taş çekirdekli meyvelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 226
Şekil 148: Ürünler bazında taş çekirdekli meyvelerin üretimi (Mersin) (1992-2008) 226
Şekil 149: Ürün gruplarına göre sebze üretimi (Adana-Mersin) (2008) 228

Şekil 150: Meyvesi yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 229
Şekil 151: Ürünler bazında meyvesi yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008) 230
Şekil 152: Yaprağı yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 231
Şekil 153: Ürünler bazında yaprağı yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008) 231
Şekil 154: Örtü altı sebze ve meyve üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007) 234
Şekil 155: Ürünler bazında örtü altı sebze ve meyve üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007) . 235
Şekil 156: Niteliklerine göre örtü altı sebze ve meyve üretim alanları (Adana-Mersin) (1995-2007) 236
Şekil 157: Ürün gruplarına göre tarla ürünleri üretimi (Adana-Mersin) (2008) 238
Şekil 158: Tahıl üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 239
Şekil 159: Ürünler bazında tahıl üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 239
Şekil 160: Yağlı tohumların üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 240
Şekil 161: Ürünler bazında yağlı tohumların üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008) 241
Şekil 162: Hayvansal ürünlerin üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007) 246
Şekil 163: Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (2009) 248
Şekil 164: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe cironun Düzey 2 bölgeler arası dağılımı 250
Şekil 165: Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (2002-2007) 251
Şekil 166: TR62 Çukurova Bölgesi gıda ürünleri ve içecek imalatı yerel birim sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri 252
Şekil 167: Sebze ve meyve işleme sanayi alt sektörleri (Adana) (2009) 253
Şekil 168: Bitkisel ve hayvansal yağlar sektörü alt sektörleri (Adana)(2009) 254
Şekil 169: Yem sanayi sektörü alt sektörleri (Adana)(2009) 255
Şekil 170: Et ve et ürünleri alt sektörleri (Adana)(2009) 255
Şekil 171: Sebze ve meyve işleme sanayi alt sektörleri (Mersin)(2009) 257
Şekil 172: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (Çukurova) (2002-2007) 259
Şekil 173: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007) 259
Şekil 174: Türkiye'de tekstil ürünleri imalatı ve giyim eşyası imalatı sektöründe yıllara kapasite kullanım oranları 265
Şekil 175: Türkiye'de tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde illerdeki birim sayıları ... 266
Şekil 176: Türkiye'de 4 haneli tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi alt sektörlerinin birim sayısı 267
Şekil 177: Türkiye'de tekstil sektörü 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları 267

Şekil 178: Türkiye'de tekstil sektöründe yapılan üretimin 2002 yılı miktarları 268
Şekil 179: Türkiye'de giyim sektörü 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları 268
Şekil 180: Türkiye'de deri eşya ve kürk sektörünün 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları 269
Şekil 181: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi 4 haneli tekstil alt sektörlerinin birim sayıları 270
Şekil 182: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri alt sektörünün birim sayıları 273
Şekil 183: Tekstil pamuk elyafı ve yan ürünleri alt sektörünün birim sayılarının dağılımı 274
Şekil 184: TR62 Bölgesi'nde tekstil giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar alt sektörünün birim sayısı bakımından Düzey 2 bölgeleri arası dağılımı 275
Şekil 185: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil ve giyim sektöründe ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranları (2002-2007) 276
Şekil 186: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tekstil ve giyim sektöründe ihracat miktarı (dolar) bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler (2002-2007) 277
Şekil 187: TR62 Bölgesi'nde tekstil ve giyim sektöründe ithalat miktarı (dolar) bakımından yoğunlaşma endeksi bakımından dağılımları (2002-2007) 278
Şekil 188: 2007 yılında dünyadaki temel ihracat ürünlerinin oransal dağılımı 280
Şekil 189: Yıllar içerisinde kimyasalların ticareti 281
Şekil 190: Kimyasalların bölgelerdeki ticaret içindeki ithalat-ihracat oranları (2007) 282
Şekil 191: 2007 yılı kimya sanayiinde alt grup ve sektörlerin dağılımı 283
Şekil 192: Türkiye'deki kimya sanayinin ciro bazında Düzey 2 bölgeleri arası dağılımı 285
Şekil 193: Kimya sanayinde yer alan firmaların Düzey II bölgelerarası dağılımı 286
Şekil 194: 2002-2007 yılları arasında Türkiye'de kimya sanayiinin ithalat ve ihracatının gelişimi 289
Şekil 195: Türkiye'de kimya sektörünün dış ticareti (1990-2007) 290
Şekil 196: Türkiye'de kimya sanayiinin alt sektörlerindeki ithalatın 2002-2007 yılları arasındaki değişimi 291
Şekil 197: Türkiye'de kimya sanayiinin alt sektörlerindeki ihracatın 2002-2007 yılları arasındaki değişimi 291
Şekil 198: Çukurova Bölgesi'nde 2002-2007 yılları arasında kimya ve plastik sanayilerindeki dış ticaret gelişimi 296
Şekil 199: Adana'da kimya ve plastik sanayii ihracatında yıldızlaşan, dönüşen, olgunlaşan, gelişen dış ticaret fasılları 298
Şekil 200: Mersin'de kimya ve plastik sanayi ihracatında yıldızlaşan, dönüşen, olgunlaşan, gelişen dış ticaret fasılları 299
Şekil 201: Türkiye'de metal eşya-makine sanayiinde illerdeki birim sayıları 303

Şekil 202: Türkiye'de metal eşya-makine sanayi alt sektörlerinin birim sayıları 304
Şekil 203: TR62 Çukurova Bölgesi "metal eşya-makine sanayiinin alt sektörleri birim sayıları 308
Şekil 204: Metal eşya-makine sanayii sektörünün 4 haneli alt sektörlerinin birim sayısı bakımından TR62 Bölgesi'ndeki dağılımı 309
Şekil 205: TR62 Bölgesi'nde makine, metal eşya ve otomotiv sektöründe ihracat miktarı (dolar) bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen dış ticaret fasılları (2002-2007) 310
Şekil 206: TR62 Bölgesi'nin metal eşya-makine sanayii sektöründe ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranları (2002–2007) 311
Şekil 207: Adana ve Mersin illerinin ihracat miktarları (2002-2007) 311
Şekil 208: TR62 Bölgesi'nin "ana metal sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007) 312
Şekil 209: TR62 Bölgesi'nin "başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007) 312
Şekil 210: TR62 Bölgesi'nin "motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007) 313
Şekil 211: TR62 Bölgesi'nin "makine ve teçhizat hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007) 313
Şekil 212: Ülkelerin dünya mobilya üretiminden ülkelerin aldığı pay (%) 315
Şekil 213: Türkiye'de ağaç mobilya sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı 327
Şekil 214: Türkiye'de mobilya, döşeme ve boya sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı 328
Şekil 215: Türkiye'de mobilya ve döşeme sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı 328
Şekil 216: TR62 Bölgesi ağaç işleri sanayinin ihracat-ithalat değerleri (2002-2007) 331
Şekil 217: TR62 Bölgesi mobilya sanayinin ihracat-ithalat değerleri (2002-2007) 331
Şekil 218:Türkiye rüzgar enerjisi potansiyeli 337
Şekil 219: Mersin ve Adana illeri kapasite faktörü dağılımı (50m) 338
Şekil 220: Mersin ili rüzgar enerjisi santrali kurulabilir alanlar 339
Şekil 221: Adana ili rüzgar enerjisi santrali kurulabilir alanlar 339
Şekil 222: Avrupa ülkelerinde güneş enerjisi potansiyeli 341
Şekil 223: Türkiye güneş enerjisi potansiyeli 342
Şekil 224: Güneş termik santrali kurulabilir alanlar 343

Şekil 225: Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörleri (2009) 349
Şekil 226: Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (2002-2007) 350
Şekil 227: Kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörlerine göre firma sayılarının dağılımı (Adana) (2009) 352
Şekil 228: Kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörlerine göre firma sayılarının dağılımı (Mersin) (2009) 353
Şekil 229: TR62 Çukurova Bölgesi Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü dış ticareti 354
Şekil 230: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007) 354
Şekil 231: Dünyada turist sayısı (2003-2006) 357
Şekil 232: Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı (%) (1982-2008) 359
Şekil 233: Adana kıyı turizmi 365
Şekil 234: Mersin kıyı turizmi 365
Şekil 235: Çukurova Bölgesinin turistik potansiyel haritası 368
Şekil 236: Turistik tesislerin yatak sayılarının dağılımı (Adana-Mersin) 369
Şekil 237: TR62 Çukurova Bölgesi turistik tesislerin yatak sayılarının dağılımı (2009) 370
Şekil 238: TR62 Çukurova Bölgesi yatak kapasitesinin sınıflara göre dağılımı (2009) 370
Şekil 239: TR62 Çukurova bölgesi turistik tesislerde geceleme sayıları (2009) 371
Şekil 240: Çukurova Bölgesi'nde turizm alanları 372
Şekil 241: İhracat (1995-2005) (Dünya-Kuzey Amerika-Avrupa-Asya) 375
Şekil 242: Bazı Akdeniz ülkelerinin lojistik performans endeksleri 377
Şekil 243: Türkiye dış ticareti (1980-2006) 379
Şekil 244: Serbest bölgelerden yapılan dış ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içindeki payı 381
Şekil 245: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacmi (1990-2007) 382
Şekil 246: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacminin sektörel dağılımı 383
Şekil 247: Mersin Serbest Bölgesi'nin Mersin'in toplam dış ticareti içindeki payı 384
Şekil 248: Yumurtalık Serbest Bölgesi 384
Şekil 249: Çukurova Bölgesi'nde kurumlar arası ilişki genel durumu 406
Şekil 250: "Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi 407
Şekil 251: Kurum türlerine göre"Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık" ilişkileri 408
Şekil 252: Kurum türlerinin renk gösterimi 408
Şekil 253: "Bilgi alışverişi ve danışmanlık" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar 409
Şekil 254: "Finansal destek/yardım" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi 410
Şekil 255: Kurum türlerine göre "finansal destek/yardım" ilişkileri 411

Şekil 256: “Finansal destek/yardım” ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar 412
Şekil 257: “Makine ve teknik yardım” ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi 413
Şekil 258: Kurum türlerine göre “makine ve teknik yardım” ilişkileri 414
Şekil 259: “Makine ve teknik yardım” ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar 415
Şekil 260: “Ortak kültürel etkinlik” ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi 416
Şekil 261: Kurum türlerine göre “ortak kültürel etkinlik” ilişkileri 417
Şekil 262: “Ortak kültürel etkinlik” ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar 418
Şekil 263: “Ortak proje ve yatırım” ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi 419
Şekil 264: Kurum türlerine göre “ortak proje ve yatırım” ilişkileri 420
Şekil 265: “Ortak proje ve yatırım” ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar 420
Şekil 266: İlçeler arası ilişkilerin dağılımı 421

Tablolar listesi

Tablo 1: Yer üstü su kaynakları 56
Tablo 2: Yer altı su kaynakları 56
Tablo 3: Barajlar 57
Tablo 4: Çukurova Bölgesi'ndeki maden rezervleri 57
Tablo 5: Bölgede yer alan enerji santralleri 63
Tablo 6: Çukurova Bölgesi elektrik tüketimi, birim (mWh) 63
Tablo 7: Bölgedeki limanlar 66
Tablo 8: Dünyadaki konteyner trafiğinde ilk 125 liman, 2007 67
Tablo 9: Türkiye'deki limanların konteyner trafiği, 2008 67
Tablo 10: Mevcut karayolları 69
Tablo 11: Çukurova Bölgesindeki arazi kullanma kabiliyeti sınıflamasına göre topraklar 80
Tablo 12: TR62 Çukurova Bölgesi'nin nüfusu ve nüfus yoğunluğuna göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri 84
Tablo 13: Düzey 2 bölgeleri bazında toplam nüfus, şehirlerde yaşayan nüfus, köylerde yaşayan nüfus ve şehirlerde yaşayan nüfus oranı (2008) 95
Tablo 14: TR62 Çukurova Bölgesi ortalama hane halkı büyüklüğünün Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri 97
Tablo 15: Türkiye'de ve bazı AB ülkelerinde eğitim harcamaları ve öğrenci başına düşen harcamalar (GSYİH içinde) 99
Tablo 16: Türkiye, TR62, Adana ve Mersin'de 2008/2009 öğretim dönemi itibarıyla okullaşma oranları (%) 106
Tablo 17: TR62 Çukurova Bölgesi'nin istihdam oranına göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008) 108
Tablo 18: Çukurova Bölgesi'nde işsizlik 110
Tablo 19: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla müze sayıları 129
Tablo 20: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla sinema sayıları 131
Tablo 21: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla kütüphane sayıları 133
Tablo 22: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla tiyatro sayıları 135
Tablo 23: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla orta ve ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 137
Tablo 24: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla hastane yatak sayıları ve yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı 145
Tablo 25: Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYH sıralaması 151
Tablo 26: Düzey 2 bölgelerinin toplam işgücü 152

Tablo 27: Tarım sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri 152
Tablo 28: Sanayi sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri 154
Tablo 29: Hizmetler sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri ... 155
Tablo 30: Düzey 2 bölgelerinin dış ticareti (2007) 156
Tablo 31: Düzey 2 bölgelerinin mevduat durumu (2008) 157
Tablo 32: Düzey 2 bölgelerinde yabancı doğrudan yatırım (31.12.2009 itibarıyla)..... 158
Tablo 33: Çukurova Bölgesi patent başvuru sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)163
Tablo 34: Çukurova Bölgesi faydalı model başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008) 165
Tablo 35: Çukurova Bölgesi endüstriyel tasarım başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008) 166
Tablo 36: Çukurova Bölgesi marka başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008) 167
Tablo 37: Türkiye'deki Serbest Bölgelerdeki istihdam, 2009 171
Tablo 38: Türkiye'deki Serbest Bölgelerin ticaret hacmi, 2009 171
Tablo 39: Mersin Serbest Bölgesi'ndeki firmaların faaliyet konularına göre dağılımı 172
Tablo 40: Çukurova Bölgesi'ndeki önemli limanlar, iskeleler 173
Tablo 41: Mersin Limanı bilgileri 174
Tablo 42: Adana'da yerel birim sayıları ve istihdam açısından öne çıkan sektörler (2009)... 186
Tablo 43: Mersin'de yerel birim sayıları ve istihdam açısından öne çıkan sektörler (2009).. 186
Tablo 44: Adana ihracatında öne çıkan sektörler (2002-2007)..... 195
Tablo 45: Mersin ihracatında öne çıkan sektörler (2002-2007)..... 198
Tablo 46: Bazı göstergeler açısından Türkiye-AB kıyaslaması (2001) 211
Tablo 47: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim değerinin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)213
Tablo 48: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim miktarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007) 213
Tablo 49: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim alanlarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007) 214
Tablo 50: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim veriminin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)215
Tablo 51: Çukurova Bölgesi canlı hayvanlar ve hayvansal üretim değerinin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007) 216
Tablo 52: Adana'da öne çıkan meyveler 227
Tablo 53: Mersin'de öne çıkan meyveler 228
Tablo 54: Adana'da öne çıkan sebzeler..... 232
Tablo 55: Mersin'de öne çıkan sebzeler..... 233

Tablo 56: Çukurova Bölgesi örtü altı sebze ve meyve üretim miktarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007) 234
Tablo 57: Adana'da örtü altı sebze ve meyve üretiminde öne çıkan ürünler 236
Tablo 58: Mersin'de örtü altı sebze ve meyve üretiminde öne çıkan ürünler 237
Tablo 59: Adana'da öne çıkan tarla ürünleri 242
Tablo 60: Mersin'de öne çıkan tarla ürünleri 243
Tablo 61: Çukurova Bölgesi'nin organik tarımının ekilen alan ve üretim miktarı açısından Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007) 244
Tablo 62: Verim düzeyleri ve net gelirler göz önüne alındığında öne çıkan tarım ürünleri 245
Tablo 63: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe cirosu yüksek ilk 10 Düzey 2 bölgesi (2004) 249
Tablo 64: TR62 Çukurova Bölgesi gıda ürünleri ve içecek imalatı yerel birim sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2009) 251
Tablo 65: Adana'da öne çıkan gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (4 hane) 253
Tablo 66: Adana'da öne çıkan ilk 10 alt sektör 256
Tablo 67: Mersin'de öne çıkan gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (4 hane) 257
Tablo 68: Mersin'de öne çıkan ilk 10 alt sektör 258
Tablo 69: Dünya tekstil ihracatında lider ilk 10 ülke 260
Tablo 70: Dünya hazır giyim ihracatında lider ilk 10 ülke 261
Tablo 71: Türkiye'de tekstil ve hazır giyim ihracatı (bin dolar) 264
Tablo 72: Türkiye'de tekstil sektöründe yıllara kapasite kullanım oranları 265
Tablo 73: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi birim sayısına göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri 270
Tablo 74: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi alt sektörlerinin firma sayıları açısından öne çıkan sektörler (2009) 271
Tablo 75: Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan alt sektörleri (Adana) 272
Tablo 76: Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan alt sektörleri (Mersin) 272
Tablo 77: Dünya kimya sektöründeki en büyük 20 firmanın ülkelere göre dağılımı ve satış rakamları 284
Tablo 78: 2004 yılı kimya sanayi cirosu en yüksek olan ilk 10 bölge 287
Tablo 79: TOBB sanayi veritabanında kimya sektöründe ilk 10 sırada yer alan bölgelerdeki firmaların dağılımı 288
Tablo 80: 2007 yılı Türkiye ihracat kalemleri 289
Tablo 81: TR62 Çukurova Bölgesi'nde kimya sanayiinde faaliyet gösteren firmaların yoğunlaştığı ilk 10 alt sektör 293

Tablo 82: TOBB sanayi veritabanında kimya sanayinde Adana'da öne çıkan alt sektörler ... 294
Tablo 83: TOBB sanayi veritabanında kimya sanayinde Mersin'de öne çıkan alt sektörler .. 294
Tablo 84: 2007 yılı Çukurova TR62 Bölgesi ihracat kalemleri ... 295
Tablo 85: Türkiye'de metal eşya-makine sanayii Düzey 2 bölgeleri birim sayıları ... 303
Tablo 86: TR62 Bölgesi'nde metal eşya-makine sanayii alt sektörlerinin firma sayıları açısından öne çıkan sektörler (2009) ... 305
Tablo 87: Adana'da metal eşya-makine sanayii sektöründe birim sayıları açısından öne çıkan 4 haneli alt sektörler ... 307
Tablo 88: Mersin'de metal eşya-makine sanayii sektöründe birim sayıları açısından öne çıkan 4 haneli alt sektörler ... 307
Tablo 89: Dünya mobilya ihracatındaki başlıca ülkeler (2004) ... 316
Tablo 90: Dünya Mobilya İthalatında Başlıca Ülkeler (2004) ... 318
Tablo 91: 2001-2004 yılları dünya ahşap mobilya ihracatında başlıca ülkeler ... 319
Tablo 92: Dünya mobilya ithalatında başlıca ülkeler ... 320
Tablo 93: Mobilya sektörünün il, bölge ve ülke bazında alt sektörler itibarıyla birim ve istihdam dağılımı ... 327
Tablo 94: Yıllar itibarıyla ihracat değerleri ($) ... 329
Tablo 95: Yıllar itibarıyla ithalat değerleri ($) ... 330
Tablo 96: Türkiye ve Çukurova Bölgesi'nde hidrolik enerji kapasitesinin toplam kapasite içindeki yeri ... 335
Tablo 97: Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından mühendislik hizmetleri yürütülen hidroelektrik santral projeleri ... 336
Tablo 98:Bölgelerdeki Rüzgar gücü yoğunluğu ... 337
Tablo 99: Mersin ve Adana illeri RES güç kapasiteleri ... 340
Tablo 100: Coğrafi bölgelere göre yılık güneşlenme süreleri (saat) ... 342
Tablo 101: Başlıca kağıt ve kağıt ürünleri ithalatçısı ülkeler (2006) ... 347
Tablo 102: Başlıca kağıt ve kağıt ürünleri ihracatçısı ülkeler (2006) ... 348
Tablo 103: Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe rekabet gücü göstergeleri (1997-2000) ... 348
Tablo 104: Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe cirosu yüksek ilk 10 Düzey 2 bölgesi (2004) 349
Tablo 105: TR62 Çukurova Bölgesi kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri ... 351
Tablo 106: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü 4 haneli alt sektörleri (Adana) (2009) ... 351
Tablo 107: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü 4 haneli alt sektörleri (Mersin) (2009) ... 352
Tablo 108: Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı (1998-2008) ... 359
Tablo 109: TR62 Çukurova Bölgesi geceleme sayıları, tesise giriş sayıları, doluluk oranları ve ortalama kalış sürelerine göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri ... 360

Tablo 110: Turizm hedefleri 362
Tablo 111: Toplam yük hacmine göre dünyadaki ilk 10 liman 374
Tablo 112: Rakamlarla lojistik sektörü 378
Tablo 113: Cari fiyatlarla iktisadi faaliyet konularına göre GSYİH 380
Tablo 114: TR62 Çukurova bölgesi serbest bölgelerinin yıllık ticaret hacimleri (2004-2006) 382
Tablo 115: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacminin ülkelere göre dağılımı 383
Tablo 116:Türkiye'de Düzey 2 bölgeler arasında inşaat sektörü 388
Tablo 117: Düzey 2 bölgeler arasında Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı 390
Tablo 118: Düzey 2 bölgeler arasında ulaştırma ve depolama 391
Tablo 119: Düzey 2 bölgeler arasında konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri 392
Tablo 120: Düzey 2 bölgeler arasında finans ve sigorta faaliyetleri 393
Tablo 121: Düzey 2 bölgeler arasında mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler 394
Tablo 122: Düzey 2 bölgeler arasında idari ve destek hizmet faaliyetleri 395
Tablo 123: Düzey 2 bölgeler arasında kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik faaliyetleri 396
Tablo 124: 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde bölgesel yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları 432
Tablo 125: 31/12/2010 tarihinden sonra yatırıma başlanması halinde bölgesel yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları 432
Tablo 126: 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları 433
Tablo 127: 31/12/2010 tarihinden sonra yatırıma başlanması halinde büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları 433
Tablo 128: Büyük ölçekli yatırımlarda desteklenecek sektörler 433

MEVCUT DURUM ANALİZİ

1 GİRİŞ

1.1 Bölgesel Kalkınma Ve Bölge Planlaması Yaklaşımına Genel Bakış

Bölge planı, bir bölgenin sosyal ve ekonomik kalkınmasını sağlamak amacıyla, ulusal düzeyde belirlenmiş olan politika, plan ve stratejiler ile yerel düzeyde yürütülecek faaliyetler arasındaki ilişkiyi belirlemek; yerel düzeyde yer alan kurum ve kuruluşların sorumluluk alanlarını tespit ederek koordinasyonu güçlendirmek; kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek; bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilir kılmak; kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve bölgesel program ve projelere temel oluşturmak üzere hazırlanan strateji, koordinasyon ve yönlendirme belgesidir.

Genelde tüm planlama çalışmalarının temel amacı, plan kapsamı içerisinde yer alan nüfusun refah düzeyini yükseltmektir. Bu amaca hizmet eden araçların başında ise, bölgelerarası farklılıkların giderilmesi suretiyle ülke genelinde ekonomik başarıya ulaşılmasını sağlayacak olan "Bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma" anlayışı yer almaktadır. Bölgesel planlama ve kalkınma anlayışı ile ilgili ilk uygulama ABD'de Tenessee'de başlatılmıştır. Avrupa'da ise, İkinci Dünya Savaşının yıkıcı etkileri ve teknolojik gelişmeler sonucu bölgelerarası farklılıkların daha da belirginleşmesi üzerine gündeme getirilmiştir (Çavuşoğlu, 1992: 76).

Fransa'da Paris ve çevresinin ülkenin diğer bölgelerinin toplamından daha büyük bir gelişme düzeyine ulaşması, İtalya'da kuzey-güney farklılaşmasının yarattığı sonuçlar, İngiltere'de İskoçya ve Galler'deki eski sanayilerin çökmesi sonucu bu bölgelerde yeniden yapılanma problemlerinin oluşması, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya dönük politika ve mekanizmaların oluşturulmasına yol açmıştır (Arslan, 2005: 279).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya devletlerinin temel hedefi, savaşın yıkıcı etkilerinin giderilmesi yolunda çaba sarf ederek yeni bir kalkınma ve refah anlayışını yerleştirmek olmuştur. Hem gelişmiş ve hem de gelişmekte olan ülkeler gelişmeyi kalkınma

planlarının yönlendiriciliğinde aramışlar ve bu çabaların paralelinde bir kalkınma iktisadı kuramı bu dönemde gelişmiştir.

Öte yandan, küreselleşme bağlamında değişen yerel üretim sistemleri ve politikalar, bölgelerin, bölgesel ekonominin ve yerel ekonomik kalkınmanın odak noktası haline gelmesi yaklaşımlarına da hız kazandırmıştır. İktisadi faaliyetlerin sosyal yapılarla birlikteliğini saptayan yaklaşımlar, bölgesel ölçeklerde yer alan etkileşimlerin oluşturduğu esnek ekonomilerin küresel pazarlarda rekabet edebilmek için yaşamsal önemini vurgulamıştır. Ekonomik kalkınma kapsamında hızlı değişmeler yaşanan ülkelerde bölgelerin ekonomik ve politik bağlamdaki önemi artmıştır. Bu sürecin arkasında fordizmden post-fordizme geçiş, ekonomik küreselleşme, üretim sistemlerindeki değişmeler gibi ekonomik faktörlerin yanında ulus devletin değişen rolü gibi politik faktörler de etkindir.

1980'li yılların sonlarına doğru geleneksel tavandan tabana politikaların yerini tabandan tavana gerçekleştirilen politika anlayışı almış ve bölgesel kalkınma politikaları önem kazanmaya başlamıştır. Bölge planlaması da bu genel sosyo-ekonomik kalkınma politikalarının doğurduğu bir alt planlama kategorisi olarak ortaya çıkmıştır. Bölge planlaması, hazırlandığı bölgenin ekonomik, fiziki, sosyal ve kültürel kaynaklarını en verimli şekilde değerlendirmek ve bunların uzun dönem içerisinde gelişmelerini sağlamak amacını taşır.

1.2 Türkiye'de Bölgesel Planlama

Türkiye'de planlama ile ilgili ilk çalışmalar, sanayileşmenin devlet eliyle gerçekleştirilmesi amacıyla hazırlanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı çalışmaları ile başlatılmıştır. 1932 ve 1933 yıllarında hazırlanmış ve kamu kesimine ait yatırım programlardan ibaret olan bu Plan 1934-1938 yılları arasında uygulanmıştır. Çeşitli illerde kurulan iplik, dokuma, kâğıt, demir, gülyağı, suni ipek, süper fosfat, cam, çimento, şeker ve seramik gibi temel sektörlerdeki Cumhuriyetin ilk sanayi kuruluşları bu Plan döneminde oluşturulmuştur. 1938 yılında kabul edilen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile 1947'de hazırlanan Beş Yıllık İktisadi Kalkınma Planı, İkinci Dünya Savaşı ve onu takip eden dönemde yaşanan olumsuzluklar nedeniyle uygulanamamıştır. Zaman içerisinde kalkınma planlarının hazırlanması fikri öne çıkmıştır. Bunun üzerine, kalkınma planları hazırlanmak suretiyle

ekonomik ve sosyal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla 30 Eylül 1960 tarihinde Başbakanlığa bağlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1961 Anayasası ile de ekonomik ve sosyal kalkınmayı demokratik yollarla gerçekleştirmek için kalkınma planlarının hazırlanması hükme bağlanmıştır. DPT öncesi dönemde İmar ve İskan Bakanlığı'nca yürütülen bölgesel planlama çabaları 1958 yılında yürürlüğe giren 7116 sayılı İmar Bakanlığı'nın Kuruluş Kanunu içindeki bölge planlaması ile ilgili hükümlerde yasal dayanağını bulmakta idi. Bölgesel planlama, DPT'nin kurulmasıyla farklı bir boyut kazanmış ve kurumsallaşma çabaları ön plana çıkmıştır. 91 Sayılı Devlet Planlama Teşkilatı Kuruluş Kanunu'nun 7. maddesi gereğince, bölge çapında gerekli etütleri yapmak, uzun ve kısa vadeli plan ve programları hazırlamak görevi bu kuruluşa verilmiştir. Kaynakların bölgelerde milli plan hedeflerine en uygun şekilde dağıtılmasını gerçekleştirmek ve ilgili koordinasyonu sağlamak üzere de DPT içinde bir bölgesel planlama bölümü oluşturulmuştur.

Türkiye'de 1960 yılından beri uygulanan "demokratik rekabetçi planlama", genellikle çok partili ve demokratik yoldan kalkınmayı benimsemiş karma ekonomik yapıya sahip ülkelerce uygulanmaktadır. Bu tip ülkelerde, üretim araçlarının bir kısmına devlet, bir kısmına da özel sektör sahiptir. Hukuksal dayanağını Anayasa'dan alan ve kamu kesimi için emredici, özel kesim için özendirici olan Türk Kalkınma Planlarında yol gösterici niteliklere de rastlamak mümkündür. Özel kesimin, yol gösterici plan hedeflerine uygun davranışını sağlamak için makro-ekonomik politikalar ve teşvik tedbirlerinden yararlanılmaktadır. 1980 yılının başından beri uygulanmakta olan 'kamu kesiminin ekonomideki ağırlığını azaltma ve serbest pazar ekonomisine geçme' stratejisine bağlı olarak pazarın önemi göreli olarak artmış ve kalkınma planları giderek daha yol gösterici bir nitelik kazanmıştır. Devlet Planlama Teşkilatının beşer yıllık dönemler için hazırladığı ve hükümetlerin Meclise sunduğu Kalkınma Planları, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Kararı olarak yürürlüğe girer. Kalkınma planları, DPT tarafından hazırlanan ve Yüksek Planlama Kurulunda görüşülerek Bakanlar Kurulunca karara bağlanan yıllık programlarla uygulamaya geçirilir. Yıllık programlar, kalkınma planlarında benimsenen hedef ve politikalarla tutarlı olarak Devlet Planlama Teşkilatı tarafından ilgili kuruluşların görüşlerinin de alınmasıyla hazırlanır. Plan sistematiğine göre hazırlanan yıllık programlar, o yıl için ulaşılacak hedefleri ve izlenecek politikaları belirler ve kamu yatırımlarının sektörler ve

bütçe türleri itibarıyla tahsisini gösterir. Bütçe ve kamu kuruluşlarının iş programlarının, yıllık program hedef ve politikaları ile tutarlı olması gerekmektedir.

Kalkınma Planlarının hazırlanması aşamasında oluşturulan ve toplumun çeşitli kesimlerinden uzman kişilerin yer aldığı Özel İhtisas Komisyonları Türkiye'de uygulanan planlamaya katılımcı bir nitelik kazandırmaktadır. Plan ve programların hedef ve politikalarının belirlenmesinde ve planlarının hazırlanmasında, kamu ve özel kesim temsilcileri ile planlama teknisyenlerinden oluşan özel ihtisas komisyonlarının hazırladığı ancak bağlayıcı olmayan raporlardan da büyük ölçüde yararlanılmaktadır. Bu süreç, planın temel öğelerinin toplumun çeşitli kesimlerinin paylaştıkları ortak görüşler çerçevesinde şekillendirilmesi ve planın bütün kesimlerce benimsenmesi açısından özel önem taşımaktadır.

Planlar, piyasa mekanizmasının sinyallerinin yetersiz kaldığı alanlarda izlenecek stratejileri şeffaf hale getirmeyi sağlamanın yanı sıra, ekonomiye kamu müdahalesinin koordinasyonu, bilgi taşıma, belirsizliği azaltma, bütüncül bir yaklaşımla kamu müdahalesinin etkilerini genel amaçlar doğrultusunda test etme ve toplumun geleceğe yönelik özlemleri doğrultusunda uzlaşma sağlama özelliklerine de sahiptir. İlk sekiz kalkınma planı beşer yıllık dönemlerle, dokuzuncu kalkınma planı ise Avrupa Birliğinin mali sistemine uygunluk sağlanması amacıyla yedi yıllık olarak hazırlanmıştır.

1.3 Çukurova Bölgesi'nde Planlama

Çukurova Bölgesi, ülkemizdeki farklı dönemlerde farklı bölge planlaması çabalarına sahne olmuş ender yörelerinden bir tanesidir. Bölge, kolay okunabilir coğrafyası, ekonomik dinamizmi, hızlı nüfus artışı ve hızlı kentleşmesi gibi etmenlerle değişik zamanlarda planlamadan sorumlu birimlerin ilgisini çekmiştir. Bölge 1950'lerden sonra özellikle sanayisindeki gelişime bağlı olarak geçirdiği önemli değişiklikler nedeniyle Türkiye'deki ilk bölge planlama deneyimlerine sahne olmuş bir bölge olma özelliğini taşımaktadır. Bölgedeki ilk bölge planı deneyimi "Çukurova Bölge Planı" adı altında 1960'lı yıllarda sürdürülmüş ve 1970'de sonuçlandırılmıştır. İkinci bölgesel planlama yaklaşımı ise "Çukurova Kentsel Gelişim Projesi" ismiyle 1980'li yılların ortalarında başlatılmış ve 1987 yılında bir plan belgesi ortaya çıkarılmıştır. Bu plan süreci 1990'lı yıllarda yapılan uygulamalarla yoğunlaşmıştır. Her iki plan

süreci de Devlet Planlama Teşkilatı tarafından başlatılmış, dış kaynaklarla finansmanları sağlanmış ve yabancı danışmanlık firmalarınca hazırlanmıştır (Atik, 1995: 54). Buna karşın 17 yıl gibi kısa bir zaman aralığıyla aynı bölge için getirilen yaklaşımların önemli ölçüde farklılaşması ilgi çekicidir. Planlar amaç ve kapsam bakımından farklılık göstermekte ve buna bağlı olarak bölge için geliştirilen hedefler de farklılaşmaktadır.

Bölgede bu iki plan çalışmasının yanında iki tane çevre düzeni planı ve bir tane kıyı alanı planlama çalışması olmak üzere diğer bazı bölgesel ölçekte planlama çalışmaları da bulunmaktadır.

1.3.1 Çukurova Bölge Planı (1970)

Adana, Mersin ve Hatay illerini kapsayan Çukurova için hazırlanmış olan ilk planda klasik planlama anlayışı benimsenmiş ve planlama süreci 3 aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşamada bölgenin genel özellikleri ortaya konmuş, ikinci aşamada sektörel gelişme hedefleri ve bunlarla bütünleşik biçimde ele alınan bölgesel arazi kullanımı önerileri geliştirilmiş ve son olarak yatırımlar programlanmıştır. Plan, Rapor'daki orijinal ifade ile, Çukurova'nın "portre"sini çizmiştir (Atik, 1995: 54). Yatırım planlaması aşamasında özellikle detaylı tarımsal kalkınma programları geliştirilmiştir. Plan, teknik yönü güçlü bir plan olmakla ve hazırlandığı dönem için bölgenin ihtiyaçlarını karşılayacak ve sürdürülebilirliği sağlayacak önerilerde bulunmakla beraber, plan hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik örgütlenme ve ulusal planlarla bütünleşme sağlanamadığından gerekli mali kaynaklar aktarılamamıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1970 planı tarımsal gelişmeye ağırlık vermiştir. Bölgenin ürün deseni çıkarılmış ve bunun gelişmesi için neler yapılması gereği tüm ayrıntıları ile anlatılmıştır. Buna karşın, plan öngörüsü yatırımların ülke kalkınma planında yer ve öncelik alması, bunlara ödenek ayrılması, bölgesel gelişme için örgütlenmeye gidilmesi, plan kararlarının ve bunlara dayalı yatırımların izlenmesi gibi konularda önemli darboğazlar yaşanmıştır. Yatırımların programlanması bir plan bileşeni olarak görülmesine karşın, bunlar paket haline getirilememiştir.

Özellikle mali konulardaki yetersizlik, plan öngörülerinin sahipsiz kalışı, Bölge Planı'nı yaptıran kuruluş içinde bile örgütlenmeye gidilememesi ve plan kararlarının daha alt

ölçeklere yansıtılamaması uygulamayı önlemiştir. Planlamada son derece ayrıntılı mali ve ekonomik analizler yapılmasına ve finansman ihtiyacının tespitine karşın, bu yatırımları gerçekleştirmek için gerekli kaynak özel kesim ve kamu kesimince bulunamamıştır. Bir diğer önemli etmen, bu yatırımları gerçekleştirecek ve destekleyecek birimlerin belirsizliği olmuştur.

Özetle, 1970 Yılı Çukurova Bölge Planı bölge geneli için net ve ayrıntılı kararlar üreten bir yaklaşım olmakla birlikte plan kararları paket haline gelememiş ve kalkınma planlarında gerektiği gibi yer alamamıştır. Diğer bir deyimle, ülke kalkınma planı ile bütünleşememiştir. Plan örgütlülüğü sağlanamamış ve sonuç olarak uygulama sahipsiz kalmıştır (Atik, 1995: 56).

1.3.2 Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi (1987)

Odak noktası tarım ve tarıma dayalı sektörler olan Çukurova Bölge Planı'ndan farklı olarak Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi kentsel sektörler ve kentlerdeki hizmet sunumlarına yönelik bölgesel bir yaklaşım benimsemiştir. Bu ikinci yaklaşımda ağırlığın tarım sektöründen ve dolayısıyla kırsal kesimden kentsel kesime kayması, ülkede yaşanan hızlı kentleşmeye koşut olarak kentsel sektörlerin ön plana çıkmasına bağlanabilir.

Planın mekansal ve mali kısımları her zaman bir arada değerlendirilmiştir. Temel olarak konut ve altyapı projeleri geliştirilmiş, aynı zamanda yerel yönetimlerin hizmet sunumlarını geliştirmeye yönelik hedefler de ortaya konmuştur. Konut sektöründe yeni kentsel gelişme alanları, imarsız konut alanlarının ıslahı ve yönetimi ve toplu konut uygulamaları nüfus ve işgücü tahminleri de göz önüne alınarak önerilmiştir. Kentsel altyapıda ise yapılan ihtiyaç analizine bağlı olarak su temini, sanitasyon, pis su arıtma, yağmur suyu drenajı, katı atık arıtma, yol ve kavşak düzenleme projeleri önerilmiştir. Plan hedeflerini özellikle mali açıdan gerçekleştirilebilir kılmak açısından yerel yönetimlerin mali olanakları da göz önüne alınmıştır. Bu bağlamda, bu plan bölgesel biraradalıkları da göz önüne alan ancak hedefleri kentsel ölçeği aşamayan bir plan olma özelliği göstermektedir.

Yatırım gerektiren fiziki projelerin tanımlanması ve öncelik sıralamasındaki mekansal endişeler ön plana çıkmış, bölgesel irdeleme ve karar alma süreci de bu aşamada

gerçekleşmiştir. Destek çalışmalarda ise yerel yönetimlerin örgütsel yapısının ve insan gücü kaynağının geliştirilmesi, mali güçlerinin arttırılması, kullanıcıların ödeme gücüne uygun proje seçimi ve yatırımların geri dönüşünün sağlanması gibi temel konular ele alınmıştır.

Konut ve alt yapı sektörlerinde kentsel büyümeye koşut olarak ortaya çıkacak talep ve yatırım miktarlarının belirlenmesi çalışmaya mekansal boyut kazandırmıştır. Önce Çukurova Bölgesi'nin profili ortaya çıkarılmış ve gelişme dinamikleri saptanmıştır. Mevcut ve devam eden yatırımlar, sektörel gelişme eğilimleri dikkate alınarak ilk deneyimde de olduğu gibi "bölgesel gelişme perspektifi" oluşturulmuştur. Bölge bazında nüfus ve işgücü tahminleri yapılarak farklı yerleşmelerde kentsel hizmetlere olan talep bulunmuş ve bunlar daha sonra "arazi bütçelemesi"ne esas olmuştur. Bu noktada, ilk deneyimde yapıldığı gibi fikir edinmek amacıyla ikinci deneyimin öngörüleri de gerçek dünya değerleri ile karşılaştırılmıştır (Atik, 1995: 56).

Konut sektörüne ilişkin olarak; Adana'da, Mersin'de, İskenderun'da ve Tarsus'ta "Yeni Kentsel Gelişme Alanları", "İmarsız Konut Alanları Islahı ve Yönetimi Programları", Ceyhan'da ise sadece "Yeni Kentsel Gelişme Alanları Programları" geliştirilmiştir.

Kentsel alt yapıya ilişkin olarak; su temini projeleri; Adana, Mersin, Tarsus ve Ceyhan'da, kirli su arıtma projeleri; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da, yağmur suyu drenajı projeleri; Adana, Mersin, Tarsus, İskenderun ve Ceyhan'da, katı atık projeleri; Adana dışındaki dört belediyede "katı atık yönetimi" projeleri ile yol ve kavşak düzenlemesi projeleri de; Ceyhan dışındaki dört belediyede üretilmiştir.

İkinci Çukurova deneyiminde; ilkinden farklı olarak hemen her yatırımın finansmanı sağlanmış ve alınan kararlar bir öneriler dizini olmak yerine, eylem programlarını oluşturmuştur. Proje uygulamasında dış kaynaklı finansmanın yanı sıra, merkezi yönetimin ve yerel yönetimlerin kaynakları da kullanılmıştır. Proje sahibinin Devlet Planlama teşkilatı olması merkezi kaynakların projeye tahsisinde kolaylıklar sağlamıştır. Bu nedenle ikinci yaklaşım, bölge planlamasından çok, adına uygun biçimde Kentsel Geliştirme Projesi niteliği kazanmıştır (Atik, 1995: 57).

1.3.3 İskenderun Körfezi Kıyı Alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi

Bu proje kapsamında proje alanına yönelik mekansal stratejik plan yapılmış ve bu planın gerçekleştirilmesine yönelik kurumsal yapılanma modeli önerisi geliştirilmiştir. Proje Mersin ilinin doğu kıyıları ve Adana ve Hatay'ın kıyı kesimleri ve kıyının etkileşim içinde bulunduğu alanları kapsamaktadır. Projenin yasal sahibi Bayındırlık Bakanlığı'dır ve Bakanlık Mart 2009 tarihinde projeyi onaylayarak proje alanında Bakanlık tarafından yapılacak yatırımların proje kapsamında geliştirilen stratejiler doğrultusunda yapılacağı taahhüdünde bulunmuştur.

Proje kapsamında konumları, coğrafi özellikleri, doğal kaynak potansiyelleri ve aynı zamanda yerleşik ve yerleşim dışı alanların dağılımı, baskın arazi kullanımı açısından farklı özellikler gösteren 8 alt bölge belirlenmiştir ve stratejiler alt bölgeler özelinde sektörel olarak geliştirilmiştir. Alt bölgelerden dört tanesi TR62 Düzey 2 bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Bu alt bölgeler batıdan doğuya doğru Kazanlı, Karataş, Yumurtalık ve Yumurtalık-Ceyhan alt bölgeleridir. Proje alanının, dolayısıyla alt bölgelerin birçoğunda yerleşik alanların oranı oldukça düşüktür ve proje alanındaki nüfus illerin toplam nüfusunun içinde %1 ile 2 arasında değişen oranlara sahiptir. Bunun yanında alt bölgelerin birçoğunda yaz nüfusu artış göstermektedir. Proje kapsamında nüfus tahminleri yapılırken eğilimlere bakılarak matematiksel tahminlerde bulunulmuş, ayrıca proje kapsamında geliştirilen proje önerileri ve olası yatırımlar da göz önüne alınmıştır.

Mekansal gelişme stratejileri önerilmeden önce proje alanının potansiyelleri ve eğilimleri, aynı zamanda sorunları ve olası tehditler belirlenmiştir. Çukurova bölgesi için kaçınılmaz bir sektör olan tarım ve tarıma dayalı sanayi, limanlar, serbest bölgeler, petrol terminalleri ve BTC projesi kapsamında yapılan yatırımlar ve ilan edilen Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi'nin kurulmuş olması mevcut olanaklar olarak belirlenmiştir. Proje alanındaki mekansal gelişmenin plansız şekilde gerçekleşmiş olması ve denetimden uzak olması doğal ve kültürel kaynakları olumsuz etkilemektedir. Öte yandan, turizm sektörünün yeterince gelişmemiş olması, bölgedeki hızlı ekonomik gelişmenin balıkçılık sektörüne olası olumsuz etkileri, petrol ve petrol ürünlerine dayalı tesislerin kıyıda yer seçmesi ve yine potansiyel

ekonomik gelişmelere bağlı olarak bölgenin alabileceği göç sorunlar ve tehditler olarak belirlenmiştir.

Stratejiler sanayi ve enerji, turizm, su ürünleri, deniz ulaşımı ve kıyı yapıları, gemi inşa sanayi ve koruma alanları olmak üzere 6 ana başlık altında geliştirilmiştir. TR62 Düzey 2 bölgesi içinde kalan alt-bölgelere yönelik stratejiler aşağıda özetlenmektedir:

- Kazanlı alt-bölgesinde büyük ve orta ölçekli gübre, soda ve krom sanayi, petrol ürünleri depolama, gıda sanayi ve depolama sektörleri bu alt bölge için önem arz eden sektörler olarak belirlenmiş; mevcut sanayilerde teknolojik yenileme ve petrol ürünleri depolama tesislerinin sınırlanması önerilmiştir.
- Ceyhan-Yumurtalık alt bölgesi için petrol terminali, gübre sanayi, petrokimya tesisleri, rafineriler, gemi yapım ve onarım tesisleri ve termik santral gibi büyük sanayiler önem arz eden sanayiler olarak belirlenmiştir.
- Deniz ve kıyı turizmi olduğu kadar eko-turizm ve doğa turizmi açısından da proje alanının yüksek potansiyele sahip olduğu ortaya konmuş, Kazanlı ve Yumurtalık ve Karataş alt bölgeleri turizm gelişme potansiyeline sahip alt bölgeler olarak belirlenmiştir. Kitle turizminden ziyade yerel kalkınmayı sağlamada büyük role sahip olan eko-turizmin yerel sermaye ve küçük işletmeleri özendirici uygulamalar yoluyla geliştirilmesi hedeflenmiştir.
- Kazanlı alt bölgesinde sanayi ve tarımın yarattığı kirlilik ve Berdan ve Seyhan nehirlerinden kaynaklanan mevsimsel kirliliğin deniz ve kıyı turizminin gelişmesini olumsuz etkilediği, Yumurtalık-Ceyhan alt bölgesinde ise devam eden büyük ölçekli sanayi yatırımlarının bölgedeki turizmin gelişmesine olumsuz etkisinin olacağı tespitlerinde bulunulmuştur.
- Denizyolu ulaşımı ve turizm sektörleri ve su ürünleri sektörünün dengeli biçimde gelişmelerinin sağlanması amaçlanmıştır.
- Proje alanının deniz yapıları açısından doyuma ulaştığı ve bu sektörde yapılacak olası bir yatırımın mevcut tesislerin olduğu yerlere yapılması gerektiği önerisinde bulunulmuştur.

- Koruma alanları başlığında Çukurova Deltası'nın UNESCO biyosfer rezervi özel statüsünde kavuşturulması yolunda çalışmalar yapılması önerilmiş, bu yolla Kazanlı ve Yumurtalık alt bölgelerinin ekosistemlerinin korunmasına ilişkin bir önlem alınmış olacağı tespitinde bulunulmuştur.

1.3.4 Mersin – Karaman Çevre Düzeni Planı

Sürdürülebilir kalkınmada havza bazında bütünleşik bir yaklaşım geliştirilmesi önemli olduğundan havza ve eko-sistem bazında aralarında bir birliktelik söz konusu olan Mersin ve Karaman illeri 2009 yılında onaylanan bu plan kapsamında bir arada değerlendirilmişlerdir. Plan kapsamında, ilke düzeyinde belirlenen plan hedefleri, nüfus tahminleri, alt bölgeleme, mekansal kademelenme ve ilçeler özelinde belirlenen sektörel gelişme eksenleri doğrultusunda mekansal planlama kararları üretilmiştir. Mersin ili için nüfus hareketlilikleri ve göçün önemli olduğu ve ilin ulusal ve uluslararası ilişkilerin önemli bir parçası olduğu; Karaman ilinin ise kendi içinde gelişme kapasitesi olan, potansiyel arz eden yeni bir il olduğu ortaya konmuştur. Koruma-kullanma dengesi, sektörel uzmanlaşmanın sağlandığı merkezler, merkezler arası kademelenme ve katma değer olmak üzere 4 ana hedef belirlenmiştir.

Mersin'in 2025 hedef yılı için nüfus kabulü kentsel nüfus 4.243.700, kırsal nüfus 227.620 olmak üzere toplam 4.471.320 olarak yapılmıştır. İlde hizmetler, tarımsal sanayinin desteklenmesi yoluyla eşgüdüm halinde gelişen tarım ve sanayi sektörleri, deniz turizmi ve yerel kalkınmada önemli fırsatlar sunan kültür, inanç ve doğa turizmi önem arz eden sektörler olarak belirlenmiştir.

Mersin Plan kapsamında Silifke'nin doğusu ve batısı olmak üzere iki temel alt-bölge olarak ele alınmıştır; alt-bölgeleme ilçeler bazında yapılmış ve topoğrafya farklılıklarıyla birbirinden keskin hatlarla ayrılan ilin kuzeyi ve güneyi arasındaki farklar değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Merkez ilçe, plan döneminde ilin doğusundaki yerleşmeler için kentsel hizmetlerin sunulduğu bir merkez olarak gelişmeye devam ederken; Tarsus, Silifke ve Erdemli İlçelerinin bu alt bölgedeki diğer kentsel merkezler olarak gelişeceği; batıda ise Anamur kentsel merkez niteliği taşıyacağı tespitlerinde bulunulmuştur. Doğuda Merkez İlçe, Tarsus ve Erdemli'nin

birbirleriyle; aynı bölgede kalan Çamlıyayla'nın ise Tarsus'la etkileşim halinde gelişmeye devam edeceği, batıda Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Gülnar ve Mut İlçeleri arasında etkileşimin artacağı öngörülmüştür.

Merkez ilçede çeşitli sanayi alt sektörleri; Mut, Gülnar ve Bozyazı'da tarımsal sanayi, Tarsus'ta kültür turizmi, sahil kesiminde yer alan ilçelerde, Anamur, Aydıncık, Bozyazı, Silifke ve Erdemli'de deniz turizmi, Çamlıyayla, Gülnar ve Mut gibi ilin iç kesimlerinde, dağlık arazilerde yer alan ilçelerde ise doğa ve yayla turizmi gelişim odakları olarak tespit edilmiştir. Ayrıca, tüm ilçelerde tarım ve turizme yönelik hizmetler sektörünün eşgüdüm halinde olacağı bir gelişimin desteklenmesi önerilmiştir.

1.3.5 Adana Çevre Düzeni Planı

Adana Çevre Düzeni Planı, dengeli ve sürekli kalkınma amacına uygun olarak ekonomik kararlarla ekolojik kararların bir arada düşünülmesine imkan veren, rasyonel doğal kaynak kullanımını sağlamak üzere kalkınma planları ve bölge planları temel alınarak yapılan ve arazi kullanım kararlarını belirleyen, 1/100.000 ölçekte hazırlanan ve kentin 2025 hedef yılına dair öngörüler içeren üst ölçekli bir fiziksel plandır.

8 Mayıs 2003 tarih ve 25102 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, Çevre ve Orman Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki 4856 sayılı Kanun uyarınca, Adana İli Çevre Düzeni Planı yapım çalışmaları Nisan-2004 yılında başlamış ve plan 2007 yılı içerisinde onaylanmıştır. Yapısal Plan şeklinde hazırlanmış Adana Çevre Düzeni Planı çalışmasında kendisinden sonra gelecek 1/25.000 ölçekli Alt Bölge Nazım Planlarına esas olacak ana kararları vermek, bu ana kararlarla ilgili ayrıntıları bu planlara bırakmak yaklaşımı benimsenmiştir. Planda mevcut yerleşik alanlar "kentsel" ve "kırsal" alanlar olarak ayrıştırılmış, bu alanlar içindeki farklı arazi kullanımları bu alanlar içinde değerlendirilmiştir. Buna karşın, mevcut yerleşik alanlar içinde yer alan "yaşama alanları" için yoğunluk farklılaşması gösterilmemiştir.

1/100.000 ölçekli Adana Çevre Düzeni Planı, planlama dönemi sonu olarak belirlenen 2025 yılı için il nüfusunu 3 milyon kişi olarak öngörmektedir. İl ekonomisinin sektörel dağılımı incelendiğinde sanayi ve hizmetler sektörünün payları artarken tarım sektörünün payının

azaldığı görülmektedir. Ayrıca, 2025 yılı projeksiyonuna göre önceki planlar ile oluşturulan konut alanları yeterli görüldüğünden yeni gelişme konut alanları önerilmemiş ve tarım arazileri korunmaya çalışılmıştır.

1.4 2010-2013 TR62 Çukurova Bölge Planı Yöntemi

1.4.1 Stratejik Planlama Yaklaşımı

DPT tarafından hazırlanmış olan Dokuzuncu Kalkınma Planı, bir yandan AB'ye üyelik sürecinin gerektirdiği Katılım Öncesi Ekonomik Program ve Uyum İçin Stratejik Çerçeve gibi dokümanların, öte yandan başta Orta Vadeli Program olmak üzere diğer ulusal ve bölgesel plan ve programlar ile sektörel ve kurumsal strateji belgelerinin dayanağını oluşturmaktadır. Bu anlamda Dokuzuncu Kalkınma Planı farklı işlevlere sahip bölgesel gelişme planı gibi dokümanların uyumlaştırılmasını sağlayarak tüm planlama çalışmalarını yönlendirici bir işlev görmektedir. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminde ekonomik büyümenin ve sosyal kalkınmanın istikrarlı bir yapıda sürdürülmesi ve plan vizyonunun gerçekleşmesi yolunda yer verilen başlıca stratejik amaçlar ve gelişme eksenlerinden bir tanesi de "Bölgesel Gelişmenin Sağlanması" olarak belirlenmiştir. Diğer bir deyişle, Dokuzuncu Kalkınma Planı, bölgesel gelişmeye özel bir önem vermekte ve bölgesel ölçekte gerçekleştirilecek olan planlama çalışmaları için bir dayanak oluşturmaktadır.

Diğer yandan, kalkınma ajanslarının planlama çalışmalarında halihazırda esas almakta olduğu temel doküman olan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da doğrudan planlama çalışımlarından bahis olunmasa da dolaylı olarak yaklaşım hakkında bilgi edinilebilmektedir. Kanun'un amaç ve kapsamını ortaya koyan 1. maddesi ile Ajans'ın görev ve yetkilerini belirleyen 5. maddesi bu konuda bazı bilgileri içermektedir:

> ***Madde 1—*** *Bu Kanunun amacı;* ***kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek****, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve* ***yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle****, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere oluşturulacak kalkınma*

ajanslarının kuruluş, görev ve yetkileri ile koordinasyonuna ilişkin esas ve usûlleri düzenlemektir.

Madde 5 — *Ajansın görev ve yetkileri şunlardır:*

a) Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak.

b) Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; bu kapsamda desteklenen faaliyet ve projelerin uygulama sürecini izlemek, değerlendirmek ve sonuçlarını Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığına bildirmek.

c) Bölge plân ve programlarına uygun olarak bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak ve bu kapsamdaki projelere destek sağlamak.

d) Bölgede ***kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek.***

e) ***Bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek.***

f) 4 üncü maddenin ikinci fıkrasının (c) bendi çerçevesinde ajansa tahsis edilen kaynakları, bölge plân ve programlarına uygun olarak kullanmak veya kullandırmak.

Bahsedildiği üzere yasanın 1. ve 5. maddeleri incelendiğinde ajanslara Bölgesel Gelişme Planı hazırlama görevi verilmese de –zira Bölgesel Gelişme Planı hazırlama/hazırlatma yetkisi 3194 sayılı İmar Kanunu gereğince DPT'ye aittir- özellikle yerel potansiyele, yerel işbirliğine ve katılıma vurgu yapılmaktadır.

Ayrıca, DPT'nin 25 Aralık 2006 tarih, 5504 sayılı olarak Çukurova Kalkınma Ajansı'na göndermiş olduğu "*2009-2013 dönemini kapsayacak bir Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlıklarına ÇKA tarafından başlanması yönünde*" ki yazıda da vurgu yapıldığı üzere daha önce hazırlatılan bölgesel planlarda **"yerelin katkısının kısıtlı kalması…"** nedeniyle arzu

edilen başarı sağlanamamıştır. Yani yasal ve idari olarak bölgesel planlama yaklaşımıyla ilgili olarak yapılan vurgu **"katılımcılık"** üzerine olmaktadır. Son yıllarda dünya ölçeğinde gözlemlenen ekonomik, sosyal ve siyasi değişimler nedeniyle, planlama ve demokrasi anlayışları önemli dönüşümler geçirmiştir. Özellikle 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırların önemini yitirmesi, sermayenin uluslararasılaşması, piyasa mekanizmasının işlerlik kazanmasıyla devletin ulusal kalkınmadaki rolünün azalması, temsili demokrasinin aşınması, yerelin ön plana çıkışı ve bireye, farklılıklara ve insan haklarına verilen öncelikler bu dönüşümü hızlandıran ana etkenler olmuştur. Modernizmin temsili demokrasisi yerini çoğulcu ve katılımcı demokrasiye bırakırken, 1960'ların elitist ve tekniği öne çıkaran planlama anlayışının yerini ise sivil toplum merkezli, sürekli müzakereye açık olan bir planlama süreci almıştır. DPT'nin katılımcı planlama yaklaşımı üzerindeki vurgusu da bunu teyit etmektedir.

Ülkemizde en yüksek seviyedeki strateji belgesi olarak ele alınan ve yöntem olarak da örnek alınabilecek ve halen yürürlükte olan Dokuzuncu Kalkınma Planı'na bakıldığında yine katılımcılığa vurgu yapıldığını, özel ihtisas komisyonları aracılığıyla pek çok ilgili kesimin bir araya getirildiği ve bir mutabakat metnine ulaşıldığı görülmektedir:

> *"Dokuzuncu Kalkınma Planı, Bakanlar Kurulunca benimsenen strateji esas alınarak Devlet Planlama Teşkilatının koordinasyonunda tüm kamu kurum ve kuruluşlarının katkılarıyla hazırlanmıştır.* ***Planın hazırlanmasında katılımcılığa özen gösterilmiştir.*** *Bu amaçla 5 Temmuz 2005 tarihli Başbakanlık genelgesi kapsamında, çok geniş bir alan yelpazesine sahip 57 adet Özel İhtisas Komisyonu (ÖİK) oluşturulmuş, söz konusu komisyonlara kamu kesimi, özel ve üniversite kesiminden 2252 kişi katılmıştır. Plan stratejisi ve metninin oluşturulmasında kurumsal birikimin yanı sıra ÖİK raporları ile kendi alanlarında temayüz etmiş uzman kişiler ve kamunun üst düzey yöneticileri ile yapılan istişare toplantılarının sonuçlarından da yararlanılmıştır."*

GAP Bölgesel Kalkınma Planı'nın hazırlık süreci ve izlenen çalışma yöntemleri incelendiğinde de katılımcı bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Plan hakkında bilgilerin sunulduğu ve illerin sorunlarına ilişkin görüşlerin alındığı toplantılara, kamu kuruluşu, meslek odaları, üniversite, mülki ve mahalli idare temsilcilerinden gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum

kuruluşlarından bireylere kadar geniş bir kesim katılmıştır. GAP Bölgesel Kalkınma Planı'nın temel özellikleri şöyle sıralanmaktadır:

- *bölge ve dünyada meydana gelen gelişmeleri dikkate alması,*
- *katılımcılığa önem vermesi, projeden etkilenen kesimlerin plan hazırlama ve uygulama sürecinde etkin rol almalarını benimsemesi,*
- *ekonomik-sosyal ve çevresel gelişmeyi birlikte ele alması,*
- *sürdürülebilir kalkınma ilkelerini esas almasıdır*

DPT koordinasyonunda yürütülen bir diğer çalışma olan Yeşilırmak Havza Gelişimi projesinde de odak grup görüşmeleri, mülakatlar, derinlemesine görüşmeler yapılmış, 5 ilçede GZFT analizi, 14 ilçede senaryo toplantıları gerçekleştirilmiş, senaryo analizi için 30 ilçeden paydaş katılımı sağlanmış, 4 il merkezinde plan taslağı üzerine 13 toplantı gerçekleştirilmiştir. Burada da katılımcı planlama yaklaşımı belirgin olarak görülmektedir.

Özetle, farklı seviyelerdeki güncel uygulama örneklerine bakıldığında katılımcılığın planlamada etkin bir biçimde yer aldığını görmekteyiz.

1.4.2 Planlama Yöntemi

Çukurova Bölge Planı çalışmalarında "*katılımcı planlama*" ilkeleri gözetilmiştir. Bu kapsamda yerel toplantılar düzenlemek, birebir görüşmeler ve anketler yapmak gibi yöntemler plan çalışmalarına dahil edilmiş ve yoğun biçimde uygulanmıştır. ÇKA tarafından bölge planı çalışmalarında izlenmekte olan yöntem, 1980'lerden beri tüm dünyada geniş bir kullanım alanına sahip olan, interaktif bir katılımcı anlayışı hedefleyen ve yenilikçi bir proje yönetim aracı olarak da kullanılan GOPP (Goal Oriented Project [or participatory] Planning-Hedef Odaklı Katılımcı Planlama) olarak da ifade edilebilir. Anahtar kişi, kuruluş ve ortakların katılımı ile farklı çıkar ve ihtiyaçlar karşısında problemlerin ortak paydada buluşularak çözümlenmesini amaçlayan GOPP yöntemi sayesinde hedef ve stratejiler üzerinde paylaşımcı bir kabul sağlanması ve böylece yerelde bir sahiplenme duygusunun yaratılması amaçlanmaktadır. Çukurova Bölge Planında katılımcılığın ana unsuru Kalkınma Kurulu olmuştur.

Çukurova Bölge Planı hazırlanırken yukarıda ifade edilen GOPP yöntemi kapsamında belirlenen hedefe yönelik olarak bölgede mümkün olan en geniş katılımın sağlanması amaçlanmış ve katılımcılık iki ayrı eksende tasarlanmıştır. Coğrafi eksen, bölge içi gelişmişlik ve eğilim farklılıklarının bölgesel stratejiye aktarılması amacıyla oluşturulmuştur. Tematik eksen ise belli başlıklardaki sorunların strateji oluşturmak için kullanılmasıdır. Bu iki eksende kesiştirilen stratejiler hem konu olarak hem de coğrafi farklılık olarak bölgeyi temsil etme yeteneğine sahip olmaktadır. Hem coğrafi eksende hem de tematik eksende çalışma gruplarının oluşturulmasında Kalkınma Kurulu üyeleri öncelikli olmuş, Kurul dışından kamu, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarından temsilciler de ilgili alanlarda katılım sağlamışlardır.

Bölge Planı kapsamında gerçekleştirilmiş olan katılımcı toplantılar, "Bölge Planı Danışma Komitesi Toplantıları", "Alt Bölge Toplantıları", "Kalkınma Kurulu Toplantıları", "Sektörel Toplantılar" ve "Tematik Toplantılar" dır.

"Bölge Planı Danışma Komitesi Toplantıları" kapsamında 3 toplantı düzenlenmiştir. Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu üyesi kuruluşlar arasından bölge planlama, bölgesel gelişme gibi konularda uzmanlık ve deneyim sahibi üst düzey akademisyenler, yöneticiler ve uzmanlardan oluşan Bölge Planı Danışma Komitesi (BPDK), planlama çalışmalarının tamamı üzerinde görüş bildirmiş ve katkı sağlamıştır.

"Alt Bölge Toplantıları", 8 adet alt bölge özelinde Mersin ve Adana'da düzenlenmiştir. Alt bölgeler, sosyo-ekonomik karakterleri birbirine benzer; sosyal, ekonomik ve kültürel ilişkileri yoğun; coğrafi olarak da birbirine yakın birden fazla ilçeden oluşmaktadır. Bu bölgeler özelinde yapılan toplantılar ile yerel aktörlerin sürece katılımları sağlanmıştır. İlçelerden gelen üst düzey katılımcılarla gerçekleştirilen toplantılarda, sorunlar ve bunlara yönelik çözüm önerileri belirlenmiştir.

"Kalkınma Kurulu Toplantıları", bir yandan Çukurova Bölgesi'ne ait GZFT analizi ve vizyon belirleme çalışmalarının gerçekleştirilmesine katkı sağlarken diğer yandan da planın bütününe ilişkin yerel kurum ve kuruluş temsilcilerinin görüş ve önerilerin alınmasına zemin hazırlamıştır.

“Sektörel Toplantılar” da Mevcut Durum Analizi ve diğer ön çalışmalar sonucunda belirlenen ve bölge için önem arz eden sektörlerin sorunları ve bu sorunların çözüm önerileri tesbit edilirken “Tematik Toplantılar” da ise, Çukurova Bölge Planı’nın 5 ana tematik ekseninde, bölgedeki ilgili kurumlarla (kamu kurum kuruluşları, STK’lar, odalar, vs.) strateji oluşturma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu toplantılarda Kalkınma Kurulu’nun oluşturduğu GZFT analizi altlık olarak kullanılmıştır.

1.4.3 Planın Genel Yapısı

TR62 (Adana-Mersin) Düzey 2 Bölgesi Planı, üç ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölüm, Bölge Planı’nın temelini oluşturan “Mevcut Durum Analizi (MDA)”dir. Bu bölümde bölgeye dair elde edilen tüm veriler derlenerek belirli bir mantık silsilesi ile değerlendirilmekte ve sunulmaktadır. Mevcut Durum Analizi gerçekleştirilirken farklı veri analiz tekniklerinden yararlanılmasına, bilgilerin alt alta sıralanmasından ziyade, ileri analiz ve sentezleri de içererek, muhatabına bölge hakkında doğru kestirimler yapma ve karar verme imkanı sağlayacak nitelikte olmasına özen gösterilmiştir. Analizlerin eğilimleri göstermesi ve bölge içi farklılıkları tespit edebilmesi için gerekli olan planlama tekniklerine başvurulmuştur. Yapılan analizlerde genelden özele gidilmiş, ilgili konu, alan yada sektörün Türkiye’deki durumu anlatılmış, bölgenin Türkiye içindeki yeri vurgulanmış ve daha sonra diğer düzey-2 bölgeleri ile kıyaslamalar yapılmıştır.

Çukurova Bölge Planı’nın ikinci bölümü, “Mevcut Durum Değerlendirme Raporu” ndan oluşmaktadır. Mevcut Durum Değerlendirme Raporu, Planın ilk bölümü olan Mevcut Durum Analizi (MDA) ve bu analizler ışığında belirlenen ve Planın esas gövdesini oluşturan Bölgesel Vizyon ve Stratejiler arasında bağlantı kurmak üzere hazırlanmıştır. Bölgesel stratejilerin oluşturulabilmesi için analitik bir çalışma olan MDA raporunda yapılan detaylı analizlerin değerlendirilmesi, yorumlanması ve sentezlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu değerlendirme, yorum ve sentezlerin oluşturduğu Mevcut Durum Değerlendirme Raporu’nda, MDA ile benzer şekilde 3 kademeli bir inceleme yapılmaktadır. Öncelikle bölgenin ülke içindeki durumu belirlenerek, bölgenin ulusal ve uluslararası konjonktürdeki rolü açıklanmaya çalışılmaktadır. Daha sonra bölge içindeki farklılıklar ve bu farklılıkların sebepleri tespit edilerek çeşitli küme çalışmaları yapılmaktadır. Son olarak da bölgenin

ekonomik yapısı sektör bazında incelenerek öne çıkan sektörlerin sorunları değerlendirilmektedir.

Bölge Planı'nın üçüncü ve son bölümü aynı zamanda planın ana gövdesini oluşturan ve bölgenin 2010-2013 arası dönemini şekillendirecek olan gelişme hedef ve stratejileri ile vizyonunun ortaya konulduğu "Bölgesel Vizyon ve Stratejiler"dir. TR62 Çukurova Bölgesi'nin 2010-2013 döneminde ulaşmayı hedeflediği vizyon, bu vizyona erişmekte kullanılacak olan müdahale alanlarını oluşturan tematik eksenler, bu eksenler çerçevesinde belirlenen hedefler, bu hedeflere yönelik olarak geliştirilen genel ve özel stratejiler ile eylemler bu bölümde ele alınmaktadır.

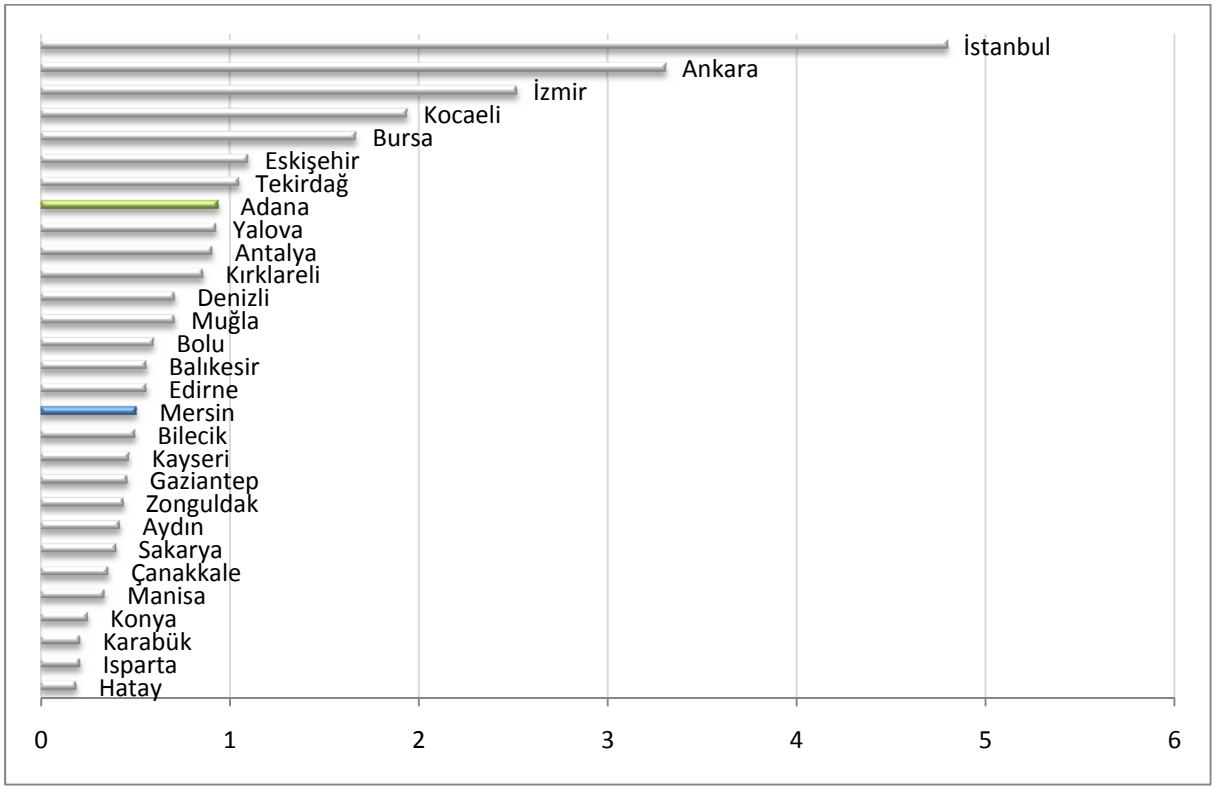
2 SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK

Bir bölgenin sosyal, ekonomik, fiziksel özelliklerinin analiz edilmesinin neticesinde, diğer bölgelerle kıyaslayabilmek, bölgenin görece üstünlüklerini tespit edebilmek amacıyla çeşitli endeksler geliştirilmektedir. Bu endeksler, bölgelerarası gelişmişlik farklarının ortaya konmasına ve bu farklara yönelik politika ve eylemlerin tasarlanmasına yardımcı olmaktadır. Türkiye'de de çeşitli kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortaya koyan araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar genellikle il düzeyinde sosyal ve ekonomik verilerin endekslere dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmektedir. Kullanılan metotların farklılığı ortaya çıkan sonuçların da farklılaşmasına neden olsa da illere ilişkin karşılaştırmalar yapmak açısından bu endeksler faydalı bulunmaktadır. Bu nedenle, Devlet Planlama Teşkilatı, EDAM (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi) ve URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu) tarafından üç ayrı metotla gerçekleştirilen endeks çalışmalarının sonuçları, Çukurova Bölgesi'nin Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri arasındaki yerini belirlemek ve bölgenin mevcut durumunun tespit edilmesi çalışmasında başlangıç noktası olmak üzere aşağıda ele alınmıştır.

2.1 Devlet Planlama Teşkilatı'nın İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

DPT'nin gerçekleştirmiş olduğu çalışmada demografik göstergeler, istihdam göstergeleri, eğitim göstergeleri, sağlık göstergeleri, sanayi göstergeleri, tarım göstergeleri, inşaat göstergeleri, mali göstergeler, altyapı göstergeleri ve diğer refah göstergeleri kullanılmıştır. Buna göre Türkiye'deki iller arasında Adana ilinin 8., Mersin ilinin ise 17. sırada yer aldığı görülmektedir.

Şekil 1: İllerin DPT sosyo-ekonomik gelişmişlik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il)

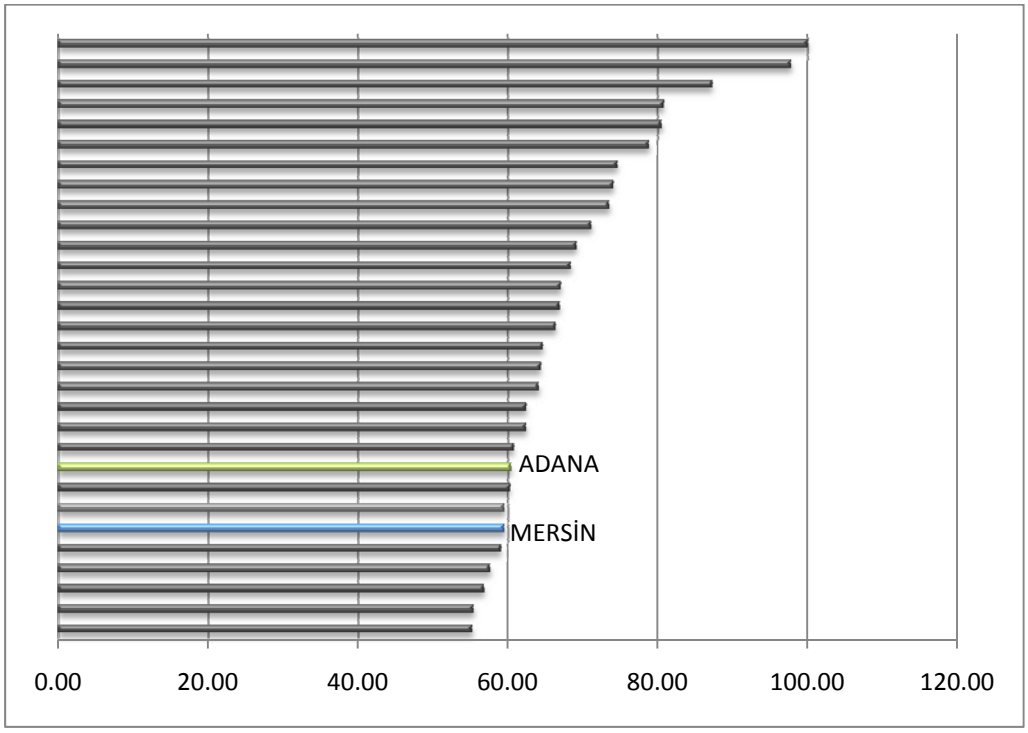

Kaynak: DPT, (2003)

2.2 EDAM'ın Türkiye için bir Rekabet Endeksi Araştırması

EDAM (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi), Türkiye'de illerin görece rekabet güçlerini ortaya çıkarmak için bir endeks oluşturmuştur. Bu endeks yalnızca ekonomik gelişmişlik ile ölçülmeyen, gelecekteki rekabet gücüne de atıf yapabilecek farklı bileşenlerden oluşmaktadır. İktisadi etkinlik ve canlılığın yanı sıra, fiziki altyapı ve eğitim gibi girdiler açısından da her bir ilin potansiyelini dikkate almaktadır. Oluşturulan endeksin asıl önemli özelliği, yaratıcılık ve bilgi ekonomisinin altını çizmesidir. Öte yandan sosyal sermaye ve emek piyasalarındaki gelişmeler de dikkate alınmıştır. Buna göre Türkiye'deki iller arasında Adana ili 22., Mersin ili ise 25. sırada yer almaktadır.

Şekil 2: İllerin EDAM rekabetçilik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il)

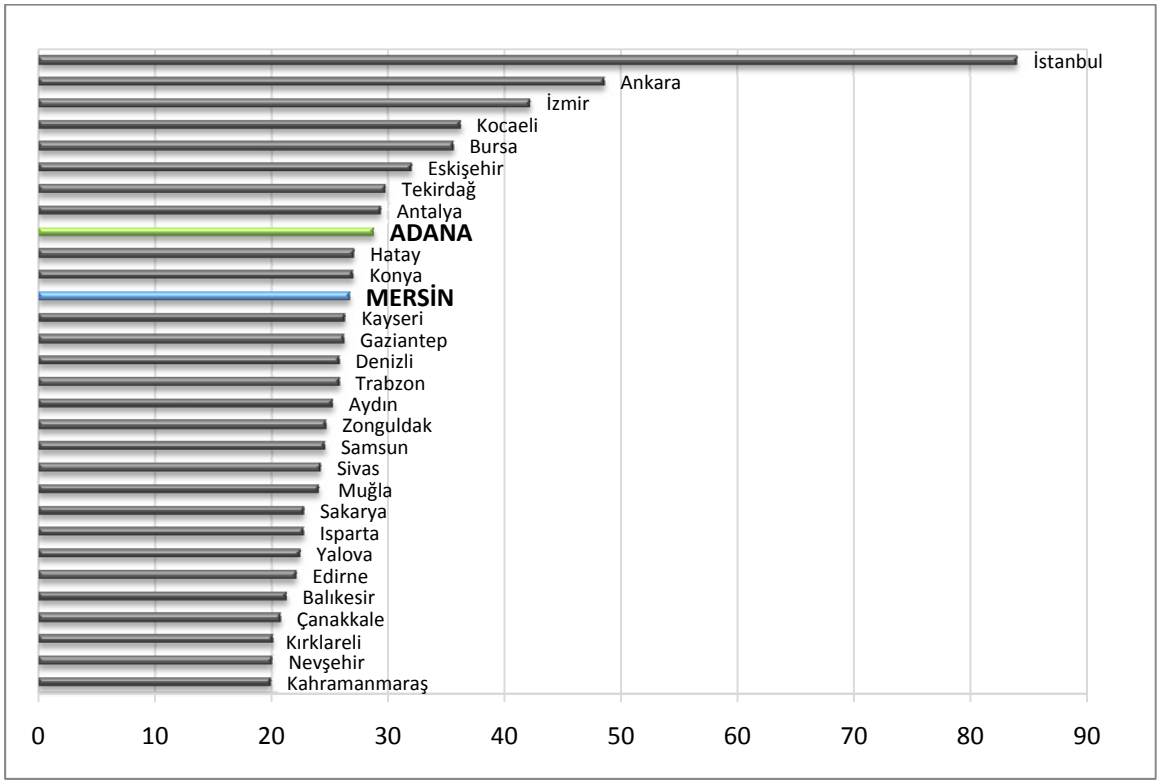

Kaynak: EDAM, (2009)

2.3 URAK'ın İller Arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması

URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), iller arası rekabet endeksi oluşturulması için dört ana değişken belirlemiştir. Bunlar beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ile erişilebilirliktir.

Şekil 3: İllerin URAK rekabetçilik endeksine göre sıralaması (ilk 30 il)

Kaynak: URAK, (2009)

Şekil 3'te iller arası rekabetçilik endeksi sıralamasında ilk 30 il görülmektedir.Buna göre URAK rekabetçilik endeksi sıralamasında Adana ili 9., Mersin ili ise 12. sırada yer almaktadır. Ayrıca 81 il arasında URAK iller arası rekabetçilik endeksi sıralamasına bakıldığında Gümüşhane ilinin en son sırada yer aldığı, komşu illerimizden Osmaniye'nin 48., Hatay'ın 10. ve Gaziantep'in 14. sırada yer aldığı görülmektedir.

2.4 Değerlendirme

Tamamı il seviyesinde gerçekleştirilmiş bulunan bu üç araştırma sonuçları birlikte değerlendirildiğinde Adana'nın Mersin'e göre biraz daha önde olduğu görülmektedir. Buna karşın, her iki il de gelişmiş illerin oluşturduğu üst grup içerisinde yer almaktadır. Öte yandan, Çukurova bölgesinin bu iki ili, üç büyük kentin yanında, Bursa ve Kocaeli gibi sanayileşmiş şehirler ile Tekirdağ, Eskişehir ve Antalya gibi son yıllarda hızlı gelişme gösteren illerin gerisinde kalmaktadır. Bu veriler, bölgenin hem sosyo-ekonomik gelişme hem de rekabet gücü bakımından ivme kazanmak zorunda olduğunu göstermektedir.

3 COĞRAFİ YAPI VE ALTYAPI

3.1 Coğrafi Yapı ve Doğal Kaynaklar

3.1.1 Kapsam ve Sınırlar

Çukurova Bölgesi Türkiye'nin Akdeniz kıyısının doğusunda yer alır. Bölge, Adana ve Mersin olmak üzere iki ilden oluşmaktadır ve TR62 Düzey 2 bölgesini meydana getirir. Bölge Adana 15.485 km^2 ve Mersin 14.030 km² olmak üzere toplam 29.515 km^2 yüzölçümüne sahiptir. Türkiye toplam yüzölçümünün %3,7'sini oluşturan bölge 26 tane Düzey 2 bölgesi içinde ortalama bir yüzölçümüne sahip olmaktadır. Bölgenin güneyinde Akdeniz yer almaktadır ve kuzeyinde batıdan doğuya doğru komşu iller Karaman, Konya, Niğde ve Kayseri'dir. Batı sınırında Antalya, doğu sınırında ise Kahramanmaraş, Osmaniye ve Hatay illeri bulunmaktadır. Adana ve Mersin'in kıyı uzunlukları sırasıyla 160 km ve 321 km'dir. Toplamda 481 km'yi bulan bu uzunluk, Türkiye'nin toplam kıyı uzunluğunun %5.7'sini ve ülkenin Akdeniz'deki kıyı uzunluğunun %30,7'sini oluşturmaktadır.

Şekil 4: TR62 Çukurova Bölgesi'nin sınırları ve konumu

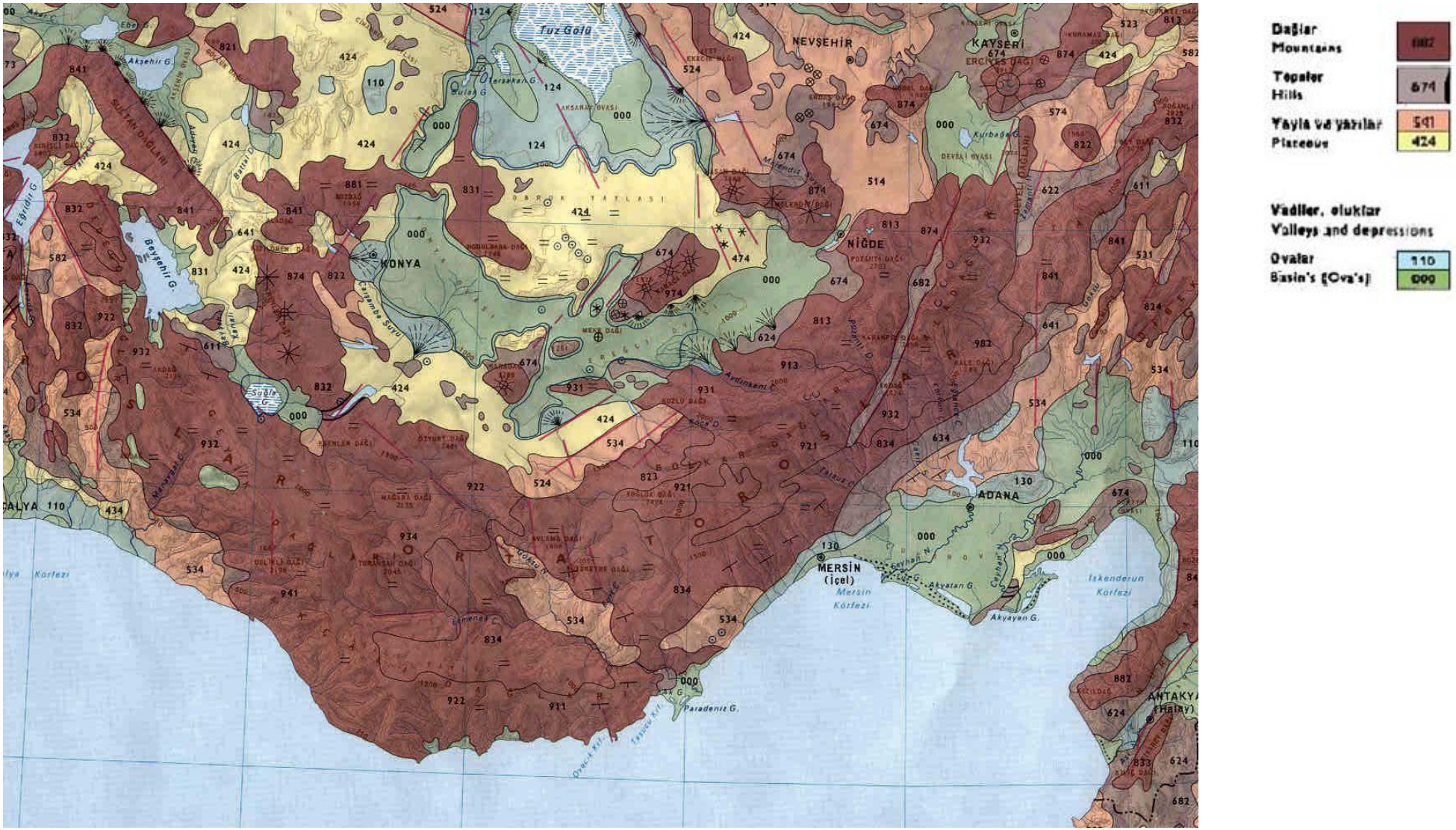
3.1.2 Topografik-jeomorfolojik Yapı

Bölgeyi kuzeyden çevreleyen Toros Dağları, İç Anadolu'nun Konya düzlüğü ile Akdeniz arasında, yüksek çatılı bir kuşak halinde, batı - doğu yönünde uzanır. Batıdan doğuya doğru denizden uzaklaşarak, denizle arasında geniş düzlükler bırakır. Bu geniş düzlükler Mersin'in merkezinde başlar ve Adana'da iyice genişleyerek Çukurova ovasını oluşturur. Çukurova, Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır. Orta Toros eteklerinden Akdeniz'e kadar uzanan ovanın bütününü Çukurova adıyla anmak ve daha çok sayıda ova birimlerine ayırmak mümkündür (Yüreğir, Misis, Ceyhan, Haruniye, Osmaniye ve Yumurtalık ovaları). Bu ovaların en büyüğü 205.000 hektar genişliğindeki Ceyhan Ovası, ikincisi ise 125.000 hektarlık Yüreğir Ovası'dır. Ceyhan Ovası'nın denizden yüksekliği 20-50 m, Yüreğir Ovası'nın ise yüksekliği 0-50 m. arasında değişmektedir (Adana Çevre Durum Raporu, 2008).

Orta Toros Dağları, İç Anadolu ile Güney Anadolu'yu birbirinden ayıran sistemli sıralar oluşturduğundan, güç geçit verir. Orta Toroslar'ın tek geçidi Gülek Boğazı'dır (1050 metre). İkinci önemli geçit ise Orta Toroslar ile Batı Toroslar'ı birbirinden ayıran Göksu Vadisi oluğundaki Sertavul Geçidi'dir. Silifke - Mut karayolu bu geçitten Konya'ya bağlanır.

Bölgenin batısında genel olarak jeomorfolojik durumuna bakıldığında; geniş plato düzlükleri, Akdeniz kıyı kuşağı ve Göksu Irmağı çevresindeki geniş ovalar, vadiler önemli yer tutmaktadır. Güneyden kuzeye doğru uzanan vadiler, Toros Dağları'nın içlerine dek sokulmaktadır. Doğuda sınır, Toros sistemine giren Amanoslar'a dayanır. Orta Toros üzerinde üç ayrı dağ sırası görülmektedir. Bunlar, batıdan başlayarak Bolkar Dağları, Aladağlar ve Tahtalı Dağları'dır.

Şekil 5: Bölgenin jeomorfolojik yapısı

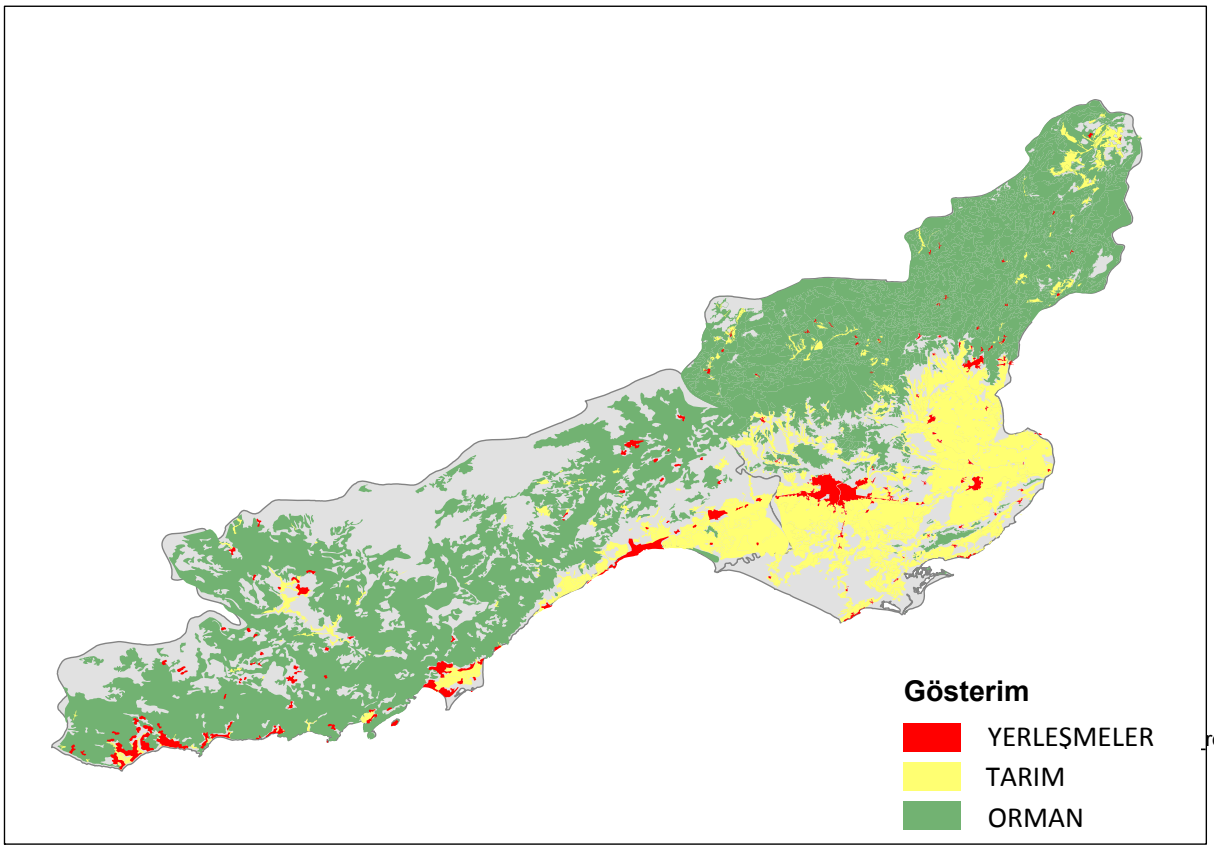

Kaynak: Mersin Çevre Durum Raporu, 2004.

3.1.3 Arazi Kullanımı

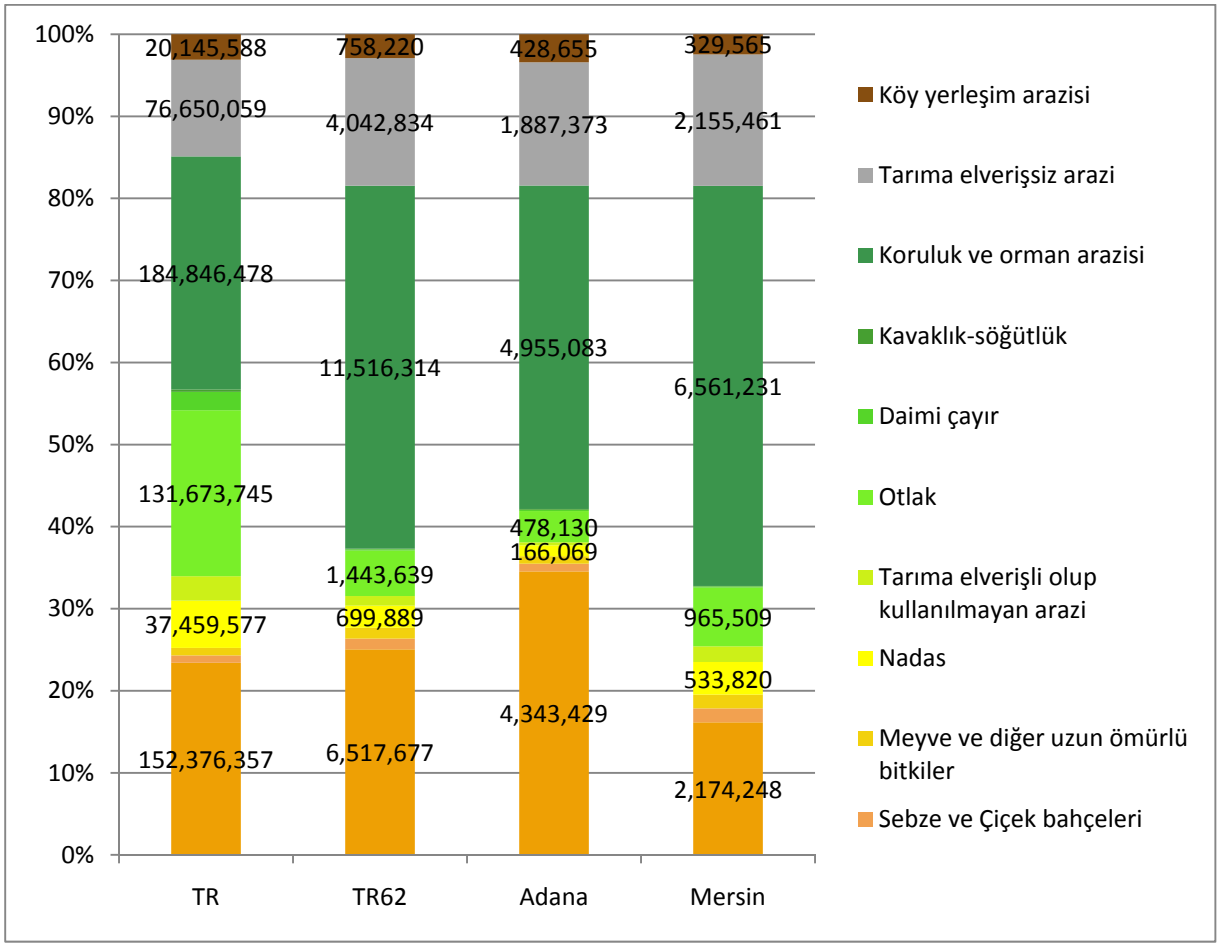
Bu bölümde TR62 Düzey 2 Bölgesi'nin üst ölçekli arazi kullanımı ele alınmıştır. Bölgedeki toplam alan yaklaşık 29.515.000 dekardır. Aşağıdaki haritada da görüldüğü üzere bölgenin yaklaşık yarısını, özellikle de dağlık bölgeleri ormanlık arazi kaplamaktadır. Tarımsal araziler genelde güneyde yer almakta ve toplam yüzölçümünün beşte birini oluşturmaktadır.

Şekil 6: Arazi kullanımı

Arazi kullanım dokusu oransal olarak incelendiğinde, bölgenin fiziksel yapısıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Geniş düzlükler içeren Adana'da işlenen arazi oranı yüksekken, dağlık kesimleri kıyıya yakın bulunan Mersin'de ormanlık alanların oranı daha yüksektir (Şekil 7).

Şekil 7: Arazi kullanım oranları

Kaynak: TÜİK, 2001.

Miktar olarak bakıldığında işlenen arazi miktarının Çukurova'nın etkisiyle Adana'da Mersin'den çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Yine bu grafikte de Mersin'deki dağlık arazinin etkisiyle ormanlık alanların 2,7 milyon dekar Adana'dan daha fazla olduğu görülmektedir (Şekil 7).

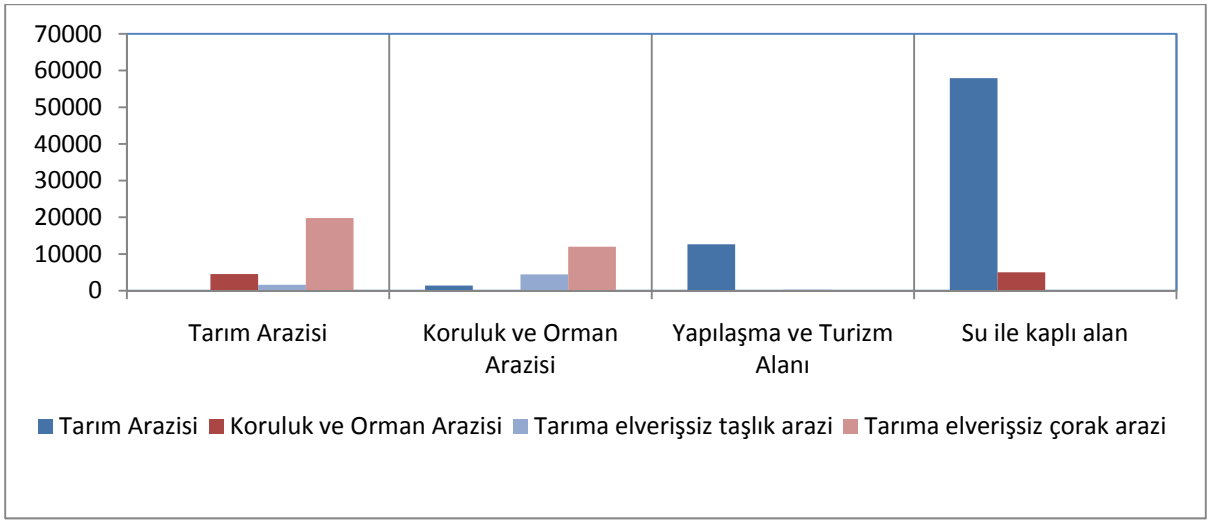
1991-2001 yılları arasında temel arazi kullanım değişiklikleri incelendiğinde, Adana'da tarım arazisine dönüşen diğer arazi kullanımlarının çorak araziler ve bir miktar orman arazisi olduğu görülmektedir. Orman arazisine dönüşen en fazla kullanım ise yine tarım arazisidir. Yapılaşma ve turizm kullanımına açılan arazilerin, tarım arazisi olduğu görülmektedir. Bu dönemde bölgede yapılan baraj çalışmaları neticesinde tarım arazisi olan arazi kullanımının su ile kaplı alana dönüştüğü görülmektedir. (Şekil 8)

Aynı dönemde Mersin ilindeki arazi kullanımları arasıdaki değişim incelendiğinde, daha önce kullanılmayan tarım arazilerinin, taşlık alanların (bu alanların seracılıkta

kullanıldığı öngörülmektedir) ve orman arazisinin tarım arazilerine dönüştüğü, orman arazilerinin ise temelde tarım arazilerinden dönüştüğü, yapılaşma ve turizm alanlarının büyük ölçüde tarım arazilerinden ve yine gölet, baraj projeleri sonucu oluşan su ile kaplı alanların da tarım arazilerinden dönüştüğü gözlemlenmektedir. (Şekil 9)

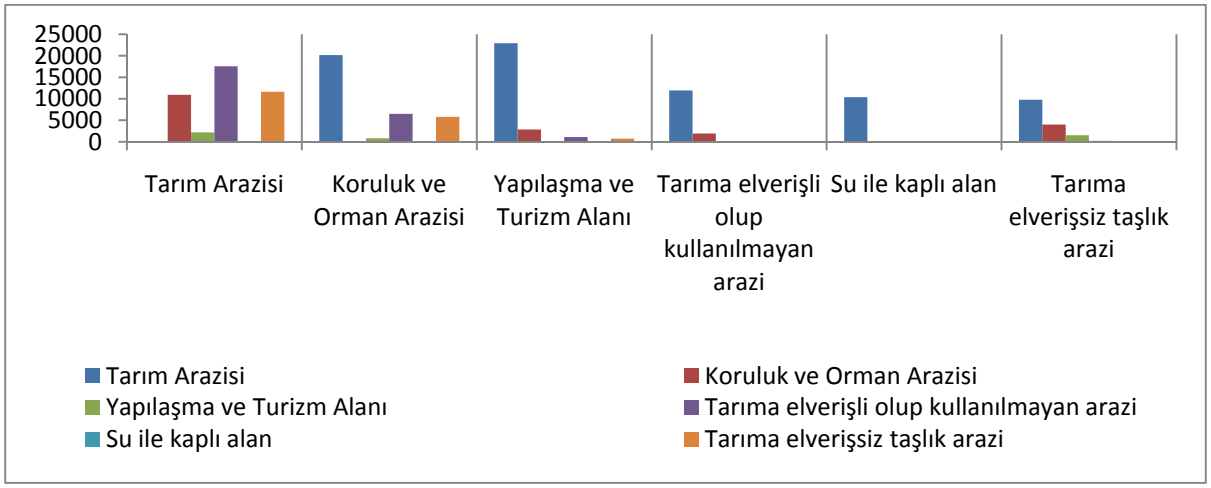
1991-2001 periyodunda TR 62 Düzey 2 Çukurova Bölgesi'nde yaklaşık 150.000 dekar'lık tarım arazisinin başka kullanımlara dönüştüğü görülmektedir. Bu da aynı dönemde toplam arazi kullanım değişimlerinin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. 2001 yılından günümüze bölgedeki değişimin hızı da dikkate alınırsa, tarım arazilerinin farklı kullanım alanlarına daha da hızlı dönüşmeye devam ettiği varsayılabilir. Tarımın bölge için önemi dikkate alındığında bu dönüşüm önemli sorun alanlarından birisi haline gelmektedir.

Şekil 8: Adana ili 1991-2001 yılları arası arazi kullanımları arasındaki değişim

Kaynak: TÜİK.

Şekil 9: Mersin ili 1991-2001 yılları arası arazi kullanımları arasındaki değişim

Kaynak: TÜİK.

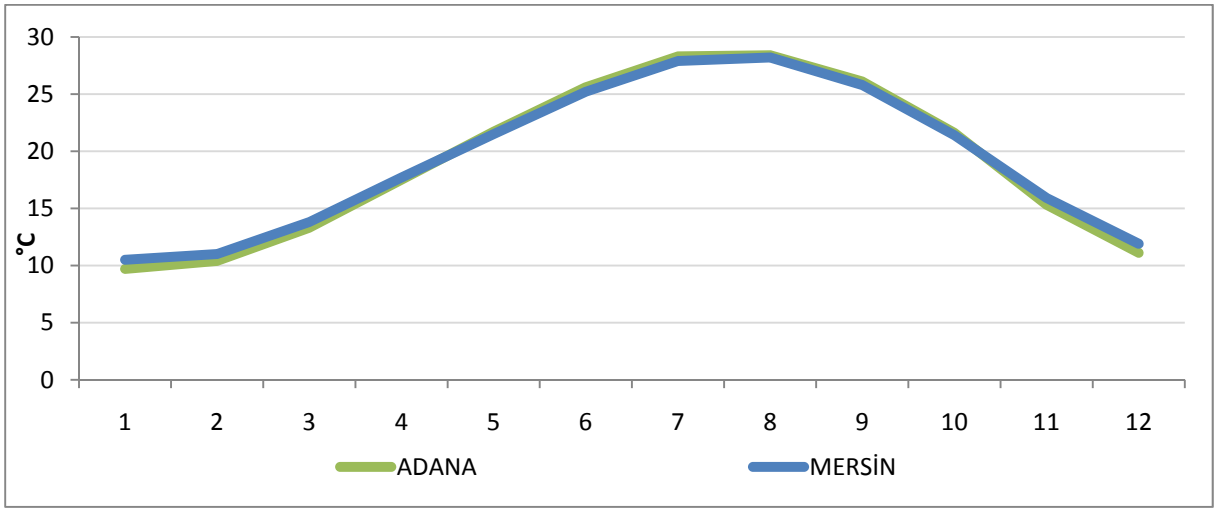
3.1.4 Hava-İklim

Bölgede iki ayrı iklim hüküm sürmektedir: yüksek kesimlerde "karasal iklim", güney ovalık kesimde ise "Akdeniz iklimi". Genelde bölgede tipik Akdeniz iklimi özellikleri olan yağışlı kış ve kurak sıcak yaz görülmektedir. Kuzeyde yer alan dağ silsilesi soğuk kuzey rüzgarlarının geçmesine engel olduğu için yazlar çok sıcak geçmektedir. Yağmur sıklıkla kışın, ilkbahar ve sonbaharda gözlenir. Yazın hemen hemen hiç yağmur yoktur.

Ortalama deniz suyu sıcaklığı 21,2°C'dir. Yazın 25 ila 28°C arasında değişir. Ortalama rüzgar hızı 2,2 m/s'dir. Deniz ulaşımını etkileyen kuvvetli rüzgarlar kış mevsiminde nadiren görülür.

Bölgede genelde homojen bir iklim görülür. Aşağıdaki grafikte de görüldüğü gibi Adana ve Mersin'de ortalama sıcaklıklar yaklaşık aynıdır. 179 gün günlük sıcaklıklar 25°C'nin üzerinde seyreder. Bölgede ölçülen en soğuk ve en sıcak ölçümler -7.5°C ve 40°C'dir. Yıllık ortalama nem %67'dir ve yıl içinde %65 - %75 aralığında seyreder.

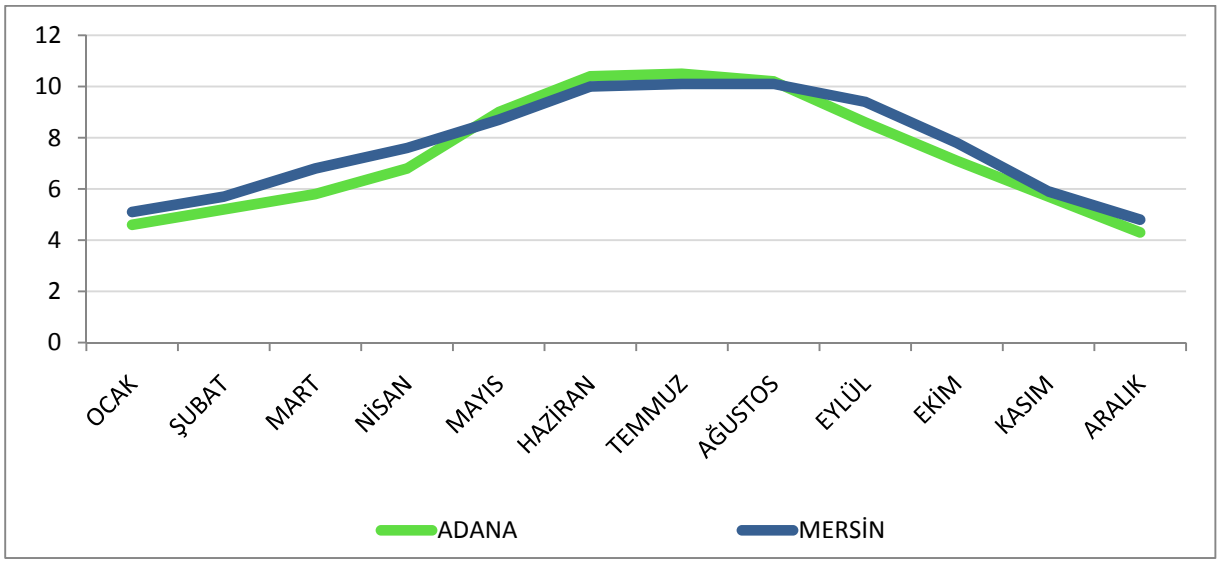
Şekil 10: Bölgedeki ortalama sıcaklılar

Kaynak: Meteoroloji Gn. Md.

Yıllık ortalama bulutlu gün sayısı 37,25'tir. Ortalama günlük güneşlenme süresi 7,5 saattir. Bu süre yazın 8-10 saat arasında değişir. Aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi Mersin - yaz hariç - çok az bir farkla daha fazla güneşlenme süresine sahiptir.

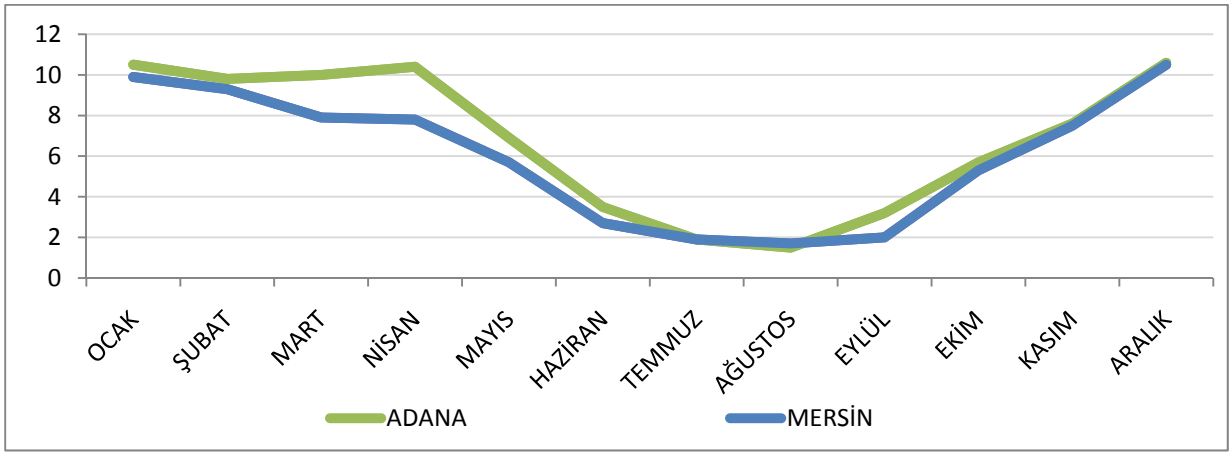
Şekil 11: Ortalama günlük güneşlenme süresi (saat)

Kaynak: Meteoroloji Gn. Md.

Yıllık toplam yağmur miktarı ortalama 593,7 mm'dir (Türkiye aritmetik ortalaması 642,6 mm). En fazla yağış Aralık en az yağış ise Ağustos ayında görülmektedir. Aşağıdaki grafik Adana'da yağışın Mersin'den biraz fazla olduğunu göstermektedir.

Şekil 12: Ortalama yağışlı gün sayısı

Kaynak: Meteoroloji Gn. Md.

Çukurova Bölgesi'nde, yıllık ortalama yaklaşık 328 günün güneşli olması ve yıl boyu ortalama sıcaklığın 10°C'nin altına inmiyor olması, bölgeyi cazip hale getirmekte, kaynakların çeşitlenmesine olanak sağlamakta ve yılın çoğu döneminde aktif halde kalmasına olanak sağlamaktadır.

3.1.5 Doğal Kaynaklar

3.1.5.1 Su Kaynakları

Türkiye'nin toplam yer üstü su potansiyeli 186,05 km^3/yıl'dır (DSİ). Çukurova Bölgesi'nde ise toplam yer üstü su potansiyeli 23,66 km^3/yıl'dır ki bu değer Türkiye içerisindeki toplamın yaklaşık %12'sini oluşturmaktadır. Bölge, yer üstü su kaynakları açısından Türkiye içerisinde önemli bir yere sahiptir. Fakat bölge içinde bu kaynakların dağılımı eşit değildir. Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin etkisiyle Adana'nın su kaynakları Mersin'inkinin iki katından fazladır.

Tablo 1: Yer üstü su kaynakları

Adana	Yıllık potansiyel hm^3/yıl	Mersin	Yıllık potansiyel hm^3/yıl
Seyhan Nehri	8000	Göksu Nehri	3900
Ceyhan Nehri	7200	Berdan Nehri	1300
Körkün Çayı	473	Anamur (Dragon) Çayı	820
Çakıt Çayı	441	Lamas Çayı	210
Eğlence Deresi	315	Efrenk Çayı	100
Üçürge Çayı	31	Diğer	870
TOPLAM	**16.460**	**TOPLAM**	**7200**

Kaynak: Adana Çevre Durum Raporu 2008, Mersin Çevre Durum Raporu 2008.

Yer altı su kaynaklarında ise Türkiye'nin toplam çekilebilir su potansiyeli 13.660 hm^3/yıl'dır. Bölgedeki yer altı su kaynakları ise 733 hm^3/yıl'dır (Türkiye'nin %5'i). Burada da Adana'nın su potansiyeli baskın görünmektedir (Tablo 2). Bölge içindeki su kaynaklarındaki farklılık, bölgedeki ekonomik faaliyetlerin, özellikle de tarımsal faaliyetlerin karakterinin de şekillenmesinde rol oynamaktadır.

Bölgede yer üstü su kaynaklarını sulama, içme suyu, taşkın önleme ve enerji elde etme amaçlı olarak değerlendirmek için altı adet baraj bulunmaktadır (Tablo 3). Bu barajların toplam azami göl hacmi 3358 milyar m^3'dür. Türkiye'deki 242 büyük barajın toplam rezervuar kapasitesi ise yaklaşık 145 milyar m^3'dür. Çukurova Bölgesi'nde işletmede bulunan barajların kapasitesi toplam kapasitenin yaklaşık %2,3'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 2: Yer altı su kaynakları

Adana		Mersin	
Yumurtalık Ovası	12,48 hm3/yıl	Mersin-Berdan ve Efrenk Ovaları	54,7 hm3/yıl
Ceyhan+Kozan Ovaları	120 hm3/yıl	Silifke Ovası	10 hm3/yıl
Aşağı Seyhan Ovası	500 hm3 /yıl	Mersin-Gilindire Ovaları	5,5 hm3/yıl
Karaisalı+Pozantı	3041 hm3/yıl	Anamur Ovası	9,5 hm3/yıl
Tufanbeyli	14,5 hm3/yıl	Bozyazı Ovası	1,5 hm3/yıl
TOPLAM	**650 hm3/yıl**	Ovacık-Eğribük Ovaları	1,8 hm3/yıl
		TOPLAM	**83 hm^3/yıl**

Kaynak: Adana Çevre Durum Raporu 2008, Mersin Çevre Durum Raporu 2008.

Tablo 3: Barajlar

Adı	İlçesi	Amacı	Hizmete giriş yılı	Akarsu	Azami göl hacmi (m^3)
Seyhan	Seyhan-Yüreğir	Sulama-enerji-taşkın önleme	1956	Seyhan	$875x10^6$
Kozan	Kozan	Sulama	1972	Kilgen Çayı	$148x10^6$
Nergizlik	Karaisalı	Sulama	1995	Üçürge Çayı	$22x10^6$
Çatalan	Karaisalı	Enerji- taşkın önleme-içme suyu	1997	Seyhan	$2120x10^6$
Hakıkıbeyli	Yüreğir	Sulama	1999	Handeresi	$7.70x10^6$
Berdan	Tarsus	Sulama-enerji-taşkın önleme- içme suyu	1984	Berdan Nehri	$185.5x10^6$

Kaynak: Adana Çevre Durum Raporu 2008, Mersin Çevre Durum Raporu 2008.

3.1.5.2 Madenler

Çukurova Bölgesi madenler yönünden çok zengin bir bölge değildir. Bölgede çok yüksek graviteye sahip olmayan alüminyum ve krom öne çıkmaktadır. Bunlar haricinde kuvars, kuvarsit ve dolomit bölgede yaygın olarak bulunmaktadır (Tablo 4).

Tablo 4: Çukurova Bölgesi'ndeki maden rezervleri

Cinsi	Adana (ton)	Mersin (ton)	TR62 (ton)	Türkiye *
Alüminyum	33.700.000	0	33.700.000	87.375.000
Bakır;Kurşun,Çinko	198.000	31.000	229.000	4.850.000
Demir	14.750.000	1.640.000	16.390.000	132.100.000
Fosfat	198.500	0	198.500	70.500.000
Krom	213.000.000	2.000.000	215.000.000	25.931.373
Kuvars	913.000.000	Milyonlarca ton-Miktar belli değil	913.000.000	1.307.414.250
Kuvarsit	910.000.000	Ovacık'ta mevcut-miktar belli değil	910.000.000	6.300.000.000
Manganez	82.600	0	82.600	4.560.000
Linyit	334.500.000	4458	334.504.458	8.300.000.000
Dolomit	0	10.136.000.000	10.136.000.000	15.887.160.000
Manyezit	0	136.000	136.000	111.368.020

Kaynak: MTA Gn. Md.

**Türkiye geneli rakamlar, belli bir yüzdenin üzerinde graviteye sahip madenleri esas almaktadır. Bölgede ise rakamlar gravite sınırlaması olmaksızın değerlendirilmiştir. Kaynak: MTA*

3.2 Çevre ve Altyapı

3.2.1 Koruma Alanları, Milli Parklar

TR 62 Çukurova Bölgesi önemli çevresel değerleri barındıran bir bölgedir. Akdeniz kıyısında Yumurtalık Lagünü Milli Parkı ve Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi, dağlık kesimde ise Aladağlar Milli Parkı bunlar arasında en önemli olanlardır.

3.2.1.1 Yumurtalık Lagünü Milli Parkı

Yumurtalık Lagünü Milli Parkı Adana ili Yumurtalık ilçesi sınırları içerisinde, yaklaşık 16.500 hektarlık bir alana sahip, aynı zamanda RAMSAR[1] alanı olan, kıyı kumulları, nadir bitki ve hayvan türleri barındıran bir koruma bölgesidir. Ülkemizde Halep çamının (Pinus halepensis) nadir bir yayılış alanı ve nesli tehlikeye düşmüş su kuşlarının yaşama ortamıdır. Akyatan ve Ağyatan gölleri barındırdığı kuş türleri açısından Türkiye'deki "A sınıfı" niteliğindeki 19 sulak alandan ikisini oluşturmaktadır. Ayrıca nesli tehlikeye düşmüş iki tür deniz kaplumbağasının (caretta caretta ve chelonia mydas) Akdeniz'de varlığını sürdürebilmesi açısından bu alanlar önemlidir. Saha, Türkiye'nin Akdeniz kıyılarında yer alan 17 adet deniz kaplumbağası yuvalama alanından birisidir. Özellikle Akdeniz'de yok olma tehlikesi içinde bulunan "chelonia mydas" kaplumbağaları için son sığınma alanıdır. (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)

Alanın doğusunda yer alan Yumurtalık Serbest Bölgesi'nde ağır metal endüstrisi tesisleri ve Irak ve Azerbaycan petrollerini taşıyan boru hattının ulaştığı tanker dolum tesisleri bulunmaktadır. Bu tesisler milli park için potansiyel tehdit oluşturmaktadır.

3.2.1.2 Aladağlar Milli Parkı

Aladağlar Milli Parkı'nın toplam alanı 54.524 hektar olup, 11.702 hektarlık bölümü Adana il sınırları içinde kalmaktadır. Aladağlar, Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Orta Toros Dağları'nın en yüksek ünitesidir. Park gerçek anlamda bir jeomorfolojik açık hava müzesidir.

[1] RAMSAR, İran'da 1971 yılında imzalanan "Uluslararası Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi" kapsamında özel korumaya alınan uluslar arası öneme sahip bir çevre koruma alanıdır.(vikipedi)

Yörenin belli başlı jeomorfolojik karakteri derin vadilerle parçalanmış olmasıdır. Yöre klimatik açıdan kendine has özelliklere sahiptir. Yazları sıcak, kışları soğuk ve kar yağışlı olarak tanımlanabilecek bu klimatik yapı yörenin yüksek kesimlerinde kalıcı karların barınmasına imkan sağlamaktadır. Aladağlar Milli Parkı vejetasyon açısından çok zengindir, ormanı oluşturan hakim türler karaçam ve kızılçamdır. Ormanın üst sınırından itibaren Alpin zonu başlar. Bu zonda Alpin çayırları yer almaktadır. Alpin zonu[2] (Alpinetum) ve daha yüksek kesimlerde yükseklik ve eğim koşullarından kaynaklanan çıplak kayalık mostralara ulaşılmaktadır. Yaban hayatı sakinleri yaban keçisi, ayı, tilki, kurt, vaşak, sansar ve su samurudur. Doğa yürüyüşü ve çadırlı kamp yapma olanağı vardır. (Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü)

3.2.1.3 Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi

Göksu Deltası Özel Çevre Koruma Bölgesi, Mersin ili Silifke ilçesine bağlı 4 belde ve 7 köyden oluşmaktadır. Göksu Deltası, Orta Toroslar eteğinde bulunan Mersin iline bağlı Silifke ilçesinin güney kenarında, Göksu Irmağı'nın oluşturduğu kıyı ovası üzerindedir (Şekil 13). Delta, 10.000 km²'lik havzaya sahip Göksu Irmağı'nın Silifke-Taşucu arasında denize açıldığı bölgedir. Göksu Nehri'nin batısında iki lagün olan Paradeniz ve Akgöl yer alır.

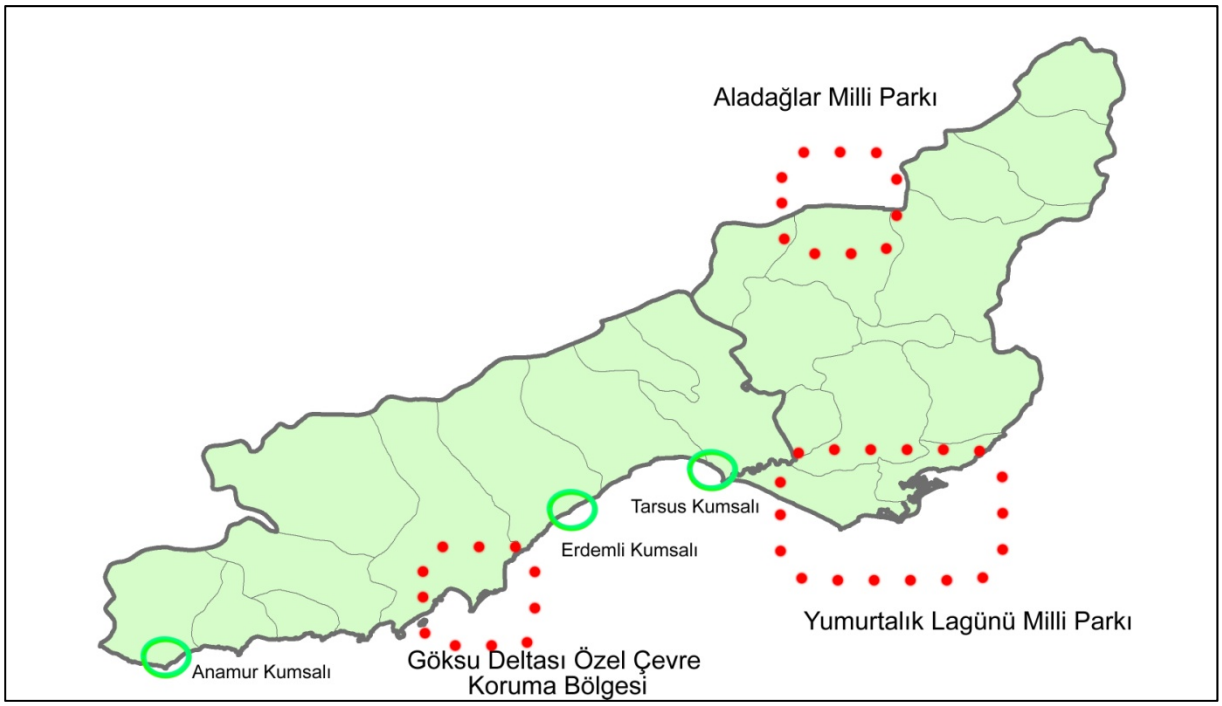
Çevre koruma sınırları içerisinde on adet yerleşim yeri bulunmakta olup toplam koruma alanı 226 km²'dir. Denizden yüksekliği 0-5 m arasında değişen Göksu Deltası'nın toplam alanı yaklaşık 15.000 hektardır.

Bölge ve çevresi Akdeniz'den gelen yağmur yüklü bulutlara açık olması sebebiyle fazla miktarda yağış alır (700 mm/yıl). Akgöl ve Paradeniz Lagünü 1312 ha büyüklüğündedir. Türkiye kıyı kumul florasının %22'sini barındırmaktadır. Kumullar özellikle deltanın batı kısmında Akgöl ve Paradeniz'in çevresinde daha fazla olup, en güneyde İncekum denilen yerde denize ulaşmaktadır. *Caretta caretta* ve *Chelonia mydas* kaplumbağalarının halen yumurtalarını bıraktığı nadir bölgelerden biridir. Göksu Deltası'nı kışlama ve kuluçka alanı olarak kullanan çok sayıda kuş türü bulunmaktadır, bu özellikleriyle bölge aynı zamanda RAMSAR alanı ilan edilmiştir.

[2] H. Mayer'in orman zonlarından, Alp florasını esas alan vejetasyon kuşağı, orman zonu, orman rejiyonu (Çevre Sözlüğü, M.F.ONUR)

Göksu Deltası'nda en önemli alan kullanımını tarım oluşturmaktadır. Göksu Deltası buğday, arpa gibi kara iklimi bitkileri ile yer fıstığı, turunçgiller, turfanda sebzeler gibi sıcak iklim bitkilerinin yetişmesine olanak veren çok zengin bir tarımsal yapıya sahiptir. Akgöl'de dört tür balık avlanmaktadır. Paradeniz'de yapılan balıkçılıkta kullanılan av araç ve gereçleri yeterli olmayıp, geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. (Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı)

Şekil 13: Bölgedeki milli parklar, koruma alanları

3.2.2 Enerji

3.2.2.1 Boru Hatları

Ceyhan, Adana'nın güneyinde denize kıyısı olan, yakın gelecekte enerji dağıtım üssü olma yolunda ilerleyen bir ilçedir (Şekil 14). Halihazırda Kırıkkale Orta Anadolu Rafinerisi'ne olan boru hattının başlangıç noktası, Irak-Türkiye ve Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hatlarının sonlanma noktasıdır. Yakın gelecekte Ceyhan'da rafineri yatırımlarının gerçekleşmesi de gündemdedir.

a. Irak-Türkiye ham petrol boru hattı:

Irak - Türkiye Ham Petrol Boru Hattı Sistemi, Irak'ın Kerkük ve diğer üretim sahalarından elde edilen ham petrolü Ceyhan Deniz Terminali'ne ulaştırmaktadır. 35 milyon ton yıllık taşıma kapasitesine sahip bulunan söz konusu boru hattı, 1976 yılında işletmeye alınmış ve ilk tanker yüklemesi 25 Mayıs 1977'de gerçekleştirilmiştir. Takip eden yıllarda yapılan ek çalışmalarla yıllık taşıma kapasitesi 70,9 milyon ton'a ulaşmıştır. 2009 yılında 167,6 milyon varil ham petrol taşınmıştır. (BOTAŞ)

b. Ceyhan - Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı

Kırıkkale Rafinerisi'nin ham petrol ihtiyacını karşılayan bu boru hattı, Eylül 1986 tarihinde işletmeye açılmıştır. 448 km uzunluğundaki hattın yıllık taşıma kapasitesi ise 5 milyon tondur. Ceyhan-Kırıkkale Ham Petrol Boru Hattı ile 2008 yılında 20,1 milyon varil ham petrol taşınmıştır. (BOTAŞ)

c. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı

Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı, Bakü'den Sangaçal terminalinden, Gürcistan üzerinden Ceyhan'a ham petrol taşımak üzere kurulmuştur. Toplam uzunluğu 1730 km'dir, Türkiye içerisindeki uzunluğu 1070 km'dir. 2006 yılı sonuna doğru hayata geçirilmiş olup, azami yıllık kapasitesi 50 milyon tondur. 2006 yılında 57 milyon varil, 2007 yılında 210,5 milyon varil, 2008 yılında 264 milyon varil, 2009 yılında 285,5 milyon varil ham petrol taşınmıştır. (BTC)

Şekil 14: Ana boru hatları

Kaynak: BOTAŞ Gn.Md.

3.2.2.2 Elektrik

Bölgedeki elektrik enerjisi üretimi genelde hidroelektrik santrallerle sağlanmaktadır. Üretim miktarı dikkate alındığında ise Yumurtalık'ta kurulu termik santral tek başına öne çıkmaktadır. Bölgedeki toplam yıllık üretim yaklaşık 11,5 milyar kWh, toplam kurulu güç ise 1968 MW'dir (Tablo 5).

Tablo 5: Bölgede yer alan enerji santralleri

Santral adı	Hizmete giriş yılı	Tipi	Kurulu gücü (MW)	Yıllık üretimi (kWh)
Çatalan	1997	Baraj	168,9	596.000.000
Seyhan 1	1956	Baraj	60	350.000.000
Seyhan 2	1992	Kanal	7,5	33.000.000
Yüreğir	1972	Kanal	6	4.800.000
Sugözü	2003	Buhar	1320	9.300.000.000
Gezende	1994	Baraj	159,375	528.000.000
Mut-derinçay	1968	Kanal	0,88	3.600.000
Anamur	1966	Kanal	0,84	3.500.000
Bozyazı	1974	Kanal	0,424	1.000.000
Silifke	1966	Kanal	0,4	2.150.000
Zeyne	1971	Kanal	0,328	1.000.000
Kadıncık 1	1971	Baraj	70	315.000.000
Kadıncık 2	1974	Baraj	56	307.000.000
Seka	1984	Buhar	20,6	138
Akgübre	1999	Gaz-buhar	12,1	65
Soda	2002	Buhar	19,8	108
Enerjisa	2003	Gaz-buhar	65	504
TOPLAM			**1968,147**	**11.445.050.815**

Kaynak: Adana Çevre Durum Raporu 2008, Mersin Çevre Durum Raporu 2008.

Elektrik tüketiminde Adana, gerek nüfus bakımından gerekse sanayi tesislerinin sayısı bakımından Mersin'den önde olduğu için Mersin'den daha yüksek tüketim değerlerine sahiptir (Tablo 6). 2008 yılı verilerine göre Çukurova Bölgesi'nin elektrik tüketimi Türkiye'deki toplam elektrik tüketiminin %4'ünü oluşturmaktadır. Bölgede üretilen elektrik enerjisinin yaklaşık %63'ü bölgede tüketilmektedir.

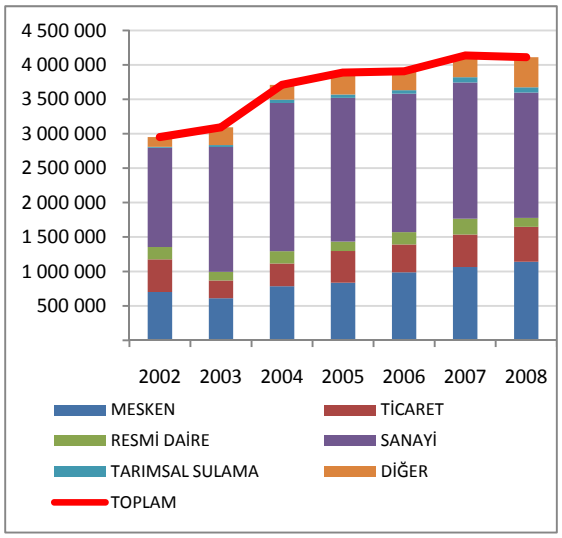
Tablo 6: Çukurova Bölgesi elektrik tüketimi, birim (mWh)

	Mesken	Ticaret	Resmi daire	Sanayi	Tarımsal sulama	Diğer
Adana	1.140.589	507.457	130.362	1.818.862	76.767	438.053
Mersin	909.107	413.079	188.683	1.074.623	85.953	278.531
TR62	2.049.696	920.537	319.045	2.893.486	162.720	716.583
Türkiye	**39.583.598**	**23.903.332**	**7.344.252**	**74.850.263**	**4.730.976**	**11.535.108**

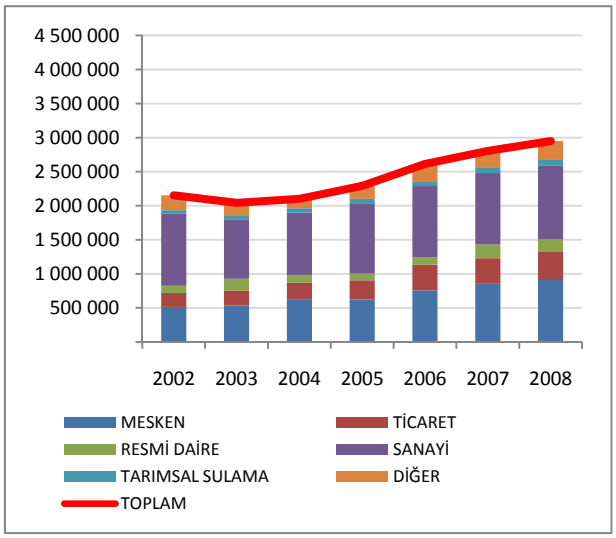
Kaynak. TEDAŞ, 2008.

Yıllar içerisinde elektrik tüketim değerlerine bakıldığında, Mersin'in tüketimi Adana'ya kıyasla düşük olmakla birlikte özelikle sanayide tüketimde artış gözlenmektedir, Adana'da ise sanayide elektrik tüketiminde özellikle son 4 yıl içerisinde bir düşüş olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 15, Şekil 16).

Şekil 15: Adana elektrik tüketimi (mWh)

Şekil 16: Mersin elektrik tüketimi (mWh)

Kaynak: TEDAŞ.

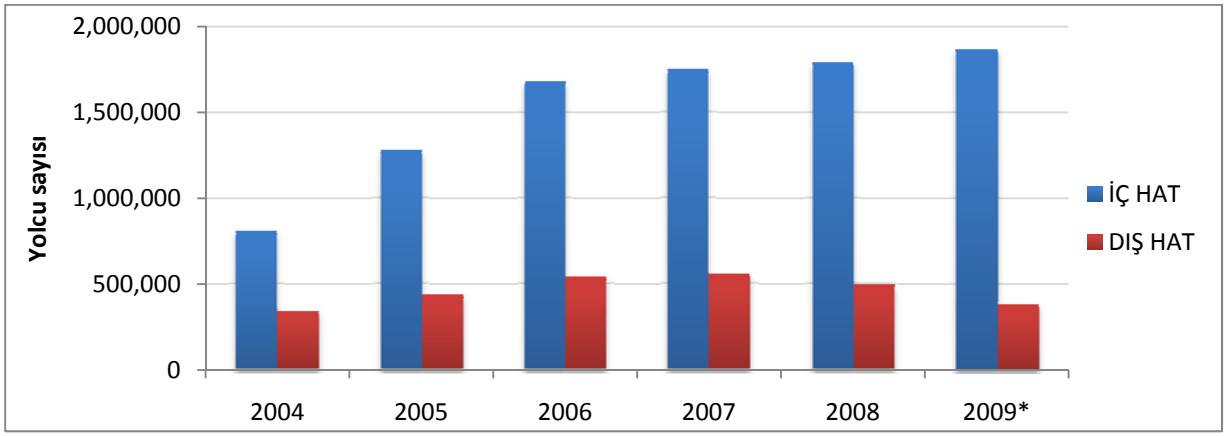
3.2.3 Ulaşım

3.2.3.1 Hava Yolu

Adana Uluslararası Hava Limanı 1937 yılında kurulmuştur. Toplam kurulu alanı 2.111.000 m²'dir. İç hatlar için 2911 m², dış hatlar için 6150 m² olmak üzere toplam 9061 m²'lik terminal kullanım alanına sahiptir. Adana Hava Limanı'nın kapasitesi 2.000.000 yolcu/yıl'dır. Hava limanında bir adet kompozit pist ve 13 adet uçak kapasiteli apron bulunmaktadır. (DHMİ)

Yolcu sayılarına bakıldığında son 5 yıl içerisinde iç hatlarda sayının yaklaşık iki kat arttığı gözlemlenmektedir. Dış hatlarda ise 2007 yılına kadar bir artış olmuştur fakat son iki yıl içerisinde düşüş gözlemlenmektedir (Şekil 17). Hava limanının kapasitesi göz önüne alındığında, 2009 yılı itibarıyla kapasite sınırlarına ulaştığı söylenebilir.

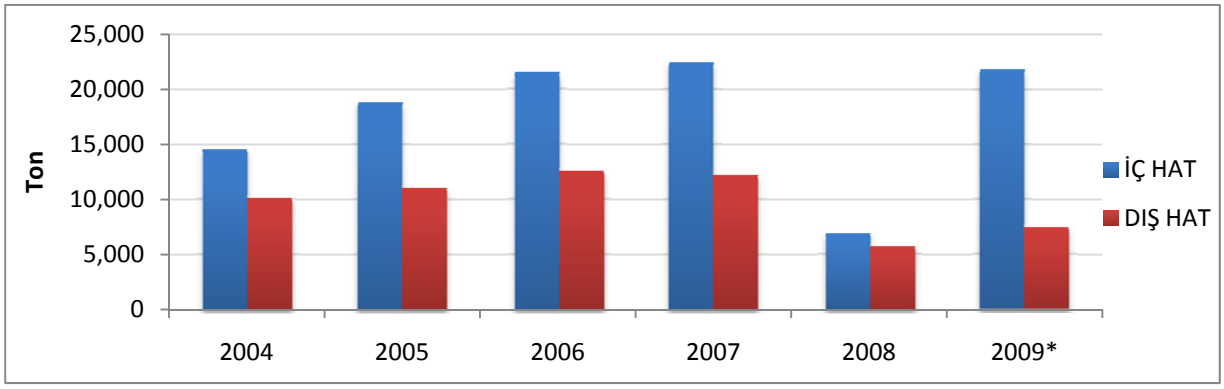
Şekil 17: Hava ulaşım trafiği (yolcu)

Kaynak: DHMİ, 2009.

Yük miktarının yıllar içerisindeki değişimi incelendiğinde ise daha yavaş bir artış olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 18). Hava limanının yük taşımacılığı anlamında daha geride kaldığı söylenebilir.

Şekil 18: Hava ulaşım trafiği (yük)

Kaynak: DHMİ, 2009.

3.2.3.2 Deniz Yolu

Bölgede sekiz adet liman/terminal/rıhtım vs. bulunmaktadır fakat halen tamamı işlevsel değildir (Tablo 7). BOTAŞ limanı ham petrol aktarımı amaçlı kullanılmaktadır. MESBAŞ rıhtımı, TOROS limanı ve Mersin limanı bölgedeki ticari limanlardır. Bu limanlar arsında en önemlisi Mersin Limanı'dır.

Tablo 7: Bölgedeki limanlar

Liman/iskele adı	Başkanlık	Türü	Kuruluş	Rıhtım, iskele sayısı	Azami gemi kapasitesi
Toros Terminali	Botaş Liman Bşk.	Özel	Toros Gübre	9	5
Botaş Limanı	Botaş Liman Bşk.	Kamu	BOTAŞ Gn. Md.	4	4
Anamur İskelesi	Anamur LimanBşk.	Belediye	Anamur Belediyesi	1	2
Mersin Limanı	Mersin Liman Bşk.	Özel	AkFen	21	23-29
MESBAŞ Rıhtımı	Mersin Liman Bşk.	Özel	Mesbaş-Serbest Bölge	3	04-05
SEKA-Taşucu Limanı	Taşucu Liman Bşk.	Kamu	SEKA-Akdeniz İşletme Md.	6	
Taşucu Belediye Limanı	Taşucu Liman Bşk.	Belediye	Taşucu Belediye Bşk.	1	8

Kaynak. Denizcilik Müsteşarlığı.

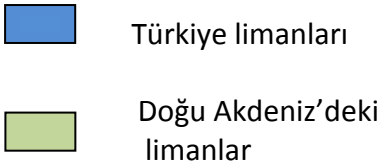
Mersin Limanı:

Mersin Limanı Türkiye'nin Akdeniz kıyısındaki en önemli ticari limanıdır. Liman, özellikle 19. yüzyılda bölgedeki tarımsal üretimin batı pazarlarına taşınması işleviyle gelişmiş ve günümüze kadar önemini korumaya devam etmiştir. Türkiye içerisinde en büyük üçüncü konteyner limanıdır. 2007 yılı dünya konteyner trafiği verilerine göre Mersin Limanı dünyada 113. Sıradadır (Tablo 8). Ayrıca, doğu Akdeniz havzasında yer alan diğer limanlarla kıyaslandığında, Mısır, Lübnan ve İsrail'in limanlarının gerisinde kaldığı görülmektedir. Söz konusu limanların ülkelerinin en büyük limanları olduğu, ulusal ticaretin merkezinde yer aldıkları düşünülürse, Mersin Limanı'nın bölgesel bir liman olarak Doğu Akdeniz'de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

2008 yılı verilerine göre Türkiye'deki konteyner trafiğinin yaklaşık %17'si Mersin limanından gerçekleşmektedir (Tablo 9). Trafik yoğunluğu İzmir Limanı ile çok yakın olmakla birlikte, İstanbul Ambarlı Limanı %42'lik payıyla Türkiye içerisinde birinci sıradadır (Tablo 9).

Tablo 8: Dünyadaki konteyner trafiğinde ilk 125 liman, 2007

Sıralama	Liman	Ülke	TEU
1	Singapur	Singapur	27.935.500
2	Şangay	Çin	26.152.400
3	Hong Kong	Çin	23.998.449
4	Şenzen	Çin	21.103.800
5	Yingkou	Çin	13.713.000
…			
37	Port Said	Mısır	2.768.900
45	İstanbul	Türkiye	2.329.284
78	Pire	Yunanistan	1.373.138
87	Hayfa	İsrail	1.149.000
93	İskenderiye	Mısır	977.014
96	Beyrut	Lübnan	947.265
100	Damietta	Mısır	894.185
103	İzmir	Türkiye	869.022
111	Ashdod	İsrail	808.700
113	**Mersin**	**Türkiye**	**799.337**
…			
123	Itajai	Brezilya	681.852
124	Liverpool	Birleşik Krallık	674.745
125	Mundra	Hindistan	671.000

Kaynak: Amerikan Liman Yetkilileri Birliği (AAPA), 2007.

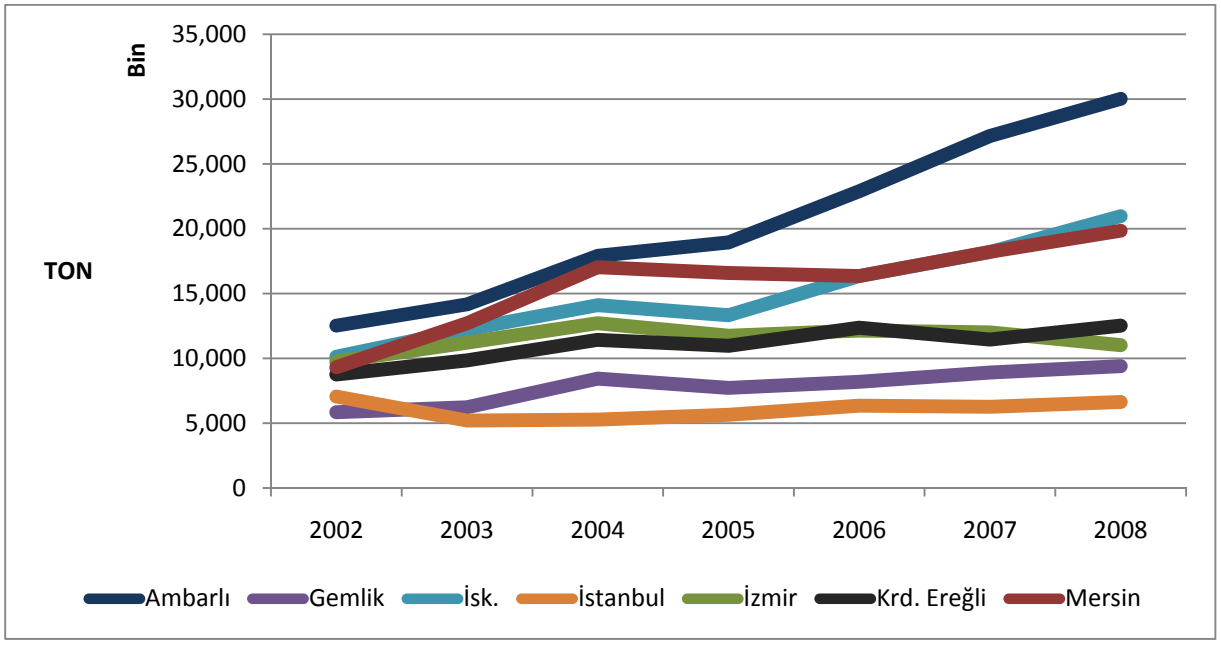
Tablo 9: Türkiye'deki limanların konteyner trafiği, 2008

Liman	Toplam Elleçlenen Konteyner (TEU)
Ambarlı	2.149.695
İzmir	891.702
Mersin	**869.596**
Gemlik	460.347
İstanbul	343.398
İzmit	252.675
Antalya	70.325
Tekirdağ	30.265
Trabzon	23.505
İskenderun	95
Karabiga	19

Kaynak: Denizcilik Müsteşarlığı.

Limanlarda elleçlenen yük miktarı ağırlık olarak incelendiğinde ise ortaya farklı bir tablo çıkmaktadır. Son yedi yılda elleçlenen yük miktarları açısından Türkiye'deki limanların gelişimine bakıldığında Mersin Limanı'nın Ambarlı Limanı'ndan sonra ikinci sırada olduğu görülmektedir (İskenderun Limanı dökme yük üzerine özelleşmiş bir liman olduğu için hariç tutulmuştur.) (Şekil 19)

Şekil 19: 2002-2008 yılları arasında Türkiye'deki limanlardaki elleçleme hacmi (ton)

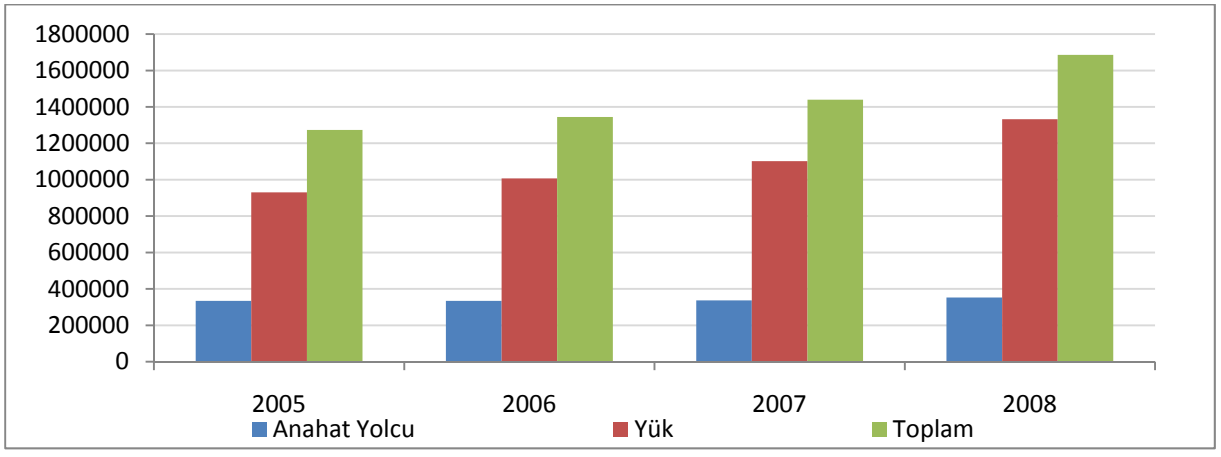

Kaynak: Denizcilik Müsteşarlığı.

3.2.3.3 Demiryolu

Bölgedeki demiryolu ağı yaklaşık 254 km'dir, bu değer Türkiye'deki toplam demiryolu ağının %3'ünü oluşturmaktadır. Mersin Limanı ve bölgedeki tarımsal ve endüstriyel üretim açısından büyük önem taşımaktadır.

Şekil 20: Bölgeden geçen hat kesimi üzerindeki demiryolu taşımacılığı

Kaynak: TCDD.

3.2.3.4 Karayolu

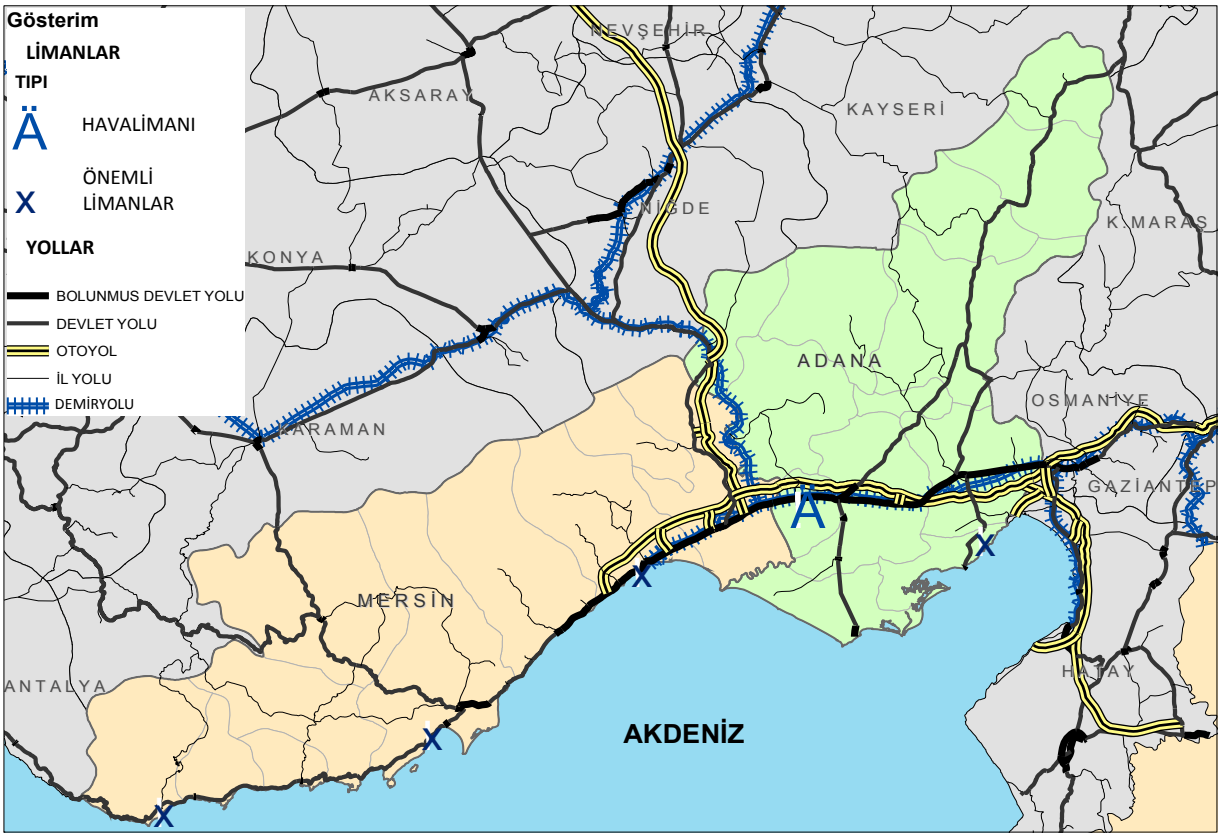
Karayolu ulaşımı bölgedeki ana ulaşım yöntemidir. Üretim alanlarıyla pazarlar arasındaki önemli koridorlar bölge içinden geçmektedir. Bölgedeki toplam karayolu uzunluğu yaklaşık 2450 km'dir.

Tablo 10: Mevcut karayolları

İl adı	Asfalt yollar	Stabilize	Toprak	Toplam uzunluk	Bölünmüş yol
Adana	849	10	100	959	146,2
Mersin	1183	5	0	1188	167,25
TR62	2032	15	100	2147	313,45
Türkiye toplam	**58.309**	**1600**	**862**	**62.023**	**9777,38**

Kaynak: KGM, 2009.

Şekil 21: TR 62 Çukurova Bölgesi ulaşım altyapısı

3.2.4 Atık Yönetimi*

Çöp, artık yerleşim yerlerinden uzak bir yerde bertaraf edilmesi gereken bir atık türü olmaktan çok, toplama, taşıma, geri kazanım ve bertaraf gibi birçok farklı unsuru içine alan bir yönetim sistemini zorunlu kılmaktadır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak "atık yönetimi" terimi günlük lisanımıza yerleşmiş ve daha yeni bir terim olan "entegre atık yönetimi" tanımı da kullanılmaya başlanmıştır. Artan nüfus, gelişen sanayileşme ve yükselen hayat standardı sonucunda üretilen katı atıkların miktarlarında da artış gözlenmiş ve kompozisyonları değişmiştir. Atık kompozisyonlarındaki değişim daha çok kağıt, karton, cam, metal ve plastik gibi değerlendirilebilen atıkların çöp içindeki oranının artışı; organik atıklar ile kül ve cüruf oranlarının ise azalışı şeklinde olmuştur. Sonuçta miktarları gittikçe artan katı atıklar, önemli bir çevre sorunu haline gelmiştir**.**

Belediyelerin katı atık yönetiminde, zaman zaman atık depolama sahasına bağlı ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Atıkların ve patojenlerin yayılması, doğrudan temas, koku, gaz, sızıntı suyu problemleri ortaya çıkmaktadır. Çöplük sahasına giren hayvanlar, rüzgar gibi etmenler atıkların yer değiştirmesi ve saha dışına taşınmasına neden olmaktadırlar. Ayrıca, sahada çöpün geri kazanılabilir kısmını ayırmakla uğraşan kişilerin, kendilerini veya etrafındaki insanları etkileyebilecek hastalık etkeni patojenik maddeleri taşıma riskleri oldukça fazladır.

Türkiye genelinde belediyelere uygulanan 2006 yılı belediye katı atık istatistikleri anketi sonuçlarına göre 3225 belediyenin 3115'inde katı atık hizmeti verildiği tespit edilmiştir. Katı atık hizmeti verilen belediyelerden, 2006 yılı yaz mevsiminde 12,75 milyon ton, kış mevsiminde 12,53 milyon ton olmak üzere toplam 25,28 milyon ton katı atık toplandığı belirlenmiştir. Bu sonuçlara göre kişi başı günlük ortalama belediye katı atık miktarı, yaz mevsimi için 1,21 kg, kış mevsimi için 1,19 kg, yıllık ortalama ise 1,20 kg olarak hesaplanmıştır. Bu rakamlar Adana için 1,18; Mersin için 1,23 kg/kişi-gün'dür. Adana'da kişi başı yıllık ortalama atık üretim miktarı Türkiye ortalamasından düşük iken Mersin'de bu oran Türkiye ortalamasından yüksektir (TÜİK, 2006).

* Bu bölümde, Adana İl Çevre Durum Raporu (2008), Mersin İl Çevre ve Durum Raporu (2008), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, 2004'ten faydalanılmıştır.

Adana genelinde oluşan katı atıkların miktarı ve çeşitleri ile ilgili son yıllara ait bilgi edinilememiştir. Aladağ, Kozan, Pozantı, Saimbeyli, Feke ve Tufanbeyli ilçelerinde yayla turizmi dolayısıyla, Karataş ve Yumurtalık ilçelerinde deniz turizmi nedeniyle yaz aylarında atık miktarları artmaktadır.

Mersin ili merkezinde katı atıklar, Akdeniz Belediyesi sınırları içerisinde olan düzenli çöp depolama alanında bertaraf edilmektedir. 2007 yılında bertaraf edilen katı atık miktarı 190.749.526 kg, tıbbi atık miktarı ise 757.492 kg'dır. 2008 yılında bertaraf edilen tıbbi atık miktarı da 790.442 kg'dır.

3.2.4.1 Atıkların Toplanması ve Bertaraf Yöntemleri

Adana Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde ilçe belediyeleri tarafından toplanan katı atıklar Sofulu çöp döküm sahasında depolanmaktadır. Büyükşehir'e bağlı merkez ilçe belediyeleri içerisinde sadece Seyhan ilçesinde aktarma istasyonu bulunmaktadır. İlçe belediyelerinde katı atık düzenli depolama iş temrin planları devam etmektedir. Ormanlık alan ve içme suyu havzası içerisinde olmasından dolayı bazı ilçelerde problemler yaşanmaktadır. Mevcut çöplük sahası, şehrin kuzeydoğu yönünde Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde, Sarıçam İlçe Belediyesi sınırları dâhilindedir. Büyükşehir Belediyesi tarafından söz konusu alanda yapılması planlanan "Entegre Katı Atık Bertaraf Tesisi" projesi henüz faaliyete geçmemiştir.

Mersin Büyükşehir Belediyesi, katı atık düzenli depolama alanının rehabilitasyon çalışmalarına Ocak 2008 tarihi itibarıyla başlamıştır. 2009 yılı mayıs ayından itibaren 1. lotun dolması üzerine 2. lota depolanmaya başlanmıştır. Merkez ilçedeki hastane, sağlık ocakları, poliklinikler vb. sağlık kuruluşlarından kaynaklanan tıbbi atıklar Mersin Büyükşehir Belediyesi'nin tıbbi atık taşıma aracıyla ayrı toplanarak, bu atıkların düzenli depo alanının ayrı bir bölümünde bertarafı sağlanmaktadır.

Tarsus-Adana karayolu üzerinde ve merkez ilçede yoğunlaşan sanayi kuruluşlarından kaynaklanan tehlikeli atıklar; tehlikeli atık bertaraf tesisinin olmaması nedeniyle ya kendi imkanlarıyla fabrika sahasında geçici depolanmakta ya da Bakanlık'tan lisans alan tehlikeli atık bertaraf tesisine (İZAYDAŞ vb.) gönderilmektedir. Zararsız olduğu tespit edilen atıklar ise,

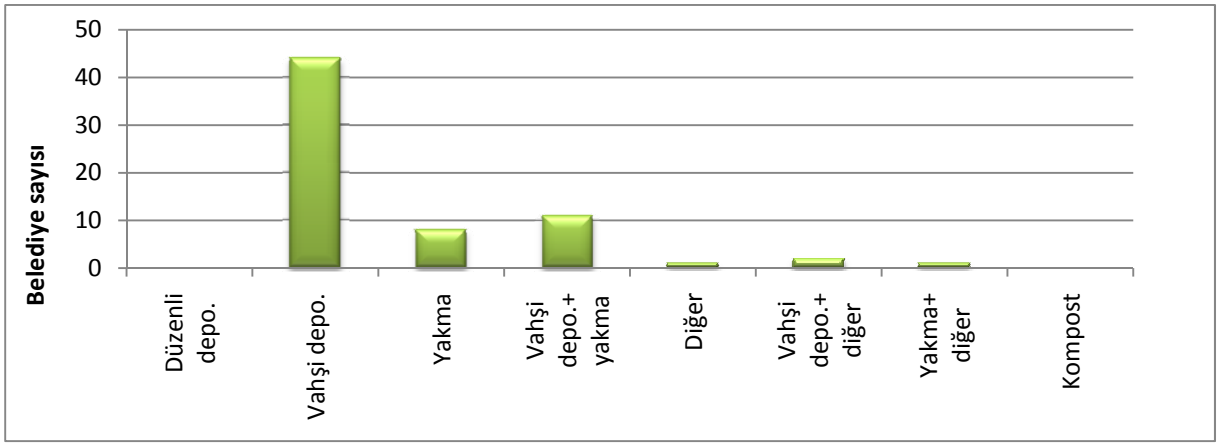
belediye çöplüğünde veya Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi'nde depolanmaktadır. Bu atıkların bir kısmı da yeniden kazanılmaktadır.

Kompost, biyokimyasal olarak ayrışabilir çok çeşitli organik maddelerin organizmalar tarafından stabilize edilmiş, mineralize olmuş ürünlerdir. Kompostlaştırma, mikroorganizma adı verilen ve çoğunluğu gözle görülmeyen canlıların, ortamın oksijenini kullanarak çöp içerisindeki organik maddeleri biyokimyasal yollarla ayrıştırmasıdır.[3]

Adana'da kompost tesisi bulunmazken, Mersin'de 1985 yılında faaliyete geçen kompost tesisi, toplanan çöp miktarındaki artış, üretim kapasitesindeki azalma ve tesisin ihtiyaca cevap verememesi nedeniyle Mersin Büyükşehir Belediyesi tarafından 2004 yılında devre dışı bırakılmıştır.

Şekil 22 ve Şekil 23, Adana ve Mersin'in, bertaraf yöntemine göre belediye sayılarını göstermektedir. Şekillere göre "vahşi depolama", "vahşi depolama+yakma" ve "yakma", her iki il için de en önemli bertaraf yöntemleridir. Düzenli depolama ve kompost ise, her iki ilde de hiç kullanılmayan yöntemlerdir.

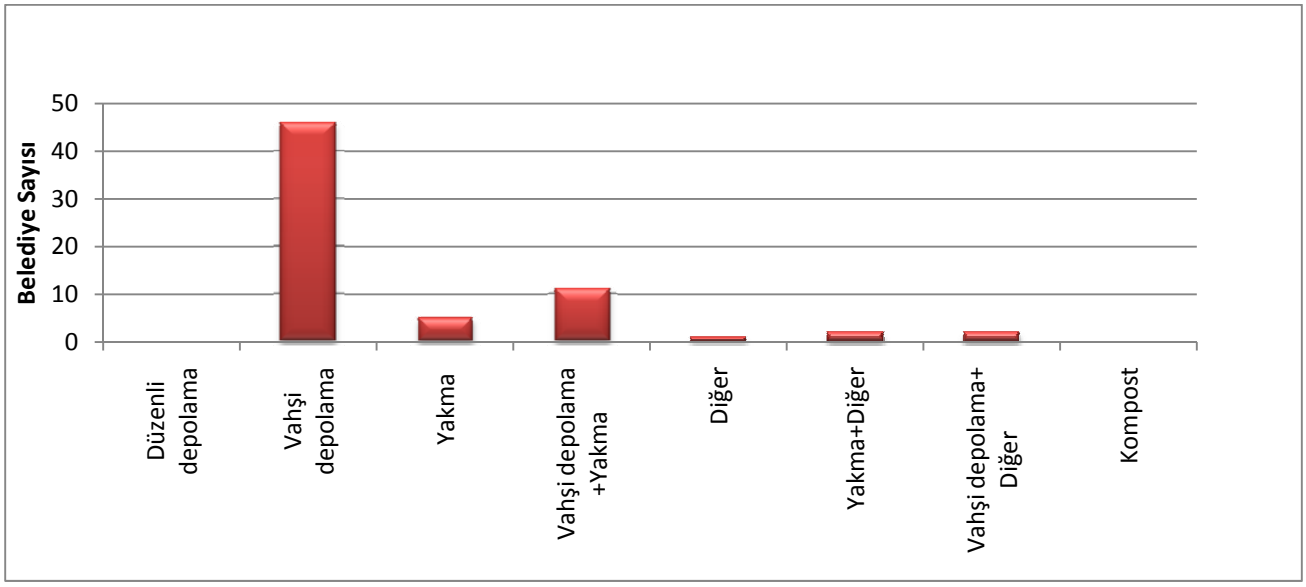
Şekil 22: Bertaraf yöntemine göre belediye sayısı (Adana)

Kaynak: Adana İl Çevre Durum Raporu, 2008.

[3] http://web.deu.edu.tr/erdin/pubs/doc25.htm

Şekil 23: Bertaraf yöntemine göre belediye sayısı (Mersin)

Kaynak: Mersin İl Çevre Durum Raporu, 2008.

3.2.4.2 Atıkların Geri Kazanımı ve Değerlendirilmesi

Bölgede atıkların geri kazanımı ve değerlendirilmesi yerel yönetimler, kamu kuruluşları ve özel sektör eliyle gerçekleştirilmektedir. Mevcutta, belediyeler, toplama çalışmaları ve çöp alanlarında yapılan ayıklamaya dayanan bir geri kazanım sistemini işletmektedirler. Ayrıca, özel girişimcilerle kurulan çok ortaklı bir geri kazanım sistemi örgütlenmiş ve çalışmaktadır. Bölgede henüz geri kazanılabilen atıkları kaynağında ayrı ayrı toplayacak bir sistem, pilot projeler dışında hayata geçirilememiştir.

Özellikle, geri kazanılabilir malzemenin "eskicilerce" üretim noktasında; çöp toplayıcılarınca da boşaltım noktalarında toplanması son derece etkindir. Toplam atığın %5,9'unun bu yoldan geri kazanıldığı kabul edilmektedir.

1995 yılı Mayıs ayı içinde yapılan kompost pazar araştırması da atıklardan üretilmiş kompostta çok büyük bir talep olduğunu (yılda 3,7 milyon ton) göstermiştir. Özel sektör tarafından oldukça aktif bir geri dönüşüm sistemi kurulmuşsa da daha çok kayıt dışı çalışılmaktadır. Bugünkü özel sektör geri dönüşüm uygulamalarında mutfak atıklarının yeri yok gibidir. Ancak, daha ileri evrelere yönelebilmek için, gıda atıklarının da ele alınması gerekmektedir. Bölgede ayıklama tesisi mevcut değildir.

3.2.4.3 Değerlendirme

Adana ve Mersin illeri tarım, turizm, doğal güzellikler, biyoçeşitlilik gibi bir çok konuda oldukça zengindir. Bölgenin sahip olduğu bu doğal kaynaklar çevre sorunları sebebiyle tehdit altındadır. Çevre sorunlarından biri olan katı atıklar uygun yöntemlerle yönetilmedikçe hava su ve toprak kirliliğini de beraberinde getirecektir. İçinde yaşanılan hava, su ve toprağın kirlenmesinin; tarım alanlarının kullanılamaz hale gelmesi, turizm potansiyelinin yok olması, içme ve sulama suyu temin edilen yer altı ve yer üstü kaynakların kullanılamaz hale gelmesi gibi bir çok olumsuz sonucu olacaktır. Geri kazanılabilir cam, plastik, alüminyum ve kağıt gibi atıkların doğrudan atık depolama sahalarına verilmesi bir çevre sorunu olarak geri döneceği gibi bölge ve ülke ekonomisine de zarar verecektir.

Türkiye'de ve Çukurova Bölgesi'nde çevrenin, mevcut doğal kaynakların, potansiyelin korunması ve ekonomik değer kazandırılması için, profesyonel çözümlere, entegre ve titiz bir atık yönetimine ihtiyaç vardır.

Atık yönetimi konusunda Adana ve Mersin illerinde ciddi ve kapsamlı çalışmalara ve yatırımlara gereksinim olduğu gözlenmektedir. Organik içerikli evsel atıkların kompostlanması, ekonomik değeri olan metal cam kağıt vb. atıkların geri kazanımı, atık yağların bertarafı, bitkisel atık yağların yakıt olarak değerlendirilmesi, tehlikeli atıklar ve tıbbi atıklar için bölge içerisinde lisanslı bertaraf tesisleri, atık pil ve akülerin ayrı olarak toplanması ve bertarafı, elektrik ve elektronik atıklar için bölgesel bir çalışma gereksinimi, ömrünü tamamlamış hurda araçlar için bir çalışma ve beraberinde çevreye duyarlı bir bertaraf yöntemi düşünülmesi gerekmektedir.

3.2.5 Hava, Su, Toprak Kalitesi ve Kirlilik*

3.2.5.1 Hava Kalitesi ve Kirliliği

Hava kirliliği genel anlamda, sanayi kuruluşlarında meydana gelen emisyonların yeteri kadar önlem alınmadan atmosfere bırakılması, ulaşım araçlarından kaynaklanan egzoz gazlarının atmosfere verilmesi, çeşitli tesislerde ve konutlarda kullanılan özellikle fosil yakıtlarından ortaya çıkan partikül, duman, is, kükürt, azot oksitler ve hidrokarbonlardan

* Bu bölümde, Adana İl Çevre Durum Raporu (2008), Mersin İl Çevre ve Durum Raporu (2008), T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, 2004 'ten ve TÜİK 2006 verilerinden faydalanılmıştır.

oluşmaktadır. Kalkınmanın ana sektörlerinden birisi olan sanayi ile çevre arasında çok yönlü ve birbirini etkileyen çok sıkı bir ilişki olup, bu etkileşimin yarattığı olumlu sonuçlar yanında, çevre koruma açısından önlemler alınmadığı ve uygun teknolojiler kullanılmadığı takdirde çevre üzerinde olumsuz sonuçlar doğuran bir kirlilik sorunu ortaya çıkmakta, giderek kaynakların tahribine, çevrenin hızla kirlenmesine ve sanayi sektöründen beklenen yararların giderek azalmasına neden olmaktadır. Sanayi tesisleri kurulurken yer seçiminde sadece ekonomik kolaylıklar açısından özendirici faktörlere ağırlık verilmesi de hava kirliliğinin olumsuz etkilerini artırmaktadır. Bunun yanında sanayi tesislerinin yer seçiminin yanlış yapılması, çevre açısından uygun teknolojilerin kullanılmaması, sanayiden kaynaklanan atık gazların yeterli teknik tedbirler alınmadan atmosfere salınması, ekonomik ömrünü dolduran tesislerin çalıştırılmaya devam edilmesi de hava kirliliğini önemli derecede artırmaktadır.

Adana'da özellikle kış aylarında, ısınma amaçlı kömür kullanımı nedeniyle hava kirliliği ciddi oranda artış göstermektedir. Araçlardan kaynaklanan hava kirliği ise toplam kirliliğin büyük bir bölümünü teşkil etmektedir. Bazı kaynaklarda, Adana gibi büyük şehirlerdeki araçların meydana getirdiği kirliliğin ısınmada kullanılan yakıttan meydana gelen kirlilikten daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Bu nedenle, hava kirliliğinin azaltılması için egzozlardan çıkan kirliliğin azaltılması gereklidir.

Mevcut endüstrilerden kaynaklanan emisyonlar, kullanılan yakıt türüne bağlıdır. Buna bağlı olarak havaya atılan emisyonlar CO, SO_2, $N0_x$, isliliktir. Endüstri tesislerinin hemen hepsinden kullanılan yakıta bağlı olarak belli oranda da olsa atmosfere bu emisyonlar bırakılmaktadır. Adana Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi'nde yakıt olarak doğalgaz kullanılmakta olup, bunun sonucunda sanayi tesislerinden kaynaklanan hava kirliliği büyük ölçüde azalmıştır.

Mersin'de sadece sanayi tesislerinin kullanımını sağlayacak şekilde projelendirilen güney doğalgaz iletim hattı çalışmaları 2006 yılı içerisinde tamamlanmış ve doğalgaz sanayide kullanılmaya başlanmıştır. Sanayi tesislerinin bir kısmı doğalgaz bağlantılarını tamamlamış ve doğalgaz kullanmaya başlamış olup bir kısmı ise bağlantı aşamasındadır.

3.2.5.2 Su Kalitesi ve Kirliliği

Sosyal ve ekonomik gelişme ile birlikte yaşam standartlarının yükselmesi, kişi başına içme ve kullanma suyu ihtiyacını da artırmaktadır. Yasal olmayan su tüketimi, tesislere verilen zararlar, kanalizasyon şebeke bağlantılarında ve deşarjlarındaki tekniğine uygun olmayan uygulamalar içme suyu ve kanalizasyon tesislerinin etkin kullanımına engel olmaktadır.

Türkiye'de su kirliliğine etki eden unsurlar; sanayileşme, kentleşme, nüfus artışı, zirai mücadele ilaçları ve kimyasal gübreler olarak gruplandırılabilir. Sanayinin çevre üzerindeki olumsuz etkisi diğer faktörlerden çok daha fazladır. Sanayi kuruluşlarının sıvı atıkları ile su kirliliğine ve dolaylı olarak da yine su kirliliğine bağlı, toprak ve bitki örtüsü üzerinde aşırı kirlenmelere neden olduğu ve doğa tahribine yol açtığı bilinmektedir. Zirai mücadele için kullanılan ilaçlamalarda havadaki ilaç zerrelerinin rüzgarla sulara taşınması veya pestisit üretimi yapan fabrika atıklarının durgun veya akarsulara boşaltılması sonucunda su kaynakları pestisitlerle kirlenmektedir. Diğer yandan, kimyasal gübrelerin bilinçsizce ve aşırı kullanımı da zaman içinde toprağı çoraklaştırmakta ve yine doğal çevrim ile gerek su kirlenmesi ve gerekse diğer etkileri ile olumsuzluklar yaratmaktadır.

Kıyılardaki kirlilik düzeyi Avrupa ülkelerine göre daha azdır. Ancak kirlilik düzeyinin daha yüksek olduğu bölgeler de bulunmaktadır. İstanbul Boğazı, İzmir, İzmit, Gemlik, Mudanya, Bandırma, Ayvalık, Marmaris Körfezleri, Marmara Denizi, Akdeniz Taşucu-İskenderun arasında kalan kıyı şeridi kirlilik yükü fazla olan bölgelerdir.

a. Temiz Su Sistemi

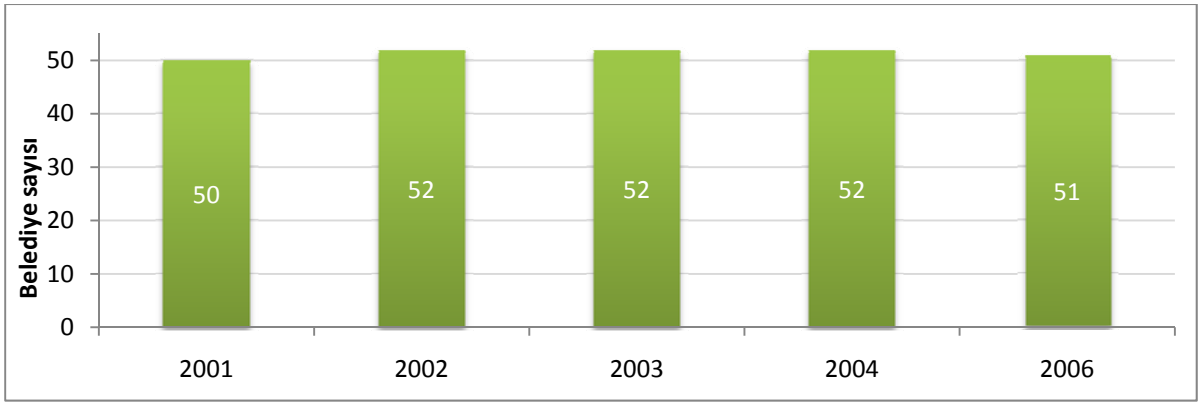
Adana şehrinin içme ve kullanma suyu Çatalan Baraj Gölü'nden sağlanmaktadır. 1998 yılında başlanan Adana İçme Suyu Temin Projesi 2002 yılında tamamlanmış ve su şehre verilmeye başlanmıştır. Şehrin Seyhan ve Yüreğir yerleşim birimleri ile Sofulu, Buruk, İncirlik, Kürkçüler, Suluca, Abdioğlu ve Küçükdikili beldeleri ile yakın köy ve mahallelerde Çatalan içme suyu kullanılmaktadır. Projenin kapsamında; su alma yapısı, arıtma tesisi, isale hatları, depolar ve ana dağıtımın hatları bulunmaktadır. Proje 1.000.000 m^3/gün kapasiteye uygun ve üç aşamalı olarak planlanmıştır. Projenin 1. ve 2. aşamaları tamamlanmıştır. Bugün itibarıyla

su arıtma kapasitesi 500.000 m^3/gün'dür. İhtiyaç duyulması halinde kapasite arttırılabilecektir.

Mersin kenti ve Tarsus ilçesinin içme suyu Berdan Nehri üzerindeki Berdan Barajı'ndan karşılanmaktadır. Mersin iline bağlı diğer ilçe ve köylerin içme suyu temini İller Bankası ve Köy Hizmetleri'nce sağlanmakta ve çoğunlukla membalar ve kuyular kullanılmaktadır. Berdan Barajı Tarsus ilçesi sınırları içindedir. Berdan Barajı'nı besleyen su kaynağı Berdan Nehri'dir. 1984 yılında hizmete giren Berdan Barajı içme suyu, sulama, taşkın koruma ve enerji üretimi olarak çok amaçlı kullanılmaktadır. İçme suyu olarak, 3. ünite arıtma tesisinin tamamlanmasıyla yıllık 142,5 hm^3 su temin edebilecek kapasitededir.

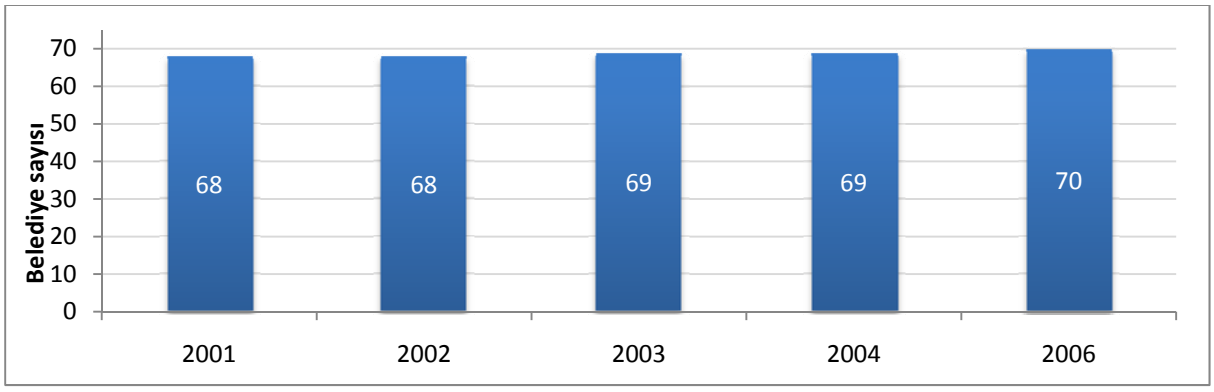
Şekil 24 ve Şekil 25, Adana ve Mersin'de, 2001-2006 yılları arasında, içme suyu verilen belediye sayısını göstermektedir. 2006 yılı itibari ile Adana'da 51, Mersin'de ise 70 belediyeye içme suyu verilmektedir.

Şekil 24: Adana'da içme suyu verilen belediye sayısı (2001-2006)

Kaynak:TÜİK, (2001-2006).

Şekil 25: Mersin'de içme suyu verilen belediye sayısı (2001-2006)

Kaynak:TÜİK, (2001-2006).

b. Atık Su Sistemi, Kanalizasyon ve Arıtma Sistemi

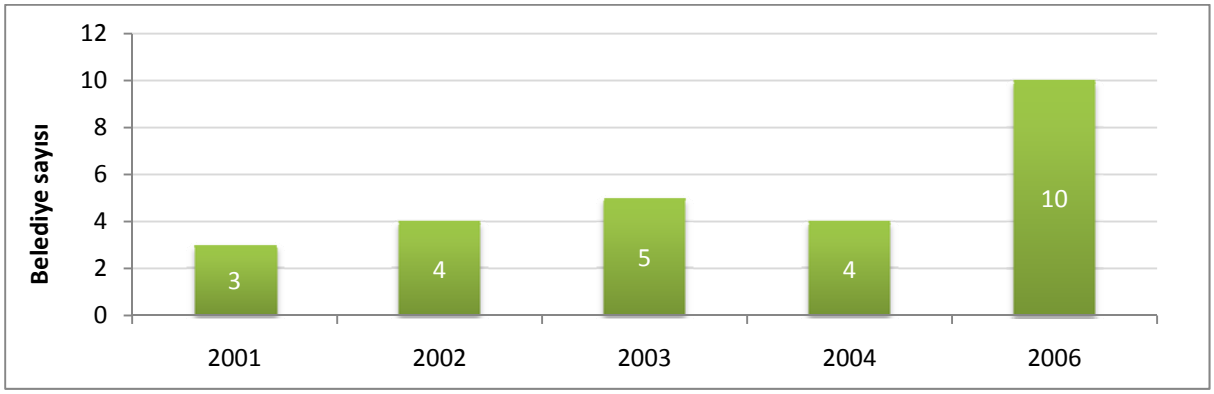
Adana şehir merkezinin evsel atık sularının çevre yapısını bozmadan şehirden uzaklaştırılması ve Seyhan Nehri ile Akdeniz kıyılarının doğal yapısını bozmaması için ASKİ Genel Müdürlüğü tarafından Adana kenti için 2 adet atık su arıtma tesisi yapılması planlanmış ve 1999 yılında Doğu (Yüreğir) ve Batı (Seyhan) Adana atık su arıtma tesisleri projesi hayata geçirilmiştir.

Mersin'in sahil belediyelerinde yoğunlaşmış olan turizm tesisleri ve tatil siteleri atık suları için Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği gereğince yaptırılan müstakil atık su arıtma tesisleri, projelendirme ve özellikle işletme problemlerinden dolayı deniz kirliliğinin önlenmesinde soruna çözüm olamamıştır. Tarsus ilçesi dışında kanalizasyon ve atık su arıtma tesisi sorununu tam olarak çözen belde ve belediye bulunmamakta olup başta sahil belediyeleri olmak üzere alt yapı sorunlarını çözmek amacıyla belediyeler bir dizi çalışma içerisine girmişlerdir.

Mersin' de evsel atıkların foseptiklerle doğrudan toprağa verilmesi ve kanalizasyon sistemi yetersizliği yer altı ve yüzey sularının kirlenmesine sebep olmaktadır. Evsel atık sularda bol miktarda bulunan mikroorganizmalar taşınma sırasında doğal olarak temizlenmeye uğrasa da bir miktar organik madde ve deterjan gibi parçalanmaya karşı dayanıklı bileşikler yer altı suyuna ulaşarak içme suyu açısından sorun yaratmaktadır.

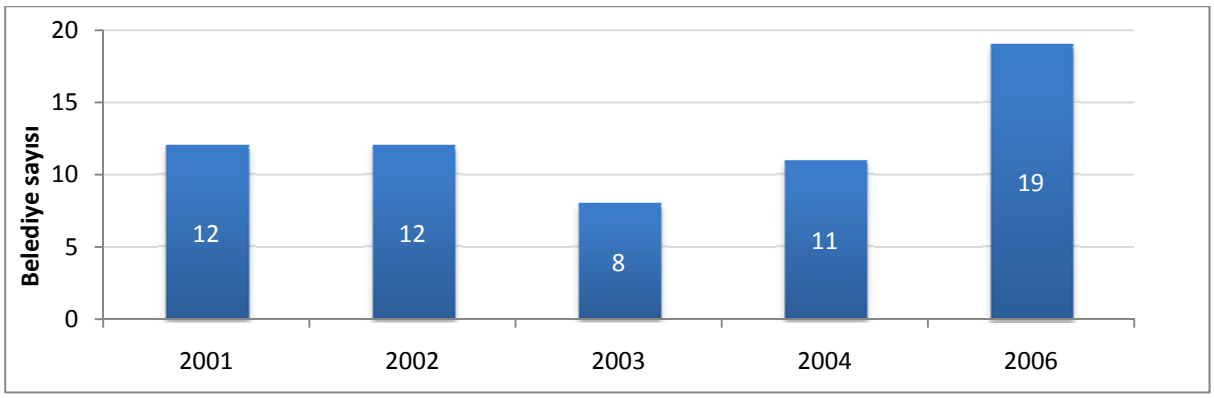
Şekil 26 ve Şekil 27, 2001-2006 yılları arasında, arıtma tesisi olan belediye sayısını göstermektedir. 2006 yılı itibari ile, Adana'da 10, Mersin'de ise 19 belediyenin arıtma tesisi bulunmaktadır.

Şekil 26: Adana ili arıtma tesisi olan belediye sayısı (2001-2006)

Kaynak:TÜİK, (2001-2006)

Şekil 27: Mersin ilinde arıtma tesisi olan belediye sayısı (2001-2006)

Kaynak:TÜİK, (2001-2006)

3.2.5.3 Toprak Kalitesi ve Kirliliği

Türkiye'nin yüzölçümü 777.971 km^2 olup en önemli doğal kaynaklarından birisi de toprağıdır. Ülke topraklarının ekilebilen kullanılan arazisi ise 27,9 milyon hektardır. Bu miktar arazinin yaklaşık 4 milyon hektarı sulanabilmektedir. Topraklar insan biyosferinin en önemli öğesidir. Topraklarda meydana gelebilecek tüm olumsuz değişmeler, insan yaşamını önemli ölçüde etkileyecek güce sahiptir. Türkiye'deki tarım arazisi kullanımı tüm arazi varlığının yalnızca %24'ünün (19,3 milyon hektar) tarıma uygun olduğunu göstermektedir. Ürün artışını amaçlayan tarım politikaları bir yanda tarımsal üretimin kompozisyonunu değiştirmiş ve öte yanda tarımsal girdi kullanımının genişlemesi ve yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu önemli değişikliklerin her ikisi de çevre sorunlarına yol açmıştır.

Tarımsal girdilerin bu etkilerine ek olarak, tarım arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması ve endüstriyel kirliliğin artması vb. sorunlar tarım arazisi kullanım potansiyelini

azaltırken tarım topraklarının sorunlarını her geçen gün arttırmaktadır. Amaç dışı arazi kullanımının önlenememesi tarım arazilerinin miras yoluyla aşırı bölünmesi, yanlış arazi kullanımı, hatalı toprak işleme, toprağı ve suyu yok edeceğinden açlık tehlikesini hızlandırması söz konusudur. (Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, 2004)

Toprak kirlenmesi; arazinin yanlış kullanılması, fazla gübre kullanımı, tarım koruma ilaç kalıntıları ile sanayi ve evsel katı atık ve artıkların doğrudan araziye dökülmesi, ayrıca hava kirlenmesine sebep olan kirleticilerin yağışlarla toprağa ulaşması sonucu meydana gelmektedir.

Aşağıdaki tabloda görülen Arazi Kullanma Kabiliyeti (AKK) sınıflaması, daha çok tarımsal amaçlı bir yorumlama seklidir. İlk dört sınıf arazi iyi bir toprak idaresi altında, yöreye adapte olmuş tarla bitkileri ile orman, mera ve çayır bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahiptir. VI. ve VII. sınıflar bulundukları yöreye adapte olmuş yerli bitkilerin yetişmesine elverişlidir. VIII. sınıf arazi, çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile üretime alınabilirse de mevcut piyasa koşullarında, elde edilecek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz.

Tablo 11: Çukurova Bölgesindeki arazi kullanma kabiliyeti sınıflamasına göre topraklar

	Adana		Mersin	
Arazi Sınıfı	**Alanı (ha)**	**Oran (%)**	**Alanı (ha)**	**Oran (%)**
I. Sınıf	41.895	2,6	198.000	14,11
II. Sınıf	44.558	2,8	85.000	6,06
III. Sınıf	65.103	4,1	117.000	8,34
IV. Sınıf	69.130	4,4	69.000	4,92
V. Sınıf	173.855	11	1.000	0,07
VI. Sınıf	1.095.575	69,1	130.000	9,27
VII. Sınıf	93.230	5,9	690.000	49,18
VIII. Sınıf	*	*	81.000	5,77

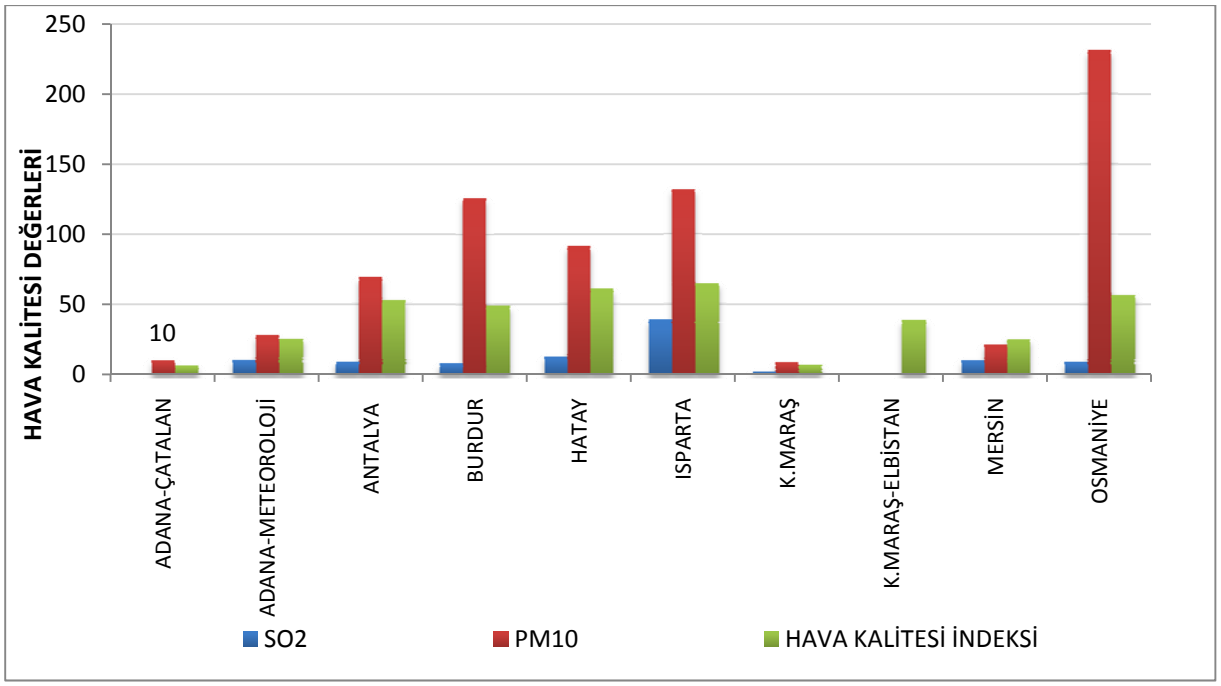
Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, 2004.

Toprak yapısına göre arazi sınıfları incelendiğinde iki ilde özellikle VI. Ve VII. Sınıf arazilerin yoğunlaştığı görülmektedir. Bölgedeki toprak kirliliği ile ilgili detaylı araştırma ve bilgi eksikliği bulunmaktadır. Bölgenin tarımsal karakteri göz önüne alındığında bu konudaki çalışmaların gerekliliği büyük önem taşımaktadır.

3.2.5.4 Hava Kalitesi ve Kirliliği

Adana ve Mersin, hava kalitesi açısından Akdeniz Bölgesi genel ortalamasının üstünde seyretmektedir. SO_2 ve PM_{10} değerleri bölge ortalamasından düşük sayılabilecek değerlerdedir (Şekil 28). Ancak sanayide ve ısınma amaçlı kullanılan yakıtlardan kaynaklanan emisyon hava kalitesini olumsuz etkilemektedir.

Şekil 28: Akdeniz Bölgesi hava kalitesi değerleri, Aralık 2009

Kaynak: http://www.havaizleme.gov.tr

3.3 Değerlendirme

Bir coğrafi bölümlenmenin sosyo-ekonomik gelişme için en temel potansiyel avantaj ya da dezavantajları, bulunduğu konumun sağladığı doğal özelliklerle ilişkilidir. Bu çerçevede, TR62 Çukurova Bölgesi coğrafi yapısı, altyapısı ve çevre değerleri yukarıda yer alan bölümlerde ele alınmıştır. Bu özellikler değerlendirildiğinde bölgenin özellikle Akdeniz kıyısında yer alması, ova özellikleri öne çıkmasına rağmen bölgenin genel olarak dağlık bir yapıya sahip olması, ikliminin Akdeniz iklimi özellikleri göstermesi, zengin ekonomik yer altı kaynaklarına sahip olmaması göze çarpmaktadır. Bölge su kaynakları bakımından Türkiye içerisinde görece avantajlıdır. Bölgenin arazi kullanımında önemli yer tutan orman ve tarım arazilerinin zaman içerisinde yapılaşma karşısında tehdit altında olduğu görülmektedir. Hem bölgenin ekonomik faaliyetlerini önemli ölçüde tarıma dayalı olması hem de önümüzdeki

dönemde su kaynaklarının daha da önem kazanacak olması arazi kullanımı ve su kaynaklarının verimli kullanılması konularını bölge için birinci derecede önemli kılmaktadır.

Ayrıca bölgede hem ulusal hem de uluslar arası önem sahip, korunması gereken çevresel değerlerin de fazla olması, atık yönetimi konusunda bölgede çağdaş yöntemlerin uygulamalarının yaygınlaşmış olmaması da göze çarpmaktadır. Bölge, sahip olduğu konumun getirdiği avantajlarla ulusal ölçekte ortalamanın üzerinde ulaşım altyapısına sahiptir. Özellikle ticari karayolu, denizyolu ve demiryolu taşımacılığı açısından gelişmiş durumdadır. Fakat bölge içinde alternatif ve kritik bağlantıları sağlayacak ulaşım altyapısının geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Söz konusu ulaşım altyapılarının bölge içindeki önemli kaynaklar ile sosyo-ekonomik faaliyetlerin ilişkilerini kuracak şekilde çeşitlendirilmesi, bölgenin sosyo-ekonomik kalkınmasının yaygınlaşması ve rekabet gücünün artırılması bakımından önemlidir. Bölgede yer alan hava limanı, hem bölge için hem de civar iler için önemli bir havayolu ulaşımı imkanı sağlamaktadır. Ancak, gerek terminal kapasitesi, gerekse havalimanının konumu açısından havalimanı altyapısının gözden geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bölge, son yıllarda artan ham petrol boru hatlarının sonlanma noktası olması itibarıyla de ayrıca önem kazanmaktadır. Bu gelişmelerin bölgenin sosyo-ekonomik ve çevresel yapısı üzerine etkileri önceden değerlendirilmeli ve bu yönde tedbirleri alınmalıdır.

4 BEŞERİ GELİŞME VE SOSYAL ALTYAPI

4.1 Beşeri Gelişme

4.1.1 Nüfus

4.1.1.1 Nüfusun Büyüklüğü, Nüfus Yoğunluğu ve Nüfus Artış Hızı

TR62 Çukurova Bölgesi, 2008 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre 3.629.227 nüfusa ve Türkiye'nin toplam nüfusunun %5,07'sine sahiptir (Tablo 12). Düzey 2 bölgeleri içinde 4. sırada yer aldığı görülmektedir. Bu sıralamada Çukurova Bölgesi'nin üstünde bulunan bölgeler sırasıyla Türkiye'nin en büyük üç ili olan İstanbul, Ankara ve İzmir bölgeleridir. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise sıralamanın değiştiği ve Çukurova bölgesinin 302 kişi/km^2 olan nüfus yoğunluğu ile İstanbul'dan sonra 2. sırada yer aldığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğu 2444 kişi/km^2 olan İstanbul'un Türkiye'deki diğer bölgelerden ayrı değerlendirilmesi gereken bir bölge olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu değerlendirme neticesinde Çukurova Bölgesi'nin Türkiye içerisinde nüfusun en yoğun olduğu bölge olduğu söylenebilir. Nüfus yoğunluğun ilçe bazındaki verileri de incelendiğinde (bölge içi nüfus yoğunluğunun homojen dağılmadığı, nüfusun merkezlerde yoğunlaştığı bilgisi dikkate alınarak) merkezlerde Türkiye'nin ortalama nüfus yoğunluğunun çok daha üstünde bir nüfus yoğunluğu olduğu görülecektir. Bu durum, bölgenin en temel sorun alanlarından birisi olmakla beraber aynı zamanda da bölgenin Türkiye içerisinde üstlenmiş olduğu rolü de ortaya koymaktadır.

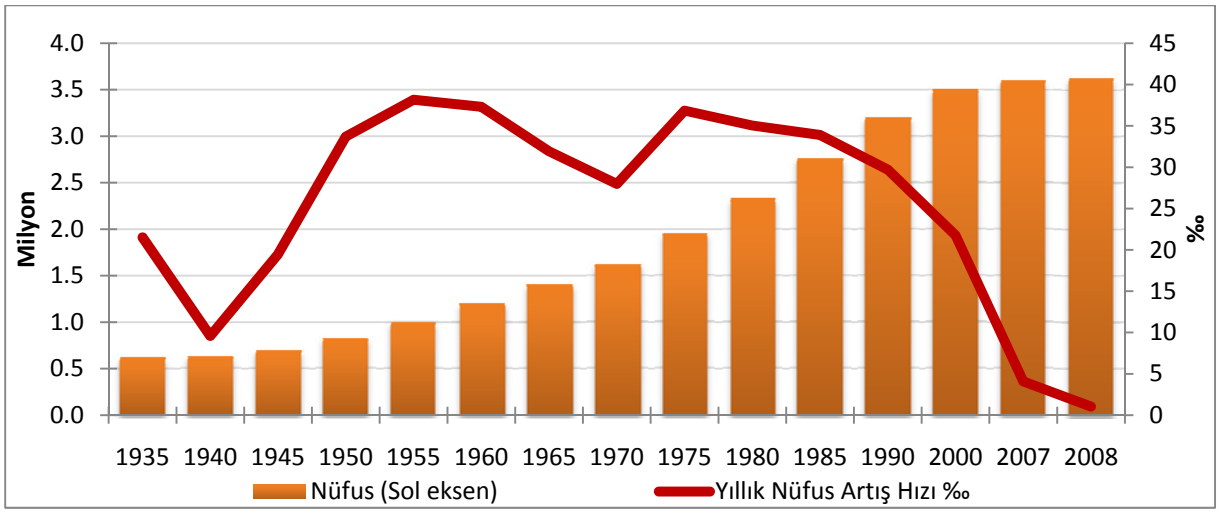
Tablo 12: TR62 Çukurova Bölgesi'nin nüfusu ve nüfus yoğunluğuna göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Sıra	Düzey 2 kodu	Düzey 2 bölgesi	Nüfus (2008)	Sıra	Düzey 2 kodu	Düzey 2 bölgesi	Nüfus yoğunluğu
	TR	*Türkiye*	*71.517.100*	1	TR10	İstanbul	2444
1	TR10	İstanbul	12.697.164	**2**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**302**
2	TR51	Ankara	4.548.939	3	TR51	Ankara	244
3	TR31	İzmir	3.795.978	4	TR52	Konya, Karaman	232
4	**TR62**	**Adana, Mersin**	**3.629.227**	5	TR31	İzmir	157
5	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.442.871	…	…	…	…
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.136.555		*TR*	*Türkiye*	*93*
…	…	…	…	…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	1.061.287	24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	30
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.020.767	25	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	28
26	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	737.308	26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	27

Kaynak: ADNKS (2008), TÜİK.

Çukurova Bölgesi nüfusunun 1927-2000 yılları arasında yapılan genel nüfus sayımlarına göre sürekli olarak artış gösterdiği ve 1927 yılında 439.278 olan nüfusunun 2000 yılında 3.500.878 olduğu görülmektedir. 2000 ve 2008 yılları arasında daha önceki dönemlere kıyasla nüfus artış hızı daha düşük değerler almış ve Çukurova Bölgesi nüfusu 2008 yılında 3.629.227 olmuştur. Bölge nüfusunun Türkiye toplam nüfusu içindeki payının ise 1927-1990 döneminde sürekli olarak arttığı ve 1990 yılında %5,45 oranına ulaştığı ve o yıldan bu yana ise bu oranın azalma eğiliminde olduğu görülmektedir. Nüfusun artış hızının azalması önümüzdeki dönemde bölgenin karşılaşacağı sosyo-ekonomik sorunların da farklılaşması sonucunu doğuracaktır.

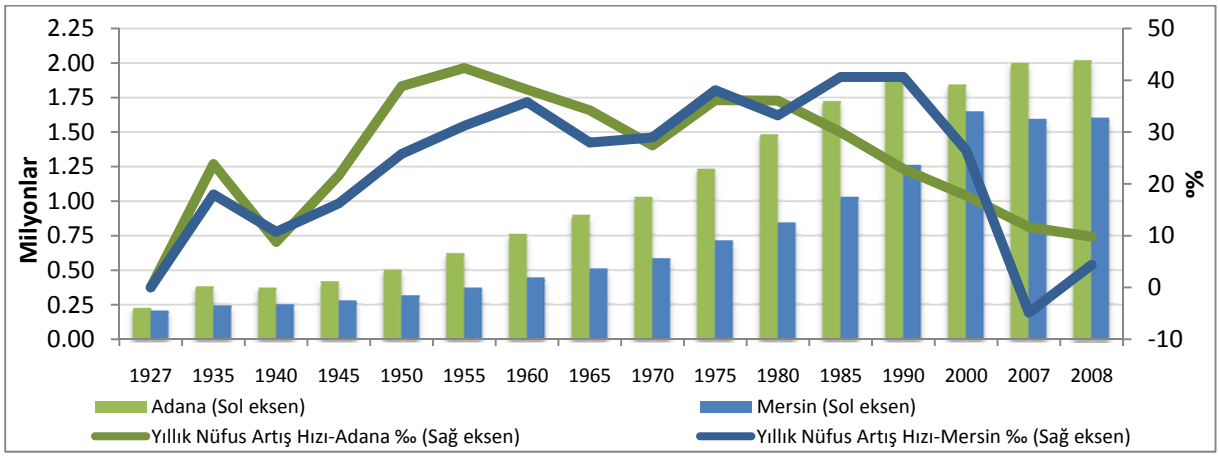
Şekil 29: Sayım yıllarına göre TR62 Çukurova Bölgesi nüfusu ve bölge nüfusunun Türkiye içindeki payı (1927-2008)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

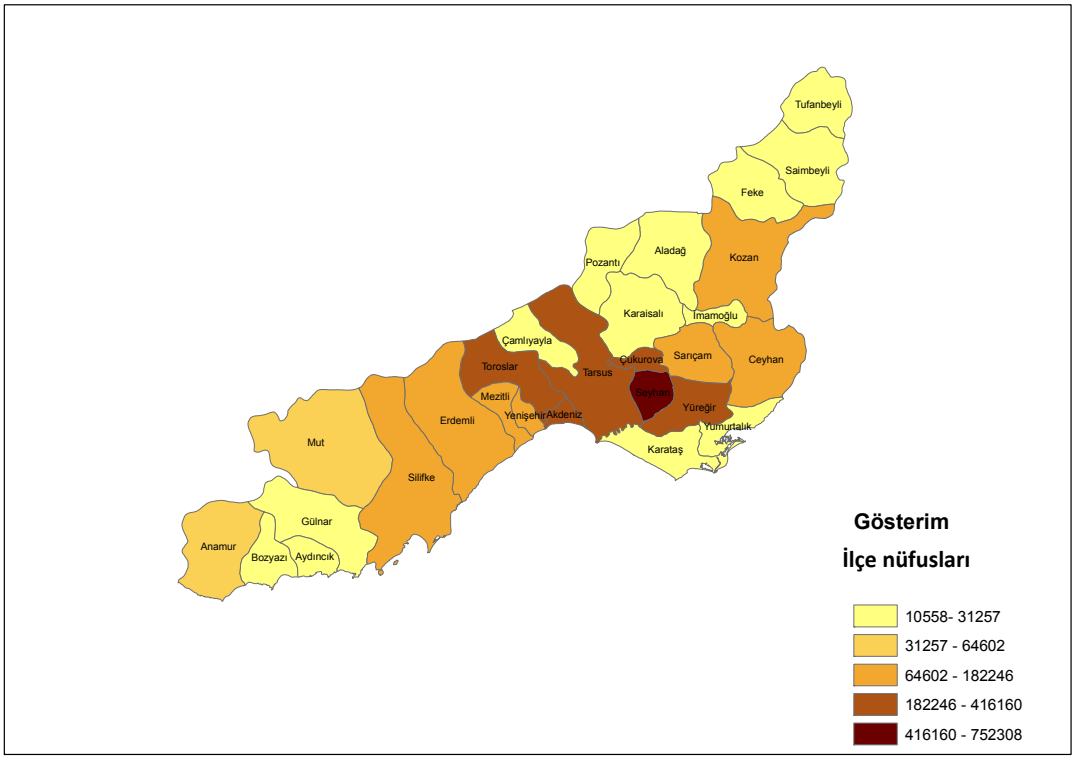
Şekil 30 incelendiğinde Adana ili nüfusunun sürekli olarak Mersin ili nüfusunun üzerinde değerler aldığı görülmektedir. 2008 yılı Adana ili nüfusu 2.026.319 iken, Mersin ili nüfusu 1.602.908'dir. Adana en yüksek nüfus artış hızı değerlerini sanayileşme hamlesi yaptığı 1940-1970 yılları arasında alırken, Mersin'in en yüksek nüfus artış hızı değerlerini 1980-2000 döneminde aldığı ve Adana'nın bu dönemdeki nüfus artış hızının da üzerine çıktığı görülmektedir.

Şekil 30: Sayım yıllarına göre Adana ve Mersin illerinin nüfusları ve nüfus artış hızları (1927-2008)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

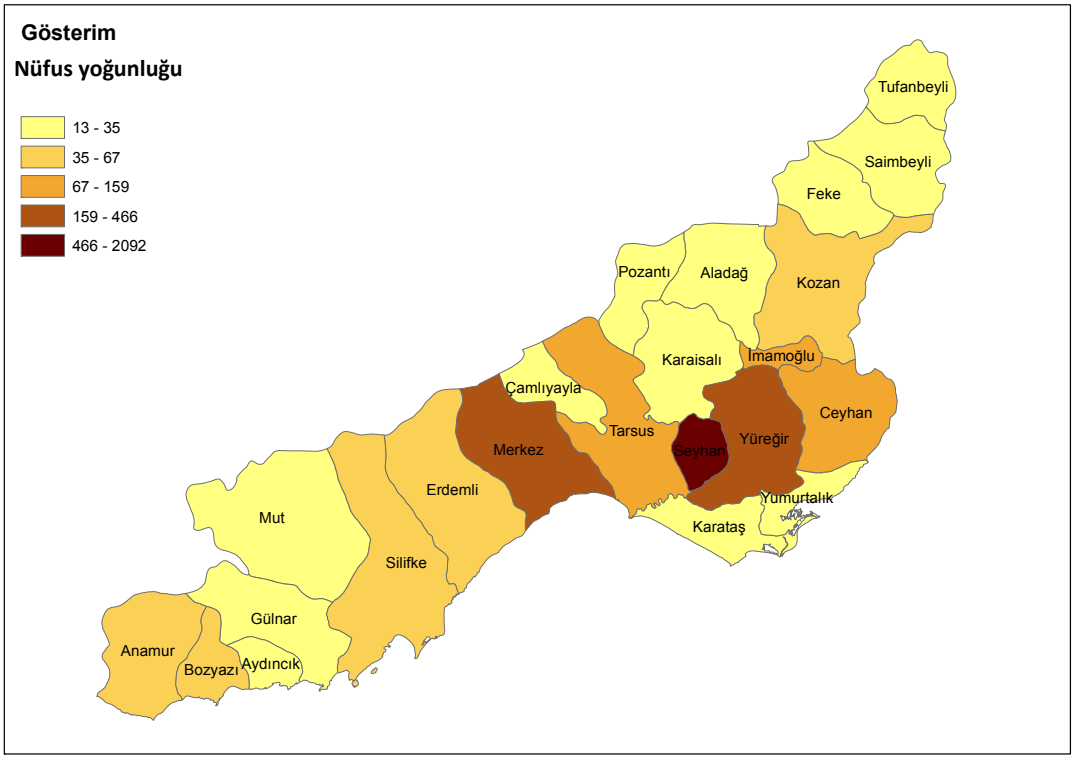
Şekil 31: TR62 Çukurova Bölgesi ilçe nüfusları, 2008

Kaynak: TÜİK (ADNKS, 2008).

Şekil 31'de TR62 Çukurova Bölgesi ilçelerinin 2008 yılı ADNKS kayıtlarına göre nüfus dağılımı gösterilmektedir. Buna göre Adana ilinin kuzeyindeki Tufanbeyli, Saimbeyli, Feke, Pozantı, Aladağ, Karaisalı, İmamoğlu ilçeleri ile Adana'nın güneyinde denize kıyısı olan Karataş ve Yumurtalık ilçelerinin nüfus büyüklüğü bakımından 5. sırada, Seyhan ilçesinin en büyük nüfusla 1. sırada yer aldığı görülmektedir. Yine Mersin ilinde Bozyazı, Aydıncık ve Gülnar ilçeleri nüfus büyüklüğü bakımından 5. sırada yer almakla birlikte Mersin ilinin en büyük nüfusa sahip ilçeleri Toroslar, Akdeniz ve Tarsus ilçeleri olmuştur. Haritadan da görüldüğü üzere bölge içinde nüfus "metropoliten bölge" diye adlandırılabilecek olan Mersin kent merkezi ile Adana kent merkezi arasında kalan alanda yoğunlaşmaktadır.

Şekil 32: TR62 Çukurova Bölgesi'nde nüfus yoğunluğu, 2007

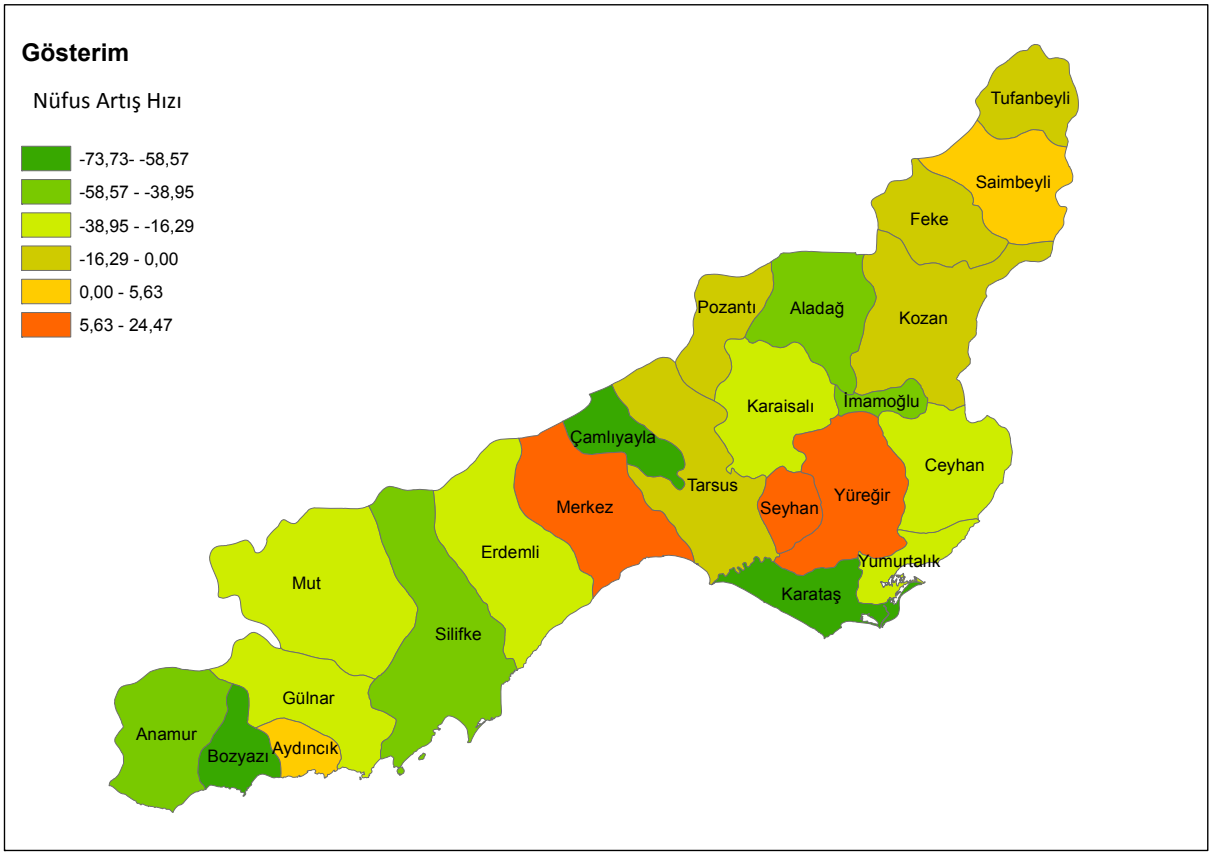

Kaynak: TÜİK.

Aynı yöntemle bölge içindeki nüfus yoğunluğunun içeler arasındaki dağılımında ise eğilim aynı yönde olmakla birlikte gerek arazi yapısının farklılaşması gerekse kentsel karakterlerin etkisiyle daha çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır (Şekil 32). Bu çerçevede, özellikle Adana'nın merkezinde Seyhan ilçesinin 2092 kişi/km^2 değeriyle Türkiye içerisinde bile çok yüksek bir değere ulaştığı görülmektedir. Mersin merkezi ve Yüreğir ikinci yoğun grupta, Ceyhan ve Tarsus da üçüncü yoğun grupta yer almaktadır. (Bu analizde kullanılan veriler 2007 yılına ait olduğu için bölgede yeni oluşturulan dört ilçeyi göstermemektedir.)

2000-2007 döneminde bölge içindeki nüfus artışı incelendiğinde, merkez ilçeler haricinde bölgede istisnai iki ilçe (Aydıncık, Saimbeyli) haricinde her ilçenin nüfusunda azalma olduğu görülmektedir (Şekil 33). Bu durum, bölgedeki metropol alanın bölgedeki ilçelerden de önemli miktarda göç aldığı yönünde bir işaret olarak değerlendirilebilir. Aydıncık'ta çok az da olsa bir nüfus artışı gözlenirken, komşu ilçesi Bozyazı'da ciddi bir nüfus azalması olması da kendi ararlında bir nüfus alışverişi olabileceğine işaret etmektedir. Bölgede en çok nüfus azalması Karataş, Aladağ ve Bozyazı'da görülmektedir.

Şekil 33: TR62 Çukurova Bölgesi'nde nüfus artış hızı, (2000-2007)

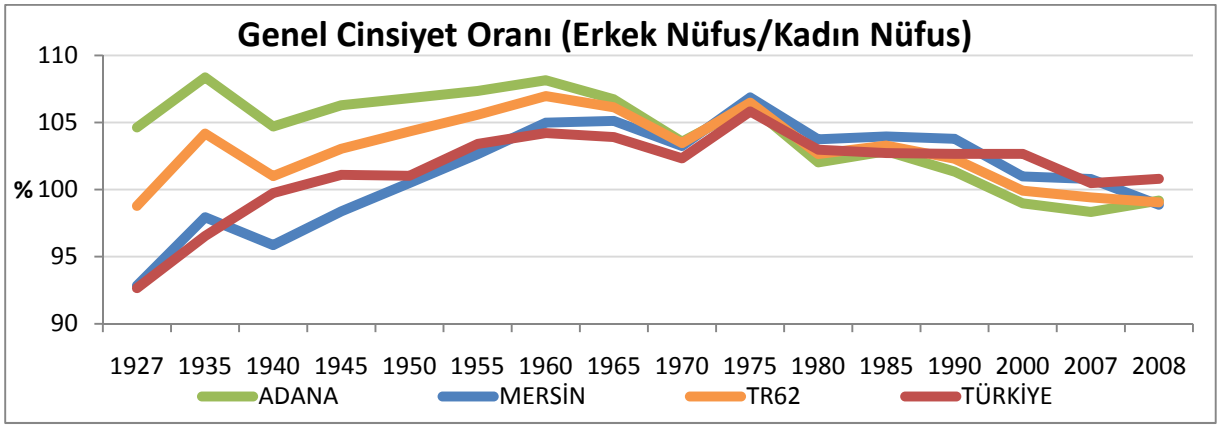
Kaynak: TÜİK.

4.1.1.2 Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Aşağıdaki grafikte, Adana, Mersin ve TR62 Çukurova Bölgesi'nin erkek nüfusun kadın nüfusuna oranlanmasıyla elde edilen genel cinsiyet oranı değerleri Türkiye'nin değerleriyle kıyaslamalı olarak gösterilmektedir. Genel cinsiyet oranını etkileyen en önemli toplumsal olaylar savaşlar ve göçlerdir. Türkiye'de 1927-1940 yılları arasında genel cinsiyet oranının %100'ün altında olması bu dönemin 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarını içinde barındırmasıyla açıklanabilir. Aynı dönemde TR 62 Çukurova Bölgesi'nde ise erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmalara göre genel cinsiyet oranı %100'ün üzerinde olan, yani erkek nüfusun kadın nüfustan fazla olduğu bölgelerin genelde kentleşmiş ve göç alan bölgeler olduğu, %100'ün altında olan bölgelerin ise kırsal ve göç veren bölgeler olduğu görülmektedir. Çukurova Bölgesi'nin genel cinsiyet oranının 1927-2000 yılları arasında sürekli olarak %100'ün üzerinde olması bölgenin ekonomik hayatının sürekli olarak canlı olması, Türkiye'nin en gelişmiş bölgeleri arasında yer alması ve sürekli göç almasıyla açıklanabilir. Ancak bu durum 2000 yılından sonra değişmiş ve Çukurova

Bölgesi'nin genel cinsiyet oranı %100'ün altında değerler almıştır. Bölge içindeki duruma bakıldığında, Adana'nın genel cinsiyet oranının 1927-1970 döneminde sürekli olarak Türkiye değerlerinin ve Mersin değerlerinin üzerinde olduğu, ancak bu yıldan sonra Mersin'in Türkiye değerlerinin ve Adana değerlerinin üstünde değerler aldığı görülmektedir.

Şekil 34: Genel cinsiyet oranı (%) (Adana, Mersin, TR62, Türkiye) (1927-2008)

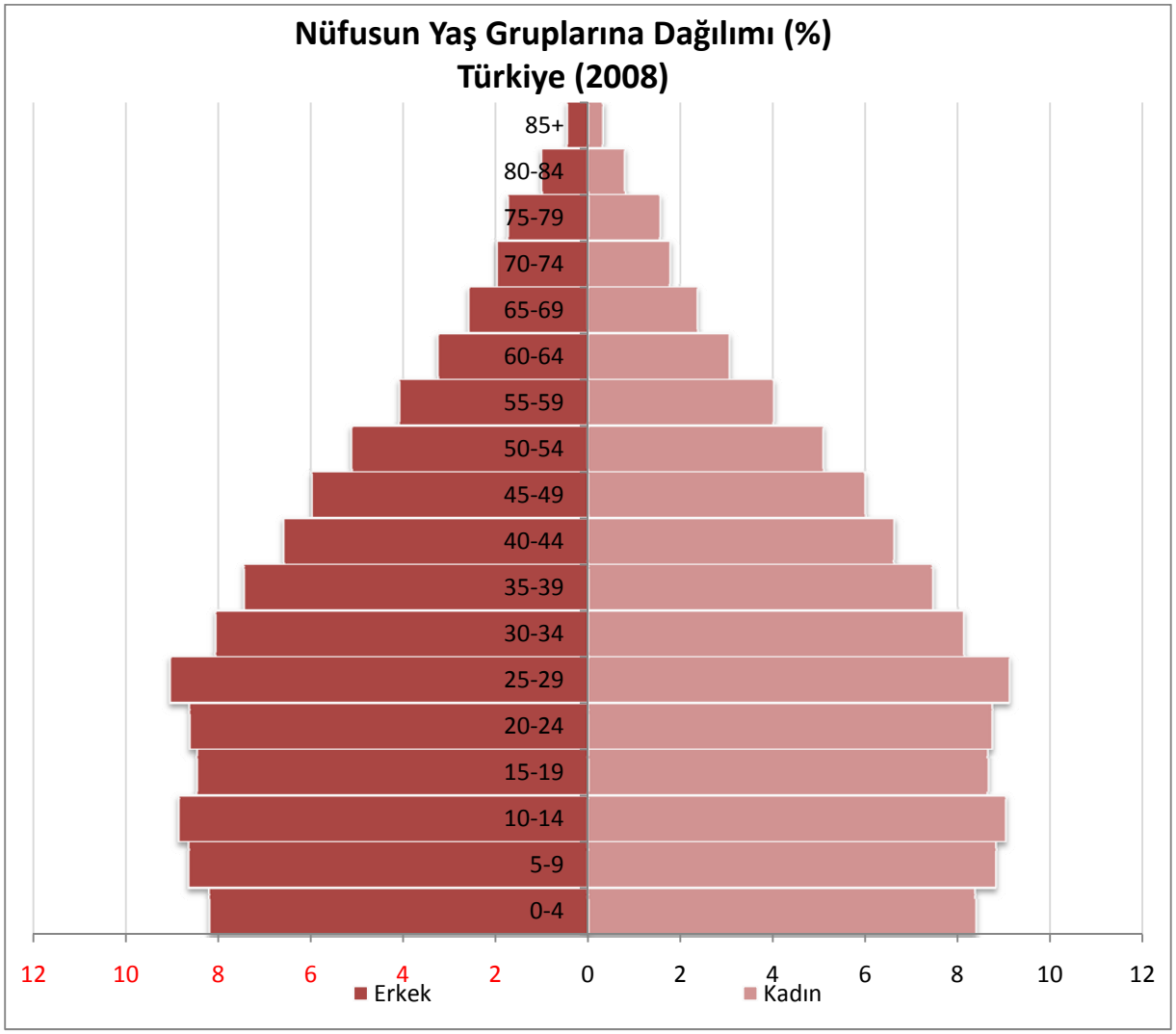

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

4.1.1.3 Nüfusun Yaş Durumu

Nüfusun yaş durumunun incelenmesi öncelikle çalışabilir ve çalışamaz durumdaki nüfusun belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler ölçütlerine göre 0-14 yaş arasındakiler çocuk, 15-64 gruplarındakiler yetişkin veya çalışabilir nüfus ya da faal nüfus, 65 yaş ve üzeri ise yaşlı nüfus olarak sınıflandırılır. Türkiye'de erkek nüfusun %25,67'si çocuk, %7,73'ü yaşlı, geriye kalan %66,60'ı faal nüfusken, kadın nüfusun ise %26,27'si çocuk, %6,84'ü yaşlı ve %66,89'u faal nüfustur. Gelişmiş ülkelerde nüfusun %30'dan azını çocuklar, %15 kadarını da yaşlılar oluşturur. Az gelişmiş ülkelerde ise çocukların payı %40-55 arasında değişirken yaşlı nüfusun payı %4-8 arasındadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin gelişmiş ülkelere yakın değerler aldığı görülmektedir (Şekil 35).

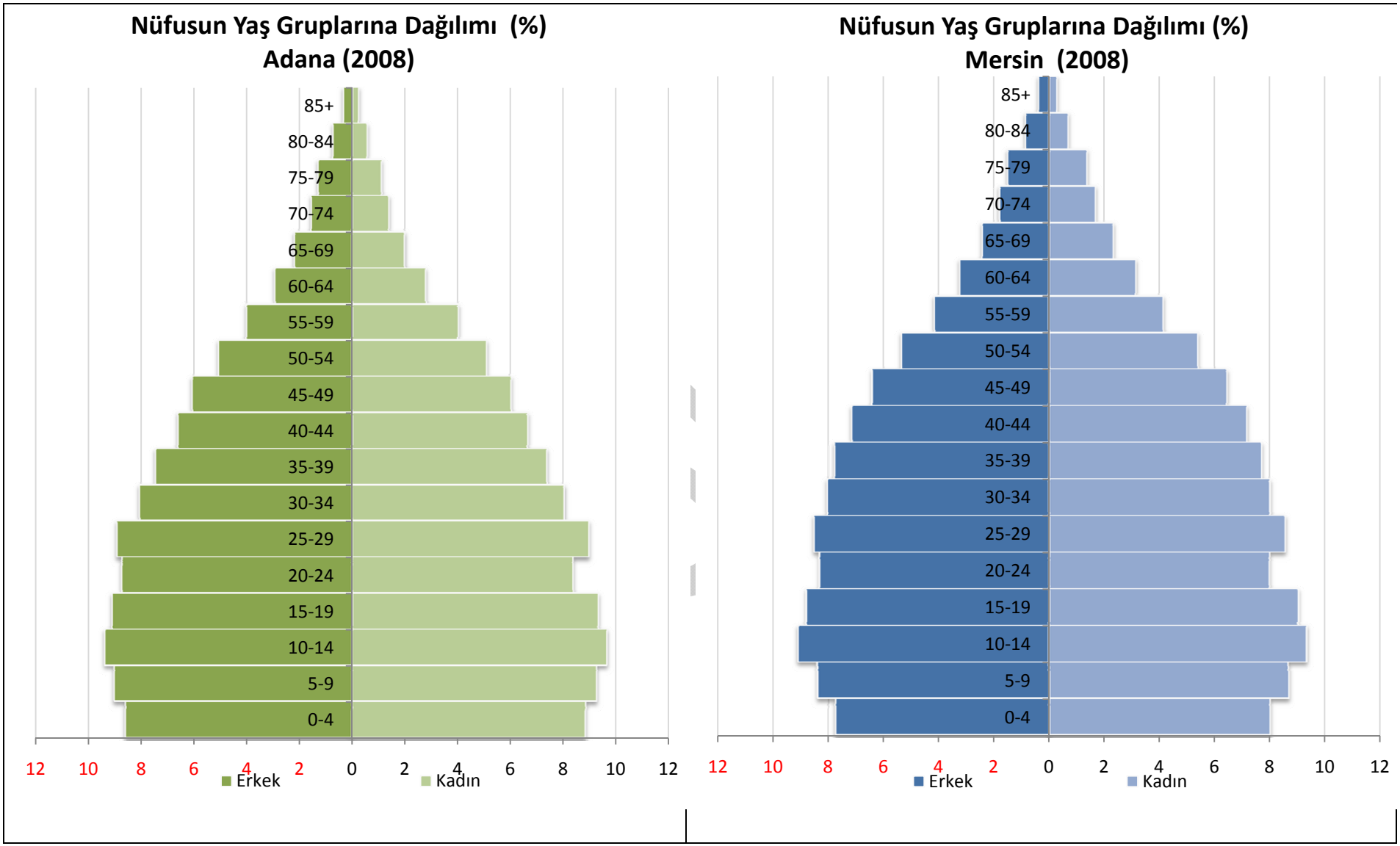
Şekil 35: Türkiye nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı (2008)

Kaynak: ADNKS (2008), TÜİK.

Adana'da erkek nüfus içinde çocuk nüfusun oranı %26,98, yaşlı nüfusun oranı %6,05, faal nüfusun oranı ise %66,97 iken; Mersin'de bu oranlar sırasıyla %25,24, %6,93 ve %67,83'tür. Kadın nüfusun yaş durumu incelendiğinde ise Adana'da çocuk nüfusun oranının %27,82, yaşlı nüfusun oranının %5,35, faal nüfusun oranının ise %66,83 olduğu görülmektedir. Aynı oranların Mersin'de ise sırasıyla, %26,06, %6,37 ve %67,57 olduğu görülmektedir. Bu değerler, Türkiye geneliyle kıyaslandığında çocuk erkek nüfusun daha yüksek olduğu, yaşlı erkek nüfusun daha düşük olduğu, faal erkek nüfusun çok az daha yüksek olduğu görülmektedir. Kadın nüfusta çok fazla bir farklılaşma olmadığı görülmektedir (Şekil 36).

Şekil 36: Nüfusun yaş gruplarına dağılımı (Adana-Mersin) (2008)

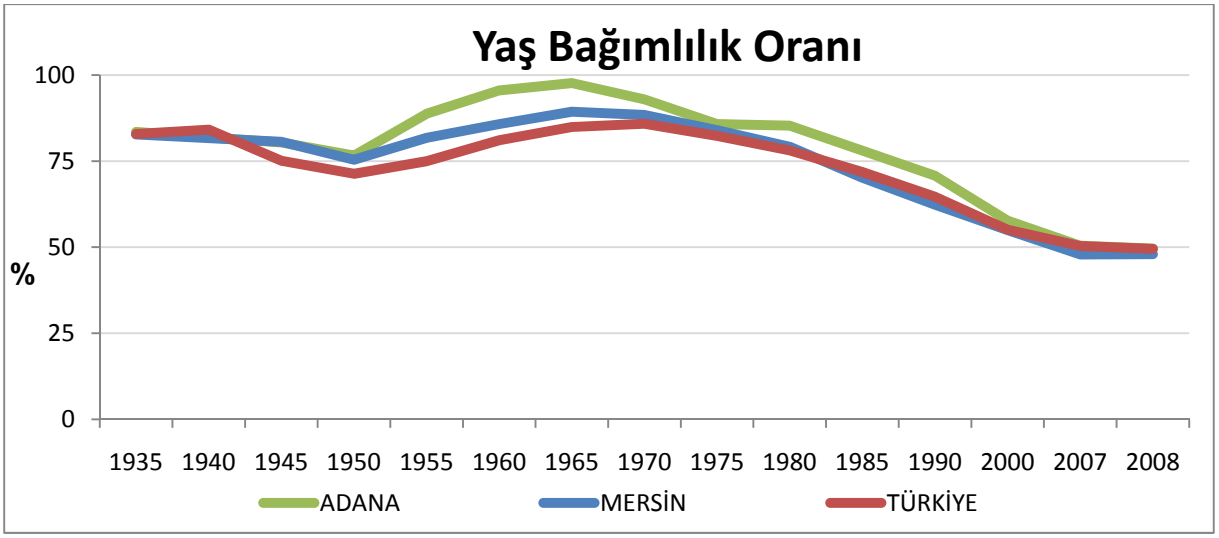
Kaynak: ADNKS (2008), TÜİK.

Toplumdaki üretim faaliyetlerine katılmadıkları varsayılan çocuk ve yaşlı nüfusa bağımlı nüfus adı verilir ve bağımlı nüfus oranı aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$Yaş\ Bağımlılık\ Oranı = \frac{(0-14\ yaş) + (65+yaş)}{(16-65\ yaş)} \times 100$$

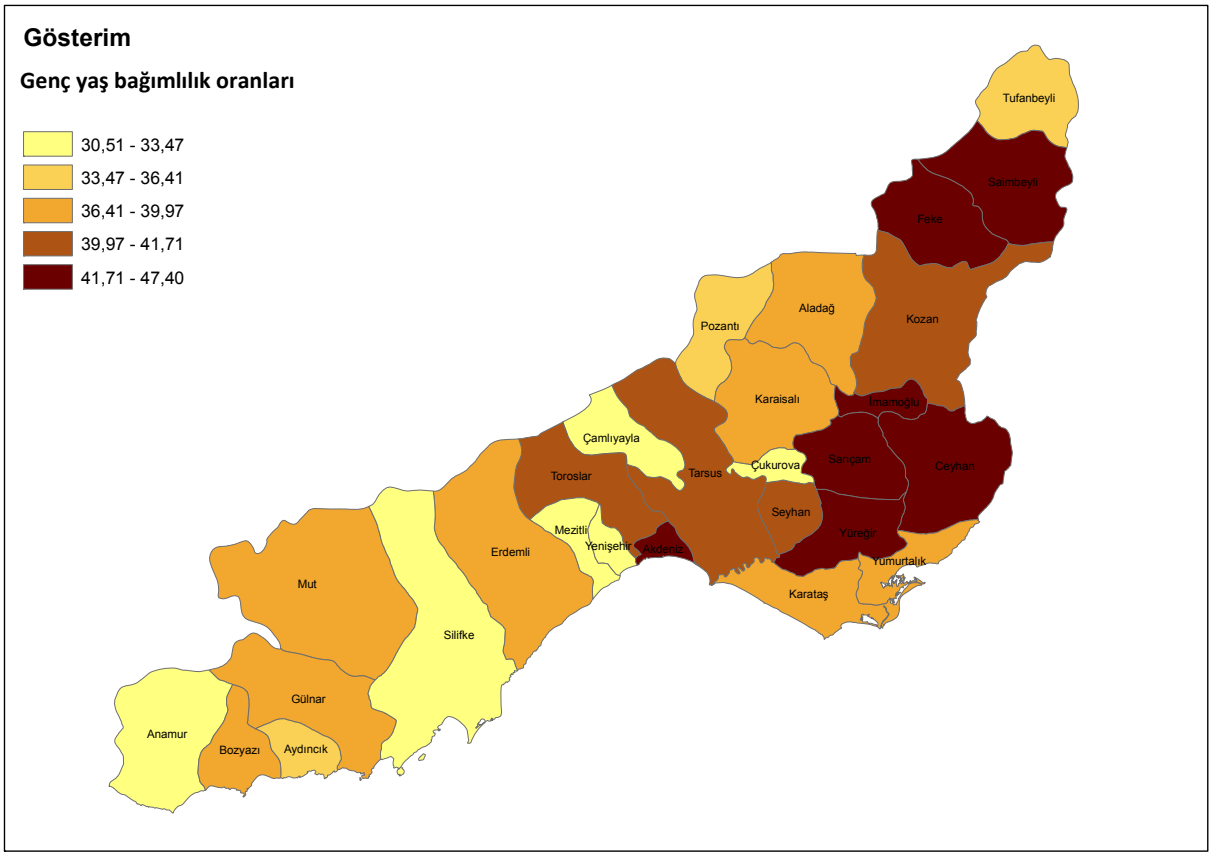
Yaş bağımlılık oranı, aktif nüfus olan 15-64 yaş grubundaki her 100 kişinin teorik olarak bakmak zorunda olduğu çocuk ve yaşlı nüfusu belirtmektedir. Adana'nın yaş bağımlılık oranının her zaman Mersin'in ve Türkiye'nin üzerinde olduğu görülmektedir (Şekil 37). Bu oran hem Adana'da, hem Mersin'de hem de Türkiye'de 1965 yılından bu yana düşme eğilimindedir. Gelişmiş ülkelerde bu oranın yaklaşık %50 olduğu göz önüne alınırsa, bu eğilimin gelişmişlik düzeyi açısından bakıldığında olumlu bir durumdur.

Şekil 37: Yaş bağımlılık oranı (%) (Adana-Mersin-Türkiye) (1935-2008)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

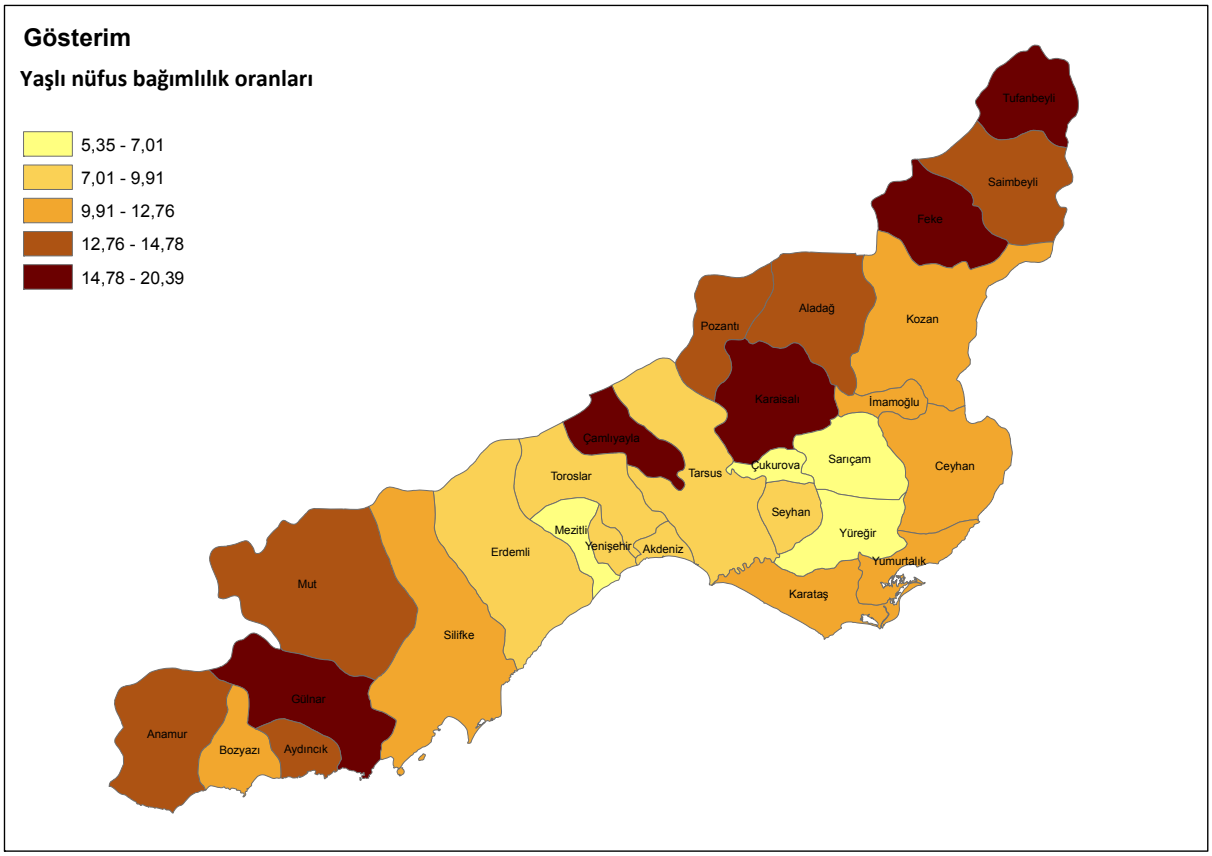
Şekil 38: TR62 Çukurova Bölgesi genç yaş bağımlılık oranları

Genç yaş bağımlılık oranlarının bölge içindeki dağılımı yukarıdaki haritada gösterilmektedir. Özellikle büyük kent merkezlerinde ve etrafında bu oranın yükseldiği görülmektedir. Nüfus yoğunluğunun ve miktarının azaldığı ilçelerde, genç yaş bağımlılık oranı da azalmaktadır. Bu durum Feke ve Saimbeyli ilçeleri için istisnadır.

Yaşlı nüfus bağımlılık oranının ilçeler arası dağılımı, Türkiye için karakteristik olarak daha az gelişmiş yörelerde yüksek olması beklenen bir değerdir. Aşağıdaki haritada da (Şekil 39) bu durum göze çarpmaktadır. Feke, Tufanbeyli, Saimbeyli, Karaisalı, Çamlıyayla ve Gülnar ilçeleri yaşlı nüfus bağımlılık oranının en yüksek olduğu ilçelerdir. Yukarıda genç nüfus bağımlılık oranının da yüksek olduğu belirtilen Feke ve Saimbeyli ilçelerinde yaşlı nüfus bağımlılık oranının da yüksek olması, bu bölgedeki faal nüfusun yakın bölgelerde çalışması ve bu ilçelerde genç ve yaşlı nüfusun ikamet etmeye devam etmesiyle açıklanabilir. Bu açıdan, ileride bu bölgelerin sosyal problemleri farklı karakter gösterecektir.

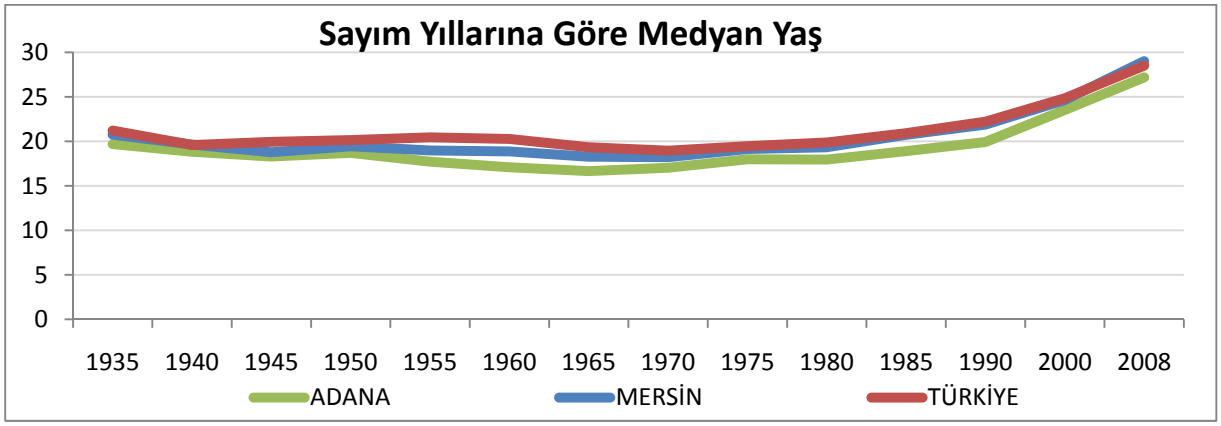
Şekil 39: TR62 Çukurova Bölgesi yaşlı nüfus bağımlılık oranları

4.1.1.4 Medyan Yaş

Medyan yaş, bir ülkenin bütün fertleri yaşlarına göre sıralandıklarında tam ortaya isabet eden kişinin yaşıdır. Medyan yaşın düşmesi nüfusun gençleştiği, yükselmesi ise yaşlandığı şeklinde yorumlanır. Gelişmiş ülkelerde medyan yaş yüksek, az gelişmiş ülkelerde düşüktür. Gelişmiş Batı Avrupa ülkelerinde medyan yaş 30'un üstünde değerler alırken, bu oran hem Adana'da hem Mersin'de hem de Türkiye'de 30'un altında değerler almaktadır. Ancak medyan yaşın yıllar içindeki gelişimine bakıldığında her üç düzeyde de artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 1935-2008 döneminde Adana'nın medyan yaş değerleri her zaman Mersin'in ve Türkiye'nin altında değerler almış, Mersin'in medyan yaşı ise 2008 yılına kadar Türkiye değerlerinin altındayken, 2008 yılında üzerinde bir değer almıştır (Şekil 40).

Şekil 40: Sayım yıllarına göre medyan yaş (Adana-Mersin-Türkiye) (1935-2008)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

4.1.1.5 Şehirleşme

TR62 Çukurova Bölgesi'nde şehirlerde yaşayan nüfusun oranı %82,46 olup %74,96 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir ve bölge Düzey 2 bölgeleri içinde 5. sırada yer almaktadır. Sıralamada TR62 Bölgesi'nin üzerinde kalan bölgeler İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa bölgeleri gibi Türkiye'nin en gelişmiş bölgeleridir (Tablo 13).

Tablo 13: Düzey 2 bölgeleri bazında toplam nüfus, şehirlerde yaşayan nüfus, köylerde yaşayan nüfus ve şehirlerde yaşayan nüfus oranı (2008)[4]

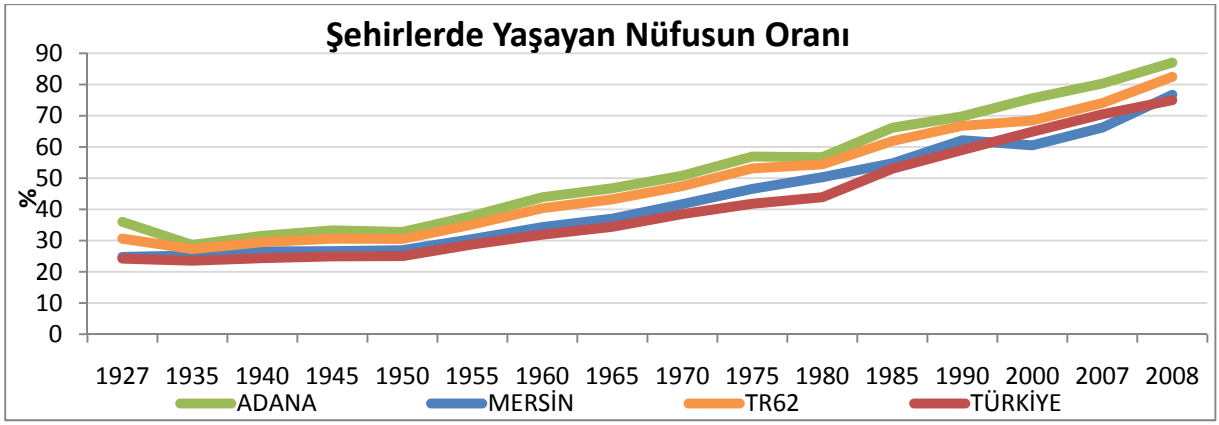
Sıra	Düzey 2 bölge kodu	Düzey 2 bölge adı	Toplam nüfus	Şehirlerde yaşayan nüfus	Köyde yaşayan nüfus	Şehirlerde yaşayan nüfus oranı (%)
1	TR10	İstanbul	12.697.164	12.569.041	128.123	98,99
2	TR51	Ankara	4.548.939	4.395.888	153.051	96,64
3	TR31	İzmir	3.795.978	3.450.537	345.441	90,90
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.442.871	2.996.214	446.657	87,03
5	**TR62**	**Adana, Mersin**	**3.629.227**	**2.992.782**	**636.445**	**82,46**
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.136.555	2.499.886	636.669	79,70
...	...	...	...	...	...	...
	TR	*Türkiye*	*71.517.100*	*53.611.723*	*17.905.377*	*74,96*
...	...	...	...	...	...	...
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.020.767	497.605	523.162	48,75
25	TRB2	Van, muş, Bitlis, Hakkari	1.994.165	964.619	1.029.546	48,37
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.140.575	527.248	613.327	46,23

[4] Şehirlerde yaşayan nüfus oranına göre sıralanmıştır.

Kaynak: ADNKS (2008), TÜİK.

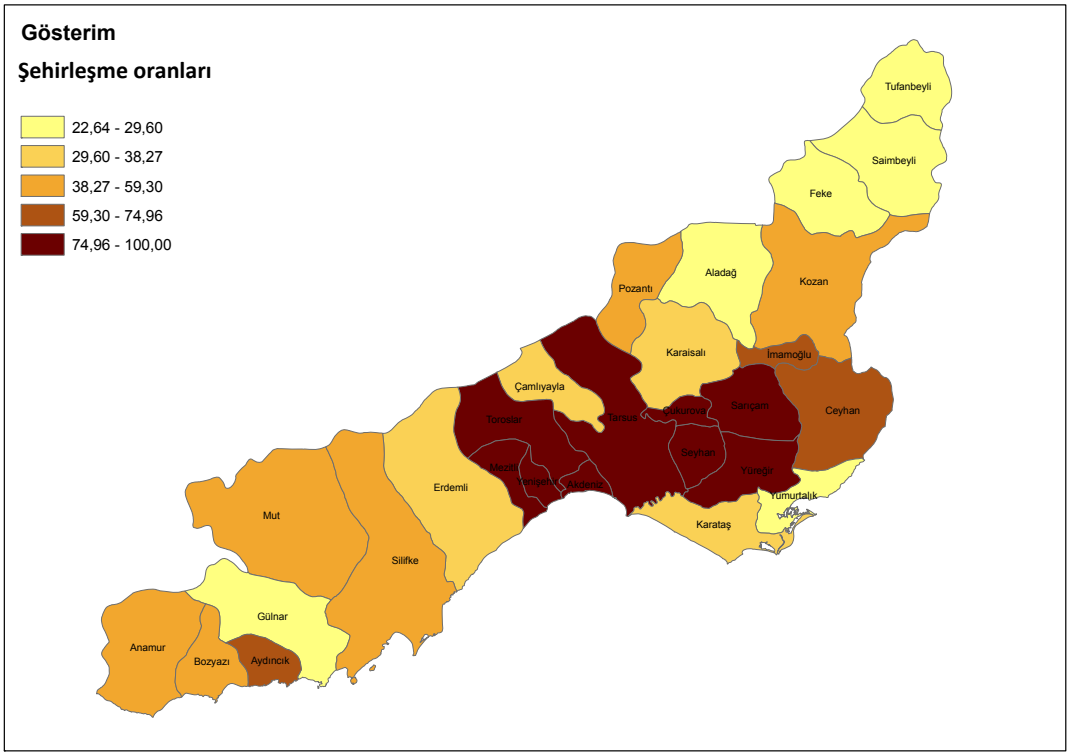
Şehirlerde yaşayan nüfusun oranı hem TR62 Çukurova Bölgesi'nde hem de Türkiye'de 1927-2008 döneminde sürekli olarak artış göstermiştir. Adana ilinde şehirde yaşayan nüfusun oranı hem Mersin'in hem de Türkiye'nin üzerinde değerler alırken, Mersin ilinde şehirde yaşayan nüfusun oranı 1927-1990 döneminde Türkiye'nin üzerinde iken, 1990 yılından bu yana Türkiye'nin altında değerler almaktadır.

Şekil 41: Şehirlerde yaşayan nüfusun oranı (%) (Adana-Mersin-TR62-Türkiye) (1927-2008)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları (1927-2000), ADNKS (2008), TÜİK.

Şekil 42: TR62 Çukurova Bölgesi'nde şehirleşme oranları

Kaynak: TÜİK.

Haritada (Şekil 42) yer alan ilçelerdeki şehirleşme oranlarına bakıldığında ise, gelişmiş ülke ortalaması olan %50 oranının üzerine çıkan ilçelerin yine metropoliten alandaki merkez ilçeler ve Ceyhan, İmamoğlu ve Aydıncık ilçeleri olduğu görülmektedir. Kırsal karakteri en çok öne çıkan ilçeler ise Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli, Yumurtalık, Aladağ ve Gülnar'dır.

4.1.1.6 Hane Halkı

Tablo 14 Düzey 2 bölgelerinin toplam hane halkı nüfusuna göre ortalama hane halkı büyüklüklerini göstermektedir. Buna göre, TR 62 Çukurova Bölgesi'ndeki ortalama hane halkı büyüklüğü 4,6 olup, bölge 14. sırada yer almaktadır. Bununla birlikte bölgenin ortalama hane halkı büyüklüğünün Türkiye ortalamasının ve Türkiye'nin diğer gelişmiş bölgelerinin de üzerinde yer aldığı da görülmektedir.

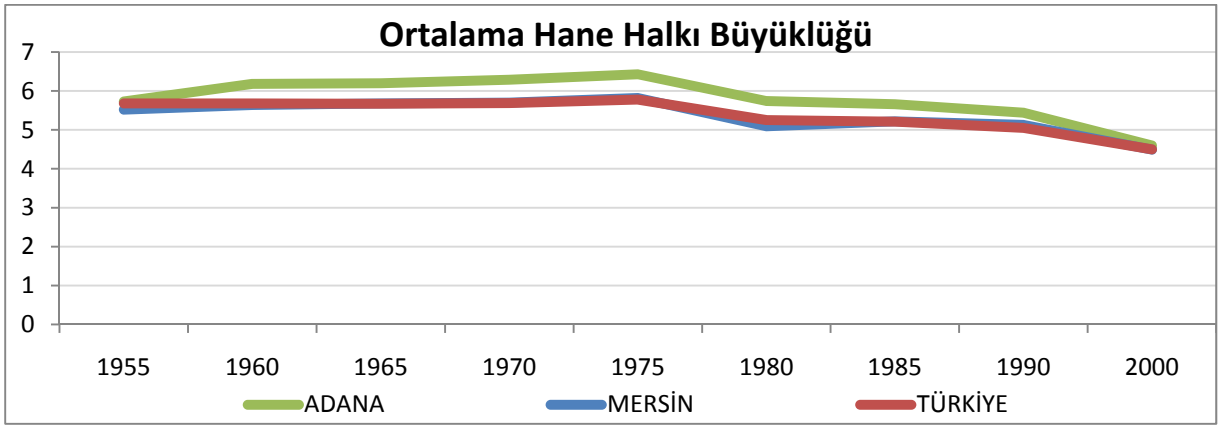
Tablo 14: TR62 Çukurova Bölgesi ortalama hane halkı büyüklüğünün Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Toplam hane halkı nüfusuna göre ortalama hane halkı büyüklüğü
1	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	7,77
2	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	7,74
3	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	6,84
…	…	…	…
13	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	4,83
14	**TR62**	**Adana, Mersin**	**4,6**
15	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	4,57
	TR	*Türkiye*	*4,5*
…	…	…	…
24	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3,68
25	TR31	İzmir	3,58
26	TR22	Balıkesir, Çanakkale	3,41

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı, TÜİK (2000).

Şekil 43 Adana, Mersin ve Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğünün 1955-2000 yılları arasındaki gelişimini göstermektedir. Buna göre, hem Adana hem Mersin hem de Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğünün 1955-1975 yılları arasında artış, 1975-2000 döneminde ise azalma eğilimde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Adana'nın hane halkı büyüklüğü hem Mersin'in hem de Türkiye'nin üzerinde değerler almakta, Mersin'in hane halkı büyüklüğü ise büyük ölçüde Türkiye ortalamasıyla benzer değerler almaktadır.

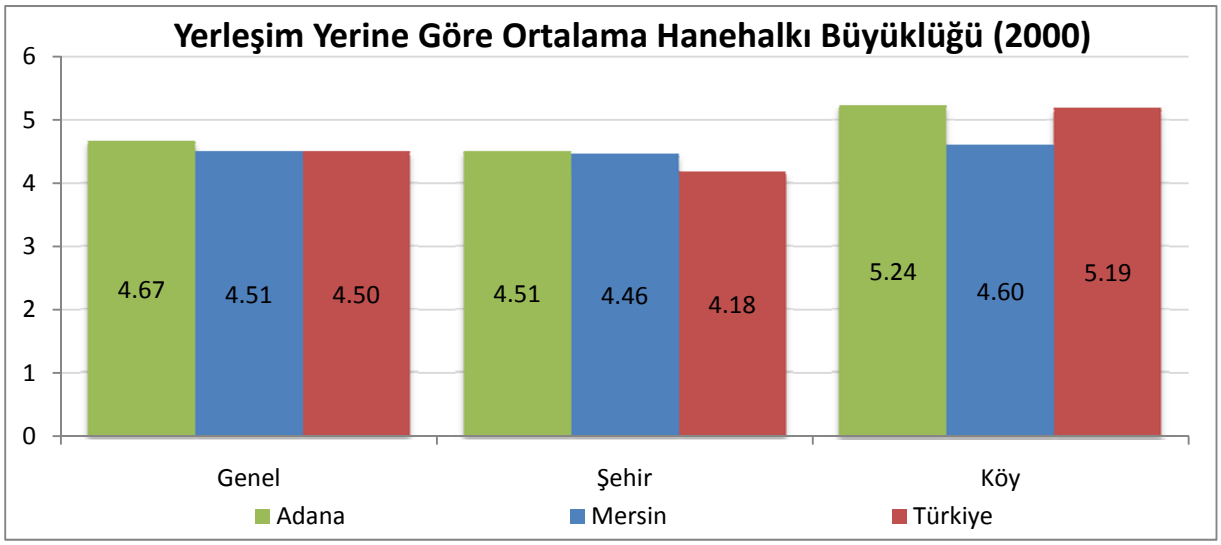
Şekil 43: Ortalama hane halkı büyüklüğü (Adana-Mersin-Türkiye) (1955-2000)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımları, TÜİK (1955-2000).

Şehir ve köy yerleşimlerine göre ortalama hane halkı büyüklüğüne bakıldığında ise köy yerleşimlerindeki hane halkı büyüklüğünün şehirlerdekinin üzerinde olduğu görülmektedir. Adana ve Mersin'de şehirlerdeki ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye ortalamasının üstünde değerler gösterirken, Adana'da köy yerleşimlerindeki ortalama hane halkı büyüklüğü Türkiye'nin üzerinde, Mersin'deki aynı değer ise Türkiye ortalamasının altında bir değer almaktadır.

Şekil 44: Yerleşim yerlerine göre ortalama hane halkı büyüklüğü (Adana-Mersin-Türkiye)

Kaynak: Genel Nüfus Sayımı, TÜİK (2000).

4.1.1.7 Nüfusun Eğitim Durumu

Eğitim, nüfusun değişme dinamiklerini etkileyebilecek önemli faktörlerden biridir. Nüfusun artış hızından, toplumun hayatta kalma stratejilerine, ortalama hayat beklentisine,

yaş gruplarına dağılımına, aile planlamasına ve ortalama aile büyüklüğüne, üreme sağlığının korunmasına, nüfusun insan gücüne dönüşümünden istihdama, insan gücünün niteliğine ve yaratıcılığına kadar, eğitimin nüfus üzerinde bir çok etkisinden bahsedilebilir.

Ekonomik ve toplumsal koşulların değişmesi, eğitime giderek artan önem kazandırmaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilen eğitim, bireylerin çocukluktan başlayarak yaşam boyu devam eden bir ihtiyacı hâline gelmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamak için eğitime talep artmış ve ülkeler bu ihtiyacı gidermek amacıyla çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır.

Tablo 15: Türkiye'de ve bazı AB ülkelerinde eğitim harcamaları ve öğrenci başına düşen harcamalar (GSYİH içinde)

Ülkeler	Nüfusun ortalama eğitim süresi
Almanya	13,60
İngiltere	12,70
Slovakya	12,50
AB ülkeleri ortalaması	11,70
Fransa	10,90
İspanya	10,30
İtalya	9,40
Türkiye	**9,60**

Kaynak: OECD indicators-TÜİK İstatistik Yıllığı(2005)

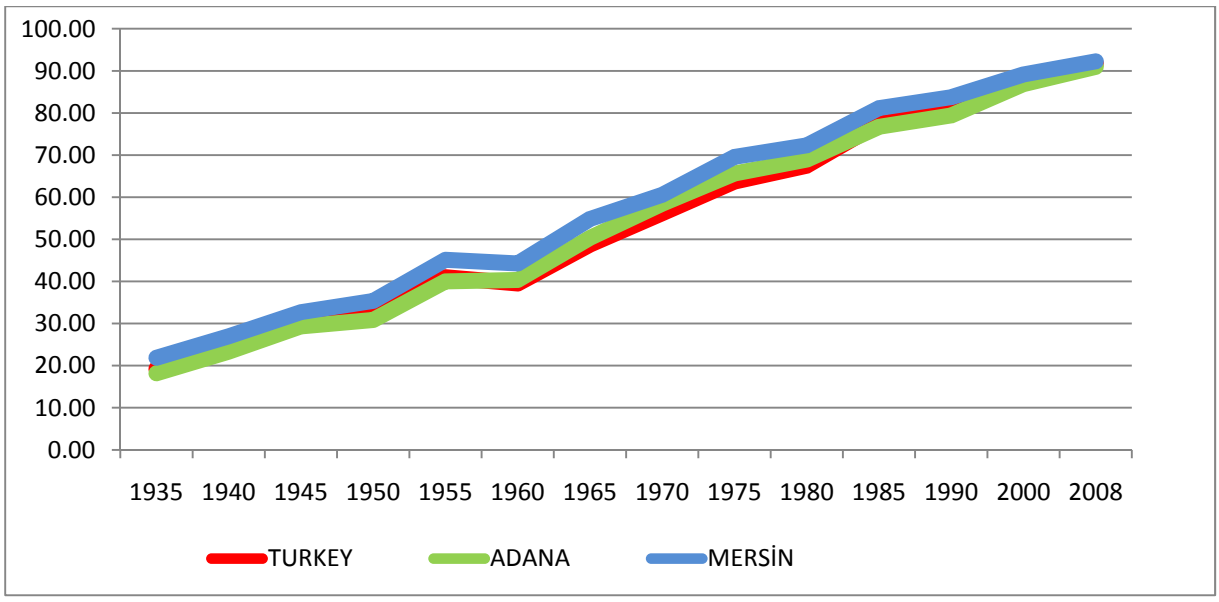
Tablo 15 incelendiğinde, ortalama eğitim süresi en yüksek olan ülkenin 13,60 yıl ile Almanya olduğu görülmektedir. Bu sırayı İngiltere ve Slovakya takip etmektedir. Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile Türkiye'nin eğitim göstergeleri karşılaştırıldığında; Türkiye'nin AB ortalaması 11,7'nin altında kaldığı görülmektedir. Türkiye, nüfusunun eğitim düzeyi en düşük olan ülkeler arasında yer almaktadır.

Bir ülkenin kalkınmışlık düzeyini belirlemede kullanılan en önemli ölçütlerden biri, o ülkenin sahip olduğu insan kaynaklarının niteliğidir. Ekonominin ihtiyaç duyduğu işgücünü yeterli sayı ve nitelikte yetiştirmiş olan ülkelerin, gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. Buna karşılık geri kalmış ülkelerin çoğu, ekonomilerinin ihtiyaç duyduğu işgücünü yetiştirme konusunda ciddi sorunlar yaşamaktadırlar. Türkiye'de eğitim yatırımlarının artması gereği, sürekli tartışılan bir konu olmuştur. Ancak eğitimde politik ve yasal anlamda gelişme çabaları sürdürülmekte ise de eğitim yatırımları henüz beklenen düzeyde değildir.

Eğitimin sosyal faydaları toplumun kalkınmasında önem taşımaktadır. Eğitimle sağlanan bir çok bilgi ve beceriler, toplumun kalkınmasına etki edeceği gibi, bu bilgi ve becerilerin bireyin eğitim düzeyinin düşüklüğünden kaynaklanan bazı olumsuzlukları da azaltacağı kuşkusuzdur. Türkiye, eğitimde AB normlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Ancak İngiltere, İsveç, Almanya, Fransa vb. birçok gelişmiş ülkenin çok gerisinde olmakla birlikte, Avusturya, Macaristan, Portekiz vb. ülkelerden de geri durumdadır. Bununla birlikte Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu eğitim sorunları ile anılan ülkelerin eğitim sorunları hem nicel hem nitel anlamda farklıdır. Örneğin, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin çoğunluğunda okumaz-yazmaz sorunu bulunmamaktadır. Türkiye'de ise okur-yazarlık oranında çok yaklaşılmasına rağmen hala %100'e ulaşılamamıştır. **(Kaynak: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Korkmaz, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi, ATAUZ, Akın , Şehir ve Bölge Planlamacı)**

Aşağıda 1935-2000 yılları arasındaki döneme baktığımızda, TR62 Bölgesi illerinde, Türkiye'ye paralel olarak okuryazar oranının devamlı arttığı görülmektedir (Şekil 45). Türkiye genelinde 1935 yılında okuryazar nüfusun oranı %19,25 iken, 2000 yılında bu oran %87,32'ye yükselmiştir. Okuryazar oranı 1935 yılında Adana ilinde %18,18; Mersin ilinde %21,89 iken bu oranlar 2000 yılında Adana ilinde %86,88; Mersin ilinde ise %89,16'ya yükselmiştir.

Şekil 45: Türkiye ve TR62 Bölgesi'nde okuryazarlık oranının[5] yıllar içindeki değişimi

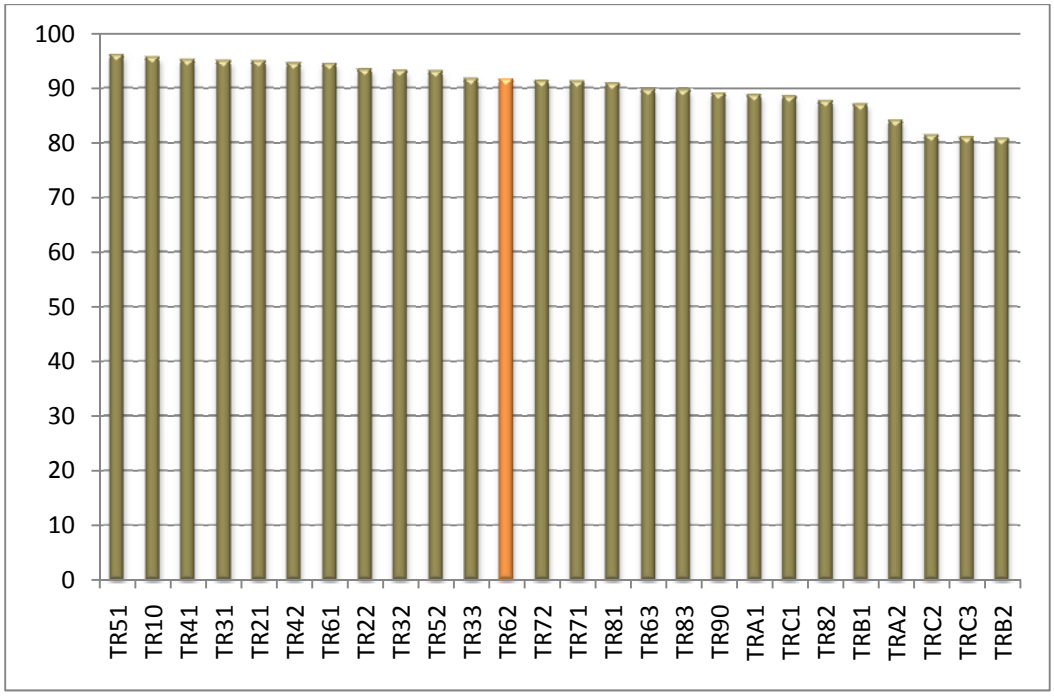
Kaynak: TÜİK (2008).

[5] Okuryazar nüfus 6 yaş ve üstü nüfustur.

Şekil 45 incelendiğinde nüfusun eğitim düzeyinin yıllara göre yükseldiği görülmektedir. Okuryazar oranındaki tek düşüş 1955-1960 yılları arasında görülmüştür. Okuryazar oranı 2008 yılında Türkiye'de %91,78'e, Adana ilinde %90,97'ye ve Mersin ilinde %92,27'ye ulaşmıştır.

Düzey 2 bölgeleri arasında okuma bilen nüfus oranı incelendiğinde TR62 Çukurova Bölgesi'nin 12. sırada olduğu görülmektedir (Şekil 46). Okuma yazma oranı en yüksek bölgeler sırasıyla Ankara, İstanbul ve Bursa, Eskişehir, Bilecik illerinden oluşan bölgelerdir. Bölge, %91,55'lik okuma yazma oranıyla, Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak illerinden oluşan TR33 Düzey 2 bölgesinin altında, Kayseri, Sivas, Yozgat illerinden oluşan TR72 Düzey 2 bölgesinin üstünde yer almaktadır.

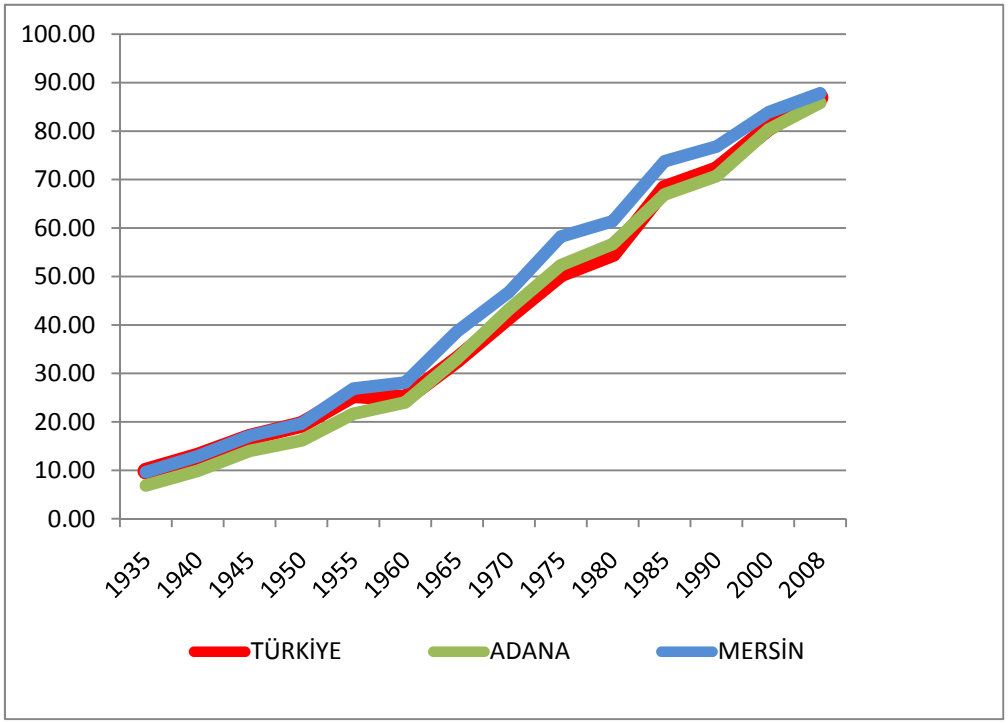
Şekil 46: 2008 yılı verilerine göre Düzey 2 bölgelerinde okuma yazma bilen nüfus oranı

Kaynak: TÜİK.

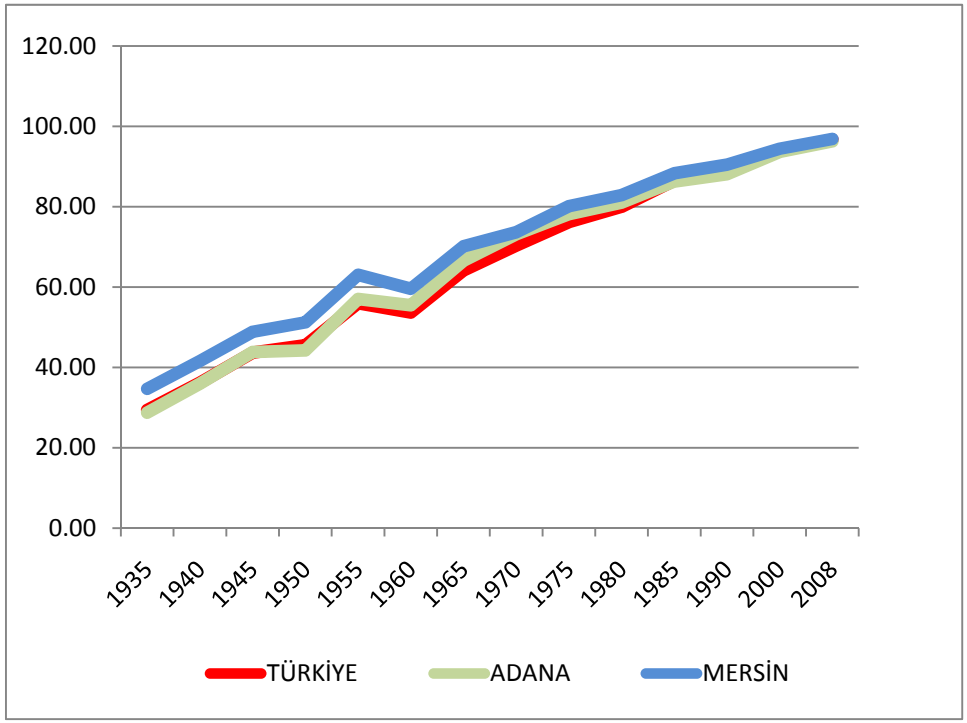
Aşağıdaki şekillerde (Şekil 47 ve Şekil 48) görüldüğü üzere kadınların eğitim süresindeki yükseliş, erkeklere oranla daha hızlı olmuştur. Adana ilinde 2000 yılı itibarıyla erkek okuryazar oranı %93,64; Mersin ilinde %94,43'tür. Kadın okuryazar oranı ise Adana ilinde %80,26; Mersin ilinde ise %83,88'dir. 2008 yılına gelindiğinde ise kadın okuryazar oranı Adana ilinde %85,84; Mersin ilinde %87,81 olmuştur.

Şekil 47: Türkiye ve TR62 Çukurova Bölgesi'nde okuryazar kadın oranı (6 yaş ve üzeri)

Kaynak: TÜİK (2008).

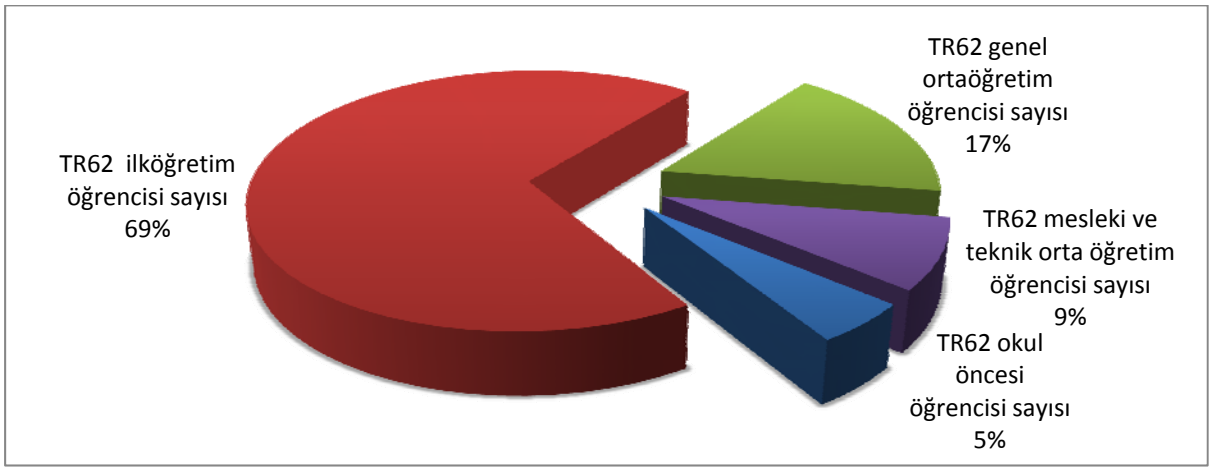
Şekil 48: Türkiye ve TR62 Çukurova Bölgesi'nde okuryazar erkek oranı (6 yaş ve üzeri)

Kaynak: TÜİK (2008).

Aşağıdaki şekilde TR62 Bölgesi'nde okul öncesi, ilköğretim, genel ortaöğretim, mesleki ve teknik orta öğretimde öğrenim gören toplam öğrenci sayısı 824.643'tür (Şekil 49). Öğrenim gören öğrencilerin 462.688'i Adana ilinde, 361.955'i Mersin ilindedir. Öğrenim gören öğrencilerin %69'u ilköğretim, %17'si ortaöğretim, %9'u mesleki ve teknik ortaöğretim, geriye kalan %5'i ise okul öncesi öğrencileridir.

Şekil 49: TR62 Bölgesi'nde ilk ve ortaöğretim eğitim gören öğrenci sayılarının dağılımı

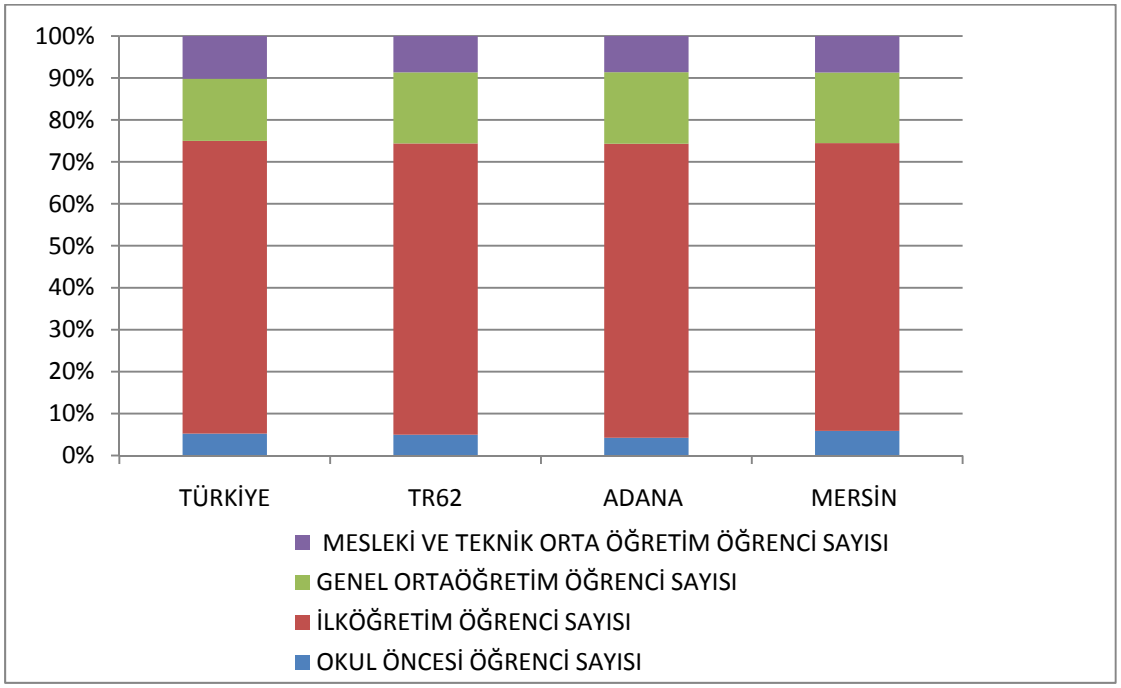

Kaynak: TÜİK (2008).

Türkiye'nin ve TR62 Bölgesi'nin ilköğretim, genel ortaöğretim, mesleki ve teknik ortaöğretim okul sayıları kıyaslandığında dağılımlarının yaklaşık aynı paylara sahip olduğu görülür. Ancak TR62 Bölgesi'nin genel ortaöğretim öğrenci sayısı Türkiye ortalamasının biraz daha üzerinde bulunmaktadır.

Ayrıca TR62 Bölgesi'nde, ilköğretimden ortaöğretime devam oranı 2008 yılı itibarıyla %36,87'dir. Yani ilköğretimini tamamlayan her yüz öğrenciden yaklaşık 37 tanesi ortaöğretime devam ederek eğitimini sürdürmektedir. Türkiye genelinde ise bu oran %35,82'dir.

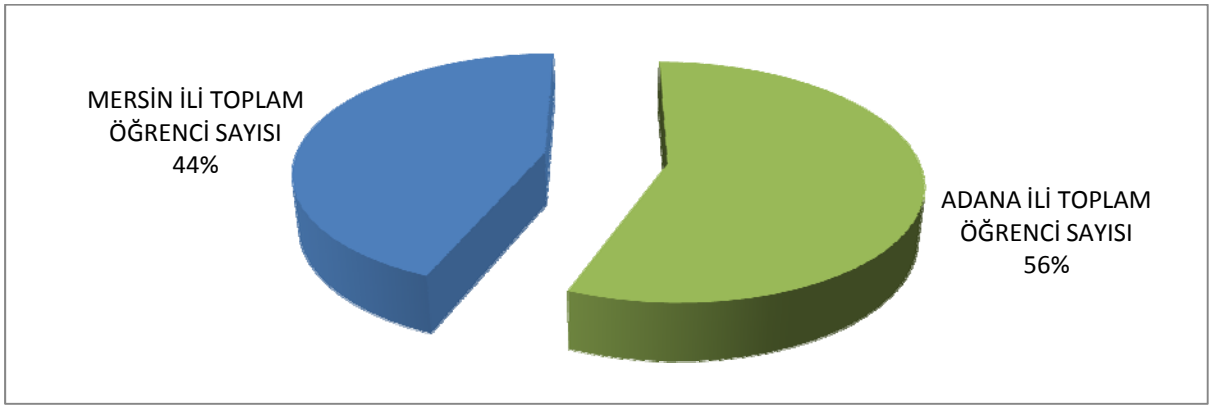
Şekil 50: Türkiye, TR62, Adana ve Mersin'de öğrenci sayılarının dağılımı

Kaynak: TÜİK (2008).

Yukarıdaki şekilde Türkiye, TR62 Çukurova Bölgesi, Adana ve Mersin illerinde okul öncesi, ilk ve orta öğretimde öğrenim gören öğrenci sayıları ele alınmıştır (Şekil 50). Buna göre Adana ilinde lisans öncesi eğitim gören öğrencilerin %4,3'ü okul öncesi, %70'i ilköğretim, %17,04'ü genel ortaöğretim ve %8,62'si mesleki ve teknik orta öğretimde öğrenim görmektedir. Mersin ilinde ise lisans öncesi eğitim gören öğrencilerin %5,9'u okul öncesi, %68,6'sı ilköğretim, %16,8'i genel ortaöğretim, ve %8,7'si mesleki ve teknik orta öğretimde öğrenim görmektedir. Adana ve Mersin illerinde öğrenim gören öğrenci oranları Türkiye genelinde öğrenim gören öğrenci oranları civarındadır.

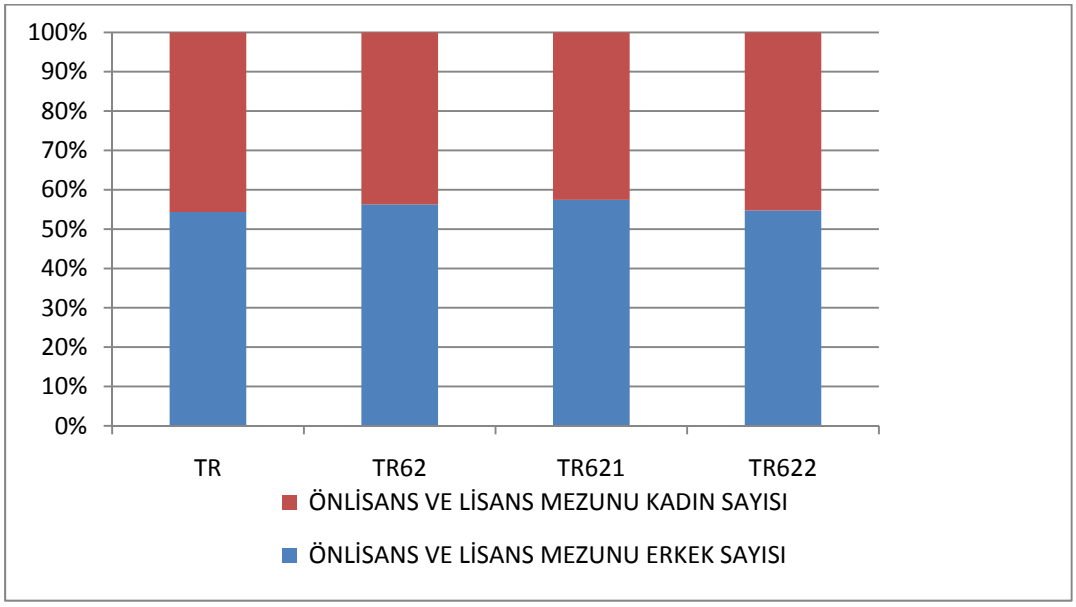
Şekil 51: Adana ve Mersin'de öğrenci sayılarının dağılımı[6]

Kaynak: TÜİK (2008).

Türkiye ve TR62 Çukurova Bölgesi, Adana ve Mersin illerindeki önlisans ve lisans mezunu erkek oranı, önlisans ve lisans mezunu kadınların oranından fazladır (Şekil 52). Türkiye'de lisans ve ön lisans mezunu erkek sayısı 2007 yılı itibarıyla 1.691.900, kadın sayısı ise 1.282.484 kişidir. TR62 Bölgesi'nde lisans ve ön lisans mezunu erkek sayısı 2007 yılı itibarıyla 41.004, kadın sayısı ise 27.727 kişidir. Türkiye'deki lisans ve ön lisans mezunlarının %2,31'lik payı TR62 Bölgesi'ne aittir.

Şekil 52: Türkiye, TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin'de lisans ve ön lisans mezunlarının kadın ve erkek dağılımı[789]

[6] Öğrenci sayısı okul öncesi, ilköğretim, genel ortaöğretim, mesleki ve teknik ortaöğretim öğrencilerinden oluşmaktadır.
[7] Veri tabanında öğretim dönemi, ilgili dönemin ilk yılı olarak gösterilmiştir. Örnek: 2000/2001 dönemi 2000 olarak gösterilmiştir.
[8] Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ne bağlı Kuzey Kıbrıs Kampüsünde kayıtlı, okuyan ve mezun olan öğrenci sayıları Türkiye toplamında verilmiştir.
[9] Mezun olan öğrenciler bir önceki dönemin mezunlarıdır.

Kaynak: TÜİK (2007).

TR62 Bölgesi'nde ön lisans ve lisans mezunu sayısı 10.729, ön lisans ve lisans öğrenci sayısı 68.731 kişidir. Buna göre TR62 Bölgesi, Türkiye'nin ön lisans ve lisans mezunu sayısının %2,83'lük, ön lisans ve lisans öğrenci sayısının %2,31'lik payını oluşturmaktadır.

Tablo 16: Türkiye, TR62, Adana ve Mersin'de 2008/2009 öğretim dönemi itibarıyla okullaşma oranları (%)

Bölge adı	Okullaşma oranı genel	Okullaşma oranı erkek	Okullaşma oranı kadın
Türkiye	44	48	39
TR62 Bölgesi	**19**	**23**	**15**
Adana	17	20	13
Mersin	22	28	16

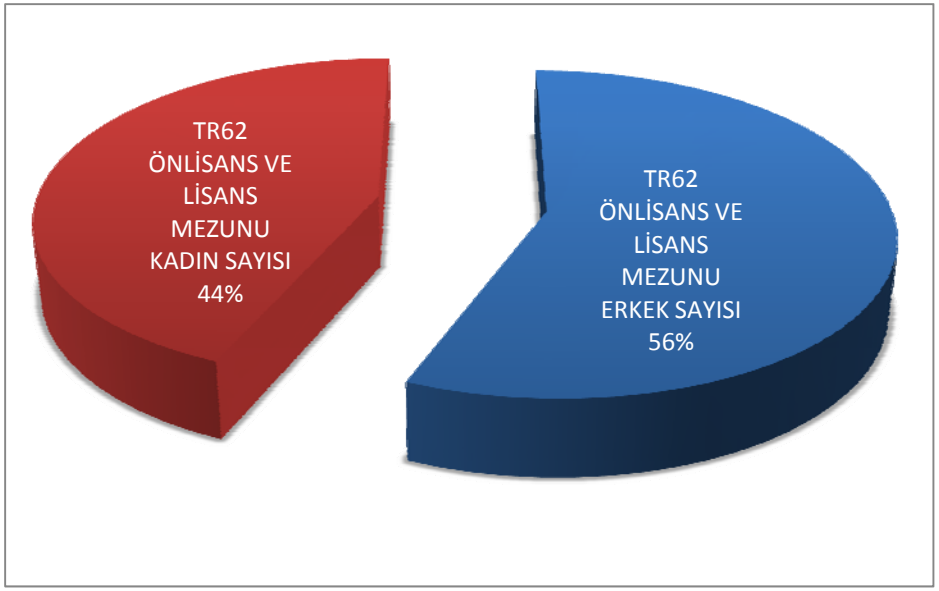
Kaynak: TÜİK ADNKS 20-24 Yaş Kuşağı Nüfus Verileri ve TÜİK Lisans ve Önlisans Öğrenci Sayıları(2008).

Tablo 16, TR62 Bölgesi ile Adana ve Mersin illerinin okullaşma oranlarını göstermektedir. Buna göre 2008 yılında Adana ve Mersin illerinde okuyan öğrenci sayısına göre hesaplanan okullaşma oranı, Adana ilinde %17, Mersin ilinde %22'dir. Bölgedeki okullaşma oranına bakıldığında, Türkiye genelinde %44 olan önlisans ve lisans düzeyinde okullaşma oranının altında olduğu görülmektedir.

Şekil 53 ve Şekil 54 incelendiğinde, TR62 Çukurova Bölgesi'nde lisans ve önlisans mezunlarının %56'sının erkek, %44'ünün kadın olduğu görülmektedir. Ayrıca lisans ve önlisansta öğrenim gören öğrencilerin %60'ı erkek, %40'ı ise kadın öğrencidir.

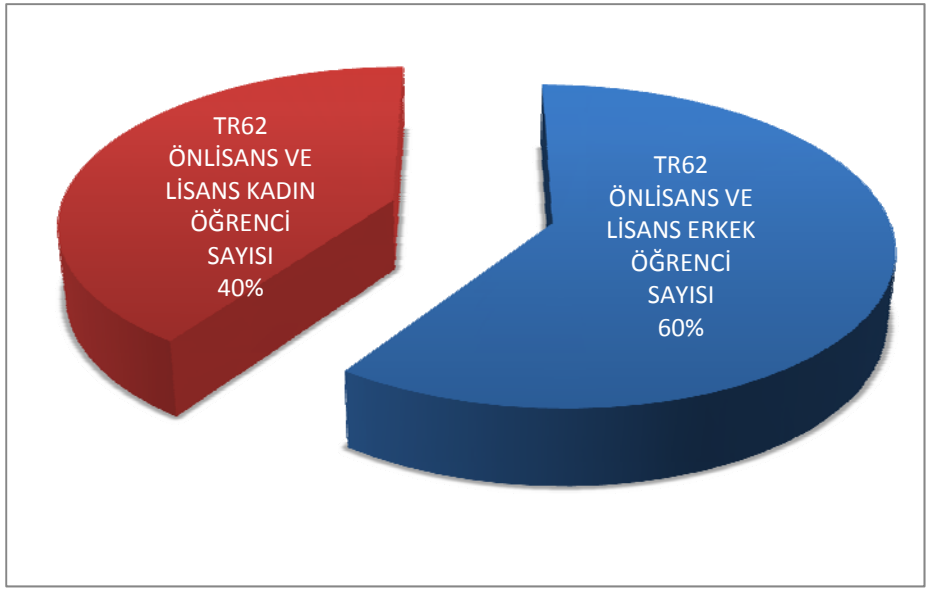
TR62 Bölgesi'nin genel eğitim verilerine baktığımızda oran bakımından Türkiye ortalamasına yakın düzeylerde olduğu ancak yine de bölge nüfusunun genelinin çocuklar ve gençlerden oluşması sebebiyle eğitim olanaklarının arttırılması gerektiği söylenebilir.

Şekil 53: TR62 Bölgesi lisans ve ön lisans mezunlarının kadın ve erkek dağılımı[101112]

Kaynak: TÜİK (2007).

Şekil 54: TR62 Bölgesi lisans ve ön lisans öğrenci sayısı kadın ve erkek dağılımı

Kaynak: TÜİK (2007).

[10] Veri tabanında öğretim dönemi, ilgili dönemin ilk yılı olarak gösterilmiştir. Örnek: 2000/2001 dönemi 2000 olarak gösterilmiştir.
[11] Ortadoğu Teknik Üniversitesi'ne bağlı Kuzey Kıbrıs kampüsünde kayıtlı, okuyan ve mezun olan öğrenci sayıları Türkiye toplamında verilmiştir.
[12] Mezun olan öğrenciler bir önceki dönemin mezunlarıdır.

4.1.1.8 Nüfusun işgücü ve istihdam durumu

a. İşgücüne Katılma ve İşsizlik

İstihdam oranı, belirli bir dönemde, istihdam edilen işgücünün toplam işgücüne oranını ifade eder. 2009 yılı için, Düzey 2 bölgelerinin istihdam oranı sıralamasına bakıldığında, bölge, %40,2 ile 15. sırada yer almaktadır. Türkiye istihdam oranının %41,2 değerini aldığı 2009 yılında, bölge Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır (Tablo 17).

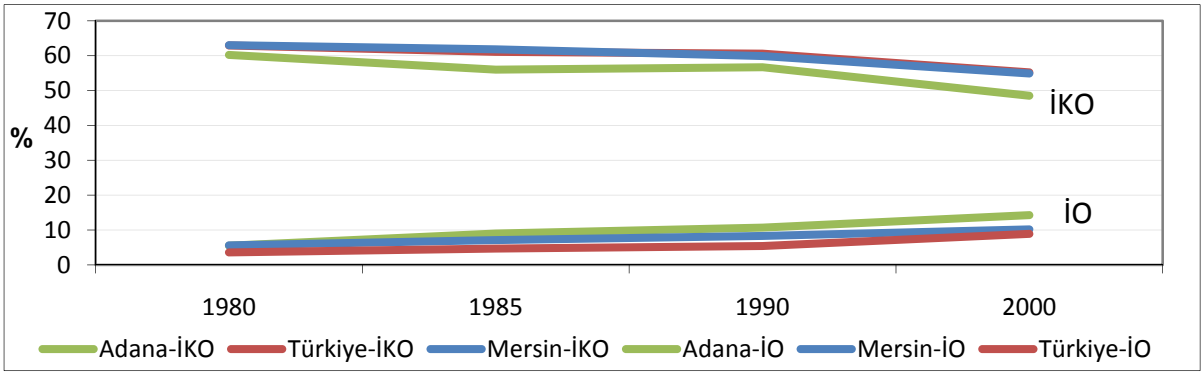
Tablo 17: TR62 Çukurova Bölgesi'nin istihdam oranına göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	İstihdam oranı
1	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	57,6
2	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	51,6
3	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	51,3
…			
	TR		*41,2*
17	TR51	Ankara	39,7
18	**TR62**	**Adana, Mersin**	**39,4**
19	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	38,2
…			
24	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	33,3
25	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	27,3
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	25,4

Kaynak: TÜİK (2008).

İşgücüne katılma oranı, istihdam edilenlerle işsizlerin toplamından oluşan işgücünün aktif nüfusa oranıdır. İşsizlik oranı ise, işsizlerin işgücüne oranını ifade eder. 1980-2000 dönemi incelendiğinde, Türkiye'de işgücüne katılma oranının (İKO) %62,9'dan %55,2'ye düştüğü, işsizlik oranının (İO) ise %3,6'dan %8,9'a yükseldiği görülmektedir. Aynı dönemde, bölgeye il düzeyinde bakıldığında, İKO Adana için %60,2'den %48,5'e, Mersin için %63'ten %54,9'a düşmektedir. İO ise Adana için, %5,5'ten %14,3'e, Mersin için %5,6'dan %10,2'ye yükselmektedir (Şekil 55).

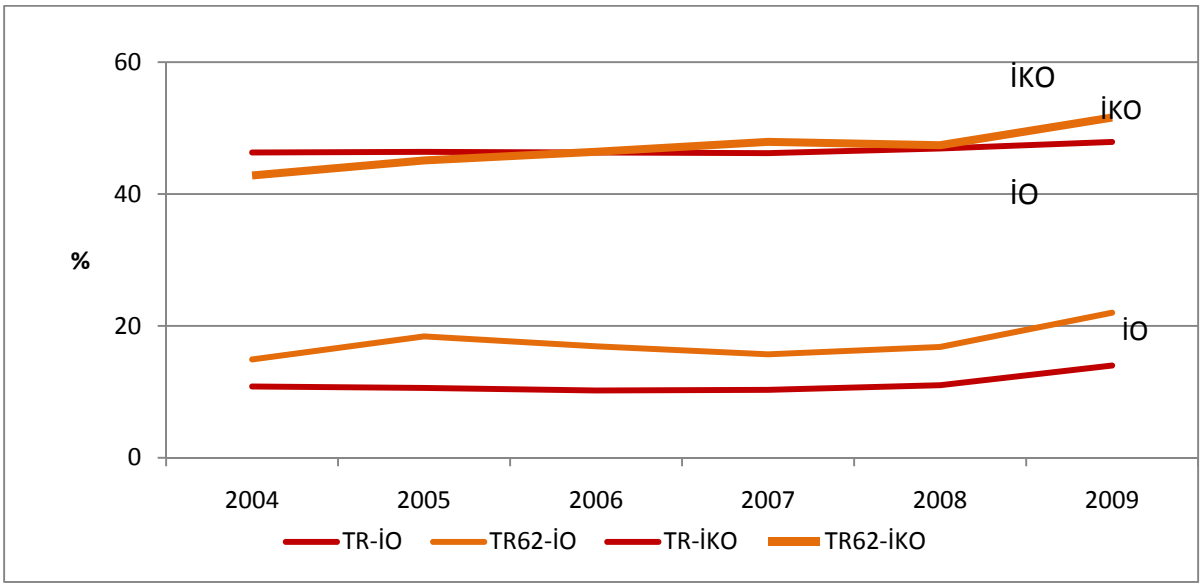
Şekil 55: Adana, Mersin ve Türkiye'de işgücüne katılım oranı (İKO) ve işsizlik oranı (İO) (1980-2000)

Kaynak: TÜİK (1980-2000).

2004-2009 yılları arasındaki İKO ve İO incelendiğinde, bölgenin işgücüne katılma oranının %21, işsizlik oranının ise %48 arttığı görülmektedir. Aynı dönemde, Türkiye'de ise, İKO %3,5, İO %30 oranında artmaktadır (Şekil 56). Aşağıdaki tabloda gösterildiği üzere, Türkiye'de işsizlik oranı %14 seviyesinde iken, bölge %22 seviyesindeki işsizlik oranı ile en yüksek işsizlik oranına sahip bölge olmaktadır. 2008 yılında, Mersin %13,1'lik işsizlik oranına sahip iken Adana'da bu oran %20,5 seviyesine ulaşmaktadır (Tablo 18).

Şekil 56: TR62 ve Türkiye'de işgücüne katılım oranı (İKO) ve işsizlik oranı (İO) (2004-2009)

Kaynak: TÜİK (2004-2009).

Tablo 18: Çukurova Bölgesi'nde işsizlik

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	İşsizlik oranı (%)
1	**TR62**	**Adana, Mersin**	**22,0**
2	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	18,8
3	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	18,0
…			
	TR	*TÜRKİYE*	***14,0***
…			
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	7,3
25	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	6,9
26	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	6,0

Kaynak: TÜİK (2009).

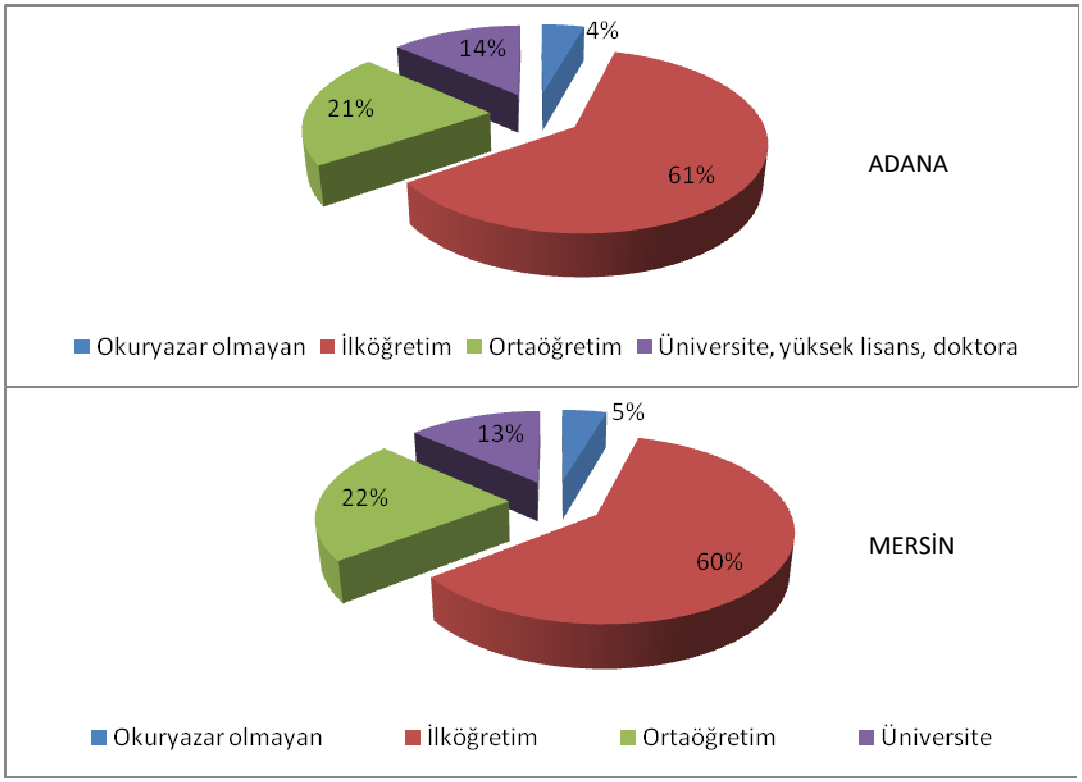
Tarım dışı işsizlik incelendiğinde ise, Türkiye ortalamasının %17,4 olduğu ve bölgenin %27,3'lük işsizlik oranı ile düzey2 bölgeleri arasında ilk sırada olduğu görülmektedir.

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	İşsizlik oranı (%)
1	**TR62**	**Adana, Mersin**	**27,3**
2	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	23,8
3	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	23,0
…			
	TR	*TÜRKİYE*	***17,4***
…			
24	TR22	Balıkesir, Çanakkale	13,2
25	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	13,1
26	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	12,1

Kaynak: TÜİK (2009).

İşgücü ve istihdamın eğitim durumuna bakıldığında, her iki ilde de en büyük payı ilköğretim mezunu olanların aldığı görülmektedir. İlköğretim mezunlarını sırasıyla ortaöğretim ve üniversite mezunları takip etmektedir (Şekil 57).

Şekil 57: TR62'de eğitim durumuna göre işgücü ve istihdam

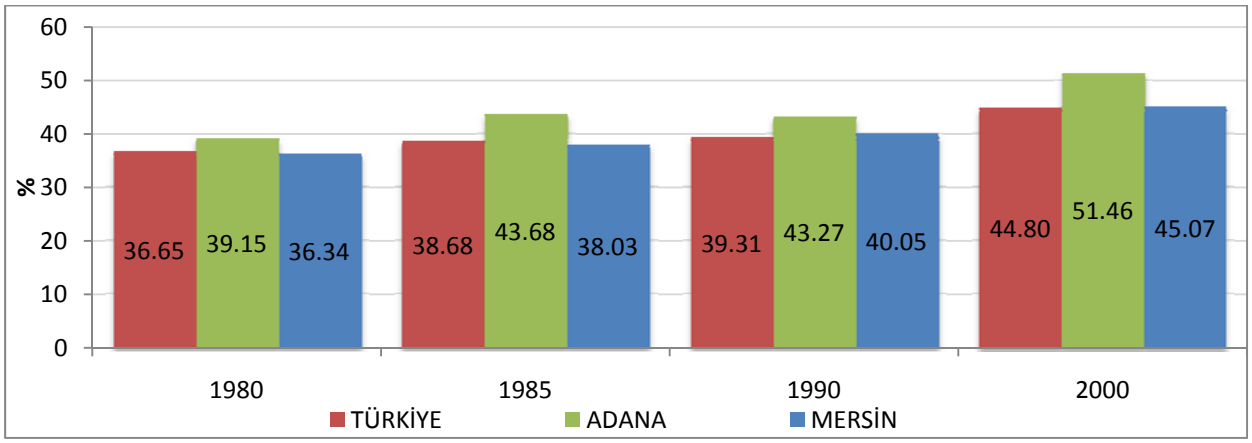

Kaynak: TÜİK (2008).

b. İşgücüne Dahil Olmama

Çalışma çağındaki nüfusta işgücüne dahil olmayan nüfusun payı incelendiğinde, 1980-2000 döneminde, Türkiye'deki artışa paralel olarak, Adana ve Mersin'de de bu payın artış gösterdiği görülmektedir (Şekil 58).

Şekil 58: Adana, Mersin ve Türkiye'de işgücüne dahil olmama oranları[13] (1980-2000)

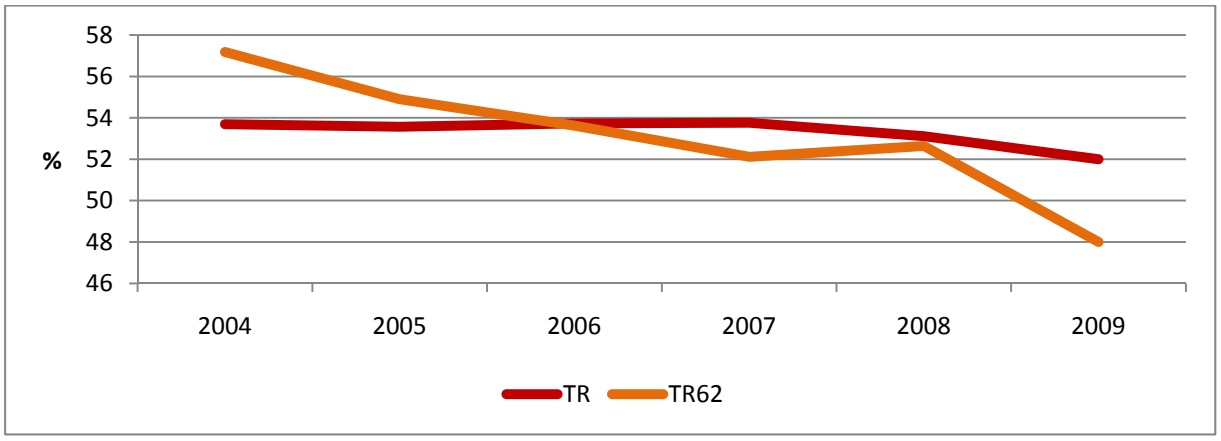

Kaynak: TÜİK (1980-2000).

[13] İşgücüne dahil olmayan nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranlanmasıyla elde edilmiş değerlerdir.

2004-2009 dönemi incelendiğinde, işgücüne dahil olmayan nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranının hem Türkiye hem de bölge için düştüğü görülmektedir (Şekil 59). Türkiye'de söz konusu oran daha dar bir aralıkta hareket ederken, bölgede daha geniş bir aralıkta hareket etmektedir. İşgücüne dahil olmama oranındaki düşüş, işgücüne dahil olma oranındaki artışı ifade eder. İşgücüne dahil olanların artışı, istihdam oranındaki artışla dengelenemediğinden ortaya işsizlik sorunu çıkmakta, bu da bölgenin işsizlik oranında düzey2 bölgeleri arasında ilk sıraya yerleşmesi ile sonuçlanmaktadır.

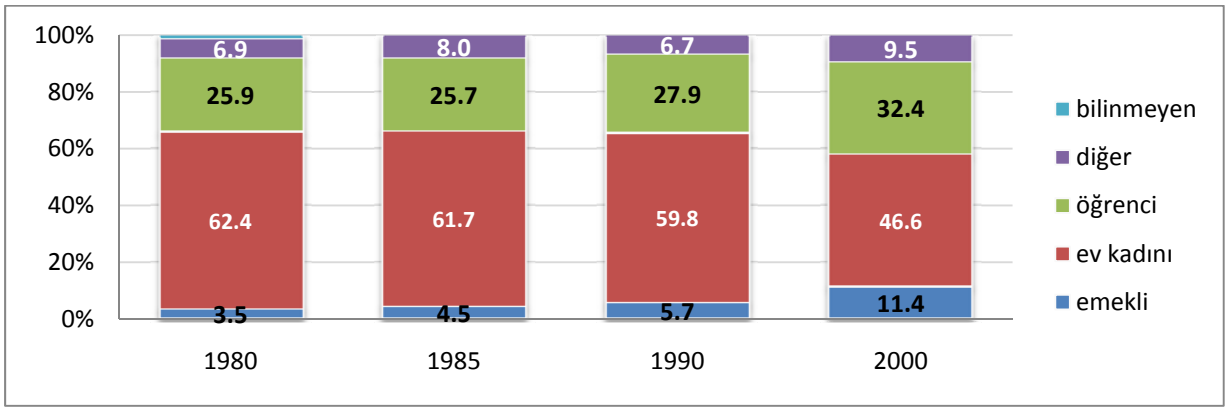
Şekil 59: Çukurova Bölgesi ve Türkiye'de işgücüne dahil olmama oranları[14] (2004-2009)

Kaynak: TÜİK (2004-2009).

Çalışmama nedenine göre işgücünde olmayan nüfusa bakıldığında, hem 1980-2000 hem de 2004-2009 döneminde, en büyük payın ev kadını/ev işleriyle meşgul olma kategorisine ait olduğu görülmektedir (Şekil 60 ve Şekil 61).

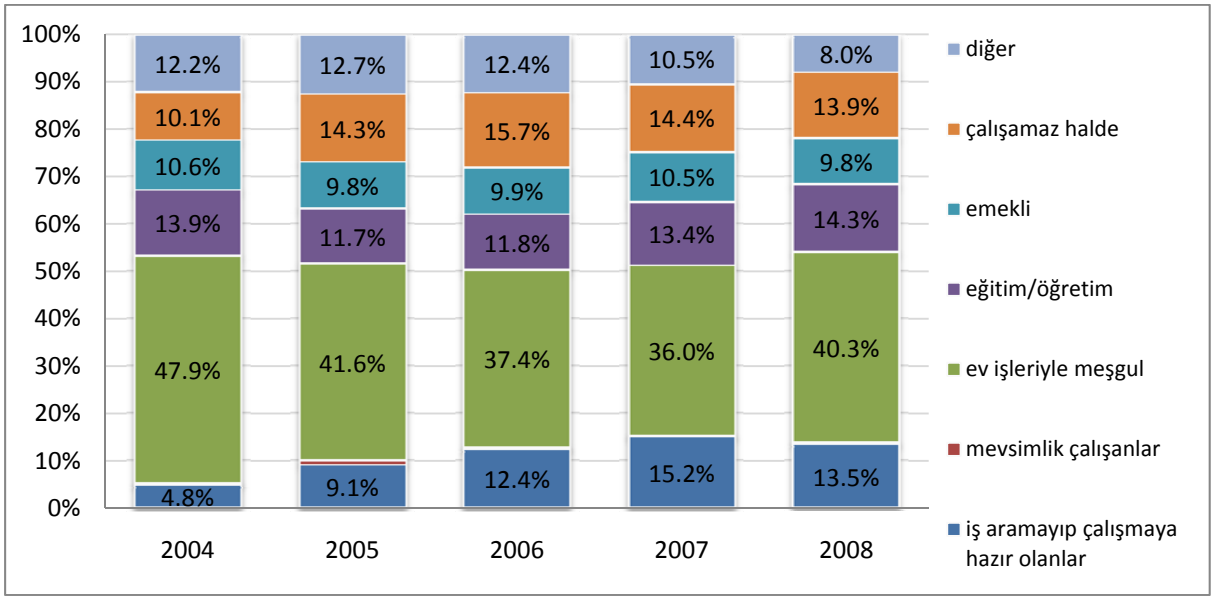
Şekil 60: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çalışmama nedenine göre işgücüne dahil olmayan nüfus oranları (1980-2000)

[14] İşgücüne dahil olmayan nüfusun çalışma çağındaki nüfusa oranlanmasıyla elde edilmiş değerlerdir.

Kaynak: TÜİK (1980-2000)

Şekil 61: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çalışmama nedenine göre işgücüne dahil olmayan nüfus oranları (2004-2008)

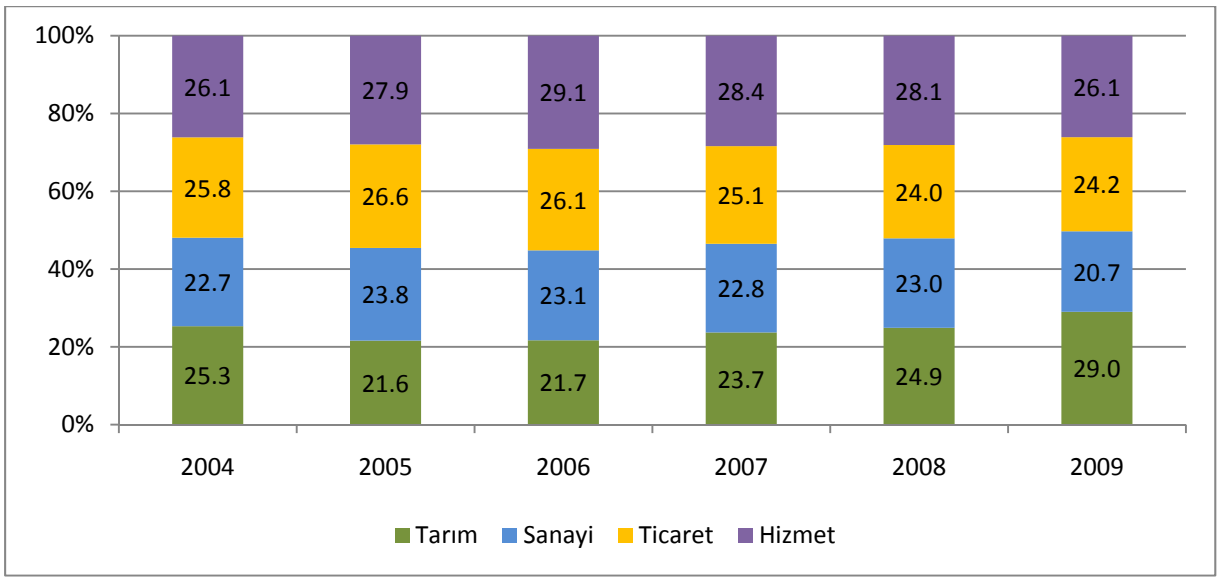

Kaynak: TÜİK (2004-2008).

c. İstihdamın Sektörel Dağılımı ve İşteki Durumu

2004-2009 döneminde, bölge istihdamının sektörel dağılımı incelendiğinde (Şekil 62) toplam istihdamın yaklaşık yarısının ticaret ve hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir. İstihdamın kalan kısmı yaklaşık %30 oranında tarımda, %20 oranında da sanayide bulunmaktadır.

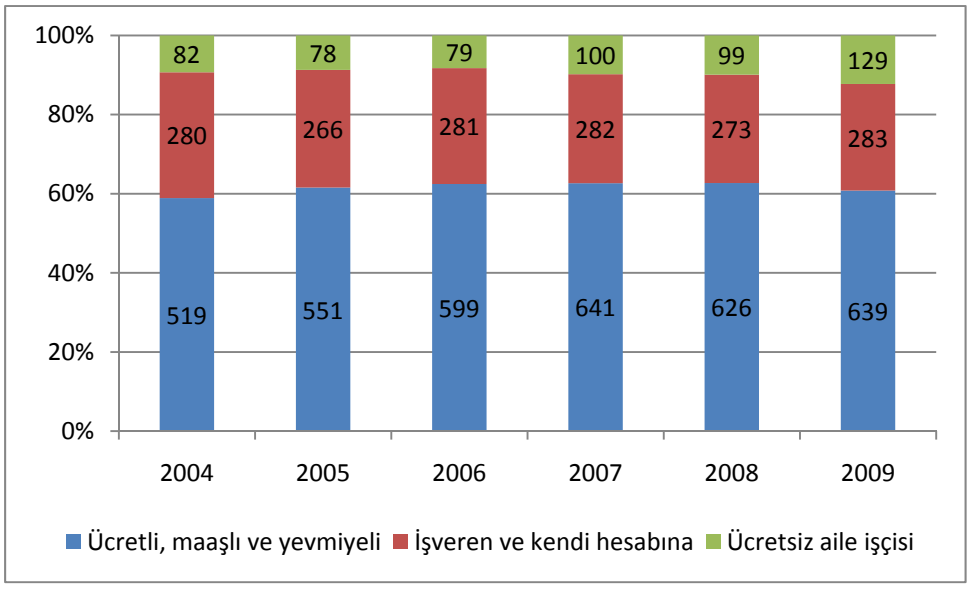
Şekil 62: TR62 Çukurova Bölgesi'nde istihdamın sektörel dağılımı (2004-2009)

Kaynak: TÜİK (2004-2009).

İstihdamın işteki durumu, 2004-2009 döneminde değerlendirildiğinde (Şekil 63), en büyük paya ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdamın sahip olduğu görülmektedir. 2009 yılı itibarıyla %61 seviyesinde olan ücretli, maaşlı ve yevmiyeli istihdamı, %27 ile işveren ve kendi hesabına çalışanlar, %12 ile de ücretsiz aile işçileri takip etmektedir. Bu tablo, Türkiye geneliyle hem oran hem de kompozisyon olarak benzer bir yapı göstermektedir.

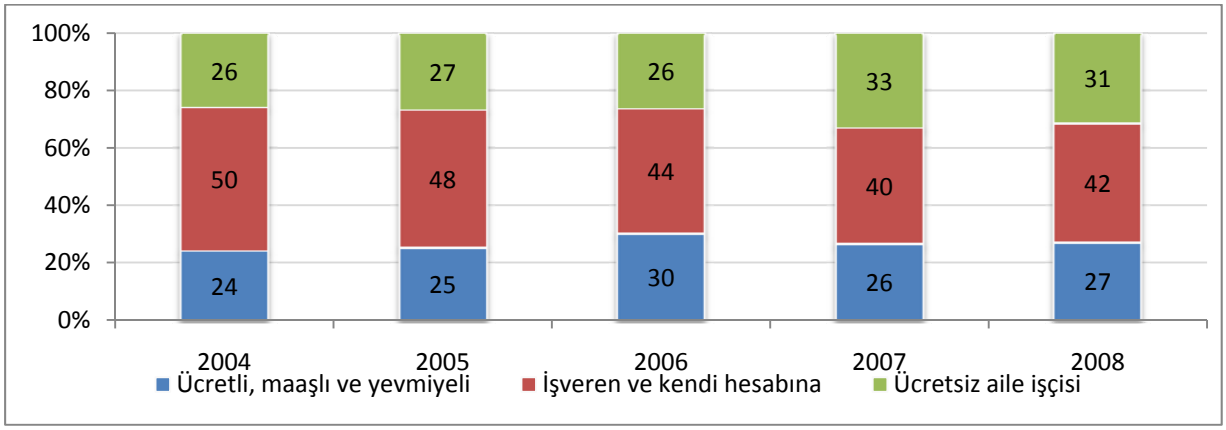
Şekil 63: TR62 Çukurova Bölgesi'nde istihdamın işteki durumu (2004-2009)

Kaynak: TÜİK (2004-2009).

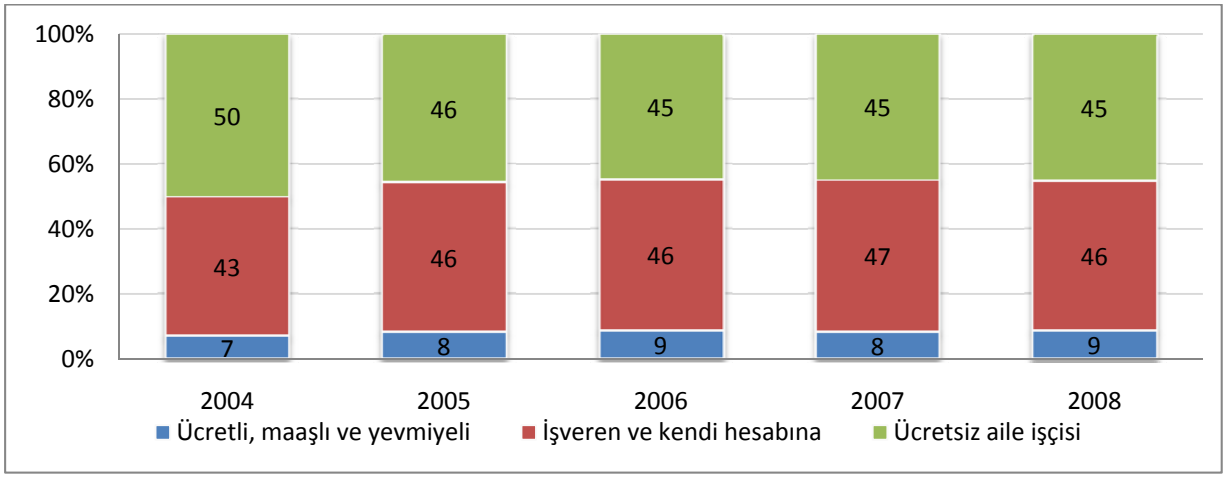
Tarım istihdamının işteki durumuna bakıldığında, bölgede en büyük payın işveren ve kendi hesabına çalışana ait olduğu görülmektedir (Şekil 64). Türkiye oranları ile karşılaştırıldığında ise bölgede ücretli, maaşlı ve yevmiyeli çalışanların payının Türkiye'den daha yüksek olduğu görülmektedir (Şekil 65).

Şekil 64: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tarım istihdamının işteki durumu (2004-2008)

Kaynak: TÜİK (2004-2008).

Şekil 65: Türkiye'de tarım istihdamının işteki durumu (2004-2008)

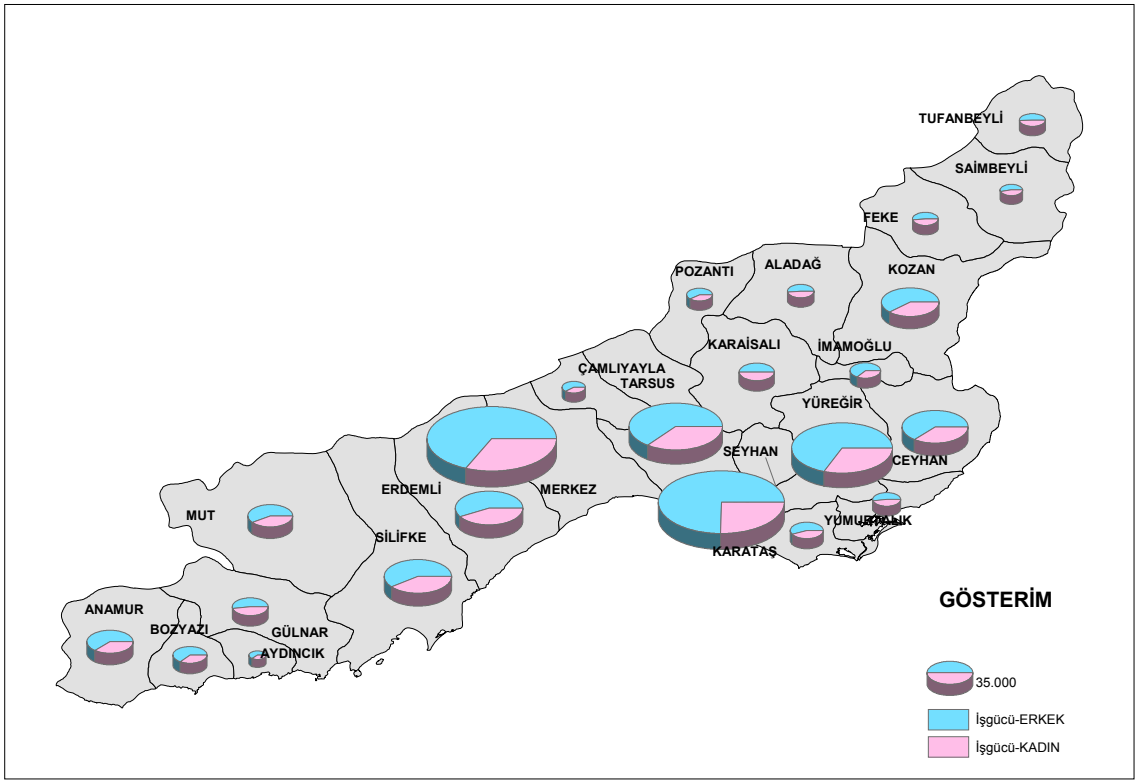
Kaynak: TÜİK (2004-2008).

d. İstihdamın bölge içi mekansal ve sektörel dağılımı

İlçe bazında sağlıklı sektörel istihdam verileri 2000 yılı nüfus sayımından elde edilebilmektedir. 2002 yılında gerçekleştirilen GSİS'de (genel sanayi İşyerleri sayımı) kullanılan yöntem örnekleme içerdiği rakamlar 2000 yılı sayım sonuçlarından farklılık göstermektedir. Bu açıdan, 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları bu alanda kullanılabilen en güncel ve güvenilir veri olduğu için aşağıdaki analizlerde kullanılmıştır.

Bölge içi farklılıkları tesbit etmek için bölgedeki istihdamın karakterinin bölge içindeki dağılımına bakmak faydalı olacaktır.

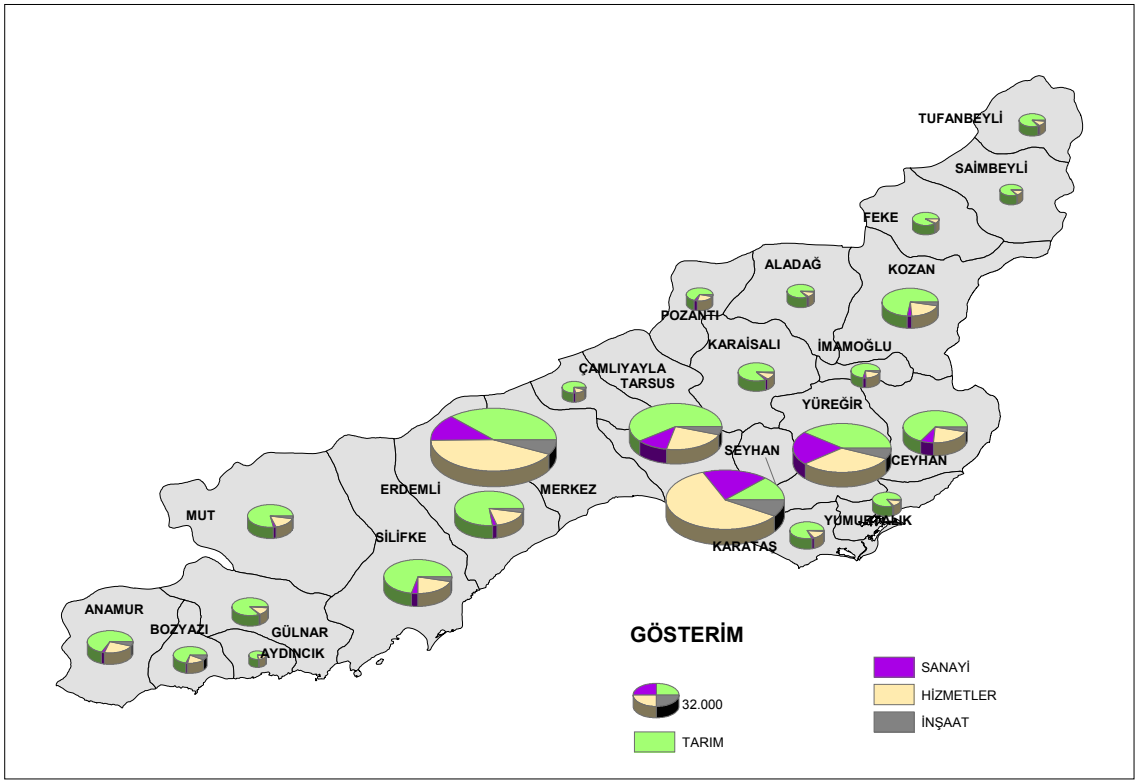
Şekil 66: İstihdamın cinsiyet dağılımı

İstihdamın bölge içi cinsiyet dağılımına bakıldığında, metropolitan ilçelerde ve merkezlere yakın ilçelerde, erkek istihdamın kadın istihdamından daha fazla olduğu görülmektedir. Uzak ilçeler incelendiğinde ise, istihdamın çok büyük oranda tarım istihdamından oluşması nedeniyle, erkek ve kadın istihdamının birbirine yakın değerlerde olduğu görülmektedir (Şekil 66).

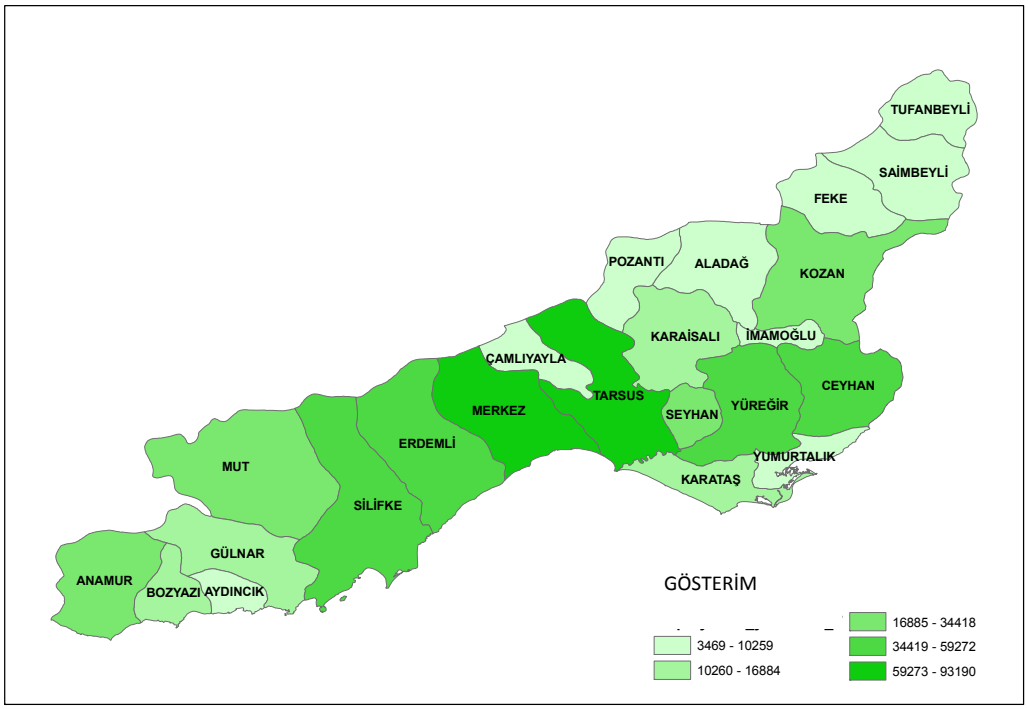
Bu grafikte istihdamın büyüklük olarak Mersin merkez,Tarsus, Adana Merkez' de yoğunlaştığını, bunları Ceyhan, Kozan,Erdemli ve Silifke'nin takip ettiği görülmektedir.

Şekil 67: İstihdamın sektörel dağılımı (tarım-sanayi-hizmetler-inşaat)

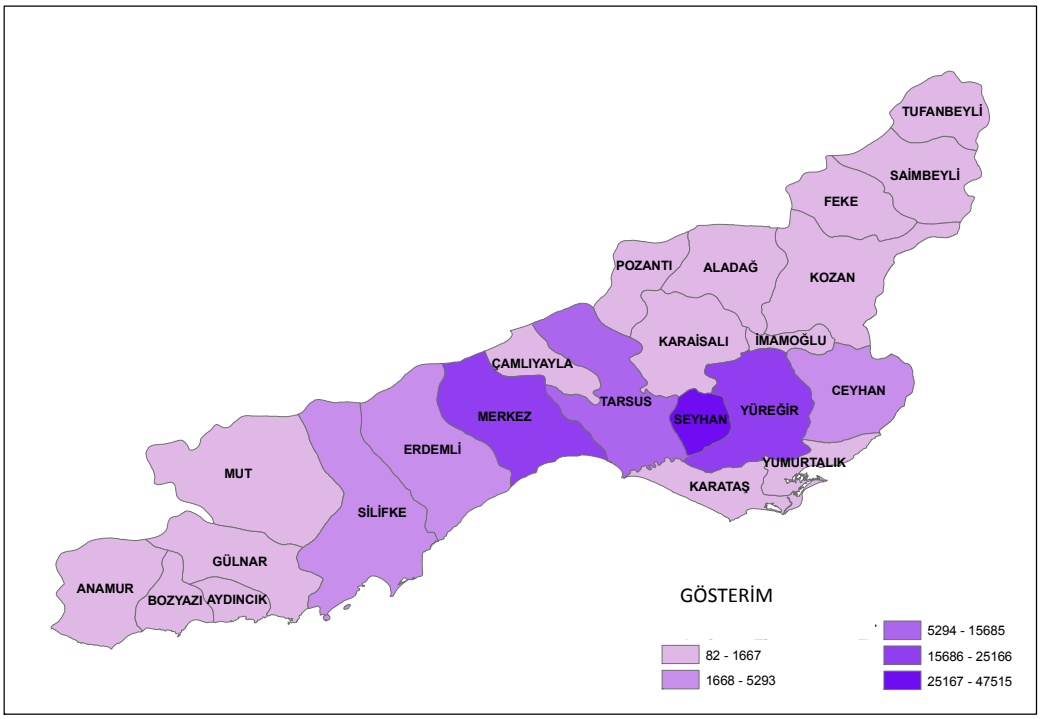
İstihdamın, tarım, sanayi, hizmetler ve inşaattaki dağılımı incelendiğinde, merkez ilçelerde hizmetlerin, dış ilçelerde ise tarımın en büyük payı aldığı görülmektedir. Merkeze yakın ilçelerde istihdamın çeşitlendiği, uzak ilçelerde ise tarımı küçük oranlarla hizmetlerin izlediği, sanayi istihdamının oranının ise çok küçük kaldığı ifade edilebilir (Şekil 73). Dış ilçelerde hizmetler sektöründeki istihdamın yüksek olduğu ilçelerin diğer ilçelere oranla daha gelişmiş ve alt-bölge merkezi olma konumunda olduğu söylenebilir (Silifke, Ceyhan vb.)

Şekil 68: Tarım istihdamının bölge içi dağılımı

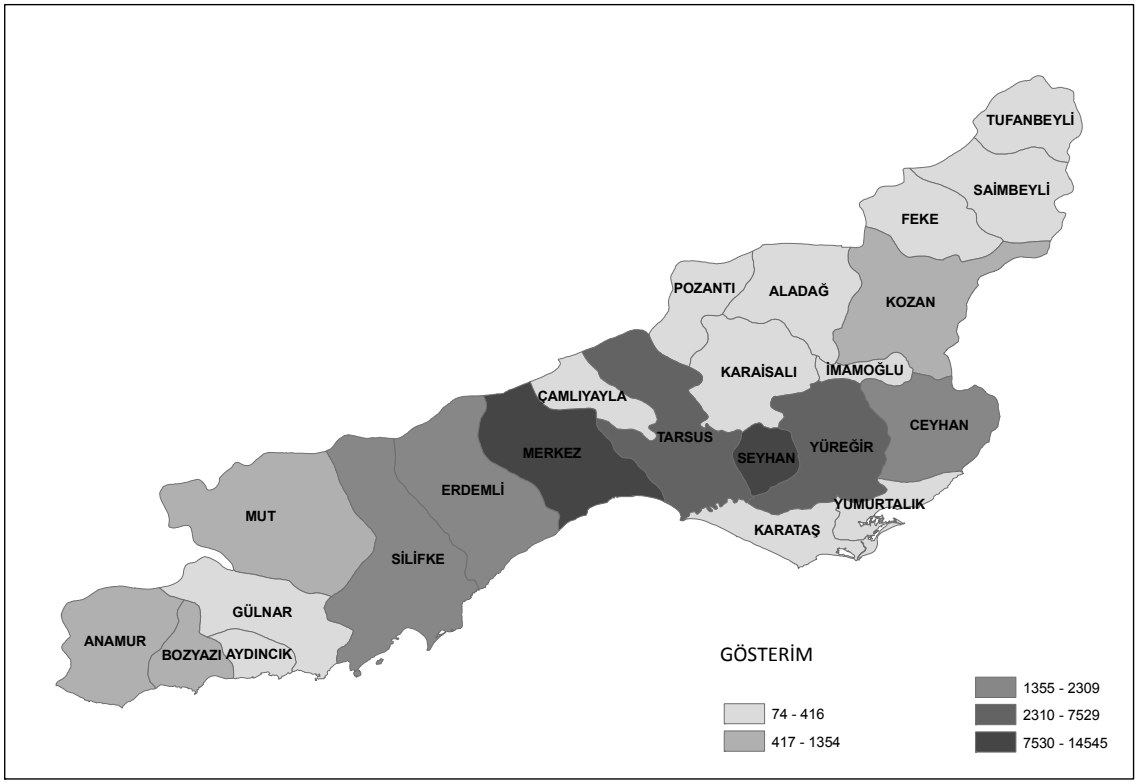
Tarım istihdamının yoğunlaştığı yerler incelendiğinde, Mersin-merkez ve Tarsus'un birinci derece yoğun ilçeler olduğu görülmekte ve bu ilçeleri nüfusu fazla olan Silifke, Erdemli, Yüreğir ve Ceyhan izlemektedir. Bölgenin ovalık kesimlerinde, seracılığın yaygın olduğu kesimlerde tarım istihdam sayısı yüksekken özellikle dağlık kesimlerdeki ilçelerde bu sayılar düşmektedir. Tarım istihdamının merkezde yüksek olması nüfusun yoğunluğunun bu ilçelerde yüksek olması ve tarım işçilerinin de kısmen merkezlerde yerleşmeleriyle açıklanabilir.

Şekil 69: Sanayi istihdamının bölge içi dağılımı

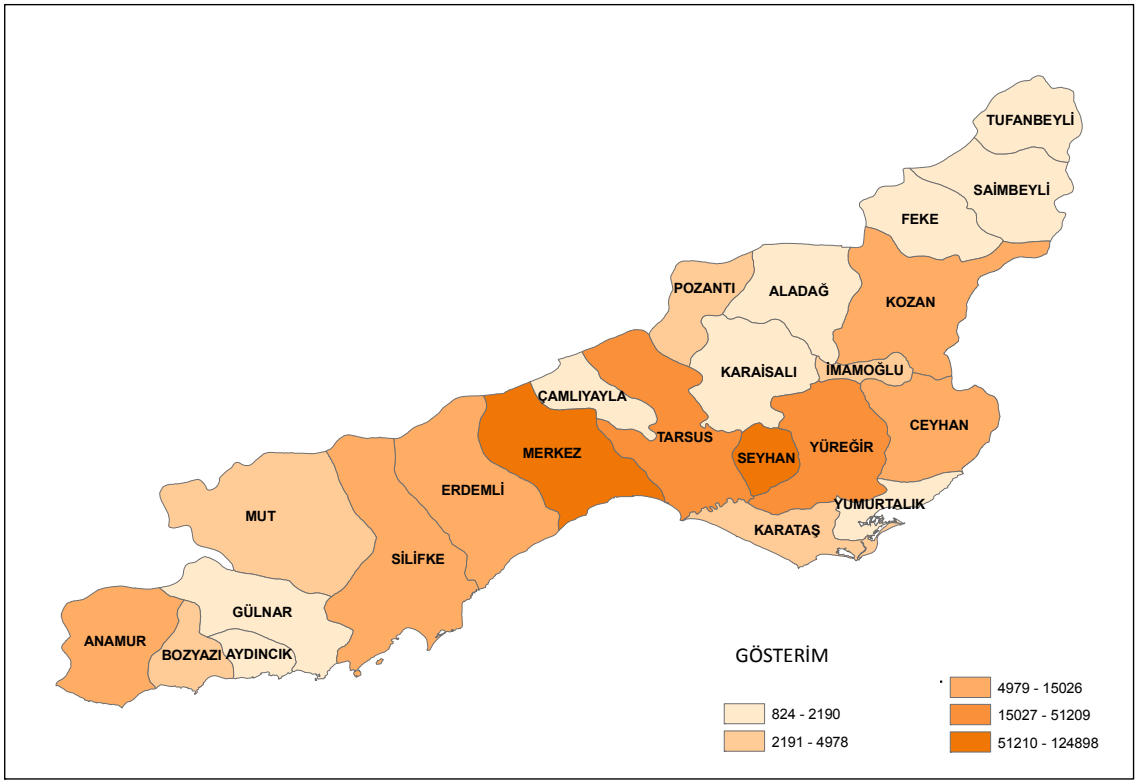
Sanayi istihdamında ilk sırayı Seyhan, ikinci sırayı Yüreğir ve Mersin-Merkez ilçeleri almakta ve bu ilçeleri Tarsus takip etmektedir. Uzak ilçeler, sanayi istihdamında en zayıf kalan bölgelerdir.Sanayide bölge bir hat üzerinde yer alan içlerde geliştiği için bu ilçeler öne çıkmaktadır.

Şekil 70: İnşaat sektöründe istihdam edilenlerin bölge içi dağılımı

İnşaat sektörü istihdamında, Seyhan ve Mersin-Merkez ilçeleri ilk sırada, Tarsus ve Yüreğir ikinci sırada bulunmaktadır. Bu ilçeleri Ceyhan, Erdemli ve Silifke takip etmektedir. Merkez ilçeler haricindeki ilçelerde inşaat sektörünün gelişmişliği ilçelerin görece daha gelişmiş olduğunu göstermekle beraber, kıyı kesiminde turistik faaliyetlerin yoğunlaşmasını da işaret etmektedir (İkinci konut vs.).

Şekil 71: Hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin bölge içi dağılımı

Hizmetler sektörüne ait istihdam incelendiğinde ise, yine Seyhan ve Mersin-Merkez ilçelerinin ilk sırada, Tarsus ve Yüreğir ilçelerinin ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bu ilçeleri Tarsus ve Yüreğir ilçeleri takip etmektedir. Burada, bölgedeki metropolitan alan, alt merkezler, turizmin geliştiği ilçeler haricinde Pozantı ilçesinin kara yolu üzerindeki tesislerden kaynaklanan bir hizmet sektöründe istihdam yoğunlaşması göze çarpmaktadır.

Sektörlerin istihdam dağılımına bakıldığında, bölgede ortak özellik gösteren ilçeler Adana merkez, Mersin merkez ve Tarsus ilçeleri grup olarak yaklaşık aynı karakterde öne çıkmaktadır. Diğer ilçeler arasında Anamur, Silifke, Erdemli, Ceyhan, Kozan ilçeleri değer olarak bölgede öne çıkan ilçelerdir.

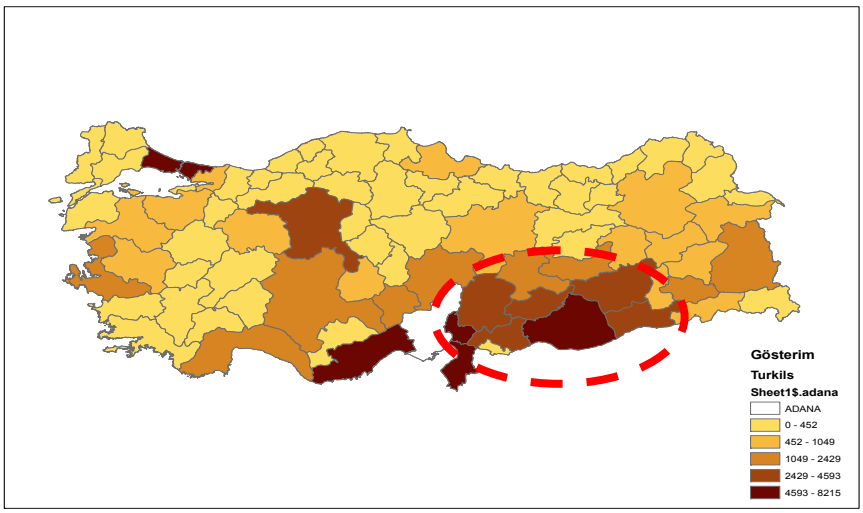
4.1.2 Göç

Göç, son yıllarda hızı azalmakla birlikte Çukurova Bölgesi için son 30 yıla damgasını vuran önemli olgulardan bir tanesidir. İçişleri Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu "İç Göç Haritası"na (İGH) göre, Türkiye'de 1986 ve 2006 yılları arasında en yoğun göç alan il İstanbul olmuştur. Bu ili sırasıyla, Ankara, İzmir, Adana, Mersin, Bursa, Antalya, Malatya, Manisa ve

Kocaeli izlemektedir. TR62 Çukurova Bölgesi de buna paralel olarak Türkiye'de en fazla göç alan Düzey 2 bölgelerinden birisi olma özelliğini taşımaktadır. TÜİK tarafından gerçekleştirilen 2000 yılı nüfus sayımlarına göre Adana ilinin aldığı göç miktarı 1995-2000 dönemi için 92.684 iken aynı dönemde Mersin 117.894 kişi göç almıştır.

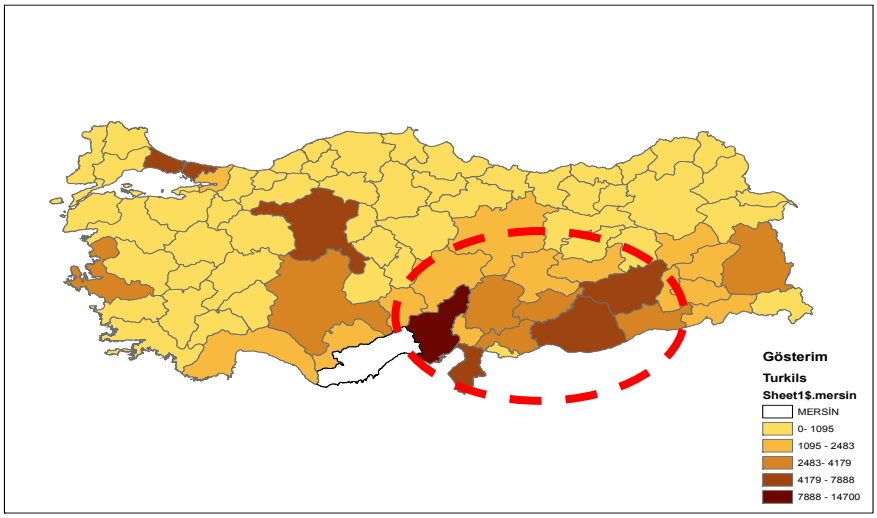
Her iki il için gelen göçün kaynağı olan iller itibarıyla analizi sonucunda ilginç sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öncelikle her iki il de doğal olarak İstanbul ve Ankara gibi büyük illerden kamu görevlilerin tayini ve iş amaçlı olarak göç almaktadır. Büyük iller değerlendirme dışında bırakıldığında her iki il de en yüksek oranda göçü birbirlerinden almaktadır. Çok yakın olmaları ve aralarındaki ekonomik ilişkilerden dolayı her iki il arasında görülen bu göç ilişkisi normal olarak değerlendirilmektedir. Buna karşın, bölgedeki göçün genel anlamda niteliğini belirleyen esas kaynak Hatay ve Osmaniye gibi komşu iller ile Şanlıurfa ve Diyarbakır gibi Güneydoğu Anadolu Bölgesi illeri olmaktadır (Şekil 72, Şekil 73, Şekil 74).

Şekil 72: Adana iline gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı

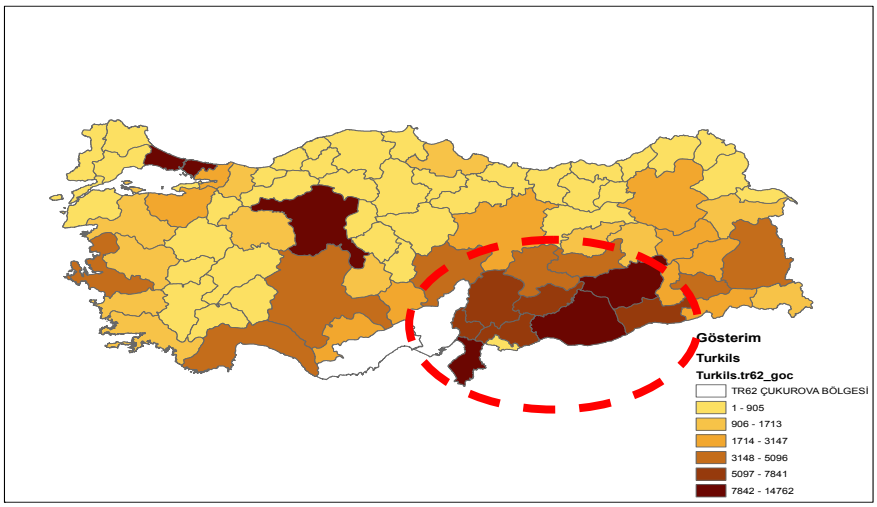
Kaynak: TÜİK, 2000.

Şekil 73: Mersin iline gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2000.

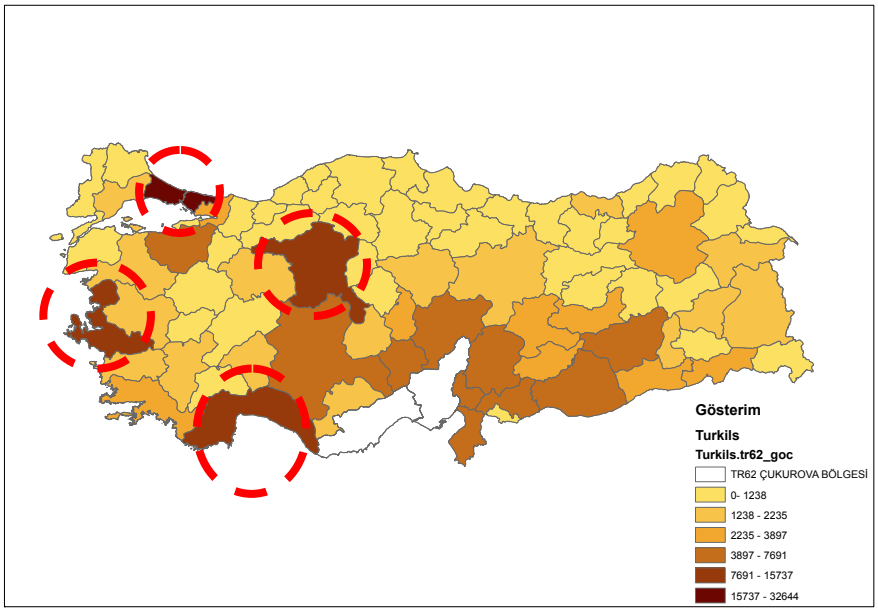
Şekil 74: TR62 Çukurova Bölgesi'ne gelen göçün kaynağı itibarıyla dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2000.

Bölgeden giden göç incelendiğinde ise göçün birinci derecede İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya gibi gelişmiş, ekonomik imkanları fazla olan illere; ikinci derecede ise yakın komşu iller ve yine alınan göçün yoğun olduğu illere doğru yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durum, sıkça dile getirilen bölgeden nitelikli göç olduğu olgusunu doğrular niteliktedir. Göç alınan illere doğru bir göç olması da, alınan göçün bir kısmının geri döndüğü yönünde değerlendirilebilir (Şekil 75).

Şekil 75: TR62 Çukurova Bölgesi'nden giden göçün varış noktası itibarıyla dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2000.

İçişleri Bakanlığı'nın sözü edilen "İç Göç Haritası"na göre, Türkiye'de nüfusun yüzde 48,9'luk kesimi yaşamını doğduğu yerin dışında sürdürmekte iken, göç edenlerin yüzde 43,5'i ailevi, yüzde 25'i bireysel, yüzde 20'si ekonomik ve yüzde 4'ü de güvenlik nedeniyle bu tür bir göç kararı almak zorunda kalmıştır. Çukurova Bölgesi için ise göçe dair temel nitelik, bölgenin eğitimsiz ve vasıfsız insan göçü alırken, eğitimli ve vasıflı göç verdiği gerçeğidir. TÜİK verileri bu durumu teyit etmektedir. TÜİK'in 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre, 1995-2000 yılları arasında Adana 133.181 kişi ve Mersin 99.465 kişi göç vermiştir. Göçle gelen nüfusun niteliği her iki ilde bugün hissedilen kültürel, sosyal ve ekonomik sorunlar için önemli bir neden teşkil etmektedir.

Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden göç nedeniyle Çukurova bölgesine yerleşen insanların geldikleri bölgelerdeki köy yaşantısından şehir yaşantısına uyum sağlamada zorlandıkları, sosyo-kültürel açıdan yabancılık hissettikleri, buna paralel olarak da kendilerini geliştirmede yetersiz kalarak ekonomik anlamda üretken duruma geçemedikleri görülmektedir. Göçle gelen nüfusun kırsal yaşamdan kentlerin varoşlarındaki sağlıksız ve altyapısı yetersiz alanlara yerleşmesi bir nevi gettolaşmayı da beraberinde getirmekte ve bu kesimlerin kentle entegrasyonunu güçleştirmektedir. Temel altyapı olanaklarından yoksun bir-iki odalık evlerde 8-10 nüfus bir arada sağlıksız koşullarda yaşayan

bu insanlar işsizlik ve beraberinde gelen yoksullukla eğitim çağındaki çocuklarını okula gönderme imkanına da sahip olamamaktadır. Okula gidemeyen çocuklar ya boyacılık, hamallık, çöpte kağıt toplama, seyyar satıcılık gibi işlerde çalışmakta ya da kentte yaşadıkları sosyal uyumsuzluk faktörünün de tesiriyle başta uyuşturucu ve tiner bağımlılığı olmak üzere hırsızlık, kapkaççılık gibi yasa dışı faaliyetlere yönelebilmektedirler.

Bölge, daimi göçlerin yanında mevsimlik göçler de almaktadır. Mevsimlik göç özellikle tarım sektöründe olmaktadır. Son yıllarda inşaat ve turizm gibi gelişmekte olan sektörlerde de çalışmak üzere geçici işçiler bölgeye gelmektedir. Bu işçilerin de sağlık, barınma ve eğitim alanlarında temel sorunları bulunmaktadır.

4.1.3 Dezavantajlı Gruplar

Dezavantajlı gruplar tanımı içerisinde yer alan kesimler: işsizler, sokak çocukları, yaşlı ve yaşamını bağımlı olarak sürdürmek zorunda olanlar, yoksullar, kadınlar, engelliler ve ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplardan oluşmaktadır. Dezavantajlı sosyal gruplara ilişkin sorunlar ve bu kesimlerin yeterli biçimde karşılanamayan ihtiyaçları sağlıklı bir sosyo-ekonomik gelişme yolunda çözülmesi gereken önemli sorunlardan bir tanesidir. Dezavantajlı olmak beraberinde toplum hayatında dışlanmışlığı getirmektedir.

TR62 Çukurova Bölgesi'nde de dezavantajlı grupların hem ekonomik hem de sosyal ihtiyaçlarının yeterli biçimde karşılandığını söylemek güçtür. Bu durum sağlıklı kentsel yapılanmayı önlemektedir. Gerek göçle gelen eğitimsiz ve vasıfsız nüfusun büyüklüğü ve gerekse de bölgenin genel ekonomik anlamda bir duraklama ve gerileme dönemi içinde olması bölgenin işsizlik değerlerini hızla artırmıştır. Genç ve işsiz nüfusun büyüyen oranı nedeniyle bölgede suç işleme yaşı da hızla düşmektedir. 2001 yılından 2007 yılı ortalarına kadar Adana İl Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü'nün tutmuş olduğu istatistiklere göre, sokaktan alınarak Müdürlüğe getirilen çocuk sayısı toplam 5913 olmuş ve bu çocuklar rehberlik hizmeti sunularak ailelerine teslim edilmiştir.

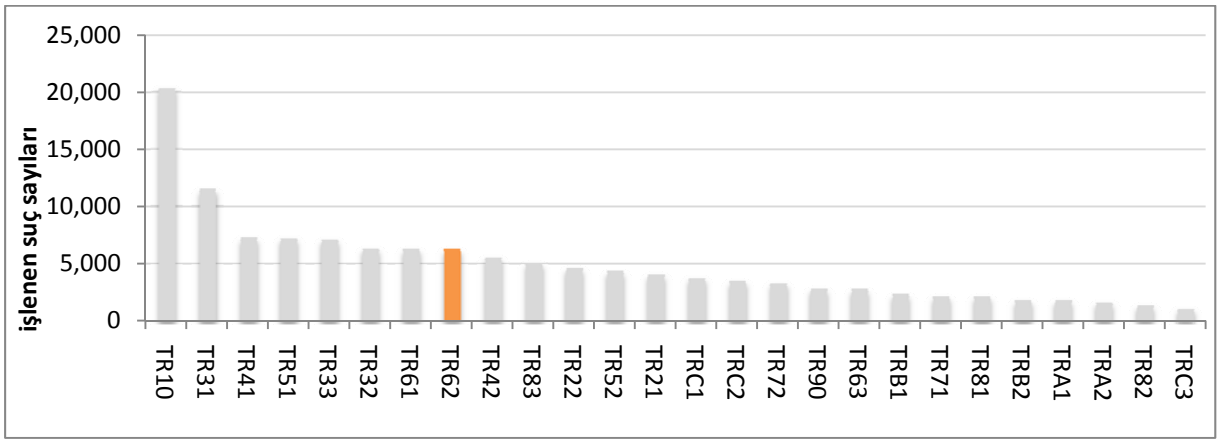
Yaşlılar, bağımlılar, kadınlar, engelliler ve ayrımcılığa uğrayan diğer sosyal gruplar gibi dezavantajlı toplumsal kesimler de benzer biçimde ekonomik kaynakları olan sosyal ve kültürel sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu sorunların giderilmesi, bu grupların hem

ekonomik ve hem de sosyal sistem içinde kapsanması ve her bireyin dışlanmışlıktan kurtarılarak toplumsal hayata ve ekonomik sisteme entegrasyonu ile mümkündür.

4.1.4 Sosyal Sorunlar

Adana ve Mersin illeri yukarıda da ifade edildiği üzere en fazla göç alan illerdendir. Bölgenin vasıfsız insan göçü alıp vasıflı insan göçü vermesi bazı sosyal ve ekonomik sorunları da beraberinde getirmektedir. Bölge, son yıllarda ekonomik yavaşlamanın da sonucu olarak, gelen göç karşısında kültürel ve sosyal erozyonun etkisi altında kalmıştır. Suç oranlarında artış, sokak çocukları ve suç örgütlerinde çocukların kullanılması, suç işleme yaşının düşmesi ve tablacılık ve işportacılığın yaygınlaşması gibi asayiş sorunları özellikle göçle paralel olarak artan sorunlardandır.

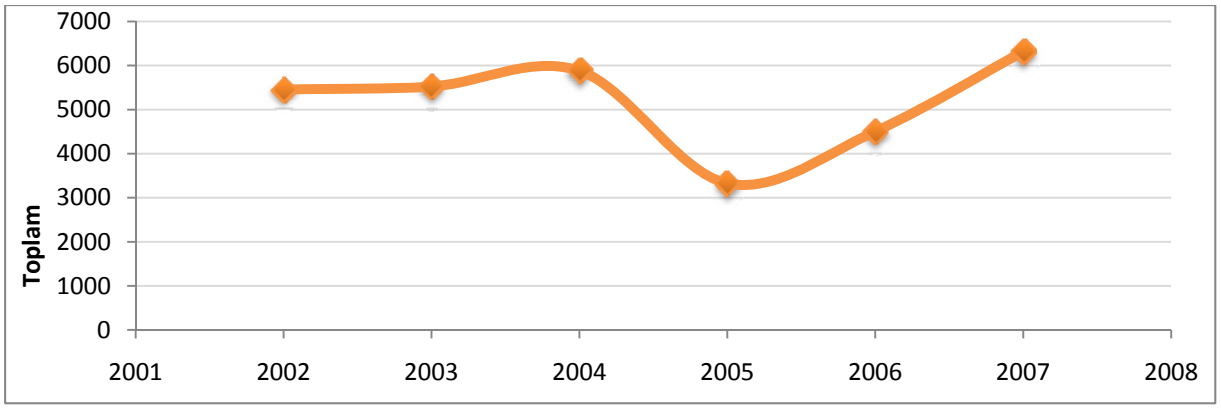
Şekil 76: Düzey 2 bölgelerinde suçun işlendiği ikametgah türüne göre infaz kurumuna giren hükümlüler, 2007

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2008.

TR62 Çukurova Bölgesi, Türkiye'de 26 adet Düzey 2 bölgesi içerisinde, 2007 yılı verilerine göre suç işleme sayıları bakımından 8. sırada yer almaktadır.

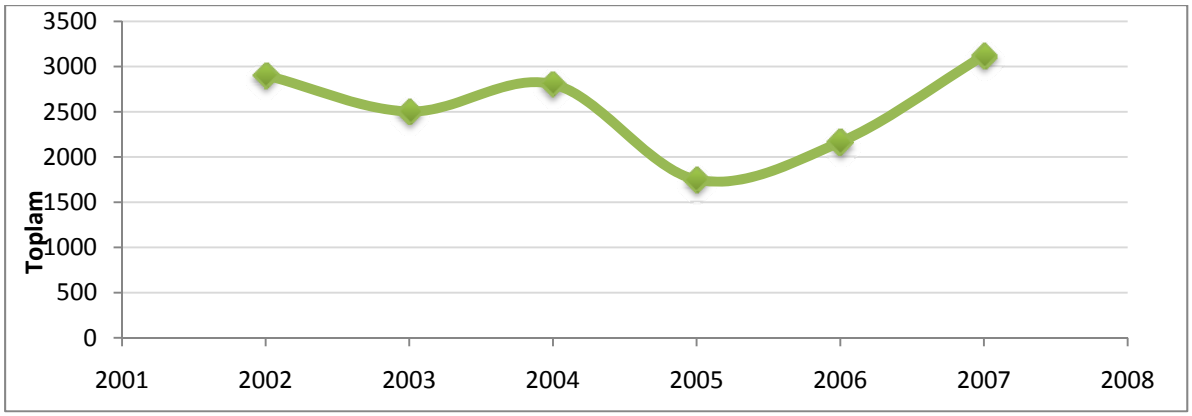
Şekil 77: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR62 Çukurova Bölgesi

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2008.

Şahsa karşı işlenen suçlar genellikle tabanca ve bıçakla yaralama, darp, adam öldürme şeklinde meydana gelmektedir. Bu suçların işlendiği bölgeler ise ağırlıklı olarak eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu bölgelerdir. (Kaynak: Adana Valiliği)

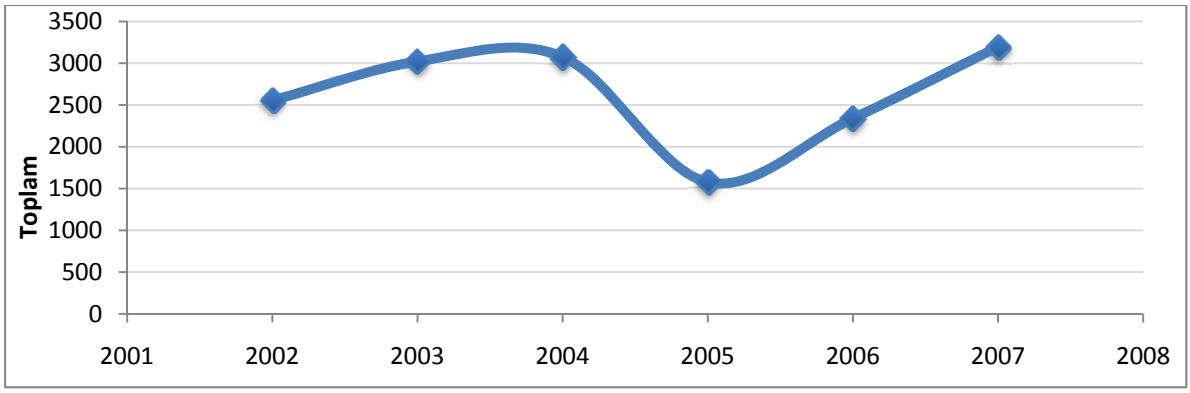
Şekil 78: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR621 Adana

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2008.

2004-2006 yılları arasında Adana ilinde meydana gelen asayişe müessir olaylara karıştığından dolayı yakalanan toplam 35.543 kişiden, 4670'i (toplam olayın %14'ü) yine eğitim ve gelir seviyesinin düşük olduğu bölgelerdendir. (Adana Valiliği)

Şekil 79: 2002-2007 yılları arasında suçun işlendiği yerleşim yeri ve suç türüne göre ceza infaz kurumuna giren hükümlüler, TR622 Mersin

Kaynak: TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2008.

Bölgedeki sosyal sorunlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;

- İşsizliğin artması,
- Sağlıksız, düzensiz ve plansız yapılaşma ile gecekondulaşmanın yaygınlaşması,
- Kültürler arası yaşanan çatışma ve sonrasında yaşanan toplumsal uyuşmazlık,
- Suç oranlarının artması,
- Suç işleme yaşının düşmesi, suç örgütlerince çocukların kullanılmaya başlanması,
- Eğitim seviyesinin düşmesi ve eğitim hizmetlerinin yetersiz olması,
- Sağlık imkânlarının yetersiz olması,
- Gelir düzeyleri arasındaki fark nedeniyle oluşan psikolojik baskının artması,
- Dezavantajlı grupların ekonomik, sosyal ve kültürel hayata entegrasyonunun güçleşmesi.

4.2 Sosyal Altyapı

Sosyal altyapı, bölgenin kültür, eğitim ve sağlık başlıklarında Türkiye içerisindeki yerini ve bu başlıklarda mevcut hizmetin bölgedeki durumunu göstermektedir.

4.2.1 Kültür

TR62 Çukurova Bölgesi'nin kültürel yapısı değerlendirildiğinde, ülke içi ve dışı komşu bölgelerden fazlaca etkilendiği ve tüm bu bölge kültürlerinin bir arada yaşandığı çok kültürlü bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda bölgedeki kültürel faaliyetler çeşitlilik arz etmektedir.

Bölgede başta Adana Altın Koza Kültür ve Sanat Festivali ve Mersin Uluslararası Müzik Festivali başta olmak üzere yaklaşık 60'ın üzerinde festival, şenlik ve yerel etkinlikler düzenlenmektedir. Bunların yanında Adana ilinde 1992 yılında faaliyete geçen Çukurova

Devlet Senfoni Orkestrası ile yine Mersin'de 1992 yılında faaliyete geçen Mersin Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü kültürel faaliyetlerin çeşitlenmesinde ve artmasında önemli rol oynamaktadırlar.

Bunların yanı sıra bu başlık altında bölgedeki müze, sinema, kütüphane ve tiyatroların mevcut durumu aşağıdaki bölümlerde ele alınmıştır.

4.2.1.1 Müze

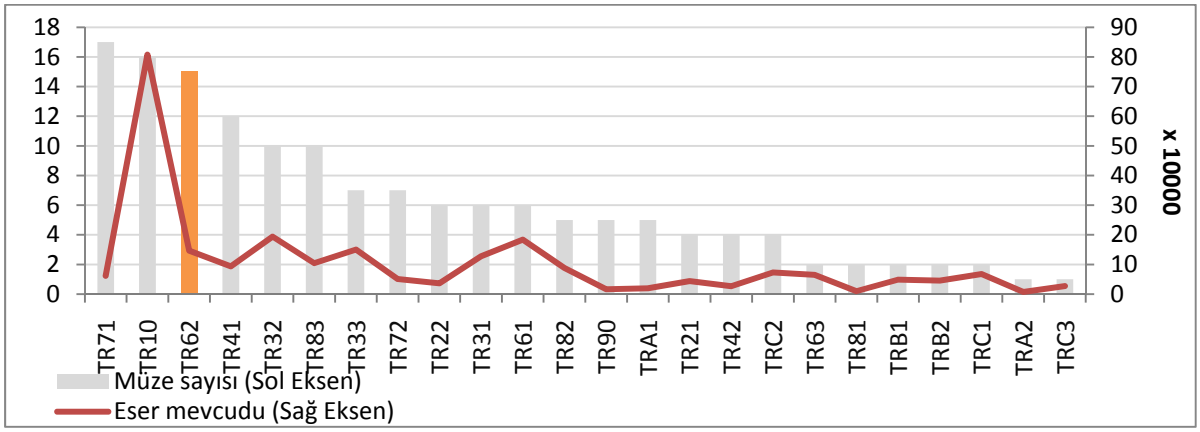
Bölgede toplam 15 adet müze bulunmaktadır, müze sayısı itibarıyla Türkiye içerisinde 26 Düzey 2 bölge arasında 3. sırada bulunmakta iken, sergilenen eser sayısı olarak çok düşük kaldığı görülmektedir (Tablo 19, Şekil 80).

Tablo 19: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla müze sayıları

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Müze sayısı	Ziyaretçi sayısı
1	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	17	1.723.446
2	TR10	İstanbul	16	4.825.465
3	**TR62**	**Adana, Mersin**	**15**	**226.686**
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	12	30.540
…	…	…	…	…
24	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1	88.535
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1	50.969
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1	165

Kaynak: TÜİK, (2007).

Şekil 80: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla müze sayıları ve müzelerdeki eser mevcudu

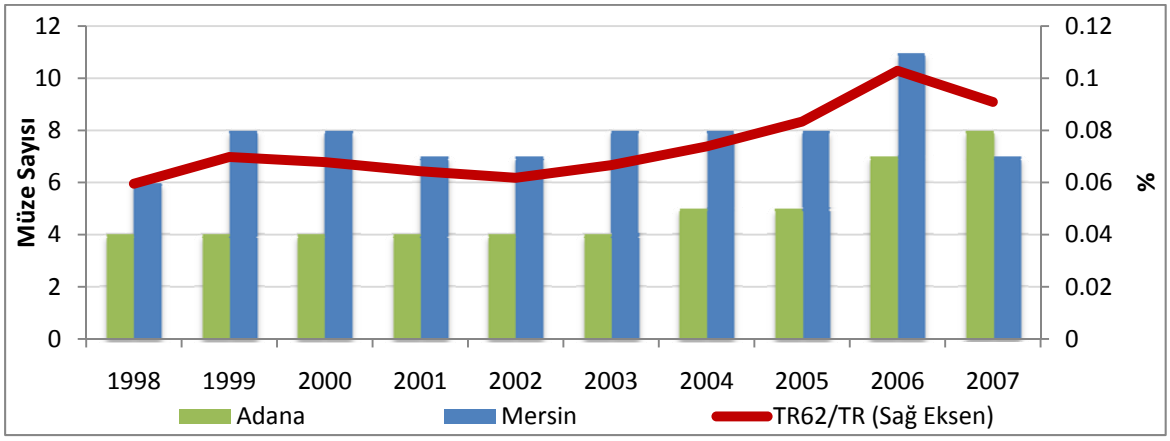
Kaynak: TÜİK, (2007).

1998 yılında Türkiye genelinde 168 müze bulunmakta iken bu müzelerde 2.624.365 adet eser sergilenmiş ve bu müzeleri toplam 8.961.013 kişi ziyaret etmiştir. TR62 Çukurova

Bölgesi'nde ise 1998 yılı itibarıyla 4'ü Adana ilinde ve 6'sı Mersin ilinde olmak üzere toplam 10 adet müzede, 116.861 adet eser sergilenmiştir. Söz konusu müzeleri toplam 86.326 kişi ziyaret etmiştir. 2007 yılına gelindiğinde Türkiye genelindeki müze sayısı zaman zaman artış ve azalışlar göstererek 165 adet olmuştur. Bu müzelerde 2.767.149 adet eser sergilenmiş ve bu müzeleri toplam olarak 11.936.591 kişi ziyaret etmiştir. TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise 2007 yılı itibarıyla 8'i Adana ilinde ve 7'si Mersin ilinde olmak üzere toplam 15 adet müze bulunmaktadır, bu müzelerde toplam 146.313 adet eser sergilenmiş ve 226.686 adet ziyaretçi bu müzeleri ziyaret etmiştir. Buna göre, Türkiye genelinde müze sayısı hemen hemen aynı seyirde iken, ziyaretçi sayısında yüzde 35 oranında bir artış gerçekleşmiştir. TR62 Çukurova Bölgesi açısından ise söz konusu dönem içerisinde müze sayısı yüzde 50 oranında artmış, ziyaretçi sayısı ise yüzde 250 oranında bir artış göstermiştir.

TR62 Çukurova Bölgesi'ndeki müze sayısı ve Türkiye içindeki durumu ve yıllar içinde gelişimi aşağıda yer almaktadır (Şekil 81).

Şekil 81: TR62 Çukurova Bölgesi'ndeki müze sayıları ve Türkiye içindeki durumu

Kaynak: TÜİK, (2007).

4.2.1.2 Sinema

2007 yılı verileri itibarıyla TR62 Çukurova Bölgesi'nde toplam 54 sinema salonu bulunmaktadır. Bölge, salon sayısı bakımından diğer 26 Düzey 2 bölgeleri arasında 7. sırada bulunmaktadır. Nüfusu daha az olan bazı bölgelerin daha fazla salon sayısına sahip olduğu görülmektedir ve bunların özellikle turizm merkezlerinin yoğun olduğu bölgeler olduğu göze çarpmaktadır (Tablo 20).

1998 yılında Türkiye genelinde 126.802 koltuk kapasiteli 350 adet sinema salonunda 17.678 adet gösterim yapılmış ve genel toplamda da 15.536.122 seyirciye ulaşılmıştır. TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise 1998 yılı itibarıyla 10'u Adana ilinde ve 8'i Mersin ilinde olmak üzere toplam 18 adet sinema faaliyette bulunmuş ve söz konusu sinemaların koltuk kapasitesi 6.429 adet olarak gerçekleşmiştir. Yine 1998 yılında 529.605 seyirciye ulaşılmış ve gösteri başına seyirci sayısı 609 ile sınırlı kalmıştır. 2007 yılında ise Türkiye genelinde sinema sayısı yaklaşık yüzde 325 artışla 1.140'a, koltuk sayısı yaklaşık yüzde 27 artışla 161.923'e, gösterim sayısı yaklaşık yüzde 62 artışla 28.733'e ve seyirci sayısı yaklaşık yüzde 33 artışla 20.659.569'a ulaşmıştır. Ancak gösteri başına seyirci sayısı söz konusu dönem içerisinde 879'dan 719'e düşmüştür. Bölgede ise 2007 yılına gelindiğine sinema salonu sayısı 54'e, koltuk sayısı 8.770'e, seyirci sayısı 697.292'ye ulaşmıştır. İncelenen dönem içerisinde gösteri başına seyirci sayısı TR62 Çukurova Bölgesi'nde Türkiye ortalamasının altında iken 2007 yılı itibarıyla Türkiye ortalamasının üzerine çıkmış bulunmaktadır.

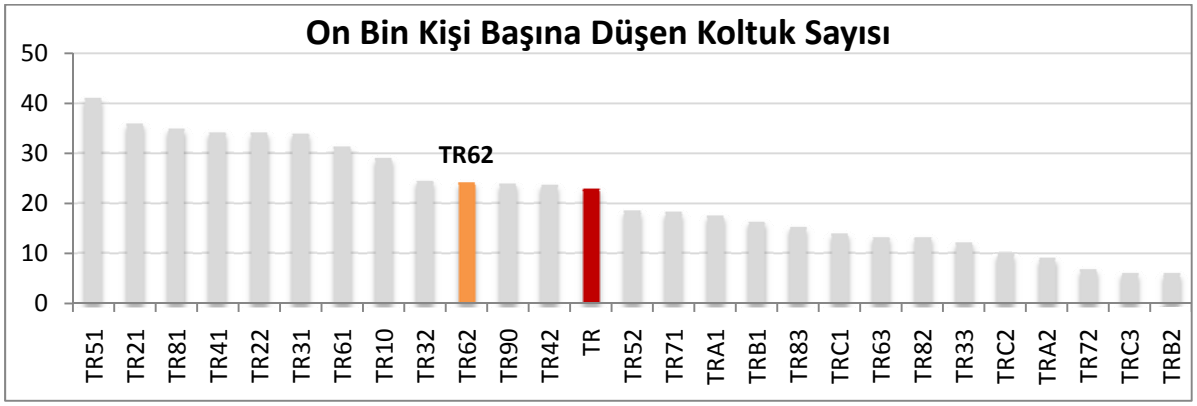
Tablo 20: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla sinema sayıları

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Sinema sayısı	Seyirci sayısı
1	TR10	İstanbul	256	5.758.346
2	TR51	Ankara	116	2.845.002
3	TR31	İzmir	86	2.219.436
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	71	1.958.117
5	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	65	1.111.528
6	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	56	605.381
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**54**	**697.292**
8	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	50	720.898
…	…	…	…	…
24	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	7	32.417
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1	3.650
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1	9.415

Kaynak: TÜİK, (2007).

On bin kişi başına düşen koltuk sayısı bakımından Düzey 2 bölgeleri arasındaki durumu ve Türkiye ortalamasını incelendiğinde, on bin kişi başına düşen koltuk sayısı bakımından TR62 Çukurova Bölgesi'nin 10. sırada yer aldığını ve Türkiye ortalamasının üzerinde bulunduğunu görülmektedir (Şekil 82).

Şekil 82: Düzey 2 bölgelerinde 10.000 kişi başına düşen koltuk sayıları

Kaynak: TÜİK, (2007).

4.2.1.3 Kütüphane

Bu bölümde kütüphanelerin Türkiye'de ve Çukurova Bölgesi'ndeki gelişimi karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. 1998 yılında Türkiye genelinde 1.259 kütüphanede 12.147.779 adet kitap bulunmakta iken 2007 yılına gelindiğinde kütüphane sayısı 1.162'ye düşmüş, kitap sayısı ise 13.198.814'e çıkmıştır. TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise 1998 yılı itibarıyla 16 adedi Adana ilinde ve 23 adedi Mersin ilinde olmak üzere toplam 39 adet kütüphane bulunmaktadır. Bu 39 adet kütüphanede toplam 281.139 adet kitap bulunmaktadır. 2007 yılına gelindiğinde 17 adedi Adana ilinde ve 29 adedi Mersin ilinde olmak üzere toplam 46 adet kütüphane bulunmaktadır. Söz konusu 46 adet kütüphanede 399.230 adet kitap bulunmaktadır. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Türkiye genelindeki gibi kütüphane sayısında bir azalış olmamış aksine bir artış gerçekleşmiştir. Kütüphanelerdeki kitap sayısında Türkiye genelinde yaklaşık yüzde 10'luk bir artış olurken, TR62 Çukurova Bölgesi'nde bu oran yaklaşık yüzde 42 artış olarak gerçekleşmiştir. Kütüphanelerden yararlananlar sayısı Türkiye genelinde 1998 yılından 2007 yılına gelindiğinde 21.075.577'den 20.228.517'ye gerilemişken, TR62 Çukurova Bölgesi'nde aynı dönemde kütüphanelerden yararlananların sayısı 505.335'ten 979.988'e çıkmıştır.

Düzey 2 bölgeleri arasında TR62 Çukurova Bölgesi'nin kütüphane sayısı bakımından 9. sırada olduğu görülmektedir (Tablo 21).

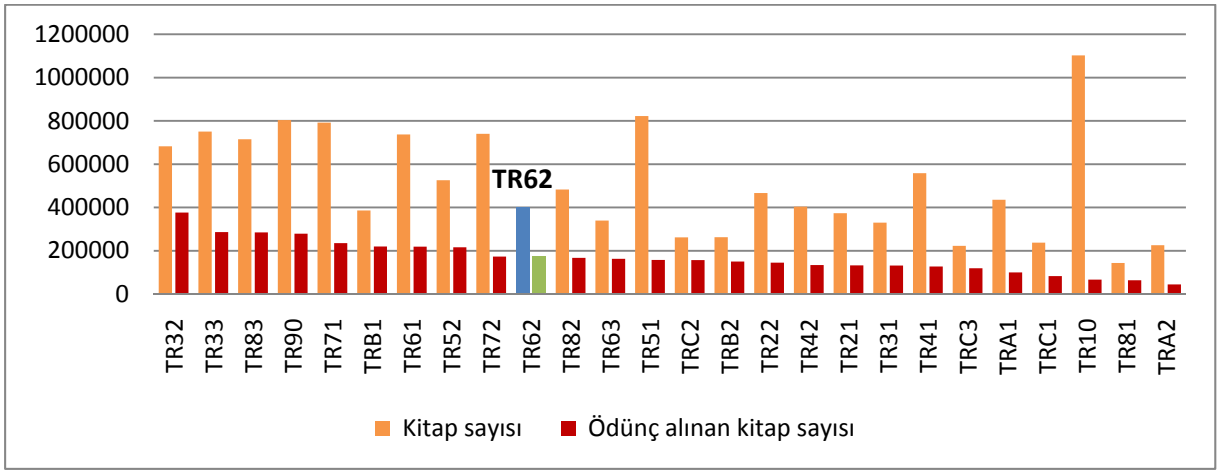
Tablo 21: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla kütüphane sayıları

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Kütüphane sayısı
1	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	89
2	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	87
3	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	77
4	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	72
…	…	…	…
8	TR52	Konya, Karaman	47
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**46**
10	TR31	İzmir	44
…	…	…	…
24	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	22
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	22
26	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	17

Kaynak: TÜİK, (2007).

Düzey 2 bölgeleri bazında kütüphanelerdeki mevcut kitap sayısı ve kütüphanelerden ödünç alınan kitap sayısı ve yararlan sayısı bakımından incelendiğinde, TR62 Çukurova Bölgesi'nin kitap sayısına oranla yararlanan sayısının önde gelen bölgelerden birisi olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 83).

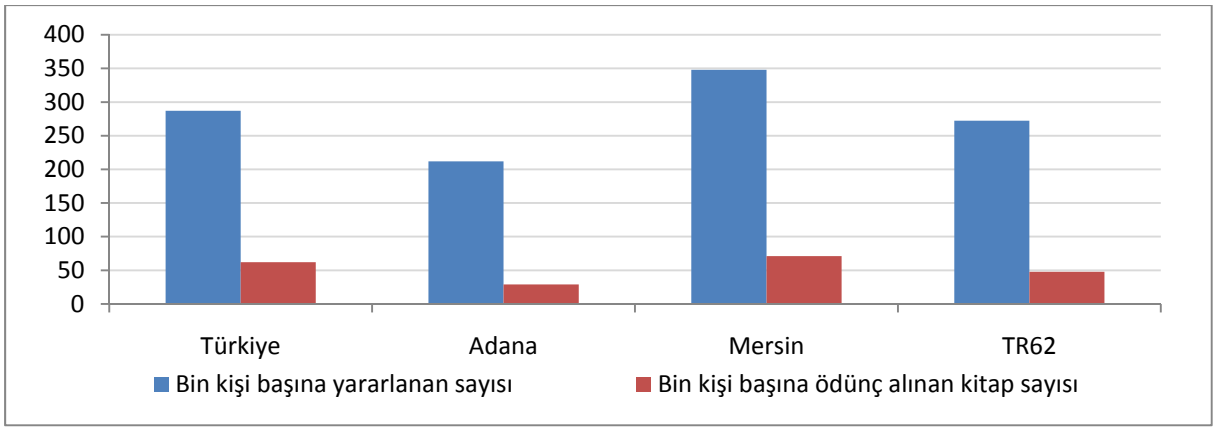
Şekil 83: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla kütüphanelerdeki kitap sayısı ve ödünç alınan kitap sayısı

Kaynak: TÜİK, (2007).

Mersin ilinde yaklaşık her bin kişiden 350'si kütüphaneden yararlanmakta, Adana ilinde ise yaklaşık her bin kişiden 200'ü kütüphaneden yararlanmaktadır. Bölge genelinde ise her bin kişiden yaklaşık 270'inin kütüphanelerden yararlandığı ve Türkiye ortalamasına yakın seyrettiği gözlemlenmektedir (Şekil 84).

Şekil 84: Türkiye, TR62 Bölgesi, Adana ve Mersin'de kütüphanelerden yararlanan sayısı ve ödünç alınan kitap sayısı

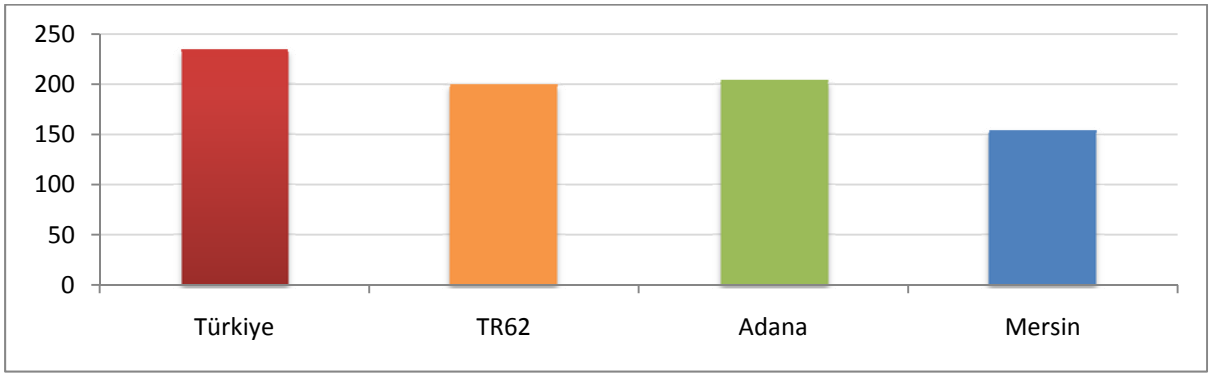

Kaynak: TÜİK, (2007).

4.2.1.4 Tiyatro

1998-2007 yılları arasında tiyatroların Türkiye ve Çukurova'daki gelişimi incelendiğinde, 1998 yılında Türkiye genelinde 25.299 koltuk kapasiteli 74 adet tiyatro salonunda 8.656 adet gösterim yapıldığı ve genel toplamda da 1.956.990 adet seyirciye ulaşıldığı görülmektedir. TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise 1998 yılı itibarıyla 5'i Adana ilinde ve 1'i Mersin ilinde olmak üzere toplam 6 adet tiyatro bulunmaktadır ve söz konusu tiyatroların koltuk sayısı 2.134 adettir. Yine 1998 yılında 87.870 adet seyirciye ulaşılmış ve gösteri başına seyirci sayısı yaklaşık 170 olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılında ise Türkiye genelinde tiyatro sayısı 130'a, koltuk sayısı 42.502'ye, gösterim sayısı 10.289'a ve son olarak seyirci sayısı da 2.419.262 adede ulaşmıştır. Gösteri başına seyirci sayısı söz konusu dönem içerisinde 226 adetten 235 adede çıkmıştır (Şekil 85). TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise 2007 yılına gelindiğinde tiyatro sayısı 7'ye, koltuk sayısı 1.519'a, seyirci sayısı ise 135.704'e ulaşmıştır. İncelenen dönem içerisinde gösteri başına seyirci sayısı yaklaşık 170'ten yaklaşık 200'e çıkmış bulunmaktadır.

Şekil 85: Gösteri başına düşen seyirci sayısı

Kaynak: TÜİK, (2007).

Düzey 2 bölgeleri bazında tiyatro sayıları bakımından TR62 Çukurova Bölgesi 6. sırada yer almaktadır (Tablo 22).

Tablo 22: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla tiyatro sayıları

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Tiyatro sayısı	Seyirci sayısı
1	TR51	Ankara	29	648.664
2	TR10	İstanbul	21	689.030
3	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkâri	15	82.737
4	TR31	İzmir	11	211.249
5	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	9	81.535
6	**TR62**	**Adana, Mersin**	**7**	**135.704**
7	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	7	100.810
…	…	…	…	…
24	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	0	0
25	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	0	0
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	0	0

Kaynak: TÜİK, (2007).

4.2.2 Eğitim

Eğitim, insan gücünün kalitesinin artırılmasında ve bu sayede mevcut kaynakların kullanımında ve artırılmasında başarının temelini oluşturan unsurlardan birisidir. Eğitim altyapısının yeterliliği, alınan eğitimin kalitesini birinci derecede etkilemektedir. Bu çerçevede mevcut eğitim yapısı incelendiğinde, 1998 yılında Türkiye genelinde okul sayısı 57.933 iken, 2007 yılına gelindiğinde okul sayısı 64.879'a çıkmıştır. TR62 Çukurova Bölgesi'nde ise bu dönem içerisinde okul sayısı 2.421 adetten 2.662 adede çıkmıştır. Türkiye genelinde öğretmen sayısı 465.828 adetten 662.394 adede çıkarken, öğrenci sayısı 12.094.187 adetten 14.817.654 adede çıkmıştır. Türkiye genelinde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının söz

konusu yıllar içerisinde yaklaşık 26'dan 22'ye düşmüş olduğu gözlemlenmektedir. TR62 Çukurova Bölgesi açısından ise öğretmen sayısının 25.401 adetten 35.037 adede çıktığı, öğrenci sayısının ise 701.766 adetten 803.306 adede çıktığı görülmüştür. TR62 Çukurova Bölgesi'nde öğretmen başına düşen öğrenci sayısının yaklaşık 28'den 23'e düştüğü gözlenmişse de bu oranlar Türkiye ortalamasının üzerindedir.

Düzey 2 bölgeleri bazında öğretmen başına düşen öğrenci sayısından inceleme yaptığımızda Çukurova Bölgesi 26 bölge içinde 20. sırada yer almaktadır (Tablo 23).

Okul öncesi eğitim ile ilgili TR62 Çukurova Bölgesi'nin durumu oldukça geri gözükmektedir. Türkiye genelinde öğretmen başına 27 öğrenci düşerken, TR62 Çukurova Bölgesi'nde 1998 yılında bu oran öğretmen başına yaklaşık 107 gibi çok büyük bir rakamdan 2007 yılı itibarıyla ancak 36 öğrenciye düşmüştür. Bu oran bile Türkiye ortalamasının oldukça üzerinde seyretmektedir.

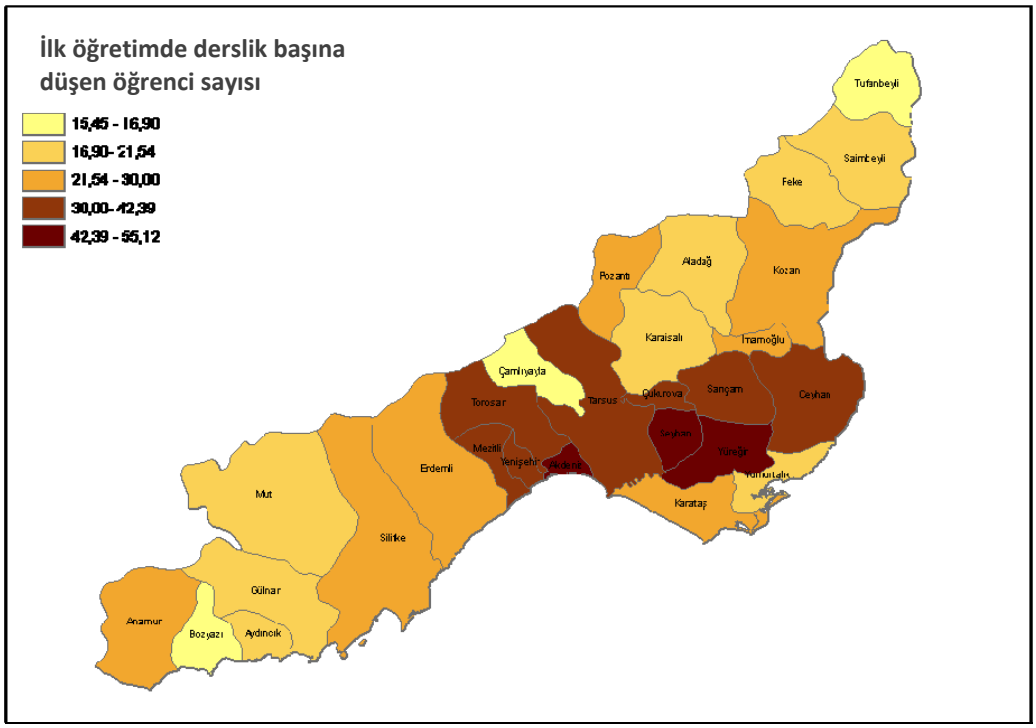
Tablo 23: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla orta ve ilköğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	İlköğretim	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Ortaöğretim
1	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	18	1	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	12
2	TR22	Balıkesir, Çanakkale	19	2	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	13
3	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	19	3	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	13
4	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	19	4	TR22	Balıkesir, Çanakkale	13
5	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	19	5	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	14
…	…	…		…	…	…	…
…	TR	Türkiye	24	…	TR	Türkiye	17
…	…	…		…	…	…	…
19	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu	24	19	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	17
20	**TR62**	**Adana, Mersin**	**25**	**20**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**18**
21	TRA2	Ağrı, Kars, Ardahan, Iğdır	26	21	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu	18
…	…	…	…	…	…	…	…
24	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	30	24	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	25
25	TR10	İstanbul	32	25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	27
26	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	34	26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	30

Kaynak: TÜİK, (2007).

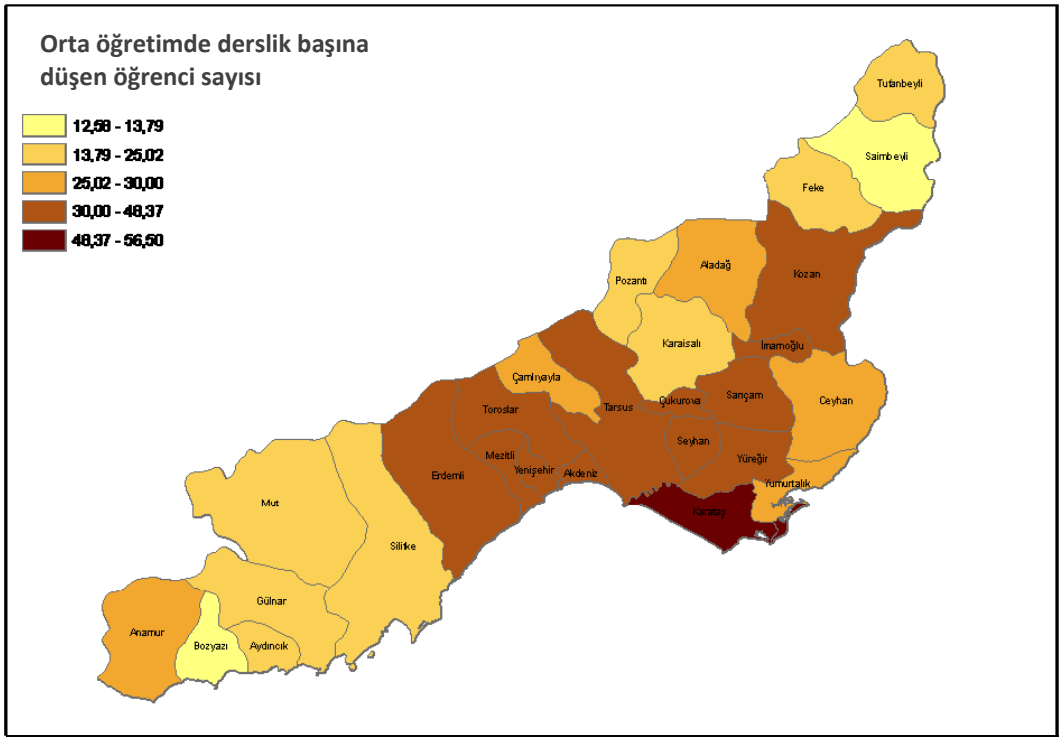
TR62 Çukurova Bölgesi'nin eğitim altyapısı ilçeler bakımından incelendiğinde, genel itibarıyla Mersin ve Adana illerinde derslik başına düşen öğrenci sayılarının fazla olduğu, bununla birlikte Adana'nın ilçelerinin Mersin'in ilçelerine göre durumunun daha kötü olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 86). Ayrıca genel olarak bölgedeki ortaöğretim kurumlarında dersliklerin ilköğretim kurumlarına göre daha kalabalık olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 87). Bölgede Seyhan, Yüreğir ve Akdeniz ilçelerinin ilk öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayıları bakımından en kötü durumda oldukları, Tufanbeyli, Çamlıyayla ve Bozyazı ilçelerinin ise bu açıdan en iyi oldukları görülmektedir.

Şekil 86: : İlçeler bazında ilk öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: Adana ve Mersin İl Milli Eğitim Müdürlükleri verilerine göre hazırlanmıştır (2009).

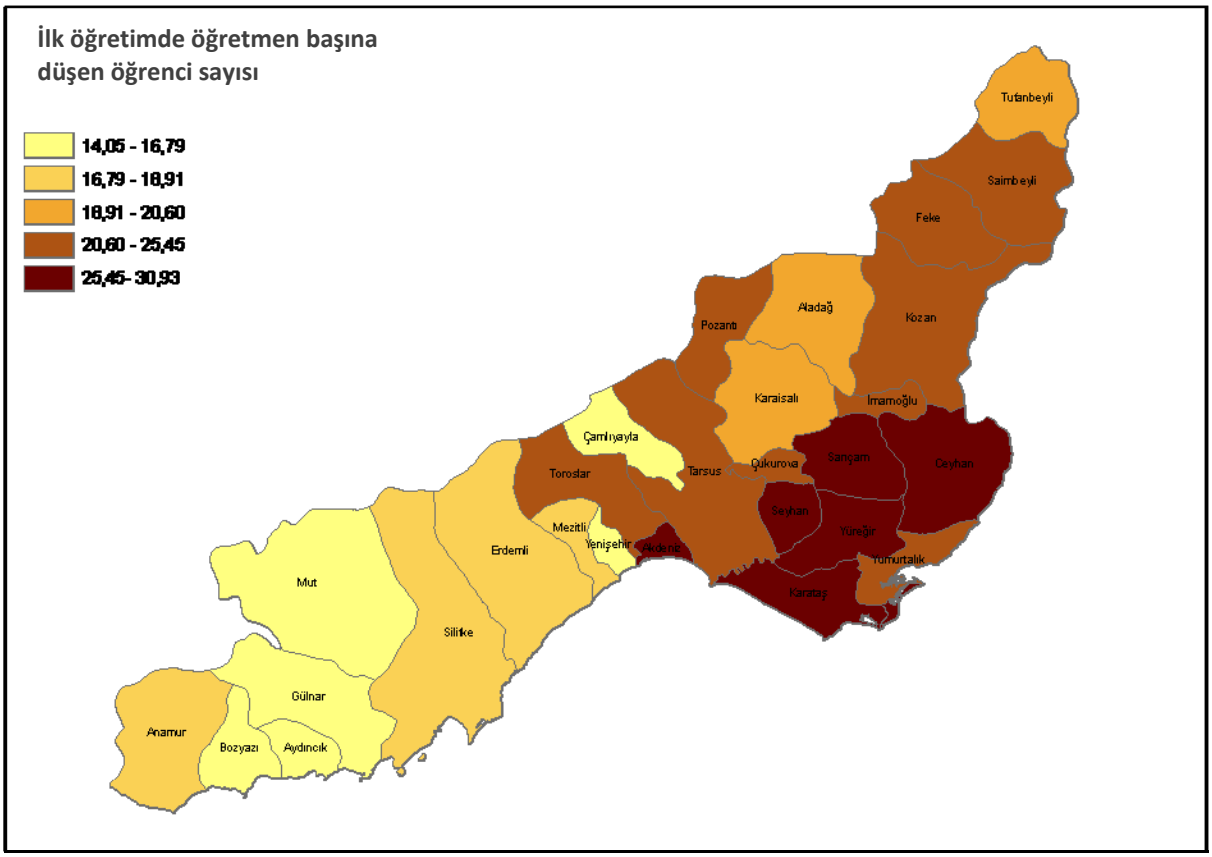
Şekil 87: İlçeler bazında orta öğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: Adana ve Mersin İl MilliEğitim Müdürlükleri verilerine göre hazırlanmıştır. (2009)

Adana ve Mersin illerindeki öğretmen başına düşen öğrenci sayılarını ve bölge ortalamalarını inceleyecek olursak Mersin ilinin Adana iline göre bu açıdan daha fazla imkana sahip olduğu söylenebilir (Şekil 88).

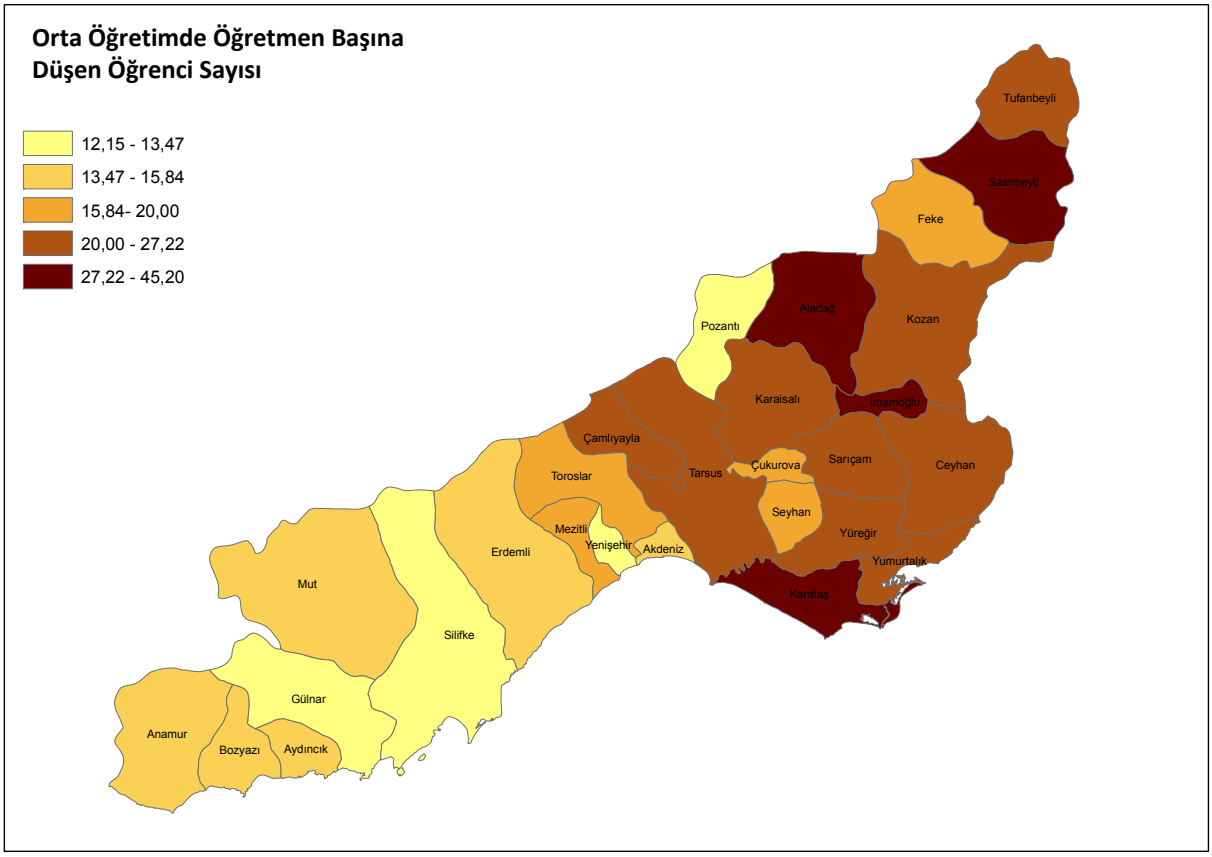
Şekil 88: İlçeler bazında ilk öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: Adana ve Mersin İl Milli Eğitim Müdürlükleri verilerine göre hazırlanmıştır. (2009)

Adana ili Seyhan, Yüreğir, Sarıçam, Ceyhan ve Karataş ilçeleri ile Mersin ili Akdeniz ilçesinin ilk öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında bölgenin geneline göre kötü durumda oldukları görülmektedir. Mersin'in ilçelerinin büyük kısmının durumunun iyi olduğu görülmektedir. Burada, Mersin Yenişehir ilçesinin merkez ilçe olması ve nüfus yoğunluğu olmasına rağmen öğretmen başına düşen öğrenci sayısının diğer merkez ilçelere göre düşük olması dikkat çekicidir (Şekil 88).

Şekil 89: İlçeler bazında orta öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: Adana ve Mersin İl Milli Eğitim Müdürlükleri verilerine göre hazırlanmıştır. (2009)

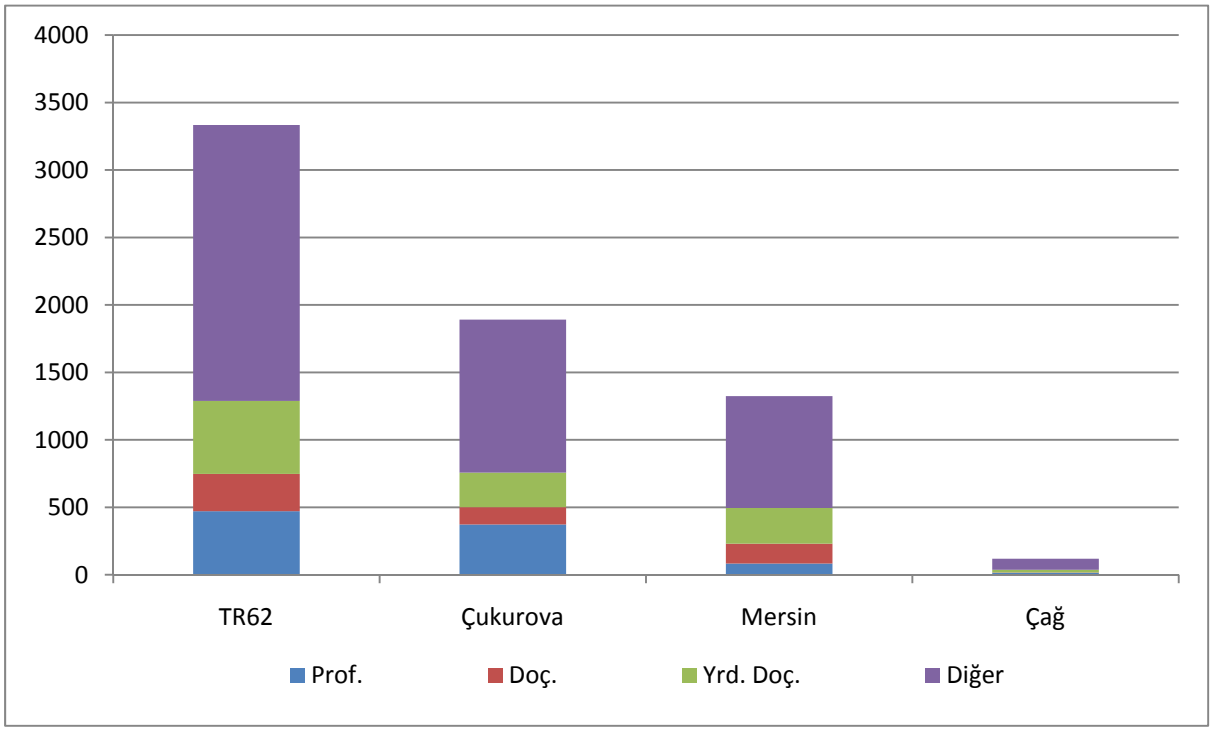
Karataş, İmamoğlu, Aladağ ve Saimbeyli ilçelerinin orta öğretimde öğretmen başına düşen öğrenci sayısında bölgenin geneline göre kötü durumda olduğu yine Mersin ilçelerinin genel olarak iyi durumda olduğu görülmektedir (Şekil 89). Burada da yine Yenişehir ilçesi ilk öğretimde olduğu gibi orta öğretimde de benzer bir performansa sahip bulunmaktadır.

Yüksek öğrenimde ise, Türkiye genelinde 45 vakıf ve 94 devlet üniversitesi bulunmaktadır. TR62 Çukurova Bölgesi'nde devlet üniversitesi olarak Çukurova Üniversitesi ile Mersin Üniversitesi ve vakıf üniversitesi olarak da Çağ Üniversitesi bulunmaktadır.

Türkiye genelinde 2008-2009 öğretim yılı itibarıyla 2.924.281 üniversite öğrencisi bulunmakta ayrıca 13.662'si profesör, 7.360'i doçent, 18.538'i yardımcı doçent olmak üzere, diğer akademik personelle birlikte toplam 100.504 öğretim elemanı bulunmaktadır.

Bölgedeki üniversiteler incelendiğinde, 2008-2009 öğretim yılı itibarıyla Çukurova Üniversitesinde 373'ü profesör, 128'i doçent, 256'sı yardımcı doçent ve 1.134'ü diğer akademik personel olmak üzere toplamda 1.891 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Mersin Üniversitesinde 83'ü profesör, 147'si doçent, 265'i yardımcı doçent ve 829'u diğer akademik personel olmak üzere toplam 1.324 öğretim elemanı görev yapmaktadır. Çağ Üniversitesi'nde ise 15'i profesör, 2'si doçent, 20'si yardımcı doçent ve 82'si diğer akademik personel olmak üzere toplamda 119 öğretim elemanı görev yapmaktadır (Şekil 90).

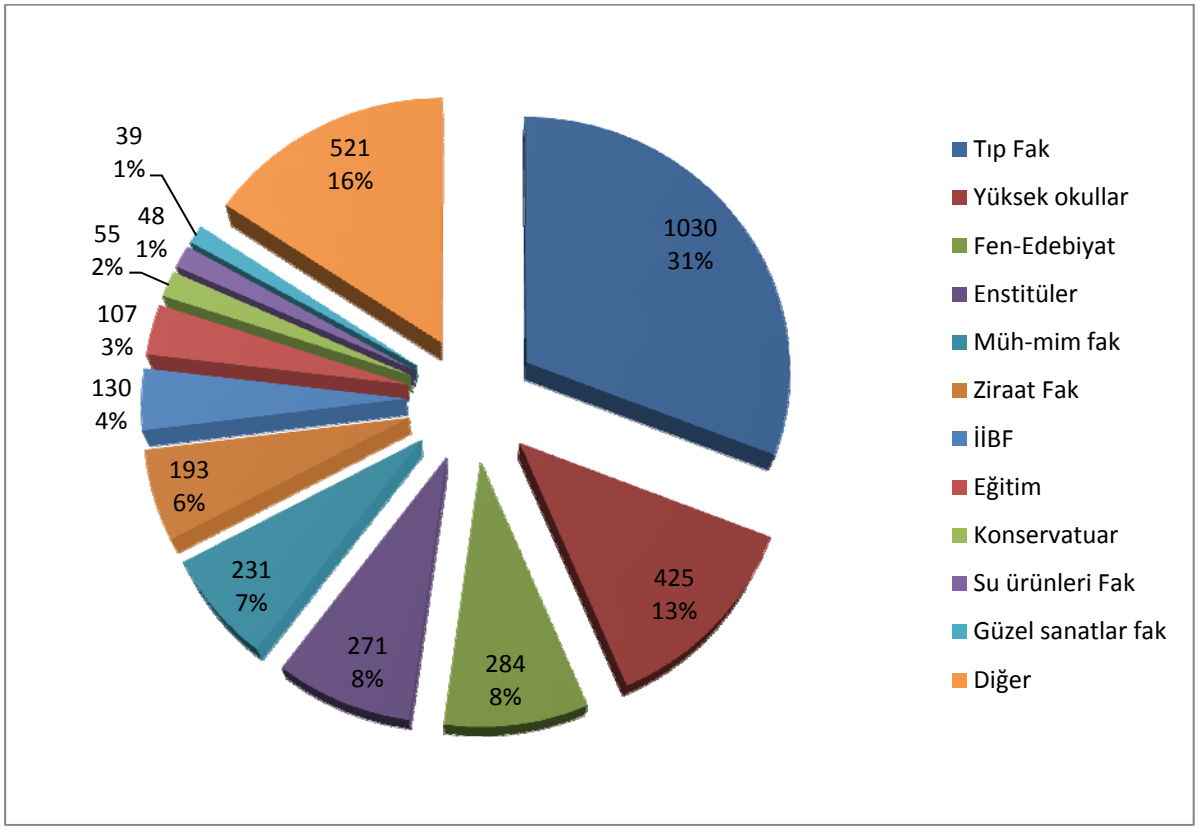
Şekil 90: Bölgedeki öğretim elemanlarının dağılımı

Kaynak: ÖSYM (2009).

Aşağıdaki grafikten anlaşılacağı üzere bölgedeki toplam öğretim elemanlarının yaklaşık %31'ini tıp fakülteleri istihdam etmektedir. Bunu bölgenin tamamına yayılmış ve %13'lük paya sahip olan yüksekokullar takip etmektedir. Daha sonra fen-edebiyat fakülteleri, enstitüler, mühendislik-mimarlık fakülteleri ve ziraat fakülteleri gelmektedir.

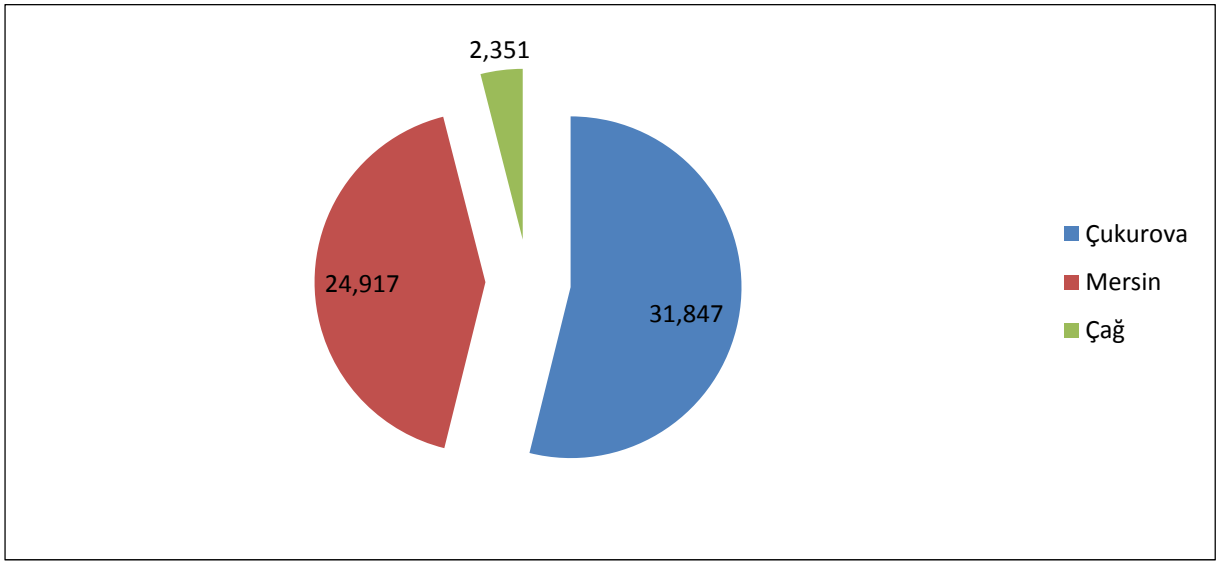
Şekil 91: Bölgedeki eğitim birimlerinde görevli öğretim elemanları

Kaynak: ÖSYM (2009).

Bölgedeki üniversiteler bazında öğretim elemanı ve öğrenciler ele alındığında, Çukurova Üniversitesi'nde 11 fakülte, 10 yüksek okul, 3 enstitü ve 1 devlet konservatuarında toplam 31.847 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci yoğunluğu fazla olan eğitim birimleri toplam öğrencilerin yaklaşık %14'ünü barındıran Eğitim Fakültesi, %13,5'ini barındıran Mühendislik-Mimarlık Fakültesi ve %12,5'ini barındıran Adana Meslek Yüksek Okuludur. Duruma öğretim elemanlarının yoğunluğu açısından bakacak olursak, birinci sıraya öğretim elemanlarının 3'te 1'ini istihdam eden Tıp Fakültesi oturmaktadır. Tıp Fakültesini sırasıyla %10 ile Ziraat Fakültesi ve %7'şerlik paylarla Mühendislik-Mimarlık Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi izlemektedir.

Şekil 92: Bölge üniversiteleri öğrenci sayıları

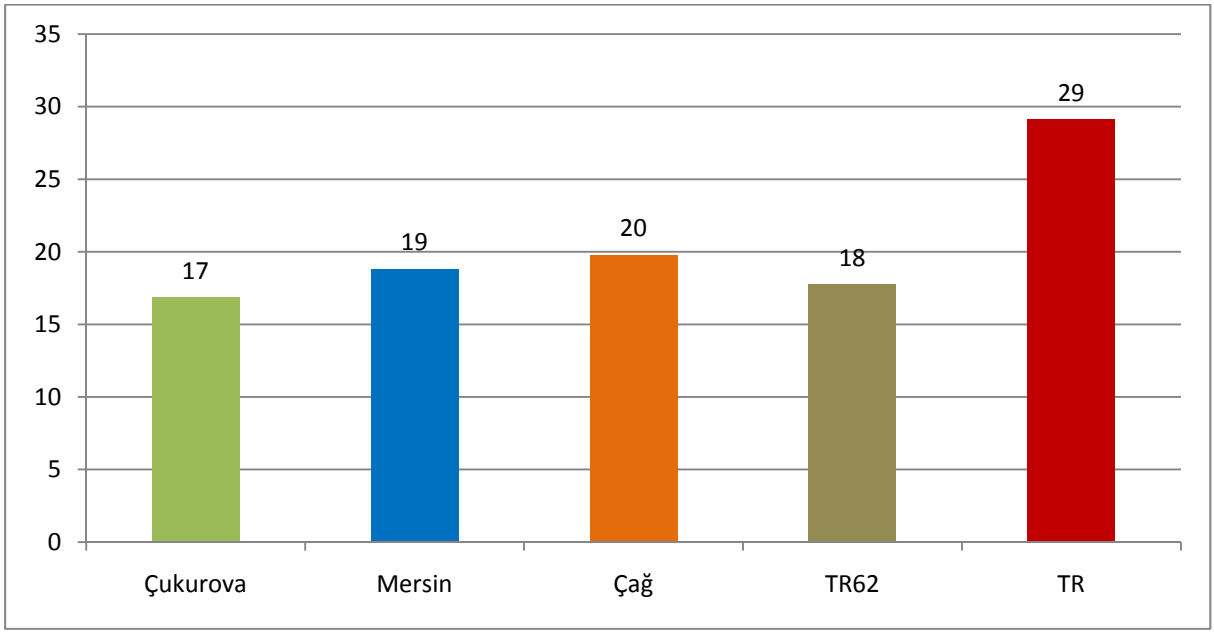

Kaynak: ÖSYM (2009).

Mersin Üniversitesinde 11 fakülte, 18 yüksek okul, 3 enstitü ve 1 devlet konservatuarında toplam 24.917 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci yoğunluğu fazla olan eğitim birimleri toplam öğrencilerin yaklaşık %13'ünü barındıran Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu ve yaklaşık %11'ini barındıran Fen-Edebiyat Fakültesi'dir. Duruma öğretim elemanları açısından bakacak olursak, birinci sıraya yine öğretim elemanlarının %31'ini istihdam eden Tıp Fakültesinin oturduğu görülmektedir. Tıp Fakültesini yaklaşık %10 ile Fen-Edebiyat Fakültesi ve %5 ile Mühendislik Fakültesi takip etmektedir.

Çağ Üniversitesinde ise 3 fakülte, 1 meslek yüksek okulu ve 1 sosyal bilimler enstitüsünde toplam 2.351 öğrenci bulunmaktadır. İktisadi idari bilimler fakültesi ve meslek yüksek okulu öğrenci toplamının yaklaşık %70'ine sahip bulunmaktadır.

Şekil 93:Öğretim Görevlisi başına düşen öğrenci sayısı

Kaynak: ÖSYM (2009).

Öğretim görevlisi başına düşen öğrenci sayısı açısından, bölge üniversitelerinin Türkiye geneline göre daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Bu oran Türkiye genelinde 29 iken bölgede 18'dir (Şekil 93). Çukurova Üniversitesinde öğretim görevlisi başına düşen 17 öğrenci, bölge ortalamasının altındadır.

4.2.3 Sağlık

Bir bölgede sunulan sağlık hizmetlerinin kalitesi doğrudan yaşam kalitesini etkileyen unsurlardan bir tanesidir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde TR62 Çukurova Bölgesi açısından sunulan sağlık hizmetleri kalitesi Türkiye ortalamalarının altında seyretmektedir. Buna rağmen TR62 Çukurova Bölgesi'ndeki hastaneler, bölge dışındaki çevre illerden yoğun şekilde taleplerle karşılaşmaktadır. Bunun nedeni bölge dışındaki yakın çevre illerinin sağlık altyapısının gerek Adana ve gerekse de Mersin il merkezlerinden daha kötü olması ve bu illerde yaşayanların gerekli hizmeti kendi il ve ilçelerinde alamamalarıdır.

TR62 Çukurova Bölgesi'nde 1998 yılında yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı 212 adet iken bu durum Türkiye genelinde 228 adettir. Yine 2007 yılına gelindiğinde Türkiye genelinde 262 iken, bölgede ortalamanın altında 241 adet olarak gerçekleşmiştir. Mevcut durumda nüfus ve yatak kapasiteleri incelendiğinde bölgenin AB standartlarını yakalayabilmesi ve daha kaliteli hizmet verebilmesi için yaklaşık 6000'i Adana ve 6000'i

Mersin ilinde olmak üzere toplamda 12.000 adet ek yatak kapasitesine daha ihtiyacı bulunmaktadır.

Düzey 2 bölgeleri bazında hastane yatak sayıları ve yüz bin kişi başına düşen yatak sayılarını inceleyecek olursak bölgenin 26 bölge içinde 18. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 24).

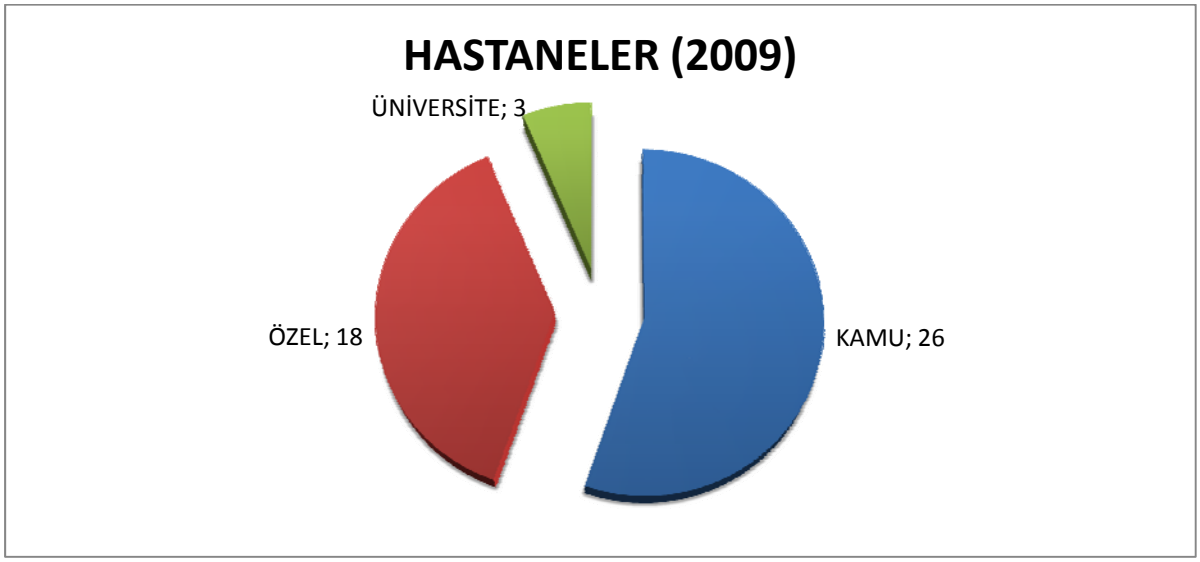
Tablo 24: Düzey 2 bölgeleri itibarıyla hastane yatak sayıları ve yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Hastane yatak sayısı	Yüz bin kişi başına düşen yatak sayısı
1	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	6.059	379
2	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	3.914	364
3	TR51	Ankara	16.027	359
4	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	3.432	338
5	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8.262	336
…	…	…	…	…
…	TR	Türkiye	184.983	262
…	…	…	…	…
17	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	7.388	242
18	**TR62**	**Adana, Mersin**	**8.668**	**241**
19	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	3.508	237
…	…	…	…	…
24	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4.335	152
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2.213	115
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.314	115

Kaynak: TÜİK, (2007).

TR62 Çukurova Bölgesi'nde 2009 yılı itibarıyla Adana ilinde 14'ü devlet hastanesi, 2'si üniversite hastanesi ve 9'u özel hastane olmak üzere toplam 25 adet hastane bulunmaktadır. Mersin ilinde ise 12'si devlet hastanesi, 1'i üniversite hastanesi ve 9'u özel hastane olmak üzere toplam 22 adet hastane bulunmaktadır. Bölge toplamında ise 26'sı devlet hastanesi, 3'ü üniversite hastanesi ve 18'i özel hastane olmak üzere toplam 47 adet hastane bulunmaktadır (Şekil 94).

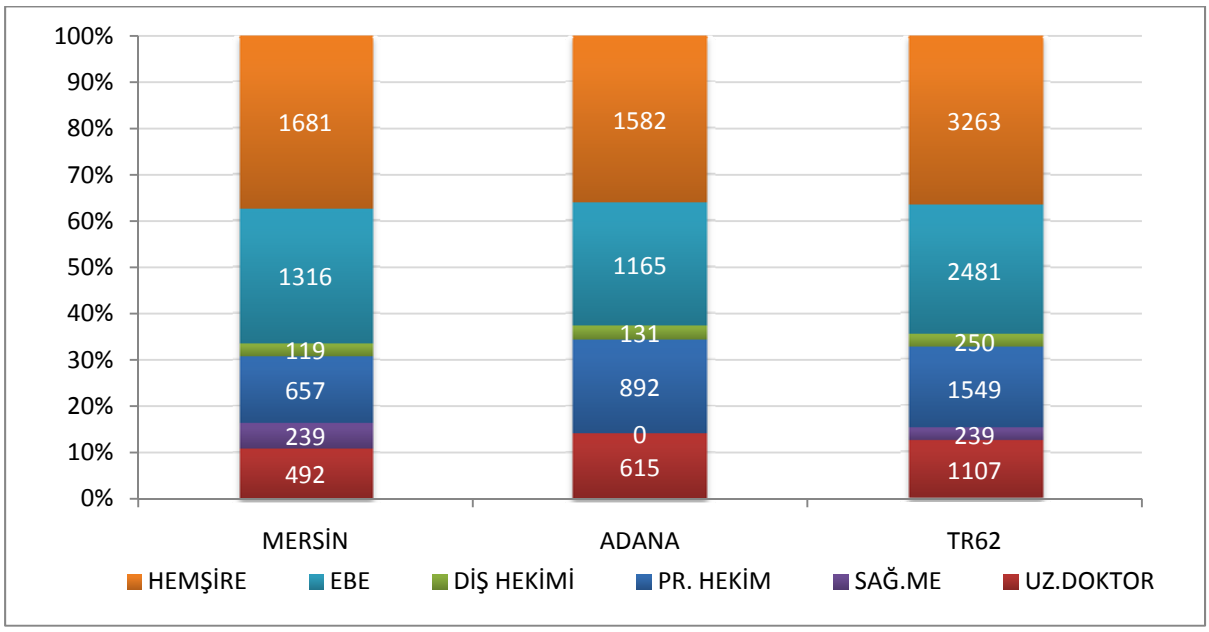
Şekil 94: TR62 Çukurova Bölgesi hastaneleri

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri (2009).

Mersin ve Adana illerindeki toplam sağlık personeli sayısına baktığımızda ise illerin yaklaşık aynı sayıda personele sahip olduğu gözlemlenmektedir (Şekil 95).

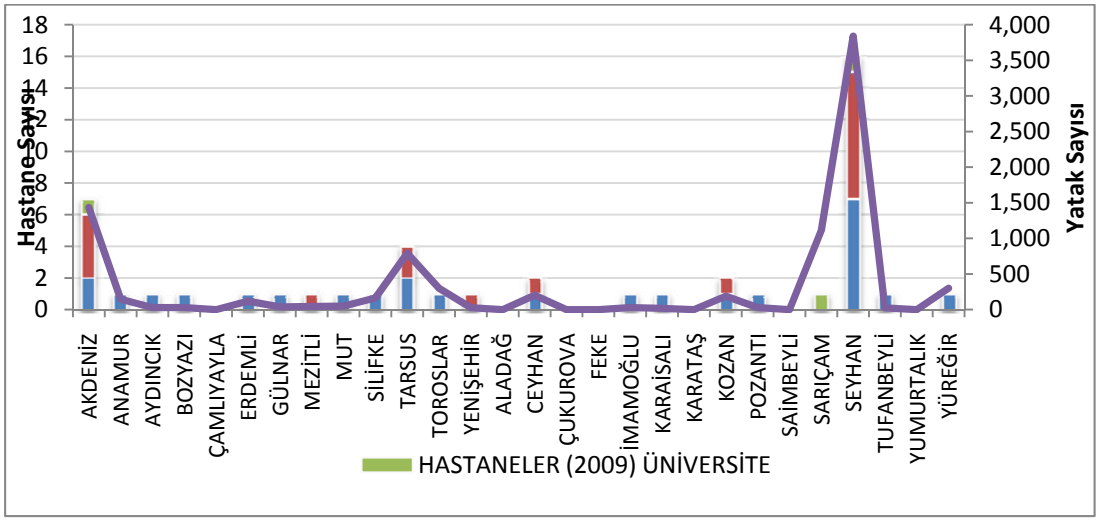
Şekil 95: Sağlık personeli dağılımı

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri (2009).

Bölgedeki hastanelerin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde, aşağıdaki grafikte de görüldüğü üzere kapasitenin merkez ilçelerde yoğunlaştığı görülmektedir (Şekil 96).

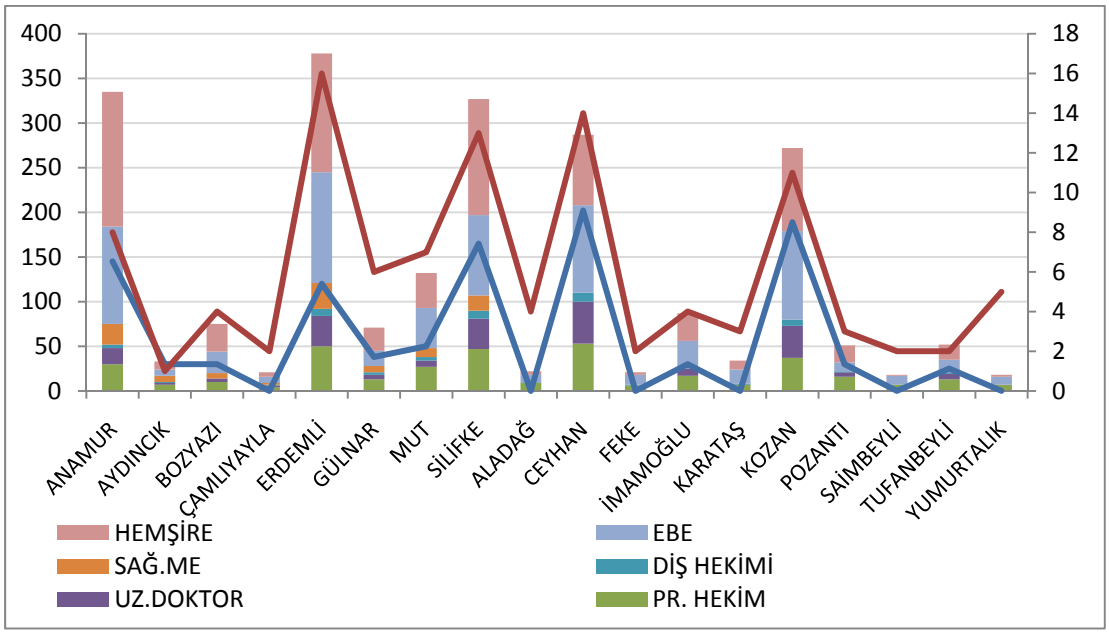
Şekil 96: Hastanelerin ve yatak kapasitelerinin ilçelere göre dağılımı

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri (2009).

Merkez ilçeler dışındaki ilçelerin sağlık altyapıları, yatak sayısı ve personel bazında incelendiğinde, bölge içinde nüfusun yoğunlaştığı ilçelerde bir yoğunlaşma görülmektedir (Şekil 97). Anamur, Erdemli, Silifke, Ceyhan, Kozan ilçelerinde sağlık personeli ve yatak sayılarının görece yoğunlaştığı görülmektedir. Fakat, personel sayısı ile yatak sayısı ve sağlık ocağı sayısının eşleşmediği ilçeler de göze çarpmaktadır. Anamur'daki sağlık ocağı ve yatak sayısının, personel sayısına oranla düşük kaldığı, Yumurtalık'ta ise personel sayısının, sağlık ocağı sayısına göre düşük kaldığı görülmektedir.

Şekil 97: Dış ilçeler sağlık personeli, yatak sayısı ve sağlık ocakları

Kaynak: İl Sağlık Müdürlükleri (2009).

4.3 Değerlendirme

TR62 Çukurova Bölgesi'nin sosyal altyapısı değerlendirildiğinde; bölgenin zengin kültürel bir mirasa ve kültürel çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Bu durum ise sosyal yaşamda çeşitliliği ve zenginliği doğurmaktadır. Sinema, tiyatro, opera ve bale gibi sanatsal faaliyetler bölgede rağbet görmekte ve Türkiye ortalamalarının üzerinde izleyici ile buluşmaktadır. Bunun yanı sıra bölgedeki çeşitli müze ve kütüphaneler yine Türkiye ortalamasının üzerinde seyirci ve kullanım oranlarına sahip bulunmaktadır. Bu durumda göstermektedir ki; bölge halkı farklı alanlardaki sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılmakta ve bölgenin kültür-sanat faaliyetleri açısından ön sıralara çıkmasını sağlamaktadır.

Bunun yanında eğitimde bölgenin de Türkiye'nin genelinde yaşanan sorunlara paralel sorunlar gösterdiği gözlenmektedir. Metropoliten alanlarda okul altyapıları ve öğretmen sayıları olumlu seyrederken, dış ilçelerde okul altyapıları kötüleşmektedir. Mersin'in dış ilçelerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayıları merkeze oranla düşükken Adana'nın bazı dış ilçelerinde öğretmen başına düşen öğrenci sayılarının metropoliten ilçelerden fazla olduğu görülmektedir. Bu durum ise çocuklarının daha iyi eğitim almasını isteyen ailelerin il merkezlerine göç etmeleri için ayrı bir neden daha olmaktadır. Burada açıkça bölgenin dış ilçelerinin eğitim altyapısının güçlendirilmesi ihtiyacı karşımıza çıkmaktadır.

Sağlık altyapısı açısından bölgenin performansı eğitim performansı ile benzer karakter göstermektedir ve metropoliten bölge dışındaki nüfusun kaliteli sağlık hizmetlerinden faydalanma imkanları azalmaktadır. Yine dış ilçelerde başta uzman doktor olmak üzere sağlık personeli sıkıntısı yaşanmaktadır. Burada önemli bir başka husus ise metropoliten bölgelerde dahi yatak kapasitesi konusunda sıkıntı çekilmesi; buna rağmen bölgeye gerek dış ilçelerden gerekse de yakın bölgelerden sürekli hasta gelmesi ve bunun ise bölgenin sağlık altyapısına artı yük bindirmesidir.

Bölgedeki istihdamın sektörel paylarına bakıldığında hizmetler sektörünün 1. sırada yer aldığı görülmektedir. İktisadi açıdan gelişmiş ülkelerde hizmetler sektörünün istihdam bakımından en büyük payı aldığı göz önünde bulundurulduğunda bölgenin bu açıdan gelişmiş ülkelerle benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ayrıca bölgenin şehirleşme oranı Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır.

TR62 Çukurova Bölgesi genç nüfusa sahip, nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye'nin ikinci en yoğun bölgesidir. Bölge genel itibarıyla eğitimsiz ve vasıfsız göç alıp eğitimli ve vasıflı göç vermektedir. Yaş bağımlılık ve iş gücüne dahil olmama oranlarının yüksek olmasına rağmen, işsizlik oranının da çok yüksek olması dikkat çekmektedir. Bölgenin suç oranları açısından 8. sırada yer alması da büyük ölçüde yüksek işsizlik oranı ve eğitimsiz göç nedenlerine bağlanmaktadır.

Buna göre bölgenin en önemli sorunu olan işsizlik ve bu sorunu besleyen vasıfsız göç alıp vasıflı göç verilmesi, alt bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının yüksek olması ve göçle gelen nüfusun bölgeye entegre edilmesi en başta çözümlenmesi gereken sorunlarıdır.

5 EKONOMİK YAPI

Çukurova Bölgesi'nde yer alan her türlü ekonomik faaliyet, bölgenin ekonomik imkanları, sorunları, öne çıkan alanları gerek ulusal, gerek bölgesel ölçekte karşılaştırmalı olarak bu bölümde 4 temel başlıkta ele alınarak bölgenin ekonomik profili ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Öncelikle bölgenin ekonomik yapısının Türkiye içerisindeki yeri, temel göstergeleri analiz edilerek ortaya konulacaktır. Sonra, bölgedeki ekonomik altyapı değerlendirilecektir. Bir sonraki bölümde bölgenin ekonomik sektörleri "mukayeseli üstünlük" yaklaşımıyla, farklı değişkenlerle değerlendirilerek (birim sayıları, istihdam, dış ticaret vs.) bölgenin ekonomik karakteri ortaya konacaktır. En son bölümde ise bir önceki bölümde tespit edilen ve bölge için önem arz eden sektörlerin detaylı analizleri yer alacaktır.

5.1 Temel Ekonomik Göstergeler

Bu bölümde Çukurova Bölgesi'ni tanımlayacak temel göstergeler üzerinde çalışılmıştır. Bu göstergeler Türkiye içinde diğer iller ve Düzey 2 bölgeleriyle kıyaslanarak bölgenin Türkiye içindeki yerinin tespiti konusunda genel başlıklar halinde ele alınmıştır.

5.1.1 Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)

TR62 Çukurova Bölgesi'nde kişi başına düşen GSYH ile ilgili en güncel resmi istatistik 2001 yılına aittir. Bu veri günümüzdeki son durumu rakamsal olarak yansıtmasa da genel olarak bölgenin yurtiçindeki yerini göstermesi açısından yeterli kabul edilebilir (Düzey 2 bölgeleri arası sıralamada çok fazla değişiklik olmayacağı varsayılmıştır.)

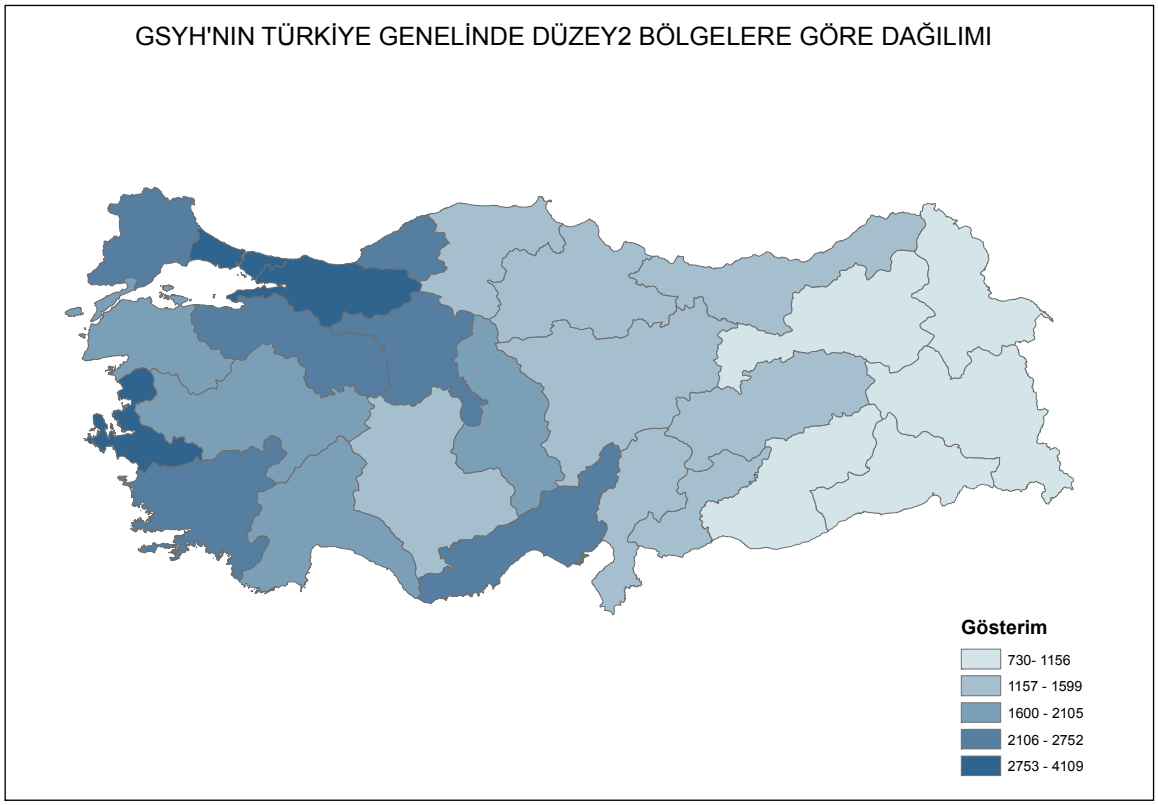
TR62 Çukurova Bölgesi'nde kişi başına düşen GSYH 2393 dolardır. Bölge, ülke genelindeki 26 Düzey 2 bölgesi arasında 8. sıradadır (Tablo 25). İlk yedi sırayı alan bölgelere bakıldığında Türkiye'nin en gelişmiş sanayi, metropoliten alanları olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin en gelişmiş bölgeleri ile aynı grup içerisinde yer almaktadır.

Tablo 25: Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYH sıralaması

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Cari fiyatlarla kişi başına düşen GSYH ($)
1	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4109
2	TR31	İzmir	3215
3	TR10	İstanbul	3063
4	TR51	Ankara	2752
5	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2733
6	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	2513
7	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	2427
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**2393**
…			
	TR	***Türkiye ortalaması***	***2146***
…			
24	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	993
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	749
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	730

Kaynak: TÜİK, (2001).

Şekil 98: GSYH'nin Türkiye genelinde Düzey 2 bölgelerine göre dağılımı

Kaynak: TÜİK, (2001).

Yukarıdaki haritada görüldüğü üzere Çukurova Bölgesi Türkiye'de kişi başına düşen GSYH'de 2. grupta yer almaktadır. Coğrafi olarak değerlendirildiğinde ise komşu bölgeler

içinde kişi başına düşen GSYH'si en yüksek bölgedir. Bu çerçevede, ülkenin en doğusundaki en yüksek kişi başı GSYH değerler yine bölgededir. Bu bakımdan gelişmiş bölgelerle ile gelişmemiş bölgeler arasında köprü konumundadır. Bu husus pek çok (göç, ticaret vs.) konunun açıklanmasında ve çözümlenmesinde dikkat çekici bir faktör olarak göze çarpmaktadır.

5.1.2 İstihdam-İşsizlik

Çukurova Bölgesi'ndeki istihdam edilen nüfus Türkiye'deki toplam istihdamın yaklaşık %5'ini oluşturmaktadır (TÜİK, 2006).

Tablo 26: Düzey 2 bölgelerinin toplam işgücü

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Toplam işgücü (1000)
1	TR10	İstanbul	3677
2	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1378
3	TR51	Ankara	1355
4	TR31	İzmir	1201
5	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	1198
6	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1091
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**1087**
…	…	…	…
24	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	320
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	307
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	280

Kaynak: TÜİK, (2006).

Bölgede 2006 verilerine göre toplam işgücü 1.087.000 kişidir. Diğer Düzey 2 bölgeleriyle kıyaslandığında Türkiye içerisinde 7. sırada olduğu görülmektedir (Tablo 26). Yukarıdaki tablo incelendiğinde toplam istihdamı Çukurova Bölgesi'nden yüksek olan bölgelerin genelde en gelişmiş bölgeler olduğu görülmektedir. Vilayet sayısı fazla olan TR90 Bölgesi muhtemelen hizmetler sektöründeki fazla istihdamdan dolayı üst sıralarda yer almaktadır. Bu nedenle salt toplam işgücü değerlendirilerek Çukurova Bölgesi'nin Türkiye'deki işgücü açısından yerini tespit etmek mümkün görülmemektedir. Sanayi, tarım ve hizmetler sektörlerini dikkate alarak daha belirgin bir tablo elde edilebilir.

Tablo 27: Tarım sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri[15]

[15] Yoğunlaşma endeksi

Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı				Tarım sektöründe istihdam edilen kişi sayısı yoğunlaşma endeksi			
Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Tarım (1000 kişi)	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yoğunlaşma endeksi
1	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	719	1	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	2,16
2	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	551	2	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2,06
3	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	427	3	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	1,91
…				…			
6	**TR62**	**Adana, Mersin**	**284**	**18**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**0,96**
…				…			
24	TR51	Ankara	101	24	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	0,63
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	56	25	TR51	Ankara	0,27
26	TR10	İstanbul	19	26	TR10	İstanbul	0,02

Kaynak: TÜİK, (2006).

Tarım sektörü kişi sayısı ile değerlendirildiğinde Çukurova Bölgesi pek çok tarımsal karakterli bölgeyle beraber üst sıralarda yer almaktadır. Fakat bir sektörün öne çıktığını belirlemek için kullanılan "yoğunlaşma endeksi" değerlendirildiğinde bu değerin 1'in altında olduğu görülmektedir ki bu durum bölge içerisinde tarımsal istihdamın ülke içerisinde öne çıkmadığının göstergesidir (Tablo 27). Bu durum, tarımda istihdam edilen nüfusun büyük çoğunluğunun kayıt altında olmaması vb. nedenlerle de açıklanabilir. Yine de, bölgede yerleşik tarımsal istihdamın düşük olduğu bir gerçektir. Bölgenin kırsal karakterinin öne çıkmadığı söylenebilir.

Yukarıdaki yöntemle bölgedeki sanayi sektörü değerlendirildiğinde, bölgede toplam sanayide istihdam edilen nüfusun 234.000 kişi olduğu ve Türkiye genelinde Düzey 2 bölgeleri arasında 7. sırada olduğu gözlemlenmektedir (Tablo 28). Yoğunlaşma endeksleri açısından değerlendirildiğinde ise değer 1'in altında kalmakta ve sıralamada 13. sıraya gerilemektedir. Bölge, sanayi yönünden gelişmiş bir karaktere sahip olmasına karşın istihdam edilen nüfus oranı açısından Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo 28: Sanayi sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri

Sanayi sektöründe istihdam edilen kişi sayısı				Sanayi sektöründe istihdam edilen kişi sayısı yoğunlaşma endeksi			
Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Sanayi (1000 kişi)	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yoğunlaşma endeksi
1	TR10	İstanbul	1539	1	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	1,77
2	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	540	2	TR10	İstanbul	1,65
3	TR31	İzmir	375	3	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1,39
…				…			
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**234**	**13**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**0,85**
…				…			
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	35	24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,41
25	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	33	25	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	0,34
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	18	26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,23

Kaynak: TÜİK, (2006).

Son olarak bölgedeki hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin ülke içindeki yeri incelendiğinde, çarpıcı olarak- tarım ve sanayi sektörlerinin aksine- bölgenin hem istihdam edilen nüfus hem de yoğunlaşma endeksi değerleri açısından yaklaşık aynı sıralama içerisinde yer aldığı görülmektedir (Tablo 29). Ayrıca yoğunlaşma endeksi değeri 1'in üzerindedir. Diğer bölgeler incelendiğinde, vilayet sayısı iki ve altında olan iller dikkate alınırsa (hizmetler sektörünün vilayet merkezlerinin sayısına bağlı olarak artacağı varsayıldığından) bölge hizmetler sektöründe ülkedeki gelişmiş bölgelere benzerlik göstermektedir. Bölgedeki kentlerin metropoliten yapısı, bölgenin civar bölgeler içinde merkez olması, bölgenin yoğun göç alması gibi yapısal özelliklerin hizmetler sektörünün bölgede bu denli gelişmiş olmasında etkili olduğu varsayılabilir. Bu yapısal özellikler, ilerleyen bölümlerdeki ayrıntılı sektörel analizler ve demografik analizler bir arada ele alındığında daha kesin bir sonuca varılabilir.

Tablo 29: Hizmetler sektöründeki istihdam edilen kişi sayıları ve yoğunlaşma endeksleri

Hizmetler sektöründe istihdam edilen kişi sayısı				Hizmetler sektöründe istihdam edilen kişi sayısı yoğunlaşma endeksi			
Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Hizmetler (1000 kişi)	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yoğunlaşma endeksi
1	TR10	İstanbul	2119	1	TR51	Ankara	1,42
2	TR51	Ankara	912	2	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1,32
3	TR31	İzmir	616	3	TR10	İstanbul	1,22
…					…		
5	**TR62**	**Adana, Mersin**	**569**	**6**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**1,11**
…					…		
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	139	24	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	0,75
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	116	25	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	0,72
26	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	100	26	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	0,66

Kaynak: TÜİK, (2006).

Çukurova Bölgesi'ndeki yıllık işsizlik rakamları bölgenin potansiyelini ve sorunlarını tespit etmekte önemli bir değişkendir. Bölgede 2008 yılı sonu işsizlik oranı %22'dir. Bu değer, Türkiye ortalamasının yaklaşık 8 puan üzerindedir. Türkiye içerisinde İşsizlik oranları nispeten yüksek olan metropoliten bölgeler, işsizlik oranında Çukurova Bölgesi'nin çok daha altında kalmıştır. Bu veri, bölgenin temel sorunlarından birine işaret etmektedir.

5.1.3 Dış Ticaret

Çukurova Bölgesi'nin 2.031.407.000 dolar olan ihracat değeri bölge dış ticaretinin %44'ünü, Türkiye'nin toplam ihracatının %1.89'unu oluşturmaktadır. İthalat değeri ise 2.636.983.000 dolar olup, bölge dış ticaretinin %56'sını ve Türkiye'nin toplam ithalatının %1,55'ini oluşturmaktadır. İhracat değerinin ithalat değerine oranlanmasıyla elde edilen ihracatın ithalatı karşılama oranı %77,04 olup Türkiye ortalamasının üstündedir.

Tablo 30 Türkiye'nin 26 Düzey 2 bölgesinin 2007 yılındaki toplam dış ticaret hacimlerini, dış ticaret hacimlerine göre sıralamalarını, ihracat ve ithalat değerlerini ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarını göstermektedir. Buna göre, Türkiye'nin en sanayileşmiş bölgelerinden ve de benzer ekonomik karaktere sahip olduğu komşu bölgelerinden sonra gelen Çukurova Bölgesi 4.668.390.000 dolarlık toplam dış ticaret hacmiyle Türkiye'nin 8. bölgesi olma özelliği göstermektedir.

Tablo 30: Düzey 2 bölgelerinin dış ticareti (2007)[16]

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Dış ticaret hacmi (1000 $)	İhracat (1000 $)	İthalat (1000 $)	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%)
	TR	Türkiye	277.334.465	107.271.750	170.062.715	63,08
1	TR10	İstanbul	157.816.987	59.278.268	98.538.719	60,16
2	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	30.585.979	9.483.663	21.102.316	44,94
3	TR51	Ankara	20.986.251	4.221.009	16.765.242	25,18
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	17.676.361	9.609.652	8066709	119,13
5	TR31	İzmir	13.389.281	6.388.981	7.000.300	91,27
6	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4.825.873	1.513.090	3.312.783	45,67
7	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	4.758.762	2.442.317	2.316.445	105,43
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**4.668.390**	**2.031.407**	**2.636.983**	**77,04**
…	….	….	….	….	….	….
24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	201.025	138.346	62.679	220,72
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	196.465	177.020	19.445	910,36
26	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	70.757	28.540	42.217	67,60

Kaynak: TÜİK (2007).

5.1.4 Bankacılık

Türkiye'de 2008 yıl sonu itibarıyla 45 mevduat, kalkınma ve yatırım bankası ve bu bankalara ait 81 il ve 882 ilçede toplam 8737 şube bulunmaktadır. Dört banka 81 ilin tamamında faaliyet göstermektedir. Bu bankalardan üçü kamu bankası, biri özel bankadır. Sadece bir kamu bankası 882 ilçede faaliyet gösterirken, iki banka sırasıyla 428 ve 381 ilçede faaliyet göstermektedir. 50'den fazla ilde faaliyet gösteren banka sayısı 13'tür. Toplam 45 bankadan 14'ü ise sadece bir ilde faaliyet göstermektedir.

[16] Dış ticaret hacmine göre sıralanmıştır.

Tablo 31: Düzey 2 bölgelerinin mevduat durumu (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Mevduat (milyon TL)	Kişi başına mevduat (TL)
1	TR51	Ankara	73.958	16.258
2	TR10	İstanbul	190.809	15.028
3	TR31	İzmir	26.087	6872
4	*TR*	*TÜRKİYE*	***418.509***	***5852***
5	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	11.897	4732
6	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	12.276	4590
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	14.808	4301
8	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	3803	3726
9	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	5335	3551
10	TR22	Balıkesir, Çanakkale	5668	3531
11	**TR62**	**Adana, Mersin**	**12.745**	**3512**
…				
24	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	1950	636
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1040	529
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	1000	501

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, (2008).

Banka şubelerine ait 2008 yılı verilerinin Düzey 2 istatistiki bölge birimleri itibarı ile sınıflandırılması sonucu Çukurova Bölgesi 367 şube ve yüzde 4,20'lik pay ile 26 bölge arasında 7. Sıradadır (Tablo 31). Türkiye nüfusunun yaklaşık yüzde 29'una sahip olan üç büyük ilde, toplam mevduatın yaklaşık yüzde 70'i ve toplam kredilerin yaklaşık yüzde 60'ı bulunmaktadır. İstanbul, Ankara ve İzmir bölgelerinin mevduattan aldıkları pay; İstanbul, Ankara, İzmir ve Antalya bölgelerinin ise kredilerden aldıkları pay, nüfus paylarına oranla yüksektir. TR62 Çukurova Bölgesi'nin de aralarında bulunduğu tüm diğer bölgelerde nüfusa oranla kredi ve mevduat payları düşüktür.

Kişi başına en yüksek mevduat 2008 yılında ortalama 16.258 TL ile Ankara'dadır. Bu bölgeyi 15.028 TL ile İstanbul ve 6872 TL ile İzmir bölgeleri izlemektedir. Çukurova Bölgesi'nde kişi başına düşen mevduat miktarı ise 3512 TL olup bu miktar 5852 TL olan Türkiye ortalamasının hayli altındadır. Kişi başına mevduatın en düşük olduğu bölge, ortalama 501 TL ile TRB2 Ortadoğu Anadolu Bölgesi'dir.

5.1.5 Yabancı Doğrudan Yatırım (YDY)[17]

Çukurova Bölgesi 571 adet yabancı sermayeli firma sayısıyla Türkiye'deki toplam yabancı sermayeli firmaların %2,5'ine sahip olup Düzey 2 bölgeleri içinde 6. sırada bulunmaktadır (Tablo 32). Sıralamada Çukurova'nın üzerinde bulunan bölgeler Türkiye'nin en gelişmiş illeri olan İstanbul, Ankara, İzmir ve de turizm karakteriyle öne çıkan TR61 ve TR32 bölgeleridir.

Tablo 32: Düzey 2 bölgelerinde yabancı doğrudan yatırım (31.12.2009 itibarıyla)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yabancı sermayeli firma sayısı
	TR	Türkiye	23.375
1	TR10	İstanbul	12.915
2	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	2953
3	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	1821
4	TR51	Ankara	1559
5	TR31	İzmir	1373
6	**TR62**	**Adana, Mersin**	**571**
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	533
….	….	….	….
24	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	9
25	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	8
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	7

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

5.1.6 Kamu Yatırımları

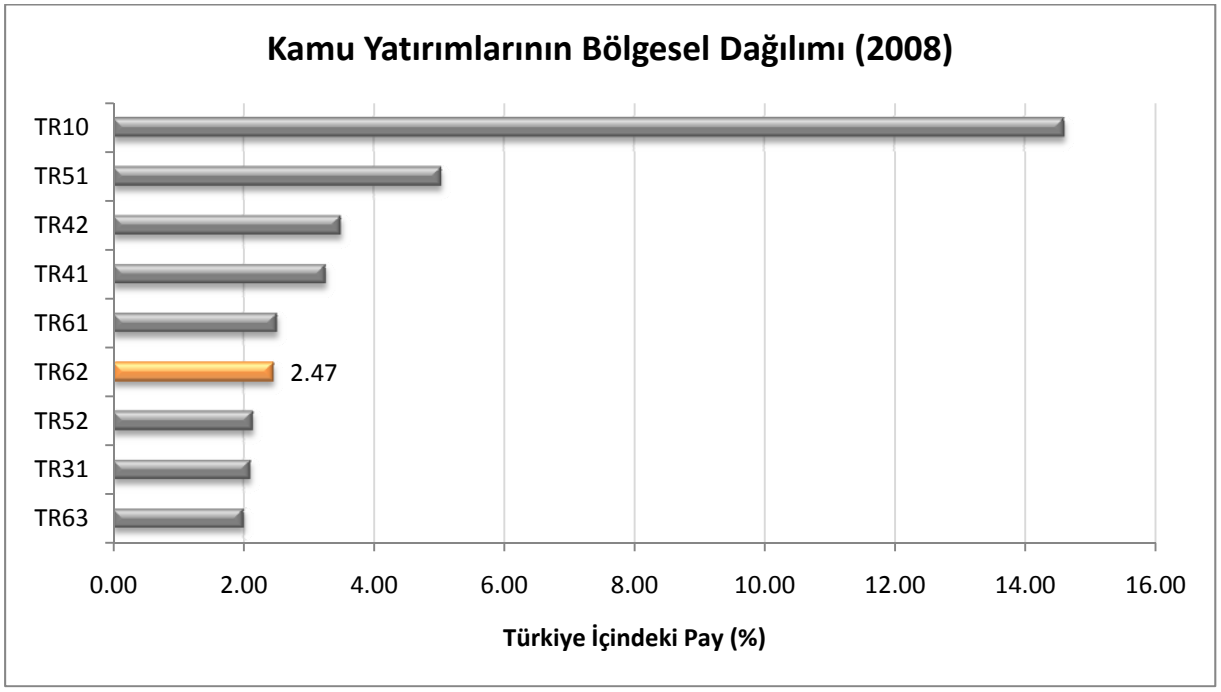
2008 yılı verileriyle yapılan analiz neticesinde Türkiye nüfusunun yüzde 5,07'lik kısmını barındıran Çukurova Bölgesi'nin toplam kamu yatırımlarından aldığı pay yüzde 2,47 olup nüfusuna oranla düşük kalmaktadır. TR10 İstanbul Bölgesi'nin %14,6 payla en yüksek kamu yatırımını alan bölge olduğu sıralamada Çukurova Bölgesi, İstanbul, Ankara, Bursa ve Kocaeli gibi gelişmiş bölgelerin ardından gelmektedir.

Kamu yatırımlarının il bazında dağılımı incelendiğinde İstanbul ili yaklaşık 3203 milyon TL ve yüzde 15 oranıyla başta yer almaktadır. İstanbul'u yaklaşık 1107 milyon TL ve yüzde 5 oranıyla Ankara, 487 milyon TL ve yüzde 2 oranıyla Bursa izlemektedir. Çukurova Bölgesi

[17] Bu çalışma kapsamında YDY ile ilgili tespitlerde bulunurken yalnızca yabancı sermayeli firma sayılarından faydalanılmıştır çünkü 17.06.2003 tarihinde yürürlüğe giren 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile yabancı sermayeli şirketlerin ve şubelerin kuruluşu ve faaliyetlerine ilişkin izin sistemi kaldırılmış olduğundan izine dayalı istatistikler o tarihten itibaren yayınlanmamaktadır.

illerinden Mersin yaklaşık 295 milyon TL kamu yatırımı ve yüzde 1,4 oranıyla sıralamada 7., Adana ise yaklaşık 245 milyon TL ve yüzde 1,1 oranı ile 11. sırada yer almaktadır.

Şekil 99: Kamu yatırımlarının bölgesel dağılımı (2008)

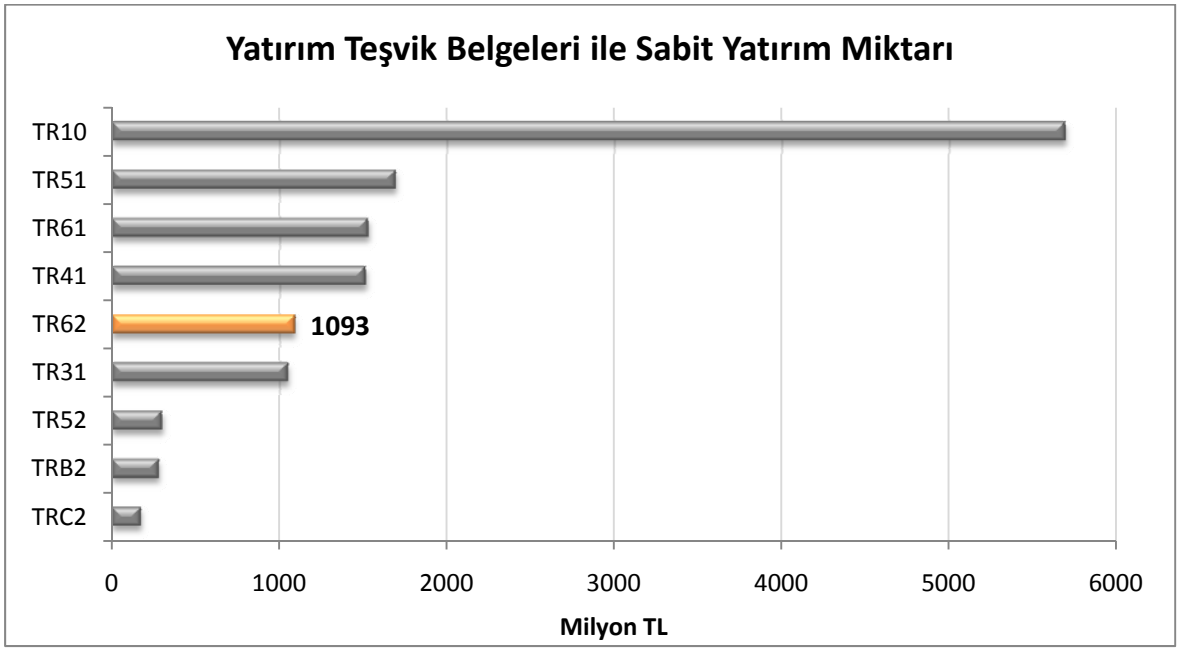

Kaynak: DPT (2008).

5.1.7 Yatırım Teşvikleri

2008 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de verilen yatırım teşvik belgeleri içerisinde TR62 Çukurova Bölgesi, toplam 91 belge, yaklaşık 1093 milyon TL sabit yatırım ve 3036 kişi istihdamı ile Türkiye toplamının yatırım itibarıyla %3,9'unu oluşturmaktadır. Bölge bu oranla Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri arasında İstanbul, Ankara, Antalya ve Bursa'dan sonra 5. sırada bulunmaktadır.

Şekil 100: Yatırım teşvik belgeli sabit yatırım miktarının bölgesel dağılımı (2008)

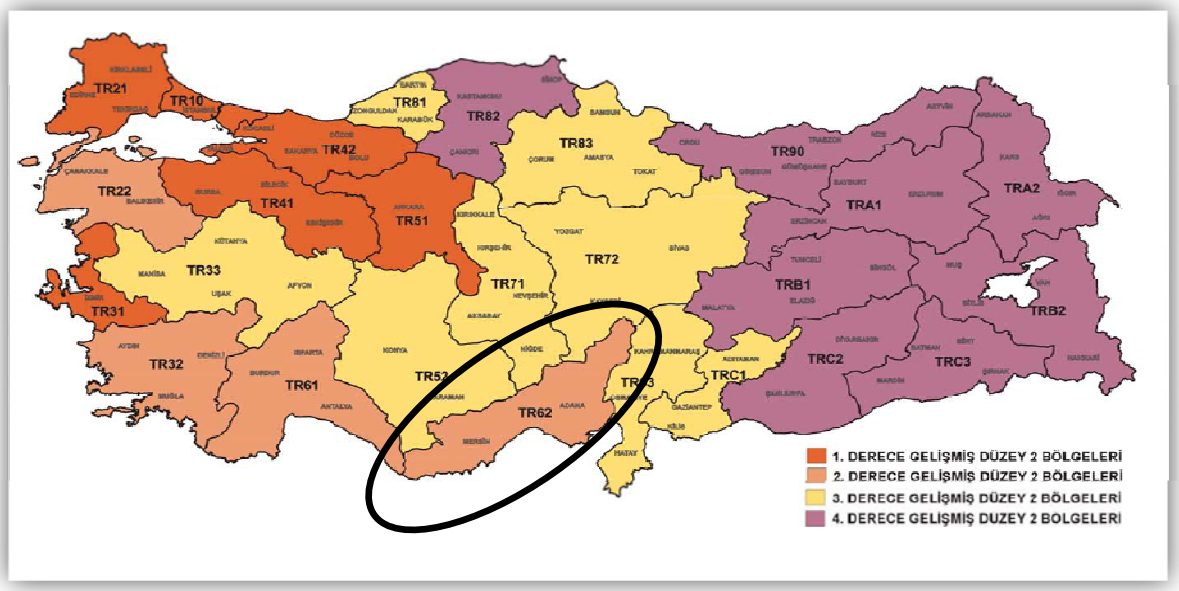

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2008).

5.1.7.1 Yeni Yatırım Teşvik Sistemi

Yeni yatırım teşvik sistemi, 27290 sayılı ve 16 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar" ve 27302 sayılı ve 28 Temmuz 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Uygulanmasına İlişkin Tebliğ" ile düzenlenmiştir. Bu sistem dahilinde teşvik belgesi alabilecek olan yatırımlar dört gruba ayrılabilir: *genel teşvik sisteminden yararlanacak yatırımlar, bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar, büyük ölçekli yatırımlar* ve *Ar-Ge ve çevre yatırımları*. Bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvik araçları, Düzey 2 bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralanmaları göz önüne alınarak belirlenen dört ayrı kademe için farklı şekillerde uygulanacaktır (Şekil 101). Çukurova Bölgesi 2. kademe gelişmiş bölgeler arasında değerlendirilmektedir.

Şekil 101: Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre Düzey 2 bölgeleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

Kullanılacak olan teşvik araçları; kurumlar/gelir vergisi indirimi, SSK primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanması, faiz desteği, yatırım yeri tahsisi, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetidir. Teşvik sisteminin detayları EK-1'de yer almaktadır.

5.1.8 İnovasyon

İnovasyon, yeni veya önemli derecede iyileştirilmiş bir ürün (mal, hizmet) veya süreç, yeni bir pazarlama yöntemi ya da yeni bir organizasyonel yöntemin işletme içi uygulamalarda, işyeri organizasyonunda veya dış ilişkilerde gerçekleştirilmesidir[18]. OECD ve AB literatüründe inovasyon kavramı, hem sürece hem de sonuca işaret etmesi ile çift yönlü bir kavramdır[19].

Globalleşen bir dünyada, rekabetçiliğin ve büyümenin anahtarı olan inovasyonun önemi giderek artmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uzun yıllardır tartışıla gelen inovasyon, Türkiye gündeminde de yerini almış, strateji ve politikaların oluşturulmasında öncelik verilen bir konu haline gelmiştir.

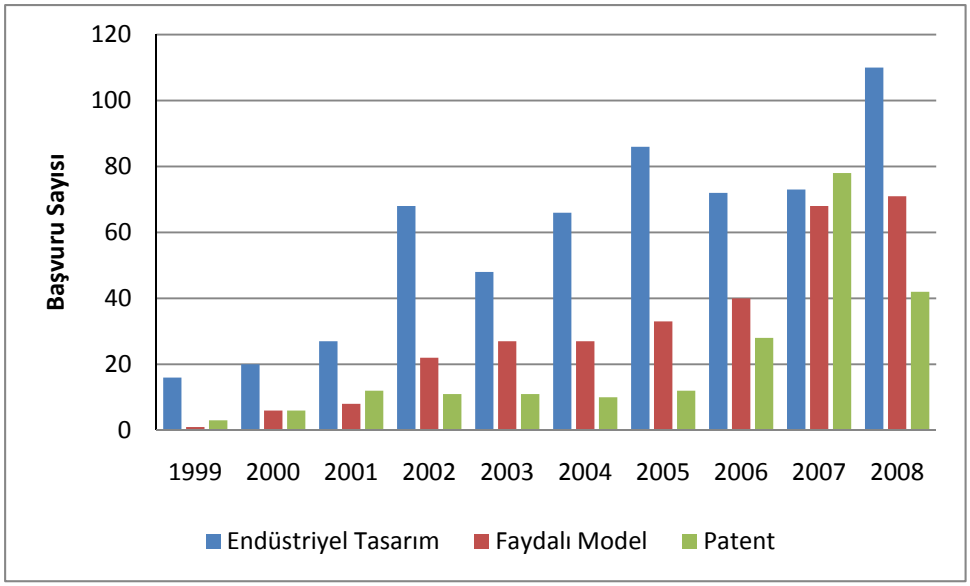
[18] Oslo Kılavuzu (2005).
[19] Şahin, A. (2009), Mersin'de faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yenilik faaliyetlerinin ölçülmesi, Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10 (2) 2009, 259-271.

İnovasyonun ve öneminin ciddi anlamda farkında olmak ve kendini geliştirmek, inovasyonu sadece bilim ve teknoloji alanından ibaret görmemek, inovasyonun finansmanı için ayrılan kaynakları yeterli düzeye çıkarmak, yasal düzenlemelerle inovasyonu kolaylaştırmak ve inovasyon ile ilgili eğitim ve danışmanlık hizmetlerini artırmak, Avrupa Komisyonu'nun bu konuda geliştirilmesini beklediği başlıklardır.

Rekabet gücünün artırılması ve bölgesel gelişmenin sağlanması, Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın stratejik amaçları arasında yer almakta ve gelişme eksenleri olarak işaret edilmektedir. Bölgede bulunan 3 üniversite ile 2 teknokent, rekabet ve bölgesel gelişmenin Ar-Ge ve inovasyon ayaklarının desteklenmesi anlamında önemli yapılardır. Mersin'de AB 6. Çerçeve Programı kapsamında desteklenmekte olan "RIS-Mersin Projesi", Türkiye'de yürütülen ilk RIS (Regional Innovation Strategy - Bölgesel İnovasyon Stratejisi) projesidir. 2006-2016 yıllarını kapsayan proje, Mersin Valiliği liderliğinde, ODTÜ-Teknokent'in koordinatörlüğünde, Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin Üniversitesi, Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi ve Yunanistan'ın Epirus Bölgesi İş Geliştirme ve İnovasyon Merkezi'nin katılımıyla yürütülmekte olup, projenin uygulama aşamasına geçilmiştir.

Bölgenin inovasyon alanındaki durumunu ve konumunu ortaya koymak adına patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım verileri incelenecektir.

Şekil 102: Çukurova Bölgesi'nde patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvuruları (1999-2008)

Kaynak: TPE (2008).

5.1.8.1 Patent ve Faydalı Model

"Bir buluş için buluş sahibine devlet tarafından verilen bir patent, buluş sahibinin izni olmadan başkalarının buluşu üretmesini, kullanmasını veya satmasını belirli bir süre boyunca engelleme hakkı vermektedir. Patentli bir buluş; tıpkı işle ilgili alınıp, satılabilen, kiralanıp, kiraya verilebilen diğer mallar gibi buluş sahibinin mülkiyeti haline gelir. Patentler alındıkları ülkeler için hak sahipliği doğurur. Türkiye'de alınmış bir patent, sadece Türkiye içinde sahibine hak sağlamaktadır ve patentli ürünleri başkalarının Türkiye'ye ithal etmesi durumunda, hak sahibine ithali durdurma hakkı verir." (TPE)

Tablo 33, Düzey 2 bölgelerinin 2008 yılı patent başvurularını göstermektedir. Bölge 2008 yılında, 102 adet patent başvurusu ile 26 bölge arasında 9. sırada yer almaktadır. 8. sırada yer alan TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) Bölgesi'nin 110; 10. sırada yer alan TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) Bölgesi'nin ise 90 adet başvurusu bulunmaktadır.

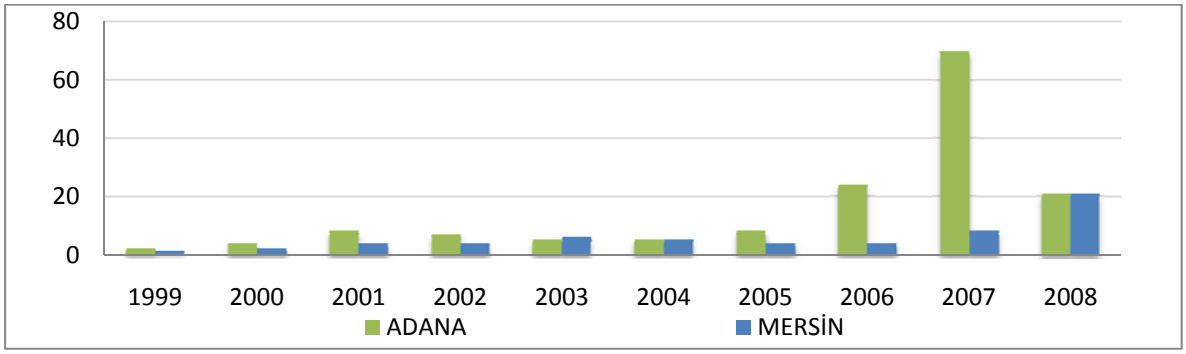
Tablo 33: Çukurova Bölgesi patent başvuru sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Patent başvuru sayısı
1	TR10	İstanbul	1800
2	TR51	Ankara	361
3	TR31	İzmir	293
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	280
5	TR42	Kocaeli,Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	165
6	TR52	Konya, Karaman	162
7	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	138
8	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	110
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**102**
10	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	90
…			
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	4
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0

Kaynak:TPE (2008).

Şekil 103, Adana ile Mersin'in 1999-2008 yılları arasındaki patent başvuru sayılarını göstermektedir. Adana ile Mersin arasındaki farkın kapanma eğiliminde olduğu, Adana'nın 2007 yılında 70 başvuru ile en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir.

Şekil 103: Patent başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)

Kaynak: TPE (2008).

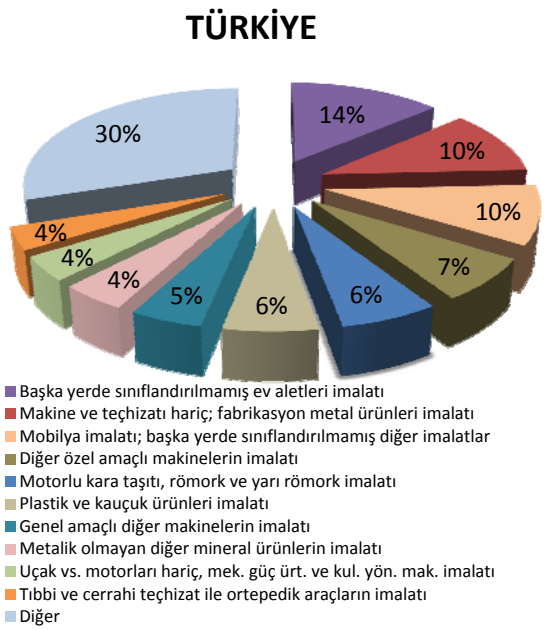
Şekil 104, bölgedeki patent başvurularının %86'sını oluşturan ilk 10 sektör ile Türkiye'deki toplam patent başvurularının %70'ini oluşturan ilk 10 sektörü, 2007 yılı verileri ile göstermektedir. Şekiller karşılaştırıldığında, motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı, makine ve teçhizatı hariç fabrikasyon metal ürünleri imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri imalatı, genel amaçlı diğer makinelerin imalatı, tıbbi ve cerrahi teçhizat ile ortopedik araçların imalatı, mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar, metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı ve plastik ve kauçuk ürünleri imalatının, her iki grupta da yer aldığı görülmektedir.

Şekil 104: Çukurova Bölgesi ve Türkiye'deki patent başvurularının sektörel dağılımı (ilk 10 sektör) (2007)

Çukurova Bölgesi'ndeki patent başvurularının sektörel dağılımı (ilk 10 sektör)

Türkiye'deki patent başvurularının sektörel dağılımı (ilk 10 sektör)

Kaynak: TPE (2008).

Türkiye'nin 2008 yılı faydalı model başvuruları sıralamasında bölge, 41 adet başvuru ile 9. sırada yer almaktadır. TR32 Bölgesi 53 başvuru ile 8. sırada; TR21 Bölgesi ise 33 başvuru ile 10. sırada yer almaktadır.

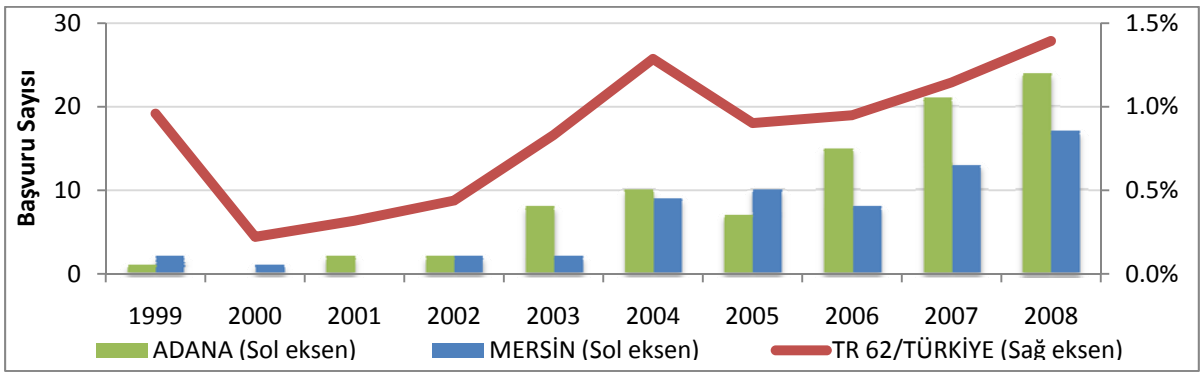
Tablo 34: Çukurova Bölgesi faydalı model başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Faydalı model başvuru sayısı
1	TR10	İstanbul	886
2	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	166
3	TR31	İzmir	156
4	TR51	Ankara	121
5	TR52	Konya, Karaman	91
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	73
7	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	64
8	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	53
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**41**
10	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	33
.....			
24	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0

Kaynak: TPE (2008).

Şekil 105 ise Adana ve Mersin'in faydalı model başvurularının artış eğiliminde olmakla beraber düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir. Faydalı model başvuruları, Türkiye'deki toplam faydalı model başvurularının en fazla %1,4'lük kısmını oluşturabilmektedir.

Şekil 105: Faydalı model başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)

Kaynak: TPE(2008).

5.1.8.2 Endüstriyel Tasarım

554 sayılı Endüstriyel Tasarımların Korunmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'de, "Tasarım, bir ürünün tümü, veya bir parçası veya üzerindeki süslemenin, çizgi,

şekil, biçim, renk, doku, malzeme veya esneklik gibi insan duyuları ile algılanan çeşitli unsur veya özelliklerinin oluşturduğu bütünü ifade eder." tanımlaması yer almaktadır.

Çukurova Bölgesi endüstriyel tasarım başvuruları sıralamasında 110 başvuru ile 10. sırada yer almaktadır.

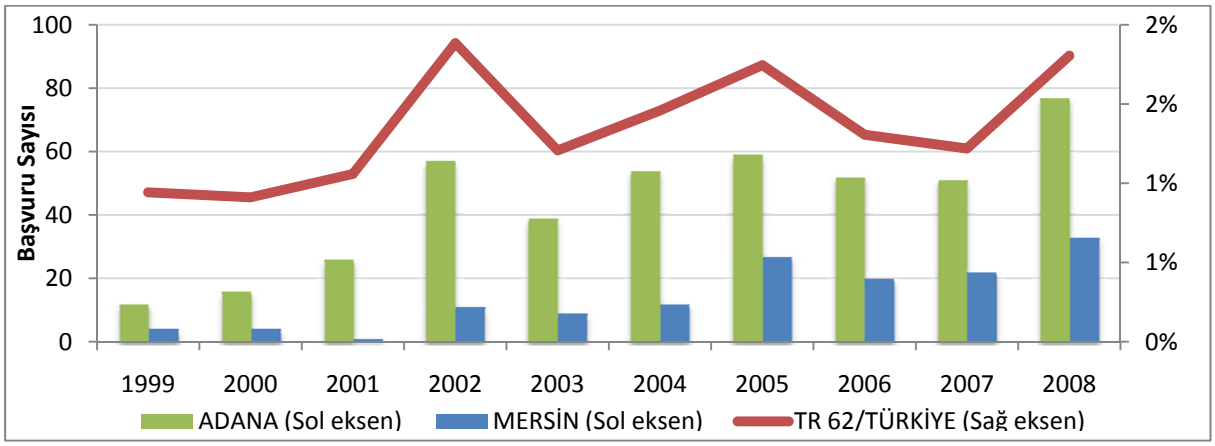
Tablo 35: Çukurova Bölgesi endüstriyel tasarım başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Endüstriyel tasarım başvuru sayısı
1	TR10	İstanbul	3082
2	TR51	Ankara	517
3	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	498
4	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	376
5	TR31	İzmir	350
6	TR52	Konya, Karaman	196
7	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	194
8	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	161
9	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	142
10	**TR62**	**Adana, Mersin**	**110**
	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	105
…			
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	1
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1
26	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0

Kaynak:TPE (2008).

Bölgenin Türkiye endüstriyel tasarım başvuruları içindeki payı %2'yi geçmemekle beraber, Adana ilinin başvuruları Mersin ilinin başvurularının önünde gitmektedir.

Şekil 106: Endüstriyel tasarım başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)

Kaynak: TPE (2008).

5.1.9 Markalaşma

"Marka, bir işletmenin mal ve/veya hizmetlerini bir başka işletmenin mal ve/veya hizmetlerinden ayırt etmeyi sağlaması koşuluyla, kişi adları dahil, özellikle sözcükler, şekiller, harfler, sayılar, malların biçimi veya ambalajları gibi çizimle görüntülenebilen veya benzer biçimde ifade edilebilen, baskı yoluyla yayımlanabilen ve çoğaltılabilen her türlü işarettir." (TPE)

Düzey 2 bölgelerinin 2008 yılı marka başvuruları incelendiğinde, TR62 Çukurova Bölgesi 1842 başvuru ile 8. sırada yer almaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir'in ilk üç sırada yer aldığı tabloda, 7. sırada yer alan TRC1 Bölgesi'nin 1891; 9. sırada yer alan TR52'nin ise 1779 başvurusu olduğu görülmektedir.

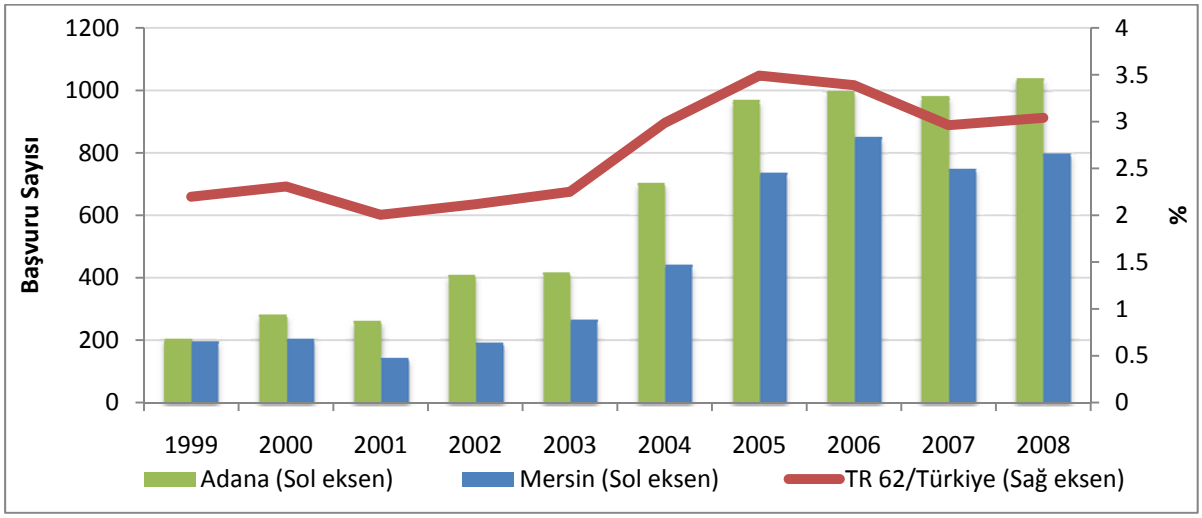
Tablo 36: Çukurova Bölgesi marka başvuru sayılarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2008)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Marka başvuru sayısı
1	TR10	İstanbul	31500
2	TR51	Ankara	4585
3	TR31	İzmir	3295
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	2895
5	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	2060
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1986
7	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	1891
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**1842**
9	TR52	Konya, Karaman	1779
…			
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	164
25	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	112
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	59

Kaynak: TPE (2008).

Adana ve Mersin illerinin 1999-2008 marka başvurularını gösteren Şekil 107, Adana'nın daha fazla sayıda başvuru yaptığını göstermektedir. On yıllık süre içerisinde illerin başvuru sayısı 200 seviyelerinden 800-1000 seviyelerine ulaşmıştır. Türkiye'nin toplam marka başvurusunda oldukça küçük bir paya sahip olan bölge, 2008 yılında 1842 başvuru ile %3 düzeyinde katkı sağlamaktadır.

Şekil 107: Marka başvuru sayıları (Adana-Mersin) (1999-2008)

Kaynak: TPE (2008).

5.2 Ekonomik Altyapı

Bu bölümde TR62 Düzey 2 Çukurova Bölgesi'nde yer alan, ekonomik faaliyetlerin gerçekleştirilmesinde ve bölgenin kalkınmasında önemli rol oynayan altyapı oluşumları değerlendirilmiştir.

5.2.1 Organize Sanayi Bölgeleri- Endüstri Bölgeleri

Organize Sanayi Bölgeleri, "Sanayinin uygun görülen alanlarda yapılanmasını sağlamak, çarpık sanayileşme ve çevre sorunlarını önlemek, kentleşmeyi yönlendirmek, kaynakları rasyonel kullanmak, bilgi ve bilişim teknolojilerinden yararlanmak, sanayi türlerinin belli bir plan dahilinde yerleştirilmesi ve geliştirilmesi" (4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu) amacıyla; gerekli sosyal, fiziksel ve idari altyapıları oluşturulmuş, sınırları belirlenmiş, sanayiye tahsis edilmiş bölgelerdir.

Türkiye'de 261 adet Organize Sanayi Bölgesi (OSB) bulunmaktadır. TR62 Çukurova Bölgesinde ise toplam dört adet OSB bulunmaktadır. BU OSB'lerin ikisi Adana'da diğer ikisi ise Mersin'dedir. Özellikle Adana Hacı Sabancı OSB ile Mersin Tarsus OSB, bölgedeki diğer OSB'lere (Kozan ve Silifke OSB) göre daha gelişmiş durumdadır.

a. Adana Hacı Sabancı OSB

Adana Hacı Sabancı OSB, 1225 hektarlık bir alan üzerine kuruludur ve toplam 434 parselden oluşmaktadır. Bu parsellerin 427 adedinin tahsisi yapılmış durumdadır. OSB'de halen üretimde olan 263 adet firma bulunmaktadır. OSB'deki toplam istihdam edilen kişi sayısı 18.500'dür. OSB'de atıksu arıtma tesisi ve çevre laboratuarı mevcuttur. OSB'de yer alan ağırlıklı sektörler tekstil, metal, gıda, plastik ve kimyadır.

b. Mersin Tarsus OSB

Mersin Tarsus OSB, 658 hektarlık bir alan üzerine kuruludur ve toplam 155 parselden oluşmaktadır. Bu parsellerin tamamının tahsisi yapılmış durumdadır. OSB'de halen üretim 105 adet firma bulunmaktadır. OSB'deki toplam istihdam edilen kişi sayısı 5500'dür. OSB'de atıksu arıtma tesisi ve çevre laboratuarı mevcuttur. OSB'de yer alan ağırlıklı sektörler metal eşya, kimya ve plastik sanayi, gıda sanayi, tekstil ve taşa ve toprağa dayalı sanayidir.

c. Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi

Şekil 108: Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi

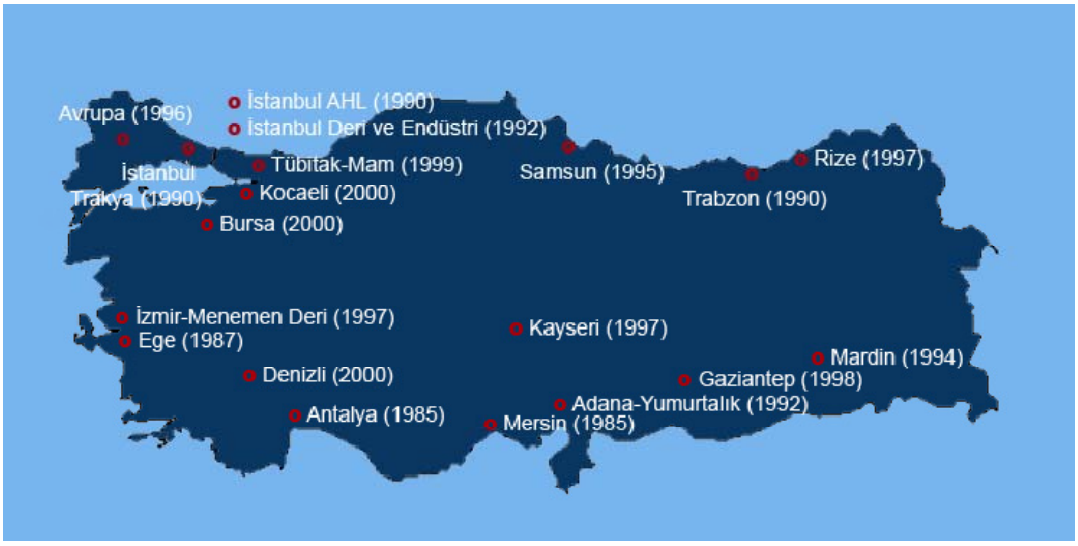
Endüstri bölgeleri, ülke ekonomisinin gelişmesini ve teknoloji transferini sağlamak, üretim ve istihdamı artırmak, yatırımları teşvik etmek, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarını Türkiye'de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişini artırmak amacıyla; Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın önerisi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilen bölgelerdir (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı). Endüstri Bölgelerinin organize sanayi bölgelerinden en temel farkları, bölgenin hazine adına kamulaştırılan bir alan olması, altyapısının Sanayi ve Ticaret bakanlığı tarafından yapılması, bölgedeki parsellerin irtifak hakkı tesis edilmesi yöntemiyle yatırımcıların kullanımına sunulmasıdır.

Bu kapsamda, Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi 19.9.2007 tarihli Bakanlar kurulu kararı ile kurulmuş olup, sınırları ile ilgili son düzenleme 04.01.2010 yılında yapılmıştır (Şekil 108). Yaklaşık 13.500 dönüm arazi tahsis edilmiş olan bölge henüz faaliyete geçmemiştir.

5.2.2 Serbest Bölgeler

Genel olarak serbest bölgeler; ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerlerdir.

Şekil 109:Türkiye'deki Serbest Bölgeler

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Türkiye'de faal durumda 19 adet Serbest Bölge bulunmaktadır. Mersin Serbest Bölgesi, Antalya Serbest Bölgesi ile birlikte Türkiye'de ilk iki serbest bölgeden biridir. Çukurova Bölgesi'nde biri Yumurtalık diğeri Mersin'in merkezinde olmak üzere iki adet Serbest Bölge mevcuttur. Faal durumdaki 19 serbest bölge arasında Mersin Serbest Bölgesi istihdam bakımından 2. sıradadır (Tablo 37). Yumurtalık Serbest Bölgesi ise henüz yeni yapılanmakta olan bir bölge olmasının etkisiyle 13. sıradadır.

Tablo 37: Türkiye'deki Serbest Bölgelerdeki istihdam, 2009

Sıra	Serbest Bölge	Çalışan sayısı
1	Ege	13.846
2	**Mersin**	**6.219**
3	Bursa	6.341
⋮	⋮	⋮
12	İstanbul Trakya	1.328
13	**Adana-Yumurtalık**	**227**
14	Gaziantep	164
⋮	⋮	⋮
17	Denizli	42
18	Rize	13
19	Mardin	15

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Ticaret hacmi bakımından değerlendirildiğinde, Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin yeri değişmezken, Mersin Serbest Bölgesi 4. sıraya gerilemektedir (Tablo 38) .

Tablo 38: Türkiye'deki Serbest Bölgelerin ticaret hacmi, 2009

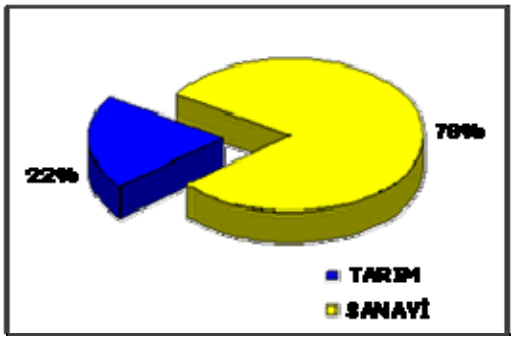
Sıra	Bölge	Ticaret hacmi (1000 ABD $)
1	İstanbul Deri	3.867.187
2	İstanbul Atatürk Havalimanı	2.954.765
3	Ege	2.658.772
4	**Mersin**	**1.918.637**
5	İstanbul Trakya	1.190.035
⋮	⋮	⋮
12	Menemen Deri	280.040
13	**Adana-Yumurtalık**	**172.937**
14	TÜBİTAK MAM Tek.	164.828
⋮	⋮	⋮
16	Samsun	37.290
17	Denizli	33.079
18	Rize	6.507

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Mersin Serbest Bölgesi

Mersin Serbest Bölgesi, Mersin Limanı'nın yanında kurulu bulunmaktadır. Bölgede, üretim ve üretimde kullanılan ham madde ve ara maddelerin alım-satımı, depolanması, markalanması, ambalajlanması, etiketlenmesi, sergilenmesi ve bakım-onarımı yapılabilmektedir. Bölge sosyal tesislere sahiptir.

Şekil 110: Mersin Serbest Bölgesi'ndeki ticaret hacminin sektörlere göre dağılımı

Kaynak: MESBAŞ.

Bölgede büyük ölçüde sanayiye dayalı bir ticaret söz konusudur. Bunun yanında bir miktar da tarımsal ürünlerin ticareti mevcuttur (Şekil 110). Bölgede yer alan firmaların yarısından çoğu alım-satım faaliyetleri yürütmekte iken ancak beşte biri üretim faaliyeti göstermektedir. Bu durum Serbest Bölge'nin karakter olarak üretim odaklı olmadığını göstermektedir (Tablo 37).

Tablo 39: Mersin Serbest Bölgesi'ndeki firmaların faaliyet konularına göre dağılımı

	Yerli	Yabancı	Yerli-yabancı	Toplam
Alım — satım	211	39	43	293
Bankacılık — sigortacılık	5	0	2	7
Kiralama	75	5	8	88
Üretim	89	4	10	103
Depolama	45	4	6	55
Diğer	5	0	0	5
Toplam	430	52	69	551

Kaynak: MESBAŞ.

Yumurtalık Serbest Bölgesi

450 hektarlık bir alana sahip Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi, Adana'nın Yumurtalık ilçesinde Toros Limanı yanında yer almaktadır. Türkiye'nin en büyük araziye sahip serbest bölgelerinden birisidir. Bölge, ağır sanayiye yönelik olarak tasarlanmıştır. Bölgede halen 21 adet firma faaliyet göstermektedir. Firmaların faaliyet kolları kimyasal ve yapı malzemeleri üretimidir. Tersanecilik alanında iki adet firma da kuruluş aşamasındadır.

5.2.3 Limanlar

Bölgede yolcu ve yük taşımacılığına yönelik olarak 7 adet önemli liman ve iskele bulunmaktadır (Tablo 40). Bu limanlar arasında ticaret limanı olarak öne çıkan liman, Mersin Limanı'dır. BOTAŞ Limanı ise ham petrol taşımacılığında önem kazanmış bir limandır.

Tablo 40: Çukurova Bölgesi'ndeki önemli limanlar, iskeleler

Liman/iskele adı	Türü	Kuruluş	Hizmet türü	3.şahsa hizmet?	Rıhtım, iskele sayısı	Uzunluk (azami)	Derinlik (m)
Toros Terminali	Özel	Toros Gübre	Yük	Evet	9	187	16
BOTAŞ Limanı	Kamu	BOTAŞ Gn. Md.	Özel Amaçlı	Hayır	4	1850	29
Anamur İskelesi	Belediye	Anamur Belediyesi	Yolcu	Evet	1	183	4,5
Mersin Limanı	Özel	AkFen	Yolcu-Yük	Evet	21	490	13
MESBAŞ Rıhtımı	Özel	Mesbaş	Yük	Evet	3	380	9,3
SEKA-Taşucu Limanı	Kamu	SEKA	Yolcu-Yük-Özel Amaçlı	Evet	6	180	9,6
Taşucu Belediye Limanı	Belediye	Taşucu Belediye Bşk.	Yolcu	Evet	1	90	4,5

Kaynak: Denizcilik Müsteşarlığı.

5.2.3.1 Mersin Limanı

21 tane rıhtımı bulunan limanda, büyüklüğüne göre aynı anda 30'a yakın gemiye yükleme- boşaltma hizmeti verilebilmektedir (Tablo 41). Yılda ortalama 15.000.000 ton yük elleçlemesi yapılmaktadır.

Tablo 41: Mersin Limanı bilgileri

Liman kapasitesi	
Konteyner elleçleme kapasitesi	**2.500.000 teu / yıl**
Genel kargo elleçleme kapasitesi	500.000 ton / yıl
Dökme katı & dökme sıvı elleçleme kapasitesi	4.000.000 ton / yıl
Roro kapasitesi	50.000 adet-araç /yıl
Rıhtımlar	
Rıhtımlar 8-11 **Rıhtımlar 12-13** **Rıhtımlar17-19**	675 m derinlik 14 m-10 m 300 m derinlik 12 m 495 m derinlik 12 m
Rıhtımlar 2-3	275 m derinlik 10 m
Rıhtımlar 5	140 m derinlik 10 m
Bugüne kadar yanaştırılan en uzun gemi:	Uzunluk 304 m genişlik 40.0 m
Hedeflenen gemi kapasitesi	7,500 ~ 8,000 teu
Rıhtım vinçleri	
Gantry vinç	5
Mobil vinç (mhc)	5
Pilotaj-römorkör-palamar servisleri	24 saat

Kaynak: Mersin Uluslararası Liman İşletmeciliği.

5.2.4 Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (Teknopark)

2001 yılında 4691 sayılı yasayla kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgelerinin amacı kısaca üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliğinin sağlanması, ileri teknoloji araştırmaları ve çalışmalarını desteklenmesi ve bu araştırmaların ekonomik değere dönüşmesini sağlanmasıdır. Bunu sağlamak üzere bu bölgelerde yer alacak firmalara yönelik bir takım destek ve muafiyetler düzenlenmiştir. Kasım 2009 tarihi itibarıyla 37 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi (Ankara 6 adet, İstanbul 5 adet, Kocaeli 3 adet, İzmir, Konya, Antalya, Kayseri, Trabzon, Adana, Erzurum, Mersin, Isparta, Gaziantep, Eskişehir, Bursa, Denizli, Edirne, Elazığ, Sivas, Diyarbakır, Tokat, Sakarya, Bolu, Kütahya, Samsun ve Malatya illeri) kurulmuştur. Bu bölgelerin 21 adedi halen faaliyet göstermektedir.

Çukurova Bölgesi'nde yukarıda da belirtildiği üzere 2 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmaktadır. Mersin'de Mersin Üniversitesi bünyesinde"Technoscope", Adana'da ise Çukurova Üniversitesi bünyesinde "Teknokent" adlarıyla faaliyet göstermektedirler.

a. Mersin Technoscope

TechnoScope için Mersin il sınırları içinde farklı işlevlere sahip iki farklı alan tahsis edilmiştir: Mersin Üniversitesi Kampüsü, Mersin Tarsus Organize Sanayi Bölgesi Kampüsü. Toplamda 64 ofisle hizmet verecek olan kampüs, Mersin Üniversitesi akademisyenlerine daha kolay ulaşım ve üniversitenin imkanlarından faydalanmayı sağlayacaktır. Mersin-Tarsus Organize Sanayi Bölgesi içinde ayrılmış olan alanda kurulan ikinci birim ise konumu itibarıyla teknoloji geliştirme faaliyetlerinin endüstriyel üretimle bir arada yürütülebilmesine olanak sağlamaktadır. OSB içinde Teknopark üç farklı binadan oluşmaktadır. 50.000 $m^{2'}$lik bir alan üzerine kurulmuştur: 16 ofisten oluşan idare binası, laboratuarları içeren TEKMER binası ve konferans salonu. Toplam 1622 m^2 kullanılabilir alanı bulunan bu kampüste 738 $m^{2'}$lik alan 17 firma tarafından kullanılmaktadır, doluluk oranı %50'dir. Bu firmalar, yazılım, yenilenebilir enerji, otomotiv, sanal mühendislik, medikal tasarım, gıda ve elektronik sektörlerinde faaliyet göstermektedirler. (Mersin Technoscope)

b. Çukurova Teknokent

Yönetici şirket, Çukurova Teknoloji Geliştirme Bölgesi A.Ş., 17.05.2005 tarihinde kurulmuştur. Bölge, Çukurova Üniversitesi yerleşkesi içerisinde yer alan 859,585 hektarlık alandır. Bölgenin altyapı ve bina inşaatı çalışmaları halen devam etmektedir. (Çukurova Teknokent)

5.3 Ekonomik Faaliyetler

Yukarıdaki bölümde, bölgenin pek çok alanda Türkiye içerisindeki yeri global rakamlarla tespit edilmeye çalışılmıştı. Bölgedeki ekonomik faaliyetler, Adana ve Mersin illerinde faaliyet gösteren işletmelerin sektörel dağılımları, bölgedeki genel ekonomik durum, bölge içindeki faaliyetlerin farklılıkları ve ayrıca bu değerlerin zaman içerisindeki değişimi (eğilimler) bölgenin ekonomik durumunu analiz etme amaçlı olarak bu bölümde incelenecektir.

Bu bölümde kullanılan veriler farklı kurumlardan elde edildiği için birbirinden farlılık gösterebilmektedir. Verilerin taşıdığı detay seviyesi de (zaman, istihdam, sektör ayrıntısı vs.) bu yüzden farklılık göstermektedir. Çalışmalarda tutarlılık sağlamak amacıyla her veri seti kendi içerisinde analiz amaçlı olarak kullanılmıştır.

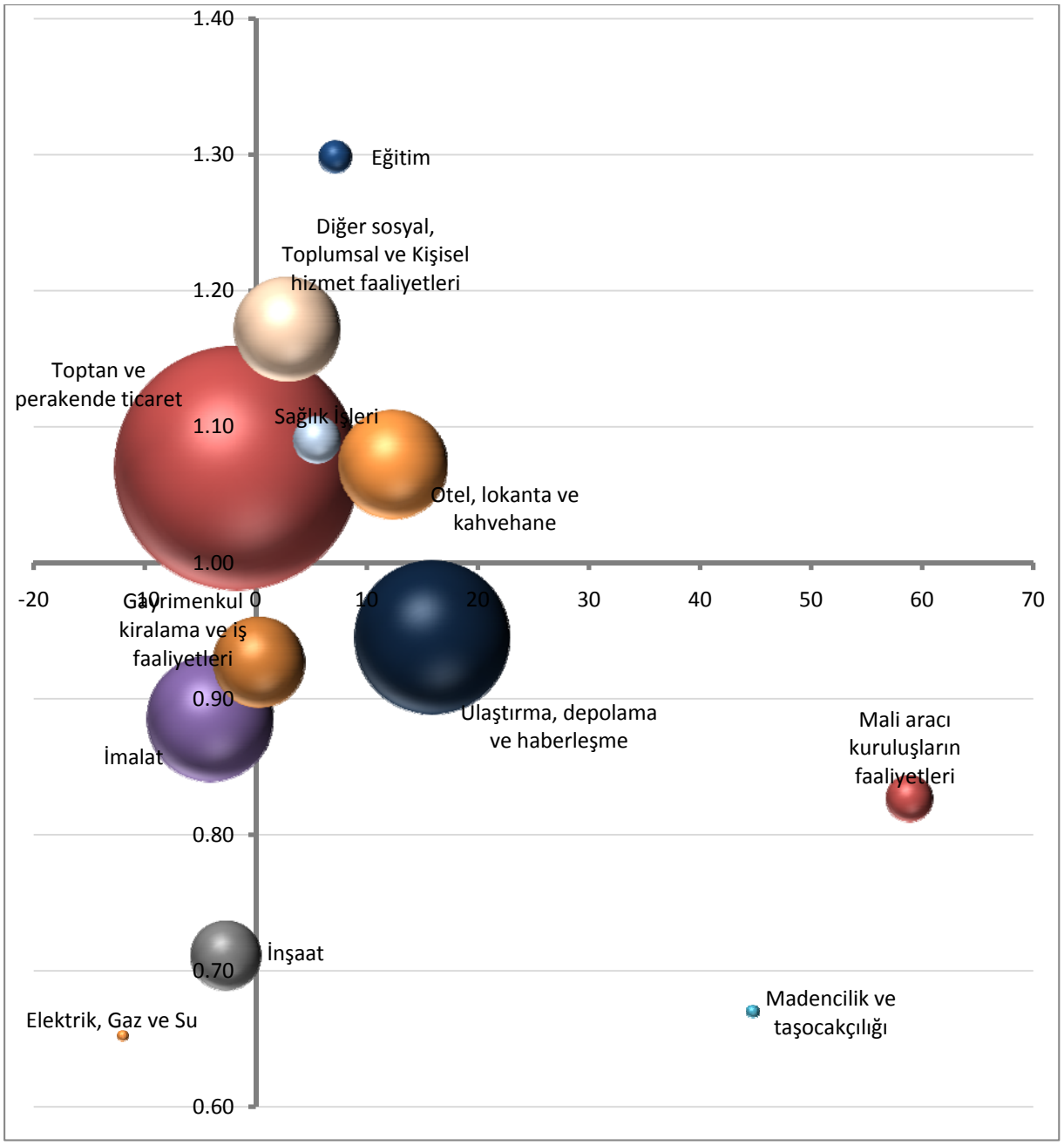
Analizler, genelden özele doğru yapılandırılarak gerçekleştirilmiştir. Öncelikle birim sayıları üzerinden, ana faaliyet kollarından başlayarak, sektörler ve alt sektörlere doğru bölgenin yapısı irdelenecektir. Sonraki bölümlerde, bölgenin dış ticaretinde, bölgedeki yabancı doğrudan yatırımlarda, bölgede alınan yatırım teşvik belgelerinde ve bölgeye gerçekleşen kamu yatırımlarında aynı yöntemle bölgedeki faaliyetlerin sektörel yapısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

5.3.1 Bölgede Ekonomik Faaliyet Gösteren Birimler

5.3.1.1 Ana Faaliyet Kolları

Şekilde (Şekil 111) görüldüğü üzere 2007 yılı itibarıyla ekonomik faaliyet kollarından en yüksek paya sahip olanı "toptan ve perakende ticaret"tir. Ancak, durum analizine bakıldığında, toptan ve perakende ticarette, iş girişimlerine göre kayıt sayısında 2003 yılından 2007 yılına gelindiğinde artış kaydedilmiş olmasına rağmen Türkiye'deki artışa oranla %1,69 oranında küçülme kaydedildiği görülmektedir (Şekilde kullanılan tekniğin açıklaması için bkz. EK-2). "Toptan ve perakende ticaret" sektörünü "ulaştırma, depolama ve haberleşme" sektörü takip etmektedir. Ulaştırma, depolama ve haberleşmede ise 2003-2007 arasındaki 4 yıllık dönemde %15,88'lik bir artış olmuştur. Ayrıca "eğitim", "otel, lokanta ve kahvehane" ile "diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri", TR62 Bölgesi'nde yıldızlaşan sektörler arasında gösterilebilir. Ulaştırma, depolama ve haberleşme faaliyetine baktığımızda bu sektörün 2003'ten 2007'ye kadar olan dönemde geliştiği ve kapasite artırımına müsait olduğu görülmektedir. Ayrıca bölge için önemli olan sektörlerden birisi olan imalat sanayinin söz konusu dönemde duraklama içerisinde olduğu ve ulusal ortalamaların altında kaldığı görülmektedir. Yukarıda anılan faaliyet kolları genel olarak hizmetler sektörüyle ilişkilidir, ayrıca gelişme eğilimi göstermese bile imalat sanayi de bölge için önem arz eden bir sektördür. Bu çerçevede bu iki sektörle ilgili daha detaylı analizler aşağıda yer almaktadır.

Şekil 111: Çukurova Bölgesi'nde ana ekonomik faaliyet kollarındaki yerel birim sayısı bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler (2003-2007)

Kaynak: TÜİK, (2003-2007) verileri kullanılarak üretilmiştir.

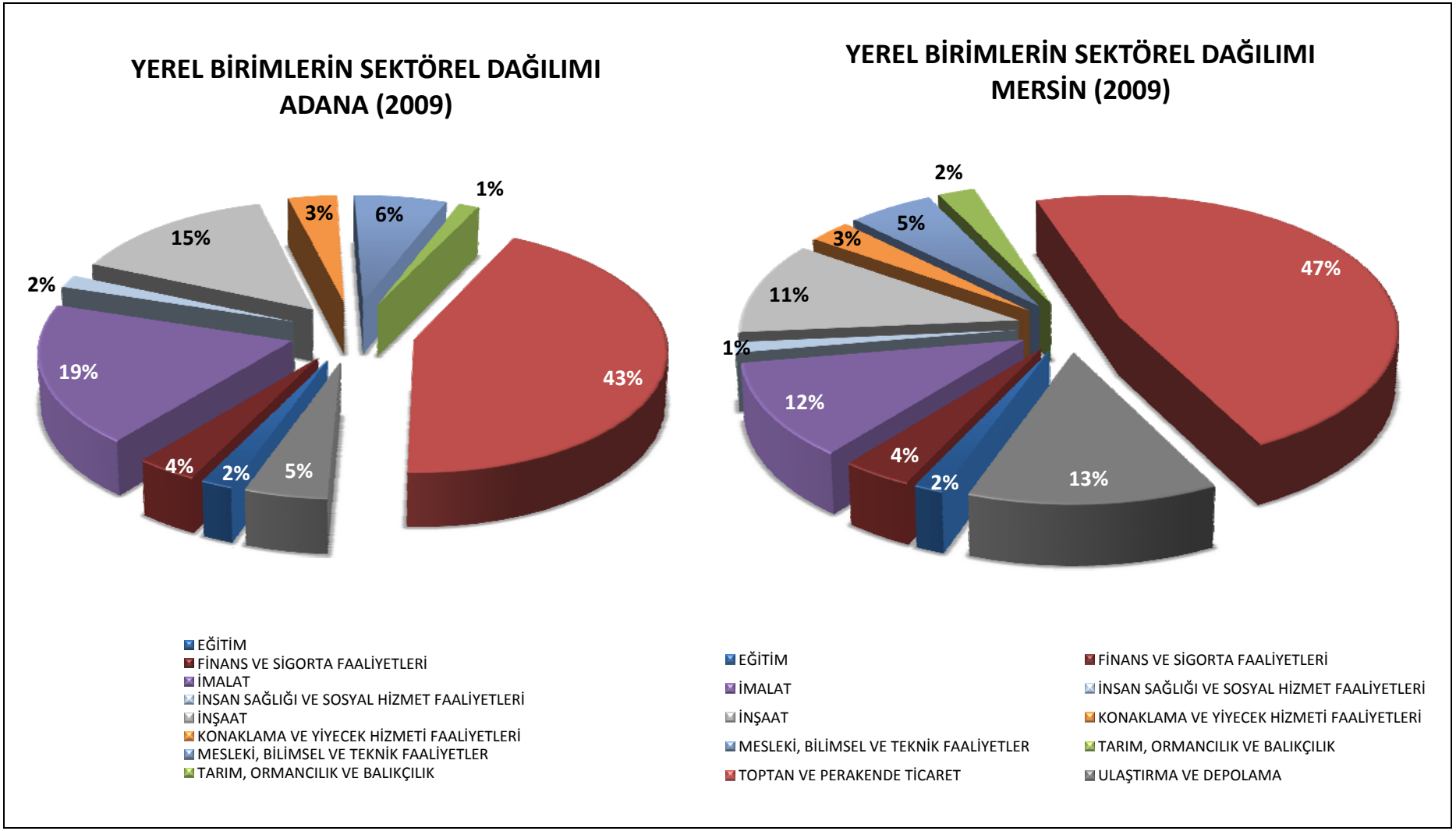
5.3.1.2 Sektörler

Nüfusun işgücü ve istihdam durumu başlıklı bölümde, bölgedeki istihdamın genel sektörel dağılımı bilgisi ve buna dayalı olarak bölgenin karakteriyle ilgili bilgiler verilmişti. Bölgedeki iki ildeki odalara kayıtlı (ATO, ADASO, MTSO) üye firmaların sektörel dağılımı analiz edilerek, bölgedeki sektörel dağılım hakkında daha detaylı bilgi sahibi olunabilir (Şekil 112).

Adana'da sanayi ve ticaret odalarına kayıtlı 26.595 işyeri, Mersin'de ise Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı 11.092 işyeri bulunmaktadır. Bu sayılar ticaret odalarında il merkezlerini, sanayi odalarında ise il genelini kapsamaktadır. Adana ilinin genel anlamda öne çıktığı görülmektedir. Bu durum, nüfus, şehirleşme oranı vs. göz önüne alındığında normal karşılanabilir fakat kesin yorum yapmak için bu değişkenler birlikte ele alınarak ileri analizler yapmak gereklidir. Hizmetler sektöründe yer alan işletme sayıları her iki ilde de - genel istihdam oranlarında da görüldüğü üzere, (bkz. Şekil 62) - öne çıkmaktadır (Ticaret, ulaştırma-depolama, mesleki-bilimsel faaliyetler vb., bkz. Şekil 112). Ayrıca bölgenin ekonomik altyapısının oluşmasında etkili bir sektör imalat sanayidir. İmalat sanayinde Adana'nın hem sayısal olarak, hem de kendi içindeki sektörel dağılım oranı olarak öne çıktığı görülmektedir. Mersin'in ise ulaştırma-depolama alt sektöründe oransal olarak öne çıktığı görülmektedir; Mersin limanının ve buna bağlı gelişen lojistik sektörünün bu yüksek orana sebep olduğu söylenebilir. Bu iki sektör kendi içlerindeki alt başlıklarıyla değerlendirmeye alındığında bölgedeki ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşması daha net bir şekilde anlaşılabilir.

İmalat sanayi ve hizmetler sektörleri daha detaylı olarak aşağıdaki bölümlerde her iki il için karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Şekil 112: Adana ve Mersin'de yerel birimlerin sektörel dağılımı (2009)[20]

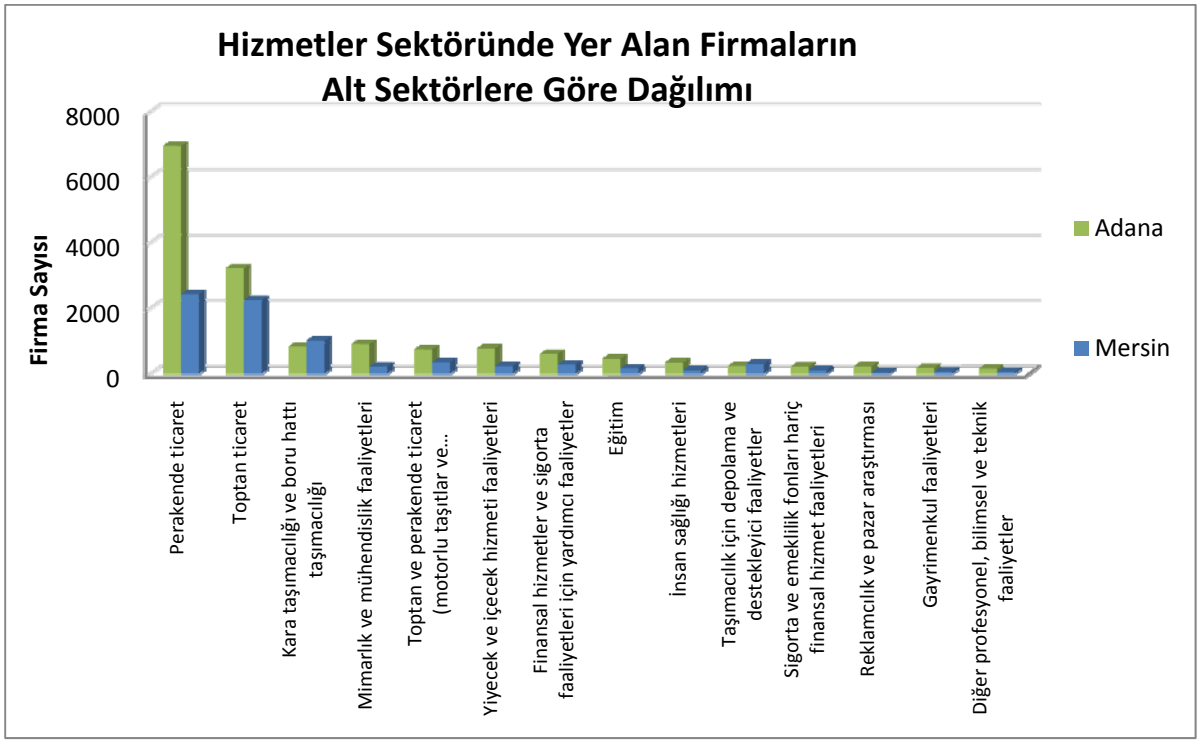
Kaynak: ATO, ADASO, MTSO, (2009).

[20] İki il için de toplam yerel birimler içinde en yüksek payı alan ilk 10 sektör değerlendirilmiştir. Bu sektörler Mersin'deki yerel birimlerin %95,5'ini, Adana'dakilerin %94,55'ini oluşturmaktadır.

a. Hizmetler

Hizmetler sektöründe her iki ilde ilk 15 sırayı alan alt sektörler aşağıdaki grafikte verilmiştir. İlk 15 sırada yer alan birimlerin sayıları Adana için 15.859 iken Mersin için 7621'dir ve hizmetler sektöründeki toplam birim sayısın yaklaşık %92'sini teşkil etmektedir. Adana'da, Mersin'e oranla çok daha yüksek oranda çıkan bu rakamlar Adana'nın merkez nüfusunun Mersin'e kıyasla çok yüksek olmasıyla açıklanabilir (Bu sektörde yer alan firmaların büyük çoğunluğu ticaret odalarına kayıtlıdır. Sadece merkezlerdeki ticaret odaları kayıtları çalışmaya dahil edildiği için, Mersin'in ilçelerinde yer alan, özellikle kıyı kesimindeki hizmet sektörü birimleri analize dahil olmamıştır. Bunun sonucu olarak hizmetler sektöründeki "konaklama" ve "yiyecek içecek hizmetleri faaliyetleri" vb. alt sektörlerde yer alan birim sayıları Adana'ya oranla düşük görünmektedir) Bu fark perakende ticarette epey açık iken, toptan ticarette Mersin'in öne çıkmasıyla kapanmaktadır. Mersin'de lojistik sektörünün gelişmiş olmasının da etkisiyle sadece "kara taşımacılığı" ve "taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler" alt sektörlerindeki birim sayıları Adana'dan daha yüksektir. Bu grafik genel olarak değerlendirildiğinde Adana'nın metropoliten bir alan olarak Mersin'den daha gelişmiş olduğu fakat Mersin'in özel birtakım işlevleriyle Adana'dan farklılaştığı söylenebilir.

Şekil 113: Adana ve Mersin'de hizmetler sektöründeki yerel birimlerin alt sektörlere göre dağılımı (2009)[21]

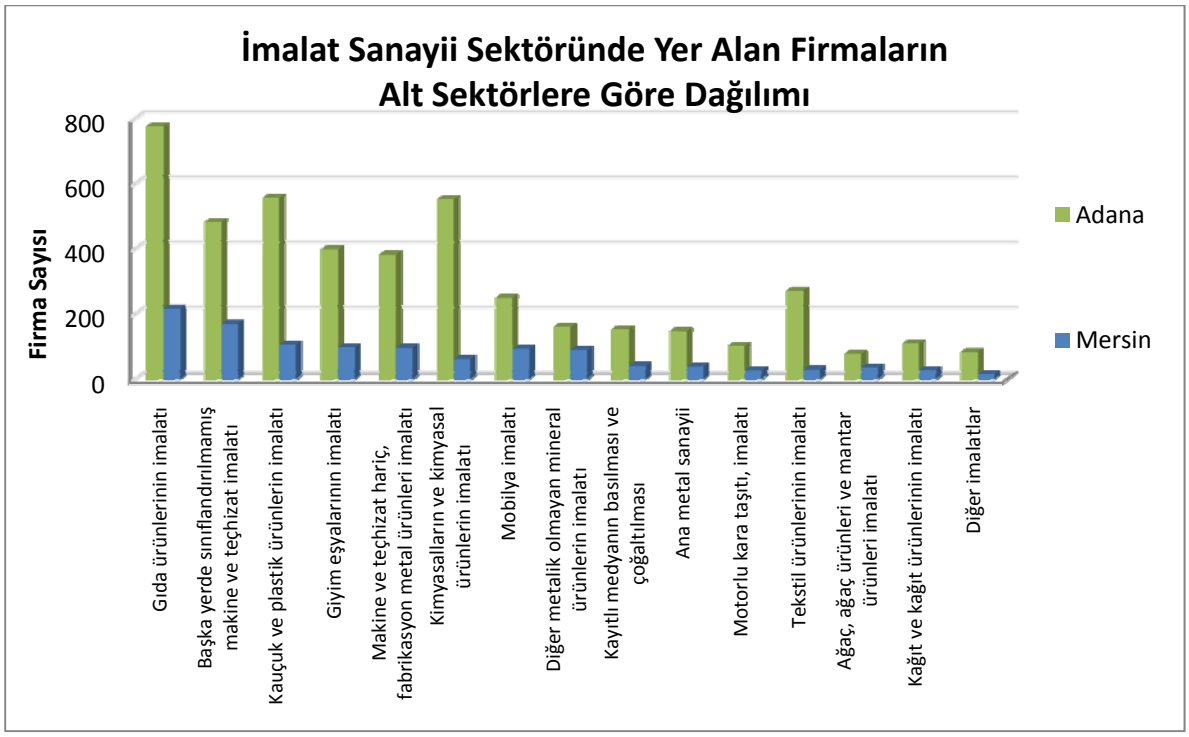
Kaynak: ATO, MTSO, ADASO, (2009).

b. İmalat Sanayi

İmalat sanayinde Adana ilinde odalara kayıtlı toplam 4512 yerel birim varken, Mersin ilinde 1154 birim bulunmaktadır (ATO,ADASO,MTSO). Bu birimlerin en yüksek orana sahip ilk 15 alt sektördeki sıralanması aşağıdaki grafikte belirtilmiştir (Şekil 114). Bu 15 alt sektör içerisinde, "gıda ürünleri imalatı", "makine ve teçhizat imalatı", "kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı", "giyim eşyalarının imalatı", "fabrikasyon metal ürünleri imalatı", "kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı" ve "mobilya imalatı" öne çıkmaktadır.

[21] En yüksek yerel birim sayısına sahip olan ilk 15 alt sektör seçilmiştir.

Şekil 114: Adana ve Mersin'de imalat sanayii sektöründeki yerel birimlerin alt sektörlere göre dağılımı (2009)[22]

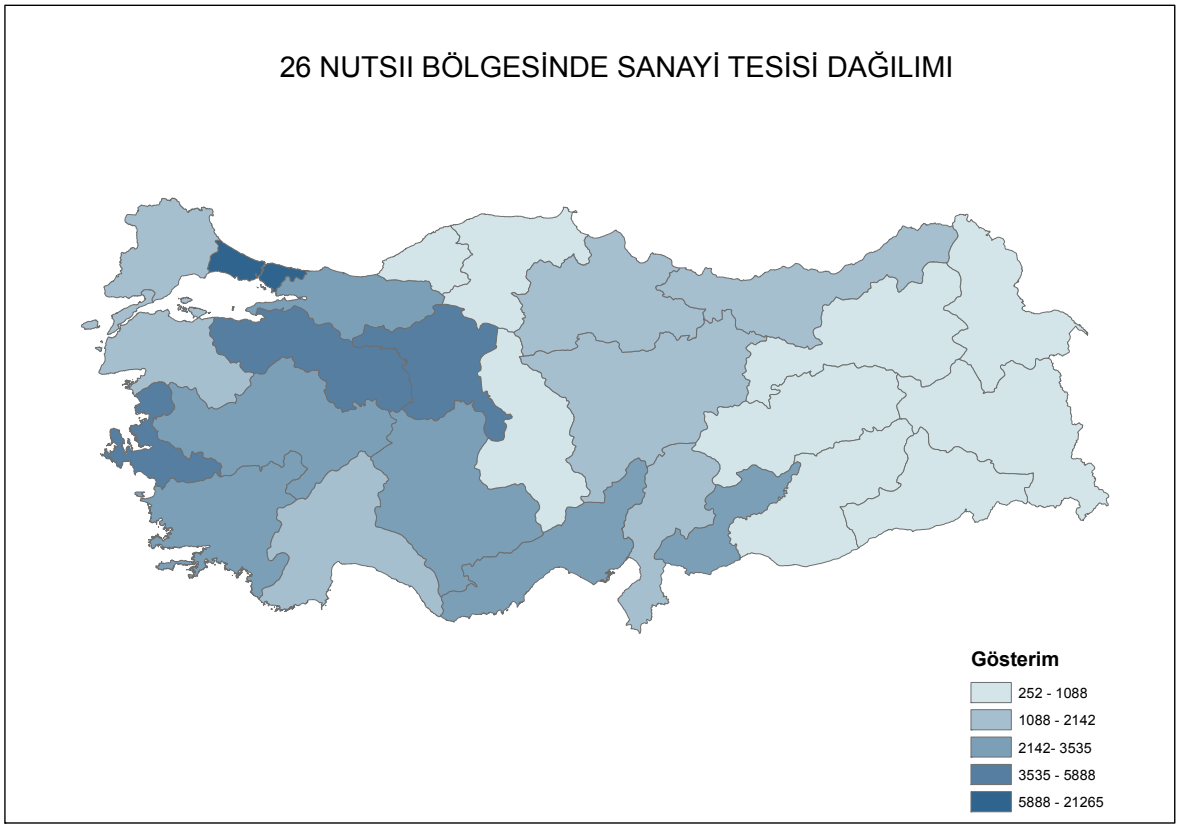
Kaynak: ATO, MTSO, ADASO, (2009).

Yukarıda yapılan çalışmalar sadece bölge içindeki birim sayıları esas alınarak yapılmış, Türkiye genelindeki durum veri setinde yer almadığından dahil edilmemiştir. Bu konudaki eksiklikleri tamamlamak için Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) yapmış olduğu ulusal sanayi veritabanı düzenlenmiş, Türkiye genelinde üretici firmaların bilgileri kullanılarak, karşılaştırmalı sektörel analizler yapılmıştır. Söz konusu veritabanı, firmaların hazırladıkları kapasite raporları üzerinden oluşturulmuştur.

TOBB'un işletme kapasite raporlarından oluşturduğu bu sanayi veritabanında, Türkiye genelinde kayıtlı 73.994 adet üretim birimi yer almaktadır. Bu üretim birimlerinde 2.524.465 kişi istihdam edilmektedir. TR62 Bölgesi'nde 2932 adet üretim birimi ve bu birimlerde çalışan 75.555 kişi bulunmaktadır. Bu sayılar sırasıyla Türkiye genelinin %4'ü ve %3'ünü oluşturmaktadır. Çukurova Bölgesi, Türkiye genelinde üretim birimi sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 3. seviye bölgeler arasında yer almaktadır (Şekil 115).

[22] En yüksek yerel birim sayısına sahip olan ilk 15 alt-sektör seçilmiştir.

Şekil 115: Türkiye genelinde Düzey 2 bölgeleri arası üretim birimi dağılımı

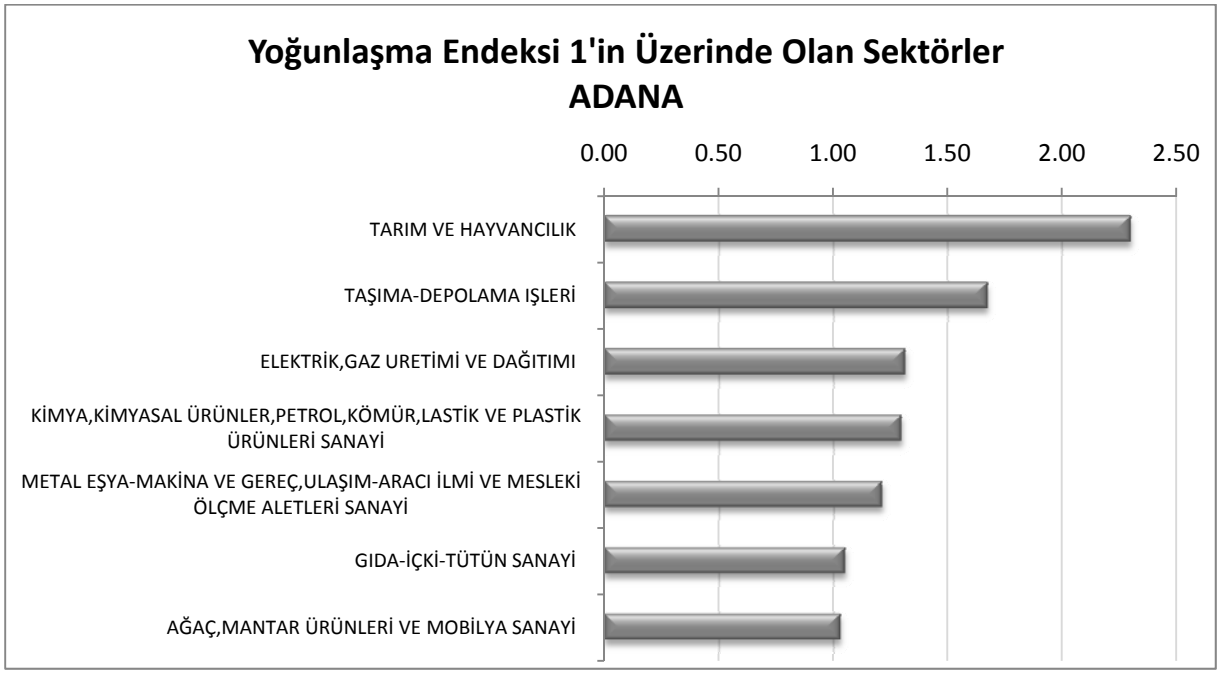
Kaynak: TOBB (2009).

Yukarıda sözü edilen birimlerin bölge içinde iki il arasındaki dağılımına bakıldığında Adana'da 1548 üretim biriminde 47.099 kişi istihdam edilmekte, Mersin'de ise 1384 üretim biriminde 28.456 kişi istihdam edilmektedir. Birim başına ortalama istihdam sayısı Adana'da yaklaşık 30 kişi, Mersin'de ise 20 kişidir. Adana üretim tesislerinin sayısında az bir farkla Mersin'den yüksek iken, istihdam sayısında Mersin'in yaklaşık 1,6 katını oluşturmaktadır. Buradan Adana'daki üretim birimlerinin Mersin'e göre daha büyük ölçekli olduğu anlaşılmaktadır.

Adana ilinde yapılan analizde öne çıkan ham petrol üretimi, bölgede yer alan BOTAŞ İşletmeleri'nden dolayı çok yüksek bir değer almıştır. Bu değer analize ve grafiklere bütünlüğü bozmaması açısından eklenmemiştir. Tarım ve hayvancılık sektörü, TOBB sınıflamasında "gıda-içki-tütün sanayi" başlığından ayrı bir başlık olarak değerlendirilmiş, fakat esas itibarıyla her iki sektörün alt başlıkları incelendiğinde ortak özellik gösterdiği görülmüştür. Bu yüzden her ikisi kısaca "tarıma dayalı sanayi" başlığı altında

değerlendirildiğinde, bölgede istihdam açısından yoğunlaşması en yüksek alt sektör olarak öne çıkmaktadır. Bu, bölgenin tarımsal karakteri ve ulaşım ağlarına yakınlığı göz önüne alındığında beklenen bir sonuçtur. "Taşıma ve depolama işleri" de yüksek değer alan bir sektör olup yine tarımsal karakter ve bölgenin lojistik konumu dikkate alındığında bu sektörün bölge için önem arz eden bir sektör olması beklenen bir sonuçtur. "Elektrik, gaz üretimi ve dağıtımı" alt sektörü de Adana'da yer alan İskenderun Enerji Üretimi ve Tic. AŞ'nin yüksek istihdamından dolayı Türkiye içinde yüksek bir yoğunlaşma değerine ulaşmaktadır. Adana'da diğer öne çıkan sektörler kısaca "kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür, lastik ve plastik ürünleri sanayi", "ağaç ürünleri sanayi" ve "metal eşya ve makine sanayi" alt sektörleridir. (Şekil 116)

Şekil 116: Adana'da yerel birim sayıları bakımından yoğunlaşma endeksi[23] 1'in üzerinde olan sektörler (2009)

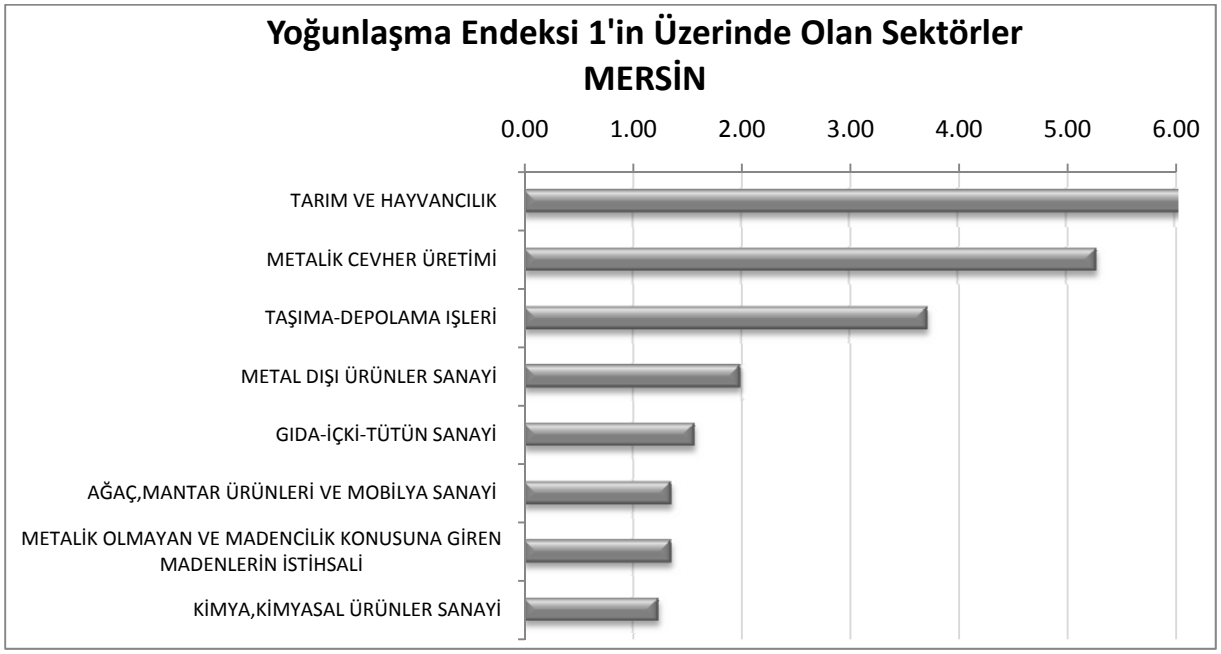
Kaynak: TOBB (2009).

Mersin'de - Adana'ya benzer olarak – "tarım ve hayvancılık" ve "gıda-içki tütün sanayi" alt sektörlerinin bileşkesi yüksek değerlere ulaşmaktadır. "Metalik cevher üretimi"nde ise krom madeni üretimindeki yüksek istihdam değeri nedeniyle Mersin öne çıkmaktadır. "Taşıma-depolama işleri" sektörü de Adana'yla benzer sebeplerle yüksek çıkmaktadır; ildeki Mersin limanın bu konuda etkili olduğu söylenebilir. "Metal dışı ürünler",

[23] Yoğunlaşma endeksinin tanımı için bkz. EK-2

”ağaç ürünleri”, “kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür, lastik ve plastik ürünleri sanayi” ve “metalik olmayan madencilik” sektörleri bölgede öne çıkan diğer alt başlıklardır. (Şekil 117)

Şekil 117: Mersin’de yerel birim sayıları bakımından yoğunlaşma endeksi 1’in üzerinde olan sektörler (2009)

Kaynak: TOBB, (2009).

Yukarıda gerçekleştirilen analiz çalışmasında, bir sektörün bölgedeki birim sayısı oranı yüksek olsa bile, ulusal düzeyde aynı sektördeki birim sayısı oranı daha yüksek ise, yoğunlaşma endeksi değerleri 1’in altında kalmıştır. Teknikte yer alan bu handikabı gidermek amacıyla bölgede yüksek birim sayısı oranına sahip alt sektörler de ilgi alanı içerisine alınmıştır (Ör: tekstil sektörü). Bu çalışmanın neticesinde iki il için aşağıda yer alan tablolardaki alt sektörler, içerikleri ileri analizlere konu olmak üzere düzenlenmiştir (Tablo 42 ve Tablo 43). Tablolardaki “sıra” numarası yoğunlaşma endekslerinin bölge içindeki sırasını göstermektedir. Yine bölgede oranı çok düşük fakat ulusal düzeyde de yegane olan birimleri barındıran ve bölgede ekonomik alt sektörlerinin ileri analizlere tabi tutulmasına gerek görülmeyen alt sektörler de listeden çıkarılmıştır (örneğin elektrik üretimi, taşıma depolama işleri vb.).

Tablo 42: Adana'da yerel birim sayıları ve istihdam açısından öne çıkan sektörler (2009)

Sıra	Sektörler	Yerel birim sayısı	İstihdam	Yerel birimlerin oranı	Birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İstihdama göre yoğunlaşma endeksi
5	Kimya,Kimyasal Ürünler Sanayi	276	7367	0,18	1,39	1,24
6	Metal Eşya-Makina Ve Gereç Sanayi	367	13178	0,24	1,12	1,14
8	Ağaç,Mantar Ürünleri ve Mobilya Sanayi	106	2014	0,07	1,41	1,06
9	Kağıt,Kağıt Ürünleri Basım Ve Baskı Sanayi	61	1404	0,04	1,19	1,00
11	Gıda-İçki-Tütün Sanayi	260	7720	0,17	0,83	1,09

Kaynak: TOBB (2009).

Tablo 43: Mersin'de yerel birim sayıları ve istihdam açısından öne çıkan sektörler (2009)

Sıra	Sektörler	Yerel birim sayısı	İstihdam	Yerel birimlerin oranı	Birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İstihdama göre yoğunlaşma endeksi
1	Tarım Ve Hayvancılık	117	1033	0,08	8,56	7,40
5	Gıda-İçki-Tütün Sanayi	484	6707	0,35	1,73	1,56
14	Tekstil Sanayi	91	6421	0,07	0,33	0,72
6	Ağaç Ürünleri Ve Mobilya Sanayi	82	1285	0,06	1,22	1,11
8	Kimya,Kimyasal Ürünler Sanayi	171	3627	0,12	0,97	1,01
4	Metal Dışı Ürünler Sanayi	56	3200*	0,04	0,73	1,15*
12	Metal Eşya-Makina Ve Gereç Sanayi	195	5069	0,14	0,67	0,73

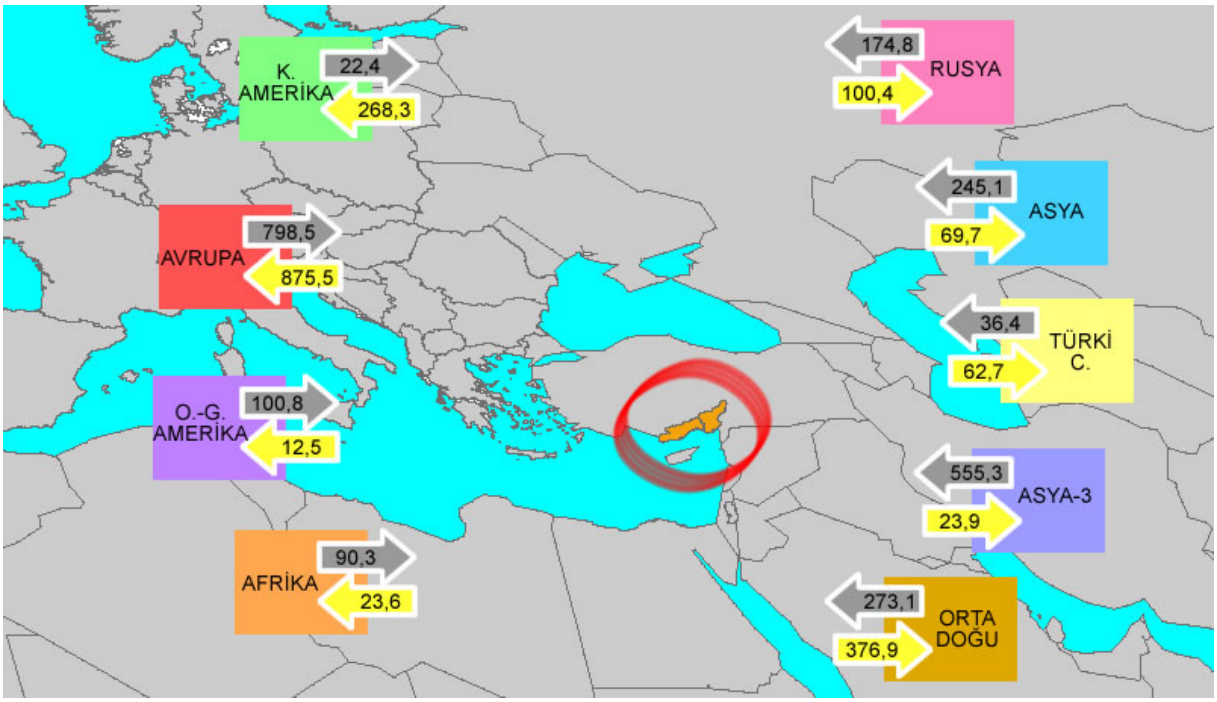
Kaynak: TOBB (2009).

5.3.2 Dış Ticaret

Çukurova Bölgesi, geçmişten günümüze pek çok ürünün dış ticarete açılım noktası olmuştur. Bölgenin dış ticaret ilişkilerini çözümlemek için, global anlamda hangi bölgelerle ticaretin yoğunlaştığını tespit etmek faydalı olacaktır. Bölge, ithalatının büyük kısmı Avrupa

ülkelerinden ve hemen ardından Asya'nın 3 büyüğü olarak adlandırılan (Çin, Japonya, Hindistan) ülkelerden yapılmaktadır. İhracatta ise en önemli pazarın yine Avrupa ülkeleri olduğunu bunu Orta Doğu ülkelerinin izlemekte olduğu görülmektedir (Şekil 118).

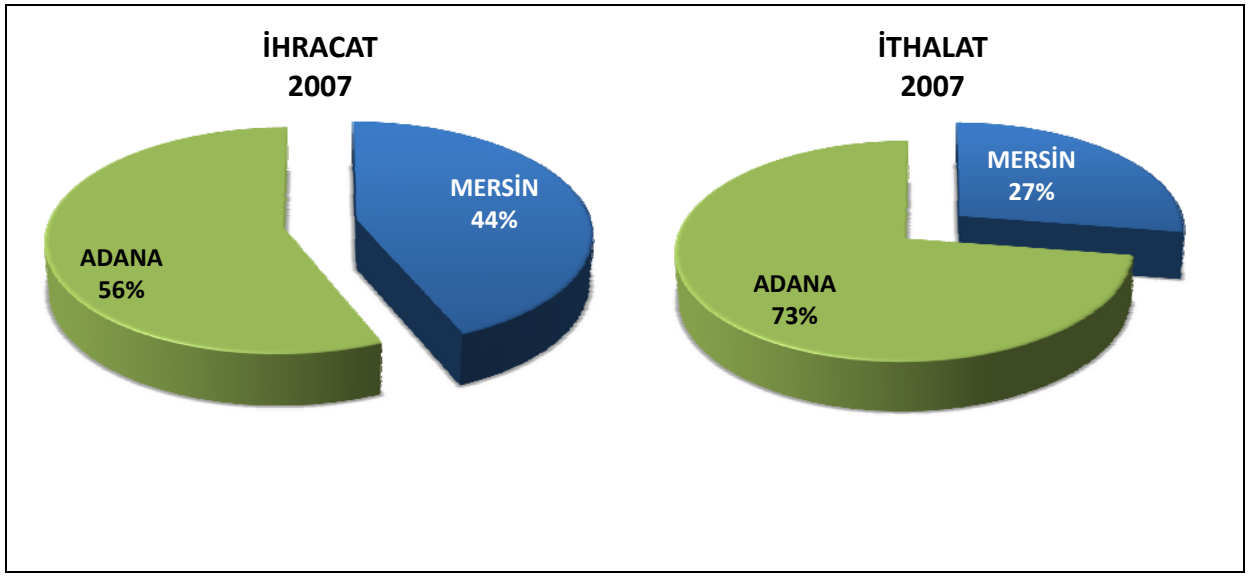
Şekil 118: TR62 Çukurova Bölgesi'nin dış ticareti

Dış ticaret analizleri yapılırken, 2002-2007 dönemini kapsayan, illerin fasıllar bazında ihracat ve ithalat verileri kullanılmıştır (Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), 2002-2007). Bu veriler DTM tarafından merkezi illerde bulunan firmalar temel alınarak üretilmiş verilerdir. Dolayısıyla, doğrudan illerdeki sektörel durum hakkında bilgi vermeyebilirler. Ancak, bu veriler yine de bu çalışma kapsamında sektörel analizler yapmak amacıyla kullanılmıştır. Bunun için, fasıllar, EFİS kodlama sistemindeki 2 haneli kodlara göre toplulaştırılmış ve 3 mekansal düzey (il, bölge, ülke) ve sektörler (23 EFİS 2 haneli sektörü) düzeyinde karşılaştırmalı analizler yapılmıştır.

Bu kapsamda öncelikle, Adana ve Mersin illerinin 2007 yılındaki bölge ihracatı ve ithalatı içindeki payları incelenmiştir (Şekil 119). Buna göre, Adana bölge ihracatının %56'sını ve ithalatının %73'ünü oluştururken, Mersin ihracatın %44'ünü ve ithalatın %27'sini oluşturmaktadır.

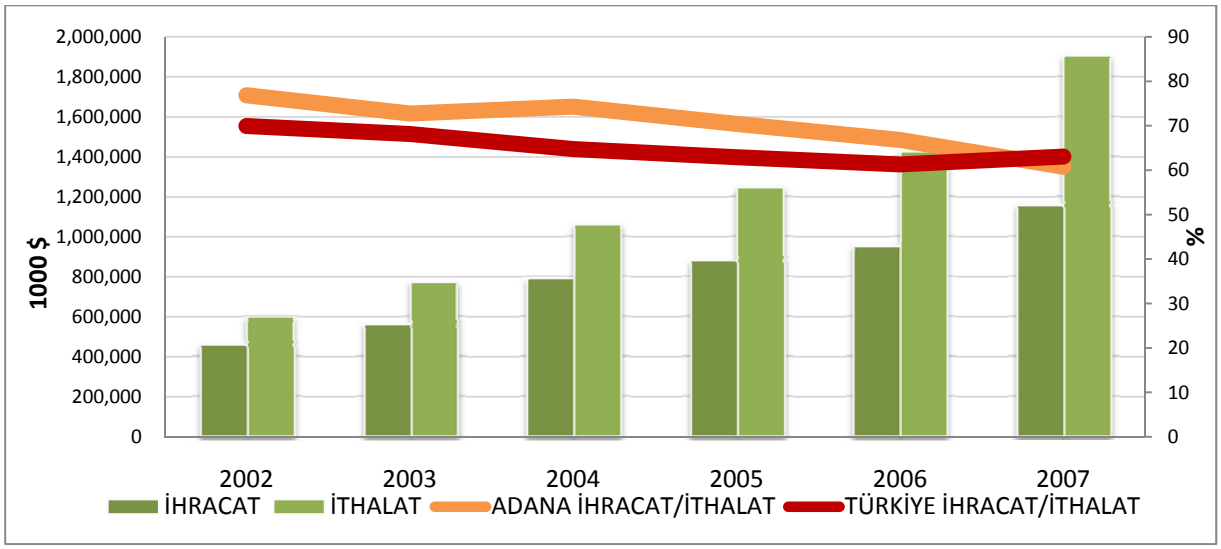
Şekil 119: Adana ve Mersin illerinin Çukurova Bölgesi 2007 yılı ithalatı ve ihracatı içindeki payları

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

2002 yılında 459.213.961 dolar olan Adana'nın ihracat değerleri yıllık ortalama %20,7 artış oranıyla 2007 yılında 1.157.063.853 dolara ulaşmıştır. İthalat değerleri ise ortalama %26,4 artış oranıyla 597.469.975 dolardan 1.904.507.376 dolara yükselmiştir. Adana ekonomisinde sanayi sektörü önemli bir yer tuttuğundan hammadde ve ara girdi ihtiyacı yüksektir ve bu ihtiyacını ithal ettiği ürünlerden karşılamaktadır. Dolayısıyla, 2002-2007 döneminde ithalat değerleri ihracat değerlerinin üstündedir ve ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek azalmaktadır (Şekil 120).

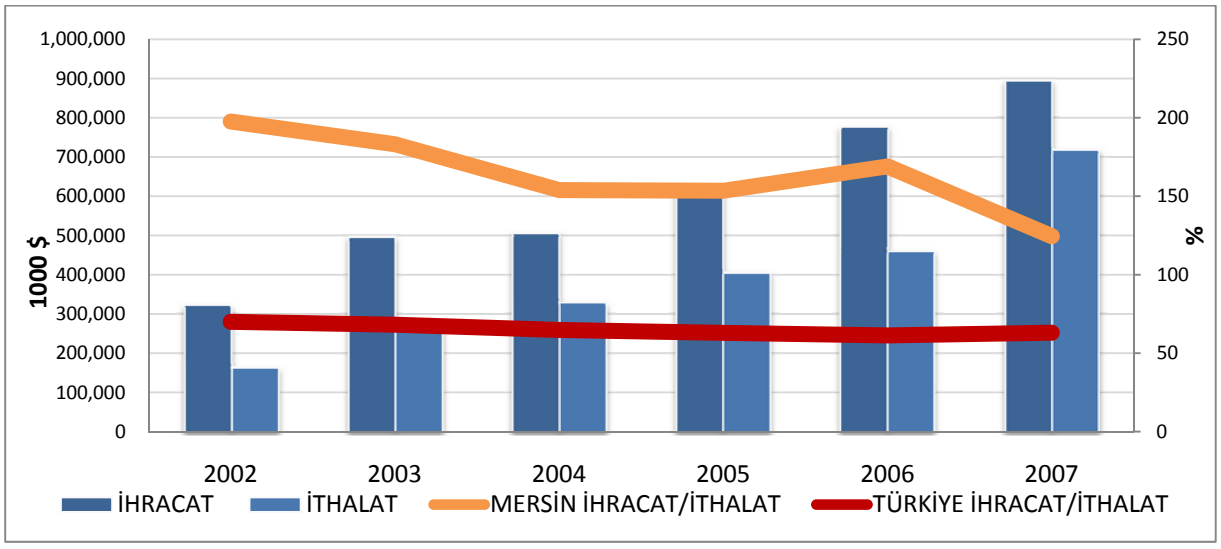
Şekil 120: Adana'nın ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002-2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

2002 yılında 322.645.114 dolar olan Mersin ili ihracatı yıllar içinde ortalama %23,8 artış oranıyla 2007 yılında 896.075.269 dolar değerine ulaşmıştır. Aynı dönemdeki ithalat değerleri ise ortalama %36,1 artış oranıyla 163.326.901 dolardan 719.544.487 dolara yükselmiştir. Doğu Akdeniz'in en önemli limanlarından biri olan Mersin Limanı'nın varlığı dış ticaretin Mersin'in sektörel yapısı içinde çok önemli bir yere sahip olmasına neden olmaktadır. Öte yandan, Mersin ithalatın yüksek olmasına neden olan sanayi sektörü karakteriyle çok fazla öne çıkan bir şehir değildir. Bu yüzden, Mersin'in ihracatı ithalatının her zaman üstünde değer almaktadır. İhracatın ithalatı karşılama oranı %197,5'ten %124,5'e düşmüş olmasına rağmen hala %63,07 olan Türkiye ortalamasının üzerindedir (Şekil 121).

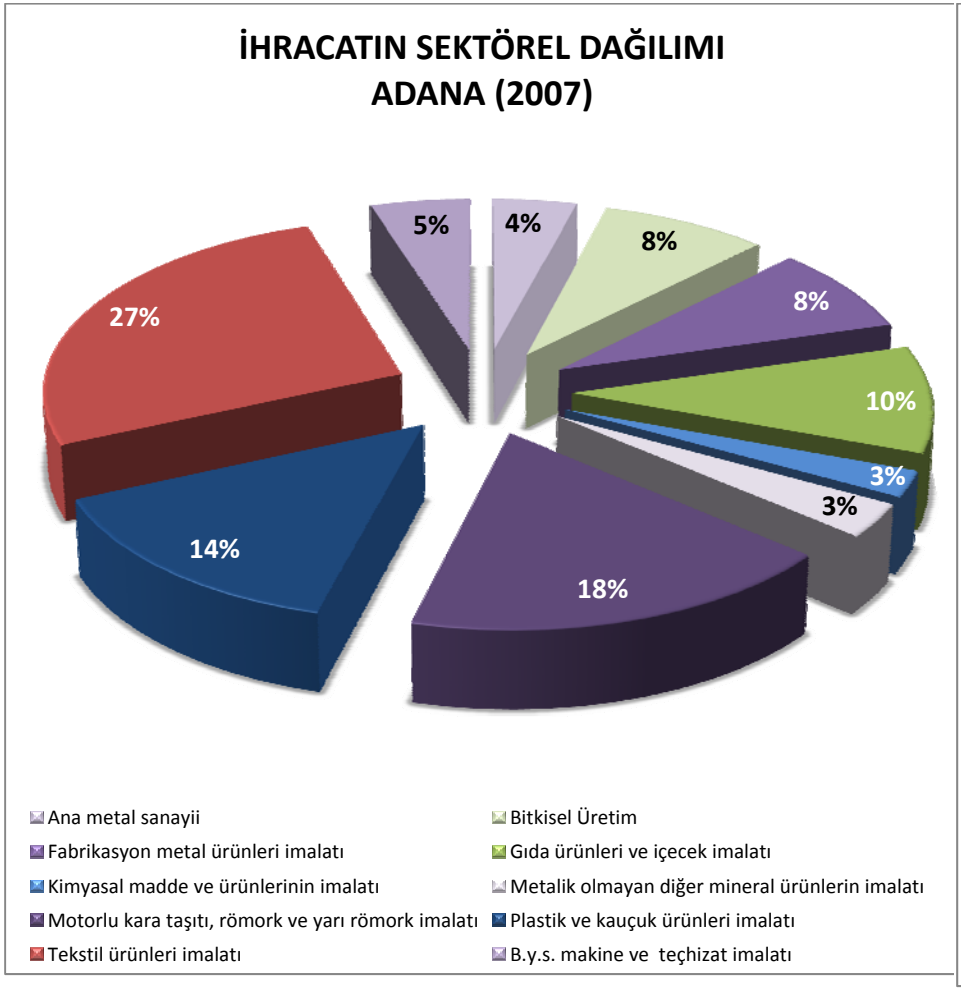
Şekil 121: Mersin'in ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002-2007)

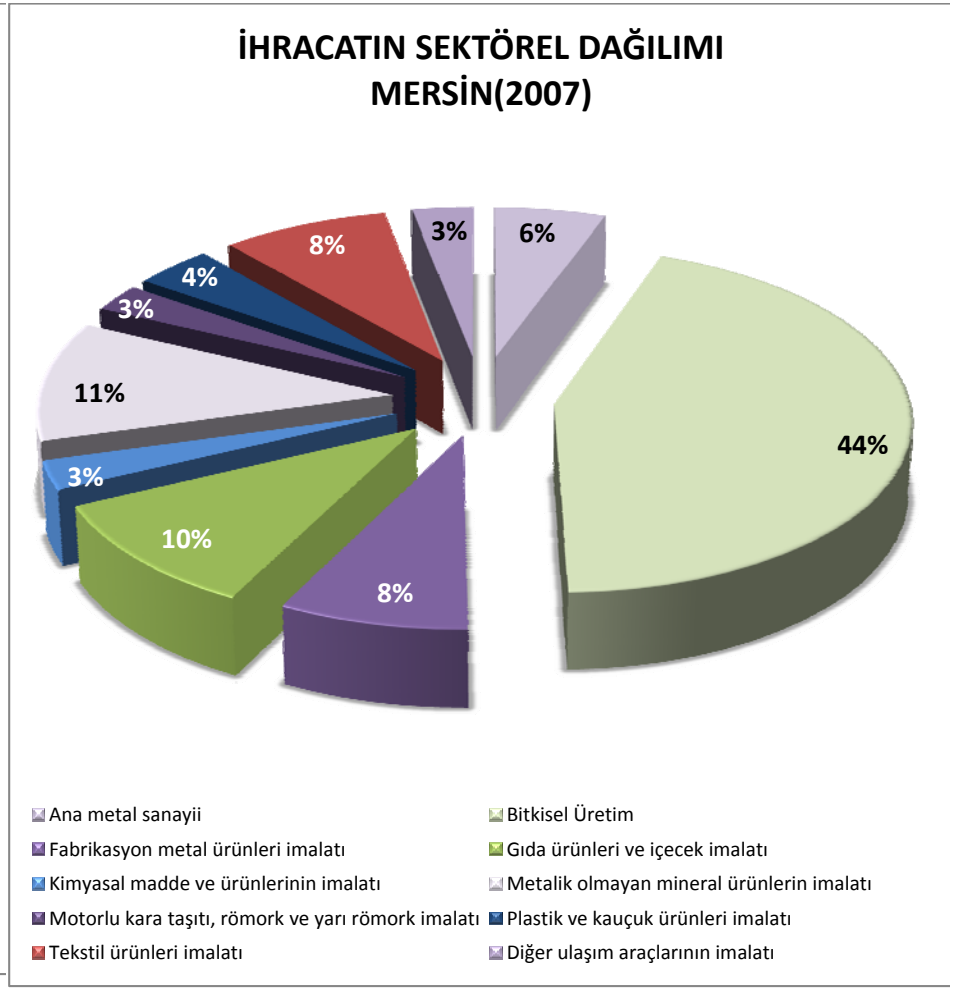

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Şekil 122 incelendiğinde iki ilin 2007 yılı ihracatında en yüksek paya sahip sektörler Mersin'de "diğer ulaşım araçlarının imalatı" ve Adana'da "makine ve teçhizat imalatı" sektörleri dışında ortaktır. Ancak, %10 ve üzerinde paya sahip olan sektörler farklıdır. Mersin ihracatında en yüksek paya sahip olan sektörün %44 oranla bitkisel üretim olduğu görülmektedir. Bitkisel üretimi %11'lik payıyla "metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı" ve %10'luk payıyla "gıda ürünleri ve içecek imalatı" sektörleri takip etmektedir. Adana'da ise ihracattan en büyük payı alan sektör %27'lik payıyla "tekstil ürünleri imalatı" sektörüdür. "Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı", "plastik ve kauçuk ürünleri imalatı" ve "gıda ürünleri ve içecek imalatı" sektörleri ise sırasıyla %18, %14 ve %10'luk paylarla 2. ve 3. sırada gelmektedir.

Şekil 122: Adana ve Mersin'de ihracatın sektörel dağılımı (2007)[24]

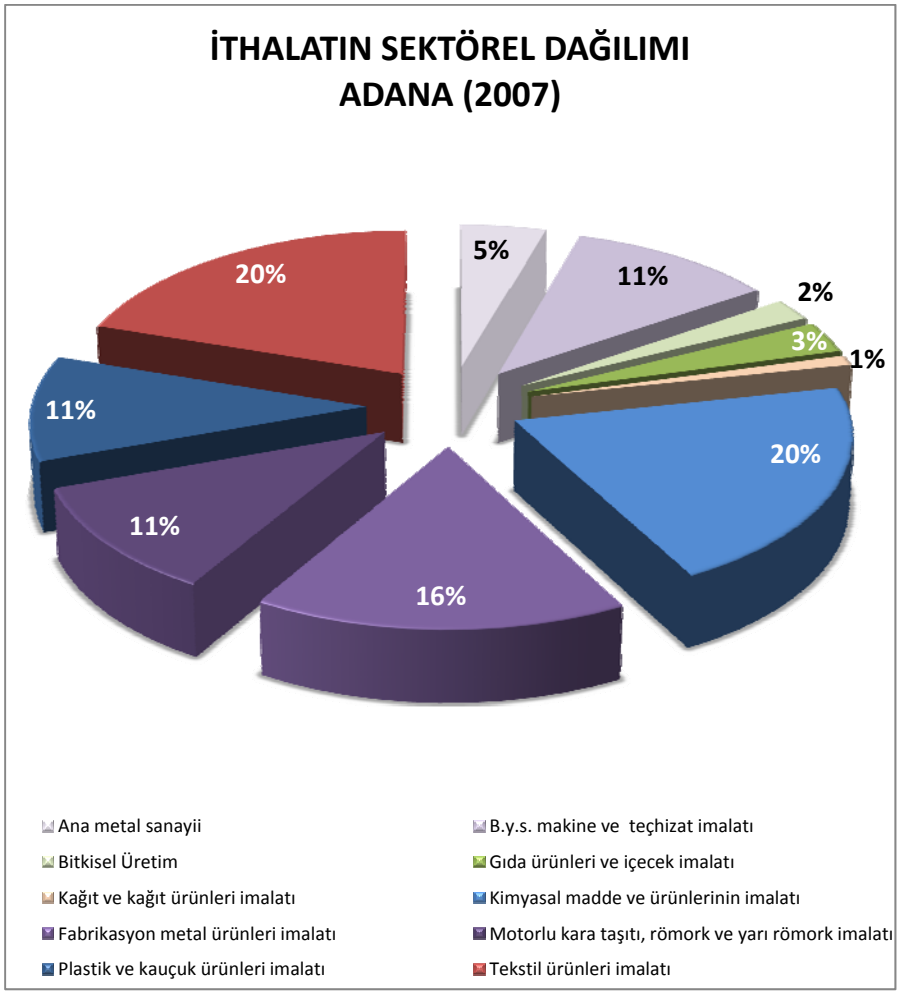

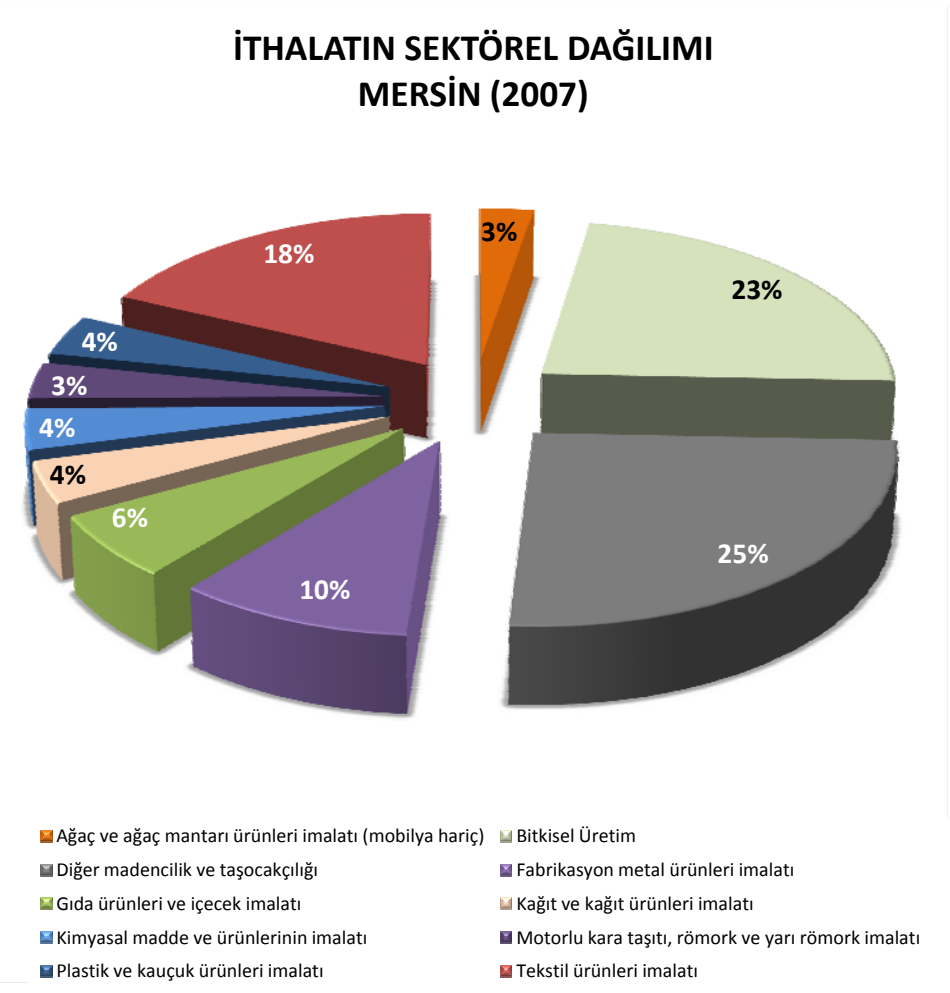
Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

[24] İki il için de ihracatta en yüksek değeri alan ilk 10 sektör değerlendirilmiştir. Bu sektörler Mersin ihracatının %95,06'sını, Adana ihracatının %92,24'ünü oluşturmaktadır.

Şekil 123 Adana ve Mersin illerinde 2007 yılı ithalatında en yüksek payı alan ilk 10 sektörün paylarını göstermektedir. Mersin'de "ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç)" ve "diğer madencilik ve taş ocakçılığı", Adana'da ise "ana metal sanayii" ve "b.y.s. makine ve teçhizat imalatı" sektörleri dışında ithalatta en yüksek paya sahip olan 8 sektör ortaktır. Mersin ithalatında en yüksek paya sahip olan sektör %25'lik payıyla "diğer madencilik ve taş ocakçılığı" sektörüdür. "Bitkisel üretim", "tekstil ürünleri imalatı" ve "fabrikasyon metal ürünleri imalatı" sektörleri sırasıyla %23, %18 ve %10'luk paylarıyla 2., 3. ve 4. sırada gelmektedir. Adana ithalatında en büyük paya sahip olan iki sektör %20'lik paylarıyla "tekstil ürünleri imalatı" ve "kimyasal madde ve ürünlerinin imalatı" sektörleridir. Bu sektörleri %16'lık payla "fabrikasyon metal ürünlerin imalatı" ve her biri %11'lik paylarıyla "b.y.s. makine ve teçhizat", "motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı" ve "plastik ve kauçuk ürünleri imalatı" sektörleri izlemektedir.

Şekil 123: Adana ve Mersin'de ithalatın sektörel dağılımı (2007)[25]

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

[25] İki il için de ithalatta en yüksek değeri alan ilk 10 sektör değerlendirilmiştir. Bu sektörler Mersin ithalatının %91,23'ünü, Adana ithalatının %95,42'sini oluşturmaktadır.

5.3.2.1 İhracatta Öne Çıkan Sektörler

Adana

Tekstil ürünleri imalatı sektörü Adana ihracatı içinde en büyük paya sahip olan sektör olmakla beraber şekildeki (Şekil 124) konumuna bakıldığında, olgunlaşmış bir sektörden dönüşen bir sektöre dönüştüğü görülmektedir. Bu sektörle ilgili stratejiler üretilirken sektörün ilin ihracatı içindeki payının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Mersin'den farklı olarak Adana ilinde sektörel çeşitlenmenin daha fazla olduğu ve ihracat hacimleri kıyaslandığında birbirine yakın değerler alan birçok sektörün olduğu görülmektedir. Adana ili ihracatındaki sektörlerin şekildeki konumlarına göre sıralanmış hali aşağıdaki gibidir:

Yıldızlaşan Sektörler

- Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
- Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
- Bitkisel üretim
- Mobilya imalatı, b.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı
- Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı

Olgunlaşan Sektörler

- Gıda ürünleri ve içecek imalatı
- Tekstil ürünleri imalatı
- Hayvansal Üretim
- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı

Dönüşen Sektörler

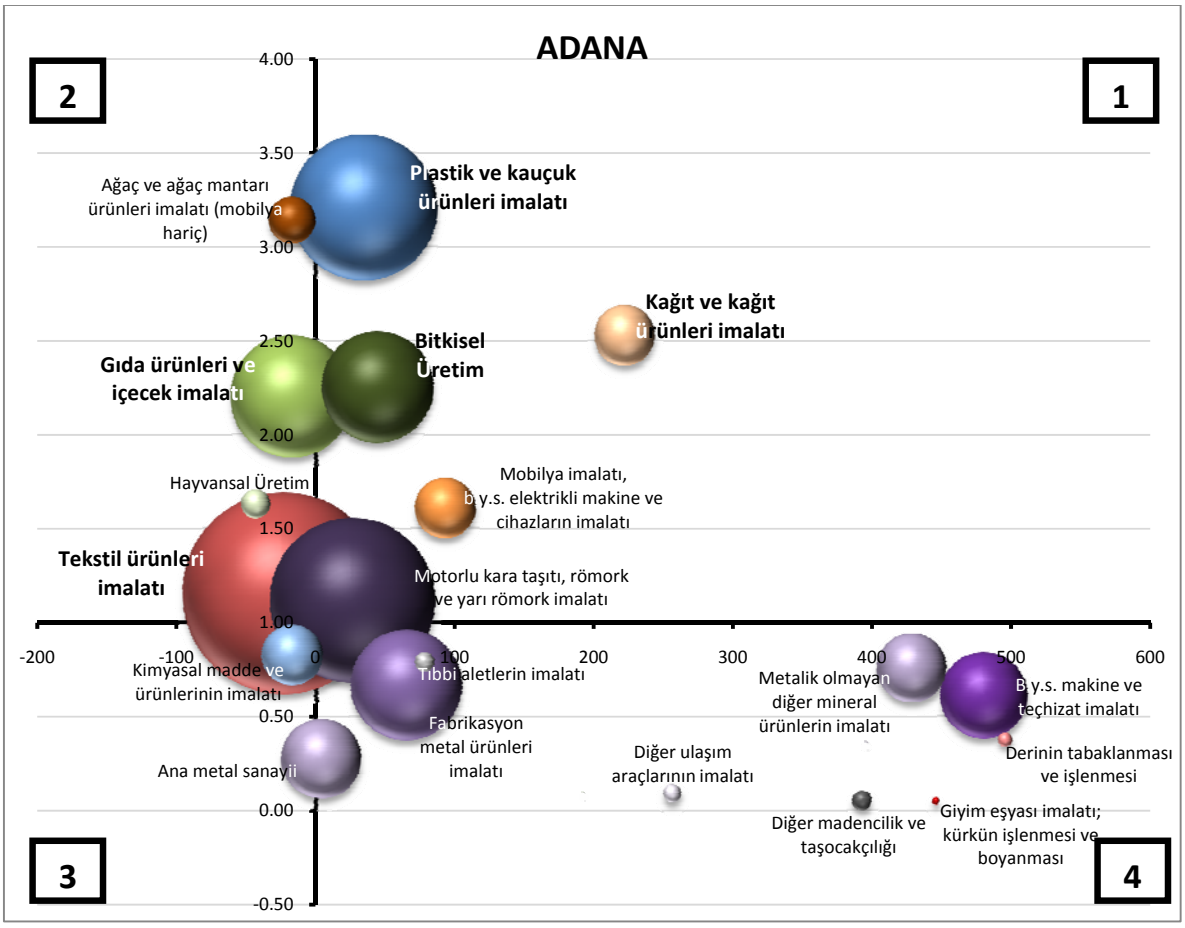
- Kimyasal madde ve ürünlerinin imalatı

Gelişen Sektörler

- Metal cevherler madenciliği

- B.y.s. makine ve teçhizat imalatı
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı
- Ana metal sanayii
- Giyim eşyası imalatı; kürkün işlenmesi ve boyanması
- Diğer madencilik ve taşocakçılığı
- Tıbbi aletlerin imalatı

Şekil 124: Adana ili ihracatında yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler[26]

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007) verileri kullanılarak üretilmiştir.

[26] Şekli daha okunur hale getirebilmek için YE değişimi %2330 olan "metal cevherler madenciliği" sektörü dışarıda bırakılmıştır.

Tablo 44, Adana ihracatındaki öne çıkan sektörleri göstermektedir. Bu sektörler belirlenirken üç kıstas göz önüne alınmıştır:

- Sektörün ilin toplam ihracatı içindeki payının ideal oran olan 1/23'ten yüksek olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- YE'deki değişimin ortalama değişim oranı olan %160'tan büyük olması

Bu kıstasların en az iki tanesini sağlayan sektörler Adana ihracatında öne çıkan sektörler olarak belirlenmiştir.

Tablo 44: Adana ihracatında öne çıkan sektörler (2002-2007)[27]

Sektörler	İlin toplam ihracatı içindeki pay (2007)	YE (2007)	YE'deki değişim (2002-2007)
Tekstil ürünleri imalatı	X	X	
Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	X	X	
Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı	X	X	
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	X	X	
Bitkisel üretim	X	X	
B.y.s. makine ve teçhizat imalatı	X		X
Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı		X	X

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Mersin

Bitkisel üretim sektörü bölge ihracatında hem hacim olarak hem de yoğunlaşma olarak en öne çıkan sektördür. Sektörün Mersin'in halihazırda rekabetçi olduğu bir sektör olduğu söylenebilir. Ancak şekildeki (Şekil 125) konumuna bakıldığında grafiğin 1. ve 2. alanlarının neredeyse ortasında bulunduğu görülmektedir. Bunun sebebi, yıllar içinde YE'sindeki artışının diğer sektörlere kıyasla daha düşük olmasıdır. Öte yandan bitkisel üretim sektörünün çıktılarını girdi olarak kullanan gıda ve içecek ürünleri imalatı sektörünün daha düşük ihracat hacmine sahip olmakla beraber giderek daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörün daha katma değerli bir sektör olduğu düşünüldüğünde Mersin ili ihracatında bitkisel üretimin payının azalıp,

[27] 2007 yılındaki ihracat hacimlerine göre sıralanmıştır.

gıda ve içecek ürünleri sektörünün payının artırılması hedeflenmelidir. Sektörlerin şekildeki konumlarına göre sıralanmış hali aşağıdaki gibidir:

Yıldızlaşan Sektörler

- Diğer ulaşım araçları
- Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
- Bitkisel üretim
- Gıda ürünleri ve içecek imalatı

Olgunlaşan Sektörler

- Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı

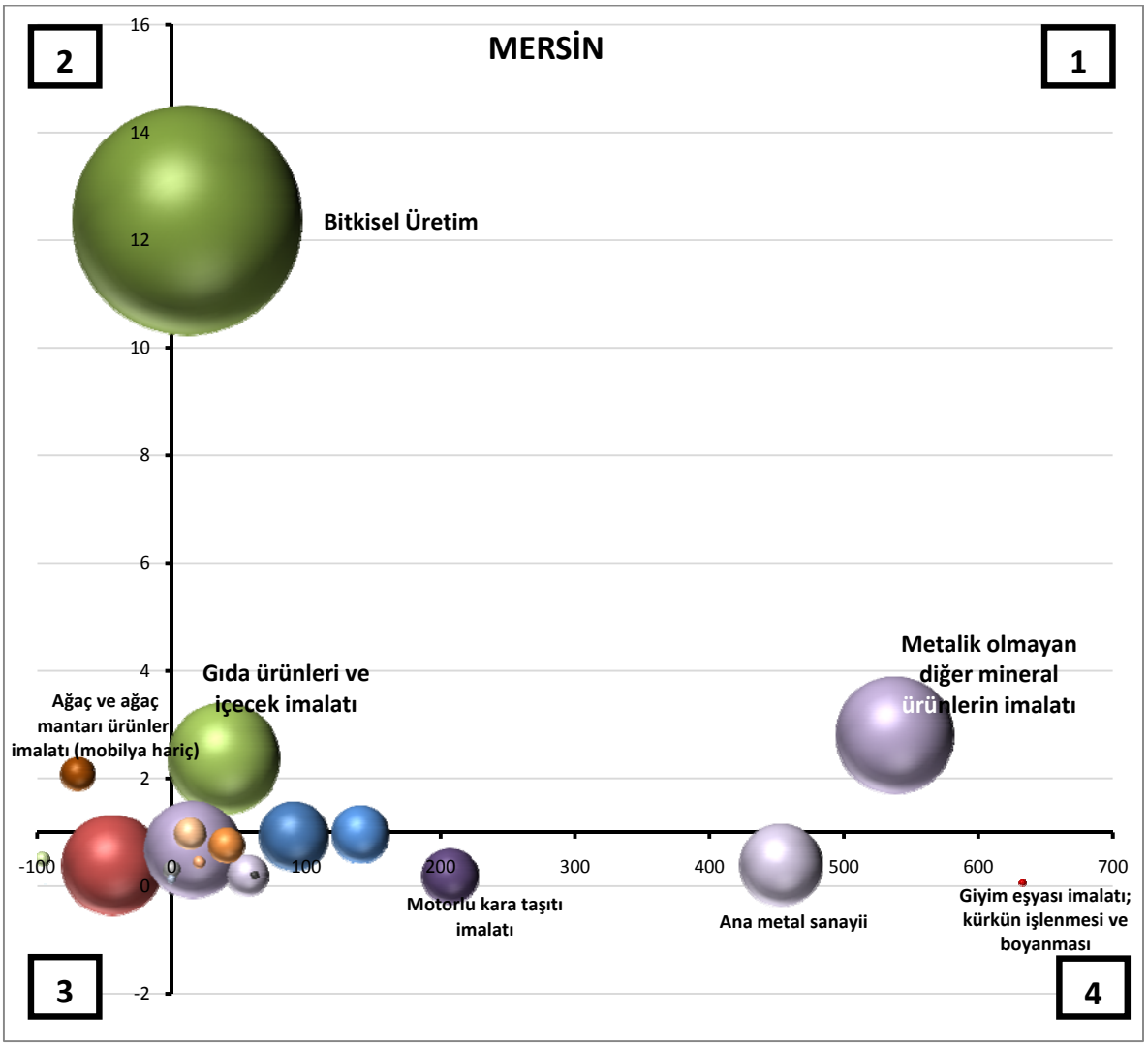
Dönüşen Sektörler

- Tekstil ürünleri imalatı
- Hayvansal üretim

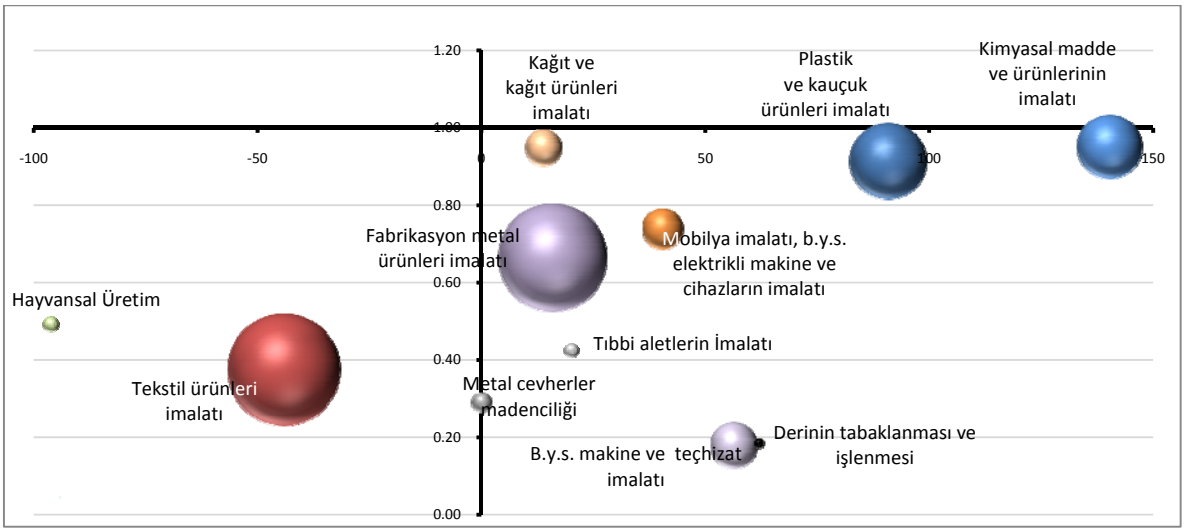
Gelişen Sektörler

- Plastik ve kauçuk ürünleri imalatı
- Kimyasal madde ve ürünlerinin imalatı
- Ana metal sanayii
- Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı
- Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
- Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı
- B.y.s. makine ve teçhizat imalatı
- Metal cevherler madenciliği
- Tıbbi aletlerin imalatı
- Derinin tabaklanması ve işlenmesi

Şekil 125: Mersin ili ihracatında yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler[28]

[28] Şekli daha okunur hale getirebilmek için YE değişimi %7220 olan "diğer ulaşım araçları" sektörü dışarıda bırakılmıştır.

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007) verileri kullanılarak üretilmiştir.

Mersin ihracatında öne çıkan sektörler belirlenirken;

- Sektörün ilin toplam ihracatı içindeki payının ideal oran olan 1/23'ten yüksek olması,
- YE'nin 1'den büyük olması,
- YE'deki değişimin ortalama değişim oranı olan %161'den büyük olması

kıstaslarının en az iki tanesini sağlayan sektörler seçilmiştir (Tablo 45).

Tablo 45: Mersin ihracatında öne çıkan sektörler (2002-2007)[29]

Sektörler	İlin toplam ihracatı içindeki pay	YE (2007)	YE'deki değişim (2002-2007)
Bitkisel üretim	X	X	
Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	X	X	X
Gıda ürünleri ve içecek imalatı	X	X	
Ana metal sanayii	X		X
Diğer ulaşım araçlarının imalatı		X	X

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

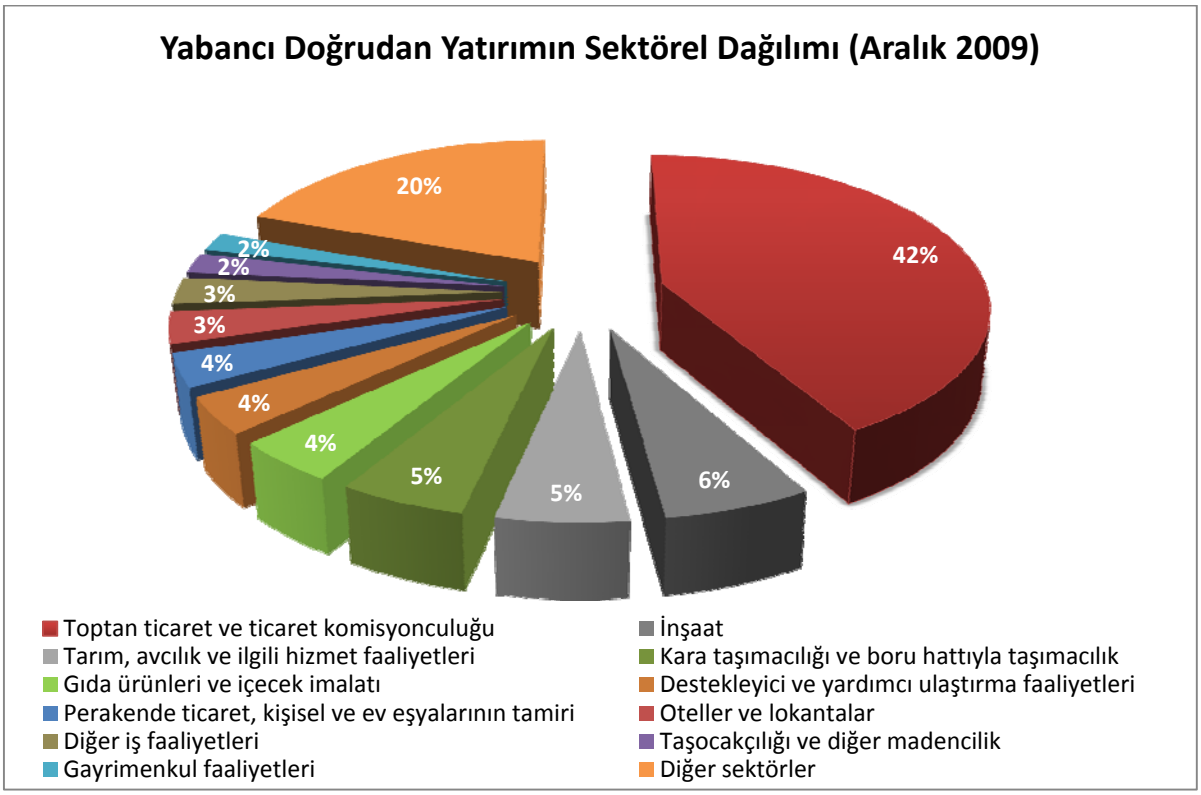
[29] 2007 yılındaki ihracat hacimlerine göre sıralanmıştır.

Adana ve Mersin illeri için ayrı ayrı tespit edilen ihracatta öne çıkan sektörlerden bitkisel üretim ve gıda ürünleri ile içecek imalatı sektörleri iki il için farklı önem düzeylerine sahip olmakla beraber ortaktır. Bunun sebebi, illerin coğrafyaları ve iklimleri itibarıyla birbirleriyle benzer özellikler göstermeleridir. Sektörlerle ilgili daha doğru tespitlerde bulunabilmek ve strateji üretme aşamasına katkı sağlamak için çalışmanın sonraki bölümünde sektörlerin küresel ve ulusal ölçekteki durumları ve alt sektörleri detaylı olarak incelenecektir.

5.3.3 Yabancı Doğrudan Yatırım

Çukurova Bölgesi'nde doğrudan yatırım yapan yabancı firmaların sayısı 2007 yılında 491 iken bu sayı 2009 yılı Aralık ayı sonu itibarıyla 571'e ulaşmıştır. Son iki yılda yabancı doğrudan yatırımın sektörel yapısında büyük bir değişiklik gözlemlenmemiştir. 2009 verileri dikkate alınarak yapılan analiz sonunda en fazla yabancı doğrudan yatırım olan sektörün yüzde 42'lik oranla "motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu" olduğu görülmektedir. Bu sektörü yaklaşık yüzde 6'lık oranla inşaat; %5'lik oranla da "tarım, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri" ve "kara taşımacılığı ve boru hattıyla taşımacılık" sektörlerinin izlediği anlaşılmaktadır.

Şekil 126: TR62 Bölgesi'nde yabancı sermayeli şirketlerin sektörel dağılımı

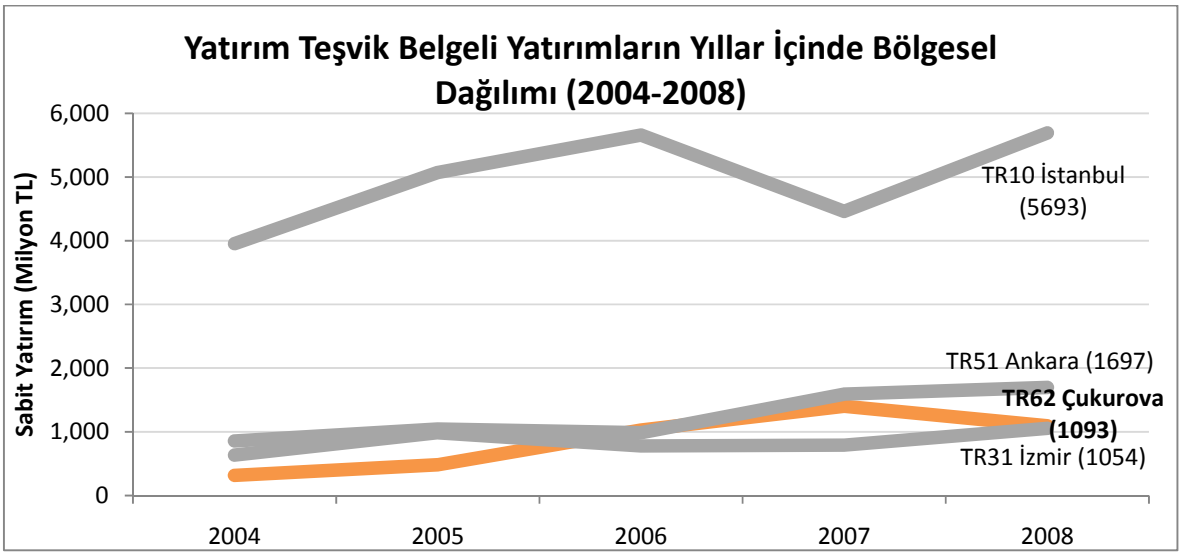

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

5.3.4 Yatırım Teşvikleri

2008 yılı sonu itibarıyla Türkiye'de verilen yatırım teşvik belgeleri içerisinde TR62 Çukurova Bölgesi, Türkiye toplamının yatırım itibarıyla yüzde 3,9'unu oluşturmaktadır. Yatırım teşvik belgeli yatırımların son beş yıl içerisinde bölgesel bazda değişimleri incelendiğinde Çukurova Bölgesi'nin 2007 yılında en yüksek düzeye ulaştığı ve yaklaşık 1,4 milyar TL sabit yatırım elde ettiği görülmektedir. Buna karşın 2008 yılında bölgedeki sabit yatırım yaklaşık 1,1 milyar TL'ye gerilemiştir.

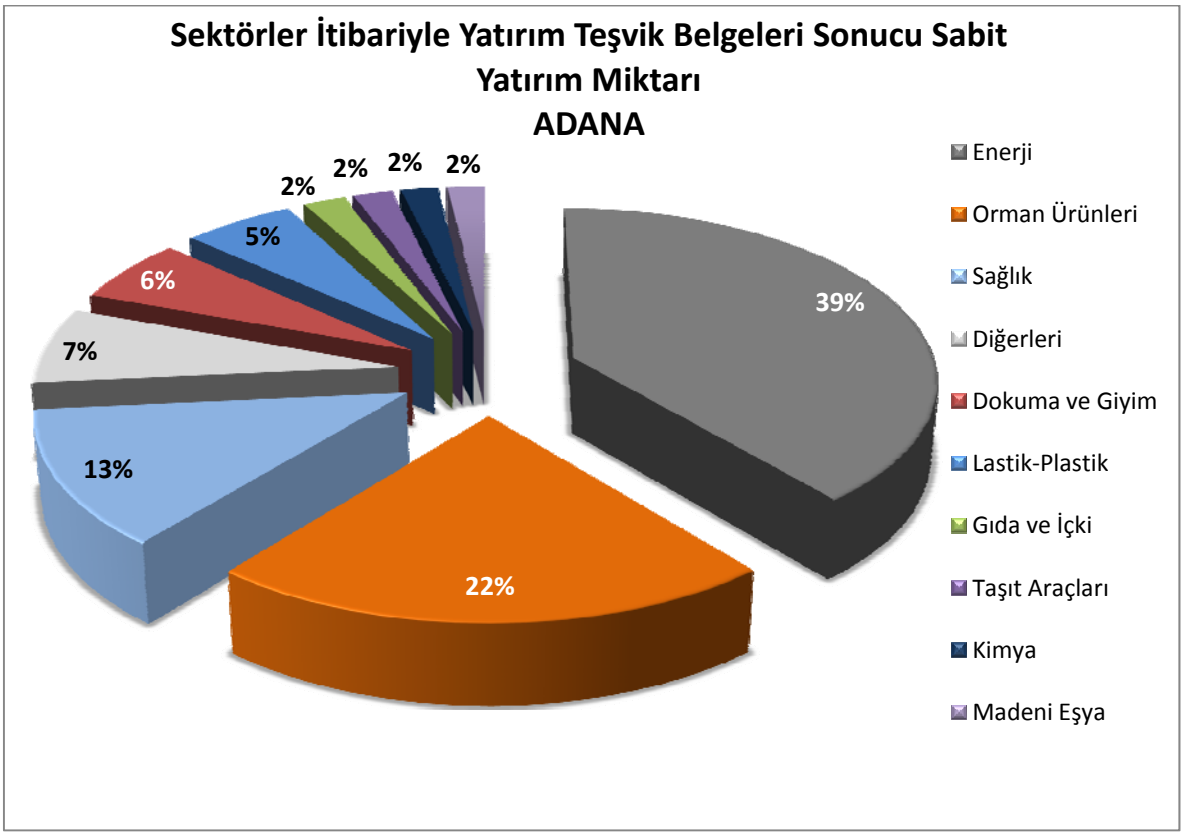
Şekil 127: Yatırım teşvik belgeli yatırımların yıllar içinde bölgesel dağılımı (2004-2008)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2004-2008).

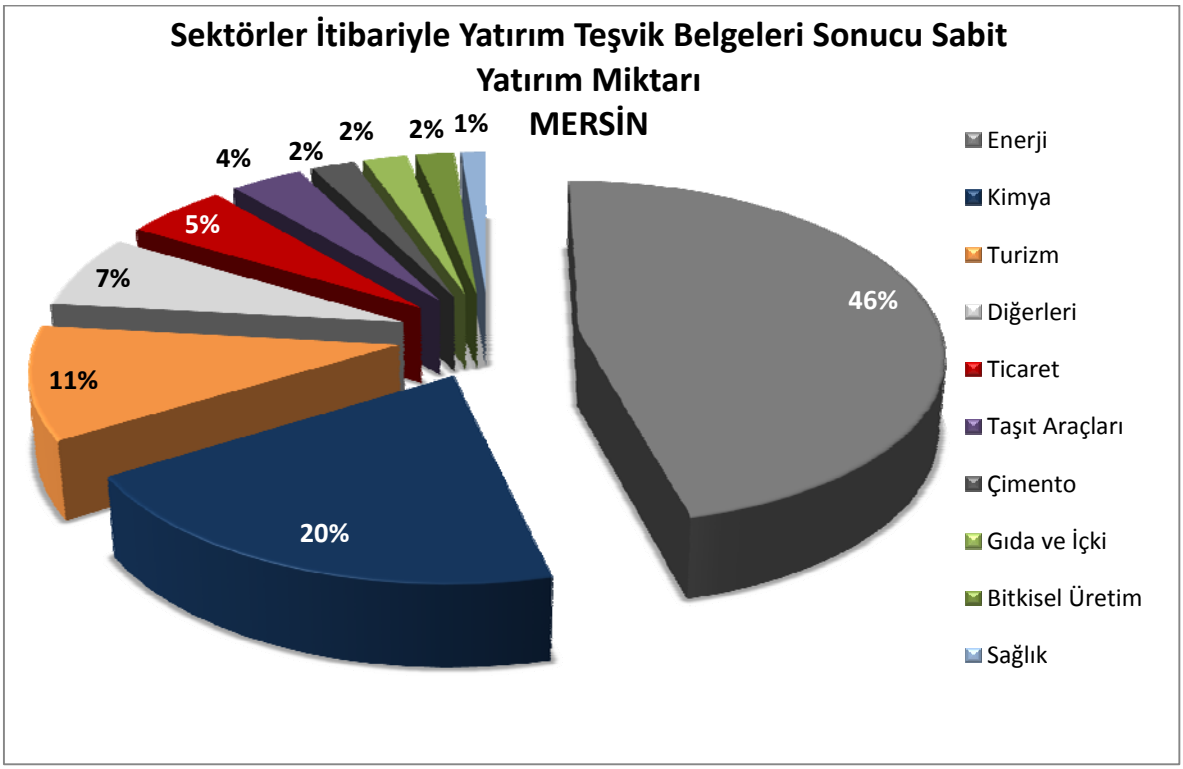
Bölgede yatırım teşvik belgeli sabit yatırımların sektörel dağılımı incelendiğinde ise, 429 milyon TL ile enerji sektörünün başta geldiği görülmektedir. Enerjiyi sırasıyla 146 milyon TL ile orman ürünleri, 89 milyon TL ile sağlık ve 87 milyon TL ile kimya sanayileri izlemektedir.

Şekil 128: Adana ili yatırım teşvik belgeleri sonucu sabit yatırım miktarlarının sektörel dağılımı (2008)

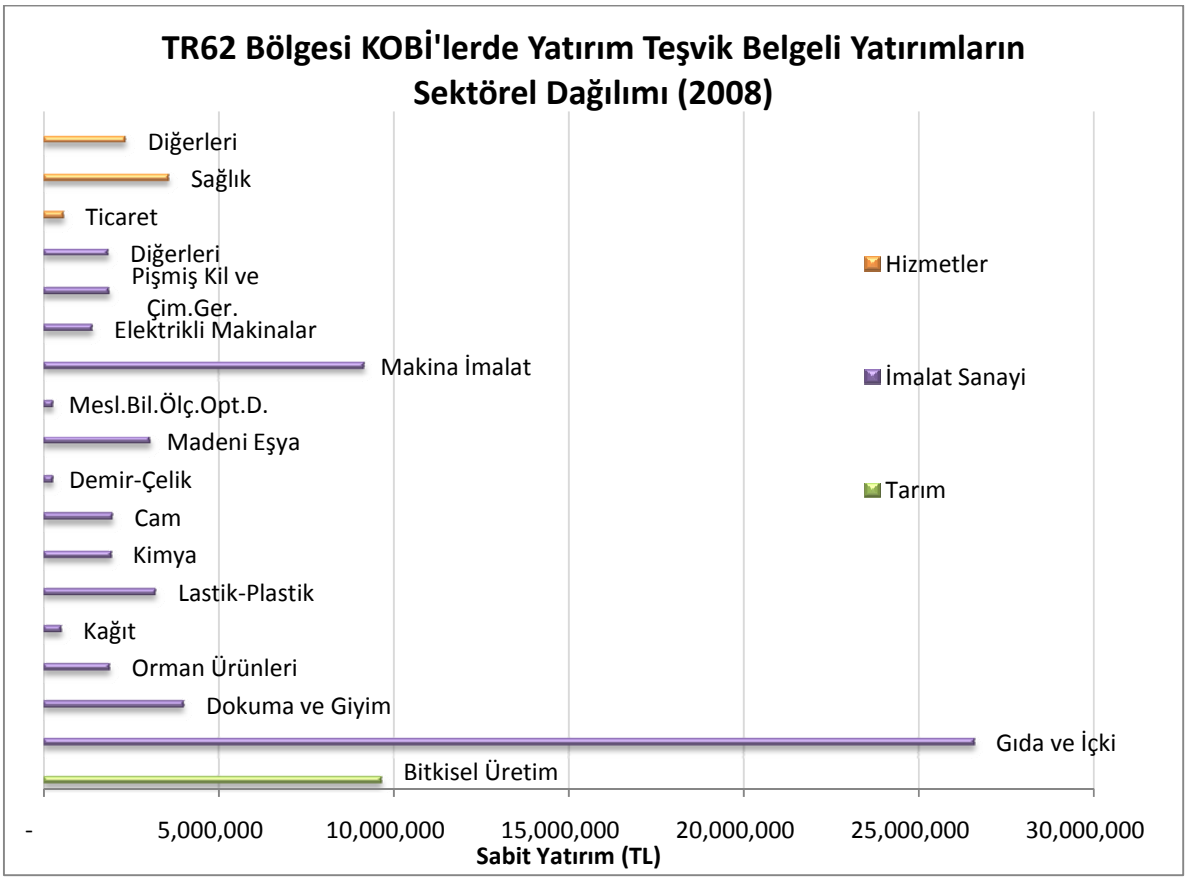
Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2008).

Şekil 129: Mersin ili yatırım teşvik belgeleri sonucu sabit yatırım miktarlarının sektörel dağılımı (2008)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2008).

Şekil 130: Çukurova Bölgesi yatırım teşvik belgeli yatırımların sektörel dağılımı (2008)

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2008).

Çukurova Bölgesi'nde KOBİ yatırım teşvik belgeli sabit yatırımların sektörel olarak dağılımı incelendiğinde ise, bir imalat sanayi alt kolu olan gıda ve içki sektörünün 37 yatırım teşvik belge sayısı ve yaklaşık 27 milyon TL sabit yatırım miktarı ile önde geldiği görülmektedir. Bu sektörü sırasıyla 11 belge ve 10 milyon TL yatırım ile tarım sektörünün alt kolu olan bitkisel üretim, 9 belge ve yaklaşık 9 milyon TL yatırım ile makine imalat sanayi, 4 belge ve yaklaşık 4 milyon TL yatırım ile dokuma ve giyim imalat sanayi izlemektedir.

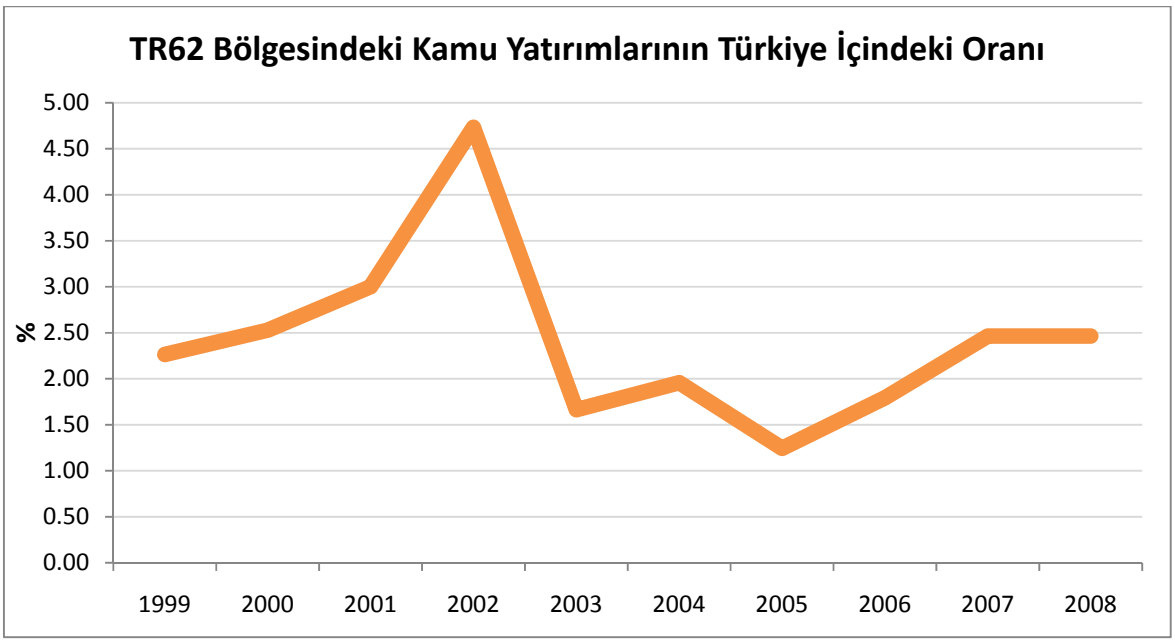
Görüleceği üzere, yatırım teşvik belgeli yatırımların sektörel dağılımı toplamda ele alındığında enerji, sağlık, orman ürünleri ve kimya gibi büyük sanayi kuruluşları ve işletmelerin faaliyette oldukları sektörler öne çıkarken, teşvik belgeli yatırımlar KOBİ düzeyinde incelendiğinde gıda ve içki, tarımda bitkisel üretim, makine imalat, dokuma ve giyim alt

sektörleri gibi görece daha küçük sermayeli işletmelerin ağırlıkta olduğu sektörler başta gelmektedir.

5.3.5 Kamu Yatırımları

Çukurova Bölgesi'nde gerçekleşen kamu yatırımları son 10 yıl itibarıyla incelendiğinde, bu yatırımların 2002-2006 yılları arasındaki sapmalar hariç tutulacak olursa ortalama yüzde 2,5'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık yüzde 5'lik nüfus oranı dikkate alındığında bölgedeki kamu yatırımlarının nüfus oranının gerisinde olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 131: Çukurova Bölgesi'ndeki kamu yatırımlarının Türkiye içindeki oranı (1999-2008)

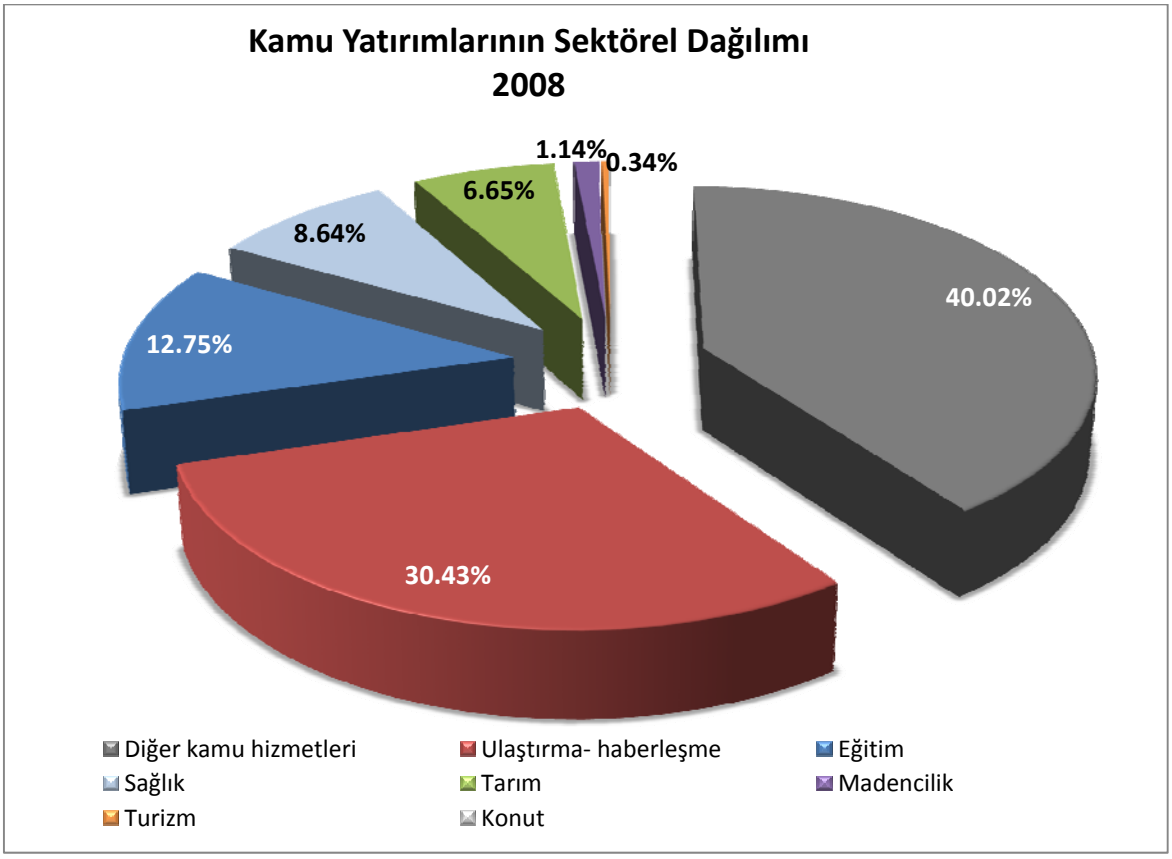

Kaynak: DPT (1999-2008).

2008 yılı verileriyle yapılan analiz neticesinde TR62 Çukurova Bölgesi'ne yapılan kamu yatırımlarının yüzde 40,02'lik kısmı diğer kamu hizmetlerine iken, yüzde 30,43'lük kısmı ulaştırma ve haberleşme, yüzde 12,75'i eğitime ve yüzde 8,64'ü ise sağlık alanına yapılmaktadır. Türkiye nüfusunun yüzde 5,07'lik kısmını barındıran Çukurova Bölgesi'nin toplam kamu yatırımlarından aldığı pay yüzde 2,46 olmaktadır. Sektörler itibarıyla bölge yüzde 4,09'luk oranla diğer kamu hizmetleri kategorisinde en fazla payı alırken, bunu 2,97'lik oranla sağlık, yüzde 2,46

ile ulaştırma ve haberleşme ve yüzde 2,37 ile eğitim izlemektedir. Görüldüğü gibi tüm alanlarda bölgenin kamu yatırımlarından aldığı pay nüfusuna oranla düşük kalmaktadır.

Şekil 132: Çukurova Bölgesi'ndeki kamu yatırımlarının sektörel dağılımı (2008)

Kaynak: DPT (2008).

5.3.6 Sonuç

Yukarıdaki bölümlerde farklı kriterlere göre, bölgenin ekonomik yapısı ve mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu sektörler belirlenmeye çalışılmıştır. Bu kriterlerin değerlendirmesi sonucunda aşağıdaki sektörlerin bölgede öne çıktığı tespit edilmiştir:

- *Tarım*
- *Gıda sanayi*
- *Kimya sanayi*
- *Tekstil ve hazır giyim*
- *Makine, metal eşya*
- *Mobilya*
- *Kağıt ve kağıt ürünleri*
- *Lojistik*
- *Hizmetler*[30]

Ayrıca bölge için yukarıdaki analizlerde öne çıkmayan, fakat bölgenin yapısı, potansiyeli, bölgedeki aktörlerin eğilimi ve daha global ölçekteki genel eğilimler yoluyla bölge için önem arz ettiği düşünülen sektörler de çalışmanın bir sonraki bölümüne dahil edilmiştir. Bu sektörler:

- *Yenilenebilir enerji*
- *Turizm*

[30] Hizmetler sektörünün içinde yer alan pek çok bileşen Lojistik ve Turizm başlıkları altında da incelenecektir. Fakat, hizmetler sektörü bölgede baskın bir şekilde öne çıktığı için ayrıca tekrar ele alınmasının uygun olacağı değerlendirilmiştir.

5.4 Bölgede Öne Çıkan Ekonomik Sektörler

Bu bölümde yukarıdaki bölümde tespit edilen ve bölge için önem arz eden sektörler detaylı olarak ele alınmıştır.

5.4.1 Tarım

Tarım sektörü istihdamı, dış ticareti, diğer sektörlere sağladığı girdiler ve de tarihsel açıdan hem Türkiye hem de Çukurova Bölgesi için en önemli sektörlerden biridir. Bu çalışma kapsamında sektörün dünyada, Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'deki durumu genel hatlarıyla ortaya konulduktan sonra TR62 Çukurova Bölgesi özelinde detaylı analizler yapılacaktır. Bu analizler yapılırken TÜİK'in 1991-2008 dönemi için yayınladığı veriler temel alınmıştır. TÜİK verileri yanında DTM ihracat verileri ve bölgenin önde gelen araştırma kuruluşlarından biri olan Tarsus Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'nün "Çukurova'da Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünlerinin 2007 Yılı Üretim ve Girdi Maliyetleri" isimli çalışmasından faydalanılmıştır.

5.4.1.1 Tarım Sektörünün Dünya Ticaretindeki Yeri

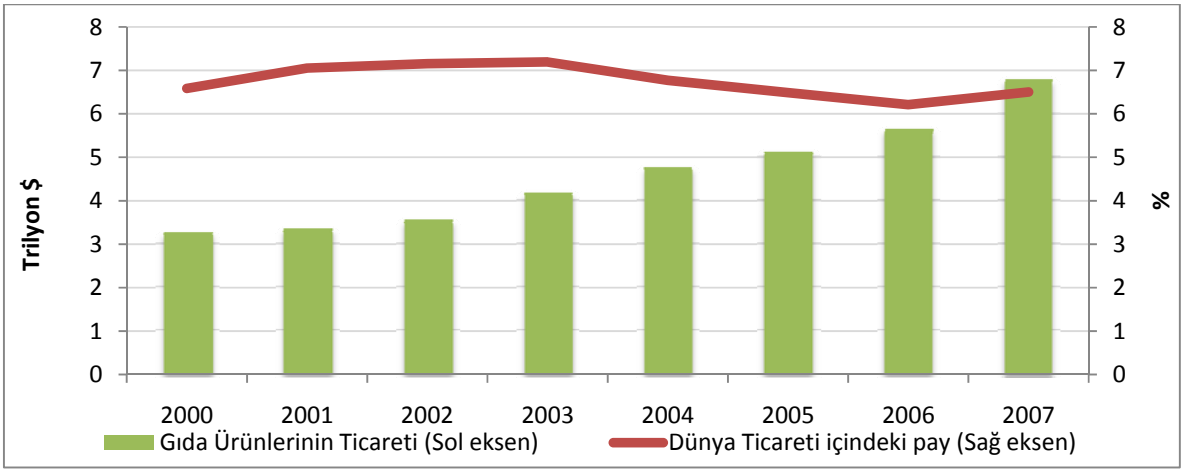
Dünya Ticaret Örgütü'nün dünya ticaretine ilişkin istatistikleri incelendiğinde tarımsal üretim sektörü sınıflamasının, TÜİK ve büyük ölçüde TÜİK sınıflamalarının temel alındığı mevcut durum analizi çalışması kapsamında ele alınandan kısmen farklılık gösterdiği görülmektedir. DTÖ'ye göre tarımsal ürünler kategorisinin içindeki sınıflama aşağıdaki gibidir:

- Gıda
    - Gıda ve canlı hayvanlar
    - İçecekler ve tütün
    - Hayvansal ve bitkisel yağlar, kürkler
    - Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler
- Tarımsal hammaddeler

Gıda alt kategorisi tarımsal ürünler toplamı içinde %78'lik bir paya sahip olup bu grubun yıllar içindeki seyri büyük ölçüde bu alt kategoriye bağlı olarak gelişmektedir. DTÖ verilerinde gıda başlığı hem birincil tarım üretimini hem de tarım ürünlerinin imalatını içermektedir. Bu rapor kapsamında bu iki sektör "tarım" ve "gıda ve içecek ürünleri imalatı" isimli iki ayrı başlık altında ele alınmaktadır.

2000-2007 yılları arasında tarım ve gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörlerinin değer olarak dış ticaret hacimlerinin sürekli artış gösterdiği, yaklaşık 3,2 trilyon dolar olan değerin 6,7 trilyon dolara ulaştığı görülmektedir. Bu iki sektörün toplamının dünya toplam ticareti içinden aldıkları payın ise aynı dönemde %6-%7 arasında seyrettiği görülmektedir.

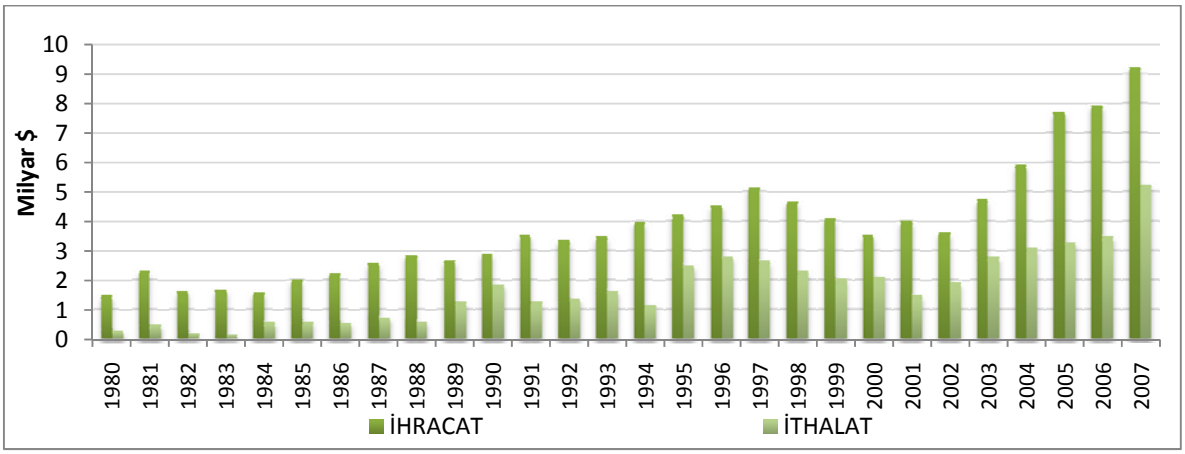
Şekil 133: Gıda ürünlerinin dünya ticaretindeki yeri (2000-2007)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (2000-2007).

Şekil 134 1980-2007 yılları arasında Türkiye'nin tarım ve gıda ürünleri sektörlerinin toplam ihracat ve ithalat değerlerini göstermektedir. 1980-1997 döneminde sektörün dış ticaret hacminin sürekli artış gösterdiği, 1997 yılından 2002 yılına kadar azaldıktan sonra, 2002-2007 yılları arasında büyük oranda artış göstererek 2002 yılında 5,5 milyar dolardan 2007 yılında 14,5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. İhracat değerlerinin sürekli olarak ithalat değerlerinin üzerinde olduğu, dolayısıyla ihracatın ithalatı karşılama oranının %100'ün üzerinde olduğu görülmektedir.

Şekil 134: Gıda ürünlerinin Türkiye dış ticareti içindeki yeri (1980-2007)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (1980-2007).

2002-2007 yılları arasında tarım-gıda sektörünün Türkiye ihracatı içindeki oranı %4,5'tan %3,4 değerine ulaşmıştır. Sektörün ithalat içindeki oranı ise aynı dönemde sürekli olarak %1'in altında değerler almaktadır.

5.4.1.2 Avrupa Birliği'nde Tarım

Avrupa Birliği ülkelerinde tarım genel olarak Türkiye'den farklı bir yapı arz etmektedir. Özellikle AB-15 ülkelerinde tarım sektörünün hem milli gelirler içindeki hem de istihdam içindeki nispi önemi düşüktür. 2001 yılı için AB'de GSMH içinde tarımın payı %1,9'dur. Buna rağmen AB tarım sektörüne özel bir ilgi beslemekte, bu sektörü teşvik etmek ve korumak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Bunun neticesinde de tarım AB bütçesi ve mevzuatının yaklaşık yarısını kapsamaktadır.

1999/2000 genel anket sonuçlarına göre[31] AB'de 6,8 milyon tarım işletmesi bulunmakta ve bu işletmelerde 6,3 milyon kişi, 127 milyon hektar alanı işlemektedir. İşletme başına ortalama arazi genişliği ise 19 hektardır.

5.4.1.3 Türkiye'de Tarım

Tarım sektörünün GSMH içinde payı:

[31] KESKİN Gülşen, AB'de Tarımsal İşletmelerin Sınıflandırılması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, TEAE Bakış, Haziran 2003.

- 1984 yılında %17,7
- 2001 yılında %14
- 2003 yılında %12,4 olarak gerçekleşmiştir.

Bu rakamlara bakarak; diğer sektörlerin, özellikle de hizmet sektörünün gelişmesi ile birlikte tarımın ülke ekonomisi içindeki ağırlığını kaybetmekte olduğu açıkça gözlemlenmektedir. Ancak yine de tarım istihdamda çok önemli bir yer tutmaktadır. Tarımda istihdam edilen nüfusun aktif nüfus içindeki payı 1998 yılında %43 iken, 2003 yılında %33,9 ve 2006 yılında da %26'ya gerilemiştir. Burada da keskin bir düşüş göze çarpmakla birlikte halen ülke genelinde yaklaşık her üç aktif çalışandan birinin tarımda istihdam edildiği de göz ardı edilemez.

2001 yılı Genel Tarım Sayımı verilerine göre Türkiye'de 3.076.649 tarım işletmesi 184.348.224 dekar alanda faaliyet göstermektedir. Bu rakam da göstermektedir ki Türkiye'de tarım işletmeleri (büyük oranda şirketleşmeye geçmemiş özel şahıs işletmeleri) çok küçük ölçektedir. Bununla birlikte, tarımda kullanılan toplam alan ile toplam tarım çıktısı mukayese edildiğinde alınan verimin de çok düşük olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 46: Bazı göstergeler açısından Türkiye-AB kıyaslaması (2001)

Göstergeler	Türkiye	AB
Toplam tarım alanı (1000 ha)	27.000	134.261
Toplam işletme sayısı (1000 adet)	3000	7370
Ortalama işletme büyüklüğü (ha)	5,9	17,4
Toplam nüfus (milyon)	68	372
Tarım nüfusu (milyon)	20	15,6
Tarımda istihdam (milyon)	9,4	7,4
Toplam istihdamda tarımın payı (%)	33,9	5
GSMH içinde tarımın payı (%)	14	1,9
İhracatta tarımın payı (%)	7,83	7,5
İthalatta tarımın payı (%)	4,18	10,5

Kaynak: KESKİN Gülşen, AB'de Tarımsal İşletmelerin Sınıflandırılması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, TEAE Bakış, Haziran 2003.

5.4.1.4 Çukurova'daki Tarımsal Üretime Genel Bakış

Çukurova Bölgesi'nde uygun iklim koşulları ve coğrafi özelliklere bağlı olarak tarım her zaman önemli bir sektör olmuştur. Türkiye'de tarımsal ürünlerden getiri sağlanamayan dönemlerde bölgede pamuk üretimi yapılıyor olması bölgede güçlü bir tarım kültürü oluşmasını sağlamıştır. Bölgedeki sanayinin gelişimi de tarıma bağlı olarak gerçekleşmiş ve özellikle Adana Türkiye'nin ilk sanayileşen illerinden biri olmuştur.

2007 yılında Adana ve Mersin illerinde yapılan bitkisel üretim Türkiye'nin toplam bitkisel üretim değerinin %10,4'ünü oluşturmaktadır ve bölge, Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada yer almaktadır (Tablo 47). Çukurova'yı %9,8'lik payıyla Antalya Bölgesi izlemektedir. Üretim değerinin %40'ı Adana'da üretilirken, %60'ı Mersin'de üretilmektedir. Bölge, bitkisel üretim miktarıyla Düzey 2 bölgeleri içinde ikinci sırada yer almaktadır ve 9.135.949 tonluk bitkisel üretimiyle Türkiye toplam üretiminde %8,24'lük paya sahiptir (Tablo 48). TR52 Konya, Karaman Bölgesi'nin ilk sırada yer almasının en önemli sebebi, 4 milyon tona yaklaşan şeker pancarı üretimidir. 2007 yılında ekilen bitkisel üretim alanlarına bakıldığında ise Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin toplam bitkisel üretim alanlarının %4,42'sine sahip olup Düzey 2 bölgeleri arasında 8. sırada yer almaktadır (Tablo 49). Bölgedeki tarım alanlarının %60'ı Adana'da bulunurken, %40'ı Mersin'de bulunmaktadır.

Tablo 47: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim değerinin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Bitkisel üretim değeri (1000 TL)
	TR	*Türkiye*	*56.799.894*
1	**TR62**	**Adana, Mersin**	**5.946.348**
2	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	5.567.906
3	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	3.528.732
4	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	3.481.549
5	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3.413.848
…	…	…	…
12	TR31	İzmir	2.209.319
…	…	…	…
24	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	399.497
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	389.030
26	TR10	İstanbul	210.519

Kaynak: TÜİK, (2007).

Tablo 48: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim miktarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Bitkisel üretim miktarı (ton)
	TR	*Türkiye*	*113.778.127*
1	TR52	Konya, Karaman	9.370.578
2	**TR62**	**Adana, Mersin**	**9.135.949**
3	TR33	Manisa,Afyon,Kütahya,Uşak	7.472.622
…	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	7.311.323
6	…	…	…
7	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	5.550.664
…	…	…	…
20	TR31	İzmir	4.498.884
…	…	…	…
24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.431.426
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	796.813
26	TR10	İstanbul	384.952

Kaynak: TÜİK, (2007).

Tablo 49: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim alanlarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Bitkisel üretim alanı (hektar)
	TR	*Türkiye*	*20.668.746*
1	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	1.673.408
2	TR52	Konya, Karaman	1.627.624
3	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1.430.409
…	…	…	…
7	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	937.078
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**914.386**
9	TR51	Ankara	881.498
…	…	…	…
11	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	758.336
…	…	…	…
17	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	632.785
…	…	…	…
24	TR31	İzmir	341.033
25	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	141.430
26	TR10	İstanbul	74.448

Kaynak: TÜİK, (2007).

Çukurova Bölgesi'nin bitkisel üretim açısından diğer Düzey 2 bölgeleri içindeki yerini belirleyebilmek için bölgedeki üretim değerinin (TL) üretim alanına (hektar) oranlanmasıyla elde edilen değer de bir gösterge olarak kullanılmıştır. Çukurova Bölgesi bu değer açısından bakıldığında Antalya, Isparta, Burdur Bölgesi'nin ardından 2. sırada gelmektedir (Tablo 50). Bu durum bu bölgede bitkisel üretimin Çukurova'ya kıyasla daha dar alanlarda yapılmakla beraber, bu bölgenin daha yüksek gelir getiren ürünlere ve üretim tekniklerine yönelmesiyle açıklanabilir.

Tablo 50: Çukurova Bölgesi bitkisel üretim veriminin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Bitkisel üretim değeri/bitkisel üretim alanı (TL/ha)
1	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	8,80
2	**TR62**	**Adana, Mersin**	**6,50**
3	TR31	İzmir	6,48
4	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	4,50
…	…	…	
24	TRB2	Kayseri, Sivas, Yozgat	1,02
25	TR72	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	0,93
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	0,68

Kaynak: TÜİK, (2007).

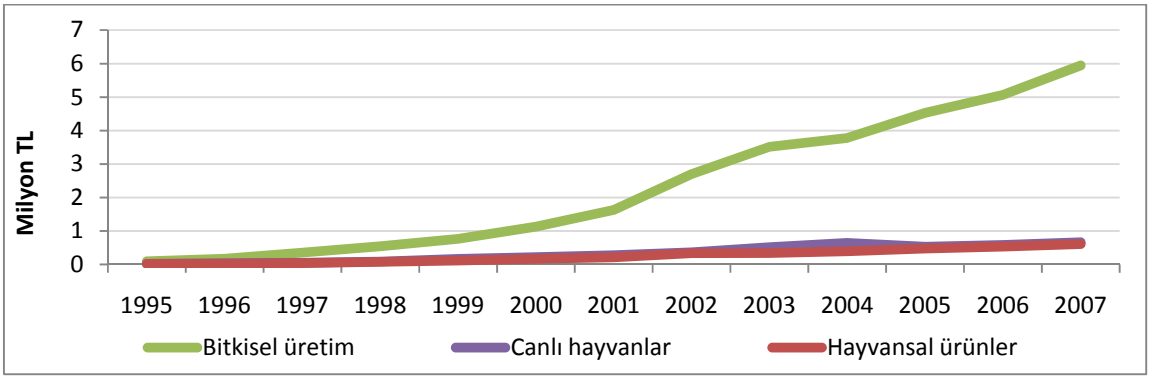
Yukarıda da ifade edildiği gibi bitkisel üretim Çukurova Bölgesi için geleneksel olarak temel bir üretim şekli olmuştur. Dolayısıyla bölgede canlı hayvan yetiştiriciliği ve buna bağlı olarak hayvansal üretim gelişmiş sektörler olarak yer almamaktadır. Tablo 51 Çukurova Bölgesi'nin canlı hayvan yetiştiriciliği ve hayvansal üretim değerleri göz önüne alındığında diğer Düzey 2 bölgeleri içindeki yerini göstermektedir. Tabloda da görüldüğü gibi bu iki sektörün hem Türkiye içinde bölgenin konumu, hem sektörlerin bölgedeki sektörlere kıyasla durumu göz önüne alındığında önem arz eden sektörler olmadıkları ortaya çıkmaktadır (Tablo 51, Şekil 135).

Tablo 51: Çukurova Bölgesi canlı hayvanlar ve hayvansal üretim değerinin Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Canlı hayvanlar değeri (1000 TL)	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Hayvansal ürünler değeri (1000 TL)
	TR	*Türkiye*	*24.666.222*		*TR*	*Türkiye*	*22.921.524*
1	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	1. 822.323	1	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	2.478.055
2	TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.608.510	2	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	2.119.321
3	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.545.702	3	TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.928.150
…	…	…	…	…	…	…	…
20	**TR62**	**Adana, Mersin**	**663.981**	**18**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**606.947**
…	…	…	…	…	…	…	…
24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	344.740	24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	275.411
25	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	326.353	25	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	233.456
26	TR10	İstanbul	164.719	26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	221.477

Kaynak: TÜİK, (2007).

Şekil 135: Çukurova'da tarımsal üretim değeri (1995-2007)

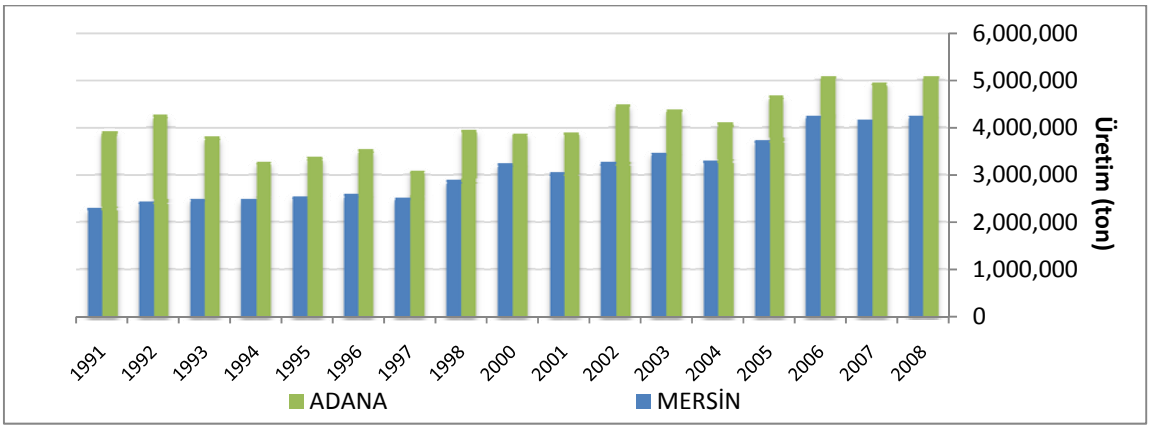

Kaynak: TÜİK, (1995-2007).

5.4.1.5 Bitkisel Üretim

Şekil 136, 1991-2008 yılları arasında Adana ve Mersin illerindeki bitkisel üretim miktarlarının gelişimini göstermektedir. Bu dönemde iki ildeki üretim miktarları düzenli olmamakla beraber artış göstermiş, Adana'daki bitkisel üretim miktarı her zaman Mersin'in üzerinde olmuştur.

Şekil 136: Çukurova'da bitkisel üretim (1991-2008)

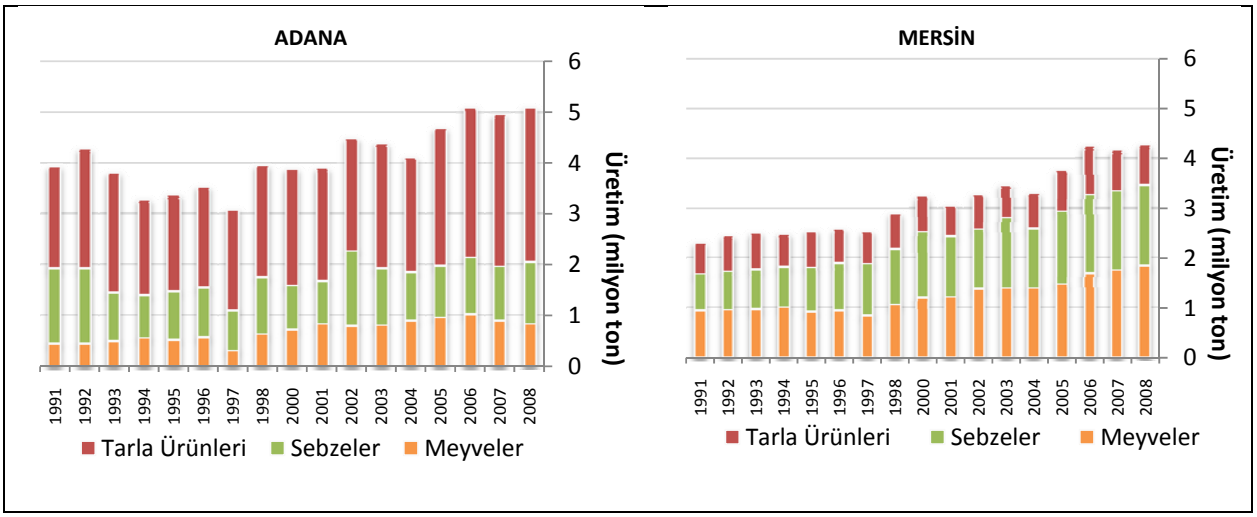

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Adana'daki tarımın tarihsel olarak büyük tarım arazileri üzerinde yapılıyor olması ildeki en yoğun olarak üretilen ürün grubunun tarla ürünleri olmasına neden olmuştur. 1991-2008 döneminde tarla ürünleri üretim miktarında radikal bir değişiklik gözlemlenmemiştir. Tarla ürünleri 2008 yılında Adana'da bitkisel üretimin %60'ını oluştururken, sebzeler ve meyveler sırasıyla %24 ve %16'lık paylara sahiptir (Şekil 137).

Mersin ise parçalanmış bir toprak yapısına sahip olduğundan bitkisel üretim küçük arazilerde yapılmıştır. Bu nedenle Mersin'de meyve ve sebze, ilin bitkisel üretim miktarı içinde en yüksek oranlara sahip ürün gruplarıdır ve bu ürün gruplarının üretiminde istikrarlı bir artış görülmektedir. 2008 yılında Mersin ili bitkisel üretiminin %43'ünü meyveler, %38'ini sebzeler ve %19'unu tarla ürünleri oluşturmaktadır (Şekil 137).

Şekil 137: Ürün gruplarına göre bitkisel üretim miktarı (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

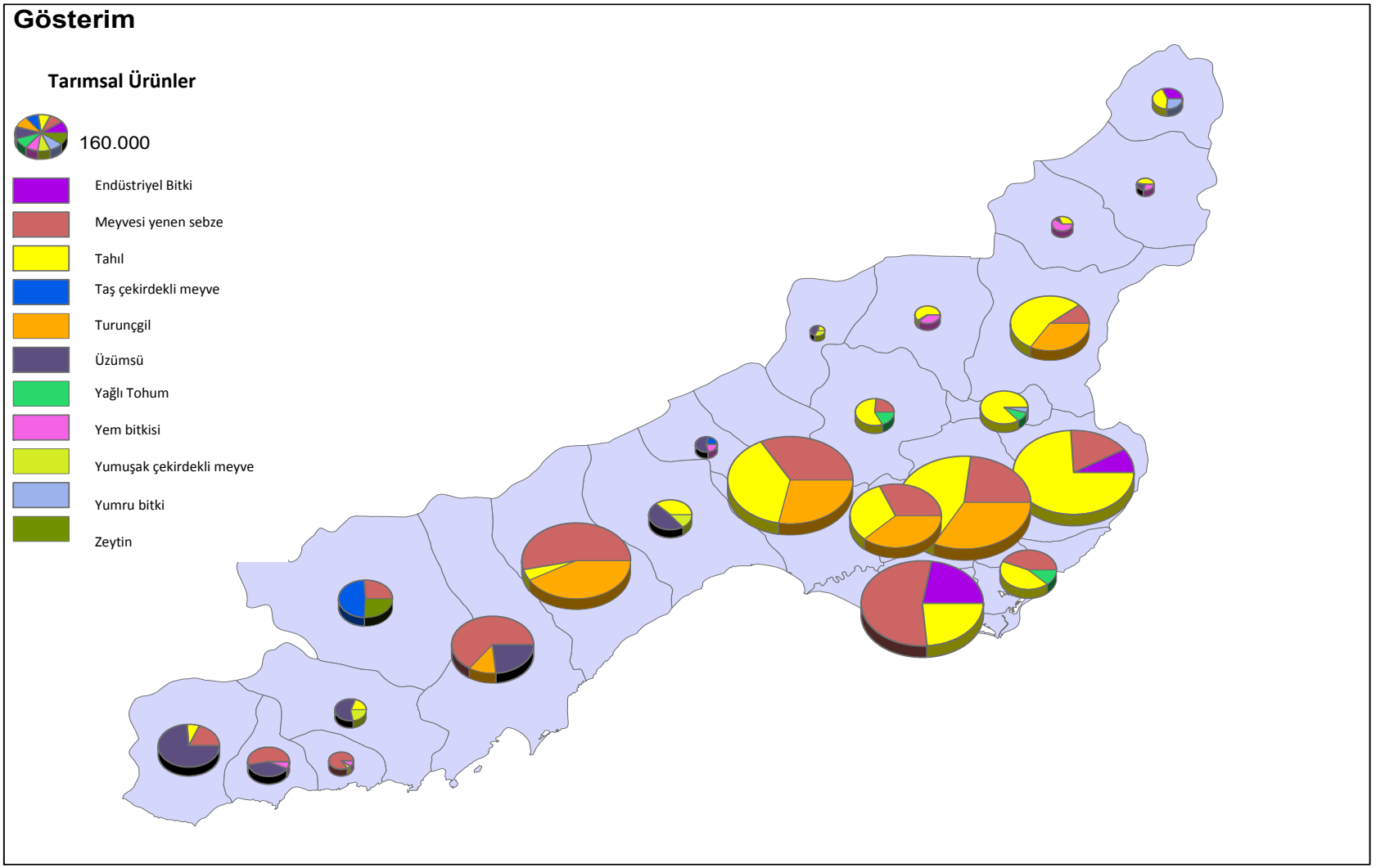
Şekil 138 TR 62 bölgesindeki ilçelerin tarımsal üretim miktarlarını ve ürün gruplarının ilçelerin toplam üretiminden aldıkları payları karşılaştırmalı olarak göstermektedir.

TR 62 bölgesinde topografik koşullar bitkisel üretimde üretim biçimleri, ürün desenleri ve de üretim miktarları açısından birbirinden ayrılan alt-bölgeler oluşmasına neden olmaktadır. Bu alt-bölgelerden en dikkat çekici olanı bölgenin ova kısmında kalan ilçeleri kapsayan alandır. Bölgede bitkisel üretim Mersin Merkez ve Adana Seyhan ilçeleri dışında en yoğun olarak bu bölgede yapılmaktadır. Oranları ilçeler arasında farklılık göstermekle beraber, en yoğun üretim tahıllar, meyvesi yenen sebzeler ve de turunçgiller ürün gruplarında yapılmaktadır.

Sınırları içinde büyük oranda dağlık alanları barındıran ilçelerdeki üretim miktarları diğer ilçelerin gerisinde kalmakta ve bu ilçeler ürün çeşitliliği açısından da dikkat çekici özellikler taşımamaktadır.

Ayrıca bölgede bazı ürün gruplarındaki üretim miktarları ve bu ürün gruplarının ilçenin toplam üretiminden aldıkları paylar göz önüne alındığında Mut'ta taş çekirdekliler ve Anamur ve Bozyazı'da üzüm ve üzümsüler üretiminin dikkat çekici olduğu göze çarpmaktadır.

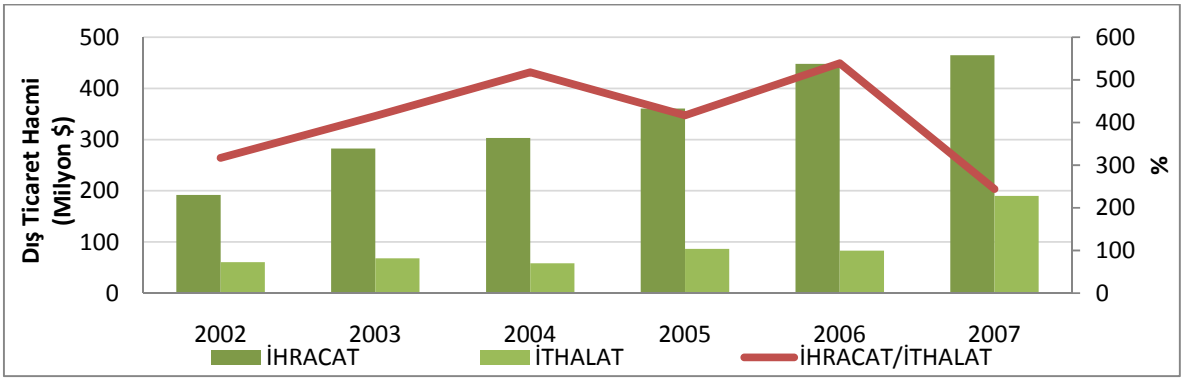
Şekil 138: Bitkisel üretimde ürün gruplarına göre üretim miktarının ilçelere göre dağılımı (2008)

a. Bitkisel Üretimde Dış Ticaret

Çukurova Bölgesi'nin bitkisel üretim ihracatı 2002-2007 yılları arasında düzenli olarak artmış ve 2002 yılında 190 milyon dolar olan ihracat değeri, 2007 yılında 460 milyon dolara ulaşmıştır. İthalatta ihracatta olduğu gibi düzenli bir artış gözlemlenmemekle beraber, özellikle 2006-2007 yılları arasında radikal bir artış görülmüştür. Bu artışa da bağlı olarak bölgedeki bitkisel üretimde ihracatın ithalatı karşılama oranı ani bir düşüş göstermiş, bu düşüşe rağmen 2007 yılında %200'ün üzerinde bir değer almıştır (Şekil 139).

Şekil 139: TR62 Çukurova Bölgesi'nde bitkisel üretimde dış ticaret (2002-2007)

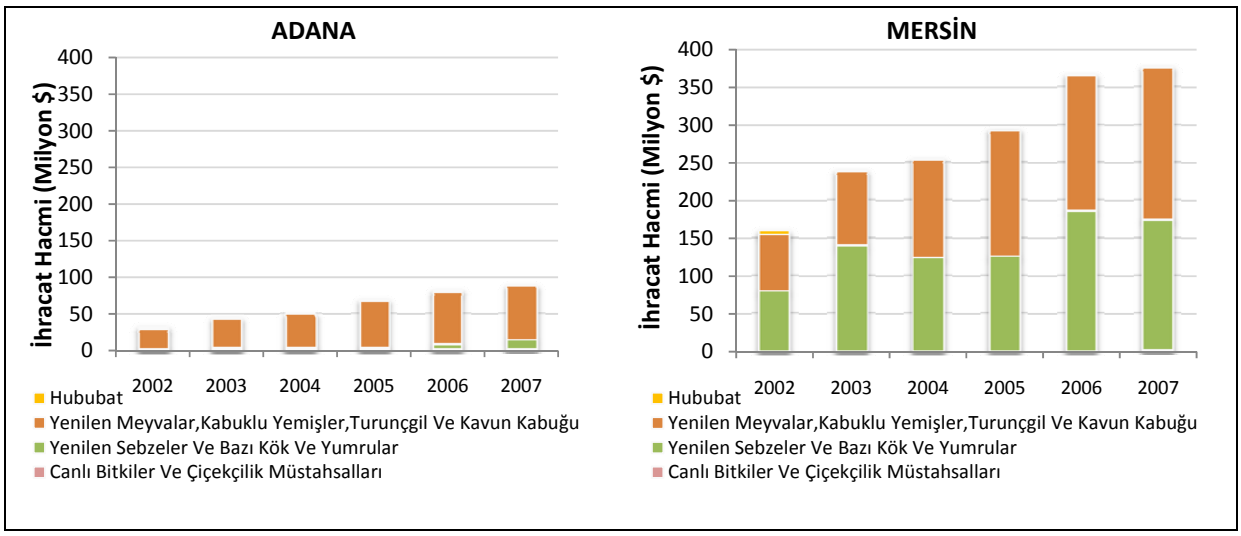
Kaynak: DTM, (2002-2007).

Şekil 140, 2002-2007 yılları arasında Adana ve Mersin'de bulunan firmaların yaptıkları ihracatın fasıllara göre dağılımını göstermektedir. Adana ihracatının %85'inden fazlasının meyveler olduğu görülmekteyken, Mersin'de meyvelerin ve sebzelerin ihracat değerlerinin birbirlerine yakın paylara sahip oldukları görülmektedir.

Aynı şekle bakıldığında Adana'nın bitkisel üretim ihracatının Mersin'in çok gerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın (DTM), il bazındaki verileri ürünlerin üretildiği değil ihracatı gerçekleştiren firmaların kayıtlı olduğu illere göre tutmasıyla açıklanabilir. Bununla beraber Adana'da en büyük paya sahip ürün grubu olan tarla ürünlerinin meyve ve sebze türleri kadar ihracata yönelik olmadığı, yine Adana'da yapılan meyve ve sebze

üretiminde de çeşitlenmenin az olduğu ve ihracata yönelik alt türlerin gelişmemiş olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Şekil 140: Dış ticaret fasıllarına göre bitkisel ürünlerin ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007)

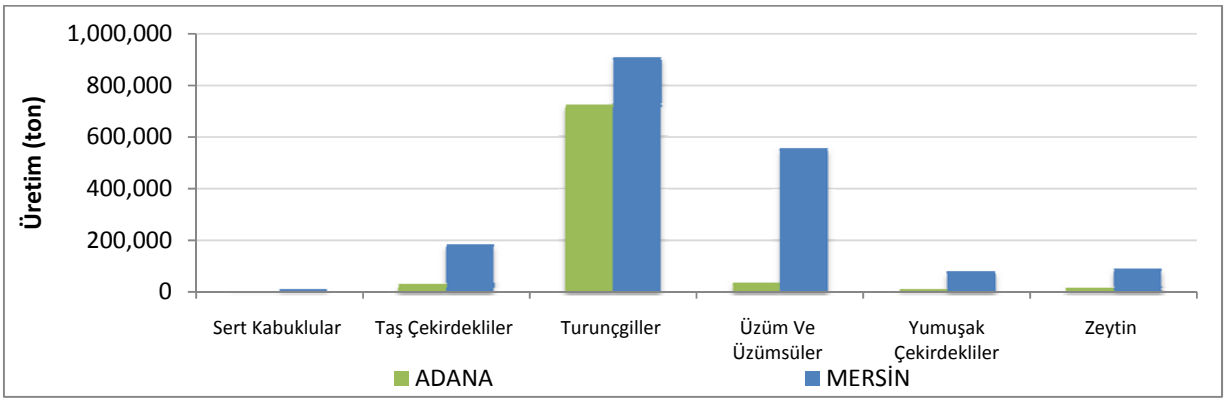

Kaynak: DTM, (2002-2007).

b. Meyveler

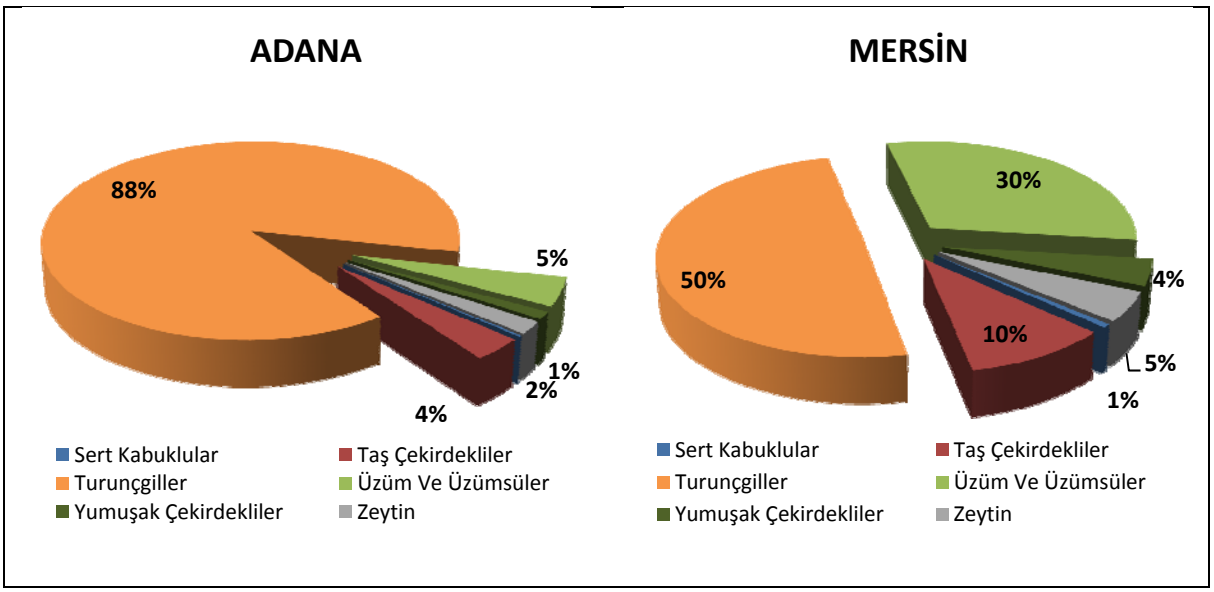
Şekil 141, 2008 yılındaki meyve üretiminin ürün gruplarına göre Adana ve Mersin'de gösterdiği dağılımı göstermektedir. Buna göre, her iki ilde de turunçgiller en öne çıkan ürün grubu olup Adana'daki meyve üretiminin %88'ini oluşturmaktadır. Mersin'deki turunçgiller üretimi miktarı Adana'nın üzerinde olmasına rağmen Mersin'deki meyve üretiminin %50'sini oluşturmaktadır. Bunun nedeni Mersin'de iklim ve topografya koşullarının, kesin çizgilerle birbirinden ayrılabilen iki ayrı tarım bölgesi yaratmış olması ve bu iki kesimde ürün deseni ve üretim tekniklerinin oldukça farklı olmasıdır.

Şekil 141: Ürün gruplarına göre meyve üretimi (Adana-Mersin) (2008)

Kaynak: TÜİK, (2008).

Şekil 142: Ürün gruplarına göre meyve üretimi (Adana-Mersin) (2008)

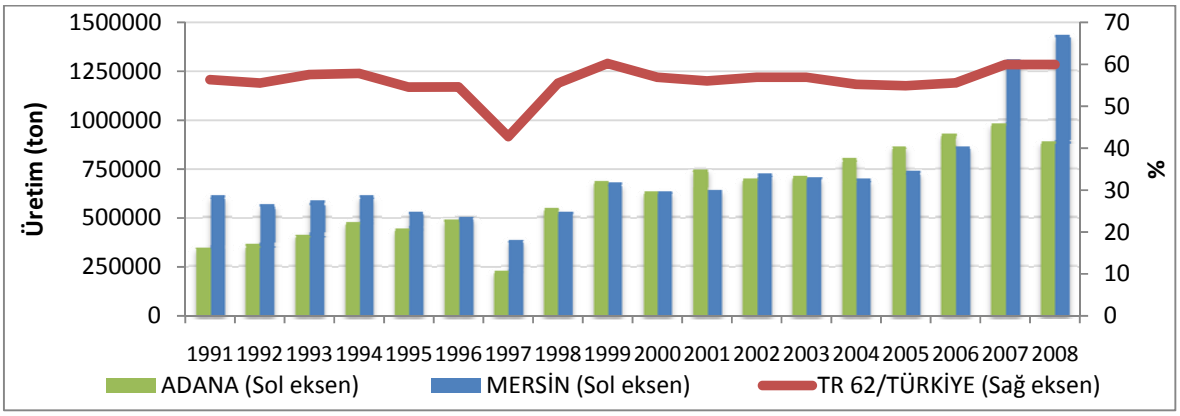
Kaynak: TÜİK, (2008).

Meyveler başlığı altında incelenecek olan ürün grupları belirlenirken ürün gruplarının yoğunlaşma endeksi değerleri (bkz. EK-2), bölgenin meyve üretimi içindeki payları ve Türkiye'nin toplam üretimi içindeki payları göz önüne alınmıştır. Bu kapsamda seçilen ürün grupları turunçgiller, üzüm ve üzümsüler ve taş çekirdeklilerdir.

i. Turunçgiller

1991-2008 döneminde Çukurova Bölgesi turunçgiller üretimi Türkiye'nin toplam turunçgiller üretiminin yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Bu oran, 1997 yılında bölgenin turunçgiller üretimindeki ani düşüş nedeniyle %42'ye gerilemiş, ancak 1998 yılından bu yana %60 civarına ulaşmıştır. 1991-1996 döneminde Adana'daki üretim düzenli olarak artarken, Mersin'deki üretim düzenli olarak azalmıştır. Ancak 1997 yılından sonra bölgedeki üretim düzenli olmamakla beraber artmış ve en belirgin artışı 2007 yılında Mersin'deki artışa bağlı olarak gerçekleştirmiştir.

Şekil 143: Turunçgiller üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

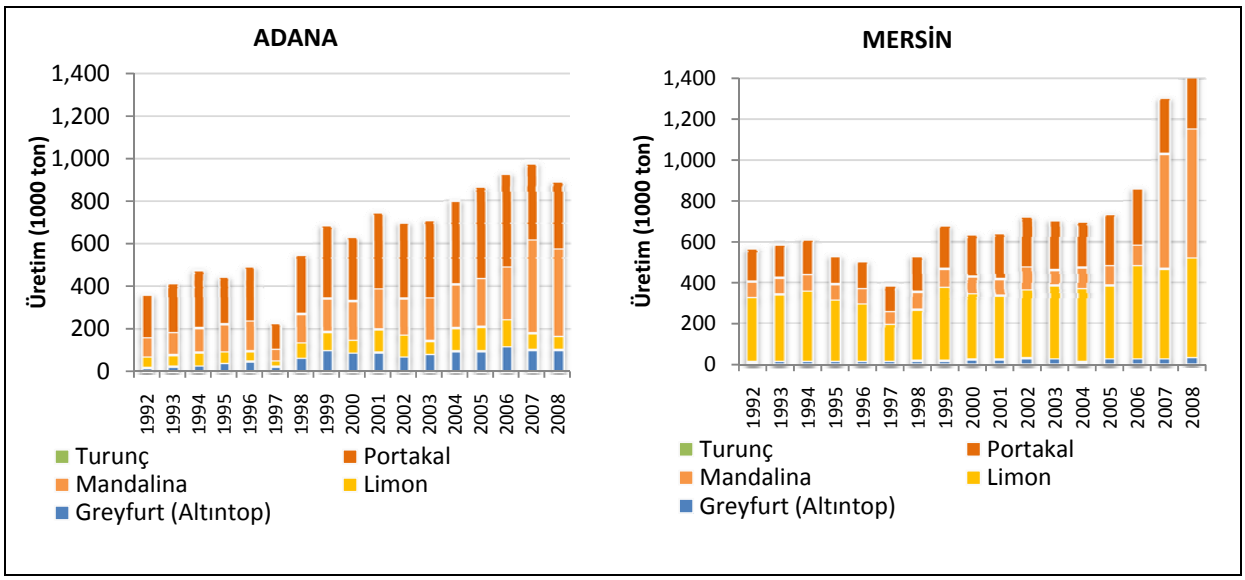

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

2008 yılı itibarıyla Adana'da üretilen turunçgiller ürünleri içinde en dikkat çekici olanlar toplam üretimden aldıkları %46'lık ve %35'lik paylarla sırasıyla mandalina ve portakaldır. Greyfurdun Adana'daki turunçgiller üretimi içindeki oranı ise %12'dir. Bu iki ürünün üretim miktarları da 1992-2008 döneminde sürekli olarak artış göstermiştir. 1992-2008 döneminde Mersin'de en büyük paya sahip olan ürün limondur. Bu dönemde limon üretimi miktarında dikkat çekici bir değişiklik olmamıştır. Aynı dönemde limon üretimini portakal üretimi takip etmektedir. 2007-2008 yıllarında ise Mersin'deki turunçgiller üretiminde önceleri çok büyük bir paya sahip olmayan mandalina üretimi yaklaşık 105.000 tondan 440.000 tona yükselmiştir. Buna bağlı olarak 2008 yılında Mersin'de turunçgiller üretimi içinde en öne çıkan ürün %44'lük

oranıyla mandalinadır. Mandalinayı %34 ve %20'lik paylarıyla sırasıyla limon ve portakal izlemektedir (Şekil 144).

Şekil 144: Ürünler bazında turunçgiller üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008)

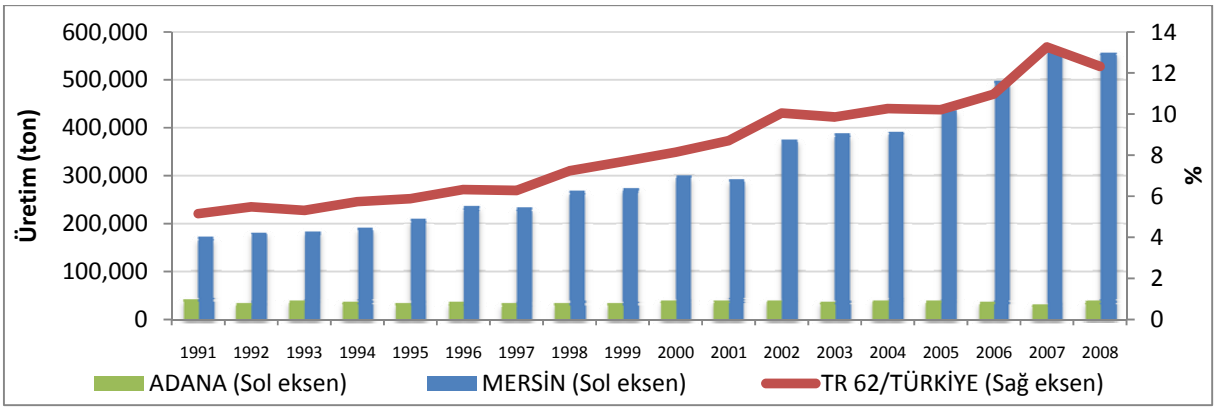

Kaynak: TÜİK, (1992-2008).

ii. Üzüm ve Üzümsüler

1991-2008 yılları arasında üzüm ve üzümsülerin üretim miktarı Adana için belirgin bir değişiklik göstermemektedir. Mersin'de aynı dönemdeki üzüm ve üzümsülerin üretimi ise sürekli artış göstermektedir. Mersin'deki üretime bağlı olarak bölgenin Türkiye üretimi içindeki payı 1991'de yaklaşık %5 iken, 2007-2008 yıllarında yaklaşık %12-13'tür.

Şekil 145: Üzüm ve üzümsü meyvelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

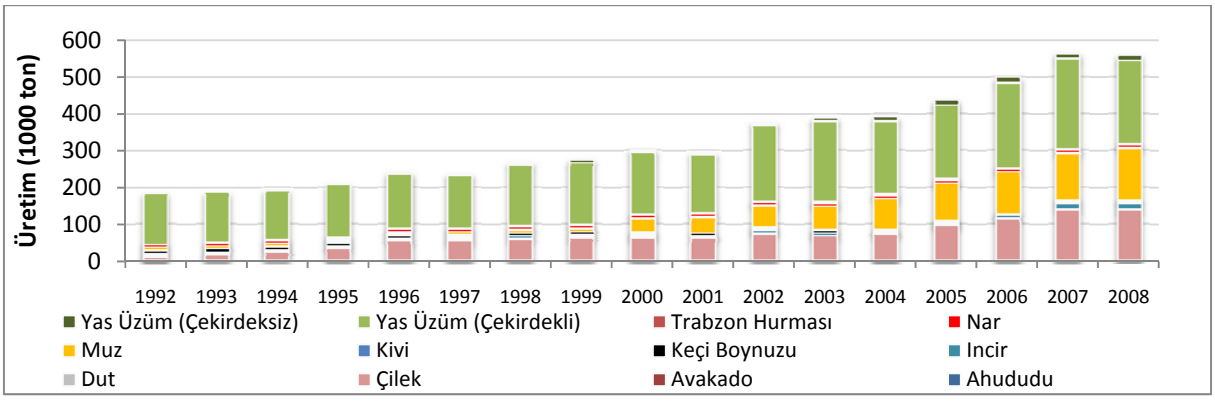

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Adana'da üzüm ve üzümsülerin üretimi çok belirgin bir paya sahip olmadığı için ürünler detayında grafiğine bu rapor kapsamında yer verilmemiştir. Bununla beraber, Adana'da yapılan üretimin %72'sini çekirdekli yaş üzüm oluşturmaktadır, daha sonra sırasıyla %11'lik oranla Trabzon hurması ve %8 ile nar gelmektedir.

1992-2008 dönemi başında Mersin'de üzüm ve üzümsülerin üretiminde en dikkat çeken ürün çekirdekli yaş üzüm iken, yıllar içinde bu ürün grubunun çeşitlendiği ve 2008 yılına gelindiğinde toplam üretim içinde %40'lık paya sahip olan çekirdekli yaş üzümü, %25'lik paylarla muz ve çileğin takip ettiği görülmektedir (Şekil 146).

Şekil 146: Ürünler bazında üzüm ve üzümsü meyvelerin üretimi (Mersin) (1992-2008)

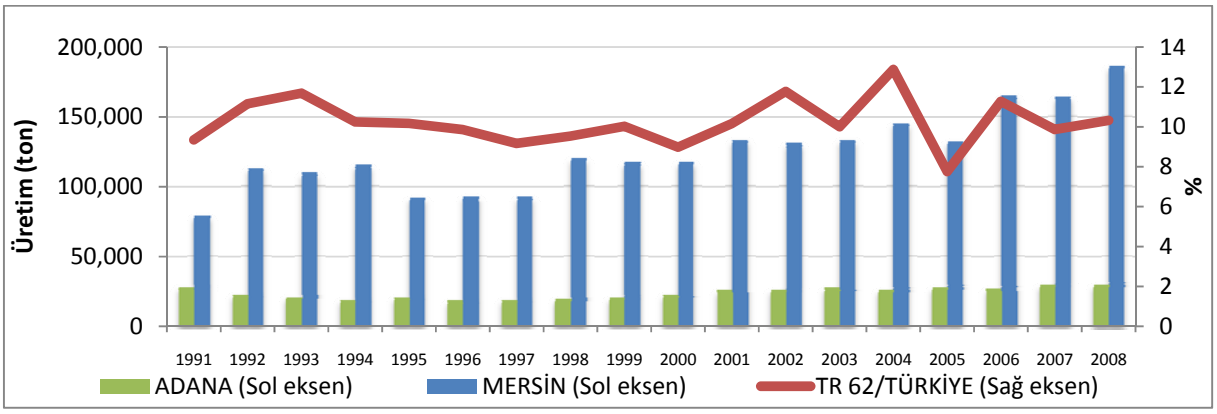

Kaynak: TÜİK, (1992-2008).

iii.Taş Çekirdekliler

1991-2008 döneminde Çukurova Bölgesi taş çekirdekli meyve üretiminin Türkiye'deki üretim içindeki payı %9 ve %12 değerleri arasında gözlemlenmektedir.

Şekil 147: Taş çekirdekli meyvelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

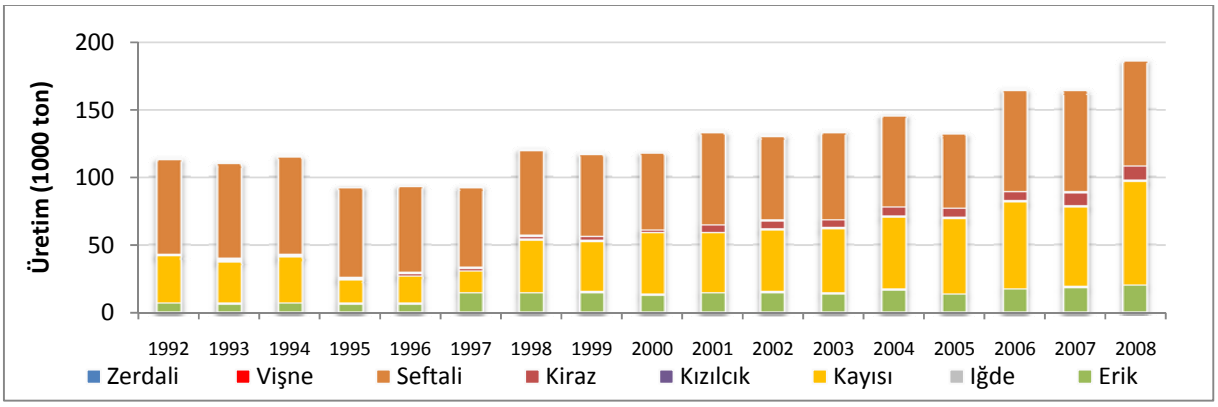

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Bu ürün grubunun bölgedeki üretimi büyük ölçüde Mersin'de gerçekleşmektedir. Bu yüzden, Adana'daki taş çekirdekli meyve üretiminin ürünler detayında grafiğine bu rapor kapsamında yer verilmeyecektir. Bununla beraber, 2008 yılı Adana taş çekirdekli meyve üretimi içinde şeftali %54'lük paya sahipken, eriğin oranı %19, kirazın oranı %18'dir.

1992-2008 döneminde Mersin'deki taş çekirdekli meyve üretimi düzenli olmamakla beraber artış göstermiştir. Bu ürün grubu içindeki ürünlerin toplam üretimden aldıkları payların çok büyük değişiklik göstermediği görülmektedir. 2008 yılı itibarıyla Mersin'de en büyük paya sahip taş çekirdekli meyveler %42'lik payıyla şeftali ve %41'lik payıyla kayısıdır.

Şekil 148: Ürünler bazında taş çekirdekli meyvelerin üretimi (Mersin) (1992-2008)

Kaynak: TÜİK, (1992-2008).

iv.Adana'da Öne Çıkan Meyveler

Tablo 52, Adana ilinde meyve üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 3,2'den büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler Adana'da öne çıkan ürünler olarak belirlenmiştir. Bu ürünler greyfurt, limon, mandalina ve portakaldır.

Tablo 52: Adana'da öne çıkan meyveler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Adana'nın toplam meyve üretimi içindeki oranı
Greyfurt (Altıntop)	X	X	X
Limon	X	X	X
Mandalina	X	X	X
Portakal	X	X	X
Trabzon Hurması	X	X	
Turunç	X	X	

2008 yılı itibarıyla Adana ili Türkiye'deki toplam greyfurt üretiminin %59'unu tek başına yapmaktadır.

v. Mersin'de Öne Çıkan Meyveler

Tablo 53, Mersin ilinde meyve üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 3,2'den büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler Mersin'de öne çıkan ürünler olarak belirlenmiştir. Bu ürünler çilek, limon, mandalina, muz ve portakaldır.

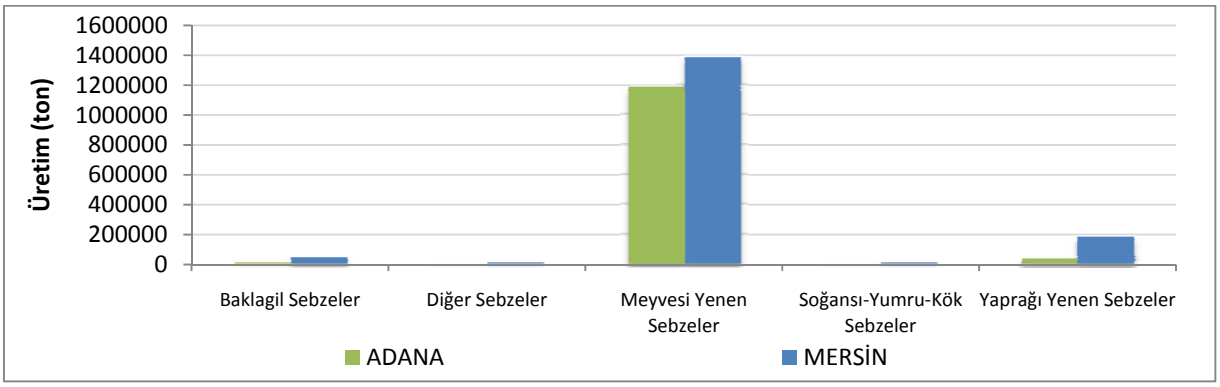
Tablo 53: Mersin'de öne çıkan meyveler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Mersin'in toplam meyve üretimi içindeki oran
Avokado	X	X	
Çilek	X	X	X
Greyfurt (altıntop)	X	X	
Kayısı			X
Keçi boynuzu	X	X	
Limon	X	X	X
Mandalina	X	X	X
Muz	X	X	X
Portakal	X	X	X
Şeftali			X
Trabzon hurması	X	X	
Yaş üzüm (çekirdekli)			X
Yenidünya	X	X	

c. Sebzeler

2008 yılında Çukurova Bölgesi sebze üretiminin %90'ını meyvesi yenen sebzeler, %8'ini yaprağı yenen sebzeler, %2'sini ise baklagiller oluşturmaktadır (Şekil 149). Toplam sebze üretiminin %57'si Mersin'de, %43'ü de Adana'da yapılmaktadır. Ürün gruplarının toplam sebze üretiminden aldıkları paylar göz önüne alınarak seçilen ve bu çalışma kapsamında detaylı incelenecek olan ürün grupları, meyvesi yenen sebzeler ve yaprağı yenen sebzelerdir.

Şekil 149: Ürün gruplarına göre sebze üretimi (Adana-Mersin) (2008)

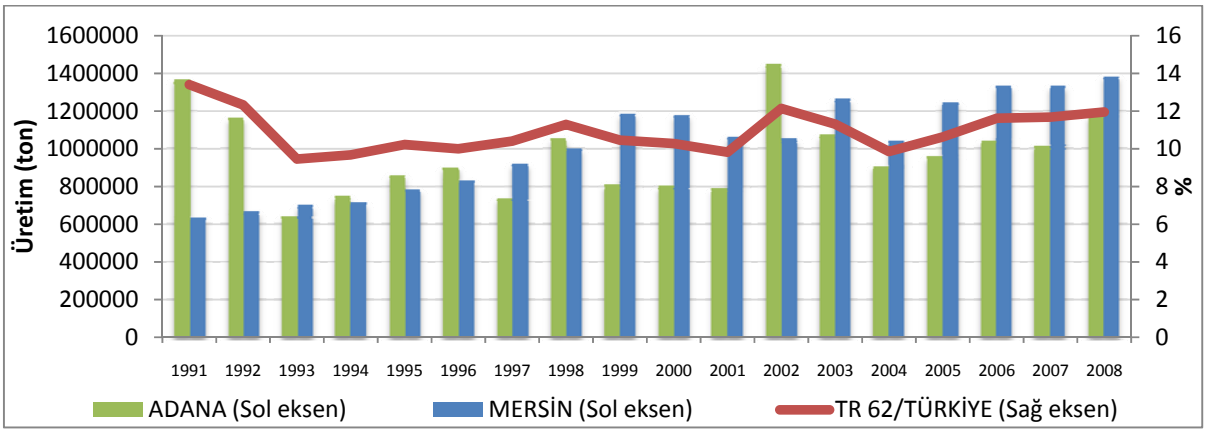

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

i. Meyvesi Yenen Sebzeler

1991 ve 1992 yıllarında Adana'da meyvesi yenen sebzelerin üretim miktarı Mersin'de yapılan üretimin iki katı kadarken, 1993 yılından itibaren Mersin'in gerisine düşmüştür. İki ilin yıllar içinde gösterdikleri değişim oranları ise benzerlik göstermektedir. Çukurova Bölgesi'nde meyvesi yenen sebzelerin üretim miktarı Türkiye'deki toplam üretim miktarının yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Bu oran yıllar içinde değişiklik göstermekle beraber %10'un altına inmemektedir. 2008 yılında Adana'daki üretim miktarı 1.179.927 ton iken, Mersin'deki üretim miktarı 1.386.313 ton'dur (Şekil 150).

Şekil 150: Meyvesi yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

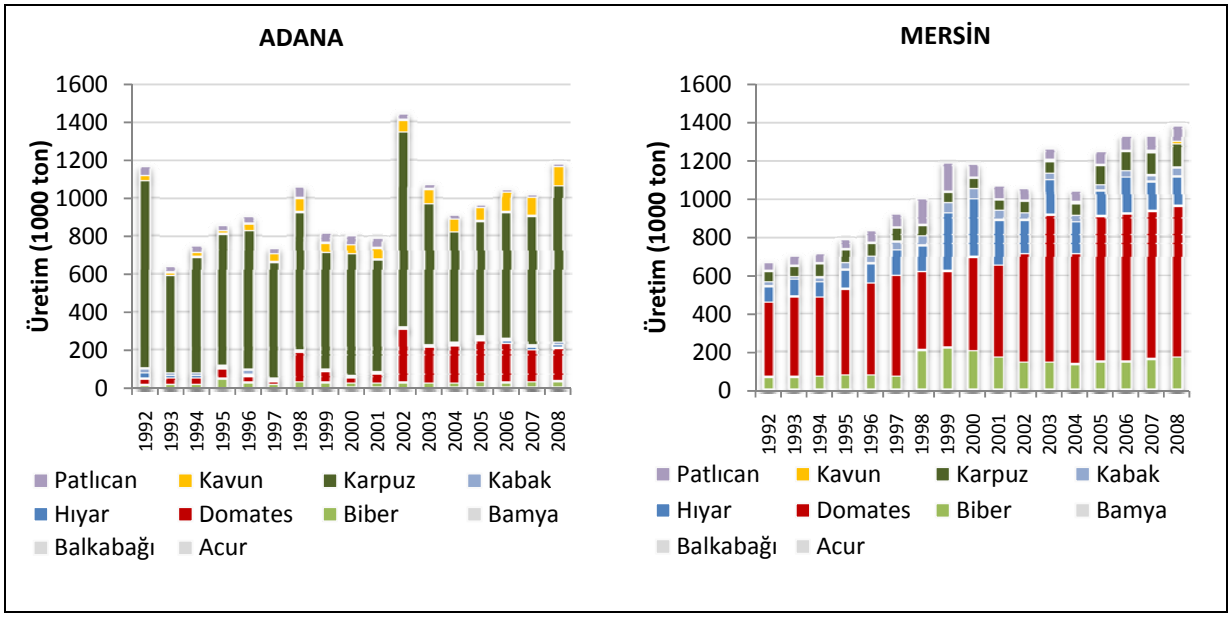
Şekil 151 1992-2008 yılları arasında Adana ve Mersin'deki meyvesi yenen sebzelerin üretiminin ürünler bazında dağılımını göstermektedir.

Adana'da dikkat çeken ürünler ildeki toplam meyvesi yenen sebzeler içindeki paylarına göre sırasıyla karpuz, domates ve kavundur. 2008 yılında Adana'da üretilen karpuz Türkiye'deki toplam karpuz üretiminin %20,5'ini oluşturmaktadır. Bu ürünler büyük ölçüde örtü altında üretilen ürünlerdir. Karpuzun %69,2'si, domatesin ise %36,8'i örtü altında üretilmektedir (TÜİK, 2007).

Bu ürün grubunda Mersin'deki üretim içinde en büyük paya sahip olan ürünler domates, biber ve hıyardır. 2008 yılında Mersin'deki toplam meyvesi yenen sebzeler üretiminin %57'sini

domates, %12'sini biber ve %11'ini hıyar oluşturmaktadır. Örtü altında yapılan üretim Adana'da olduğu gibi Mersin'de de meyvesi yenen sebzelerin üretiminde önemli bir paya sahiptir. Domatesin %31,4'ü, biberin %79'u, hıyarın ise %78'i örtü altında üretilmektedir (TÜİK, 2007).

Şekil 151: Ürünler bazında meyvesi yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008)

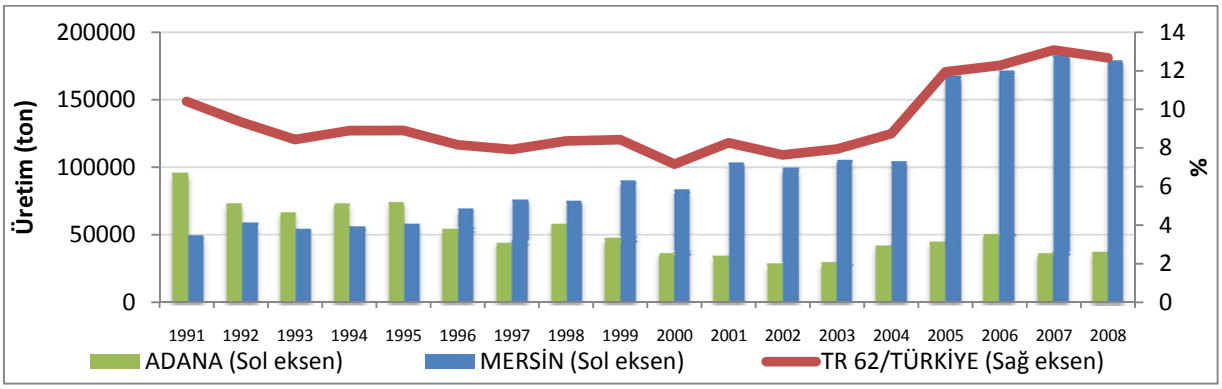

Kaynak: TÜİK, (1992-2008).

ii. Yaprağı Yenen Sebzeler

Yaprağı yenen sebzelerin üretimi Çukurova'nın toplam üretimi içinde dikkat çekici bir orana sahip olmamasına rağmen, Türkiye'nin toplam üretiminin %12'sini oluşturmaktadır. 1991-2008 döneminde Adana'daki üretimin sürekli olarak azaldığı, Mersin'deki üretimin ise sürekli olarak arttığı gözlemlenmektedir. Bölgenin Türkiye'deki toplam üretimden aldığı pay ise düzenli olmamakla beraber artış göstermiştir (Şekil 152).

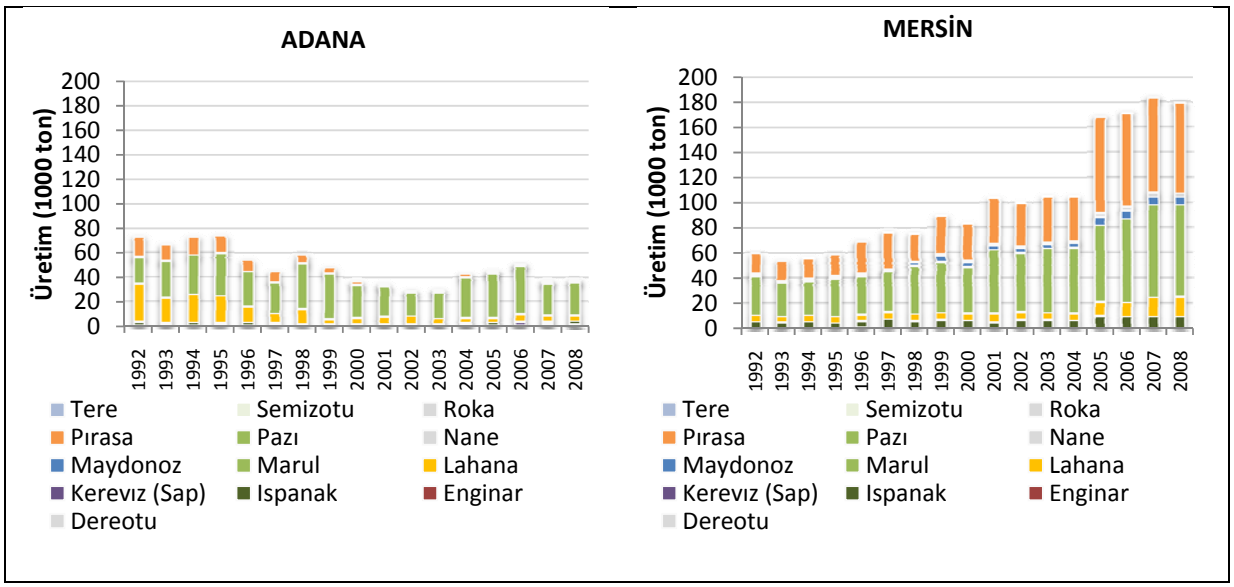
Şekil 152: Yaprağı yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Yaprağı yenen sebze ürünleri içinde hem Adana'da hem de Mersin'de en büyük paya sahip olan ürün maruldur. Adana ve Mersin toplam marul üretimi Türkiye'nin toplam marul üretiminin %22'sini oluşturmaktadır. Marulun 2008 yılında Adana'daki toplam üretimden aldığı payın %72 olduğu görülmektedir. Marulu %14'lük payıyla lahana takip etmektedir. Mersin'de marulun yanı sıra pırasa üretimi de hem miktar olarak hem de yıllar itibarıyla gösterdiği artışla dikkat çekmektedir. 2008 yılında Mersin'deki yaprağı yenen sebzeler üretiminin %41'i marul, %40'ı da pırasadan oluşmaktadır.

Şekil 153: Ürünler bazında yaprağı yenen sebzelerin üretimi (Adana-Mersin) (1992-2008)

Kaynak: TÜİK, (1992-2008).

iii.Adana'da Öne Çıkan Sebzeler

Tablo 54, Adana'da sebze üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 1,96'dan büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler Adana'da öne çıkan sebzeler olarak belirlenmiştir. Bu ürünler karpuz, kavun ve maruldur.

Tablo 54: Adana'da öne çıkan sebzeler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Adana'nın toplam sebze üretimi içindeki oranı
Acur	X	X	
Biber			X
Domates			X
Karpuz	X	X	X
Kavun	X	X	X
Marul	X	X	X

iv. Mersin'de Öne Çıkan Sebzeler

Tablo 55, Mersin ilinde sebze üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 1,96'dan büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler Mersin'de öne çıkan sebzeler olarak belirlenmiştir. Bu ürünler biber, domates, hıyar, kabak, marul, patlıcan ve pırasadır.

Tablo 55: Mersin'de öne çıkan sebzeler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Mersin'in toplam sebze üretimi içindeki oran
Acur	X	X	
Bamya	X	X	
Biber	X	X	X
Domates	X	X	X
Hıyar	X	X	X
Kabak	X	X	X
Karpuz			X
Marul	X	X	X
Maydanoz	X	X	
Nane	X	X	
Patlıcan	X	X	X
Pırasa	X	X	X
Semizotu	X	X	

Tablo 53 ve Tablo 55 beraber değerlendirildiğinde Mersin'deki meyve üretiminde olduğu gibi sebze üretiminde de ürün deseninin daha çeşitli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

d. Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretimi

Tablo 56 Çukurova Bölgesi'nin örtü altı sebze ve meyve üretiminin Düzey 2 bölgeleri içindeki yerini göstermektedir. Bölge, TR61 Antalya Bölgesi'nin ardından ikinci sırada yer almaktadır. Antalya Bölgesi'nde yapılan üretim Türkiye üretiminin %52'sini oluşturmaktayken, Çukurova Bölgesi için bu oran %28'dir. Türkiye'de örtü altı meyve sebze üretimi toplam meyve ve sebze üretiminin %13'ünü oluşturmaktadır. Bu oran Adana'da %31 ve Mersin'de %26'dır (TÜİK, 2007).

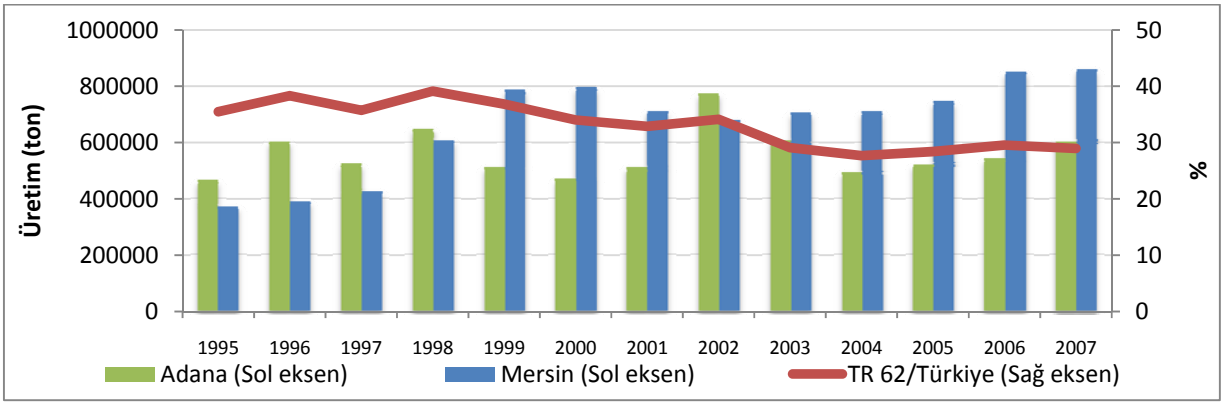
Tablo 56: Çukurova Bölgesi örtü altı sebze ve meyve üretim miktarının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Toplam üretim (ton)
	TR	Türkiye	5.067.406
1	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	2.659.959
2	**TR62**	**Adana, Mersin**	**1.467.888**
3	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	425.624
4	TR31	İzmir	144.558
5	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	129.912
…	…	…	…
24	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	495
25	TRB1	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	343
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	77

Kaynak: TÜİK, (2007).

Çukurova Bölgesi'nin örtü altı sebze ve meyve üretiminin miktarı yıllar içinde artış gösterirken, Türkiye'nin toplam üretimi içindeki payı giderek azalmıştır. Mersin'de 1995-2007 yılları arasında %100'ün üzerinde bir artış gözlemlenirken, Adana'nın aynı dönemde düzenli bir grafiği olmadığı görülmektedir (Şekil 154). Bu durum Adana'daki örtü altı üretimin ağırlıklı olarak kalıcı bir yatırım olmayan alçak tünel niteliğinde olmasıyla açıklanabilir. Mersin'de ise örtü altı üretim büyük ölçüde kalıcı yatırım niteliğinde olan plastik seralarda yapıldığından dışsal koşullara karşı daha az duyarlıdır.

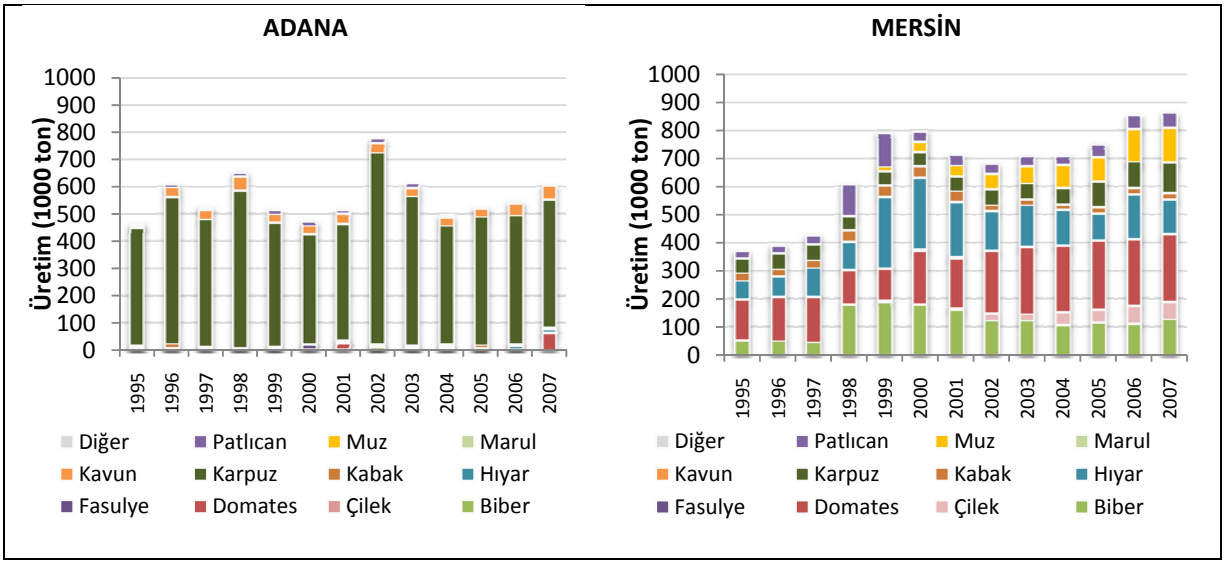
Şekil 154: Örtü altı sebze ve meyve üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007)

Kaynak: TÜİK, (2007).

Karpuz üretimi Adana'daki örtü altı üretimin %90'ını oluşturmaktadır. Karpuz üretimini kavun üretimi ve 2007 yılındaki artışıyla beraber domates üretimi takip etmektedir. Mersin'deki örtü altı üretim meyve ve sebze üretiminin genelinde olduğu gibi çeşitlilik göstermektedir. 1995-2007 döneminde ürünlerin örtü altı üretimden aldıkları paylar değişmekle beraber toplam üretimin miktarının arttığı görülmektedir. Domates üretimi 2007 yılında Mersin'deki örtü altı üretimin %28'ini oluşturmaktadır. Domatesi biber, muz ve hıyar sırasıyla %15, %14 ve %14'lük paylarla takip etmektedir (Şekil 155).

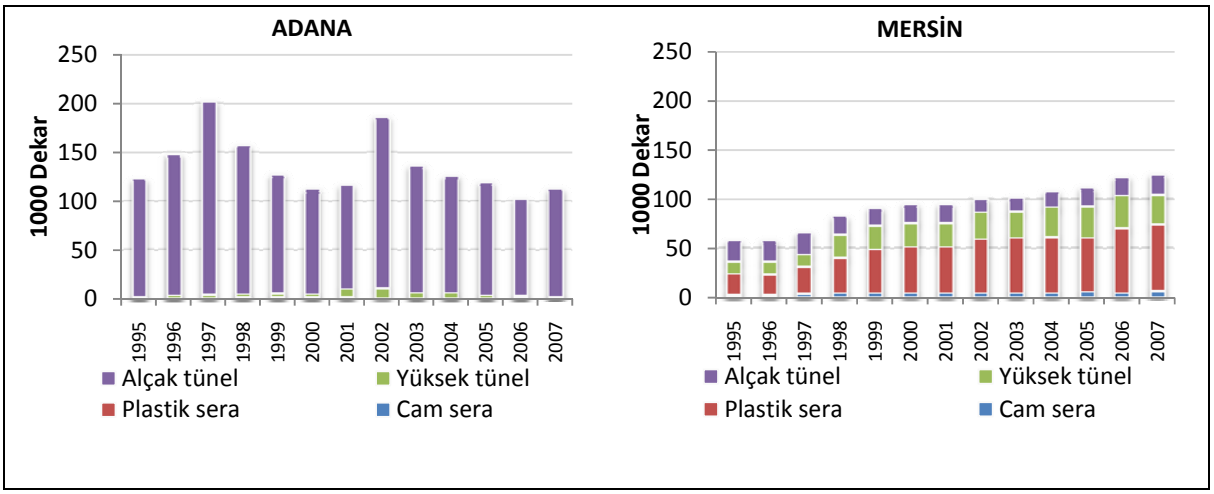
Şekil 155: Ürünler bazında örtü altı sebze ve meyve üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007)

Kaynak: TÜİK, (1995-2007).

Şekil 156 Adana ve Mersin'deki örtü altı meyve ve sebze üretim alanlarının niteliklerine göre dağılımını göstermektedir. Niteliklerine göre örtü altı üretim şekilleri kalıcı yatırım niteliğinde olmayan alçak ve yüksek tünel ve kalıcı yatırım niteliğinde olan ve daha modern üretim şekilleri olan plastik ve cam seralardır. Plastik ve cam seralarda üretim daha dar alanlarda yapılabilmektedir. Bu üretim şekillerinden Adana'da en yaygın olarak görülen alçak tüneldir. Mersin'de ise alçak ve yüksek tünel şeklinde örtü altı üretim yapılmakla beraber en yaygın üretim şekli yıllar içinde artan oranlarla plastik seralardır. Daha yüksek gelir sağlayan, ancak ilk yatırım maliyetleri de yüksek olan cam sera tipi örtü altı üretim ise Çukurova Bölgesi'nde henüz yaygınlaşmamıştır.

Şekil 156: Niteliklerine göre örtü altı sebze ve meyve üretim alanları (Adana-Mersin) (1995-2007)

Kaynak: TÜİK, (1995-2007).

i. Adana'da Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretiminde Öne Çıkan Ürünler

Örtü altında üretilen sebze ve meyvelerin yoğunlaşma endeksi değerlerine ve Adana'daki toplam üretimden aldıkları paylara bakıldığında her iki kıstasta da yalnızca karpuz üretimi öne çıkmaktadır. Adana'da örtü altı karpuz üretimi bölgenin karpuz üretiminin %69,2'sini, Türkiye'nin toplam örtü altı karpuz üretiminin ise %73,5'ini oluşturmaktadır.

Tablo 57: Adana'da örtü altı sebze ve meyve üretiminde öne çıkan ürünler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Adana'daki örtü altı sebze ve meyve üretimi içindeki oranı
Domates		X
Karpuz	X	X
Kavun	X	

ii. Mersin'de Örtü Altı Sebze ve Meyve Üretiminde Öne Çıkan Ürünler

Mersin'de yoğunlaşma endeksi 1'in üzerinde olan ve Mersin'deki toplam örtü altı üretim içindeki oranları ideal oran olan 8,3'ten büyük olan ürünler biber, karpuz ve muzdur.

Tablo 58: Mersin'de örtü altı sebze ve meyve üretiminde öne çıkan ürünler

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Mersin'deki örtü altı sebze ve meyve üretimi içindeki oranı
Biber	X	X
Çilek	X	
Domates		X
Hıyar		X
Kabak (sakız)	X	
Karpuz	X	X
Muz	X	X
Patlıcan	X	

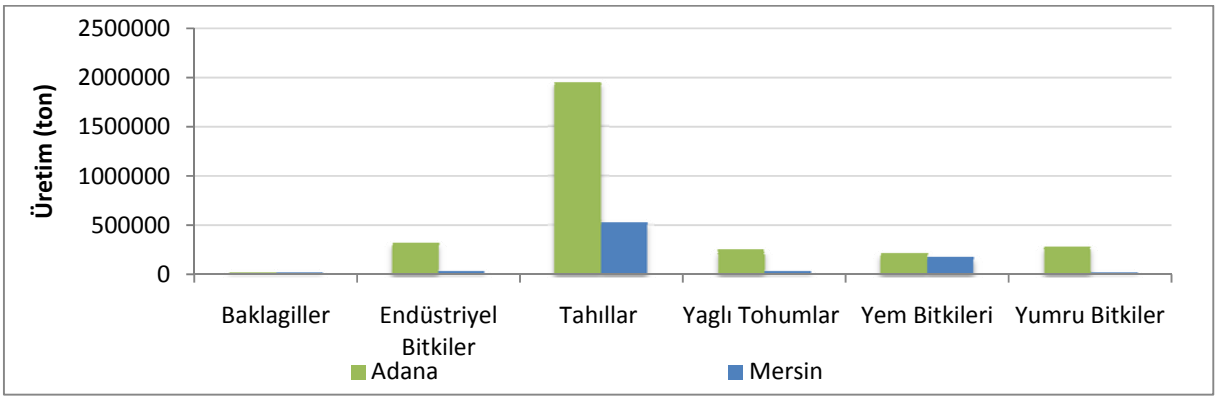
e. Tarla Ürünleri

Şekil 157 2008 yılında Adana ve Mersin illerindeki tarla ürünleri üretiminin ürün gruplarına göre dağılımını göstermektedir. Buna göre, bölgedeki tarla ürünleri üretimi büyük ölçüde Adana'da gerçekleşmektedir. Bölgede en dikkat çeken ürün grubu tahıllardır.

Adana'daki tahıl üretimi miktarı 1.951.202 ton olup tarla ürünleri içindeki payı %64'tür. Tahıl üretimini %11'lik payıyla endüstriyel bitkiler ve %9'luk payıyla yağlı tohumlar takip etmektedir. Endüstriyel bitkiler Adana'daki tarla ürünleri üretimi içinde ikinci sırada yer almasına rağmen, Çukurova Bölgesi'nin Türkiye'deki toplam üretimden aldığı pay yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemekle beraber her zaman %5'in altında değerler almış, 2008 yılı itibarıyla ise %2'nin altında bir değer almıştır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında endüstriyel bitkiler ürün grubundan ürünler detayında bahsedilmeyecek, yalnızca bu ürün grubuna dâhil olan pamuk üretimine kısaca yer verilecektir.

Mersin'deki tarla ürünleri ürün gruplarının 2008 yılındaki dağılımına bakıldığında en büyük paya sahip olan ürün grubunun %67'lik payıyla tahıllar olduğu görülmektedir. Tahıl üretimini %22'lik payıyla yem bitkileri takip etmektedir. Ancak Çukurova Bölgesi yem bitkileri üretiminin Türkiye içindeki payı %1,8 gibi çok düşük bir değer olduğundan bu çalışma kapsamında bu ürün grubunun detaylı bilgilerine yer verilmeyecektir.

Şekil 157: Ürün gruplarına göre tarla ürünleri üretimi (Adana-Mersin) (2008)

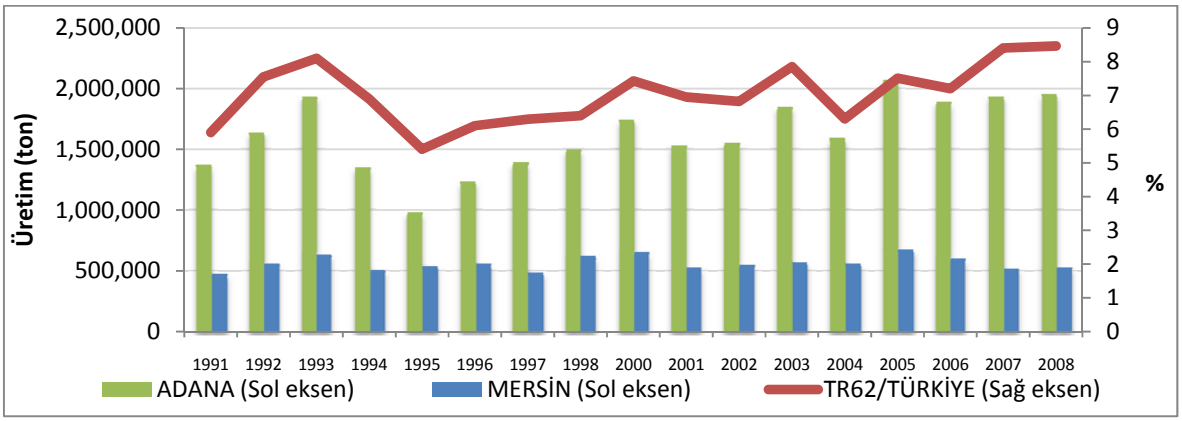
Kaynak: TÜİK, (1995-2007).

Tarla ürünleri başlığı altında incelenecek olan ürün grupları bölge içindeki payları, yoğunlaşma endeksi değerleri ve Türkiye içindeki payları göz önüne alınarak tahıllar ve yağlı tohumlar olarak belirlenmiştir.

i. Tahıllar

Tahıl üretimi daha yaygın olarak Adana'da yapılmaktadır. Bölgedeki tahıl üretiminin 1991-2008 dönemindeki seyrine bakıldığında Mersin'deki üretim miktarının büyük bir değişiklik geçirmediği, Adana'daki üretim miktarındaki en büyük değişimin ise 1993-1995 yılları arasında gözlemlendiği ve bu dönemde üretim miktarının 1.934.317 tondan 983.487 tona gerilediği görülmektedir. Adana'daki üretim miktarı 1995 yılından sonra düzenli olmamakla beraber artış göstermiştir. Aynı dönemde bölgenin Türkiye içindeki payının da %6-8 gibi dar bir aralıkta değiştiği ve 2008 yılı itibarıyla %8,4 değerini aldığı görülmektedir (Şekil 158).

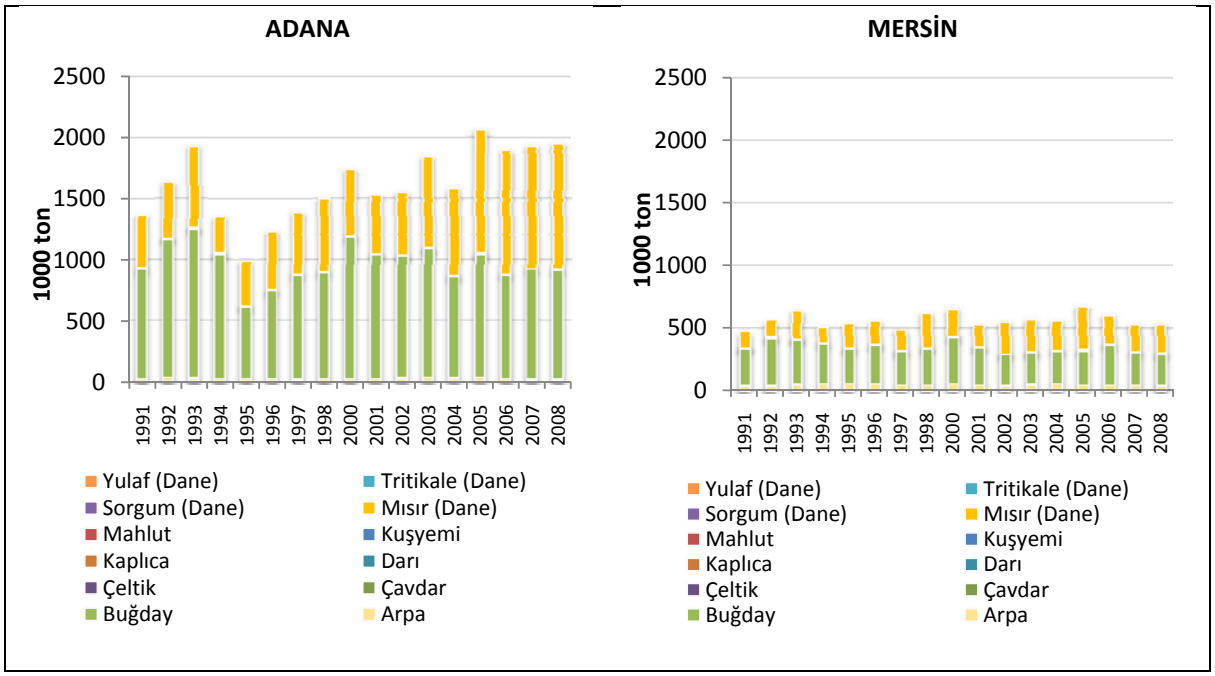
Şekil 158: Tahıl üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Tahıl üretiminde öne çıkan tarım ürünleri hem Adana'da hem Mersin'de mısır ve buğdaydır. Adana'daki mısır üretiminin Türkiye'nin toplam mısır üretimi içindeki payı %24 gibi dikkat çekici bir orandır (Şekil 159).

Şekil 159: Ürünler bazında tahıl üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

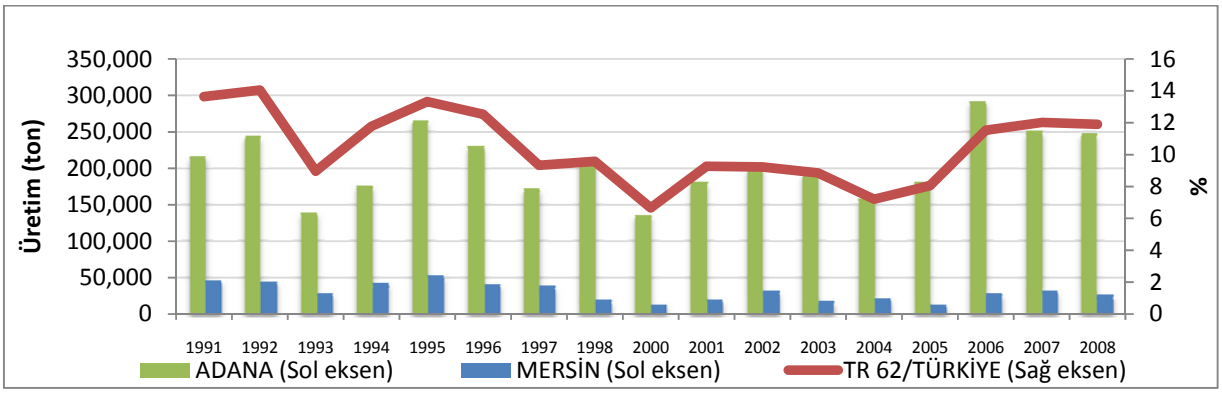

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

ii. Yağlı Tohumlar

Şekil 160 yağlı tohumların Adana ve Mersin'deki üretim miktarlarının 1991-2008 yılları arasındaki değişimini ve aynı dönemde bölgenin Türkiye toplam üretimi içindeki payının değişimini göstermektedir. Buna göre bölgede kısıtlı miktarlarda yapılan yağlı tohumların üretiminin büyük oranda Adana'da gerçekleştiği görülmektedir. 1991-2008 döneminde bölgenin yağlı tohumlar üretimi düzenli bir seyir göstermemekte, buna bağlı olarak Türkiye içindeki payı da dalgalı bir grafik göstermektedir. 2008 yılında bölgenin yağlı tohumlar üretiminin Türkiye içindeki payı %11,9'dur.

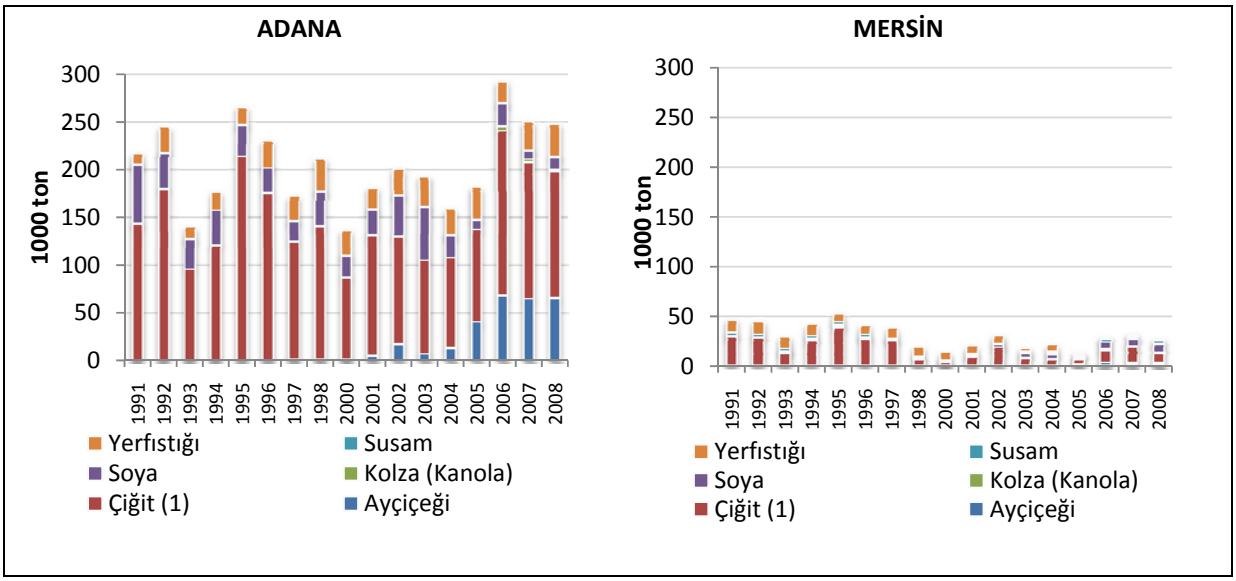
Şekil 160: Yağlı tohumların üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

Adana'da ağırlıklı olarak çiğit üretimi yapılmaktadır. Çiğidin 2008 yılında Adana'nın toplam yağlı tohumlar üretimi içindeki payı %54'tür. 2001 yılından itibaren Adana'da ayçiçeği üretimi yaygınlaşmış ve 2008 yılında %26'lık pay almıştır. Bunun yanında büyük paya sahip olmamakla beraber yer fıstığı üretimi de aldığı %14'lük payla öne çıkmaktadır. Mersin'deki kısıtlı üretim içinde en büyük paya sahip olan ürün %42'lik payıyla çiğittir.

Şekil 161: Ürünler bazında yağlı tohumların üretimi (Adana-Mersin) (1991-2008)

Kaynak: TÜİK, (1991-2008).

iii.Adana'da Öne Çıkan Tarla Ürünleri

Tablo 59, Adana'da tarla ürünleri üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 1,43'ten büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler ayçiçeği, buğday, çiğit, mısır, pamuk ve kuru soğandır.

Tablo 59: Adana'da öne çıkan tarla ürünleri

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Adana'nın toplam tarla ürünleri üretimi içindeki oranı
Ayçiçeği	X	X	X
Buğday	X	X	X
Çiğit (1)	X	X	X
Mısır (dane)	X	X	X
Mısır (silajlık)			X
Pamuk (kütlü)(5)	X	X	X
Pamuk (lif) (4)	X	X	X
Patates			X
Soğan (kuru)	X	X	X
Soya	X	X	
Yerfıstığı	X	X	

iv. Mersin'de Öne Çıkan Tarla Ürünleri

Tablo 60, Mersin'de tarla ürünleri üretiminde öne çıkan ürünleri göstermektedir. Bu ürünler seçilirken aşağıda açıklanan üç kıstas dikkate alınmıştır:

- Ürünün ilin toplam meyve üretimi içindeki payının ideal oran olan 1,43'den büyük olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare değerinin 0'dan büyük olması

Bu kıstasların tamamını sağlayan ürünler buğday, fiğ ve pamuktur.

Tablo 60: Mersin'de öne çıkan tarla ürünleri

Ürünler	Yoğunlaşma endeksi	Ki-kare	Mersin'in toplam tarla ürünleri üretimi içindeki oranı
Arpa			X
Buğday	X	X	X
Çiğit (1)	X	X	
Fiğ (yeşil ot) (2)	X	X	X
Korunga (yeşil ot)	X	X	
Mısır (dane)	X	X	X
Mısır (silajlık)			X
Pamuk (kütlü)(5)	X	X	X
Pamuk (lif) (4)	X	X	
Soya	X	X	
Susam	X	X	
Yerfıstığı	X	X	

f. Organik Tarım

Organik tarım; üretimde insan sağlığına zararlı kimyasal girdi kullanılmadan, üretimden tüketim aşamasına gelinceye kadar her aşamada kontrol edilen ve sertifika alınarak yapılan tarımsal üretim biçimidir. Bu şekilde yapılan tarımsal üretimde toprak, su ve hava kirletilmeden, çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığının korunması amaçlanmaktadır (ÇKA, (2007)).

Türkiye'de organik tarım yapılırken benimsenmesi uyulması gereken temel ilkeler aşağıdaki gibidir:

- Organik tarım yapılacak arazi çevre kirliliğinden uzak olmalıdır.
- Toprağın biyolojik ve mineralojik yapısı ve dokusu bozulmamış olmalıdır.
- Gübreleme ya hayvancılığın organik tarım metoduyla yapıldığı işletmelerden gelen büyük ve küçük baş organik hayvan gübreleri ile, ya da yönetmelikte izin verilen gübre ve toprak iyileştiriciler ile yeşil gübreleme yolu ile yapılmalıdır.
- Hastalıklara karşı kültürel, biyolojik ve biyoteknik metotlar uygulanmalıdır.
- Damla sulama veya yağmurlama yöntemi kullanılmalıdır.
- Ürünün toplandığı materyaller tahta, hasır, kendir, kağıt gibi organik yapıdaki materyaller olmalıdır.

Tablo 61 Çukurova bölgesinde yapılan organik tarımın ekilen alan ve üretim miktarı açısından diğer Düzey 2 bölgeleri arasındaki yerini göstermektedir. Buna göre, Türkiye'de organik tarımın henüz çok yaygın bir üretim biçimi olmadığı ve toplam bitkisel üretim içindeki payının çok küçük olduğu görülmektedir. Organik tarımın en geniş alanlarda yapıldığı bölgeler sırasıyla İzmir, Şanlıurfa ve Antalya bölgeleriyken Çukurova bölgesinin 6812 hektarlık ekilen alan ile 9. sırada yer aldığı görülmektedir. Şanlıurfa, Manisa ve Samsun bölgeleri üretim miktarı açısından ilk üç sırada yer alırken, Çukurova bölgesi 11.334 ton üretim miktarı ile 13. sırada yer almaktadır.

Tablo 61: Çukurova Bölgesi'nin organik tarımının ekilen alan ve üretim miktarı açısından Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2007)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Ekilen alan (hektar)	Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Üretim (ton)
	TR	Türkiye	135.359		TR	Türkiye	432.403
1	TR31	İzmir	26.330	1	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	73.969
2	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	19.460	2	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	52.276
3	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	12.365	3	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	43.020
…	…	…	…	…	…	…	…
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**6812**	**13**	**TR62**	**Adana, Mersin**	**11.334**
…	…	…	…	…	…	…	…
24	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	210	24	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	800
25	TR10	İstanbul	24	25	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	253
26	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	23	26	TR10	İstanbul	159

Kaynak: TÜİK, (2007).

g. Çukurova'da Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünlerinin 2007 Yılı Üretim ve Girdi Maliyetleri

Tablo 62 Tarsus'ta bulunan Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü tarafından 2007 yılında yapılmış olan "Çukurova'da yetiştirilen bazı tarım ürünlerinin 2007 yılı üretim girdi ve maliyetleri" isimli akademik çalışmadan derlenen bilgileri içermektedir. Buna göre, verim düzeyleri ve net gelirleri göz önüne alındığında öne çıkan ürünler muz, domates, ıspanak, portakal, örtü altında üretilen karpuz ve patlıcandır. Bu ürünlerin büyük ölçüde Mersin'de üretilen ürünler oldukları görülmektedir. Adana'da yapılan bitkisel üretim ise tarla ürünleri ağırlıklıdır ve bu ürünler gelir düzeyleri göz önüne alındığında dikkat çeken ürünler değildir. Bölgede pazarda talebi olmayan alt cinslerde geleneksel üretim devam etmekte ve alt cins anlamında dönüşüm gerçekleşmemektedir. Bu nedenle, portakal dışındaki ürünlerin verimleri yüksek olmasına rağmen net gelir düzeyleri düşüktür. Sonuçta turunçgiller üretiminde dönüşümü hızlandırmak, özellikle dış pazara dönük alt cinslere yönelmek gerekmektedir.

Tablo 62: Verim düzeyleri ve net gelirler göz önüne alındığında öne çıkan tarım ürünleri[32]

Ürünler	Ortalama verim düzeyi (kg/da)	Net gelir (TL/da)
Muz	**X**	**X**
Domates	**X**	**X**
Ispanak	**X**	**X**
Portakal	**X**	**X**
Bağ		**X**
Karpuz (Örtü altı)	**X**	**X**
Yenidünya		**X**
Patlıcan	**X**	**X**
Pırasa	**X**	
Biber (Örtü altı)	**X**	
Mandalina	**X**	
Limon	**X**	
Greyfurt	**X**	

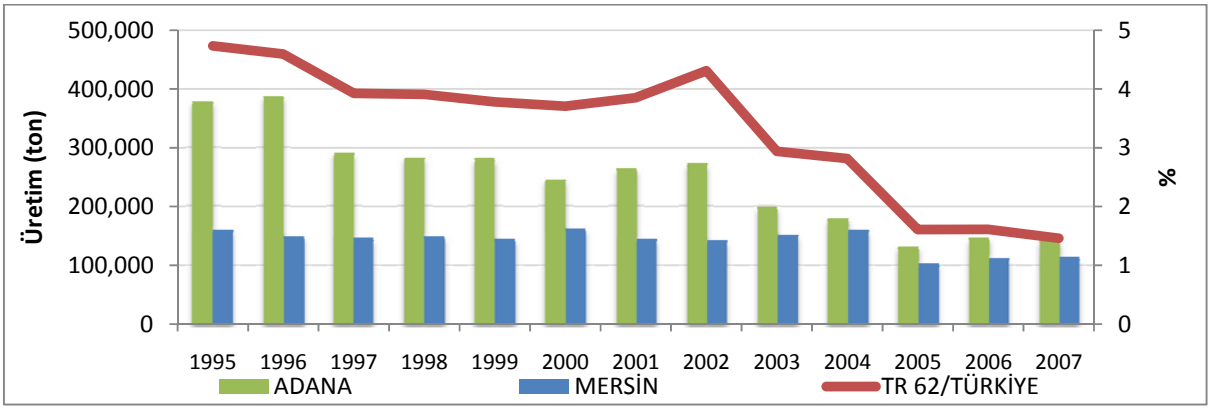
Kaynak: Bilgili, M.E., (2007).

[32] Net gelir miktarına göre sıralanmıştır.

5.4.1.6 Hayvansal Üretim

Hayvansal üretimin hem bölgenin tarımsal üretimi içindeki payı hem de bölgenin Türkiye toplam hayvansal üretimi içindeki payı göz önüne alındığında dikkat çekmediği görülmektedir. 1995-2007 döneminde Adana'daki üretim miktarının Mersin'in üzerinde olduğu ancak Adana'daki üretimin düzenli olarak azalması Mersin'deki üretimin ise aynı seyri göstermemesiyle birlikte 2007 yılı itibarıyla iki ilin üretim miktarları birbirlerine yakın değerler almaktadır (Şekil 162).

Şekil 162: Hayvansal ürünlerin üretimi (Adana-Mersin) (1995-2007)

Kaynak: TÜİK, (1991-2007).

5.4.2 İmalat Sanayi

5.4.2.1 Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı

a. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörüne Genel Bakış

Gıda sektörü, "tarım sektöründen sağladığı bitkisel ve hayvansal hammaddeyi bir veya birden fazla işlemle raf ömrü uzun ve tüketime hazır ürünlere dönüştüren sanayi koludur" (Bulu ve diğerleri, (2007)). Gıda sektörü temel girdisini tarım sektöründen sağlamaktadır. Temel girdisini tarım sektöründen sağlayan gıda sanayinin ve tarım sektörünün gelişimi Türkiye'de ve bütün ülkelerde birbirine paralel olarak gerçekleşmiştir. İki sektör arasındaki etkileşim derecesi ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile paralel olarak artmakta veya azalmaktadır. Bu etkileşim düzeyi tarımsal üründen ürüne farklılık göstermektedir. Tarla ürünleri alt ürün grubu olan endüstriyel bitkilerde bu oran yüksekken, et, süt, sebze ve meyvede daha düşüktür (Bulu ve diğerleri, (2007)). Gıda sanayii tarım sektörü dışındaki sektörlerden de mal ve hizmet sağlamaktadır. Bu sektörler; ulaştırma, enerji, ambalaj, makine ile haberleşme, bankacılık ve sigortacılık sektörleridir.

b. Türkiye'de Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü

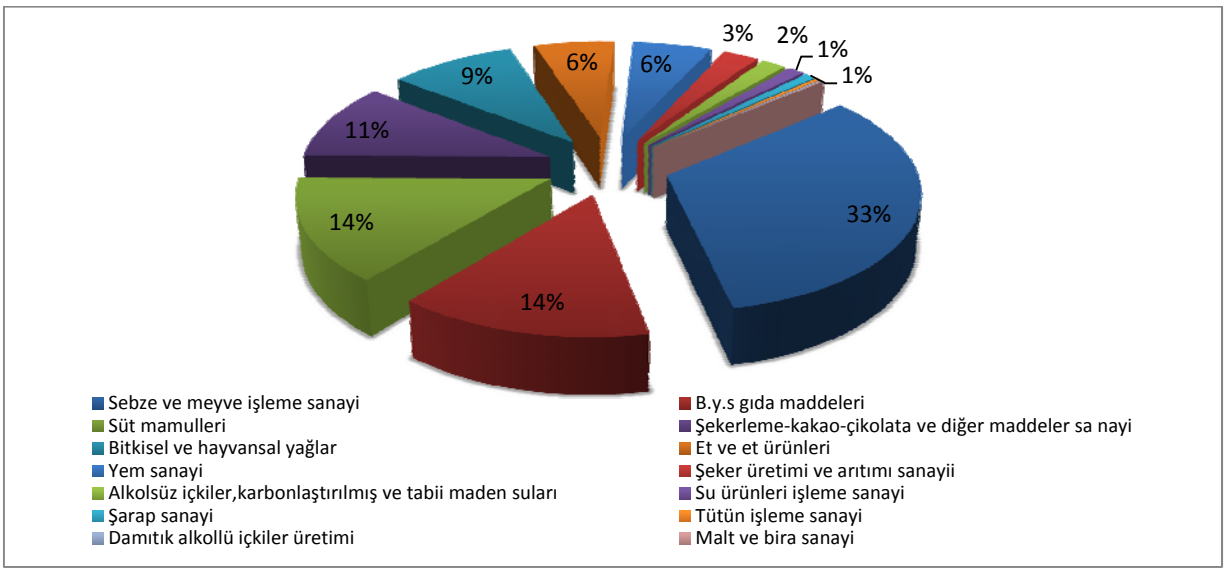
Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü Türkiye'de stratejik bir sektör olarak görülmekte ve bu sektörün desteklenmesi amacıyla önemli kaynaklar ayrılmaktadır, ancak sektörün uluslararası rekabet gücü orta düzeydedir. Türkiye'deki gıda sektörünün temel sorunları;

- Sektörün sorunlarını yakından takip edecek, bu sorunlara kısa sürede çözümler üretecek ulusal düzeyde bir inisiyatif bulunmaması,
- Sektörün teknoloji kullanım düzeyinin kısıtlı olması,
- Sektörün güçlü Avrupa rekabetine karşı Avrupa standartlarında üretim, ambalajlama, depolama, dağıtım ve kalite kontrolü konularında yeterli hazırlığının bulunmaması
- Tarımsal üretimde maliyetlerin yüksek, üretim veriminin düşük, girdi fiyatlarının yüksek olması ve teşvik uygulamalarının yeterli olmaması nedeniyle tarımsal hammadde fiyatlarının dünyadaki fiyatların üzerinde olması,

- Planlı tarımın yapılmaması,
- Sektörün Ar-Ge imkanlarının ve bu imkanlardan faydalanma düzeyinin kısıtlı olması, dolayısıyla rekabetçi alt sektörlere ve ürünlere yönelememesidir (Bulu ve diğerleri (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu (2007)) .

Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe 2009 yılı Mayıs ayı itibarıyla TOBB sanayi veritabanına kayıtlı firma sayısı 17.414, bu firmalarda kayıtlı çalışan sayısı 380.877'dir. Sektördeki ortalama çalışan sayısının yaklaşık 22 olduğu görülmektedir. Şekil 163 gıda ve içecek ürünleri imalatı alt sektörlerindeki yerel birim sayılarının Türkiye'deki paylarını göstermektedir. Buna göre, yerel birimlerin %33'ü sebze ve meyve işleme sanayinde faaliyet göstermektedir. Bu alt sektörü, b.y.s. gıda maddeleri, süt mamulleri ve şekerleme-kakao-çikolata sanayi alt sektörleri sırasıyla %14, %14 ve %11'lik paylarla takip etmektedir.

Şekil 163: Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (2009)[33]

Kaynak: TOBB, (2009).

Tablo 63, Türkiye'deki Düzey 2 bölgelerinin gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü 2004 yılı cirosuna göre sıralamasını göstermektedir. Buna göre, TR62 Çukurova Bölgesi Düzey 2

[33] Şekil oluşturulurken yerel birim sayısının toplam %28'ini oluşturan işlenmiş unlu ürünler sanayi ve un ve unlu ürünler alt sektörleri değerlendirme dışı bırakılmıştır.

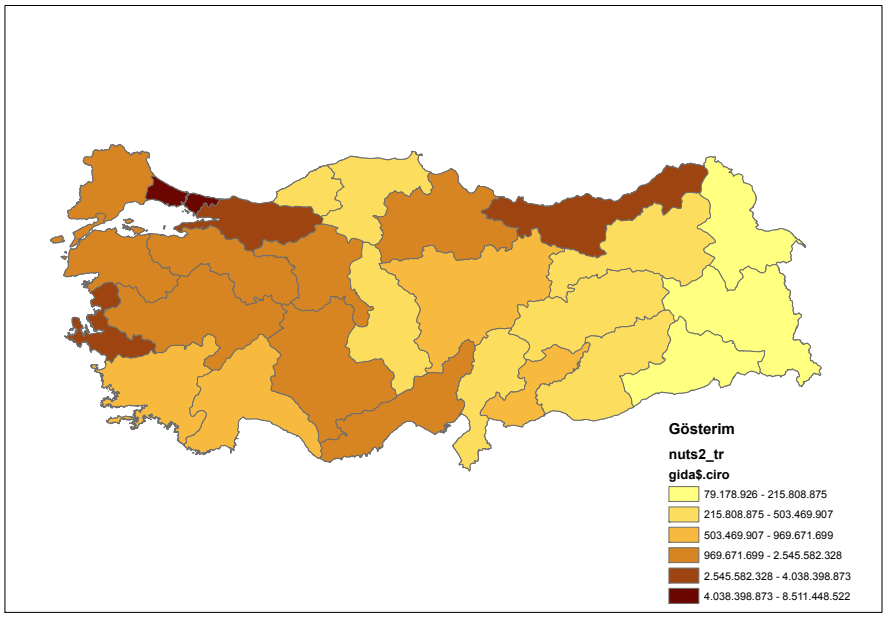
bölgeleri arasında 7. sırada yer almaktadır. Bölge tarımsal üretimde hem değer hem üretim miktarı olarak Türkiye'nin en önde gelen bölgelerinden biriyken, gıda ve içecek ürünleri imalatında özellikle sanayinin gelişmiş olduğu bölgelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. Tabloda Çukurova'nın üstünde yer alan bölgelerden İstanbul dışındakilerin hepsinde birim sayısının Çukurova Bölgesi'nden az olduğu görülmektedir. Bu da bölgedeki işletmelerin küçük ölçekli üretim yapan işletmeler olduğunu göstermektedir. Düzey 2 bölgeler arası coğrafi dağılıma bakıldığında Çukurova Bölgesi 3. seviye bölgelerle aynı grupta yer aldığı görülmektedir (Şekil 164). Özellikle doğusunda yer alan bölgeler içinde gıda sanayinin en gelişmiş olduğu Düzey 2 bölgesi olduğu söylenebilir.

Tablo 63: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe cirosu yüksek ilk 10 Düzey 2 bölgesi (2004)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Ciro (TL)	Birim sayısı	Çalışan sayısı
1	TR10	İstanbul	8.511.448.522	5.538	43.242
2	TR31	İzmir	4.038.398.873	1.995	24.571
3	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	3.557.558.371	1.653	19.623
4	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.032.363.502	1.355	17.080
5	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	2.545.582.328	1.248	19.560
6	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	2.280.285.488	1.024	9.476
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**2.225.584.146**	**2.195**	**12.171**
8	TR52	Konya, Karaman	1.925.023.781	2.165	14.914
9	TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.867.582.504	1.306	13.429
10	TR51	Ankara	1.726.833.103	1.551	16.892

Kaynak: TÜİK, (2004).

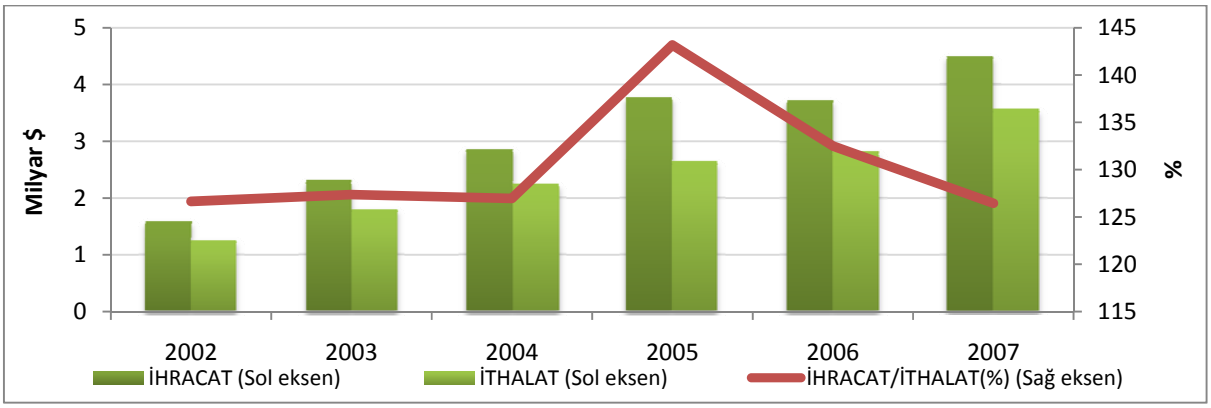
Şekil 164: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe cironun Düzey 2 bölgeler arası dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2004.

Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünün dış ticaret hacmi 2002-2007 döneminde sürekli olarak artış göstermiş ve ihracat değerleri her zaman ithalat değerlerinin üzerinde olmuştur. 2007 yılı itibarıyla sektörün dış ticaret hacmi 8 milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir. Toplam dış ticaret hacminin %56'sı ihracattan, %44'ü ithalattan oluşmaktadır (Şekil 165).

Şekil 165: Türkiye'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (2002-2007)

Kaynak: DTM, (2002-2007).

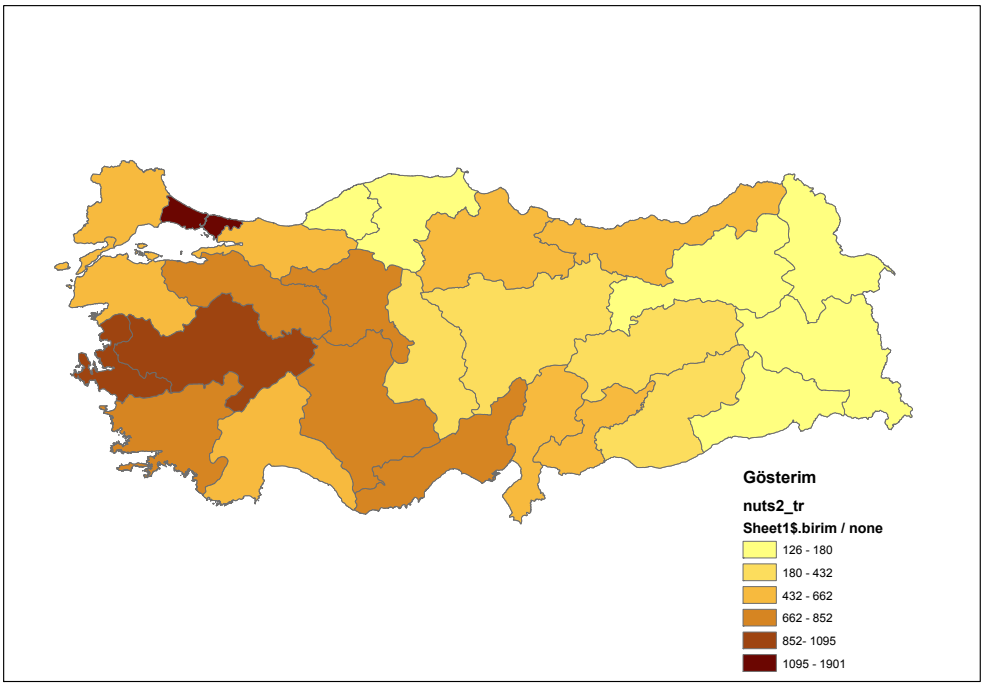
Tablo 64 TOBB sanayi veritabanı verileri derlenerek oluşturulmuştur. Buna göre, Çukurova Bölgesi'nin gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü, birim sayısına göre Düzey 2 bölgeleri içinde 8. sırada olup, ciroya göre yapılan sıralamada olduğu gibi gelişmiş sanayiye sahip bölgelerin gerisinde kalmaktadır. Birim sayılarının Türkiye içerisindeki coğrafi dağılımına bakıldığında ise yine Çukurova Bölgesinin en doğudaki gelişmiş bölge olduğu görülmektedir (Şekil 166).

Tablo 64: TR62 Çukurova Bölgesi gıda ürünleri ve içecek imalatı yerel birim sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri (2009)

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Birim sayısı
1	TR10	İstanbul	1901
2	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	1095
3	TR31	İzmir	1056
4	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	852
5	TR52	Konya, Karaman	774
6	TR51	Ankara	764
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	747
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**744**
9	TR22	Balıkesir, Çanakkale	662
10	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	647

Kaynak: TOBB, (2009).

Şekil 166: TR62 Çukurova Bölgesi gıda ürünleri ve içecek imalatı yerel birim sayısının Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Kaynak: TOBB, 2009.

c. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü

i. Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Alt Sektörleri

<u>Adana'da Öne Çıkan Gıda Sanayi Alt Sektörleri</u>

Adana'da öne çıkan gıda ve içecek ürünleri imalatı alt sektörleri belirlenirken üç kıstas göz önüne alınmıştır. Bu kıstaslar aşağıdaki gibidir:

- YE değerinin 1'den büyük olması
- İşaretli ki-kare değerinin 0'dan büyük olması
- Adana'nın birim sayıları içindeki oranı ideal oran olan %6,25'in üzerinde olması

Bu kıstaslardan üçünü de sağlayan alt sektörler Adana'da gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe öne çıkan alt sektörler olarak tespit edilmiştir (Tablo 65).

Tablo 65: Adana'da öne çıkan gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (4 hane)

Kodlar	Sektörler	Birim sayısı	YE	İşaretli ki-kare	Adana'nın gıda sektörü içindeki oranı (%)
3113	Sebze ve meyve işleme sanayi	91	1,16	13,20	27,66
3115	Bitkisel ve hayvansal yağlar	38	1,71	15,78	11,55
3122	Yem sanayi	25	1,80	11,11	7,60
3111	Et ve et ürünleri	23	1,63	8,91	6,99

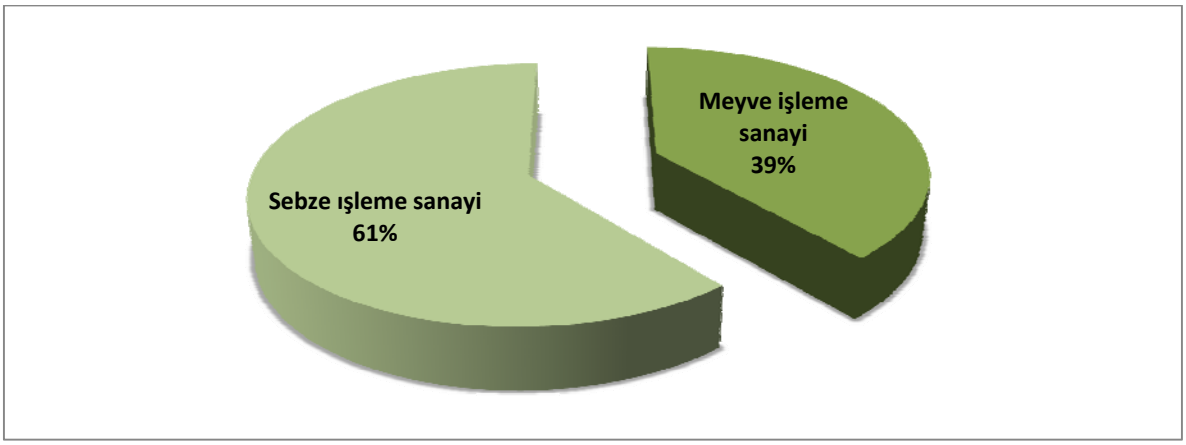
Kaynak: TOBB, (2009).

Adana'da öne çıkan gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri aşağıda detaylı olarak incelenmektedir.

- **Sebze ve Meyve İşleme Sanayi**

Adana'da gıda sanayi alt sektörleri arasında TOBB sanayi veritabanına kayıtlı en fazla birim sayısına sahip olan sektör 91 birim sayısıyla sebze ve meyve işleme sanayidir. Bu alt sektörde yer alan firmaların %61'i sebze, %39'u ise meyve işleme sektörlerinde faaliyet göstermektedir (Şekil 167).

Şekil 167: Sebze ve meyve işleme sanayi alt sektörleri (Adana) (2009)

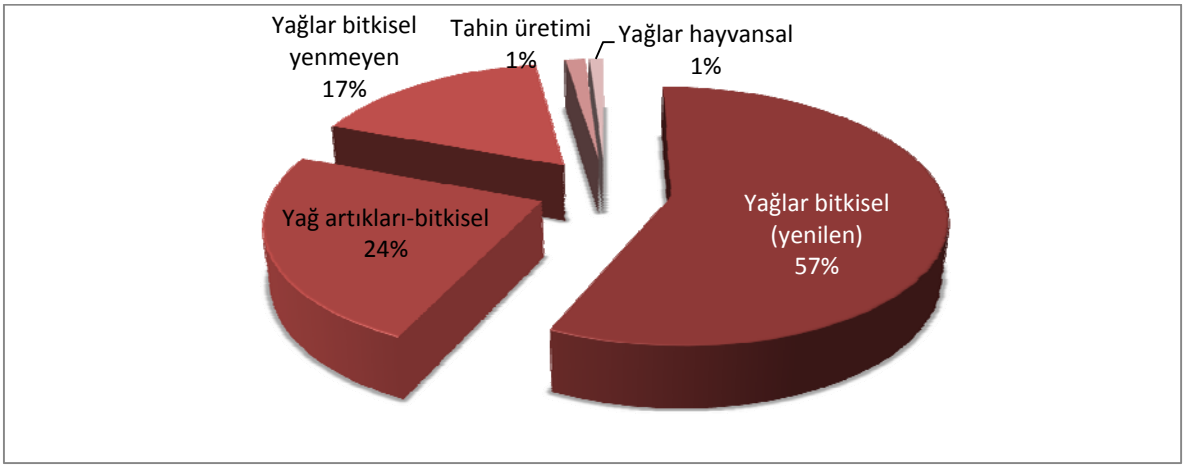
Kaynak: TOBB, (2009).

- **Bitkisel ve Hayvansal Yağlar**

Adana'da TOBB sanayi veritabanına kayıtlı 38 firma bulunan bitkisel ve hayvansal yağlar sektörünün içinde %99'luk oranla bitkisel yağlar alt sektöründe yer alan firmalar yer almaktadır.

Yağlı tohumlar ürün grubu ilin tarımsal üretimi içinde öne çıkan ürün gruplarından biridir. Bu ürün grubunun Türkiye'deki toplam üretim içinden aldığı pay da yüksektir. Yağlı tohumlu bitkilerin işlenmesi temeline dayanan bitkisel yağlar sektörünün buna bağlı olarak öne çıktığı söylenebilir. Bitkisel yağlar sektörü alt sektörleri arasında toplam üretim içinden en büyük payı alan sektör, %57'lik payıyla yenilen bitkisel yağlar sektörüdür (Şekil 168).

Şekil 168: Bitkisel ve hayvansal yağlar sektörü alt sektörleri (Adana)(2009)

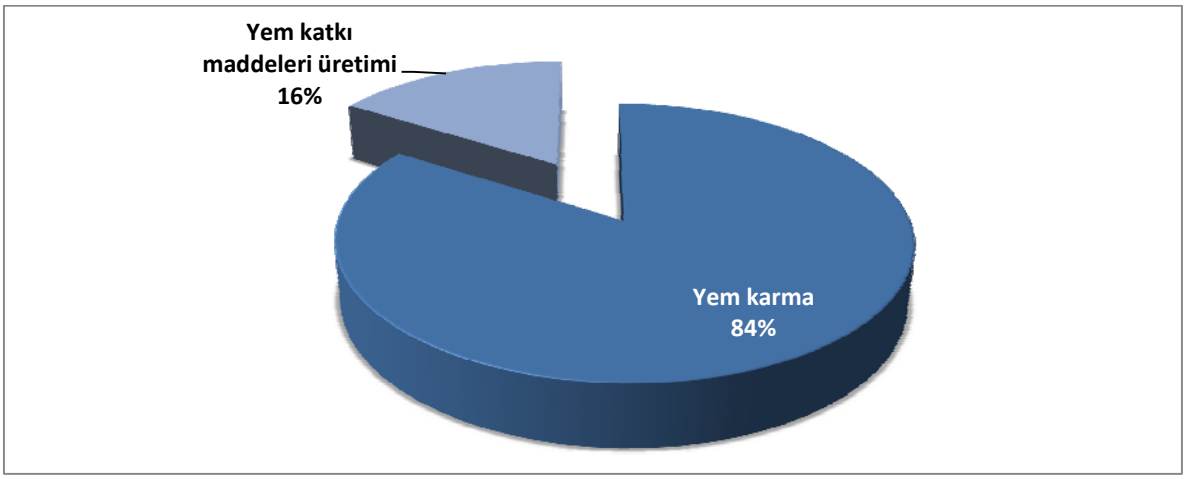

Kaynak: TOBB, (2009).

- **Yem Sanayi**

Yem bitkileri, Adana'daki toplam tarla ürünleri üretimi içinde tahıllardan sonra en büyük paya sahip olan ürün grubudur. Buna bağlı olarak da yem sanayi öne çıkan bir alt sektördür. Yem sanayi sektörünün içinde en büyük paya sahip olan alt sektör %84'lük payıyla karma yem sektörüdür (Şekil 169).

Şekil 169: Yem sanayi sektörü alt sektörleri (Adana)(2009)

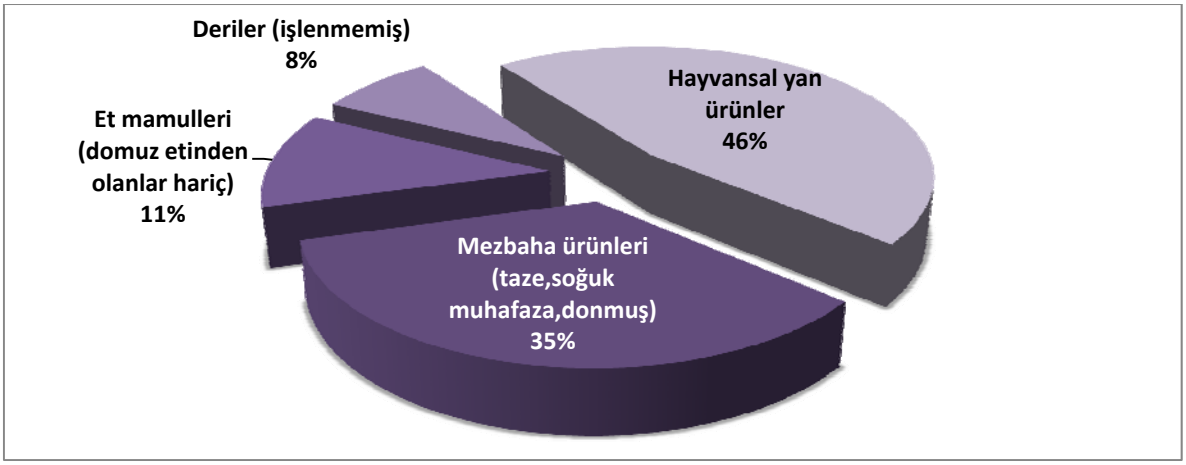

Kaynak: TOBB, (2009).

- **Et ve Et Ürünleri**

Hayvansal üretim, bölgedeki tarımsal üretim içinde dikkat çeken bir paya sahip olmamasına rağmen hayvansal ürünlerin işlenmesi, birim sayısına bağlı olarak bölgede öne çıkan bir alt sektör olarak ortaya çıkmaktadır. Bu sektörde TOBB sanayi veritabanına kayıtlı firmaların %46'sı hayvansal yan ürünler sektöründe, %35'i ise mezbaha ürünleri sektöründe faaliyet göstermektedir (Şekil 170).

Şekil 170: Et ve et ürünleri alt sektörleri (Adana)(2009)

Kaynak: TOBB, (2009).

Tablo 66 2009 yılı Mayıs ayı itibarıyla ADASO'ya kayıtlı gıda sanayi firmalarının alt sektörlere göre dağılımını göstermektedir. Buna göre Adana'da en fazla birim sayısına sahip olan alt sektör 35 firma ile öğütülmüş tahıl imalatı sektörüdür. Bu sektörü 29 firma sayısıyla çiftlik hayvanları için yem imalatı ve 21 firma ile şekerleme, lokum, pişmaniye ve tahin helvası imalatı izlemektedir.

Tablo 66: Adana'da öne çıkan ilk 10 alt sektör[34,35]

Sıra	Sektör kodu	Sektör adı	Birim sayısı
1	10.61.01	Öğütülmüş tahıl imalatı	35
2	10.91.01	Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	29
3	10.82.02	Şekerleme, lokum, pişmaniye ve tahin helvası imalatı	21
4	10.41.01	Bitkisel ham yağ imalatı	18
5	10.20.01	Balıkların, kabuklu deniz hayvanlarının ve omurgasız yumuşakçaların hazırlanması ve işlenmesi	13
6	10.32.01	Sebze ve meyve suyu imalatı	13
7	10.11.03	Hayvan sakatatının işlenmesi	8
8	10.39.03	Meyve veya sebze gıda ürünlerinin imalatı	5
9	10.51.07	Peynir ve çökelek imalatı	5
10	10.32.02	Taze meyve ve sebzeden konsantrelerin imalatı	4

Kaynak: ADASO (2009).

Mersin'de Öne Çıkan Gıda Sanayi Alt Sektörleri

Mersin'de öne çıkan gıda ve içecek ürünleri imalatı alt sektörleri belirlenirken üç kıstas göz önüne alınmıştır. Bu kıstaslar aşağıdaki gibidir:

- YE değerinin 1'den büyük olması
- İşaretli ki-kare değerinin 0'dan büyük olması
- Mersin'in birim sayıları içindeki oranı ideal oran olan %6,25'in üzerinde olması

Bu kıstaslardan üçünü de sağlayan alt sektörler Mersin'de gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe öne çıkan bir alt sektör tespit edilmiştir (Tablo 67).

[34] Fırın ürünlerinin imalatı ve yerel ve ulusal hazır yemeklerin imalatı alt sektörleri değerlendirme dışı bırakılmıştır.
[35] Tabloda gösterilen sektörler, ADASO'ya kayıtlı toplam firma sayısının %7,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 67: Mersin'de öne çıkan gıda ürünleri ve içecek imalatı alt sektörleri (4 hane)

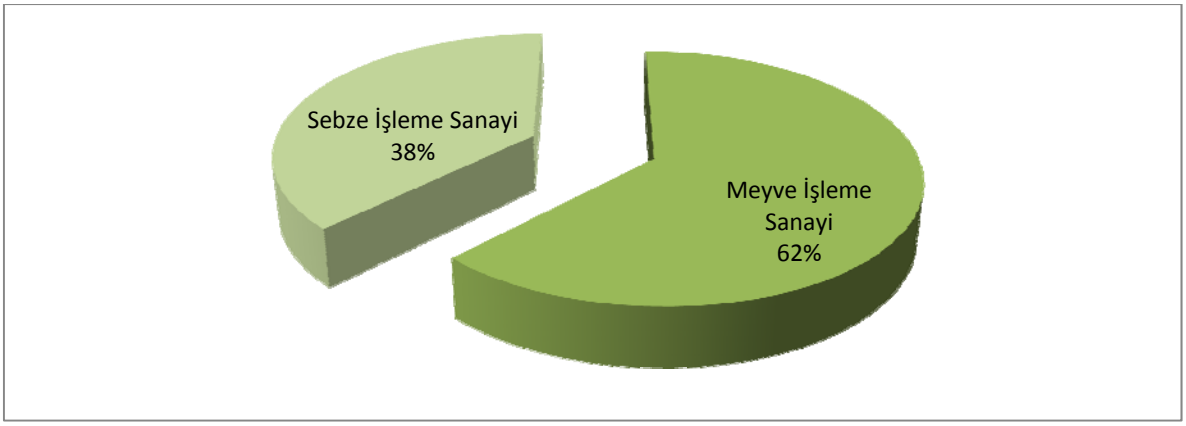
Kodlar	Sektörler	Birim sayısı	YE	İşaretli ki-kare	Mersin'in gıda sektörü içindeki oranı (%)
3113	Sebze ve meyve işleme sanayi	196	1,45	60,74	34,26

Kaynak: TOBB, (2009).

- **Sebze ve Meyve İşleme Sanayi**

Mersin'de TOBB sanayi veritabanına kayıtlı 196 firmanın %62'si meyve, %38'i ise sebze işleme sanayinde faaliyet göstermektedir. Mersin'in hem ürün çeşitliliği, hem üretim değeri, hem de üretim miktarı açısından meyve ve sebze üretiminde Türkiye içindeki konumu dikkate alındığında bu sonuç kaçınılmazdır.

Şekil 171: Sebze ve meyve işleme sanayi alt sektörleri (Mersin)(2009)

Kaynak: TOBB, (2009).

Tablo 68 MTSO'ya kayıtlı firmalar arasında en büyük paya sahip olan ilk 10 sektörü göstermektedir. Bu sektörlerin başında TOBB sanayi veritabanında olduğu gibi sebze ve meyve işleme sanayinin alt sektörleri olan sebze ve meyve suyu imalatı ve sert kabuklu yemişlerin, yiyecek ve ezmelerinin imalatı alt sektörleri gelmektedir. Bu sektörlerdeki firmaların Mersin'de gıda sektöründe faaliyet gösteren firma sayıları içindeki payları sırasıyla %13 ve %8'dir.

Tablo 68: Mersin'de öne çıkan ilk 10 alt sektör[36,37]

Sıra	NACE kodu	Sektör adı	Birim sayısı
1	10.32.01	Sebze ve meyve suyu imalatı	22
2	10.39.06	Sert kabuklu yemişlerin, yiyecek ve ezmelerinin imalatı	14
3	10.82.02	Şekerleme, lokum, pişmaniye ve tahin helvası imalatı	13
4	10.41.01	Bitkisel ham yağ imalatı	9
5	10.61.01	Öğütülmüş tahıl imalatı	9
6	10.83.01	Kafeinsiz ve kavrulmuş kahve-kahve ürünleri imalatı	7
7	10.89.99	Diğer başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddelerinin imalatı	7
8	11.07.01	Doğal maden suyu ve diğer şişelenmiş suların üretimi	6
9	10.52.00	Dondurma (buz) imalatı	5
10	10.39.04	Reçel, marmelat ve jöle imalatı (pekmez imalatı dahil)	4

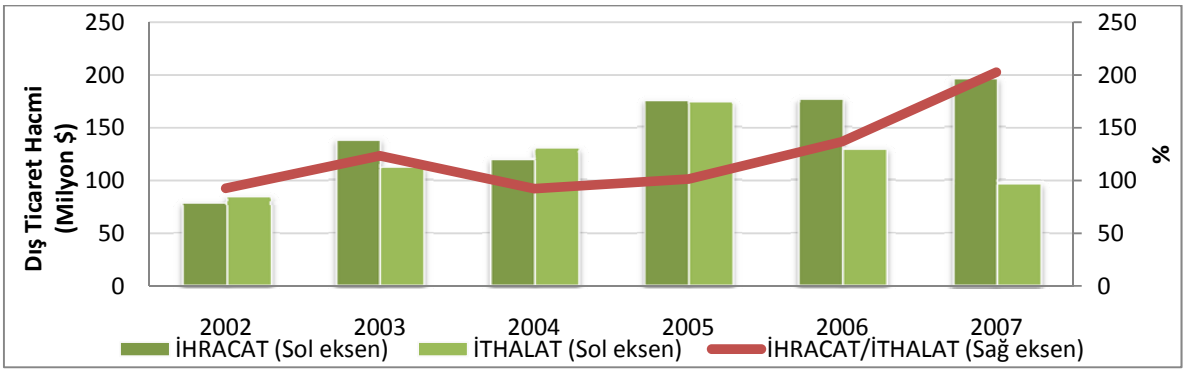
Kaynak: MTSO, (2009).

ii. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Gıda Ürünleri ve İçecek İmalatı Sektörü Dış Ticareti

2002-2007 döneminde TR62 Çukurova Bölgesi ihracatı düzenli olmamakla beraber artış göstermiş ve 2002 yılında yaklaşık 78 milyon dolar olan ihracat değeri, 2007 yılında yaklaşık 195 milyon dolar değerine ulaşmıştır. Sektörün ihracatının ithalatı karşılama oranı %92'den, %200'e ulaşmıştır (Şekil 172)

[36] Fırın ürünlerinin imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve kek imalatı, ekmek, kek, bisküvi ya da pankek için hazırlanmış un karışımları ve hazır karıştırılmış unlar ile hamur imalatı, peksimet ve bisküvi ve kuru fırın ürünleri imalatı ve tatlı veya tuzlu hafif ürünler imalatı (kurabiyeler, krakerler, gevrek halkalar vs.) alt sektörleri değerlendirme dışı bırakılmıştır.
[37] Tabloda gösterilen sektörler Mersin'deki toplam firmaların %56,81'ini oluşturmaktadır.

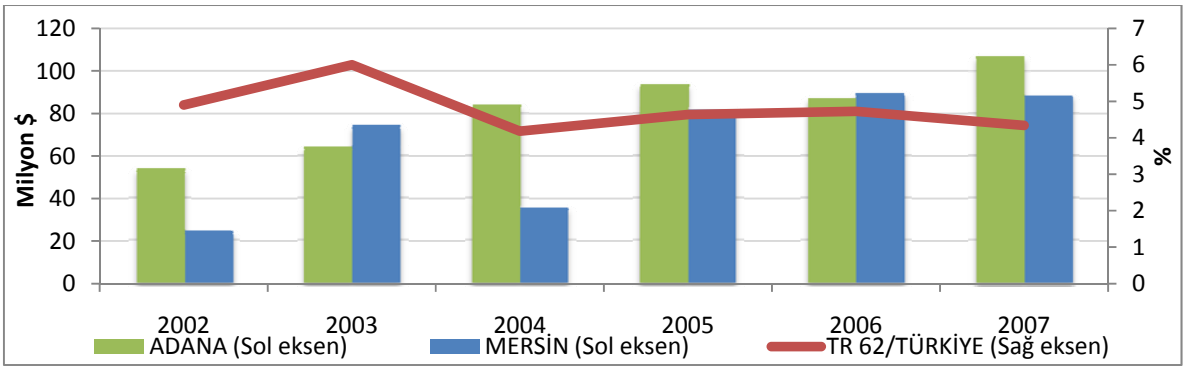
Şekil 172: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (Çukurova) (2002-2007)

Kaynak: DTM, (2002-2007).

Mersin'in bitkisel üretim ihracatı Adana'nın çok üstündeyken, aynı durum en önemli girdisini tarım sektöründen sağlayan gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü için geçerli değildir. Bu durum Adana'da tarım ve gıda sektörleri arası etkileşimin Mersin'den daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Çukurova Bölgesi ihracatının Türkiye içindeki payı %4-%6 arasında değerler almaktadır. Oysa ki bölgenin tarım sektörü ihracatında Türkiye içindeki payı %12,75'tir. Bu durum bölgedeki tarımsal üretimin tarımsal ürün olarak ihraç edildiğini, bu üretimden gıda ve içecek ürünleri imalatı sektörüne bir girdi olarak yeterince faydalanılamadığını göstermektedir.

Şekil 173: Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007)

Kaynak: DTM, (2002-2007).

5.4.2.2 Tekstil, Hazır Giyim ve Konfeksiyon

a. Dünya'da Tekstil ve Hazır Giyim Sektörü

Genellikle bir ülkede sanayileşme ve sanayi toplumu haline gelme, tekstil sektörü ile gerçekleşmiştir. Tekstil sektörü güç kaybetmeye başlayınca, marka yaratarak ve yaratılan bu markanın daha yüksek fiyatlarla satılması sağlanarak zararı en aza indirmek mümkün olmuştur. Bunu en iyi gerçekleştiren ülkeler sırasıyla İngiltere, Fransa ve İtalya'dır. Dünyada tekstil sektöründe en fazla ithalat yapan ülke 80 milyar dolar ile Amerika Birleşik Devletleri'dir.

2007 yılında Türkiye, 8,73 milyar dolar tekstil ihracatı ile dünya ihracatının yüzde 3,7'sini karşılayarak 7. sırada yer almıştır (Tablo 69).

Tablo 69: Dünya tekstil ihracatında lider ilk 10 ülke

Sıra	İhracatçı ülke	2007 (milyar dolar)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Avrupa Birliği(27)	80,62	33,9
2	Çin	55,97	23,5
3	ABD	12,39	5,2
4	Güney Kore	10,37	4,4
5	Tayvan	9,72	4,1
6	Hindistan	9,45	4
7	**Türkiye**	**8,73**	**3,7**
8	Pakistan	7,37	3,1
9	Japonya	7,11	3
10	Birleşik Arap Emirlikleri	4,02	1,7

Kaynak: Uluslararası Ticaret İstatistikleri (Dünya Ticaret Örgütü, 2008).

Tablo 70: Dünya hazır giyim ihracatında lider ilk 10 ülke

Sıra	İhracatçı ülke	2007 (milyar dolar)	Dünya ihracatındaki payı (%)
1	Çin	115,2	33,4
2	Avrupa Birliği (27)	103,4	29,9
3	Hong Kong	28,8	8,3
4	**Türkiye**	**14**	**4,1**
5	Bangladeş	10,1	2,9
6	Hindistan	9,7	2,8
7	Vietnam	7,2	2,1
8	Endonezya	5,9	1,7
9	Meksika	5,1	1,5
10	ABD	4,3	1,2

Kaynak: Uluslararası Ticaret İstatistikleri (Dünya Ticaret Örgütü, 2008).

2007 yılı itibarıyla hazır giyimde ihracat yapan ülkelerin başında %33,4'lük dünya ihracatındaki payıyla Çin'in ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Çin'i AB-27 ülkeleri ve Hong Kong takip etmiştir (Tablo 70).

2007 yılında Türkiye'nin dünya hazır giyim ihracatındaki payı yüzde 4,1 olup, yapılan ihracatın değeri 14 milyar dolardır. Türkiye hazır giyim ihracatında dünyada 4. sırada yer almıştır.

Dünya hazır ihracatında Türkiye'yi Bangladeş, Hindistan, Vietnam gibi Güney Asya ve Uzakdoğu ülkelerinin takip etmesi, bu ülkelerinin hazır giyim sektöründeki yükselişlerine dikkat çekmektedir.

2007 yılında dünya tekstil ihracatı 238,1 milyar dolar, dünya hazır giyim ihracatı ise 345,3 milyar dolar değerinde gerçekleşmiştir. 2008 yılına gelindiğinde ise ABD'de başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan küresel ekonomik kriz nedeniyle pek çok sektörde yaşandığı gibi tekstil ve hazır giyim sektöründe de durgunluk yaşanmıştır.

b. Türkiye'de Tekstil ve Giyim Sektörü

Tekstil endüstrisi, Türkiye'de kurulmuş en geniş ve en eski endüstri kollarından birisidir. 20. yüzyılda daha da gelişen tekstil sektörü açısından, 1923-1962 yılları arasında ülkede önemli bir üretim kapasitesi oluşmuştur. En temel hammadde pamuğun Türkiye'de önemli miktarda

yetiştiriliyor olması, izleyen yıllarda ülkede tekstil sektörünün daha da gelişmesine hizmet etmiştir. Tekstil mamulleri kurulu kapasite ve üretim bakımından İstanbul, İzmir, Denizli, Bursa, Kahramanmaraş, Gaziantep gibi illerde yoğun olarak yapılmaktadır.

Tekstil ve giyim endüstrisi ihracatı net bir şekilde son 20 yılda artarak 1979 yılın 595 milyon dolarken 2002 yılında 12,5 milyar dolar olmuştur. Tekstil ihracatında pamuklu ürünlerin (pamuk elyaf, iplik ve dokuma kumaş) %25 gibi önemli bir payı bulunmaktadır. En fazla ihraç edilen tekstil mamulleri pamuklu dokuma kumaşlar, yatak çarşafları, örme mensucat, ambalaj için torba ve çuvallar ile sentetik-suni devamsız liflerden dokuma kumaşlardır.

Türkiye'de toplam maliyet içinde işgücü ve hammadde maliyetleri dünya standartlarının üzerindedir ve %84'lük bir paya sahiptir. Türkiye'nin sorunu olan ve henüz aşılamayan markalaşmayı gerçekleştirebilmek için büyük yatırımlar gerçekleştirmek gerekmektedir.

Türkiye coğrafi konumu, ham madde üretimi ve eğitimli iş gücüyle bu sektörde hala bir potansiyele sahiptir. Ancak Türkiye tekstil ve giyim endüstrisinin kalitesini arttırarak yeniden yapılanmaya, yönetim ve pazarlama becerisine, lojistik performansını arttırmaya ve sertifikalara ihtiyacı vardır. Bunu yaparken yabancı yatırımcılar özellikle önemli bir rol oynamaktadır. Üretim ve organizasyonların kalitesinin arttırılması için yabancı şirketler Türkiye'ye çekilmelidir.

i. Türkiye'de Hazır Giyim Sektörünün Gelişimi

Türkiye'de tekstil sektörü uzun bir geçmişe sahip iken hazır giyim sektörünün gelişimi son 30 yılda hızlanmıştır. Tekstil sektörü kendisine paralel olarak hazır giyim ve konfeksiyon sektörünün de gelişimine önemli katkı sağlamıştır.

Hazır giyim, uygulanan ekonomik politikalara paralel gelişmiş ve öncülük yapmıştır. 70'li yılların başından itibaren, ithal ikameci ekonomi politikalarının uygulandığı dönemde, hazır giyimde iç piyasaya yönelik üretim ve bu üretime yönelik sanayileşmeye başlanmıştır. 70'lerde ise sektör dış pazarları da takip etmiş ve Türkiye Avrupa'nın iplik-ham bez tedarikçisi haline gelmeye başlamıştır. 1980'den itibaren, Türkiye'nin pazar ekonomisine dayalı dışa açık büyüme

politikalarını benimsemesiyle ve uygulamasıyla birlikte ihracatın teşvik edilmesi ile sektör giderek dış pazarlara yönelik üretime de başlamıştır.

1996 yılı başından itibaren, AB ile Gümrük Birliği'ne (GB) geçilmesi, hazır giyim sektörü için yeni bir gelişme noktası olmuştur. Hazır giyim sektörü, GB'nin yaratacağı avantajları değerlendirmek üzere kapasite artışına ve teknolojik gelişime yönelik geniş makine yatırımlarına yönelmiştir. Bu dönemde hızlı bir sanayileşmeyi de sağlarken, üretim teknolojisini de uluslararası standartlara ulaştırmıştır. Sektöre girişler de yoğunlaşmış, yaklaşık 15.000 ihracatçı üretici şirkete ulaşılmıştır. Sektör ölçekleri büyürken, KOBİ'lerin payı genişlemiştir.

Aynı dönemde moda ve marka bilinci de yerleşmeye başlamıştır. Türk şirketleri kendi tasarımlarını ve koleksiyonlarını geliştirmeye başlayarak, markaları ile uluslararası pazarlarda ilk kez yer almaya başlamıştır. Ürün kalitesi ve nitelik hızla gelişmeye başlamıştır. Yabancı yatırımların da artmaya başladığı bir döneme girilmiştir.

2000 yılından itibaren, yine yeni bir değişim dönemi başlamıştır. Aktif pazarlamaya yönelmeyle birlikte sektör, kendine özgü tasarımlar ve koleksiyonlar üretilmiştir. Yurtiçi ve yurtdışında mağazacılık ve markalaşma ile Türk modacılarının varlığı hızla artmıştır. Aynı zamanda, daha hızlı, daha esnek bir şekilde parti üretime yöneliş başlamıştır. Koleksiyon ve sezon sayıları artarken, üretim süreleri kısalmıştır. Şirketler üretim, pazarlama, organizasyon alanlarında etkinliklerini arttırmaya çalışırken, Ar-Ge ve ürün geliştirme çalışmaları da artmıştır.

Son yıllarda yaşanan küresel ekonomik kriz nedeniyle ise tekstil ve hazır giyim sanayinin Türkiye'nin üretim ve ihracatı içindeki payı azalsa da dünya ticaretindeki yerini koruduğu görülmektedir. (Kaynaklar:DPT Özel İhtisas Komisyonu Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013) Tekstil, Deri ve Giyim Sanayi; İTKİB, Tekstil Sektörü 2008 Ocak-Haziran İhracat Performans Değerlendirmesi; UZUNOĞLU, Hande-ÜNAL, İlknur Türk Hazır Giyim Tekstil Sektörünün 2008 Yılı Rekabet Durumu (İTO); AFŞAR, Bilge, Tekstil Sektör Raporu, KTO, Etüd Araştırması; ERASLAN, İ. Hakkı-BAKAN, İsmail-HELVACIOĞLU KUYUCU, Aslı Deniz, Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi)

Aşağıdaki tabloda, 2008 yılının ilk yarısında Türkiye'de tekstil ve hazır giyim sektörlerinin ihracatının artmasına rağmen, 2007 yılının ilk yarısına göre ihracat artışının ivme kaybettiği görülmektedir (Tablo 71).

Tablo 71: Türkiye'de tekstil ve hazır giyim ihracatı (bin dolar)

	2007 Ocak-Haziran	2008 Ocak-Haziran	2008/2007 değişimi (%)
Türkiye genel ihracatı	49.340.105	67.138.084	36,1
Tekstil ve hammaddeleri ihracatı	3.174.257	3.697.281	16,5
Tekstil ve hammaddeleri ihracatının payı	6,4	5,5	***
Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı	7.625.161	8.340.446	9,4
Hazır giyim ve konfeksiyon ihracatının payı	16	12	***

Kaynak: İhracatçı Birlikleri.

2008 yılı ilk yarısında Türkiye'de 8,3 milyar dolar değerinde hazır giyim ve konfeksiyon ihracatı, 3,6 milyar dolar değerinde tekstil ve hammaddeleri ihracatı gerçekleştirilmiştir. Bir önceki yılın aynı dönemine göre; tekstil ihracatında yüzde 16,5, hazır giyim ihracatında yüzde 9,4 artış yaşanmıştır. Sektör ihracatları artış gösterse de ülke ihracatı içersindeki paylarının azaldığı dikkat çekmektedir. 2008 Ocak-Haziran döneminde tekstil ve hazır giyim sektörlerinin toplam ihracatı ülke ihracatının yaklaşık yüzde 18'ini karşılamaktadır.

2008 yılı Ocak-Haziran döneminde tekstil ve hazır giyim sektöründe Türkiye ihracatında ilk sırada AB ülkeleri yerini korumaktadır. Tekstil sektöründe AB ülkelerine yapılan ihracat yüzde 5,9 artarak 1,8 milyar dolara yükselmiştir. Hazır giyim sektöründe ise AB ülkelerine yapılan ihracat yüzde 10,2 artış göstermiş ve 6,7 milyar dolara yaklaşmıştır. Ancak önceki yıllara göre AB'ye yapılan ihracat oranın azaldığı gözden kaçırılmamalıdır. Bu durumun en önemli nedeni; ABD'de başlayan ve tüm dünyaya hızla yayılan küresel ekonomik kriz sonucunda AB ülkelerinin ekonomilerinde yaşanan durgunluktur*. (İTO 2008 Sektörel Bülten)*

Tablo 72: Türkiye'de tekstil sektöründe yıllara kapasite kullanım oranları

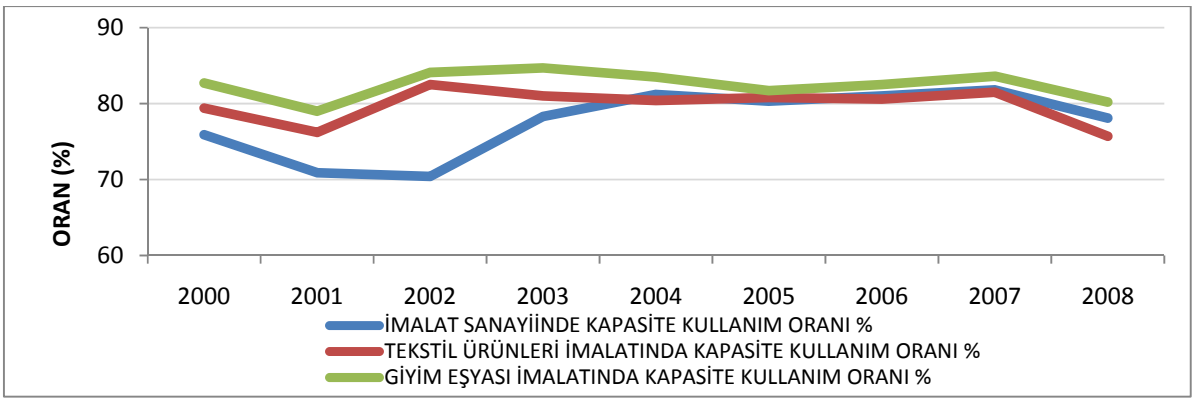
Yıllar	İmalat sanayiinde kapasite kullanım oranı %	Yıllık değişim %	Tekstil ürünleri imalatında kapasite kullanım oranı %	Yıllık değişim %	Giyim eşyası imalatında kapasite kullanım oranı %	Yıllık değişim %
2000	75,9		79,4		82,7	
2001	70,9	-6,6	76,2	-4	79	-4,5
2002	70,4	6,3	82,5	8,3	84,1	6,5
2003	78,3	3,8	81	-1,8	84,7	0,7
2004	81,2	3,7	80,4	-0,7	83,5	-1,4
2005	80,3	-1,1	80,8	0,5	81,7	-2,2
2006	81	0,9	80,6	-0,2	82,5	1
2007	81,8	1	81,5	1,1	83,6	1,3
2008	78,1	-4,5	75,7	-7,1	80,2	-4,1

Kaynak: DPT-TÜİK (2009).

Tablo 72 incelendiğinde, tekstil ürünleri imalatında kapasite kullanım oranlarında 2001 yılındaki ekonomik kriz nedeniyle %4'lük düşüşün yaşandığı, en büyük artışın 2002 yılında %8,3, en büyük düşüşün ise 2008 yılında %7,1 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Giyim eşyası imalatında ise kapasite kullanım oranları yine 2001 yılındaki ekonomik kriz sebebiyle %4,5'lik düşüş göstermiş olup en büyük artış 2002 yılında %6,5, en büyük düşüş ise 2008 yılında %7,1 olarak gerçekleşmiştir.

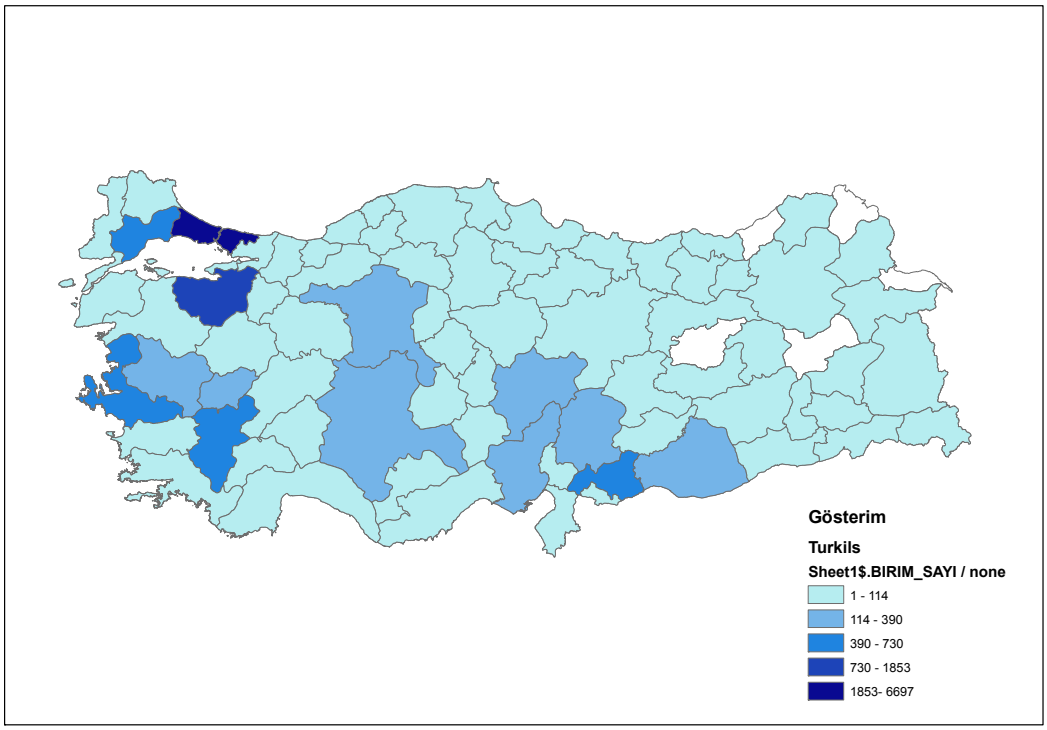
Şekil 174: Türkiye'de tekstil ürünleri imalatı ve giyim eşyası imalatı sektöründe yıllara kapasite kullanım oranları

Kaynak: DPT-TÜİK (2009).

Tekstil ürünleri imalatı ve giyim eşyası imalatı kapasite kullanım oranlarının imalat sanayiinde kapasite kullanım oranları ile genel olarak paralellik gösterdiği gözlemlenmiştir. Ancak 2001 ve 2008 yılında kapasite kullanım oranlarında, ortalama düşüşe göre daha fazla düşüş gerçekleşmiştir (Şekil 174).

Şekil 175: Türkiye'de tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde illerdeki birim sayıları

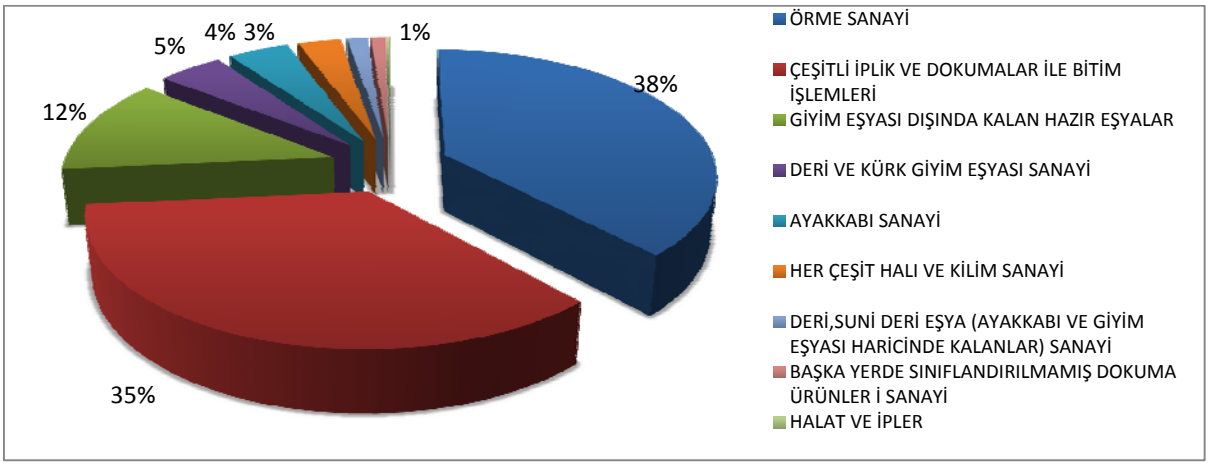

Kaynak: TOBB (2009).

Şekil 175, tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde illerde bulunan birim sayılarının dağılımını göstermektedir. Buna göre Türkiye'de tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde en fazla birim sayısına sahip olan il İstanbul ilidir.Bayburt, Ardahan, Ağrı, Hakkari ve Şırnak illerinde ise tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiine ait hiç birim bulunmamaktadır.

TR62 Düzey 2 bölgesi illeri birim sayısı bakımından incelendiğinde ise Adana'nın tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde 3. derece iller, Mersin'in ise 4. derece iller arasında yer aldığı görülmektedir.

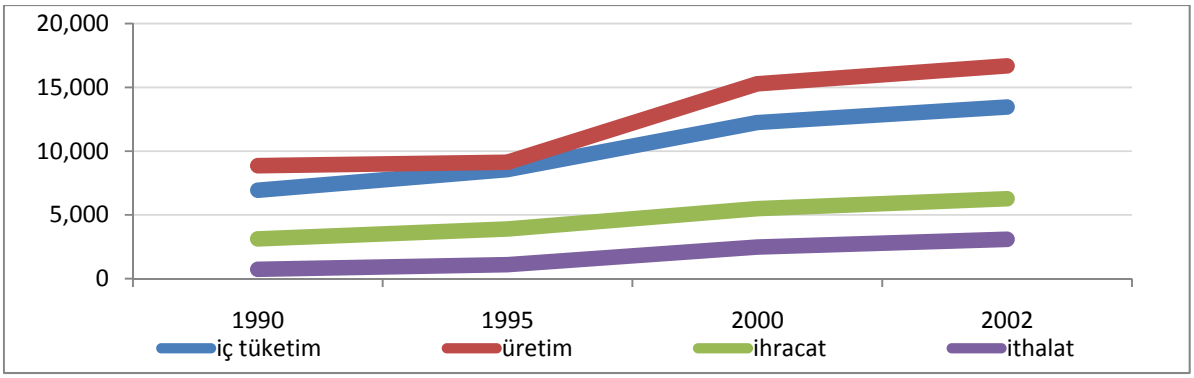
Şekil 176: Türkiye'de 4 haneli tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi alt sektörlerinin birim sayısı

Kaynak: TOBB (2009).

Türkiye'de tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi alt sektörlerinin birim sayısı bakımından payları ise şu şekildedir; örme sanayii %38'lik payla 1. sırada, çeşitli iplik ve dokumalar ile bitim işlemleri sanayii %35'lik payla 2. sırada, giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar sanayii ise %12'lik payla 3. sırada yer almaktadır (Şekil 176).

Şekil 177: Türkiye'de tekstil sektörü 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları

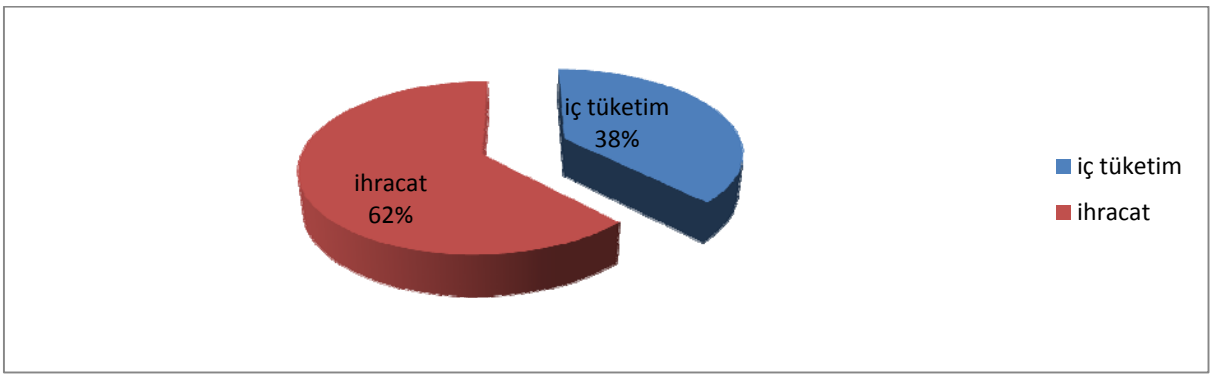

Kaynak: DPT Sector Profiles of Turkish İndustry (2004).

Şekil 177, Türkiye'de tekstil sektörünün 1990-2002 yıları arasındaki iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarlarını göstermektedir. Burada "iç tüketim" olarak ifade edilen miktar, tekstil sektöründe yapılan ithalat miktarını da içermektedir. Yani 1990 yılında yapılan iç tüketim miktarının %10'u, 2002 yılında yapılan iç tüketim miktarının ise %22'si ithal edilmiştir. Buna göre

1990 yılında iç tüketim miktarı 6.931 $ (milyon dolar, 1998 fiyatıyla) iken, 2002 yılında bu miktar yaklaşık iki kat artarak 13.455 $'a ulaşmıştır.

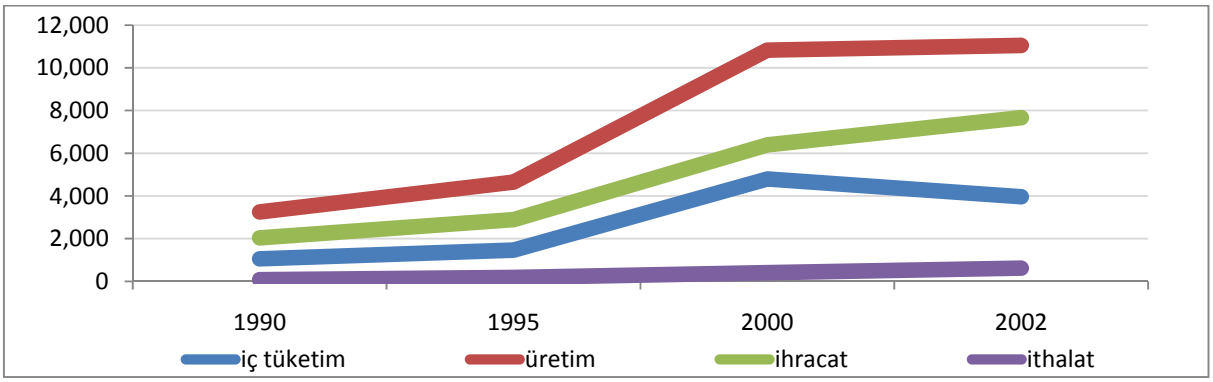
Şekil 178: Türkiye'de tekstil sektöründe yapılan üretimin 2002 yılı miktarları

Kaynak: DPT Sector Profiles of Turkish İndustry (2004).

Yukarıda görüldüğü üzere (Şekil 178), tekstil sektöründe 2002 yılında toplam üretimin %62'sini ihracat, %38'ini ise iç tüketim oluşturmuştur.

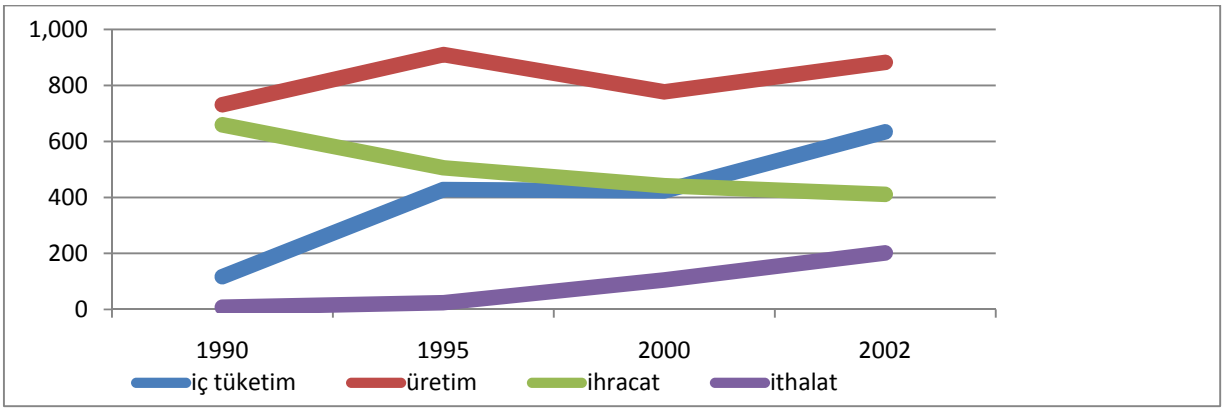
Şekil 179: Türkiye'de giyim sektörü 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları

Kaynak: DPT Sector Profiles of Turkish İndustry (2004).

1990-2002 yılları arasında Türkiye'deki giyim sektörünün gidişatına bakıldığında ithalat, ihracat, üretim ve iç tüketim paylarında en hızlı artışın 1995-2000 yılları arasında yaşandığı görülmektedir. 2000-2002 yılları arasında ise üretim ve iç tüketimde azalma gözlemlenmiştir (Şekil 179).

Şekil 180: Türkiye'de deri eşya ve kürk sektörünün 1990-2002 yıları iç tüketim, üretim, ihracat ve ithalat miktarları

Kaynak: DPT Sector Profiles of Turkish İndustry (2004).

Deri eşya ve kürk sektörünün 1990-2002 yılları arasındaki durumuna bakıldığında, üretim miktarında 1995-2000 yılları arasında bir düşüş yaşandığı, bu dönemde iç tüketimin hemen hemen sabit kaldığı, ihracatın düşmesine karşın ithalatın arttığı görülmektedir. Ayrıca 2000-2002 yılları arasındaki duruma bakıldığında ise üretimin bir miktar arttığı, iç tüketimin artış gösterdiği, ihracatta az bir düşüşe karşın ithalatın arttığı gözlemlenmektedir (Şekil 180).

ii. Çukurova'da Tekstil Sektörü

Tekstil sektörü Çukurova Bölgesi'nde uzun bir geçmişe sahiptir. Bölge için tekstil sektörü gelenekselleşmiş ve her zaman önem arz etmiş bir sektör olmuştur.

Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayinde Türkiye'de birim sayısı bakımından ilk sırada yer alan Düzey 2 Bölgesi İstanbul'dur (Tablo 73). Bu sırayı Bursa ve Gaziantep Düzey 2 bölgeleri takip etmektedir. Türkiye genelinde tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayinde TR62 Çukurova Bölgesi'nin Düzey 2 bölgeleri arasındaki durumuna bakıldığında ise 9. sırada yer aldığı görülmektedir.

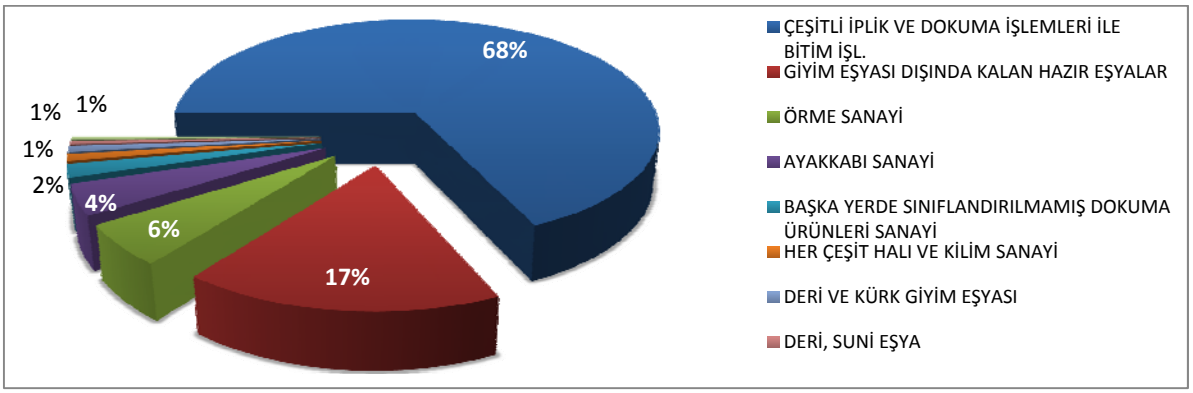
Tablo 73: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi birim sayısına göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Birim sayısı
1	TR10	İstanbul	6.697
2	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.894
3	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	815
4	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	736
5	TR31	İzmir	703
6	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	608
7	TR21	Tekirdağ,Edirne,Kırklareli	567
8	TR63	Hatay,Kahramanmaraş,Osmaniye	430
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**345**
10	TR42	Kocaeli,Sakarya,Düzce,Bolu,Yalova	344

Kaynak: TOBB, (2009).

Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayinin 12 adet alt sektörü bulunmaktadır (Şekil 181). TR62 Bölgesi'nde bu alt sektörlerin 9 tanesi faaliyettedir. Geriye kalan 3 alt sektörün (tabi deri ve kürk dışında kalan hazır giyim eşyaları sanayii, deri işleme sanayii ve kürk işleme ve boyama sanayii) bölgede hiç faaliyeti bulunmamaktadır.

Şekil 181: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi 4 haneli tekstil alt sektörlerinin birim sayıları

Kaynak: TOBB (2009).

TR62 Bölgesi'nde çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemlerinin birim sayısı bakımından payı %68, giyim eşyası dışında kalan hazır eşyaların alt sektörünün payı %17 ve örme

sanayiinin payı %6 ve geriye kalan 6 alt sektörün birim sayısı bakımından toplam payı %9'dur (Şekil 181).

Tablo 74: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi alt sektörlerinin firma sayıları açısından öne çıkan sektörler (2009)

	ADANA		MERSİN	
Sıra	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler
1	261	Kabanlar, takım elbiseler, döpiyesler, ceketler, pantolonlar, etekler vb. ürünlerin parçalarının imalatı.	39	Erkek, kadın ve çocuklar (okul önlükleri dahil) için dokunmuş, örme ve kroşe örgü vb. kumaştan, dantelden yapılmış diğer dış giyim eşyası imalatı
2	95	Pamuk-tipi, yünlü-tipi ve yün ve ipekli-tipi geniş dokunmuş kumaşların imalatı, karışık, suni veya sentetik iplikler (polipropilen vb.) dahil	28	Kabanlar, takım elbiseler, döpiyesler, ceketler, pantolonlar, etekler vb. ürünlerin parçalarının imalatı.
3	81	Ticaret veya daha ileri işlemler için pamuk ipliğinin veya ipliğin dokunmak (örülmek) veya dikilmek üzere eğirilmesi ve imalatı	15	Diğer dış giyim eşyaları imalatı
4	66	İç giyim eşyası imalatı	8	Diğer başka yerde sınıflandırılmamış diğer tekstillerin imalatı
5	34	Ayakkabı, terlik vb. imalatı	7	İş giysisi imalatı
6	28	Tüller ve diğer ağ kumaşları imalatı ile parçalar, şeritler ya da motifler halinde dantel ve nakış imalatı	7	b.y.s. Diğer giyim eşyalarının ve aksesuarlarının imalatı
7	23	Tekstil elyafının, ipliklerinin, kumaşlarının ve giyim kuşam da dahil tekstil maddelerinin ağartılması ve boyanması	5	Pamuk-tipi, yünlü-tipi ve yün ve ipekli-tipi geniş dokunmuş kumaşların imalatı, karışık, suni veya sentetik iplikler (polipropilen vb.) dahil
8	23	Konfeksiyon mefruşat (döşeme) maddelerinin imalatı	4	Konfeksiyon mefruşat (döşeme) maddelerinin imalatı (çadır, branda, tente)
9	19	Bebek giysileri, sporcu antrenman giysileri, kayak kıyafetleri, yüzme kıyafetleri vb. imalatı	2	Örülmüş veya tığ işi kumaşlar da dahil herhangi tekstil maddesinden yapılmış eşyaların imalatı (battaniye, yorgan)
10	14	Deri giyim eşyası imalatı	2	Plastikle emdirilmiş kaplanmış, örtülmüş ya da preslenmiş kumaşlar imalatı

Kaynak: ATO, ADASO, MTSO, (2009).

Adana ve Mersin illerinde sanayi ve ticaret odalarına tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiine kayıtlı toplam 842 adet firma bulunmaktadır (Tablo 74). Bu firmaların 713 adedi Adana'da, 129 adedi Mersin'de bulunmaktadır. Adana, bölgedeki tekstil örme, konfeksiyon ve

deri sanayiine faaliyet gösteren firmaların %84'ünü, Mersin ise %16'sını barındırmaktadır. Bu firmaların yoğunlaştığı ilk 10 alt sektör (toplamda Adana'daki firmaların %90'ı, Mersin'deki firmaların %90'ı) yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu alt sektörler incelendiğinde kabanlar, takım elbiseler, döpiyesler, ceketler, pantolonlar, etekler vb. ürünlerin parçalarının imalatı; pamuk-tipi, yünlü-tipi ve yün ve ipekli-tipi geniş dokunmuş kumaşların imalatı; iç giyim eşyası imalatı; erkek, kadın ve çocuklar (okul önlükleri dahil) için dokunmuş, örme ve kroşe örgü vb. kumaştan, dantelden yapılmış diğer dış giyim eşyası imalatı vs. firma sayısı olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 75: Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan alt sektörleri (Adana)

Tekstilde öne çıkan alt sektörler	Yerel birim sayısı	Yerel birimlerin oranı	Yerel birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İşaretli ki-kare
Çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri	135	0,94	1,92	1
Giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar	22	0,12	1,01	1
Örme sanayii	12	0,067	0,17	-1

Kaynak: TOBB (2009).

Tablo 76: Tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan alt sektörleri (Mersin)

Tekstil öne çıkan alt sektörler	Yerel birim sayısı	Yerel birimlerin oranı	Yerel birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İşaretli ki-kare
Çeşitli İplik ve Dokuma İşlemleri ile Bitim İşlemleri	11	0,5	1,29	1
Giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar	***	***	***	***
Örme sanayii	9	0,40	1,08	1

Kaynak: TOBB (2009).

Tablo 75 ve Tablo 76, Adana ve Mersin illerinde tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan 4 haneli alt sektörleri göstermektedir. Bu sektörler belirlenirken üç kıstas göz önüne alınmıştır:

- Sektörün TR62 Bölgesi'nin içindeki payının ideal oran olan 1/9'dan yüksek olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-karenin +1 olması

Bu kıstasların en az iki tanesini sağlayan sektör Adana ve/veya Mersin tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe öne çıkan alt sektör olarak belirlenmiştir. Buna göre;

Adana'da;

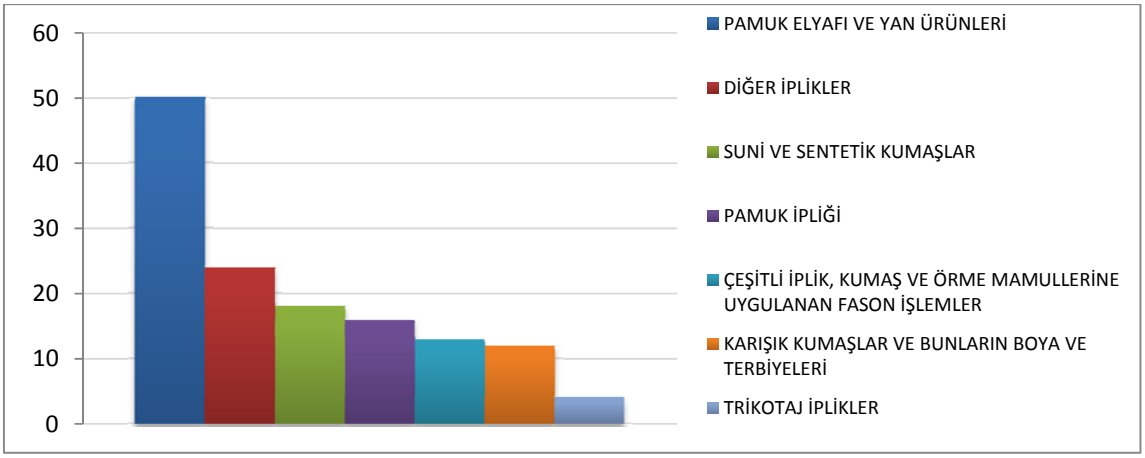
- Çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri sanayi,
- Giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar sanayii öne çıkan alt sektörler olmuştur.

Mersin'de;

- Çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri sanayi,
- Örme sanayii öne çıkan alt sektörler olmuştur.

Ayrıca giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar sanayi alt sektöründe Mersin ilinde hiç faaliyette bulunulmamaktadır.

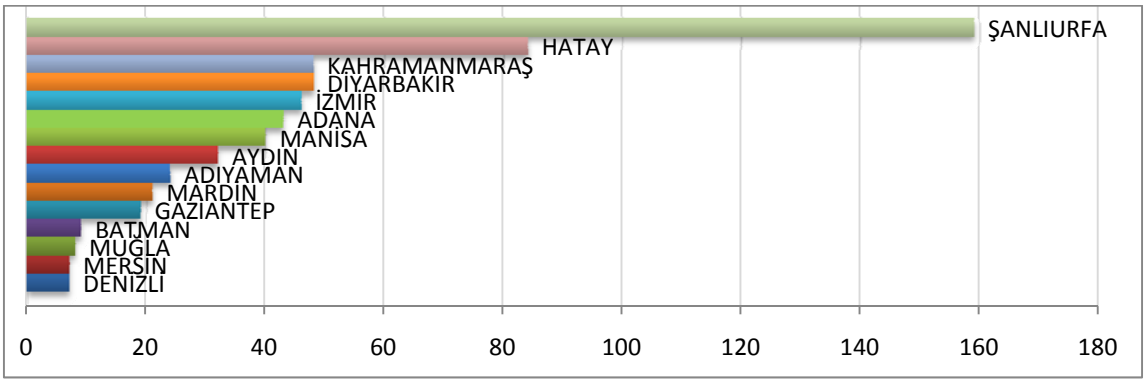
Şekil 182: TR62 Çukurova Bölgesi'nde çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri alt sektörünün birim sayıları

Kaynak: TOBB (2009).

Yukarıda (Şekil 182) çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri alt sektörünün kendi içindeki dağılımı birim sayıları bakımından incelenmiştir. Buna göre pamuk elyafı ve yan ürünleri alt sektörü %33,11'lik payla 1. sırada yer almaktadır. Pamuk elyafı ve yan ürünlerini %15,89'luk payla "diğer iplikler" alt sektörü takip etmektedir.

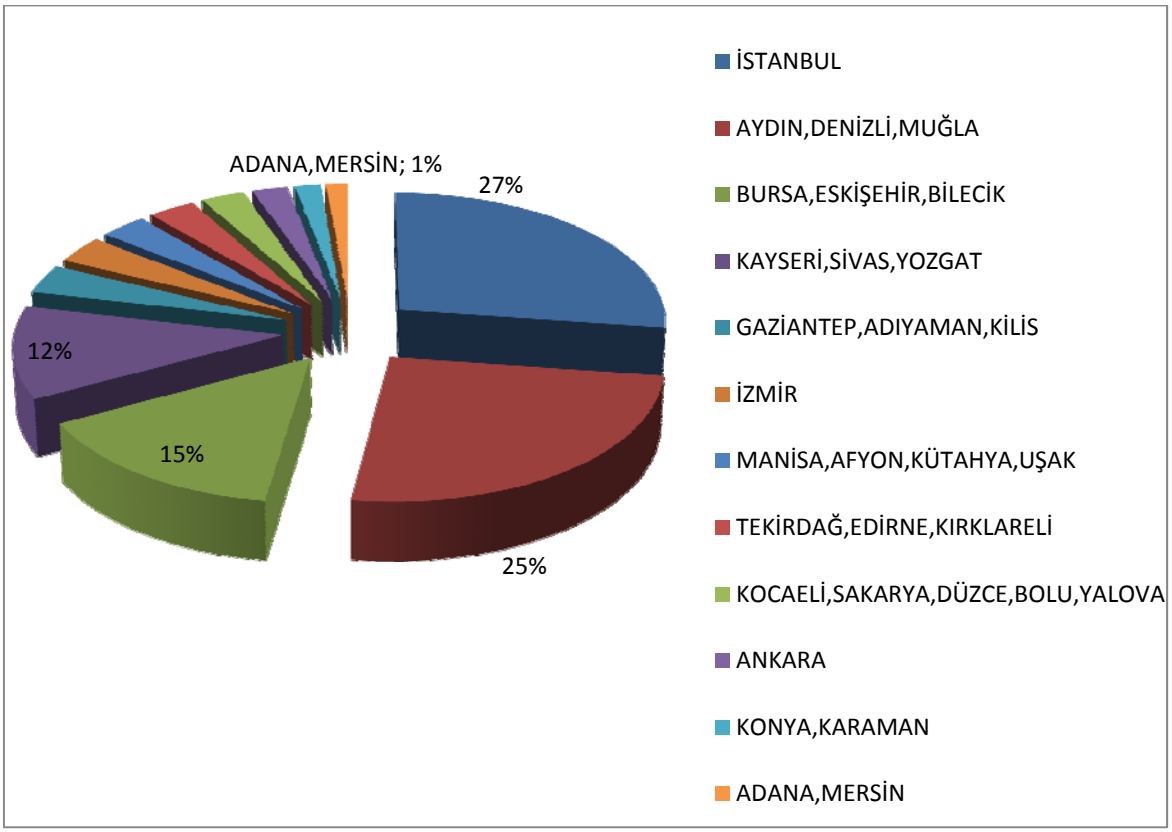
Şekil 183: Tekstil pamuk elyafı ve yan ürünleri alt sektörünün birim sayılarının dağılımı

Kaynak: TOBB (2009).

Şekil 183, birim sayısı bakımından öne çıkan pamuk elyafı ve yan ürünleri sektörünün Türkiye'deki iller arasında dağılımını göstermektedir. Buna göre Türkiye'de pamuk elyafı ve yan ürünleri sektöründe birim sayısı bakımından 1. sırada Şanlıurfa yer almaktadır. Ayrıca Adana, pamuk elyafı ve yan ürünleri sektöründe birim sayısı bakımından Türkiye genelinde 6., Mersin 14. sırada yer almaktadır.

Şekil 184: TR62 Bölgesi'nde tekstil giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar alt sektörünün birim sayısı bakımından Düzey 2 bölgeleri arası dağılımı

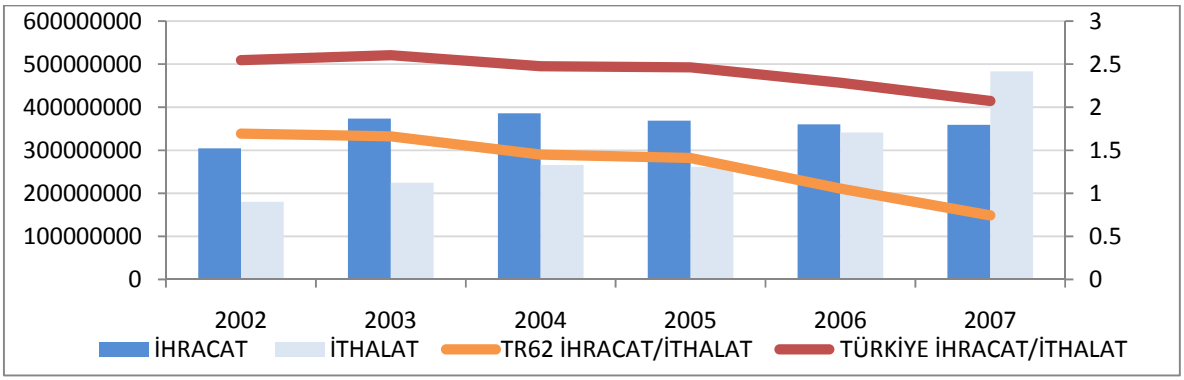

Kaynak: TOBB, (2009).

TR10 İstanbul Bölgesi ve TR32 Denizli Bölgesi giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar sanayiinde birim sayısı bakımından Türkiye'nin %52'sini kapsamaktadır. TR62 Bölgesi ise %1,28'lik paya sahiptir (Şekil 184).

Tekstil ve giyim sektörü Çukurova Bölgesi için önemli dış ticaret kalemlerinden birisidir. 2002 yılında 304.610.230 dolar olan TR62 Bölgesi tekstil ve giyim sektörü ihracat değeri 2004 yılına kadar artış göstermiş, 2004 yılından sonra azalmaya başlamış ve 2007 yılında 359.105.399 dolar değerine ulaşmıştır (Şekil 185).

Şekil 185: TR62 Çukurova Bölgesi'nin tekstil ve giyim sektöründe ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranları (2002-2007)

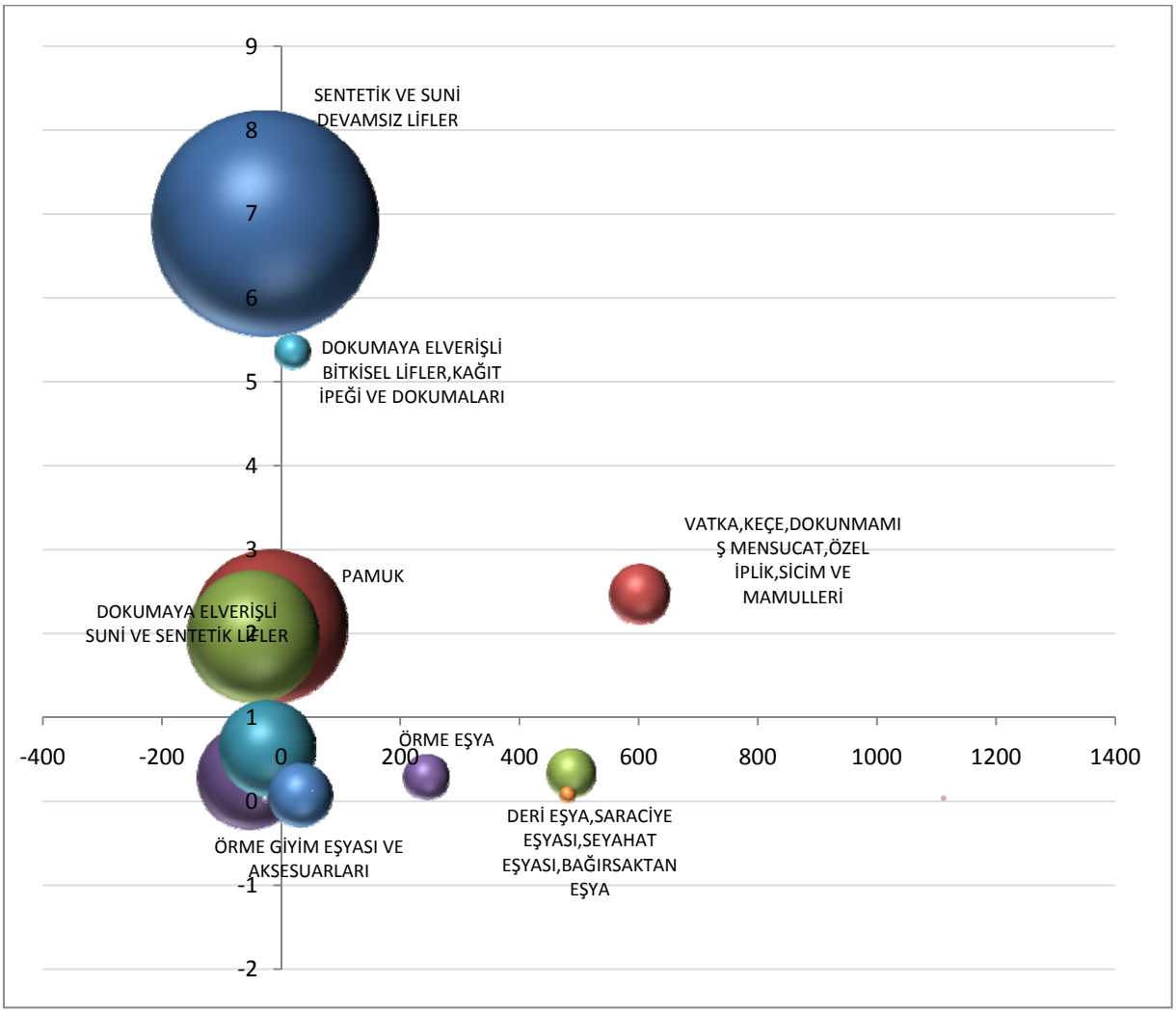

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Aynı dönemdeki tekstil ve giyim sektörü ithalat değerleri ise 2005 yılı dışında giderek artma eğilimi göstermiş, 2007 yılında 483.117.205 dolara ulaşarak aynı yılın ihracatını 124.011.806 dolar farkla geride bırakmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı TR62 Bölgesi'nde %169,17'den %74,33'e düşerek Türkiye ortalaması %240,70'in oldukça altında kalmıştır (Şekil 185). 2007 yılı TR62 Bölgesi ihracatının %38,53'ü sentetik ve suni devamsız liflerden, %17,96'sı pamuktan ve %13,21'i dokumaya elverişli suni ve sentetik liflerden oluşmaktadır.

TR62 Bölgesi tekstil ve giyim sektörü ihracat miktarına dayalı olarak üretilen yoğunlaşma endeksi grafiğine göre vatka, keçe, dokunmamış mensucat, özel iplik, sicim ve mamulleri, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler ve sentetik ve suni devamsız lifler alt sektörlerinin yoğunlaşmış sektörler olduğu görülmektedir. Bölgede örme eşya, örme giyim eşyası ve aksesuarları ve deri eşya, saraciye eşyası, bağırsaktan eşya gibi alt sektörlerin ise yoğunlaşmamış sektörler olduğu görülmektedir (Şekil 186).

Şekil 186: TR62 Çukurova Bölgesi'nde tekstil ve giyim sektöründe ihracat miktarı (dolar) bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen sektörler (2002-2007)[38]

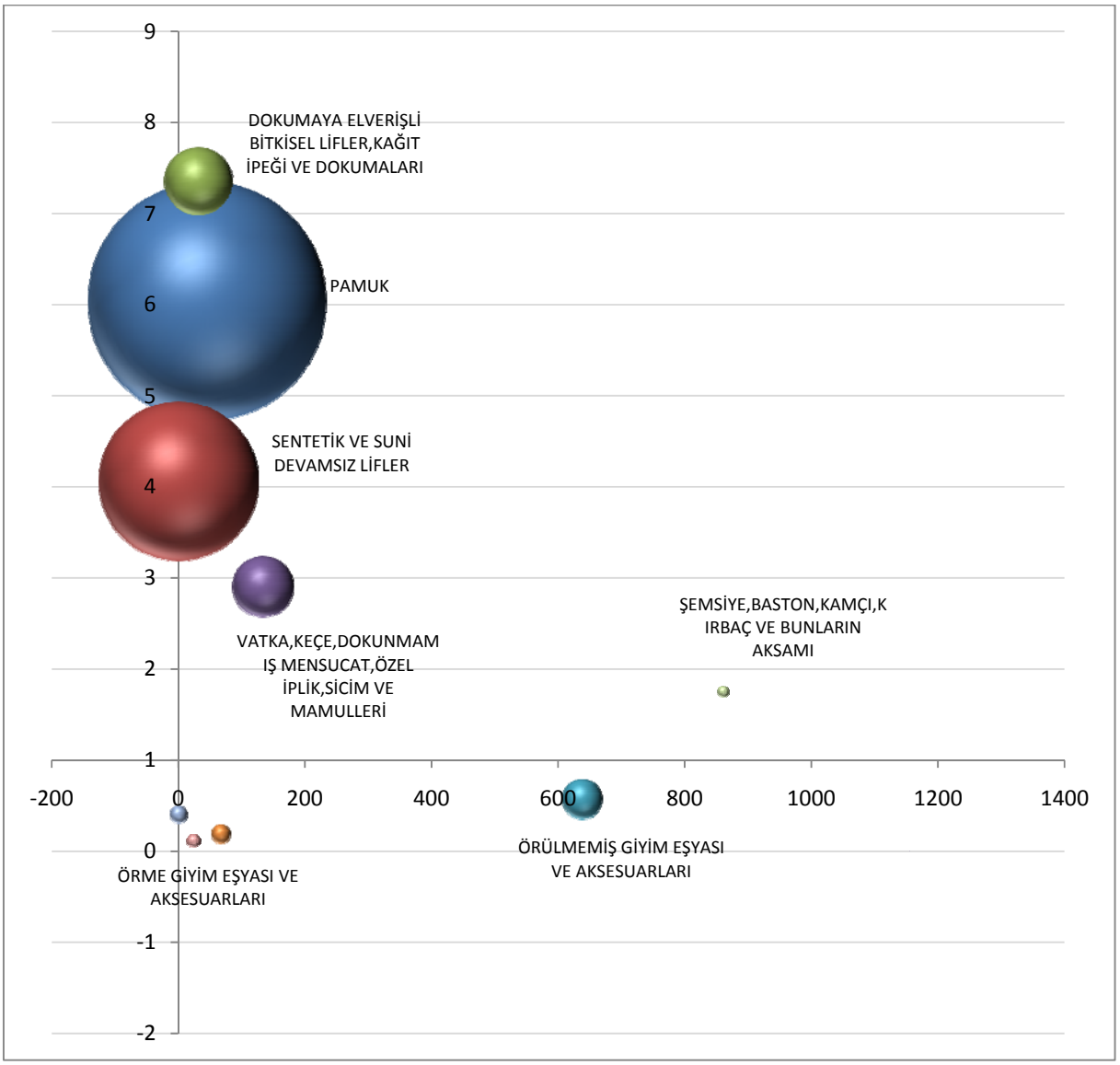

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Bölgede dikkati çeken ilk unsurlardan biri belli bir miktarda pamuk ihracatı yapılıyor olmasına rağmen tekstil ve giyim sektöründe %54,52 oranında pamuk ithal ediliyor olmasıdır**.** İthal edilen tekstil ürünlerinden sentetik ve suni devamsız lifler hacim olarak %24,32 ile ikinci, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler üçüncü sırada yer almaktadır (Şekil 187).

[38] "Örülmeye Elverişli Bitkisel Maddeler, Bitkisel Müstahsallar" alt sektörünün 2007 yılı YE'si diğer sektörlere göre yüksek olduğundan grafiğin daha anlaşılır olması için dışarıda bırakılmıştır.

Şekil 187: TR62 Bölgesi'nde tekstil ve giyim sektöründe ithalat miktarı (dolar) bakımından yoğunlaşma endeksi bakımından dağılımları (2002-2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

iii.Değerlendirme

Türkiye'de tekstil sektöründe gündemde olan sorunlar daha çok nitelikli ve eğitimli işgücü eksikliği ile makine teçhizatlarının AB standartlarına uygun olmaması olarak özetlenebilir. Sınırlı sayıda marka yaratılması, markası tutunan firmaların diğer üreticilerce desteklenmesi yoluna gidilmelidir. Özellikle Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine öncelik verilmelidir. AB

hibelerinden tekstil sektörünün en yüksek payı alabilmesini sağlamak için ilk olarak mevzuata ve amaca uygun projeler üreterek gerekli alt yapı oluşturulmalıdır. Bunun için, ekipman ve makine tedariki sağlamada gerekli yatırımların yapılmasına vesile olacak projeler üretmek esas olacaktır. Maddi olmayan yatırımlar alanında, daha çok eğitim programları düzenlemek ve bu konuda KOBİ'lere danışmanlık hizmeti vermek yer alır. Örneğin, kalitenin geliştirilmesi ve yeni ürünlerin üretimi (ürün çeşitliğinin artırılması) için çalışmalar (deneme üretimi, ölçüm, değerlendirme, danışmanlık, eğitim) yapılması, proje hazırlanması aşamasında verim sağlayacaktır. Ayrıca sanayide çeşitli kademelerde çalışan elemanlara kurs, seminer, konferans şeklinde eğitim hizmetleri veren projeler yapılmalıdır. Tekstilde üretim kapasitesini artırmaya yönelik çalışmalara hız verilmeli, oluşturulan üretim kapasitesinin kalite ve verimliliğini yükseltmek amaçlı girişimler olmalıdır. Eldeki mevcut işletmeyi iyileştirmeye yönelik restorasyon ve iyileştirme işlemlerini içeren projeler geliştirilebilmelidir. Tekstil sektörü için önemli olduğu düşünülen problemler Ar-Ge projesi haline getirilerek daha kapsamlı bir şekilde araştırılabilir. Bu şekilde oluşan proje konularının üniversitelerde yüksek lisans ve doktora tez konuları olarak ele alınmaları teşvik edilerek sektör genelinde bir faydalanma sağlayacak projeler ortaya çıkarılabilmelidir. Üretilen ürünün markalaşmasını sağlayacak projeler mutlaka desteklenmelidir. Marka yaratmaya yardımcı olacak nitelikli elemanların yetişmesi için üniversiteler ile işbirliği kurularak bu kapsamda projeler üretilmelidir. Son olarak, son 20-30 yılda atılım yapan ve dev ABD firmalarını geride bırakan Türkiye, Mango ve Zara'larını yaratmak için etkin bir *Sektörel Dış Ticaret Şirketi Modeli* geliştirmelidir. **(Kaynak: AKİB 2009 Hazır Giyim Sektör Analizi)**

Yukarıdaki incelemelerin sonucunda tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayi sektöründe TR62 Çukurova Bölgesi'nde öne çıkan alt sektörler,

- *Çeşitli iplik ve dokuma işlemleri ile bitim işlemleri sanayii*
- *Giyim eşyası dışında kalan hazır eşyalar sanayii*
- *Örme sanayii öne çıkan alt sektörler*

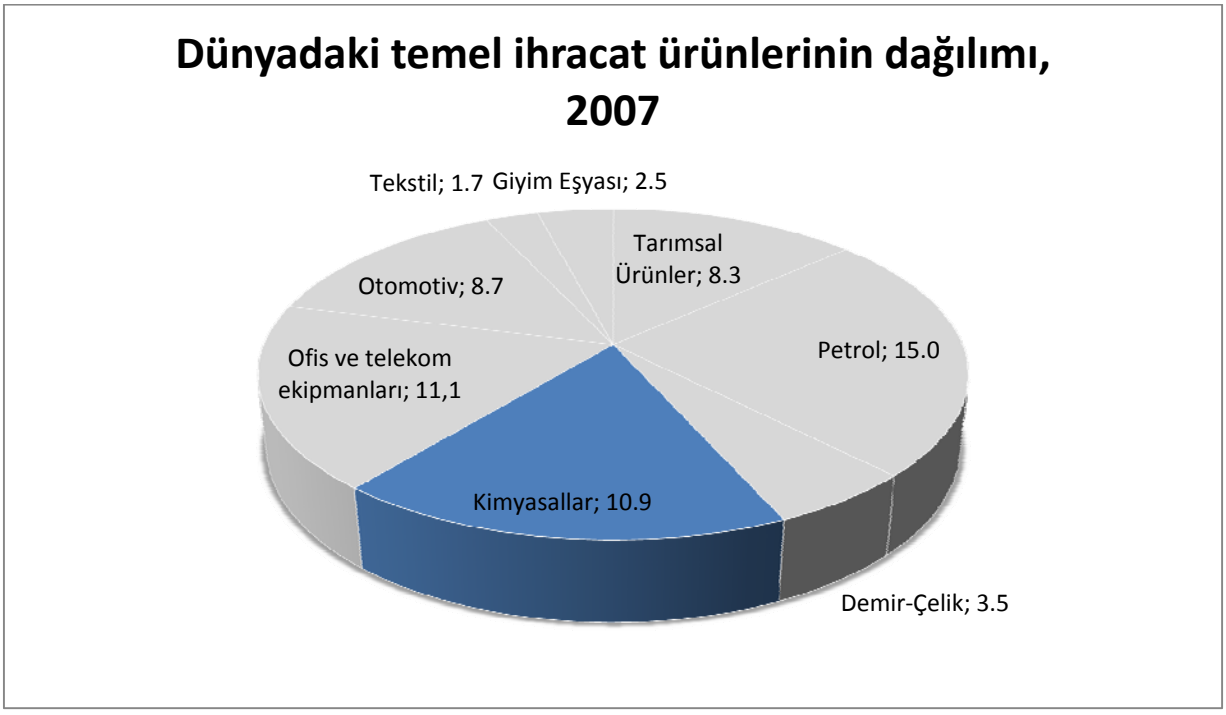
olarak tespit edilmiştir.

5.4.2.3 Kimya Sanayi

a. Kimya Sektörünün Dünya Ticaretindeki Yeri

Kimya sektörü modern dünyadaki endüstriyel üretimin temelini oluşturmaktadır. Hammadde olarak çoğunlukla petrol ürünleri, metaller, su, hava vs. kullanarak günümüzde 70.000'den fazla ürün elde edilmesini sağlamaktadır (Wikipedia). Dünyada temel ihracat ürünleri arasında önemli bir yere sahiptir. 2007 yılında dünyadaki toplam temel ihracat kalemlerinin %11'ini kimyasallar oluşturmaktadır ve %15'lik petrol ihracatından sonra ikinci sırada gelmektedir (Şekil 188). Petrolün kimya sektöründe önemli bir hammadde kaynağı olduğu da göz önünde bulundurulursa, sektörün dünyadaki ticaretin yaklaşık beşte birini oluşturduğu söylenebilir.

Şekil 188: 2007 yılında dünyadaki temel ihracat ürünlerinin oransal dağılımı

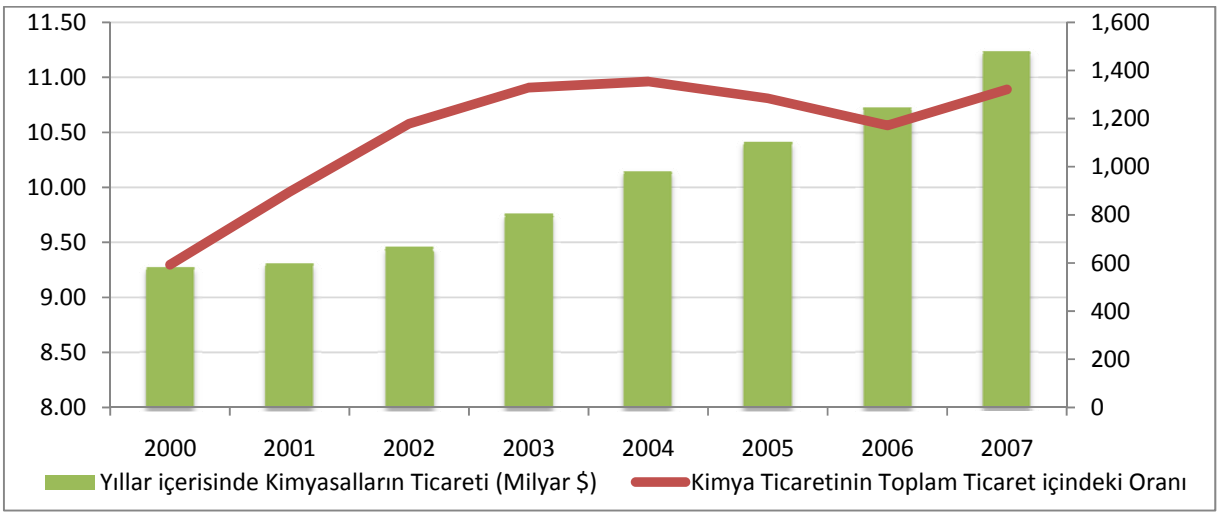

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (2007).

Kimya sanayi, ileri teknoloji ürünlerin üretimi arttıkça üretim kalemleri içindeki oranını gün geçtikçe artırmaktadır. 2000-2007 yılları arası incelendiğinde dünyada toplam ticaret içinde

kimyasalların ticaretinin oranı yaklaşık 2 puan artarak %9'dan %11'e yükselmiştir. Dünya Ticaret Örgütü verilerine göre 2000 yılında 600 milyar dolar civarında olan kimyasal ticaret hacmi, 2007 yılında yaklaşık 1.500 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Bu, yaklaşık %150 oranında bir artış olduğunu göstermektedir. Kimya sektörü global ölçekte halen genişlemekte ve imalat sanayi ürünleri içerisindeki oranı da artmaya devam etmektedir (Şekil 189).

Şekil 189: Yıllar içerisinde kimyasalların ticareti

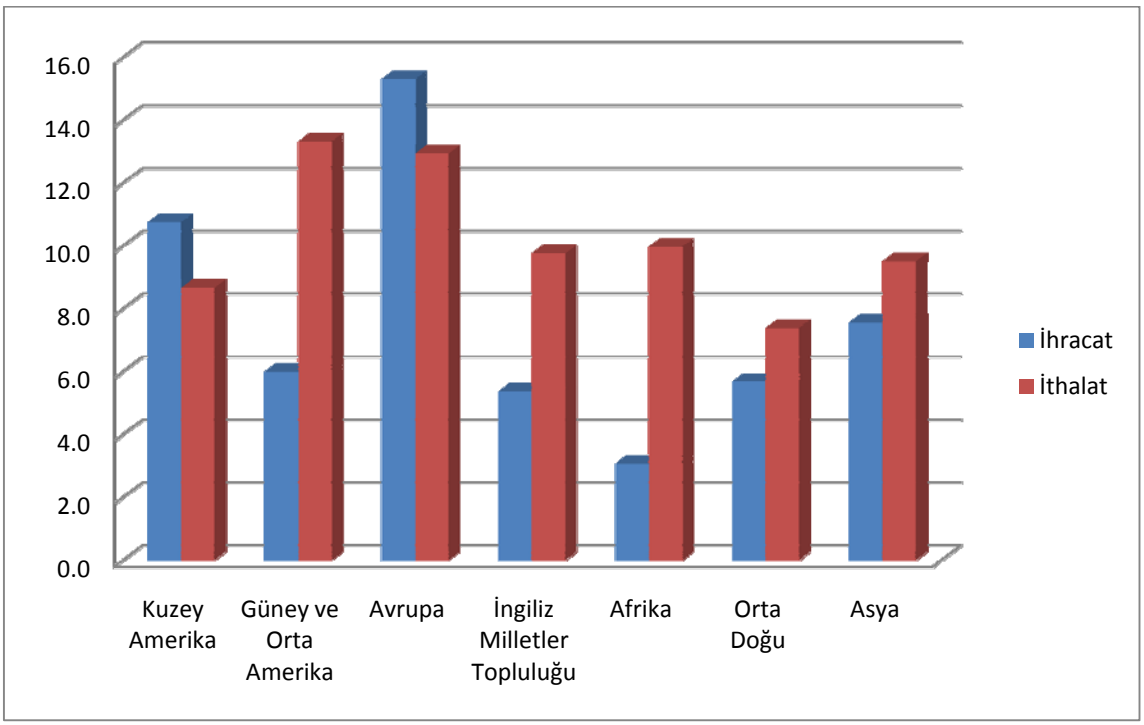
Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (2007).

Detaylı olarak incelendiğinde kimya sektörü 80'li yıllardan günümüze sürekli bir artış içerisinde bulunmaktadır. Global ölçekli ticarette genel olarak imalat sanayindeki artış oranlarının sürekli üstünde bir artış göstermiştir. Dünyada petrolden sonra global ölçekli ticarette son 30 yılda en fazla artış gösteren ikinci sektördür (DTÖ).

Dünyadaki bölgeler içinde Avrupa ülkelerinin Kuzey Amerika ile birlikte kimyasalların ihracatında başı çektiği söylenebilir. Asya, Orta Doğu ülkeleri ve İngiliz Milletler Topluluğu da kimyasalların ticaretinde önemli bir paya sahiptir (Şekil 190). Kimyasallar ithalatına bakıldığında ise Güney ve Orta Amerika, Avrupa, Afrika, İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleri başlıca büyük pazarlar olarak öne çıkmaktadır. İhracatta ve ithalatta aynı bölgelerin öne çıkmasını ham madde temini ve bölge içi farklılıklarla da açıklamak mümkündür. Kimya sanayii büyük ölçüde petrol

türevlerine dayalı olduğu için, petrol rezervlerine sahip olmayan ülkeler kimyasalların üretimi amacıyla ham madde temin etmek amacıyla aynı sektörde yüksek ithalat yapmaktadırlar.

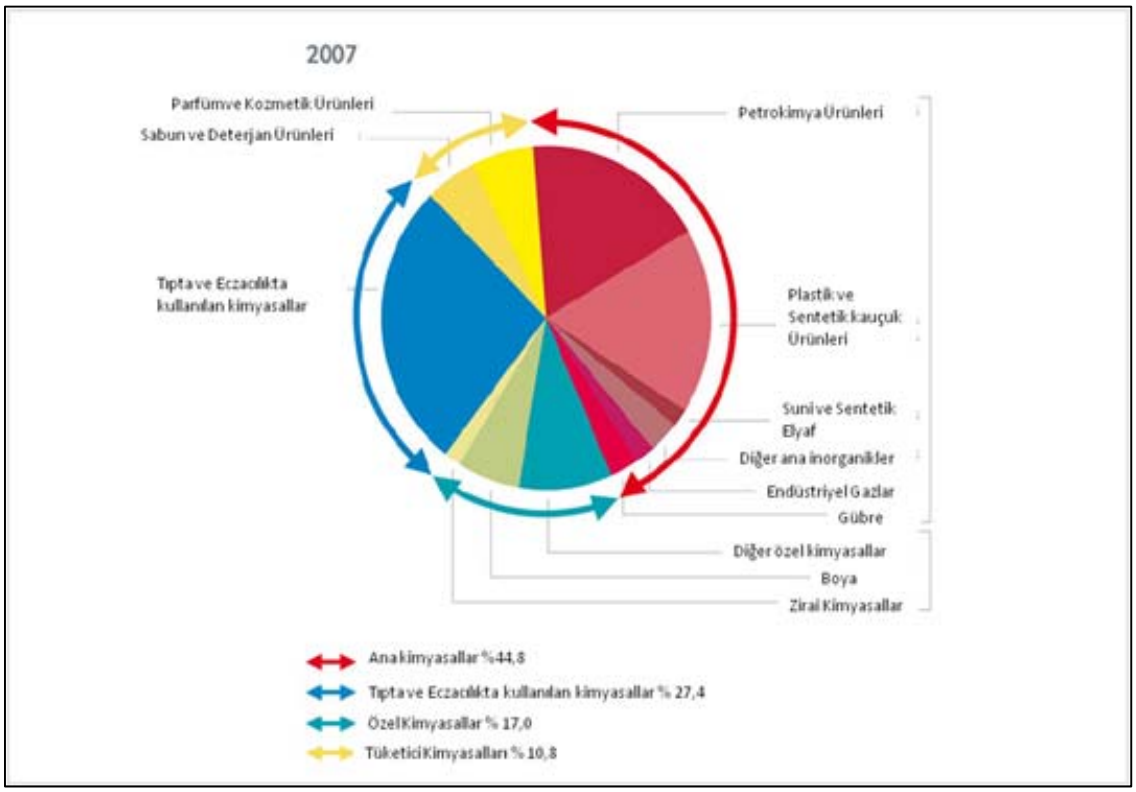
Şekil 190: Kimyasalların bölgelerdeki ticaret içindeki ithalat-ihracat oranları (2007)

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (2007).

Avrupa Kimya Sanayii Konseyi'nin (CEFIC) 2007 yılı verilerine göre global ölçekte kimya sanayiinin alt sektörlerindeki dağılımına bakıldığında kimya sanayiinin 4 temel alt sektörden oluştuğu görülmektedir: ana kimyasallar (%45), tıpta ve eczacılıkta kullanılan kimyasallar (%27), özel kimyasallar (%17) ve tüketici kimyasalları (%11). Sektörün yaklaşık yarısını oluşturan ana kimyasallar grubu incelendiğinde bu grubun temel hammaddesinin petrol türevleri olduğu görülmektedir (Şekil 191). Bu grupta yer alan alt sektörlerde rekabet üstünlüğü sağlamak için petrol ürünlerine erişimin görece kolay olması önem arz etmektedir. Bu kapsamda değerlendirildiğinde Türkiye hem kurulu olan hem de olası enerji iletim hatlarını barındırması nedeniyle bu konuda avantajlı konumda bulunmaktadır. Çukurova Bölgesi de bu enerji hatlarının dağıtım merkezi olması itibarıyla Türkiye içerisinde ileriye dönük olarak yüksek potansiyele sahiptir.

Şekil 191: 2007 yılı kimya sanayiinde alt grup ve sektörlerin dağılımı

Kaynak: CEFIC, 2007.

2007 satışlarına göre kimya sektöründeki en büyük 20 firmaya bakıldığında bunların arasında gelişmiş Avrupa ülkeleri, Japonya ve ABD firmalarının öne çıktığı görülmektedir. Bunları Asya ülkeleri ve Suudi Arabistan izlemektedir. Satış rakamlarında ise ABD, Almanya ve Japonya firmalarının öne çıktığı görülmektedir (Tablo 77).

Tablo 77: Dünya kimya sektöründeki en büyük 20 firmanın ülkelere göre dağılımı ve satış rakamları

Ülke	Firma sayısı	2007 yılı satış rakamları (milyar $)
ABD	5	148,5
Almanya	3	104,5
Japonya	6	89,7
Birleşik Krallık	2	53,6
Tayvan	1	31,9
Suudi Arabistan	1	26,4
Hollanda	2	22,1
Fransa	1	16,3

Kaynak: Wikipedia.

b. Türkiye'de Kimya Sektörü

9. Ulusal Kalkınma Planı kimya sanayii özel ihtisas komisyonu raporunda Türkiye'deki kimya sanayiinin durumu ve gelişmesi için gerekli stratejik kararlar ele alınmıştır. Kimya sanayii ÖİK raporunda kimya sanayiinin yurtiçi dağılımı:

> *"Kimya sanayii çoğunlukla ülkenin kıyı bölgelerinde bulunmaktadır. Kimyasal, deterjan, sabun, ilaç kimyasalları, boya, petrol ve petrol ürünleri firmalarının çoğu Marmara Bölgesi'nin üç büyük sanayi ili olan İstanbul, Kocaeli ve Sakarya'da, Ege Bölgesi'nde İzmir'de yerleşim gösterirken gübre ve petrol ürünleri firmaların çoğu Akdeniz Bölgesi'nde toplanmıştır. Karadeniz Bölgesi'nde ise yine gübre fabrikaları göze çarpmaktadır."*

şeklinde ifade edilmiştir.

Kimya sanayii ÖİK raporunda, sektörün yapısı, gelişimi hakkında aşağıdaki bilgiler yer almıştır:

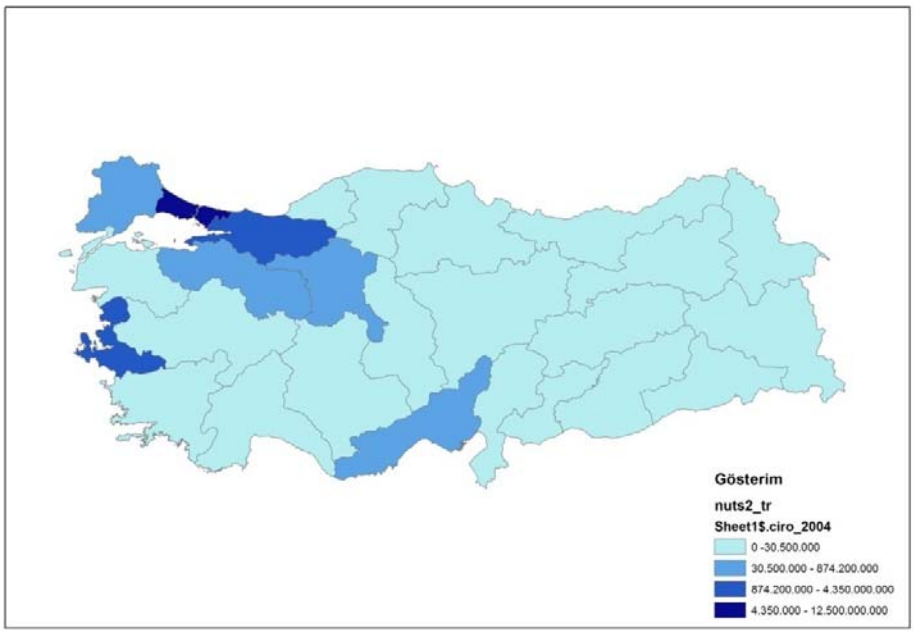
> *"Türk Kimya sanayiinde çeşitli büyüklüklerde firmalar bulunmaktadır. 2002 yılı verilerine göre Türk Kimya Sanayiinde 13.553 (%1,7 kimya %3,4 lastik ve plastik sanayii) şirket bulunmaktadır. Sanayinin yaklaşık %83'ünü oluşturan KOBİ'ler (1-9 çalışan) kimya sanayinin yapısını belirlemektedir. Eğer işçi sayısı 10-49 olan KOBİ'lere bakılırsa, bu rakam %96,5'e ulaşır. Geriye kalan 50'den fazla çalışanı bulunan firmalar ise Türkiye standartlarına göre büyük firmalar olarak kabul edilebilir. Genel olarak, KOBİ'ler teknolojik olarak geridedirler ve düşük üretim ve kapasite*

kullanımına sahiptirler. Birçoğu profesyonel yöneticiler tarafından değil aile üyeleri tarafından yönetilen aile şirketleridir.

100'ün üzerinde çalışanı bulunan şirketler var olan şirketlerin %1,5'ini oluşturmaktadır. 500'ün üzerinde çalışanı olan şirketler ya kamu şirketleri ya da çokuluslu şirketlerdir. Türk Kimya Sanayiinde çokuluslu şirketler 1960'ların başında keşfedilmeye başlanmıştır. Henkel, Hoechst, Bayer, BASF gibi Alman çokuluslu şirketleri başı çekmiş, bunları Amerikan ve İngiliz firmaları izlemiştir. Türkiye'ye yatırım yapan çok uluslu şirketler yavaş yavaş artmıştır. Çok uluslu şirketlerin tüm kimya üretimi içerisindeki yatırımları endüstriyel kimyasallara, plastiklere ve tarım kimyasallarına yoğunlaşmıştır."

Kısaca, sektörün büyük çoğunluğunu KOBİ'lerin oluşturduğu ve teknoloji geliştirme kapasitelerinin düşük olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, yabancı doğrudan yatırımın endüstriyel kimyasallar, plastik ve tarım kimyasalları üzerine yoğunlaştığı belirtilmiştir.

Şekil 192: Türkiye'deki kimya sanayinin ciro bazında Düzey 2 bölgeleri arası dağılımı

Kaynak: TÜİK,(2004).

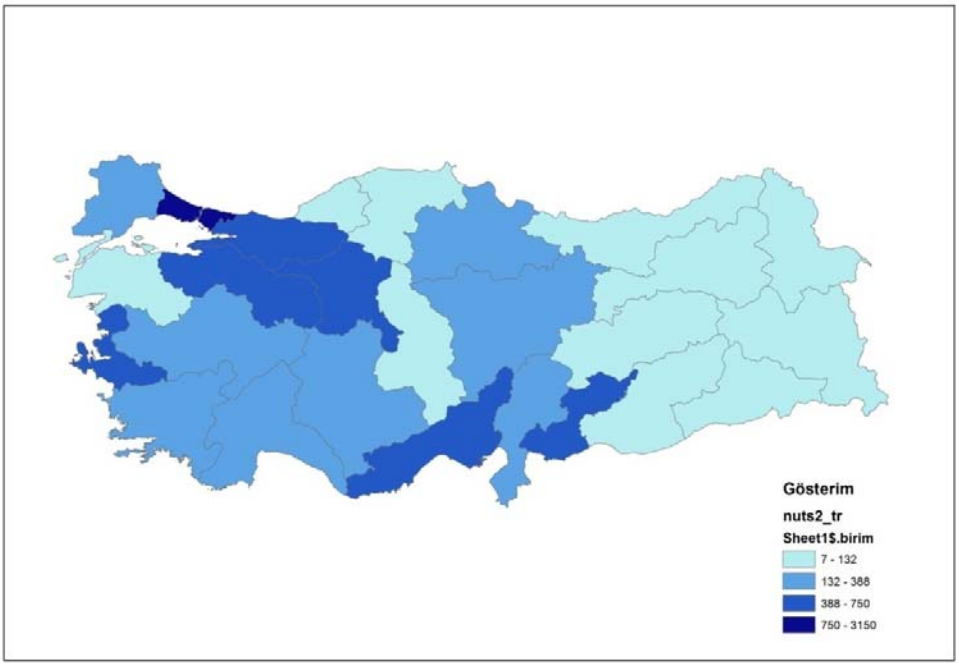
TÜİK tarafından üretilen 2004 yılına ait verilerde kimya sanayiinde faaliyet gösteren firmaların cirolarına göre Düzey 2 bölgelerindeki dağılımı yukarıdaki haritada gösterilmiştir (Şekil

192). Özel ihtisas komisyonu raporlarında da vurgulandığı üzere, yukarıdaki haritadan kimya sanayiinin Marmara havzası ve İzmir'de hemen akabinde ise Çukurova Bölgesi, Ankara ve Trakya'da yoğunlaştığı gözlemlenmektedir. Kimya sanayiinin kıyılarda yoğunlaştığı, daha açıkçası, rafinerilere, limanlara yakın bulunduğu net bir şekilde görülmektedir.

Daha güncel olan fakat sektörün tamamını kapsamayan TOBB verileri incelendiğinde hemen hemen aynı tablo ortaya çıkmaktadır fakat bazı yeni bölgelerde de kimya sanayiinin yoğunlaştığı görülmektedir. Yine Marmara Bölgesi, İzmir ve Çukurova Bölgesi öne çıkmakla beraber, Gaziantep, Kilis Bölgesi de firma sayısı bakımından yüksek değerlere ulaşmış görünmektedir (Şekil 193).

Harita daha ileri tekniklerle incelendiğinde daha kesin sonuçlara varılabilir fakat ilk bakışta Türkiye'de üç temel odak noktası göze çarpmaktadır: İstanbul, İzmir ve Çukurova Bölgesi.

Şekil 193: Kimya sanayinde yer alan firmaların Düzey II bölgelerarası dağılımı[39]

Kaynak: TOBB Sanayi Veritabanı, (2009).

[39] TOBB sanayi veritabanı kapasite raporu gönderen firmalardan oluşturulmuştur.

Tablo 78: 2004 yılı kimya sanayi cirosu en yüksek olan ilk 10 bölge

Sıra	Bölge Kodu	Bölge adı	Birim sayısı	Çalışan sayısı	Ciro (TL)	Maaş
1	TR10	İstanbul	1318	40746	12.450.671.756	1.043.622.377
2	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	293	9572	4.345.027.368	255.336.246
3	TR31	İzmir	456	11015	4.086.179.977	251.275.752
4	**TR62**	**Adana, Mersin**	**124**	**4588**	**874.223.012**	**114.524.584**
5	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	63	1668	670.679.926	49.606.009
6	TR51	Ankara	417	3844	598.080.544	51.698.785
7	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	221	2227	572.261.736	27.301.146
8	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	110	1263	304.736.345	14.475.045
9	TR22	Balıkesir, Çanakkale	39	576	184.543.263	7.086.682
10	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	83	2353	168.779.212	21.440.663

Kaynak: TÜİK,(2004).

Yukarıdaki haritada ciro değerlerine göre gösterimi yapılan bölgeler içinde Türkiye'de en yüksek ciro değerlerine sahip ilk 10 Düzey 2 bölgesinin ciro değerleri, birim ve çalışan sayıları ve maaşlar incelendiğinde de aynı durum ortaya çıkmaktadır (Tablo 78). Çukurova Bölgesi Türkiye içerisinde büyük bir farkla da olsa Marmara Bölgesi ve İzmir'i takip etmektedir. Birim sayısı bakımından diğer bazı bölgeler daha yüksek görünse de diğer parametrelerde Çukurova Bölgesi gerek ciro gerekse istihdam değerlerinde daha önde bulunmaktadır. Bu durum, Çukurova Bölgesi'nin bu bölgelere (Ankara, Bursa) kıyasla daha büyük ölçekli üretim tesislerine ve üretimde daha konsolide yapıya sahip olmasıyla açıklanabilir.

Tablo 79: TOBB sanayi veritabanında kimya sektöründe ilk 10 sırada yer alan bölgelerdeki firmaların dağılımı

Sıra	Bölge Kodu	Bölge adı	Birim sayısı
1	TR10	İstanbul	3151
2	TR31	İzmir	751
3	TR51	Ankara	675
4	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	665
5	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	660
6	**TR62**	**Adana, Mersin**	**447**
7	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	446
8	TR52	Konya, Karaman	388
9	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	299
10	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	232

Kaynak: TOBB, (2009).

Haritada kullanılan bir diğer veri seti olan TOBB sanayi veritabanından oluşturulan tabloda durum farklılık arz etmektedir. Buna göre Bursa Bölgesi bariz bir şekilde Çukurova Bölgesi'nin önüne geçmekte (Bu durum içinde bulunduğu Marmara sanayi havzasının etkisiyle de açıklanabilir), Gaziantep-Kilis Bölgesi de sıralamaya girerek bu yönde gelişim içinde olduğunu göstermektedir (Tablo 79).

Kullanılan veri seti ve veri kaynakları farklı olmasına rağmen 2004 -2009 yılları arasında kimya sanayiinde yeni gelişen bölgeler olduğu söylenebilir. Özellikle Gaziantep-Kilis Bölgesi, Orta Anadolu Bölgesi bu gelişen bölgeler içinde sayılabilir. Çukurova Bölgesi'nin kimya sanayii açısından Türkiye içerisindeki yerinin fazla değişmediği söylenebilir. Komşu bölgelerdeki gelişmeler Çukurova Bölgesi'nde ileride gerçekleşecek enerji yatırımlarıyla beraber düşünüldüğünde bölgenin kimya sanayinde uzmanlaşmasına katkı sağlayacaktır.

c. Kimya Sektörünün Dış Ticareti

Kimya ve plastik sanayii 2007 yılı ihracatında 7,5 milyar dolara yaklaşan ihracat rakamına sahiptir. Bu haliyle Türkiye'nin ihracatında 6. sırada bulunmaktadır ve aynı yılın toplam ihracatının yaklaşık olarak %7'sini oluşturmaktadır (Tablo 80).

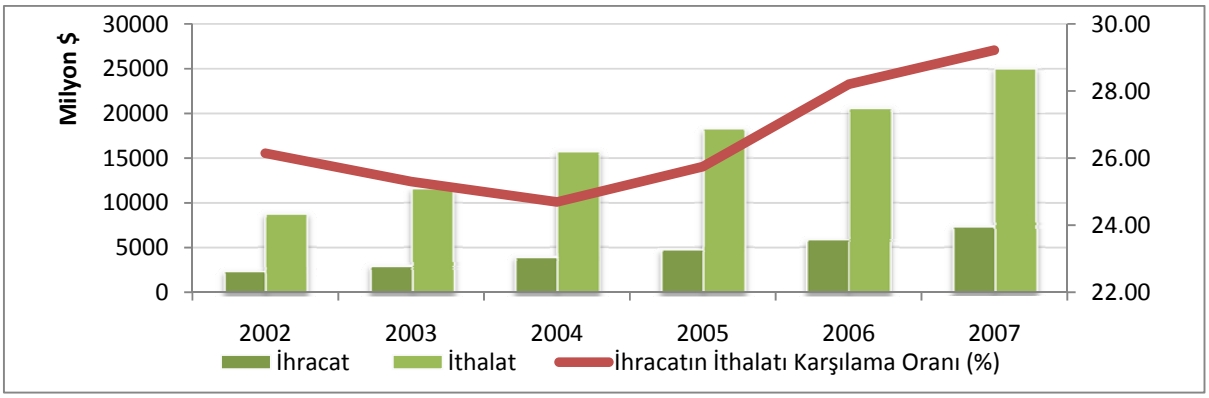
Tablo 80: 2007 yılı Türkiye ihracat kalemleri

Sıra	Sektör	İhracat ($)	%
1	Tekstil ürünleri imalatı	22.952.178.893	21,40
2	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	15.903.675.387	14,83
3	Ana metal sanayii	15.039.345.051	14,02
4	Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	12.059.048.048	11,24
5	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	8.056.509.620	7,51
6	**Kimya ve plastik sanayii**	**7.337.411.598**	**6,84**
7	Diğer madencilik ve taşocakçılığı	5.147.932.323	4,80
8	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	4.508.274.269	4,20
9	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	4.145.842.177	3,86
10	Bitkisel üretim	3.645.053.084	3,40

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

2002-2007 yılları arasında kimya sanayiinin ihracat-ithalat rakamlarına bakıldığında 6 yıl içerisinde kimyasalların ihracatının yaklaşık 3 kat arttığı, buna karşın ithalatın aynı oranda artmadığı görülmektedir (Şekil 194). Yukarıdaki kimya sanayii ürünlerinin %26'sının aynı sektöre girdi olduğu bilgisi ışığında değerlendirildiğinde, kimya sanayiinin ithalata oldukça bağımlı olduğu fakat son dönemde bu bağımlılığın azalma eğiliminde olduğu söylenebilir.

Şekil 194: 2002-2007 yılları arasında Türkiye'de kimya sanayiinin ithalat ve ihracatının gelişimi

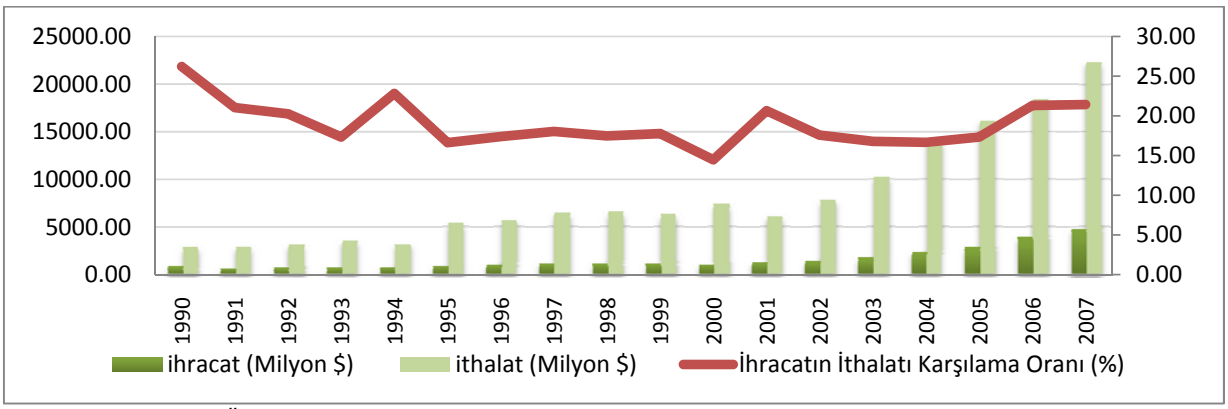

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Aynı konuda Dünya Ticaret Örgütü'nün verileri incelendiğinde daha uzun periyotta sektördeki dış ticaret gözlemlenebilmektedir (Şekil 195). 1990-2007 yılları arasında ihracatın 747 milyon dolardan 4792 milyon dolara çıktığı, aynı dönemde ithalatın ise 2850 milyon dolardan, 22.361 milyon dolara çıktığı gözlemlenmektedir. İhracatın ithalatı karşılama oranı %26'dan

%21'e gerilemiştir. Bu tablo, kimya sanayiinin hammaddede dışa bağımlılığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Kimya sanayii geliştikçe dış kaynaklı kimyasal alımı daha da artmıştır.

Şekil 195: Türkiye'de kimya sektörünün dış ticareti (1990-2007)

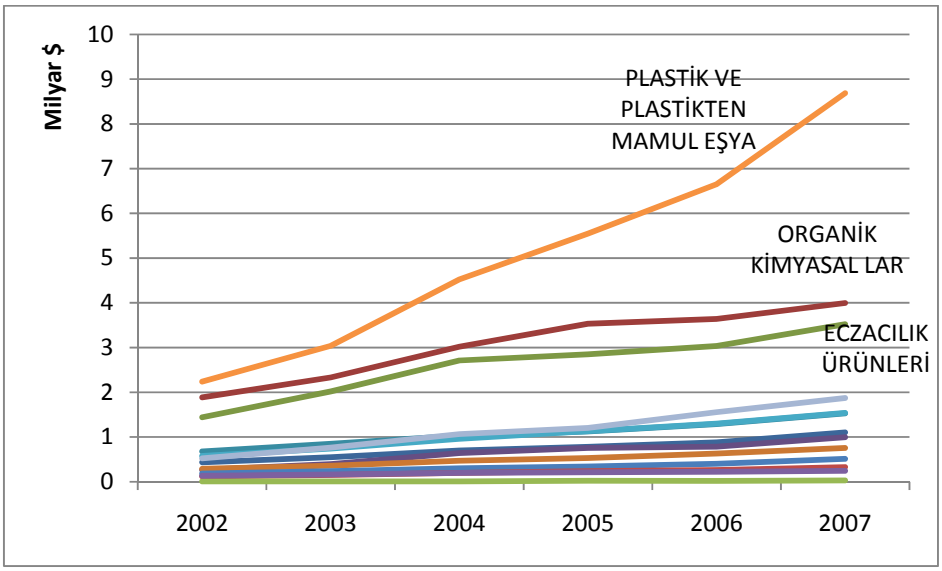

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü, (2007).

Kimyasalların dış ticaret içerisinde yıllar içerisindeki gelişimine bakıldığında ithalatın genel olarak arttığı gözlemlenmektedir. Bu artışın sektör içerisinde hangi alt sektörlerde gerçekleştiği de Türkiye'deki yönelimi anlamak açısından önem taşımaktadır. Aşağıdaki grafikte görüldüğü üzere özellikle plastik, organik kimyasallar alt sektörlerinde ve eczacılık ürünlerinin ithalatında genel bir artış trendi ve toplamda yüksek bir oran göze çarpmaktadır (Şekil 197).

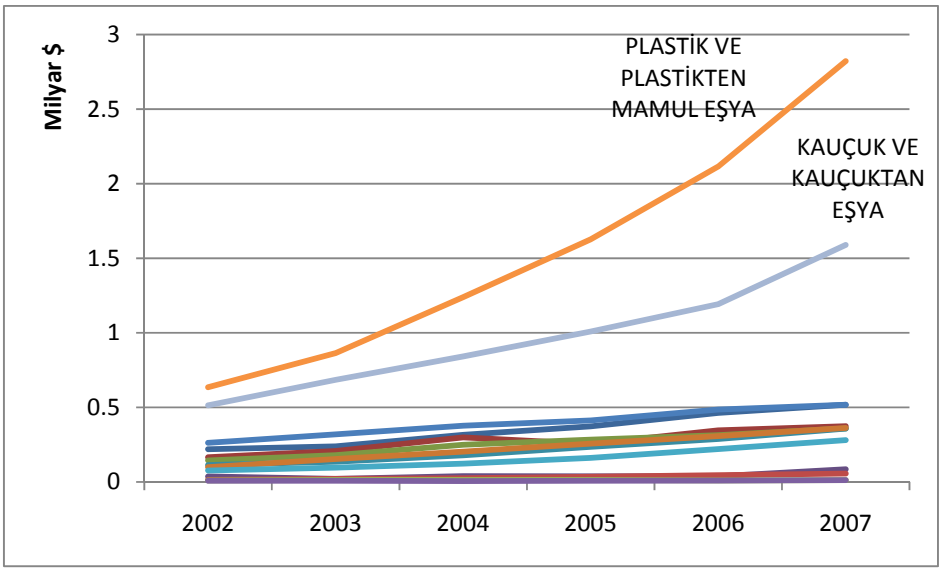
İhracatta yine aynı şekilde plastik ve ayrıca kauçuk alt sektörleri öne çıkmaktadır (Şekil 197). Yukarıda sözü edilen sektördeki dışa bağımlılık açık bir şekilde alt sektör bazında görülmektedir. Bu alt sektörlerde dışa bağımlılık ancak ara ürünlerin Türkiye'de üretilmesiyle aşılabilir.

Şekil 196: Türkiye'de kimya sanayiinin alt sektörlerindeki ithalatın 2002-2007 yılları arasındaki değişimi

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Şekil 197: Türkiye'de kimya sanayiinin alt sektörlerindeki ihracatın 2002-2007 yılları arasındaki değişimi

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Üst Ölçekli Stratejiler

Kimya sanayiinin Türkiye'deki gelişimine yönelik olarak 9. Kalkınma Planı kapsamındaki ÖİK raporunda çeşitli tedbirler önerilmiştir. Bu tedbirler genel olarak dışa bağımlı hammadde

ihtiyacını gidermeye ve sektörde yenilikçiliği ve Ar-Ge'yi geliştirmeye yöneliktir. Bu tedbirler içerisinde yer alan en az bir rafineri tesisinin sadece petro-kimyasalların üretimine yönlendirilmesi hususu Çukurova Bölgesi'nde kurulması muhtemel rafinerileri kapsayacak şekilde gerçekleştirilmesi bölgeyi ilgilendirebilecek bir karar olarak göze çarpmaktadır.

d. Çukurova Bölgesi'nde Kimya Sektörü

Çukurova Bölgesi yukarıdaki bölümlerde görüldüğü üzere Türkiye içerisinde kimya sektöründe önemli bir yerde bulunmaktadır. Adana ve Mersin illerinde sanayi ve ticaret odalarına kimya sanayiinde kayıtlı toplam 1286 adet firma bulunmaktadır (Tablo 81). Bu firmaların 1115 adedi Adana'da 171 adedi Mersin'de bulunmaktadır. Adana, bölgedeki kimya sanayiinde faaliyet gösteren firmaların %86'sını barındırmasıyla net bir şekilde öne çıkmaktadır. Bu firmaların yoğunlaştığı ilk 10 alt sektör (toplamda Adana'daki firmaların %81'i, Mersin'deki firmaların %71'i) aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu alt sektörler incelendiğinde plastik ve kauçuk ürünleri, zirai-kimyasal ürünler, temizlik maddeleri, kozmetik ürünleri vs. firma sayısı olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 81: TR62 Çukurova Bölgesi'nde kimya sanayiinde faaliyet gösteren firmaların yoğunlaştığı ilk 10 alt sektör

	ADANA		MERSİN	
Sıra	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler
1	273	B.y.s. diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı	41	Plastik kapılar, pencereler, çerçeveler, panjurlar, güneşlikler, süpürgelikler (PVC`den olanlar dâhil)
2	152	Plastik kapılar, pencereler, çerçeveler, panjurlar, güneşlikler, süpürgelikler (PVC`den olanlar dahil)	28	Plastik ambalaj malzemesi imalatı
3	150	Plastik ambalaj malzemesi imalatı	10	Mamul plastik ürünlerin imalatı
4	66	Kimyasal maddelerin imalatı (endüstriyel gazlar ve ana metaller hariç)	8	Plastikten yarı mamul ürünlerin imalatı
5	61	Değiştirilebilir dış lastik(lastik tabanı), lastik yanakları, lastiklerin kaplanması için `sırt geçirme`şeritleri ve benzerlerinin imalatı	7	Gübrelerin imalatı
6	51	Çeşitli plastik ürünlerin imalatı	7	Parfüm ve eau de toilet (losyon ve kolonya dahil)
7	47	Temizleyici ve parlatıcı ürünlerin imalatı	6	Birincil formlarda plastik imalatı
8	44	Mamul plastik ürünlerin imalatı	6	Muhtelif kimyasal ürünlerin imalatı
9	34	Parfüm ve eau de toilet (losyon ve kolonya dahil) imalatı	5	Sabun imalatı (kozmetik sabunlar hariç)
10	31	Boyalar, vernikler, mineler (emaye) veya lakların imalatı	4	B.y.s. diğer inorganik temel kimyasal maddelerin imalatı

Kaynak: ATO, ADASO, MTSO, (2009).

TOBB sanayi veritabanında kayıtlı firmalar üzerinden bölgedeki kimya sanayi alt sektörleri için yapılan analizlerde[40] birim sayısı göz önüne alınarak yapılan analizlerde öne çıkan alt sektörler aşağıdaki tablolarda gösterilmektedir (Tablo 82, Tablo 83).

[40] Kimya sanayi içinde yer alan alt sektörlerin yoğunlaşma endekslerine bakılmış, kontrol amaçlı olarak da işaretli ki-kare yöntemi kullanılmıştır

Tablo 82: TOBB sanayi veritabanında kimya sanayinde Adana'da öne çıkan alt sektörler

Alt sektörler	Birim sayısı
Ana kimya sanayi	X
Kimyasal gübre, tarımsal ilaçlar sanayi	X
Sentetik reçineler, plastikler	X
Sabun, temizleyici maddeler, parfüm, kozmetik ve diğer tuvalet malzemeleri	X
Madeni yağ hazırlama ve harmanlama tesisleri ürünleri	X
Plastik mamulleri sanayi	X

Kaynak: TOBB.

Yukarıda anılan alt sektörler içinde Adana'da üretimi öne çıkan ürünler: alkoller, esterler, gazlar ve sıvıları, aromatik hidrokarbonlar, sodyum bileşikleri, sentetik elyaf, plastik, sabun, deterjan ve kozmetiklerdir.

Tablo 83: TOBB sanayi veritabanında kimya sanayinde Mersin'de öne çıkan alt sektörler

Alt sektörler	Birim sayısı
Ana kimya sanayi	X
Kimyasal gübre,tarımsal ilaçlar sanayi	X
Madeni yağ hazırlama ve harmanlama tesisleri ürünleri	X

Kaynak: TOBB.

Mersin'de üretimi öne çıkan ürünler: sodyum bileşikleri, krom bileşikleri, inorganik asitler, bitkilerden elde edilen kimyasallar, gübre ve madeni yağ üretimidir.

Bölgede yer alan üretim tesislerini esas alan bu analizlerde bölgede kimya sanayiinin daha çok Adana'da yoğunlaştığı, ana kimya sanayii ve plastik ve kauçuk ürünleri başta olmak üzere yukarıda anılan alt sektörlerde yer alan ürünlerde, bölgenin Türkiye içinde mukayeseli üstünlüğünün bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

e. Çukurova'da Kimya Sektörünün Dış Ticareti

Çukurova Bölgesi'nde ihracatta geleneksel olarak öne çıkan tarımsal üretime ve tekstil sanayiini takiben kimya sanayii gelmektedir. 2007 yılında bölgenin ihracatının %11,5'ini kimya sanayi (dış ticaret fasıllarında kimya sanayii ve plastik sanayii ayrı başlıklar halinde alınmıştır. Bu iki başlık esasen kimya sanayii kapsamında birleştirdiğinden, çalışma kapsamında birlikte

değerlendirilmiştir.) oluşturmaktadır (Tablo 84). Bu ihracat rakamlarının yaklaşık 178 milyon doları (%75) Adana'dan, yaklaşık 57 milyon doları (%25) Mersin'den gerçekleşmiştir.

Tablo 84: 2007 yılı Çukurova TR62 Bölgesi ihracat kalemleri

Sıra	Sektör	İhracat($)	%
1	Bitkisel üretim	464.606.080	22,63
2	Tekstil ürünleri imalatı	356.487.614	17,36
3	**Kimya ve plastik sanayii**	**235.161.357**	**11,45**
4	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı	213.210.665	10,38
5	Gıda ürünleri ve içecek imalatı	195.689.666	9,53
6	Makine ve teçhizatı hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı	153.187.411	7,46
7	Metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı	130.370.189	6,35
8	Ana metal sanayii	91.801.693	4,47
9	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı	64.622.791	3,15
10	Mobilya imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli makine ve cihazların imalatı	34.816.984	1,70

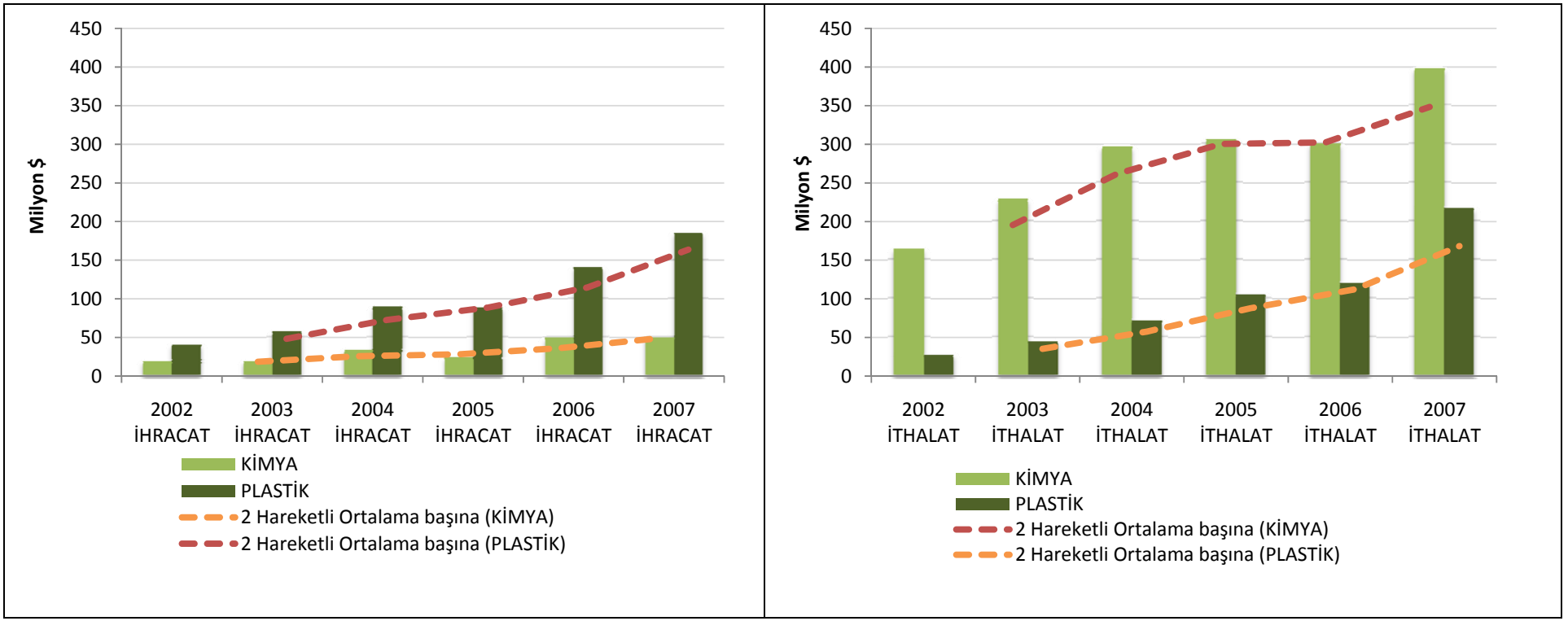
Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın sınıflamasında yer alan şekliyle kimya ve plastik sanayiinin yıllar içerisinde dış ticaretinin gelişimine bakıldığında, Çukurova Bölgesi'nde ulusal ölçektekine paralel olarak dışa bağımlı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Her iki başlıkta ihracat arttıkça ithalat daha da artmaktadır ve genel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 1'in altında kalmaktadır. Plastiklerin ihracatı, kimya sanayiinin geri kalanına göre daha hızlı gelişmektedir ve miktar olarak daha yüksektir (Şekil 198).

Bu bağlamda yukarıdaki bölümde de tespit edilen alt sektörler arasında yer alan plastik ve kauçuk üretimi ihracatta öne çıkan alt başlıklar olarak bölge için önem arz etmektedirler. Bu ürünler çoğunlukla petrol esaslı olduğu için bölgenin enerji imkânlarıyla beraber düşünüldüğünde daha da önem kazanmaktadırlar.

Bölgenin ihracat kalemleri daha detaylı olarak, mukayeseli üstünlük esasına göre zaman içerisindeki değişimle beraber değerlendirilebilir. Böylece, bölgede kimya sanayiinde ihracatın gelişimini alt başlıklar, zaman (yıllar), ulusal değerler (mukayese) faktörlerini içine alacak şekilde çözümlemek mümkün olacaktır.

Şekil 198: Çukurova Bölgesi'nde 2002-2007 yılları arasında kimya ve plastik sanayilerindeki dış ticaret gelişimi

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2007).

Adana ilinde yukarıda belirtilen faktörleri içeren bir analiz yapıldığında aşağıdaki grafikte görülen sektörler ortaya çıkmaktadır (Şekil 199). 2002-2007 yılları arasında hem ulusal seviyedeki oranın üzerinde olan hem de bu dönem itibarıyla ihracatı gelişmekte olan alt sektörler aşağıda küre hacimleri 2007 yılındaki ihracat miktarını belirtecek şekilde gösterilmektedir. Buna göre yıldızlaşan diye tabir edilebilecek alt sektörler:

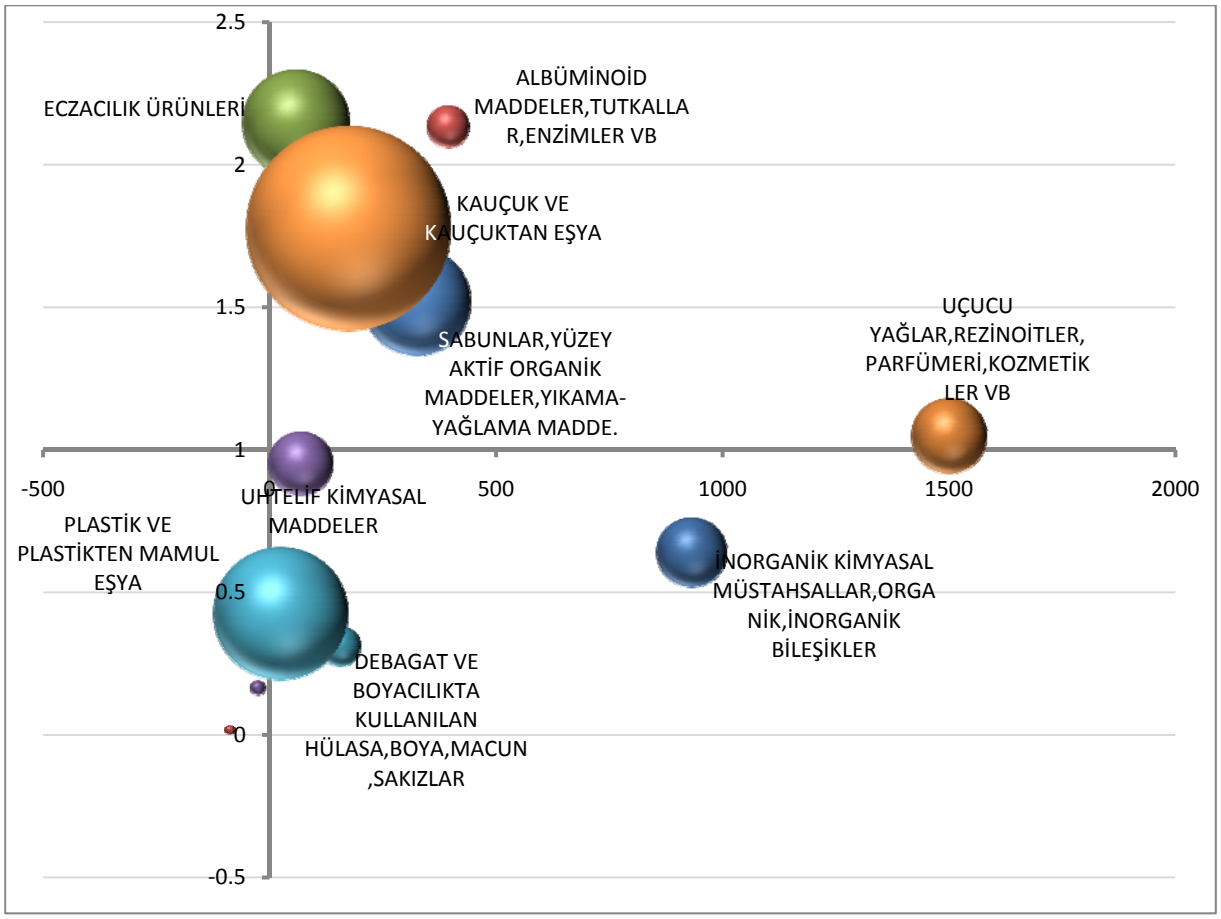
- Albüminoid maddeler
- Eczacılık
- Kauçuk ve kauçuktan mamul eşya
- Sabunlar
- Uçucu yağlar kozmetik

olarak sıralanmaktadır. Gelişen alt sektörler dönem içerisinde ihracatında artış olan fakat henüz ülke oranlarının altında kalan alt sektörlerdir. Bu sektörler,

- Plastik ve plastikten mamul eşya
- İnorganik kimyasallar
- Muhtelif kimyasal maddelerdir.

Grafiğin sol tarafında yer alan, yani dönem içerisinde ihracatında azalma olan büyük ölçekli bir alt sektör Adana'da görülmemektedir. Bu durum Adana'daki kimya sanayiinin ihracata yönelik olarak bir gerileme göstermediğini göstermektedir.

Şekil 199: Adana'da kimya ve plastik sanayii ihracatında yıldızlaşan, dönüşen, olgunlaşan, gelişen dış ticaret fasılları

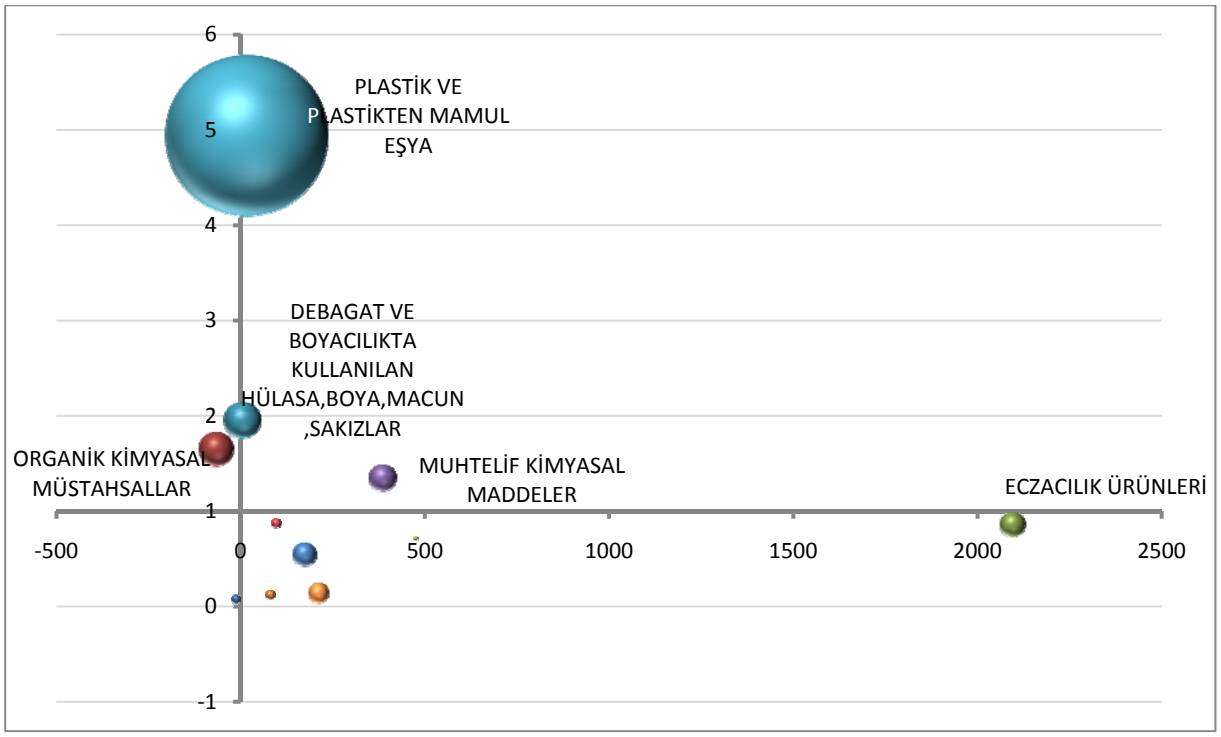
Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007) verileri kullanılarak üretilmiştir.

Aynı teknik Mersin için uygulandığında, kimya sanayiinde yıldızlaşan alt sektörler,

- Plastik ve plastikten mamul eşya
- Muhtelif kimyasal maddeler
- Debagat ve boyacılıkta kullanılan hülasa, boya, macun sakızlar

Gelişmekte olan alt sektör olarak eczacılık ürünleri göze çarpmaktadır(Şekil 200).

Şekil 200: Mersin'de kimya ve plastik sanayi ihracatında yıldızlaşan, dönüşen, olgunlaşan, gelişen dış ticaret fasılları

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007) verileri kullanılarak üretilmiştir.

f. Çukurova'da Kimya Sektörünün Geleceği

Türkiye'de hâlihazırda İzmit ve İzmir'de kurulu olan iki adet önemli rafinerinin yıllık kapasiteleri 11 milyon tondur. Bu iki rafineri de çevrelerinde kimya sanayiinin gelişmesinde önemli rol oynamışlardır. Ayrıca her iki ilde de ulaşım imkânları gelişmiş durumdadır (coğrafi yakınlık, limanlar, vs.). Çukurova Bölgesi'nde yer alan boru hatlarının sonlanma noktası olan Ceyhan'da kurulması öngörülen rafinerilerden birisinin kapasitesi yıllık 15 milyon tondur. Ayrıca bölgede bir enerji ihtisas bölgesi ilan edilmiş durumdadır. Yani, bölgede, kimya sanayiinin gelişmesi yönünde ulusal politikalar oluşturulmuş olup, bazı temel altyapı kararları da alınmış durumdadır. Ayrıca bölge gelişmiş ulaşım imkânlarına sahiptir (limanlar, otoyol, demiryolu vs.). Doğu Akdeniz'de önemli bir açılım noktası olma özelliğine de sahiptir. Tüm bu özellikler dikkate alındığında Çukurova Bölgesi'nin yakın gelecekte Türkiye'nin kimya sanayiininde önemli bir rol oynayacağı söylenebilir. Petro-kimya ürünlerinin kimya sanayiinin omurgasını oluşturduğu yukarıda açıklanmıştı; bu sanayiye bağlı türev sanayi kolları da Çukurova Bölgesi'nde gelişmeye açık olacaktır. Plastik sanayii ihracatta ulusal ve bölgesel

ölçekte önemli bir kalemdir, gelecekte bu alt sektörde daha da gelişme olabileceği, bu alanda yüksek teknolojik yatırımların ve Ar-Ge faaliyetlerinin bölge için önemli olacağı söylenebilir.

5.4.2.4 Makine ve Metal Eşya, Otomotiv Sanayi, İlmi ve Mesleki Ölçme Aletleri Sanayi

a. Dünya'da ve Türkiye'de Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi[41]

"Gelişmekte olan ülkeler, eğer dışa bağımlılıklarını azaltmak istiyorlarsa, metal eşya-makine ve gereç, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii'nde gelişmelerine önem vermelidirler."

Dünya genelinde ise metal eşya-makine ve gereç, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayiinde[42] en çok ihracat yapan ülkeler; Almanya, ABD, Çin, Japonya, İtalya, İngiltere, Fransa, Hollanda, Kore ve Singapur olmuştur. İhracat açısından makine sanayiinin en önemli iki ticaret ortağı ise AB ve ABD'dir.

Metal eşya-makine sanayii sektörüne yabancı sermayenin ilgisi fazla bulunmamaktadır. Ancak yakın gelecekte bu sektöre yabancı sermayenin ilgisinin artması, özellikle ileri teknoloji gerektiren bazı komponentlerin imalatı için ortaklıkların oluşması ve/veya direkt yabancı sermayenin gelmesi de olasıdır.

Ülkemizde ise metal eşya-makine sanayiinin geleceğe dönük planlamasını yaparken, eriştiği konumu, son yıllarda gerçekleşen gelişmeleri, yapısını, sorunlarını değerlendirmek önem arz etmektedir.

Türkiye'de makine imalat sanayiinin ilk öncüleri, imalatlarını 1950'li yıllarda gerçekleştirmeye başlamışlardır. Makine imalatı konusundaki ilk yatırımlar kamu kurumları bünyesinde yapılmıştır (şeker, çimento fabrikaları, pompa, çelik konstrüksiyon gibi). Başlangıçta daha çok kamu fabrikalarının makinelerinin bakımı ve yenileştirilmesi maksadı ile kurulan tesislerin zaman içinde bu tür makineleri, basitlerinden başlayarak imal etmeye yöneldikleri ve komple tesis imal eder konuma geldikleri görülmüştür. 1950'li yılların sonlarına doğru özel sektör de makine imalatına ilgi duymaya başlamış ve ilk imalat girişimleri gerçekleştirilmiştir.

[41] Bu kısımda şu kaynaklardan faydalanılmıştır: DPT 9. Kalkınma Planı, Makine ve Metal Eşya Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2007-2013; Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi 2007.

[42] Metnin akıcılığını sağlama maksadıyla, sektörün ismi "metal eşya-makine sanayii" olarak kısaltılacaktır.

Türkiye'de teşvik sisteminin uygulanmaya başlandığı 1960'lı yıllardan beri yatırımcılar, ihtiyaçları olan makine ve teçhizatı teşvik belgesi kapsamında gümrüksüz olarak ithal etmek imkânına sahip olmuşlardır. Dolayısıyla, diğer sektörler Gümrük Birliği sonrası, 1995 yılından itibaren gümrüksüz ithalatla rekabet etmek durumunda kalmış iken makine imalat sanayii 1960'lı yıllardan, yani hemen kurulduğu ve gelişmeye çalıştığı yıllardan beri gümrüksüz ithal edilen makinelerle rekabet etmek durumunda olmuştur. Rekabet şartlarının ağırlığı, bu sektörün kar marjlarının başlangıçtan itibaren düşük olmasına, bunun sonucu olarak da oto-finansman ile büyümenin sınırlı kalmasına ve sektörün gelişmesinin yavaş olmasına neden olmuştur.

Son dönemde Türkiye'de de makine imalat sanayiinde benzer ikili bir yapının oluştuğu görülmektedir. Bir kısım imalatçılar güncel teknolojileri izlemekte, imal ettiği makineleri geliştirmeye çalışmakta, kaliteye büyük önem vermekte, müşteri isteklerini dikkate alarak yeni modellerini programlarına dâhil etmekte, servis ihtiyaçlarını karşılayacak önlemler almaktadır. Buna karşın bazı makine imalatçılarının bünyesinde hiç mühendis istihdam edilmediği, varsa da bunların daha çok işçi yöneticisi niteliğinde çalıştırıldığı görülmektedir.

Türkiye'de "metal eşya-makine ve gereç, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii" adı altında kodlanarak sınıflara ayrılmış toplam 25 adet alt sektör bulunmaktadır.

TR62 Bölgesi, bu alt sektörlerden 20 tane alt sektörde faaliyet göstermektedir. Geriye kalan uçak sanayii, helikopter sanayii, özel amaçlı araçlar, fotoğrafik ve optik eşya sanayii, saat imali sanayii alt sektörlerinin ise bölgede hiç faaliyeti bulunmamaktadır.

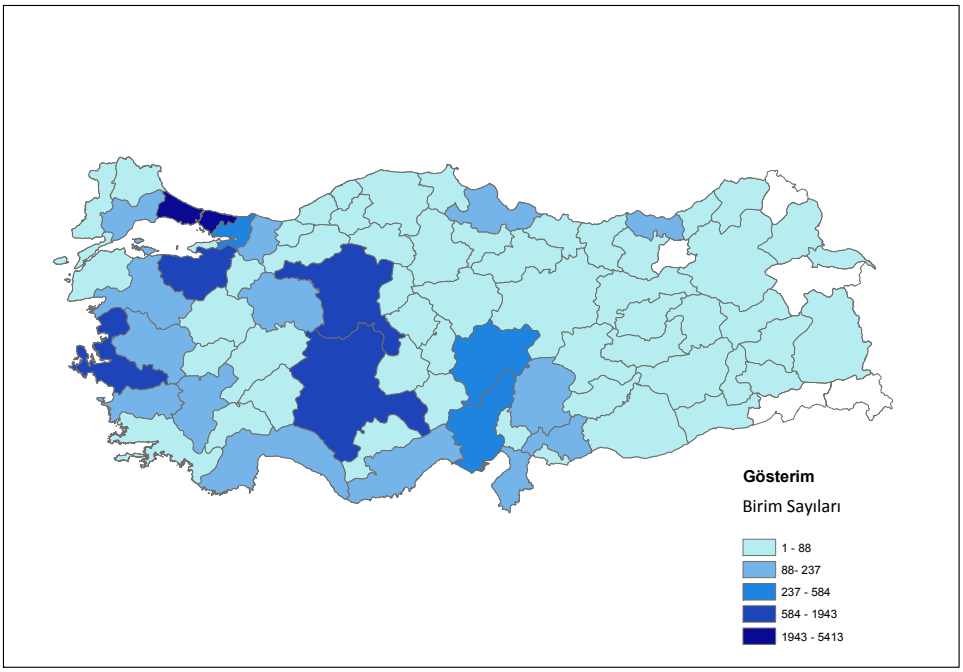
Metal eşya-makine sanayii, Düzey 2 bölgeleri bazında birim sayısı bakımından incelendiğinde TR62 Bölgesi'nin Türkiye'deki ilk 10 Düzey 2 bölgesi arasına girebildiği ve 8. sırada yer aldığı görülmektedir (Tablo 85).

Tablo 85: Türkiye'de metal eşya-makine sanayii Düzey 2 bölgeleri birim sayıları

Sıra	Bölge Kodu	Bölge adı	Birim sayısı
1	TR10	İstanbul	5.413
2	TR51	Ankara	1.943
3	TR31	İzmir	1.302
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	1.272
5	TR52	Konya, Karaman	1.076
6	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	941
7	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	450
8	**TR62**	**Adana, Mersin**	**367**
9	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	340
10	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	282

Kaynak: TOBB, (2009).

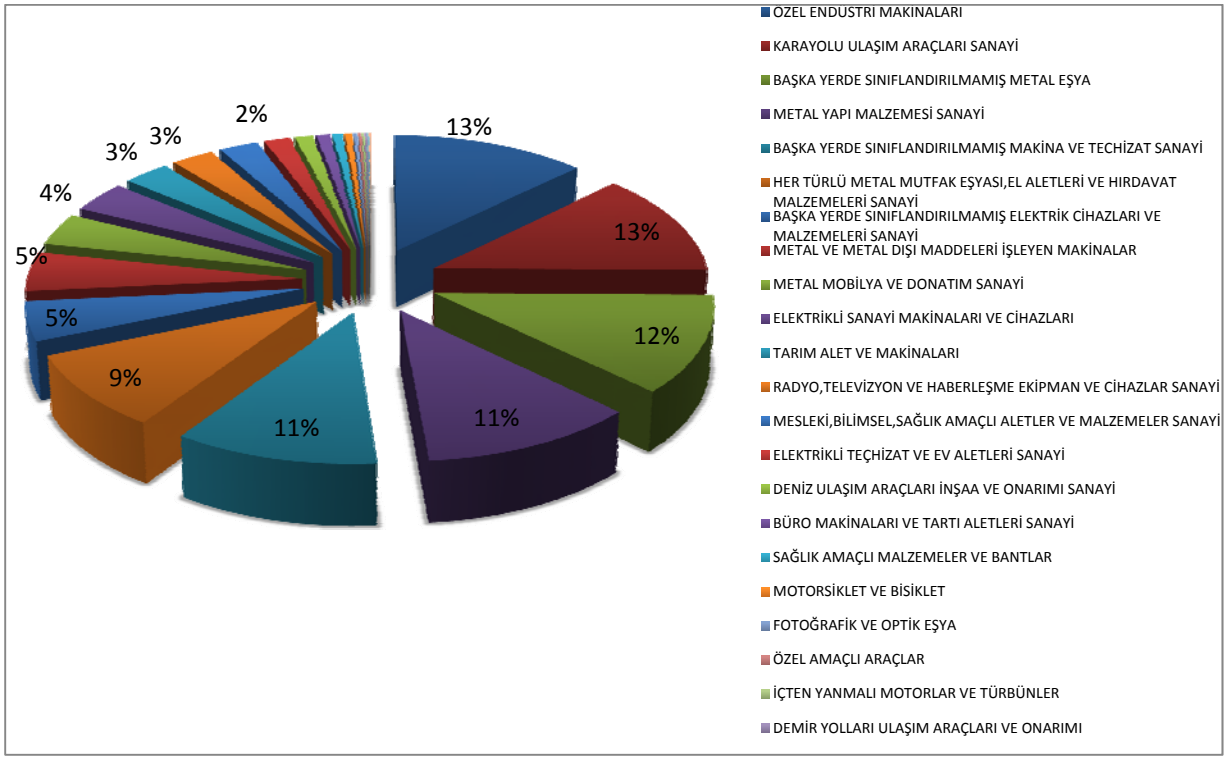
Şekil 201: Türkiye'de metal eşya-makine sanayiinde illerdeki birim sayıları

Kaynak: TOBB (2009).

Şekil 201, metal eşya-makine sanayiinin illerdeki birim sayıları bakımından dağılımını göstermektedir. Buna göre Türkiye'deki iller arasında İstanbul birim sayısı bakımından birinci sırada yer almaktadır. Ayrıca Tunceli, Muş ve Iğdır illerinde bu sektörde birim bulunmamaktadır. TR62 Düzey 2 bölgesi illerini bu sektördeki birim sayısı bakımından incelediğinde ise Adana ili 4. derece iller, Mersin ili ise 5. derece büyük iller arasında yer almaktadır.

Şekil 202: Türkiye'de metal eşya-makine sanayi alt sektörlerinin birim sayıları

Kaynak: TOBB, (2009).

Yukarıda (Şekil 202), metal eşya-makine sanayiinin Türkiye'deki alt sektörleri birim sayısı bakımından incelendiğinde özel endüstri makinelerinin %12,67'lik pay ile 1., karayolu ulaşım araçları sanayiinin %12,52'lik payla 2. sırada, başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayiinin %11,99'luk payla 3. sırada, metal yapı malzemesi sanayiinin %11,48'lik payla 4., başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayiinin %10,76'lık payla 5. sırada, her türlü metal mutfak eşyası, el aletleri ve hırdavat malzemeleri sanayiinin ise %9,23'lük payla 6. sırada yer aldığı görülmektedir. Denebilir ki, Türkiye'de hatırı sayılır bir paya sahip olan ilk altı metal eşya-makine sanayii alt sektörü, toplamda bu sektörün birim sayısı bakımından %69'unu oluştururken geriye kalan 14 alt sektör birim sayısı bakımından %31'lik bir paya sahiptir.

b. Çukurova TR62 Bölgesi'nde Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi

Tablo 86: TR62 Bölgesi'nde metal eşya-makine sanayii alt sektörlerinin firma sayıları açısından öne çıkan sektörler (2009)

	ADANA		MERSİN	
Sıra	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler	Firma sayısı	Öne çıkan alt sektörler
1	224	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı	42	Asansörler, yürüyen merdivenler ve yürüyen yolların imalatı
2	84	Metal parçaların delinmesi, tornalanması, frezelenmesi, aşındırılması, rendelenmesi, parlatılması, oluk açılması, düzenlenmesi, testerelenmesi, perdahlanması, bilenmesi, kaynak yapılması, birleştirilmesi vb.,	32	Metal kapıların, çelik kapıların, pencerelerin ve çerçevelerin, panjurların ve bahçe kapılarının imalatı
3	78	Asansörler, yürüyen merdivenler ve yürüyen yolların imalatı	28	Sabit bir yere monte edilen güneşle ısıtma sistemleri, buharla ısıtma sistemleri, yağla ısıtma sistemleri ve benzeri ocak ve ısınma donanımları gibi elektriksiz ev tipi ısıtma donanımları imalatı (Güneş Enerji Sistemleri)
4	68	Metal kapıların, çelik kapıların, pencerelerin ve çerçevelerin, panjurların ve bahçe kapılarının imalatı	22	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
5	44	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı	21	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı
6	44	Motorlu kara taşıtları için diğer parça ve aksesuarların imalatı	17	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı
7	42	İnşaat ve inşaatın parçaları için metal çatıların ya da iskeletlerin imalatı	13	İnşaat ve inşaatın parçaları için metal çatıların ya da iskeletlerin imalatı
8	32	Kalıp kutuları ve kalıp imalatı (külçe kalıpları hariç)	13	Metal parçaların delinmesi, tornalanması, frezelenmesi, aşındırılması, rendelenmesi, parlatılması, oluk açılması, düzenlenmesi, testerelenmesi, perdahlanması, bilenmesi, kaynak yapılması, birleştirilmesi vb.,
9	30	Telden yapılan ürünlerin imalatı	10	Metal endüstriyel iskeletlerin imalatı
10	29	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer özel amaçlı makinelerin imalatı	7	Sanayi tipi soğutma veya dondurma donanımlarının imalatı

Kaynak: ATO, ADASO, MTSO, (2009).

Adana ve Mersin illerinde sanayi ve ticaret odalarına metal eşya-makine sanayiine kayıtlı toplam 1365 adet firma bulunmaktadır (Tablo 86). Bu firmaların 1035 adedi Adana'da, 330 adedi Mersin'de bulunmaktadır. Adana, bölgedeki metal eşya-makine sanayiinde faaliyet

gösteren firmaların %75'ini, Mersin ise %25'ini barındırmaktadır. Bu firmaların yoğunlaştığı ilk 10 alt sektör (toplamda Adana'daki firmaların %65'i, Mersin'deki firmaların %62'si) yukarıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu alt sektörler incelendiğinde, başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı; metal parçaların delinmesi, tornalanması, frezelenmesi, aşındırılması, rendelenmesi, parlatılması, oluk açılması, düzenlenmesi, testerelenmesi, perdahlanması, bilenmesi, kaynak yapılması, birleştirilmesi; asansörler, yürüyen merdivenler ve yürüyen yolların imalatı; metal kapıların, çelik kapıların, pencerelerin ve çerçevelerin, panjurların ve bahçe kapılarının imalatı vs. firma sayısı olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 87 ve Tablo 88, Adana ve Mersin illerinde metal eşya-makine sanayiinde TOBB verilerine göre öne çıkan alt sektörleri göstermektedir. Bu sektörler belirlenirken 3 kıstas göz önüne alınmıştır:

- Sektörün TR62 Bölgesi'nin içindeki payının ideal oran olan 1/20'den yüksek olması
- YE'nin 1'den büyük olması
- İşaretlenmiş ki-kare'nin +1 olması

Bu kıstasların en az iki tanesini sağlayan sektörler Adana ve Mersin illerinde metal eşya-makine sanayiinde öne çıkan alt sektörler olarak belirlenmiştir. Buna göre;

Adana'da;

- *Metal yapı malzemesi sanayi*
- *Özel endüstri makineleri sanayi*
- *Tarım alet ve makineleri sanayi*
- *Karayolu ulaşım araçları sanayi*
- *Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayi*
- *Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayi*

Mersin'de ise;

- *Metal yapı malzemesi sanayi*
- *Tarım alet ve makineleri sanayi*
- *Karayolu ulaşım araçları sanayi*
- *Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayi*

öne çıkan alt sektörler olmuşlardır.

Tablo 87: Adana'da metal eşya-makine sanayii sektöründe birim sayıları açısından öne çıkan 4 haneli alt sektörler

Öne çıkan alt sektörler	Yerel birim sayısı	Yerel birimlerin oranı	Yerel birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İşaretli ki-kare
Metal yapı malzemesi sanayi	75	0,15	1,33	1
Özel endüstri makineleri sanayi	101	0,20	1,62	1
Tarım alet ve makineleri sanayi	24	0,04	1,61	1
Karayolu ulaşım araçları sanayi	66	0,13	1,07	1
Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayi	65	0,13	1,10	1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayi	57	0,12	1,08	1

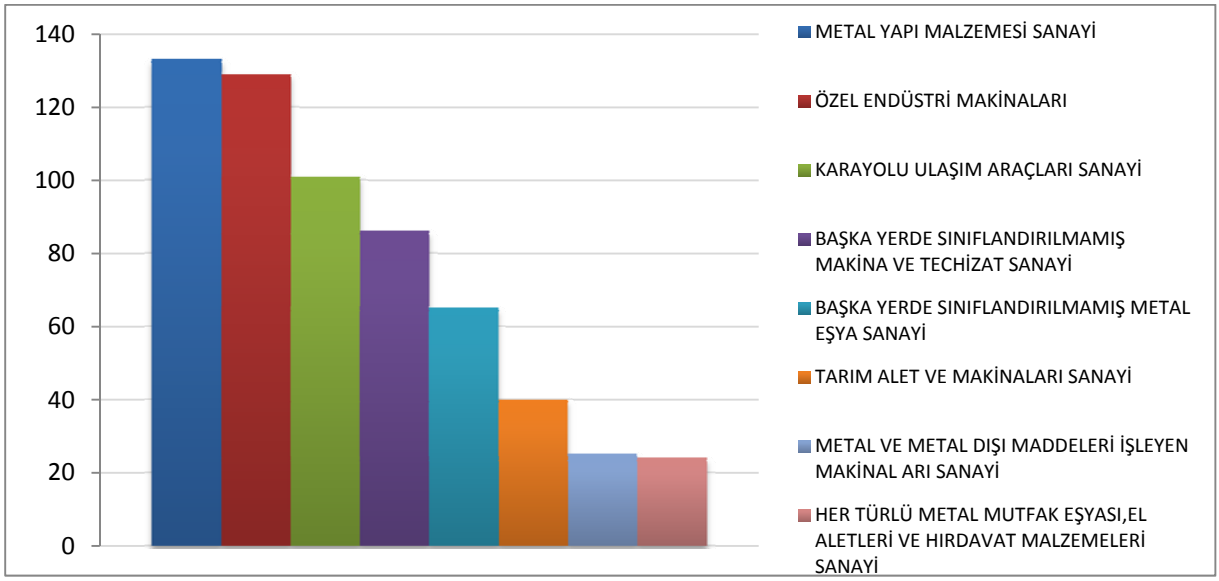
*Kaynak: TOBB, (2009)**.***

Tablo 88: Mersin'de metal eşya-makine sanayii sektöründe birim sayıları açısından öne çıkan 4 haneli alt sektörler

Öne çıkan alt sektörler	Yerel birim sayısı	Yerel birimlerin oranı	Yerel birim sayısına göre yoğunlaşma endeksi	İşaretli ki-kare
Metal yapı malzemesi sanayi	58	0,23	2,02	1
Özel endüstri makineleri sanayi	28	0,11	0,88	-1
Tarım alet ve makineleri sanayi	16	0,06	2,12	1
Karayolu ulaşım araçları sanayi	35	0,14	1,12	1
Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayi	25	0,10	0,83	-1
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayi	29	0,12	1,08	1

Kaynak: TOBB, (2009).

Şekil 203: TR62 Çukurova Bölgesi "metal eşya-makine sanayiinin alt sektörleri birim sayıları

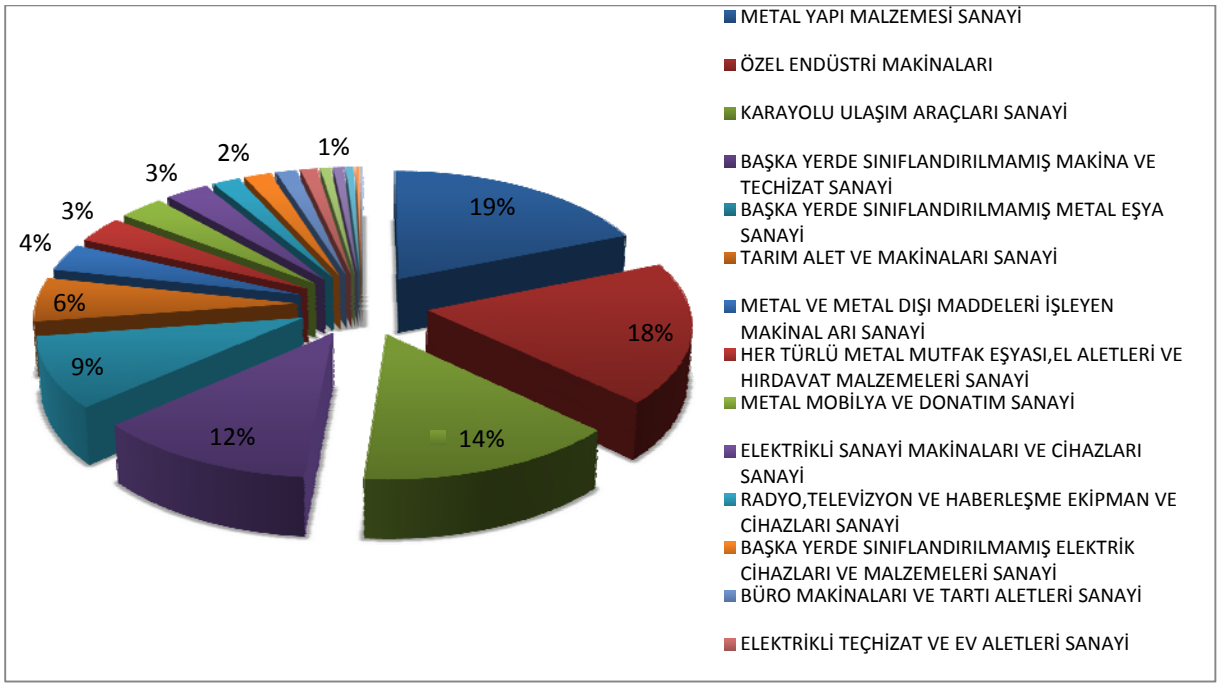
Kaynak: TOBB (2009).

Metal eşya-makine sanayii sektörünün Çukurova Bölgesi'ndeki durumu birim sayısı bakımından incelendiğinde ise metal yapı malzemesi sanayiinin 1., özel endüstri makineleri sanayiinin 2., karayolu ulaşım araçları sanayiinin 3., başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayiinin 4., başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayinin 5., tarım alet ve makineleri sanayinin 6. sırada yer aldığı görülmektedir (Şekil 203).

Ayrıca TR62 Bölgesi ile Türkiye geneli ilk 10 içindeki alt sektörler bakımından kıyaslandığında alt sektör başlıklarının aynı oldukları, sadece kendi içlerindeki sıralamanın ve paylarının değişiklik gösterdiği görülür.

TR62 Bölgesi'nde metal eşya-makine sanayii alt sektörleri birim sayısı bakımından incelendiğinde, metal yapı malzemesi sanayiinin 133 adet birim ile bölgede 1. olduğu görülmektedir (Şekil 204). Ayrıca özel endüstri makineleri sanayiinin 129 adet, karayolları ulaşım araçları sanayiinin 101 adet birimi bölgede faaliyet göstermektedir.

Şekil 204: Metal eşya-makine sanayii sektörünün 4 haneli alt sektörlerinin birim sayısı bakımından TR62 Bölgesi'ndeki dağılımı

Kaynak: TOBB, (2009).

Bölgede metal eşya-makine sanayiinin ilk altı alt sektörünün tüm alt sektörler içinde birim sayısı bakımından ana sektörün %78'ini oluşturduğu görülmektedir.

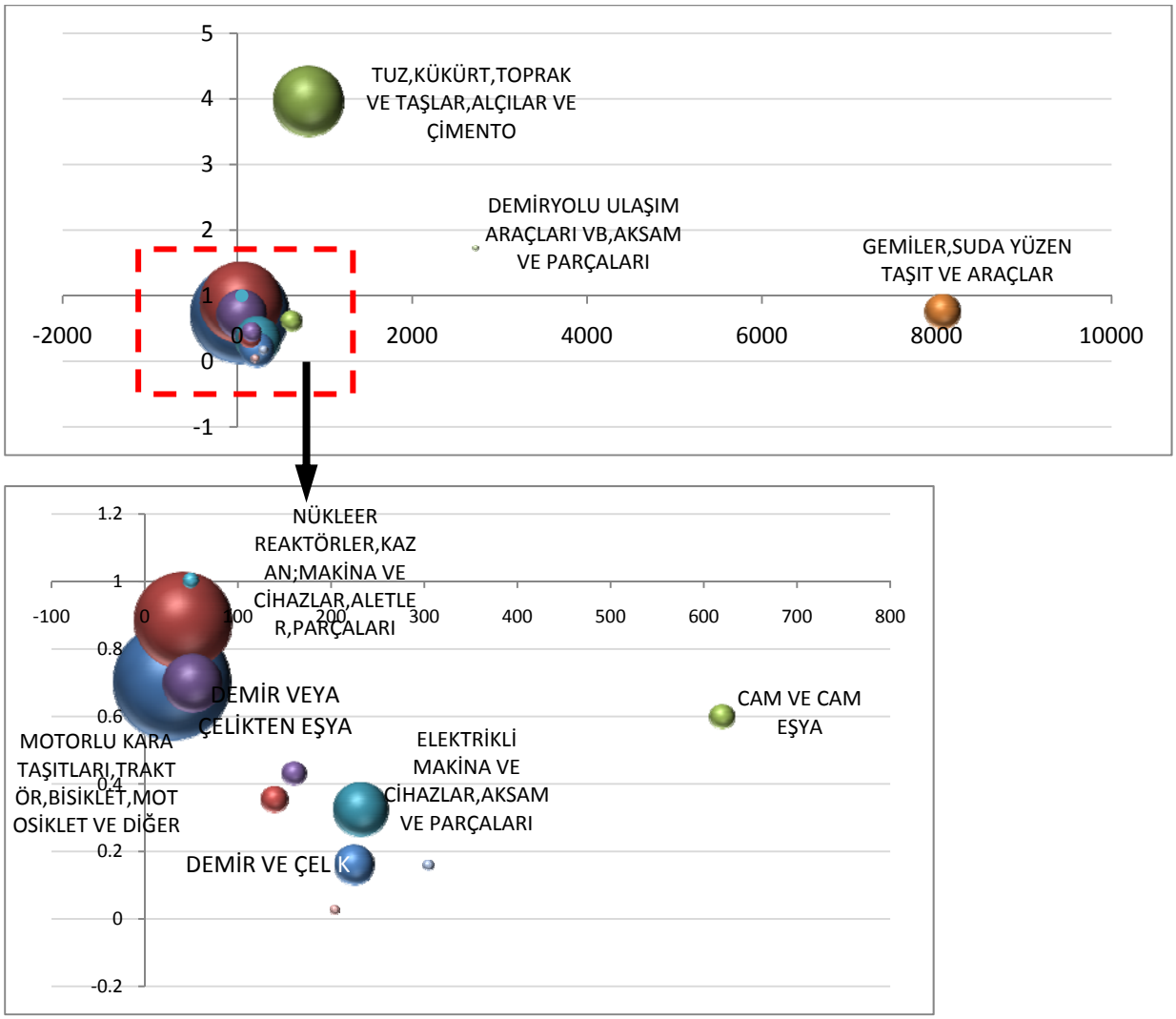
Ayrıca metal yapı malzemesi sanayii alt sektörünün kendi içindeki alt sektörleri incelendiğinde, "tanklar, buhar ve kalorifer kazanları, kalorifer silolar"ın bölgede birim sayısı bakımından yaklaşık olarak %95'lik paya, istihdam sayısı bakımından ise %98'lik paya sahip olduğu görülür. Geriye kalan %5'lik ve %2'lik pay ise portatif çelik yapı sanayiye ait olup emaye yapı malzemesi sanayii alt sektörü bölgede hiç yer almamaktadır.

i. Makine, Metal Eşya ve Otomotiv Sanayi Dış Ticareti

2002 yılında Mersin ilinde toplam ihracat tutarı 29.163.350 dolar iken 2007 yılında 271.981.515 dolara, Adana ilinde ise toplam ihracat tutarı 2002 yılında 73.372.490 dolar iken 2007 yılında 413.218.642 dolara ulaşmıştır. Buna göre Mersin ilindeki toplam ihracat %932,61 oranında, Adana ilindeki toplam ihracat %563,17 oranında artış göstermiştir.

Ayrıca 2002 yılında Mersin ili toplam ithalat tutarı 38.241.705 dolar iken , 2007 yılında bu tutar 131.329.050 dolara yükselmiştir. Adana'da ise 2002 yılında ithalat tutarı 177.049.132 dolardan 2007 yılında 810.596.445 dolara yükselmiştir.

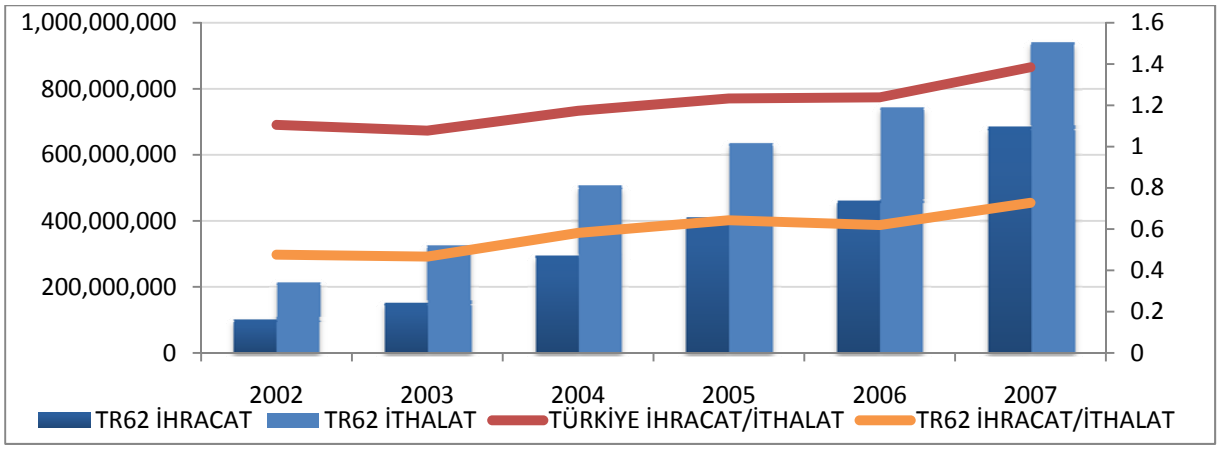
Şekil 205: TR62 Bölgesi'nde makine, metal eşya ve otomotiv sektöründe ihracat miktarı (dolar) bakımından yıldızlaşan, olgunlaşan, dönüşen ve gelişen dış ticaret fasılları (2002-2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Şekil 205 incelendiğinde, "cam ve cam eşya", "taş, alçı, çimento, amyant, mika vb. maddelerden eşya", "alüminyum ve alüminyum eşya", "elektrikli makine ve cihazlar, aksam ve parçaları", "demir ve çelik", "hava taşıtları, uzay araçları, aksam ve parçaları", "inciler, kıymetli taş ve metal mamulleri, madeni para" sektörlerinin 4. kısımda yoğunlaştıkları görülmekte ancak bu sektörlerin ihracatlarının artmasına karşın yeterli düzeyde olmadıkları anlaşılmaktadır.

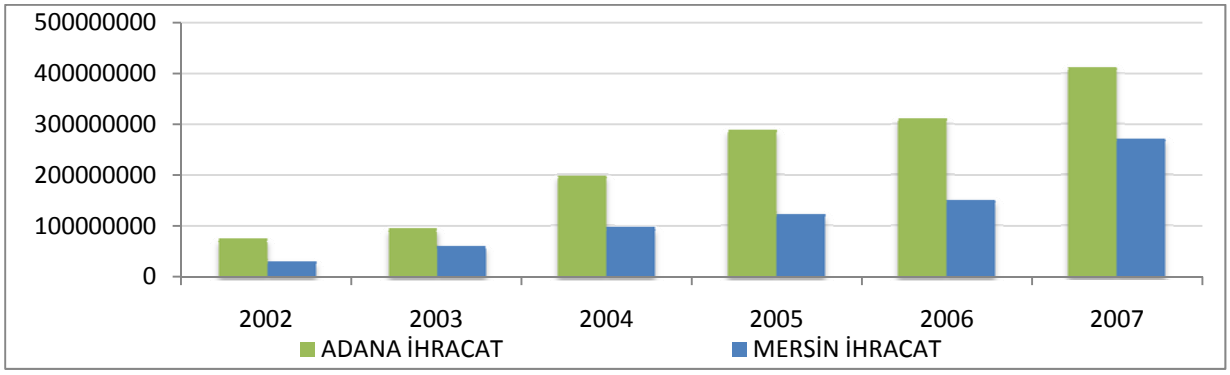
Şekil 206: TR62 Bölgesi'nin metal eşya-makine sanayii sektöründe ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranları (2002–2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002–2007).

"Metal eşya-makine ve gereç, ulaşım aracı ilmi ve mesleki ölçme aletleri sanayii"nin 2002–2007 yılları arasındaki ithalat ve ihracat durumları incelendiğinde (Şekil 206), miktarlarının yıllar içinde arttığı, 2002 yılında TR62 Bölgesi'nin ihracat değerinin 102.535.840 dolar iken, bu miktarın 2007 yılında 685.200.157 dolara ulaştığı görülmektedir. Yine TR62 Bölgesi'nin ithalatı 2002 yılı değeri 215.290.837 dolar iken 2007 yılında bu değer 941.925.495 dolara ulaşmıştır. TR62 Bölgesi ile Türkiye'nin ihracatın ithalatı karşılama oranları kıyaslandığında genelde paralellik gösterdikleri, bu oranların 2003 ve 2006 yıllarında azda olsa bir düşüş yaşadığı ve her daim 1'in altında kaldığı görülmektedir.

Şekil 207: Adana ve Mersin illerinin ihracat miktarları (2002-2007)

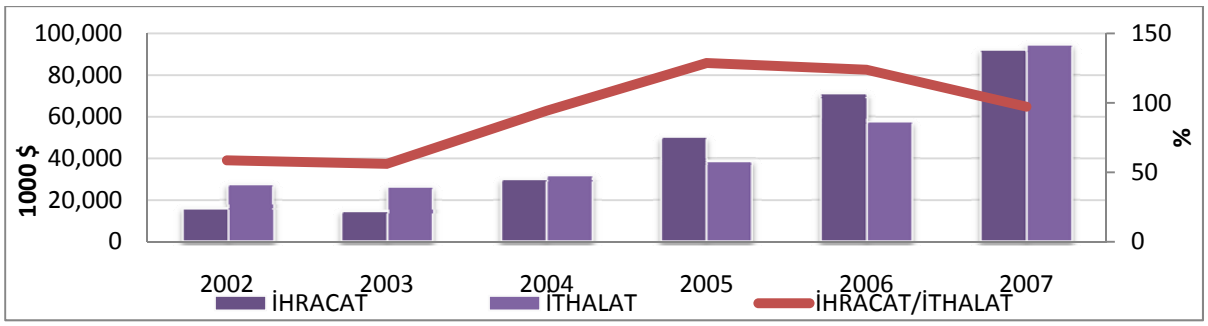

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002-2007).

Şekil 207 incelendiğinde, 2002-2007 yılları arasında Adana ve Mersin'in ihracatında bazı yıllarda duraksama olsa da genellikle artış olduğu görülmektedir. Ayrıca 2002 yılında

Mersin ilinin toplam ihracattaki payının %28,44 iken 2007 yılında %39,69'a ulaşarak arttığı dikkat çekmektedir.

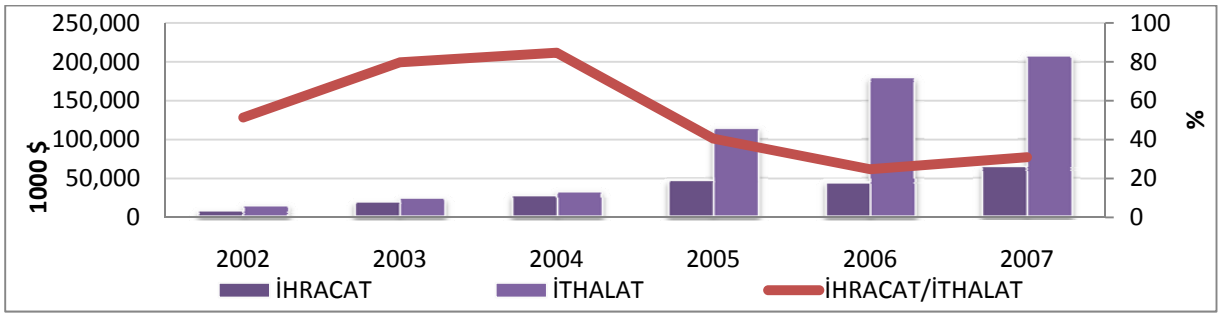
Şekil 208: TR62 Bölgesi'nin "ana metal sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002–2007).

Metal eşya-makine sanayiinin alt sektörü olan ana metal sanayiinin 2002-2007 yılları arasındaki ihracatın ithalatı karşılama oranı 2003-2005 yılları arasında artış göstermiş, 2006-2007 yılları arasında ise düşüş eğilimi göstermiştir (Şekil 208).

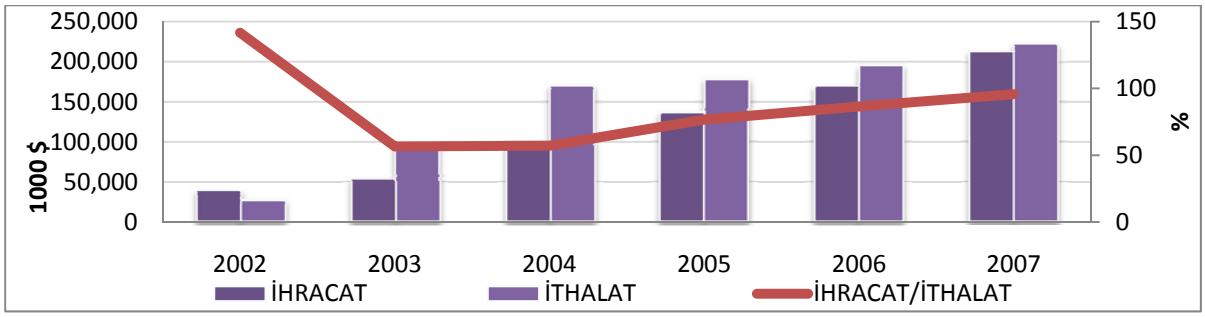
Şekil 209: TR62 Bölgesi'nin "başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002–2007).

Şekil 209 incelendiğinde, başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayiinde ihracatın ithalatı karşılama oranlarının 2004-2006 yılları arasında düşüş gösterdiği, 2006-2007 yılları arasında ise bir miktar artış yaşandığı görülmektedir.

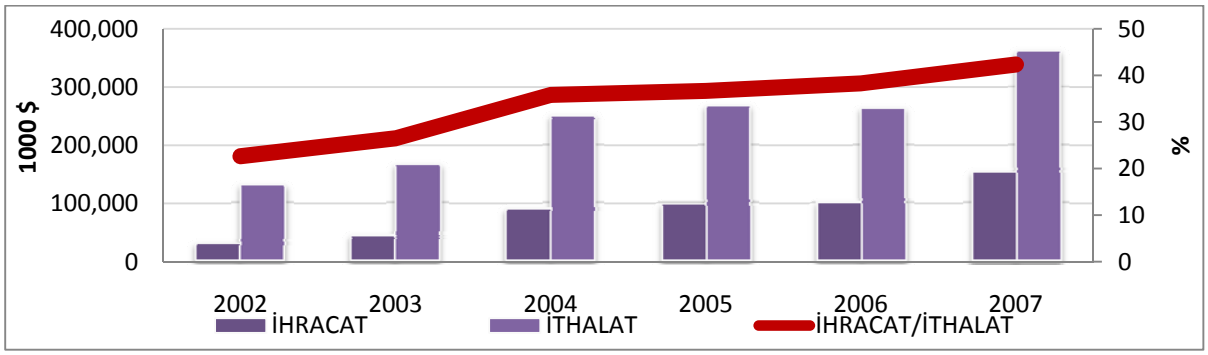
Şekil 210: TR62 Bölgesi'nin "motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002–2007).

Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı sanayisinde ise ithalatın ihracatı karşılama oranı 2002-2003 yılları arasında hızla düşüş göstermiş, 2003-2004 yılları arasında durağan kalmış, 2004 yılından itibaren ise artan bir seyir izlemiştir (Şekil 210).

Şekil 211: TR62 Bölgesi'nin "makine ve teçhizat hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı sanayii" alt sektöründeki ihracat, ithalat ve ihracatın ithalatı karşılama oranlarının yıllar içinde değişimi (2002–2007)

Kaynak: Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, (2002–2007).

Makine ve teçhizat hariç; fabrikasyon metal ürünleri imalatı sanayiinin ihracatın ithalatı karşılama oranları 2002-2007 yılları arasında genellikle artış göstermiştir (Şekil 211).

c. Değerlendirme:

Metal eşya-makine sanayii sektöründe kaliteli, beklentileri fazlası ile sağlayan ve rekabet edebilir ürünler ve hizmetler sunmak, ürettiğimiz bu ürünlerin büyük çoğunluğunu ihraç ederek içerisinde yer almayı hedeflediğimiz Avrupa Birliği içerisinde bu dönemin sonunda en azından ikinci en büyük üretici olabilmek, bilinen ve yeni gelişen tüm kalite programlarını uygulamak, kaliteli ürün üretmenin başlangıcı olan AR-GE teknikleri ile yeni ürünler tasarlamak, ihracatımızı daha ileri seviyeye getirmek, pazar araştırmaları yaparak

yeni pazarlar ve markalı ürünler satmanın yollarını bulmak, marka üzerine yatırım yapmak, yurt dışı fuarlarına katılarak marka ve ürünlerimizin tanıtımını yapmak, yeni yatırımlar yaparak üretim kapasitesini artırmak öncelikli hedeflerimiz arasında olmalıdır **(DPT 9. Kalkınma Planı, Makine ve Metal Eşya Özel İhtisas Komisyonu Raporu 2007-2013, Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi 2007).**

Yukarıdaki bölümde Çukurova Bölgesi için yapılan incelemelerin sonucunda ise metal eşya-makine sanayii sektöründe TR62 Çukurova Bölgesi'nde öne çıkan alt sektörler,

- Metal yapı malzemesi sanayi
- Özel endüstri makineleri sanayi
- Tarım alet ve makineleri sanayi
- Karayolu ulaşım araçları sanayi
- Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya sanayi
- Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat sanayi

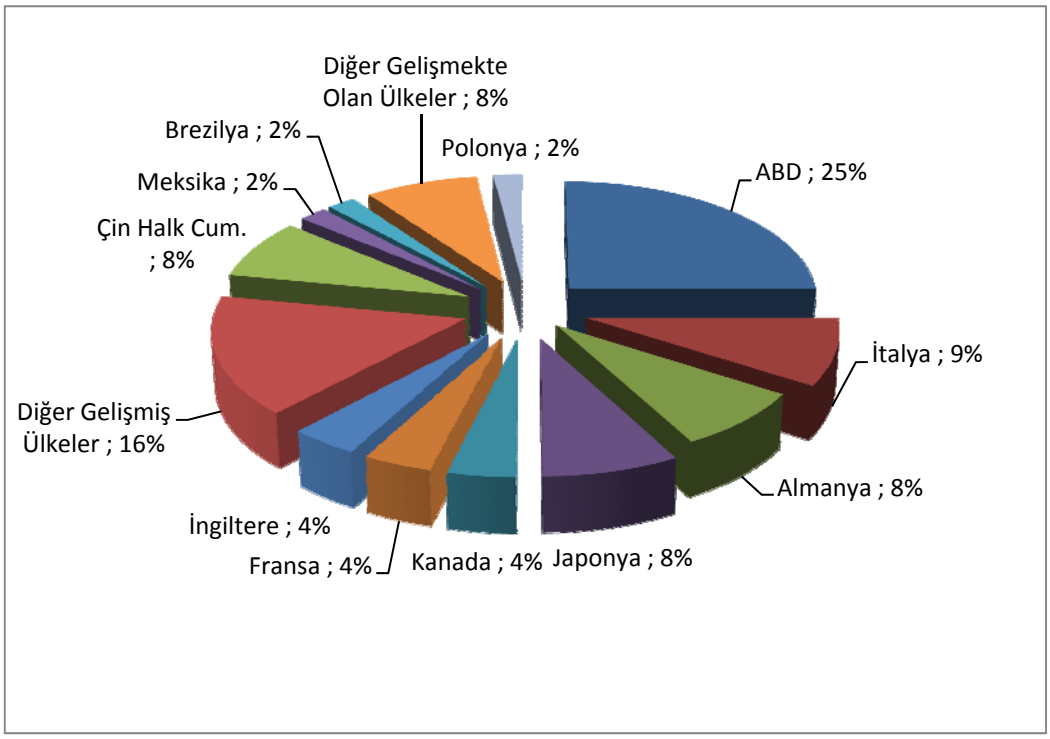
olarak tespit edilmiştir.

5.4.2.5 Ağaç İşleri ve Mobilya Sanayi

a. Dünyada Mobilya Sanayi

Dünya tüketimindeki hızlı artışın etkisiyle mobilya pazarı giderek genişlemektedir. Dünya mobilya üretimi yaklaşık 200 milyar dolar değerindedir. Dünya üretiminin %78'i gelişmiş ülkeler tarafından yapılırken %63'ü G7 ülkeleri tarafından yapılmaktadır (Şekil 212). 2004 yılında dünya mobilya üretiminin yaklaşık 100 milyar dolarlık bölümü iç pazara sunulurken yaklaşık 100 milyar dolarlık bölümü de uluslararası ticarete konu olmuştur.

Şekil 212: Ülkelerin dünya mobilya üretiminden ülkelerin aldığı pay (%)

Kaynak: CSIL (Centre for Industrial Studies).

Dünya mobilya üretiminde, AB ülkeleri kalite, tasarım ve teknoloji kullanımıyla lider konumdadır. ABD ve Kanada dünya mobilya sektöründe önemli paya sahip diğer üretici ülkelerdir. Bununla beraber, mobilya üretiminde Çin ve Güneydoğu Asya ülkeleri (Endonezya, Malezya ve Tayland) bugün önemli bir güç haline gelmişlerdir. Söz konusu ülkelerin dünya mobilya üretiminde %30'lara varan paylarını önümüzdeki dönemde daha da artıracakları tahmin edilmektedir. Özellikle Çin'in yaptığı yatırımlar sayesinde, dünya mobilya pazarındaki payının önümüzdeki dönemde daha da artacağı beklenmektedir. Çin diğer ürün gruplarında

olduğu gibi mobilya sektöründe de, artan alım gücü ile aynı zamanda pazar olma potansiyelini taşımaktadır.

b. Dünya Mobilya İhracatı

Dünya mobilya ihracatının son yıllardaki genel eğilimine bakıldığında; genel olarak süreklilik arz eden bir artış trendi görülmektedir. 2000 yılında 75 milyar dolar olan dünya mobilya ihracatının 2004 yılında %37 oranında artışla 103 milyar dolara yükseldiği görülmektedir.

2004 yılı itibarıyla Çin, mobilya ihracatında son yıllardaki çıkışı ile dünyanın en büyük ihracatçısı olarak yerini almıştır (Tablo 89). 17 milyar dolarlık ihracat gerçekleştiren Çin Halk Cumhuriyeti dünya mobilya ihracatının %16'sını gerçekleştirmiştir. Çin'i 13 milyar dolar ile İtalya takip etmektedir. Dünya mobilya sektöründe önemli diğer ihracatçı ülkeler ise Almanya, ABD, Kanada, Polonya, Meksika ve Fransa'dır.

Tablo 89: Dünya mobilya ihracatındaki başlıca ülkeler (2004)

Ülke Adı	Milyon $	(%) Pay
Çin Halk Cumhuriyeti	17.318	16,8
İtalya	13.075	12,7
Almanya	9.372	9,1
ABD	6.255	6,1
Kanada	6.229	6,0
Polonya	5.265	5,1
Meksika	5.151	5,0
Fransa	3.870	3,7
Danimarka	3.079	3,0
Belçika	3.069	3,0
İngiltere	2.543	2,5
İsveç	2.519	2,4
Avusturya	2.370	2,3
Çek Cumhuriyeti	2.016	2,0
Malezya	1.960	1,9
Hong Kong	1.839	1,8
Endonezya	1.701	1,6
Hollanda	1.580	1,5
Slovenya	1.267	1,2
Romanya	1.118	1,1
Portekiz	1.046	1,0
Brezilya	1.003	1,0
Japonya	883	0,9
Slovakya	881	0,9

Türkiye	**856**	**0,8**
Diğerleri	7.082	6,9
Toplam	**103.347**	**100,0**

Kaynak: United Nation/Statistics Division.

Dünya mobilya ihracatında söz sahibi olan AB ülkelerinde mobilya imalatı, 100 binin üzerinde üretici tarafından gerçekleştirilmekte ve 80 bine yakın perakendeci tarafından tüketiciye sunulmaktadır. Türkiye ise 2004 yılında, 856 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirerek 106 ülke arasından 25. olmuş ve dünya mobilya pazarında yerini almıştır.

c. Dünya Mobilya İthalatı

2004 yılında yaklaşık 112 milyar $ olarak gerçekleşen dünya mobilya ithalatına bakıldığında genel olarak son beş yıldır sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. Dünya mobilya ithalatından AB ülkeleri önemli oranda pay almaktadır.

Dünyanın en büyük mobilya ithalatçısı ABD, 2004 yılında dünya mobilya ithalatının %33'ünü gerçekleştirmiştir (Tablo 90). ABD'den sonra en büyük ithalatçı ülke Almanya'dır. Yaklaşık 11 milyar dolarlık ithalatı ile Almanya dünya mobilya ithalatından %9,7 oranında pay almıştır. İngiltere, Fransa, Japonya, Kanada, Belçika, Hollanda, İsviçre, Avusturya, İtalya, İsveç ve Hong Kong dünyanın diğer önemli mobilya ithalatçı ülkeleridir. Söz konusu ülkeler arasında yer alan AB üyesi ülkeler, nüfus yapısı itibarıyla dışa açık, çok fazla seyahat eden insanları ile mobilya tüketiminde değişik kültürlerden etkilenmektedirler. Döşenmiş oturma grupları (kanepe ve koltuk) ve mutfak mobilyası AB pazarında en fazla talep edilen ürün gruplarıdır. Yatak odası, yemek odası ve diğer mobilyalar (salon mobilyası) AB mobilya tüketiminin yaklaşık %40'ını oluşturmaktadırlar.

Yapılan tahminlere göre, gelecek yıllarda AB mobilya pazarındaki büyümenin yavaşlaması beklenmektedir. Bununla birlikte geleneksel mobilyadan modern mobilyaya doğru olan yönelişin devam etmesi ve mobilya tasarım ve tarzındaki çeşitliliğin de artması beklentiler arasındadır. 2004 yılında Türkiye, dünya mobilya ithalatından %0,8 oranında pay alarak dünyanın en çok ithalat yapan 28. ülke olmuştur.

Tablo 90: Dünya Mobilya İthalatında Başlıca Ülkeler (2004)

Ülke Adı	Milyon $	(%) Pay
ABD	37.275	33,4
Almanya	10.861	9,7
İngiltere	8.751	7,8
Fransa	7.325	6,6
Japonya	5.424	4,9
Kanada	5.035	4,5
Belçika	3.414	3,1
Hollanda	2.823	2,5
İsviçre	2.683	2,4
Avusturya	2.545	2,3
İtalya	2.345	2,1
İsveç	2.023	1,8
Hong Kong	1.853	1,7
Norveç	1.616	1,4
Meksika	1.607	1,4
Danimarka	1.329	1,2
Polonya	990	0,9
Çek Cumhuriyeti	888	0,8
Çin Halk Cumhuriyeti	853	0,8
Yunanistan	801	0,7
Kore Cumhuriyeti	769	0,7
Portekiz	767	0,7
Rusya Federasyonu	737	0,7
İrlanda	733	0,7
Finlandiya	657	0,6
Singapur	517	0,5
Slovakya	478	0,4
Türkiye	**398**	**0,4**
Diğerleri	6.244	5,6
Toplam	**111.738**	**100,0**

Kaynak: United Nation/Statistics Division.

d. Dünya Ahşap Mobilya İhracatı

Dünya ahşap mobilya ihracatı, 2004 yılında 75 milyar $ olarak gerçekleşmiştir. Dünya ihracatından %14 oranında pay alan İtalya bugün dünya mobilya sektöründe üretim ve tasarım lideridir (Tablo 91). İtalya'dan sonra dünya ahşap mobilya ihracatından en büyük payı 2004 yılında Çin almıştır. Çin'in 2004 yılı ihracatı 10,1 milyar $ olup, dünya mobilya ihracatının %13'lük dilimini oluşturmaktadır. Türkiye ise 2004 yılında dünya sıralamasında en çok ihracat yapan 27. ülke olmuştur. 2004 yılında dünya mobilya ihracatında söz sahibi diğer ülkeler ise Almanya, Kanada, Polonya, ABD ve Meksika'dır.

Tablo 91: 2001-2004 yılları dünya ahşap mobilya ihracatında başlıca ülkeler

Ülke Adı	2001	2002	2003	2004
İtalya	8 347	8 656	9 445	10 665
Çin	3 958	5 359	7 296	10 168
Almanya	4 851	4 914	5 904	6 889
Kanada	4 622	4 658	4 829	5 286
Polonya	2 388	2 742	3 680	4 673
ABD	4 088	3 649	3 445	4 598
Meksika	3 167	3 254	3 597	4 039
Fransa	2 101	2 178	2 480	2 792
Danimarka	1 721	1 837	2 154	2 433
Belçika	1 459	1 495	1 655	1 805
Diğerleri	18 533	18 964	22 564	53 347
Toplam	**55 236**	**57 706**	**67049**	**75 843**

(GTIP No : 9401+9403) (Değer: Milyon $)

Kaynak: United Nation/Statistics Division.

e. Dünya Ahşap Mobilya İthalatı

Dünya ahşap mobilya ithalatı, 2004 yılında bir önceki yıla göre %9 oranında artarak 83 milyar $ seviyesinde gerçekleşmiştir. Dünyanın en büyük ahşap mobilya ithalatçısı konumundaki ülke ABD'dir (Tablo 92). ABD 2004 yılında 29 milyar $ ithalat ile tek başına dünya ahşap mobilya ithalatının %35'ini gerçekleştirmiştir. ABD'den sonra en büyük ithalatçı ülke Almanya'dır. Diğer önemli ithalatçı ülkeler ise İngiltere, Fransa, Kanada ve Japonya'dır. AB, 2002 yılında tahmini 62,2 milyar € tutarındaki toplam tüketimiyle ABD'den sonra dünyadaki en büyük mobilya pazarıdır. Almanya, İtalya, İngiltere, Fransa, İspanya ve Hollanda AB'nin en büyük mobilya tüketicileridir. 2002 yılında AB'nin toplam mobilya tüketiminin %83'ünü söz konusu ülkeler yapmıştır. En büyük payı %25 ile Almanya almaktadır. %17 ile İtalya ikinci büyük tüketici ülke konumunda olup, dünya çapında mobilya modasını yönlendiren ülke konumundadır.

Tablo 92: Dünya mobilya ithalatında başlıca ülkeler

Ülke Adı	2001	2002	2003	2004
ABD	19 393	22 420	25 552	29 095
Almanya	6 236	6 227	7 783	8 398
İngiltere	3 560	4 409	5 529	6 975
Fransa	3 462	3 762	4 622	5 616
Kanada	2 817	2 915	3 166	3 904
Japonya	3 104	3 077	3 407	3 748
Belçika	1 836	1 852	2 199	2 519
Hollanda	1 677	1 696	1 935	2 043
İsviçre	1 446	1 518	1 768	1 989
Avusturya	929	1 028	1 551	1 818
Diğerleri	14 381	15 151	17 194	17 169
Toplam	**58 843**	**64 055**	**74 706**	**83 276**

(GTIP No : 9401+9403) (Değer: Milyon $)

Kaynak: United Nation/Statistics Division.

f. Türkiye'de Mobilya Sanayi

Türk mobilya endüstrisi, genelde çoğu geleneksel yöntemlerle çalışan atölye tipi, küçük ölçekli işletmelerin ağırlıkta olduğu bir görünüme sahiptir. Buna karşın son yıllarda ofis mobilyası alanı başta olmak üzere, orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısı da artmaya başlamıştır. 1990'lı yıllara kadar geleneksel çizgisini devam ettiren Türkiye mobilya sektörü bu tarihten itibaren sektöre orta ve büyük ölçekli firmaların katılımı ile ülke imalat sanayi içindeki payını ancak %3'e çıkarmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu 2002 Genel Sanayi ve İşyerleri Sayımı geçici sonuçlarına göre sektörde faaliyet gösteren işletme sayısı 29.346'dır. Bu alanda istihdam edilen kişi sayısı ise aynı sayıma göre 92.567 kişidir. Diğer yandan sektörde sigortasız çalışan eleman sayısının fazlalığı düşünüldüğünde toplam istihdamın bu rakamın çok üzerinde olduğu söylenebilir. Sektörde fabrikasyon üretim yapan firmaların sayısı her geçen gün artmaktadır**.** Mobilya ve orman ürünleri sektöründe faaliyet gösteren yabancı sermayeli firma sayısı ise 34'tür.

Türkiye'de mobilya sektörü, pazarın yoğunlaştığı ve/veya orman ürünlerinin yoğun olduğu belirli bölgelerde toplanmıştır. Önemli mobilya üretim bölgeleri toplam istihdamdaki paylarına göre; İstanbul, Ankara, Bursa (İnegöl), Kayseri, İzmir ve Adana şeklinde sıralanmaktadır. Bunun dışında Bolu, Eskişehir, Sakarya, Zonguldak, Trabzon, Balıkesir, Antalya ve Burdur'da da mobilya üretimi yapılmaktadır.

g. Türkiye’de Mobilya Üretimi

Türkiye'de ahşap mobilya üretimi, masif ve ahşap kaplama olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Masif mobilya üretiminde kullanılan başlıca ağaç türleri; kayın, meşe, çam ve dişbudaktır. Kaplamalı mobilyalarda ise; kayın, ceviz, meşe ve maun en çok kullanılan türlerdir. Buna ilaveten, panel mobilya olarak üretilen mobilyalarda suntalam, laminant, PVC gibi malzemeler kullanılmaktadır.

1999 yılında 1 milyar dolar olan Türkiye’nin mobilya üretimi, 2002 yılında 1,2 milyar dolara yükselirken, 2003 yılında düşüş eğilimi göstermiş ve 939 milyon dolara düşmüştür. Ekonomik koşullardan doğrudan etkilenen mobilya sektöründe, mobilya üretimindeki istikrarsızlık içinde bulunulan yıldaki ekonomik şartlarla paralel düşünülmelidir.

Türkiye’de en çok üretimi yapılan mobilya alt sektör grupları sırasıyla, ev ve ofis mobilyaları, hava taşıtlarında kullanılan türden mobilyalar, motorlu taşıtlardaki oturmaya mahsus mobilyalar, bunların aksam ve parçalarıdır.

h. Türkiye’de Mobilya Tüketimi

Türkiye’de mobilya talebi, büyük ölçüde yeni konut inşaatlarına ve gelir artışına paralel bir seyir izlemektedir. Ofis mobilyaları için ise talep, yeni işyerleri açılmasına, inşaatların artmasına, ofis otomasyon sistemlerinin kullanımına ve doğal olarak istihdamın artmasına bağlıdır. Bu nedenle talep esnekliği yüksek bir tüketim malı olan mobilyaya olan talep, üretimde olduğu gibi, ekonomik dalgalanmalara paralel olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemektedir.

i. Mobilya Sanayi Ortalama Kapasite Kullanım Oranı

Türkiye’nin mobilya sanayinde kapasite kullanım oranı 2000 yılında %76,6 olarak gerçekleşirken, 2004 yılında bu oran %86,9’a çıkmıştır. Ancak bu oranların Türkiye genelini yansıttığı söylenemez. Sektörün büyük kısmını oluşturan küçük ölçekli işletmeler göz önüne alındığı takdirde, kapasite kullanım oranının ancak %50'ler civarında olduğu tahmin edilmektedir. AB ülkelerine yönelik üretim yapan mobilya imalatçılarının kapasite kullanım oranı ise %90 seviyesindedir.

Kapasite kullanım oranının artırılamamasındaki en önemli etken, iç pazarda görülen talep daralmasıdır. Daha sonra finansman ve hammadde yetersizlikleri gelmektedir. Sektördeki iç talep daralması kapasite kullanımını olumsuz etkilemektedir. Dolayısıyla, kapasite kullanım oranının yükseltilebilmesi için sektörün, iç pazarı canlandırıcı önlemler alması, dış pazarlara açılabilmesini sağlayacak dönüşümleri gerçekleştirmesi ve ihracatın sürdürülebilir bir hal alması gerekmektedir.

j. Türkiye'nin Mobilya İhracatı

Türkiye'nin mobilya ihracatı son altı yıllık dönemde sürekli artış göstermektedir. 2000 yılında 232 milyon dolar olan Türkiye'nin mobilya ihracatı %310 artışla 2005 yılında 953 milyon dolara yükselmiştir.

2005 yılında 173 ülkeye mobilya ihraç eden Türkiye'nin en büyük mobilya ihraç pazarı 138 milyon dolarla Almanya olmuştur. Türkiye'nin 2005 yılı mobilya ihracatından Almanya %14,5, Irak ise %10 pay almıştır. Almanya'yı Irak, Fransa, İngiltere, Hollanda ve Yunanistan takip etmiştir.

Türkiye'nin Almanya'ya olan ihracatındaki artışın en önemli nedenleri, Almanya'da bu sektörde faaliyet gösteren Türklerin bulunmasından ve öncelikle Türk ürünlerinin bu kişilere gönderilmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Alman tüketicilerin ürün kalitesine büyük ölçüde önem vermesi ve bu nedenle ihracatçı Türk firmalarının kaliteli ürünlerini belgeleyerek bu pazara girmesi ihracatın artmasına yol açmıştır. Uluslar arası fuarlara katılımın olumlu etkisini göstermeye başlamış olması da Türkiye'nin Almanya'ya mobilya ihracatının artmasına olumlu etkide bulunmuştur. Bununla beraber, Avrupa mobilya fiyatlarının yüksek olması nedeniyle, ürünlerde kalitenin yakalanması halinde Türk mobilyasının daha çok tercih edilmesine yol açmaktadır.

Türkiye'nin Irak'a olan ihracatındaki artışın en önemli nedeni, savaştan sonra ülkenin yeniden yapılanmaya girmiş olması ve yakınlık avantajını kullanan Türk firmalarının bu ülkede birebir temaslarda bulunarak kalıcı ilişkiler kurma çabalarıdır. Fransa'ya en fazla ihraç edilen mobilyalar metal büro mobilyaları, ahşap yemek odası ve yatak odası mobilyaları olmuştur. Söz konusu ülkeye yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması ve bazı firmaların bu ülkede mağazalar açması ihracatımıza olumlu yönde yansımıştır. Türkiye'nin İngiltere'ye olan

mobilya ihracatındaki artışın en önemli nedenleri, proje bazında alınan işler ve Türk mobilyalarının fiyat olarak tercih edilmesidir. İngiltere'de işçiliğin maliyeti yüksek olduğundan kalitenin yakalanması ve tasarımın beğenilmesi halinde Türk mobilyaları büyük ilgi görmektedir.

Hollanda'da Türk firmalar adına pazarlama faaliyeti yapan distribütör firmaların bulunması ve Ar-Ge faaliyetleriyle sürekli model yenileme sonucunda söz konusu ülkeye Türkiye'nin yaptığı mobilya ihracatı artmıştır. Bu ülkeye daha çok lüks villalar için üretilen modern oturma grupları ve kanepe ihracatı yapılmaktadır. Türkiye'nin Yunanistan'a mobilya ihracatındaki artışındaki en önemli nedenleri, bu ülkede mobilya üretiminin az olması ve daha çok yakınlık avantajını kullanarak Türkiye'den ve Bulgaristan'dan mobilya ürünlerini ithal etmesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, yakınlık avantajı nedeniyle Türkiye'nin bu ülkeye ağırlık vermesi, son zamanlarda yapılan uluslararası fuarlarda ürünlerin etkili bir şekilde tanıtılması ve fiyatların uygunluğu da ihracatın artmasına neden olmuştur.

2005 yılında Türkiye'nin ihraç ettiği mobilya çeşitlerine bakıldığında, en çok ihracatı yapılan ürünlerin,

- Aydınlatma cihazları
- Prefabrik yapılar
- Ahşap yemek odaları ve mağaza mobilyaları
- Oturmaya mahsus motorlu taşıt mobilyaları
- Çekyatlar
- Somyalar, yatak, yorgan, yastık ve puflar
- Metal büro mobilyaları

olduğu görülmektedir.

Türkiye'de mobilya üretiminde kullanılan teknoloji, artan ihraç imkanları ve ihracatçı firma sayısı ile birlikte her geçen gün gelişmekte ve dünya ile rekabet edebilmektedir. Diğer yandan zanaat geleneğinin devam ettirildiği KOBİ nitelikli firmalarımız ile de el yapımı mobilya üretimi önemini korumaktadır. Sektörde ürün tasarımının öneminin anlaşılması, marka bilincinin oluşması ile tanıtıma ayrılan bütçe imkanları da artırılmaktadır. Mobilya tasarımcılarının yetiştirilmesine gereken ilginin gösterilmesi ve istihdamlarının sağlanması,

sektörün gelişimi ve ihracatın artırılması açısından büyük önem arz etmektedir. AB ile süregelen yoğun ticari alışveriş, mobilya sektörü ile ilgili AB'de varolan kalite ve sağlığa ilişkin standartlara uyumu hızlandırmaktadır. Fabrikasyon üretimin yaygınlaşması, tüketicinin bilinçlendirilmesi ve artan ihracat benzeri gelişmeleri zorunlu kılmakta ve kolaylaştırmaktadır.

k. Türkiye'nin Mobilya İthalatı

1986 yılında Türkiye'de mobilya ithalatının kolaylaştırılması ve 1996 yılında AB ile Gümrük Birliği Anlaşması'nın imzalanmasıyla mobilya ithalatında artış görülmüştür. Türkiye'nin mobilya ithalatına bakıldığında; son üç yılda sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Türkiye'nin 2005 yılı mobilya ithalatı 527 milyon $ olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılında Türkiye'nin en çok ithalat yaptığı ülke 119 milyon $ ile Çin Halk Cumhuriyeti olmuştur. Türkiye'nin toplam ithalatının %23'ü Çin'den yapılmıştır. 2005 yılı mobilya ithalatında Çin'i 79 milyon dolarla İtalya takip etmiş, Almanya ise 68 milyon dolarla üçüncü sırada yer almıştır. Türkiye'nin ithalatında önemli rol oynayan diğer ülkeler ise Fransa, İngiltere, İspanya ve ABD'dir. Tekstil sektöründen sonra, mobilya ve kereste sektöründe de etkili olmaya başlayan Çin'den Türkiye'nin ithalatı giderek artmaktadır. Ofis mobilyaları ile lüks model masa ve sandalye üretiminde etkili olan Çin firmaları ürünlerini Avrupa ve Türkiye ile beraber bir çok ülkeye ihraç etmektedirler. Çin'den mobilya ithalatının artmasındaki en önemli neden, Çin ürünlerinin ucuz olmasıdır. Çin'de ucuz iş gücü ve hammadde teminin rahatlıkla sağlanabiliyor olması, mobilya sanayinin hızla gelişmesine yol açmıştır. Rekabetin imkansız olacağı ölçüde ucuz üretim yapan Çin ürünleri karşısında, Türk mobilya sanayinin acilen önlemler alması gerektiği sektörde faaliyet gösteren firmalarca sürekli dile getirilmektedir.

l. Türkiye'nin Ahşap Mobilya İhracatı

Türkiye'nin 2005 yılı ahşap mobilya ihracatı 341 milyon dolara ulaşmıştır. Türkiye 2000-2005 yıllarını kapsayan altı yıllık sürede ahşap mobilya ihracatını %310 oranında artırmıştır. 2005 yılında 341 milyon dolar değerinde ahşap mobilya ihracatı gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin mobilya ihracatının yarısından fazlası AB ülkelerine

yapılmaktadır. Ancak mobilya sektörü, daha fazla ihracat yapmaya uygun bir dinamizme ve potansiyele sahiptir.

Türkiye 2005 yılında 147 ülkeye ahşap mobilya ihracatı yapmıştır. Türkiye'nin en çok mobilya ihracatı gerçekleştirdiği ülke Irak olup, diğer önemli pazarlar Almanya, Yunanistan, İngiltere, ABD, İran, Fransa, Hollanda, KKTC ve İsrail'dir.

m. Türkiye'nin Ahşap Mobilya İthalatı

2000 yılında ahşap mobilya ithalatı 99 milyon $ civarında gerçekleşirken, 2005 yılı mobilya ithalatı 155 milyon $ olmuştur. Türkiye'nin ahşap mobilya ithalatı yaptığı ülkelerin başında İtalya gelmektedir. Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısı konumunda olan İtalya'nın Türk pazarında kabul görmesi, Türkiye'de de kaliteli ve gösterişli mobilya tüketen geniş bir kesimin varlığını ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin ahşap mobilya ithalatı gerçekleştirdiği diğer önemli ülkeler ise sırasıyla Çin Halk Cumhuriyeti, Almanya, Endonezya, Fransa, ABD, Polonya, İspanya, Vietnam ve İngiltere'dir.

n. Çukurova'da Ağaç İşleri ve Mobilya Sanayi

TR62 Çukurova Bölgesi'nde mevcut ağaç işleri ve mobilya sanayine ilişkin analizler 3 bölüm halinde yapılmıştır. İlk olarak, sanayi ve ticaret odalarının 6 haneli NACE kodlu verileri 2009 yılı itibarıyla ağaç işleri ve mobilya olmak üzere iki ana sektör başlığında incelenmiştir. Bölgede ağaç işleri ve mobilya sektörlerinde yer alan toplam 458 işletmenin 344 tanesi mobilya sektöründe ve 114 tanesi ağaç işleri sektöründe faaliyet göstermektedir. 458 işletmenin 328 tanesi Adana'da ve 130 tanesi Mersin'de yer almaktadır. Adana'da yer alan 328 birimin 250 tanesi mobilya sektöründe, 78 tanesi ise ağaç işleri sektöründe faaliyet göstermektedir. Mersin'deki 130 birimin ise 94 tanesi mobilya sektöründe ve 36 tanesi ağaç işleri sektöründedir.

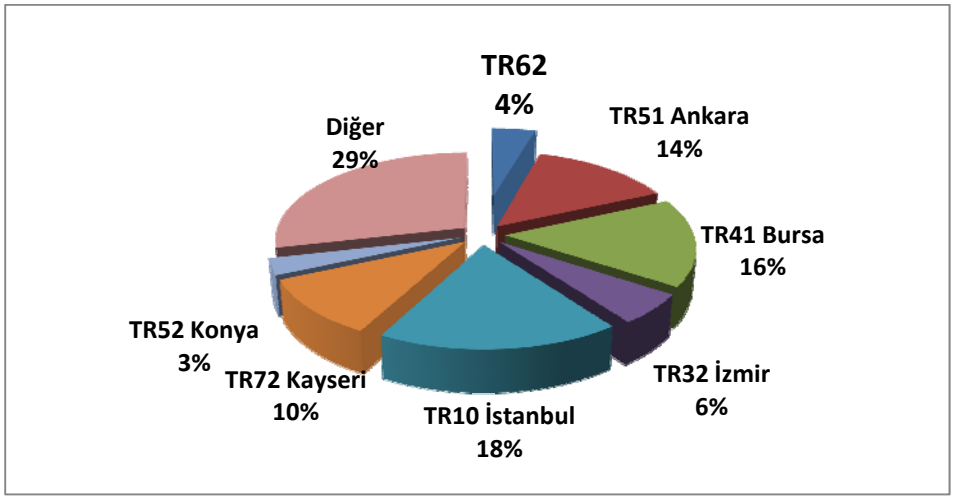
6 haneli NACE kodlu verileri incelendiğinde ağaç işleri sektörü dahilinde TR62 Çukurova Bölgesi içerisinde yer alan 114 tane işletmenin %60'lık bir bölümü ağaçların biçilmesi, planyalanması ve şekillendirilmesi alt sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu alt sektörde faaliyet gösteren 69 adet işletmenin 63 tanesi Adana ilinde yer almaktadır. NACE

kodlu verilere göre, bölgede ağaç işleri sektöründe öne çıkan diğer alt sektörler, %14'lük oranla kavakçılık ve kavak keresteciliği dahil olmak üzere diğer ağaçların biçilmesi ve planyalanması ve %13'lük oranla ahşap konteyner imalatı alt sektörleri olmaktadır. Bu alt sektörlerden kavakçılık ve kavak keresteciliği dahil olmak üzere diğer ağaçların biçilmesi ve planyalanması alt sektöründeki 16 firmanın tamamı Mersin'de bulunmaktadır. Ahşap konteyner imalatı alt sektöründeki 15 firmanın ise 8 tanesi Adana ve 7 tanesi de Mersin'dedir.

Sanayi ve ticaret odalarının 6 haneli NACE kodlu 2009 yılı verileri analiz edildiğinde ikinci ana sektör olan mobilya sektörü dahilinde TR62 Çukurova Bölgesi'nde yer alan 344 adet işletmenin yaklaşık %34'lük bölümü yatak odaları, oturma odaları ve bahçe için mobilya imalatı alt sektöründe faaliyet göstermektedir. Bu alt sektörde faaliyet gösteren 116 adet işletmenin 103 tanesi Adana'da ve 13 tanesi Mersin'de yer almaktadır. NACE kodlu verilere göre, bölgede mobilya sektöründe öne çıkan diğer alt sektörler, yaklaşık %26'lık oranla kanepe, divan, çek yat ve koltuk takımlarının imalatı ve yaklaşık %13'lük oranla diğer mobilyaların imalatı olmaktadır. Bu alt sektörlerden kanepe, divan, çek yat ve koltuk takımlarının imalatı alt sektöründeki 90 işletmenin 82 tanesi Adana'da ve 8 tanesi Mersin'de bulunmaktadır. Diğer mobilyaların imalatı alt sektöründe yer alan 44 adet işletmenin ise 30 tanesi Mersin'de ve 14 tanesi Adana'da yer almaktadır.

İkinci bölümde TOBB 2009 verileriyle bir analiz gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tablo mobilya sektörünün il ve bölge bazında alt sektörler itibarıyla birim sayıları dağılımını ve toplam istihdamı göstermektedir (Tablo 93).

Şekil 213: Türkiye'de ağaç mobilya sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı

Kaynak: TOBB, 2009.

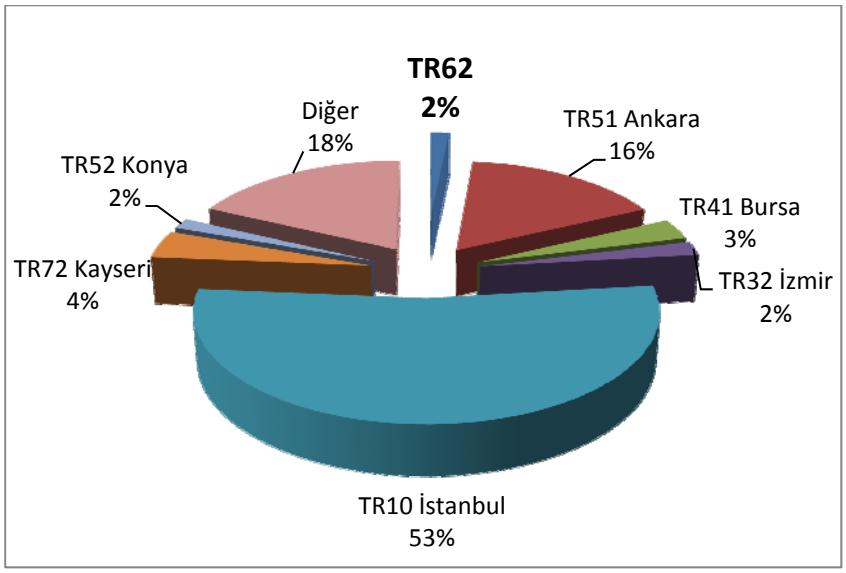
Tablo 93: Mobilya sektörünün il, bölge ve ülke bazında alt sektörler itibarıyla birim ve istihdam dağılımı

	Adana birim	Adana istihdam	Mersin birim	Mersin istihdam	TR62 birim	TR62 istihdam	Türkiye birim	Türkiye istihdam
331101: Ağaç ve Mantar Ürünleri	58	-	56	-	114	-	1974	-
331201: Ambalaj Sanayi	11	-	38	-	49	-	303	-
332001: Ağaç Mobilya	56	-	36	-	92	-	2077	-
332002: Mobilya Döşeme ve Boya, Cila İşleri	3	-	-	-	3	-	190	-
Mobilya sektör toplamı	**128**	**2014**	**130**	**1285**	**258**	**3299**	**4544**	**102306**
Tüm sektörler toplamı	**1860**	**47099**	**1622**	**28456**	**3482**	**75555**	**80202**	**2524465**

Kaynak: TOBB, 2009.

TR62 Çukurova bölgeslnde ağaç mobilya sanayi alt sektöründe yer alan kayıtlı üretici sayısı 92 olup, bu Türkiye'de yaklaşık %4'lük bir orana tekabül etmektedir (Şekil 214). Bu oranla bölge, İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara ve Kayseri'nin hayli gerisinde yer almaktadır. TR62 Çukurova bölgeslnde ağaç mobilya sanayi alt sektöründe yer alan personel sayısı 3482 olup, bu Türkiye'de yaklaşık %2'lik bir orana tekabül etmektedir.

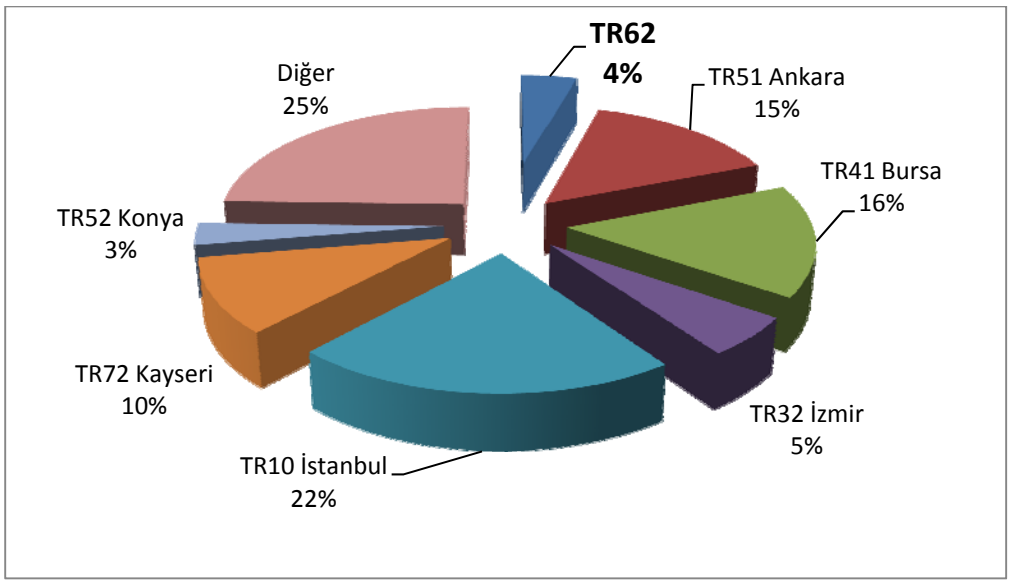
Şekil 214: Türkiye'de mobilya, döşeme ve boya sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı

Kaynak: TOBB, 2009.

TR62 Çukurova bölgesinde mobilya, döşeme ve boya sanayi alt sektöründe yer alan kayıtlı üretici sayısı sadece 3 olup, bu Türkiye'de yaklaşık %2'lik bir orana tekabül etmektedir (Şekil 214). Bu oranla bölge, İstanbul, Ankara ve Kayseri'nin hayli gerisinde yer almaktadır.

Şekil 215: Türkiye'de mobilya ve döşeme sanayi alt sektöründe kayıtlı üreticilerin bölgeler bazında dağılımı

Kaynak: TOBB, 2009.

TR62 Çukurova bölgesinde mobilya ve döşeme sanayi sektöründe yer alan toplam kayıtlı üretici sayısı sadece 95 olup, bu Türkiye'de yaklaşık %4 lük bir orana tekabül

etmektedir (Şekil 215). Bu oranla bölge, İstanbul, Ankara, Bursa ve Kayseri'nin hayli gerisinde yer almaktadır.

TR62 Çukurova bölgesinde mobilya sanayi sektöründe yer alan toplam personel sayısı 3299 olup, bu Türkiye'de yaklaşık %3' lük bir orana tekabül etmektedir. Bu oranla bölge, İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir ve Kayseri'nin hayli gerisinde yer almaktadır.

Çukurova Bölgesi'ndeki mobilya sektörü analizinin üçüncü ve son bölümünde ise Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın fasıllar itibarıyla ihracat ve ithalat miktarlarının yıllar içinde değişimini gösteren istatistik verileri kullanılmıştır. Bu veriler kapsamında mobilya sektörü iki başlıkta incelenmiştir: mobilya sanayi olarak ifade edilen ve mobilya imalatı ile başka yerde sınıflandırılmamış olan aydınlatma, reklam lambaları ve prefabrik yapılar alt sektörlerini içine alan sanayi türü ile ağaç işleri sanayi olarak ifade edilen ve ağaç, mantar ve hasır türü maddelerden elde edilen mamul eşya alt sektörlerini içine alan sanayi türü.

Tablo 94: Yıllar itibarıyla ihracat değerleri ($)

İHRACAT ($)	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Mersin Mobilya Sanayi	1.688.592	3.532.286	5.785.815	7.258.194	7.853.276	9.133.201
Mersin Ağaç İşleri Sanayi	7.256.429	4.279.637	4.535.458	5.636.375	7.184.945	7.872.486
Adana Mobilya Sanayi	3.820.550	8.832.797	31.446.644	23.776.027	28.925.877	25.683.783
Adana Ağaç İşleri Sanayi	5.717.397	5.488.653	7.805.202	11.911.926	13.892.538	15.453.323
TR62 Mobilya Sanayi	5.509.142	12.365.083	37.232.459	31.034.221	36.779.153	34.816.984
TR62 Ağaç İşleri Sanayi	12.973.826	9.768.290	12.340.660	17.548.301	21.077.483	23.325.809
Türkiye Mobilya Sanayi	360.415.955	634.417.160	855.707.435	958.344.949	1.101.803.537	1.484.142.400
Türkiye Ağaç İşleri Sanayi	119.182.858	146.304.337	203.988.892	250.348.403	336.640.642	456.751.189
TR62/TR Mobilya Sanayi (%)	**1,53**	**1,95**	**4,35**	**3,24**	**3,34**	**2,35**
TR62/TR Ağaç İşleri Sanayi (%)	**10,89**	**6,68**	**6,05**	**7,01**	**6,26**	**5,11**

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Tablo 95: Yıllar itibarıyla ithalat değerleri ($)

İTHALAT ($)	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Mersin Mobilya Sanayi	487.188	787.286	886.141	1.798.821	1.991.484	3.374.821
Mersin Ağaç İşleri Sanayi	358.234	1.919.590	5.618.661	7.171.715	11.578.960	17.382.189
Adana Mobilya Sanayi	1.840.700	799.547	1.697.193	1.839.422	4.742.493	4.711.479
Adana Ağaç İşleri Sanayi	3.710.943	4.169.341	3.529.810	11.500.944	18.017.804	15.569.719
TR62 Mobilya Sanayi	2.327.888	1.586.833	2.583.334	3.638.243	6.733.977	8.086.300
TR62 Ağaç İşleri Sanayi	4.069.177	6.088.931	9.148.471	18.672.659	29.596.764	32.951.908
Türkiye Mobilya Sanayi	180.777.802	250.223.770	397.834.709	530.060.603	734.299.589	990.600.241
Türkiye Ağaç İşleri Sanayi	237.649.479	351.781.853	587.643.057	811.468.007	952.559.320	1.175.884.994
TR62/TR Mobilya Sanayi (%)	**1,29**	**0,63**	**0,65**	**0,69**	**0,92**	**0,82**
TR62/TR Ağaç İşleri Sanayi (%)	**1,71**	**1,73**	**1,56**	**2,30**	**3,11**	**2,80**

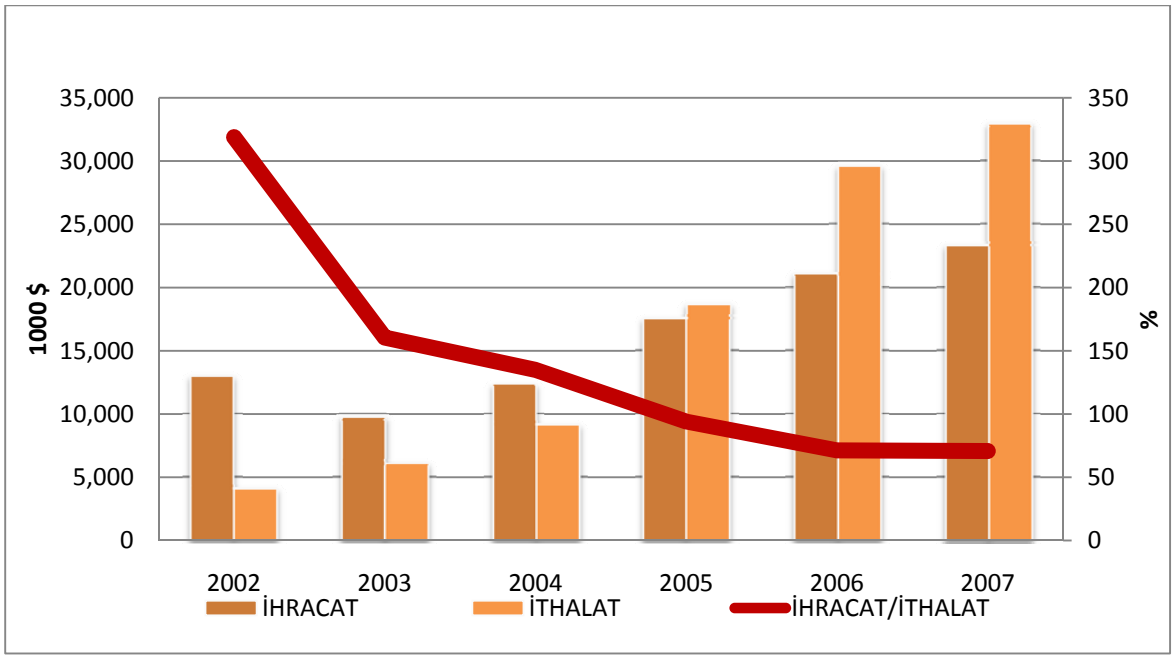
Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı.

Bu veriler ışığında yapılan analiz neticesinde, ihracat rakamlarına göre ağaç işleri alt sektörü bölgede öne çıkmaktadır (Tablo 94). Bölgede ağaç işleri sektöründe yapılan ihracatın Türkiye'deki toplam ağaç işleri ihracatına oranı 2002 ile 2007 yılları arasında azalmakla birlikte %5,11 noktasında olduğu görülmektedir. Aynı dönemde mobilya sektöründeki değişim dalgalı olmuş ve 2007 yılı itibarıyla bölgede mobilya sektöründeki ihracat, Türkiye mobilya sektöründeki ihracatın %2,35'ini oluşturmuş bulunmaktadır. İthalat rakamları da ithalat rakamlarına benzerlik göstermiş ve ağaç işleri sektöründeki bölgesel ithalatın Türkiye toplam ağaç işleri sektörü ithalatına oranı, mobilya sektöründeki orana kıyasla daha yüksek çıkmaktadır (Tablo 95). 2007 yılı itibarıyla oranlar ağaç işleri sektöründe %2,80, mobilya sektöründe ise %0,82 olmaktadır.

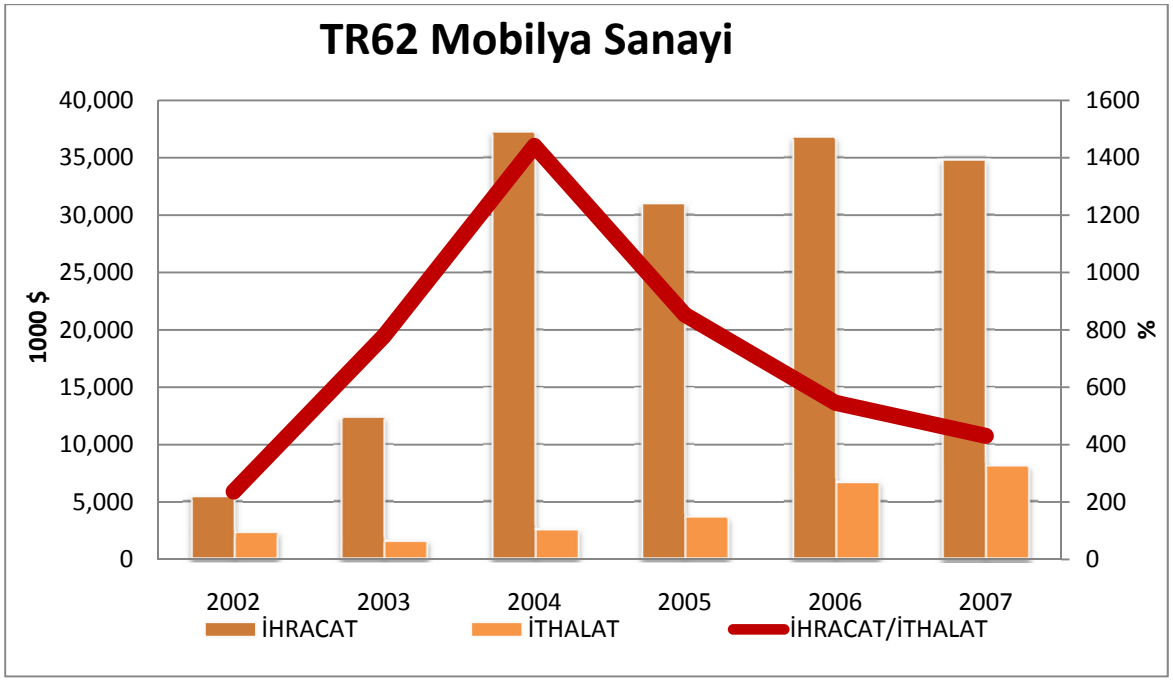
Bölgede ağaç işleri sektöründe 2002-2007 yılları arasında ithalatın ihracata oranla daha hızlı biçimde artması sonucu ihracatın ithalatı karşılama oranı da hızla düşmüştür (Şekil 216). Ağaç işleri sektöründe 2005 yılından beri ithalat değerleri ihracat değerlerinin üzerinde yer almaktadır. Buna karşın bölgede mobilya sektöründe ihracat değerleri ithalat

değerlerinin hayli üzerinde seyretmiş ve ithalattaki artışa paralel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı 2004 yılından bu yana bir miktar azalsa da ihracat oranı önemini korumuştur (Şekil 217).

Şekil 216: TR62 Bölgesi ağaç işleri sanayinin ihracat-ithalat değerleri (2002-2007)

Şekil 217: TR62 Bölgesi mobilya sanayinin ihracat-ithalat değerleri (2002-2007)

o. Değerlendirme

Türkiye'de mobilya sektöründe direkt olarak yaklaşık 100.000'in üzerinde kişi istihdam edilirken bu alanda faaliyet gösteren işletme sayısı yaklaşık olarak 30.000'i bulmaktadır. Sektörün ana hammaddesini temin eden orman endüstrisi ve dolayısı ile orman köylüleri ile birlikte çalışan sayısı 8 milyon kişiyi bulmaktadır. Bu ise nüfusun %12'sinin orman, orman ürünleri ve mobilya sektöründe istihdam edildiği anlamına gelmektedir.

Mobilya sektörü son 15-20 yıl içerisinde orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısındaki artışla önemli bir gelişme sağlamıştır. Bunun sonucu olarak 2001 yılından itibaren dış ticaret dengemiz bakımından sektör artıya geçmiş ve yıllık %154 ithalatı karşılama ve %13'lük büyüme oranı yakalamıştır.

Dünya'nın en büyük mobilya pazarı olan Avrupa Birliği'ne ve modern anlamda mobilya kültürü ile yakın zamanda tanışan Orta Doğuya yakınlık ve son 5 yıldaki ekonomik ve siyasi istikrar dikkate alındığında, Türkiye'de mobilya sektörünün gerekli şartları- ki yazının ilerleyen bölümünde değinilecek- sağladığı zaman ileriki dönemlerde de hızlı gelişimine devam edeceği düşünülmektedir.

2005 yılı itibarıyla, dünya mobilya üretimi 220 milyar doları aşmıştır. Bunun 150 milyar doları iç talep tarafından tüketilirken 70 milyar dolarlık bölümü uluslararası ticarete konu olmuştur.Türkiye mobilya sektörünün üretimi ise 6 milyar doları aşmıştır. Bu rakam kereste, parke, yonga levha, lif levha, kaplama ve kontrplak üretimiyle birlikte yaklaşık 8 milyar dolardır. Mobilya ihracatı 2005'te bir önceki yıla göre %25, 1999 yılına göre ise %500 artış göstererek 760 milyon dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin dünya mobilya ihracatındaki payı da her geçen gün artmakta olup 2001 yılında %0,34 iken 2005 yılında %0,70 seviyesine çıkmıştır. Gelinen nokta itibari ile durum sevindiricidir ancak ülke potansiyeline göre de oldukça düşüktür. Türk mobilya sektörünün dünya mobilya ticaretinden aldığı payın %5'e çıkarılması orta vadede hedef olarak alınmalı ve bunun gerçekleştirilmesi için çaba içine girilmelidir.

Tüm veriler gelişen ve büyüyen bir pazara işaret etmekle birlikte her geçen gün artan küresel rekabet, işletmelerin stratejilerini sürekli canlı tutacak ve hedeflerini

gerçekleştirecek, bilgi, teknoloji ve insan kaynağını en verimli şekilde yönetmesini mecburi kılmaktadır.

9. Kalkınma Planı verilerine göre, 2001 yılından itibaren sürekli gelişen mobilya sektörü, dünyada ilk 25'te, Avrupa'da ise ilk 6 sırada yer almaktadır. Bu da sektörün büyüme potansiyelinin bir göstergesidir. Bu potansiyeli belirlemek adına 2014 yılı itibari ile Türkiye yurtiçi mobilya talep projeksiyonu yaklaşık 14 milyar $ civarında yapılmaktadır. Bu rakam ise bugüne göre %133'lük bir büyümeyi öngörmektedir. Sürekli büyüme kalıcı hale getirildiği sürece sadece iç talebe bağlı olarak mobilya sektörü de genel ekonomik büyümenin üzerinde yıllık %13 büyüme potansiyeline sahip olacaktır. Ancak ülkedeki tüm reel sektörler gibi mobilya sektörü de kredi faizlerinin aşırı yüksekliğinden, Türk lirasının aşırı değerlenmesinden, istihdam üzerindeki vergilerin ağırlığından, kayıt dışılığın kontrol altına alınamamasından dolayı olumsuz etkilenmektedir.

200 metrekare atölyelerden, 100 bin metrekare tesislere kadar üretimi yapılan bir ürün olan mobilya, üretici firma sayısındaki fazlalık ile diğer sektörlerden farklılaşmaktadır. Değişen dünya ve yaşam anlayışı ile birlikte mobilya da bir ihtiyaç olmanın yanında zevk ve yaşam alanlarının vazgeçilmezi olmayı başarmış, mekanların aksesuarı olarak sadece üst gelir gruplarının değil geniş toplum kesimlerine hitap edecek tarzda modern mimarideki yerini almıştır.

5.4.2.6 Yenilenebilir Enerji

a. Yenilenebilir Enerji Kavramına Genel Bakış

Hızla artan dünya nüfusu ve sanayileşmeye paralel olarak artan enerji gereksinimi, gün geçtikçe azalan, kısıtlı geleneksel enerji kaynaklarıyla karşılanamamaktadır. Diğer taraftan, enerji ihtiyacının büyük bölümünü karşılayan fosil yakıtlar bugün çevre kirliliğinin önemli nedenlerinden biridir. Endüstriyel faaliyetler sonucunda her yıl atmosfere yaklaşık 20 milyar ton karbondioksit, 100 milyon ton kükürt bileşikleri, 2 milyon ton kurşun ve diğer zehirli kimyasal bileşikler salınmaktadır.

Fosil yakıtları esas alan enerji kullanımı; yakıt konusunda dışa bağımlılık, yüksek ithalat giderleri ve çevre sorunları gibi önemli olumsuzlukların yanında, dünya fosil yakıt rezervlerinin hızla tükenmesi sebebiyle yenilenebilir enerji kaynaklarının önemini arttırmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları, sürekliliği nedeni ile sürdürülebilir olmasının yanında dünyanın her ülkesinde bulunabilmesi ile de büyük önem taşımaktadır. Ayrıca çevresel etkileri, yenilenemeyen enerji kaynaklarına oranla çok azdır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının mevcut teknik ve ekonomik sorunların çözülmesi halinde 21. yüzyılda en önemli enerji kaynağı olacağı kabul edilmektedir.

Dünya genelinde kişi başına düşen yıllık ortalama elektrik tüketimi 2376 kWh/kişi yıl iken Türkiye ortalaması, kaçak ve kayıplar dışında, net 1281 kWh/kişi yıl düzeyindedir. Türkiye'de elektrik enerjisinin %70'i çevre kirliliği yaratan ve küresel ısınmaya yol açan fosil yakıtlardan (%31 doğal gaz; %29 linyit, %10 petrol türevleri, taş kömürü, vb.) elde edilmektedir. Türkiye güneş, rüzgar, jeotermal, biyokütle, hidro enerji gibi yenilenebilir kaynaklar açısından zengin olmasına karşın, yenilenebilir enerjiler için ancak son zamanlarda resmi girişimler başlatılmıştır. (Türkiye'de Geleneksel ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Potansiyeli ve Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması, Halil KUMBUR, Zafer ÖZER, H. Duygu ÖZSOY, Emel Deniz AVCI).

Enerji politikaları belirlenirken enerji ve çevre faktörünün bir arada düşünülmesi gerekmektedir. Bütün gelişmiş ülkeler çevre dostu, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanmaya olağanüstü bir önem vermektedir. Bu durum, enerji fotoğrafının baş karakterinin yenilenebilir enerji olacağını göstermektedir.

b. Yenilenebilir Enerji Türleri

i. Hidro Enerji

Hidro enerji kısaca, suyun potansiyel enerjisinin kinetik enerjiye dönüştürülmesi ile sağlanan bir enerjidir. Hidro gücün ekonomik olarak işletilebilir potansiyelinin halen 1/3'ü kullanılarak dünya elektrik üretiminin %17'si karşılanmaktadır. Hidroelektrik santraller ile elektrik üretimi, dünyada toplam elektrik üretimine yaklaşık %23 oranında katkıda bulunmaktadır. Hidroelektrik santrallerin çevre ile etkileşimi incelenecek olursa hidro projeler, sera gazları, SO_2 ve partikül emisyonlarının olmaması avantajına sahiptir.

Türkiye'de yıllık yağışlar 200-2500 mm arasında değişmekte olup ortalama yağış (aritmetik) 642,6 mm'dir. Bu yıllık ortalama 501 milyar m^3 yağış miktarına karşılık gelir ve yılda Türkiye'nin yüzeyine düşen bu miktar suyun yaklaşık 186 milyar $m^{3'}$lük kısmı akış haline geçer. Türkiye'de 7.254.454 ha arazinin sulanması, 704.868 ha arazinin taşkından korunması, 130.326 ha arazinin kurutulması, 9856,3 hm^3 suyun içme suyu olarak şehir ve kasabalara iletilmesi, 34.728,7 MW toplam güçte yapılacak 485 adet hidroelektrik santral vasıtasıyla 123.040 GWh enerji üretilmesi, yapılan etütlere göre mümkün görülmektedir.

2004 yılı itibarıyla Türkiye'nin ekonomik hidroelektrik enerji potansiyeli 127,6 milyar kWh/yıl'dır. Bu potansiyelin %35'i işletmede, %8'i inşa halinde ve geri kalan %57'si ise çeşitli proje seviyelerinden oluşmaktadır.

Hidroelektrik santraller; yenilenebilir olmaları, yerli doğal kaynak kullanmaları, işletme ve bakım giderlerinin düşük olması, fiziki ömürlerinin uzun oluşu, en az düzeyde olumsuz çevresel etki yaratmaları, kırsal kesimlerde ekonomik ve sosyal yapıyı canlandırması gibi artılarıyla diğer enerji üretim tesislerine göre üstünlük arz etmektedir.

Tablo 96: Türkiye ve Çukurova Bölgesi'nde hidrolik enerji kapasitesinin toplam kapasite içindeki yeri

	Türkiye*	Çukurova Bölgesi**
Termik santral kapasitesinin toplam kapasiteye oranı	%70	%48
Hidrolik santral kapasitesinin toplam kapasiteye oranı	%30	%52
Hidrolik kaynaklı enerji üretiminin toplam üretime oranı	%19	%28

Kaynak: *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. **Enerji Komisyonu Raporu, TMMOB Adana Şubesi Başkanlığı, 2006.

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere Çukurova Bölgesi, Türkiye geneline göre hidrolik enerjiden daha fazla faydalanmakta olan bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Adana ve Mersin illerinde barındırdıkları akarsular ve barajlar nedeniyle hidroelektrik enerji üretim kapasitesi yüksektir. Bölgedeki hidroelektrik santrallerinin ülke elektrik üretimine katkıları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Bu verilere göre Türkiye'deki toplam hidro elektrik santrallerinin yaklaşık %8'i, toplam kurulu gücün yaklaşık %7'si ve üretilen toplam enerjinin ise yaklaşık %7'si Çukurova Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Tablo 97: Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından mühendislik hizmetleri yürütülen hidroelektrik santral projeleri

Türkiye	TR-62	Mersin	Adana
Toplam Proje Sayısı: 352 Adet	Toplam Proje Sayısı: 29 Adet	Toplam Proje Sayısı: 15 Adet	Toplam Proje Sayısı: 14 Adet
Toplam Kurulu Güç: 22.066 MW	Toplam Kurulu Güç: 1.582 MW	Toplam Kurulu Güç: 727 MW	Toplam Kurulu Güç: 855 MW
Toplam Enerji: 77.955 GWh	Toplam Enerji: 5.420 GWh	Toplam Enerji: 2.153 GWh	Toplam Enerji: 3.267 GWh

Kaynak: Elektrik İşleri Etüd İdaresi.

ii. Rüzgar Enerjisi

Rüzgar enerjisi hızlı büyüyen, dünya çapında bir endüstridir. Rüzgar enerjisi, herhangi bir emisyonu olmayan, doğal kaynakları tüketmeyen, yerel çevreye duyarlı bir enerji kaynağıdır. Geleneksel yakıtların aksine, enerji güvenliği açısından yakıt maliyetlerini ve uzun dönemli yakıt fiyatı risklerini eleyen ve ekonomik, politik ve tedarik riskleri açısından diğer ülkelere bağımlılığı ortadan kaldıran yerli ve her zaman kullanılabilir bir kaynaktır.

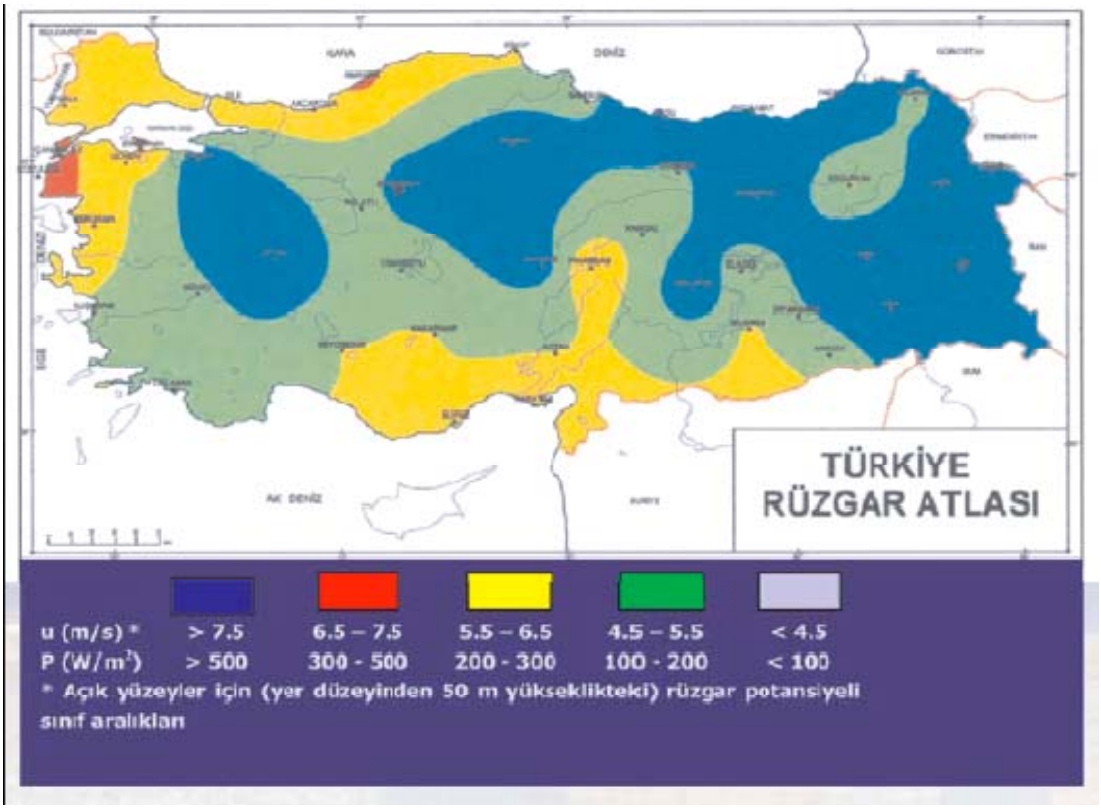
Dünya genelinde rüzgar gücünde lider olabilecek piyasalar Avustralya, Kanada, Çin, Fransa, Hindistan, İtalya, Filipinler, Polonya, Türkiye, İngiltere ve ABD'dir. Rüzgar enerjisindeki kayda değer büyümelerin bu piyasalarda olması beklenmektedir. Teknik olarak kullanılabilir toplam hazır küresel rüzgar kaynağı, tahmin edilen toplam dünya elektrik talebinin iki mislinden daha büyüktür**.** Dünya rüzgar kaynağı 53 TWh/yıl olarak

hesaplanmakta, 2020 yılında dünya elektrik talebi artışının 25,579 TWh/yıl olacağı öngörülmektedir. (Kaynak: EİE)

Ocak 2009 itibarıyla rüzgar enerji santrallerinin kurulu gücünde, dünyada 25.408 MW kapasiteyle ABD, Avrupa'da ise 23.600 MW kapasiteyle Almanya liderdir. 16.000 MW ve 3171 MW kapasiteyle İspanya ve Danimarka ikinci ve üçüncü sırada yer almaktadır. Türkiye ise 483 MW kapasite ile 16. sırada yer almaktadır. (Kaynak: Wind Power Monthly –January 2009).

Türkiye rüzgar enerji potansiyelinin değerlendirilmesi amacıyla EİE ve DMİ işbirliği ile hazırlanan Türkiye rüzgar atlası bölgelerin rüzgar enerjisi potansiyelini göstermektedir. Atlas ve veriler incelendiğinde Çukurova Bölgesi'nin rüzgar enerjisi yönünden oldukça zengin bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir.

Şekil 218:Türkiye rüzgar enerjisi potansiyeli

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Tablo 98:Bölgelerdeki Rüzgar gücü yoğunluğu

Bölge Adı	Ort. rüzgar gücü yoğunluğu (W/m^2)
Akdeniz Bölgesi	21,36

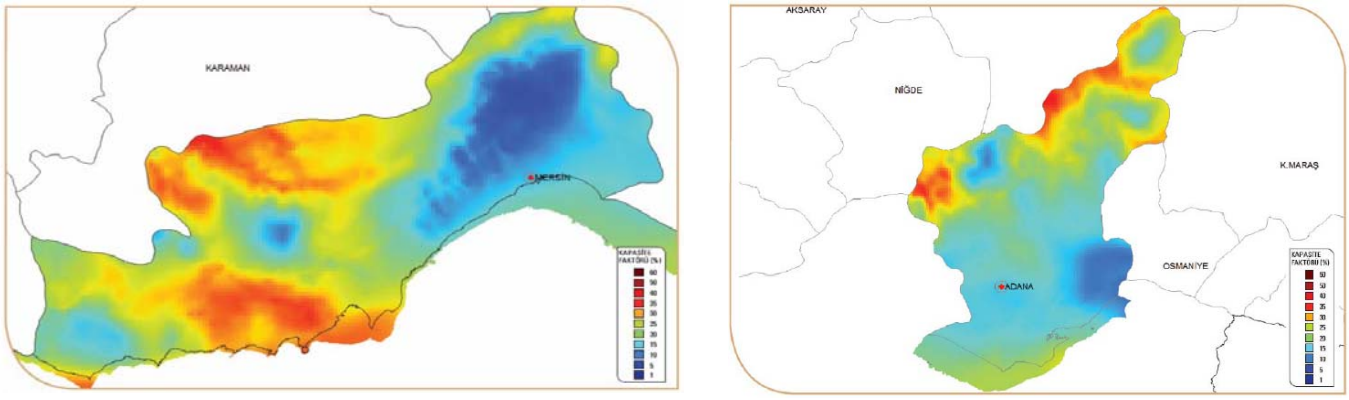
İç Anadolu Bölgesi	20,14
Ege Bölgesi	23,47
Karadeniz Bölgesi	21,31
Doğu Anadolu Bölgesi	13,19
GüneyDoğu Anadolu Bölgesi	29,33
Marmara Bölgesi	51,91

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.

Türkiye'de 10 m yükseklikteki yıllık ortalama rüzgar hızı ve güç yoğunluğu açısından en yüksek değer 3,29 m/sn ve 51,91 W/m² ile Marmara Bölgesi'nde saptanmıştır (Tablo 98). En düşük değer ise, 2,12 m/sn hız ve 13,19 W/m² güç yoğunluğu ile Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir. Türkiye'nin %64,5'inde rüzgar enerjisi güç yoğunluğu 20 W/m²yi aşmazken, %16,11'inde 30-40 W/m² arasında, %5,9'unda 50 W/m²'nin ve %0,08'inde de 100 W/m²'nin üzerindedir. (Türkiye'de Geleneksel ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Potansiyeli ve Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması, Halil KUMBUR, Zafer ÖZER, H. Duygu ÖZSOY, Emel Deniz AVCI).

Türkiye'de Balıkesir, Çanakkale, İzmir, Samsun ve Mersin illerinin rüzgar enerjisi potansiyeli bakımından oldukça zengin oldukları söylenebilir. Daha detaylı bir biçimde incelendiğinde aşağıdaki haritalar bir fikir vermektedir (Şekil 219). Kırmızı alanlar kapasitenin daha yüksek mavi alanlar ise düşük olduğunu göstermektedir. Mersin ili rüzgar enerjisi santrali (RES) kurulması için daha fazla elverişli alana sahip bulunmaktadır. Ekonomik bir RES yatırımı için %35 veya daha yukarıda kapasite faktörü gerekmektedir.

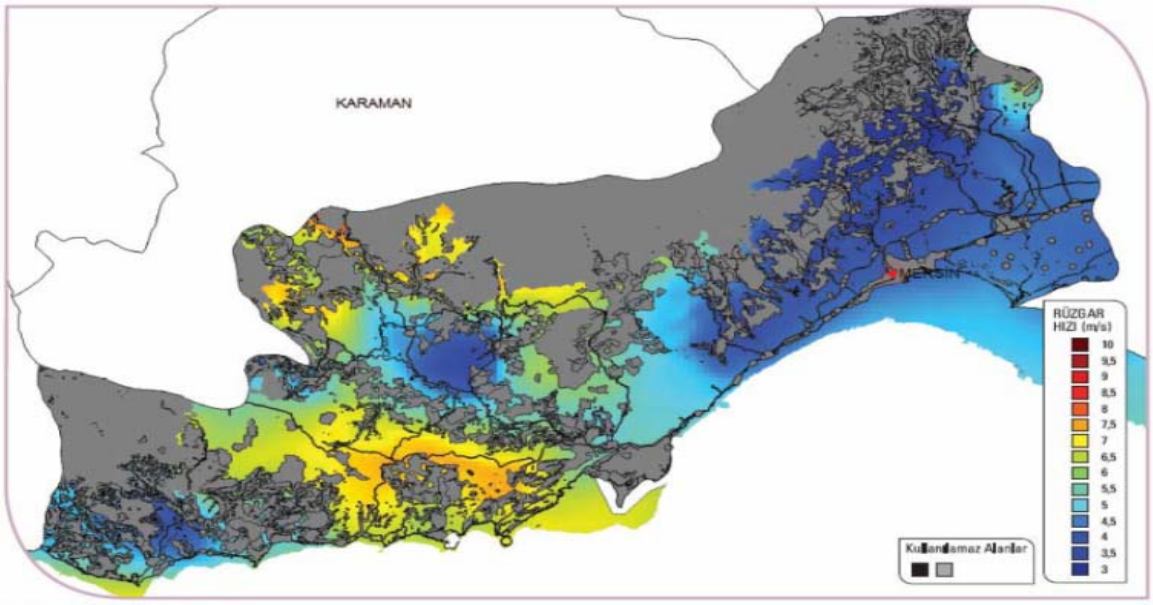
Şekil 219: Mersin ve Adana illeri kapasite faktörü dağılımı (50m)

Kaynak: EİE.

Elektrik İşleri Etüd İdaresi tarafından yapılan çalışmalar neticesinde Mersin ve Adana illerinde rüzgar enerjisi santrali kurulabilir alanlar aşağıdaki iki haritada gösterilmiştir.

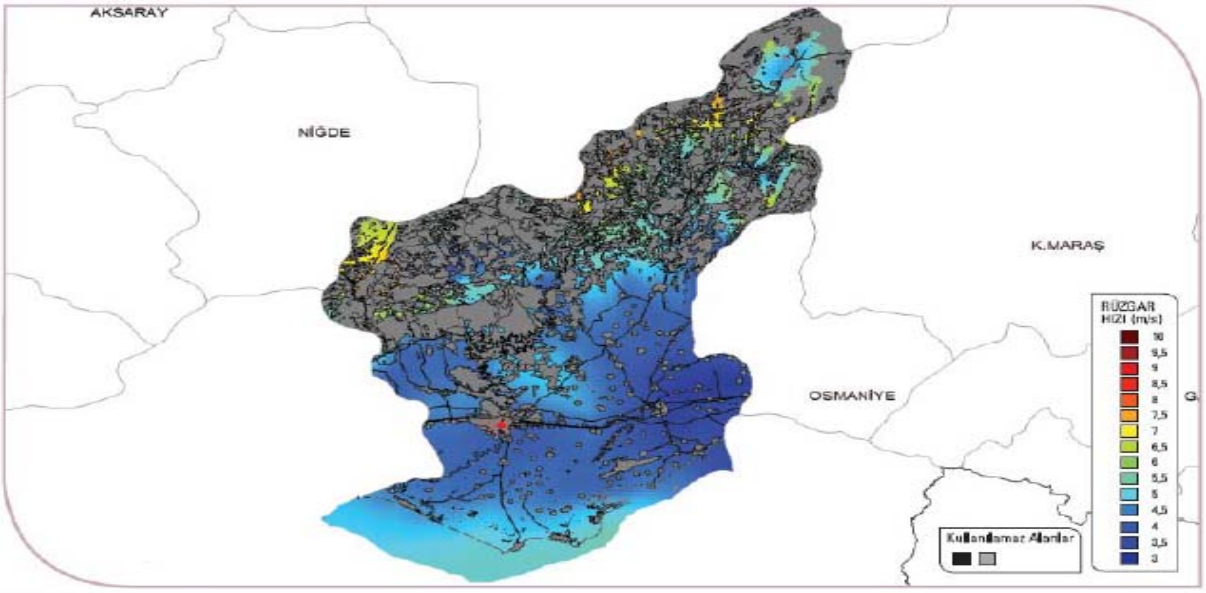
Şekil 220: Mersin ili rüzgar enerjisi santrali kurulabilir alanlar

Kaynak: EİE.

Buna göre Mersin ilinde RES kurulabilir alanların daha fazla olduğu karşımıza çıkmaktadır, özellikle Silifke, Mut ve Gülnar ilçeleri yılın büyük bir bölümünde rüzgar enerjisi üretilmesine elverişlidir.

Şekil 221: Adana ili rüzgar enerjisi santrali kurulabilir alanlar

Kaynak: EİE.

Adana ili açısından değerlendirildiğinde rüzgar hızının görece yüksek olduğu dağlık bölgelerin dahi RES kurulması için elverişli olmadığı sadece Pozantı ilçesinin bir kısmının uygun olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki tablolarda Mersin ve Adana illerinin rüzgar enerjisi santrali güç kapasiteleri aşağıdaki şekildedir.

Tablo 99: Mersin ve Adana illeri RES güç kapasiteleri

Mersin iline kurulabilir RES güç kapasitesi

50 m'de Rüzgar Gücü (W/m²)	50 m'de Rüzgar Hızı (m/s)	Toplam Alan (km²)	Toplam Kurulu Güç (MW)
300 – 400	6.8 – 7.5	340,56	1.702,80
400 – 500	7.5 – 8.1	191,94	959,68
500 – 600	8.1 – 8.6	138,61	693,04
600 – 800	8.6 - 9.5	35,14	175,68
> 800	> 9.5	0,00	0,00
		706,24	**3.531,20**

Adana iline kurulabilir RES güç kapasitesi

50 m'de Rüzgar Gücü (W/m²)	50 m'de Rüzgar Hızı (m/s)	Toplam Alan (km²)	Toplam Kurulu Güç (MW)
300 – 400	6.8 – 7.5	100,46	502,32
400 – 500	7.5 – 8.1	48,99	244,96
500 – 600	8.1 – 8.6	18,19	90,96
600 – 800	8.6 - 9.5	12,10	60,48
> 800	> 9.5	0,00	0,00
		179,74	**898,72**

Kaynak: EİE.

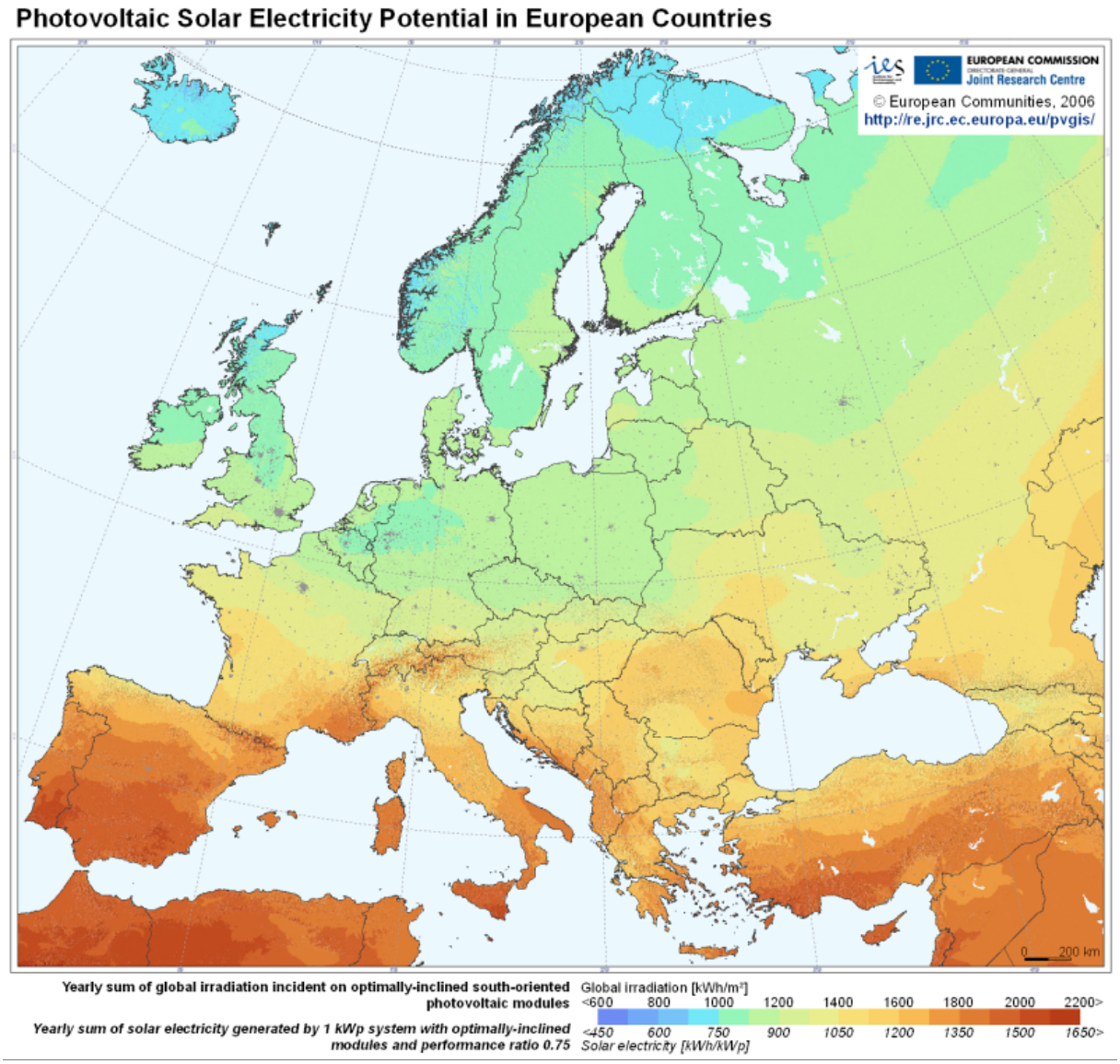
Yine bu tabloda da Mersin İlinin RES kurulması için daha elverişli olduğu ortaya çıkmaktadır.

iii.Güneş Enerjisi

Güneş enerjisi, güneşten gelen ve dünya atmosferi dışında şiddeti sabit ve 1370 W/m² olan ve yer yüzeyinde 0-1100 W/m² değerleri arasında değişen yenilenebilir bir enerji kaynağıdır. Isıtmadan soğutmaya ve elektrik üretiminde kontrollü olarak kullanılabilmektedir. Türkiye'nin yıllık güneşlenme süresi ortalama olarak 2640 saattir. Maksimum güneşlenme 362 saat ile Temmuz ayında, minimum güneşlenme süresi ise 98 saat ile Aralık ayında görülmektedir.

Çukurova bölgesi Avrupa genelinde de bakıldığında, güneş enerjisi potansiyeli bakımından önde gelen bölgeler arasında yer almaktadır (Şekil 222).

Şekil 222: Avrupa ülkelerinde güneş enerjisi potansiyeli

*Kaynak: Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi (*http://re.jrc.ec.europa.eu/pvgis/

Güneş enerjisi günümüzde konutlarda ve iş yerlerinde, tarımsal teknolojide, sanayide, ulaşım araçlarında, iletişim araçlarında, sinyalizasyon ve otomasyonda, elektrik enerjisi üretiminde kullanılmaktadır**.** Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle sahip olduğu güneş enerjisi potansiyeli açısından oldukça zengin bir ülkedir. Yıllık ortalama güneş enerjisi 1315 kWh/m²'dir. Türkiye'nin tüm yüzeyine gelen enerji miktarı 1025·1012 kWh olmaktadır. Bu miktar Türkiye'nin 1996 yılında ürettiği toplam elektrik enerjisinin yaklaşık 11.000 katına denk gelmektedir. Türkiye'deki toplam kurulu güneş pili gücü 2000 yılı içinde 250 kWp kadardır.

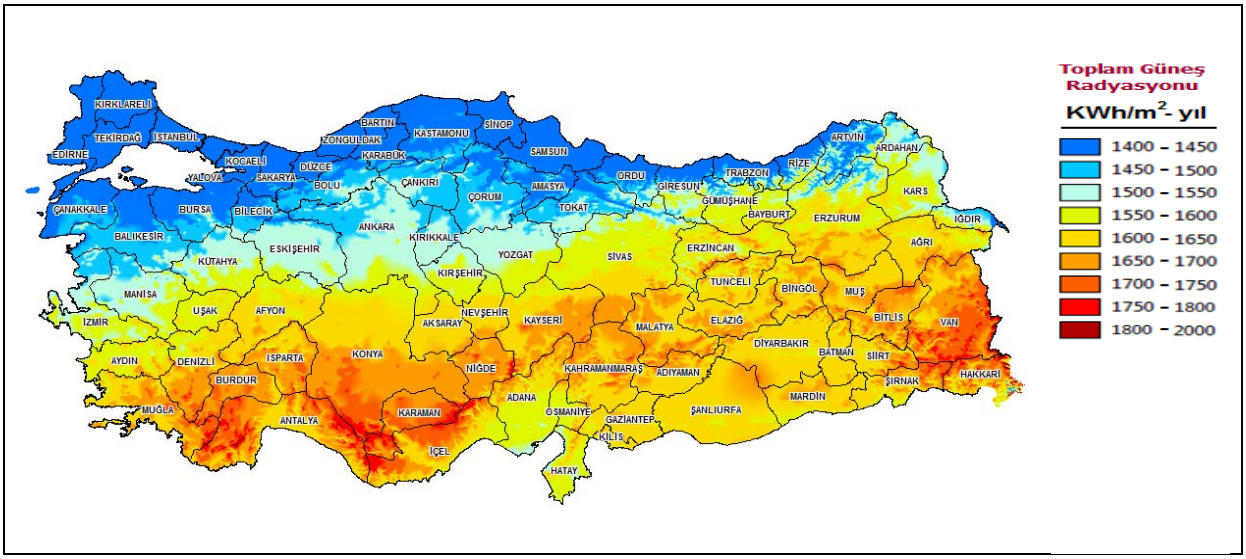
Tablo 100: Coğrafi bölgelere göre yılık güneşlenme süreleri (saat)

Bölgeler	Güneşlenme süresi
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	3016 saat
Akdeniz Bölgesi	2923 saat
Ege Bölgesi	2726 saat
İç Anadolu Bölgesi	2712 saat
Doğu Anadolu Bölgesi	2693 saat
Marmara Bölgesi	2528 saat
Karadeniz Bölgesi	1966 saat

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Gn. Md.

Türkiye'nin en fazla güneş enerjisi alan bölgesi, Güney Doğu Anadolu Bölgesi'dir ve bunu Akdeniz Bölgesi izlemektedir. EİE tarafından ölçüm yapılan illerde birim yüzeye gelen güneş enerjisi miktarı olarak Mersin ve Şanlıurfa 5470 kWh/m²-gün değerleri ile ilk sırada yer almaktadır. Bu illeri, 5440, 5410 ve 5360 kWh/m²-gün değerleriyle Mardin, G.Antep ve Adana takip etmektedir. Bölgesel sıcaklık ve ısınım değerlerine göre panel verimliliğinde, G.Doğu Anadolu Bölgesi %3,8 ile ilk sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi %3,6 ile ikinci sıradadır. Bu haliyle Adana ve Mersin güneş enerjisi yatırımları için oldukça cazip bir bölge durumundadır. Türkiye genelinin güneş enerjisi potansiyeli aşağıdaki haritada gösterilmektedir.

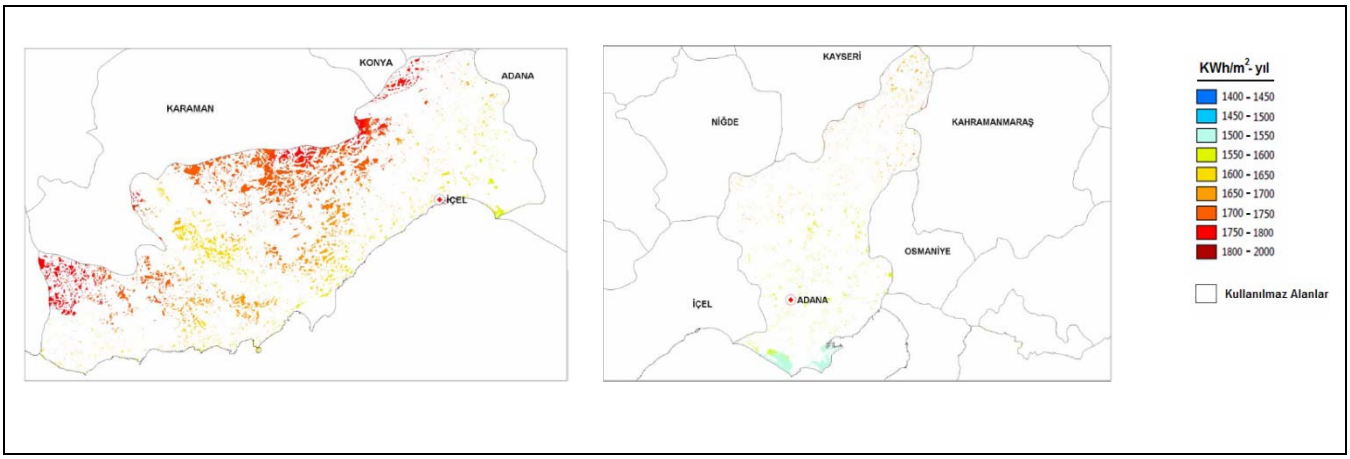
Şekil 223: Türkiye güneş enerjisi potansiyeli

Kaynak: EİE.

EİE tarafından yapılan bir çalışma neticesinde Mersin ve Adana illerinde güneş termik santrali kurulabilir alanlar aşağıdaki haritada gösterilmektedir (Şekil 224). Mersin ilinde bu alanların daha yoğun olduğu görülmektedir.

Şekil 224: Güneş termik santrali kurulabilir alanlar

Kaynak: EİE.

iv. Biyogaz

Biyogaz hayvansal atıklar, bitkisel artıklar, endüstriyel içerikli şehir ve endüstriyel atıklardan elde edilmektedir. Biyogaz teknolojisi organik kökenli atık/artık maddelerden hem enerji elde edilmesine hem de atıkların toprağa kazandırılmasına imkan vermektedir. Ucuz, çevre dostu bir enerji ve gübre kaynağıdır. Atık geri kazanımı sağlar. Biyogaz üretiminden sonra atıklar yok olmamakta üstelik çok daha değerli bir organik gübre haline dönüşmektedir. Biyogaz ısıtmada kullanıldığı gibi, elektrik enerjisine çevrilerek aydınlatmada da kullanılmaktadır. Benzinle çalışan motorlarda hiçbir katkı maddesine gerek kalmadan araç yakıtı alternatifi olarak da kullanılmaktadır.

Biyogaz üretiminde 2005 yılına ait bilgilere göre Almanya lider durumdadır. Almanya'yı sırasıyla İngiltere ve İtalya izlemektedir.

Türkiye'de biyogaz potansiyeli oldukça yüksek olmasına rağmen üretimi oldukça düşüktür. Adana ve Mersin illeri biyogaz üretiminin sağlanacağı hayvansal atıklar ve bitkisel artıklar bakımından oldukça zengin bir coğrafya olup, biyogaz üretiminde lider olmaya aday bölgelerden biri durumundadır.

v. Biyodizel

Biyodizel; kanola, ayçiçeği, yer fıstığı, pamuk, susam ve aspir bitkisinden elde edilebilen bir yakıt alternatifidir. 2005 yılı verilerine göre biyodizel üretiminde birinci Almanya, ikinci Fransa üçüncü ise ABD'dir.

Adana ve Mersin, pamuk, kanola, susam ve yerfıstığı yetiştiriciliği açısından önde gelen illerdendir. Bu bağlamda bölge biyodizel üretimi için kaynak oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir.

vi. Biyoetanol

Biyoetanol, hammaddesi şeker pancarı, şeker kamışı, mısır, tatlı sorgum, patates, buğday, odunsular ve tarımsal atıkların fermantasyonu ile elde edilen ve benzinle belirli oranlarda harmanlanarak kullanılan alternatif bir yakıttır.

2005 yılı verilerine göre dünyada biyoetanol üretiminde birinci sırayı ABD almış durumdadır, daha sonra Brezilya, Çin ve Hindistan gelmektedir. AB ülkelerinde biyoetanol üretiminde lider İspanya'dır. Onu sırasıyla İsveç, Almanya ve Fransa izlemektedir.

Türkiye, biyoetanol hammaddesi açısından zengin tarım alanlarına sahiptir. Adana ve Mersin biyoetanol potansiyeli yüksek olan bölgelerden biridir.

vii. Deniz Kaynaklı Enerjiler

Deniz dalga enerjisi, deniz sıcaklık gradyent enerjisi, deniz akıntıları enerjisi (boğazlarda) ve medcezir (gel-git) enerjisi olarak tanımlanabilmektedir. Türkiye için üzerinde durulabilecek enerji grubu ise özellikle deniz dalga enerjisidir. Deniz dalga enerjisinin temelinde yine rüzgar enerjisi yatmaktadır. Türkiye'nin Marmara hariç olmak üzere açık deniz kıyı uzunluğu 8210 km civarındadır. Bunun turizm, balıkçılık kıyı tesisleri gibi nedenle en fazla beşte birlik kısmı kullanılabilir ve bu şekilde yıllık olarak 18,5 TWh/yıl düzeyinde bir enerji elde edilebilir (Türkiye'de Geleneksel ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Potansiyeli ve Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması, Halil KUMBUR, Zafer ÖZER, H. Duygu ÖZSOY, Emel Deniz AVCI).

Gelgit enerji kaynaklarının ve zamanlamasının yüksek tahmin edilebilirliğine rağmen, yapım aşamasının uzunluğu, maliyetinin yüksek oluşu sebebiyle diğer yenilenebilir enerji kaynaklarına göre daha dezavantajlı durumdadır. Mersin ili Silifke ilçesinde gel-git enerji potansiyelinin olduğu ancak konuya ilişkin kapsamlı bir çalışmaya gereksinim olduğu bilinmektedir.

TR62 Çukurova Bölgesi, yenilenebilir enerji kaynakları yönünde oldukça zengin durumdadır. Özellikle güneş enerjisi, hidroelektrik enerjisi, biyokütle ve rüzgar enerjisi bakımından yüksek potansiyele sahiptir. Gel-git enerjisi ve jeotermal enerjiye ilişkin henüz bir çalışma mevcut değildir.

Türkiye'nin enerji politikalarına göre, 2023 yılına kadar yenilenebilir enerji kaynaklarının elektrik üretimindeki payının %30'a çıkarılması planlanmaktadır. Ayrıca, 5346 sayılı "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun" ve ilgili teşvikler, yenilenebilir enerji konusunda yatırımları artırmayı ve hızlandırmayı amaçlamaktadır.

5.4.2.7 Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sanayi

a. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörüne Genel Bakış

Kağıt sektörü; odun, yıllık bitkiler ve atık kağıt hammaddelerinden selüloz, odun hamuru, eski kağıt hamuru üretilmesiyle bu ara ürünlerin değişik mekanik ve kimyasal işlemlerle kağıda dönüştürülmesine kadar geçen aşamaları içeren sanayi koludur. Selülozlar ara ürünleri, kağıt-kartonlar ve konfeksiyon ürünleri (defter, dosya, kutu, torba, havlu, peçete mendil v.s) ise son ürünleri oluştururlar (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kağıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu).

Sektörün sınıflandırılması aşağıdaki gibidir:

I. Kağıt -Karton Hamuru

- *a. Kimyasal Odun Selülozları*
- *b. Odun Hamuru*
- *c. Yıllık Bitkilerden Üretilen Hamur Selülozlar*
- *d. Atık Kağıt Hamuru*

II. Kağıt-Kartonlar

- *a. Yazı tabı kağıtları*
- *b. Gazete kağıdı*
- *c. Sargılık kağıtlar*
- *d. Temizlik kağıtları*
- *e. Kraft torba kağıdı*
- *f. Oluklu mukavva kağıtları*
- *g. Kartonlar*
- *h. Sigara ve ince özel kağıtlar*

Türkiye'de sektörün ürün kalitesi dünya standartlarından düşük olmamakla beraber, maliyetler daha yüksektir ve bu durum dış piyasalar ile rekabet gücünü zorlaştırmaktadır. En büyük 100 firma içerisinde Türk firması yer almazken, 150 firma arasında ülkemizden sadece SEKA yer almaktadır. En büyük 150 firma içerisinde İsveç 8, Finlandiya 5, İngiltere 4, Fransa 7, Almanya 7 firmaya sahiptir. Dünya kağıt ve kağıt ürünleri sanayinin son dönemdeki gelişimi, fabrika sayısında azalış, üretim kapasitesinde artış şeklinde bir yol izlemektedir. Türkiye'de ise, 1995-2000 döneminde fabrika sayısında değişiklik olmamakla beraber, toplam üretim kapasitesi artmıştır.

Türkiye'de kişi başına kağıt ve kağıt ürünleri tüketim miktarı 1998 yılında 31,9 kg olup, AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır. Aynı değer, en düşük tüketime sahip Yunanistan'da 83,9 kg iken, diğer ülkelerin tüketimleri 320 kg'ye kadar çıkabilmektedir.

2006 yılı itibarıyla başlıca kağıt-karton mamulleri ithalatçısı ve ihracatçısı ülkelere bakıldığında, Türkiye ithalatçı ülkeler arasında %0,9'luk pay ile 24. sıraya; ihracatçı ülkeler arasında ise %0,1'lik pay ile 45. sıraya yerleşmektedir (Tablo 101, Tablo 102).

Tablo 101: Başlıca kağıt ve kağıt ürünleri ithalatçısı ülkeler (2006)[43]

Sıra	Ülke	Ton	1000$	Dünya toplam ithalatı içindeki pay (%)
1	A.B.D.	26.285.241	28.407.900	13,6
2	Almanya	20.776.529	18.323.701	8,8
3	İngiltere	11.490.937	13.550.895	6,5
4	Fransa	11.557.262	13.035.466	6,2
5	Çin	32.274.870	11.892.956	5,7
…	…	…	…	…..
23	Malezya	3.278.787	1.869.586	0,9
24	**Türkiye**	**2.241.589**	**1.850.239**	**0,9**
25	Norveç	949.781	1.623.093	0,8
	AB25	98.542.962	98.900.429	47,2
	DİĞERLERİ	128.153.820	110.453.290	52,8
	TOPLAM	226.696.783	209.353.719	100,0

Kaynak:http://comtrade.un.org/db

[43] 2006 yılı değerlerinin tamamını içermemektedir.

Tablo 102: Başlıca kağıt ve kağıt ürünleri ihracatçısı ülkeler (2006)[44]

Sıra	Ülke	Ton	1000$	Dünya toplam ihracatı içindeki pay (%)
1	Almanya	22.033.849	27.087.375	12,9
2	A.B.D	35.452.538	24.571.198	11,7
3	Kanada	27.354.663	20.064.584	9,6
4	Finlandiya	16.468.915	12.465.967	6,0
5	İsveç	15.009.229	12.248.563	5,9
	……	…….	…….	…..
44	Yunanistan	245.335	271.674	0,1
45	**Türkiye**	**239.213**	**127.083**	**0,1**
46	Hırvatistan	221.236	329.286	0,2
	AB25	114.309.682	116.631.541	55,7
	DİĞERLERİ	126.337.996	93.660.187	44,7
	TOPLAM	240.647.678	210.291.728	100,4

Kaynak:http://comtrade.un.org/db

Tablo 103, sektörün 1997-2000 dönemindeki rekabet gücü göstergelerini göstermektedir. Buna göre;

- ithalat sızma oranı (a) yaklaşık %40 olan sektörün ithalat yoğun eğilim gösterdiği,
- uzmanlaşma katsayısı (b) %60-%67 olan sektörde uzmanlaşmanın olduğu,
- dış rekabete açıklık göstergesine (c) göre sektörün ihracatının yok denecek kadar düşük seviyede olduğu,
- ihracatın ithalatı karşılama oranı (d) göstergesine göre sektörün ihracatının ithalatı karşılama oranının %5-10 seviyesinde olduğu, ithalat sızma oranında da görüldüğü gibi ithalat yoğun bir eğilim gösterdiği ifade edilebilir.

Tablo 103: Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe rekabet gücü göstergeleri (1997-2000)

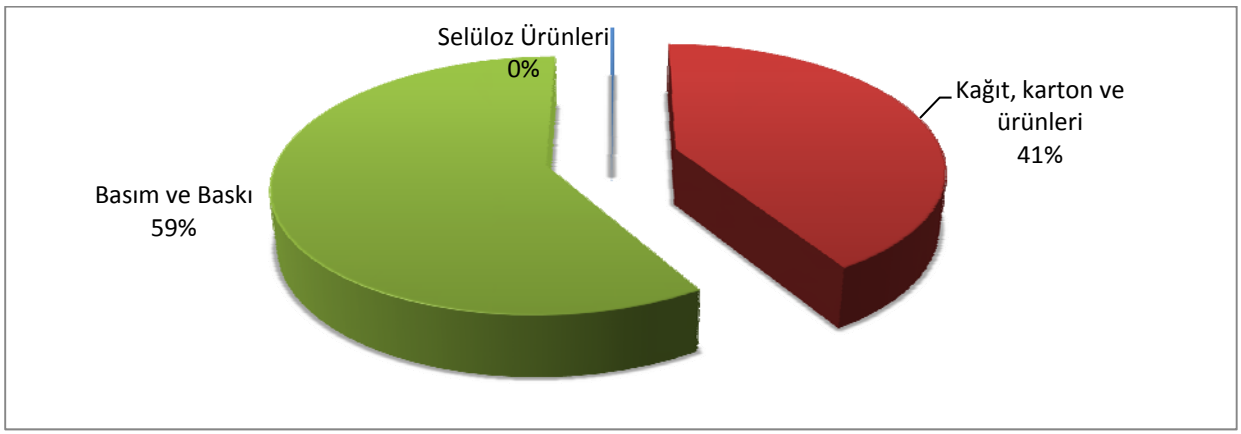
Yıl	İthalat sızma oranı (%) $\left(\frac{İthalat}{Üretim + İthalat - İhracat}\right)$	Uzmanlaşma katsayısı (%) $\frac{Üretim}{Tüketim}$	Dış rekabete açıklık göstergesi $\left(\frac{İhracat}{Üretim}\right) + \left(1 - \left(\frac{İhracat}{Üretim}\right) * \left(\frac{İthalat}{Tüketim}\right)\right)$	İhracatın ithalatı karşılama oranı (%) $\frac{İhracat}{İthalat}$
	a	b	c	d
1997	41.0	60.7	-0.5	5.8
1998	37.7	67.0	-0.6	7.4
1999	39.1	65.4	-1.4	10.2
2000	39.6	65.7	-1.4	10.1

[44] 2006 yılı değerlerinin tamamını içermemektedir.

Kaynak: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kağıt Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Türkiye'de TOBB sanayi veritabanına kayıtlı toplam 2723 firma bulunmaktadır. Bu firmaların %59'u basım ve baskı sektöründe ve %41'i kağıt, karton ve ürünleri sektöründe faaliyet gösterirken, selüloz ürünleri sektöründe faaliyet gösteren firmaların sayısı yalnızca 3'tür.

Şekil 225: Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörleri (2009)

Kaynak: TOBB, (2009).

2004 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe faaliyet gösteren 200 firma bulunmaktadır ve bu firmaların toplam cirosu yaklaşık 4,9 milyar TL'dir. Bu firmaların yarısından fazlası İstanbul'da faaliyet göstermekte ve İstanbul sektörün Türkiye'deki toplam cirosunun yaklaşık %48'ini oluşturmaktadır. Çukurova Bölgesi sektörün Türkiye'deki toplam cirosunun yaklaşık %2'sine sahip olup, Düzey 2 bölgelerinin içinde 6. sırada yer almaktadır (Tablo 104).

Tablo 104: Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe cirosu yüksek ilk 10 Düzey 2 bölgesi (2004) [45][46]

Sıra	Bölge kodu	Ciro (TL)	Birim sayısı	Çalışan sayısı
	TR-Türkiye	4.895.529.342	2.000	33.888
1	TR10-İstanbul	2.367.498.969	1.138	15.365
2	TR31-İzmir	896.380.354	181	4.829
3	TR41-(Bursa, Eskişehir, Bilecik)	473.717.726	136	2.772
4	TR42-(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	317.104.639	51	3.241

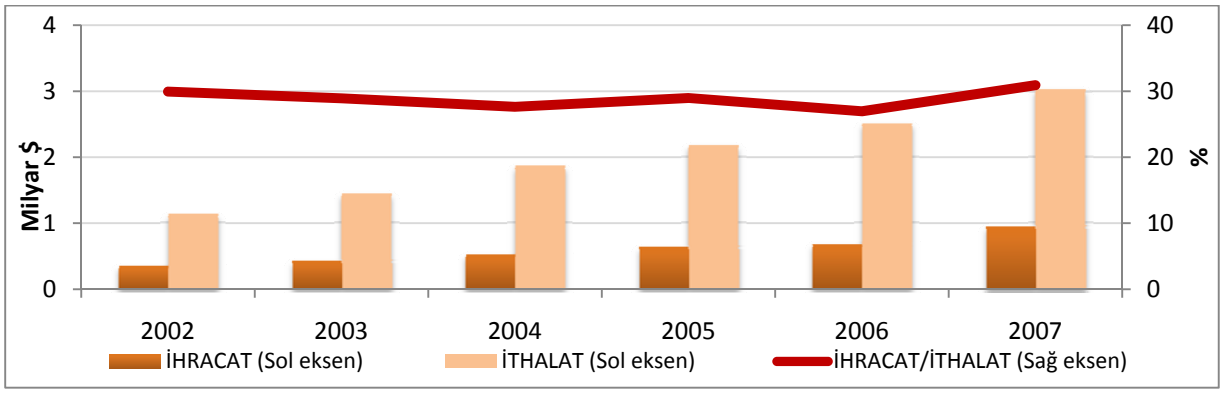
[45] Ciroya göre sıralanmıştır.
[46] Ciroları ve çalışan sayıları açıklanmayan TR61, TR71, TR90, TR82, TRA1, TRC2 ve TRC3 Düzey 2 bölgeleri sıralamaya dahil edilmemiştir.

5	TR21-(Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	162.116.472	25	1.293
6	**TR62-(Adana, Mersin)**	**139.179.185**	**45**	**679**
7	TR32-(Aydın, Denizli, Muğla)	100.177.807	21	698
8	TR52-(Konya, Karaman)	92.594.669	40	928
9	TR51-Ankara	76.227.859	142	1.210
10	TRC1-(Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	63.217.798	28	643

Kaynak: TÜİK, (2004).

Türkiye'nin toplam ihracatının %8,87'sini ve ithalatının %1,78'ini oluşturan kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün dış ticaret hacmi 2002-2007 döneminde büyük ölçüde ithalattaki artışa, ithalattaki kadar dikkat çekici olmamakla beraber ihracattaki artışa da bağlı olarak sürekli olarak artış göstermiştir. Aynı dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı ise sürekli olarak %30 civarında değerler almıştır. Sektörün 2007 yılı ihracatı 937.685.901 $, ithalatı ise 3.034.294.924 $ olarak gerçekleşmiştir (Şekil 226).

Şekil 226: Türkiye'de kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün ihracatı, ithalatı ve ihracatın ithalatı karşılama oranı (2002-2007)

Kaynak: DTM, (2002-2007).

Tablo 105, Düzey 2 bölgelerinin 2009 yılı Mayıs ayı itibarıyla TOBB sanayi veritabanına kayıtlı olan kağıt ve kağıt ürünleri sektörü firma sayılarına göre sıralamalarını göstermektedir. Tablo 104 ile büyük ölçüde benzerlik gösteren bu tabloya göre, İstanbul, Ankara ve İzmir bölgeleri ilk üç sırada yer alırken, Çukurova Bölgesi 95 firma ile 6. sırada yer almaktadır.

Tablo 105: TR62 Çukurova Bölgesi kağıt ve kağıt ürünleri sektörünün Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Birim sayısı
	TR	Türkiye	1981
1	TR10	İstanbul	1124
2	TR51	Ankara	271
3	TR31	İzmir	180
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	122
5	TR52	Konya, Karaman	103
6	**TR62**	**Adana, Mersin**	**95**
7	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	76
…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	4
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	4
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	2

Kaynak: TOBB (2009).

b. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü

i. Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü Alt Sektörleri

Adana'da Öne Çıkan Alt Sektörler

TOBB sanayi veritabanında kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörlerine kayıtlı firma sayıları ve bu alt sektörlerin Adana ili için hesaplanmış yoğunlaşma endeksi değerleri incelendiğinde Adana'daki 67 firmanın %55'inin selüloz, kağıt ve karton sektöründe, %45'inin ise basım sanayinde faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ancak yoğunlaşma endeksi değerleri de göz önüne alındığında Adana'da öne çıktığı söylenebilecek tek sektör selüloz, kağıt ve karton alt sektörüdür (Tablo 106).

Tablo 106: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü 4 haneli alt sektörleri (Adana) (2009)

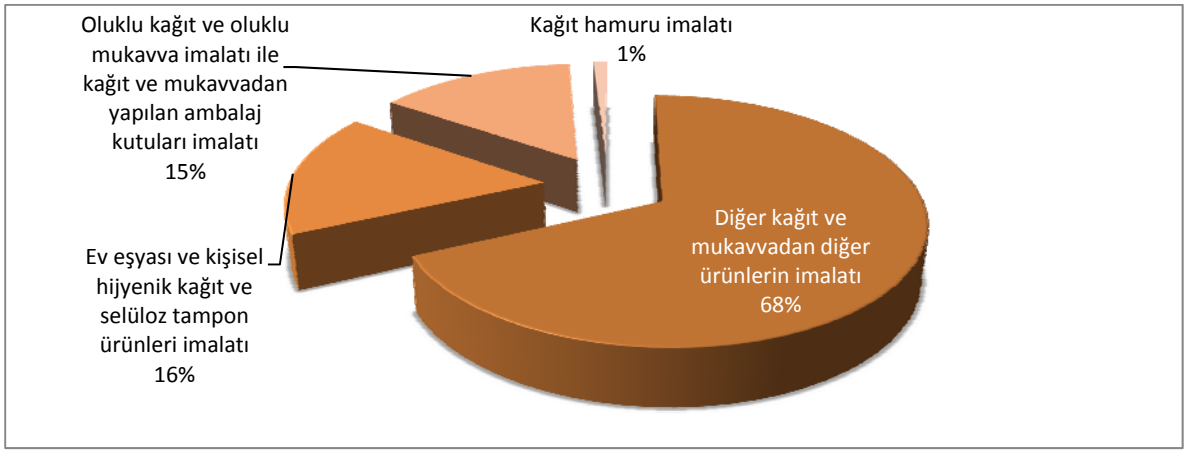
Alt sektörler	Firma Sayısı	YE
Selüloz, kağıt ve karton	37	1,34
Basım sanayi	30	0,76

Kaynak: TOBB, (2009).

Adana'da öne çıkan alt sektörleri daha detaylı olarak belirlemek amacıyla incelenebilecek diğer bir gösterge de ticaret ve sanayi odalarına kayıtlı firmaların sektörel dağılımıdır (Şekil 227). Buna göre; Adana'daki 110 firmanın %68'i diğer kağıt ve mukavvadan ürünlerin imalatı sektöründe faaliyet göstermektedir. Firma sayıları göz önüne alındığında bu

sektör kadar büyük bir paya sahip olmamakla beraber, Adana'daki oluklu kağıt ve mukavva ve bunlardan yapılan ambalaj kutuları imalatı sektöründe faaliyet gösteren firmaların oldukça büyük ölçekli firmalar olduğu, sayılarının artış eğiliminde olduğu ve sektörün Türkiye'deki toplam üretim ve ihracatı içinde önemli paylara sahip oldukları bilinmektedir[47].

Şekil 227: Kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörlerine göre firma sayılarının dağılımı (Adana) (2009)

Kaynak: ATO, ADASO, (2009).

Mersin'de Öne Çıkan Alt Sektörler

Mersin'de TOBB sanayi veritabanına kayıtlı toplam 36 firma bulunmakta ve bu firmaların 23 tanesi selüloz, kağıt ve karton sektöründe, 13 tanesi ise basım sanayinde faaliyet göstermektedir. Bu sektörlerin yoğunlaşma endeksi değerleri incelendiğinde ise yalnızca selüloz, kağıt ve karton sektörünün 1'in üstünde bir değer alarak, Mersin'de Türkiye'ye kıyasla daha yoğunlaşmış olduğu görülmektedir.

Tablo 107: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü 4 haneli alt sektörleri (Mersin) (2009)

Alt sektörler	Firma Sayısı	Y.E.
Selüloz, kağıt ve karton	23	1,55
Basım sanayi	13	0,61

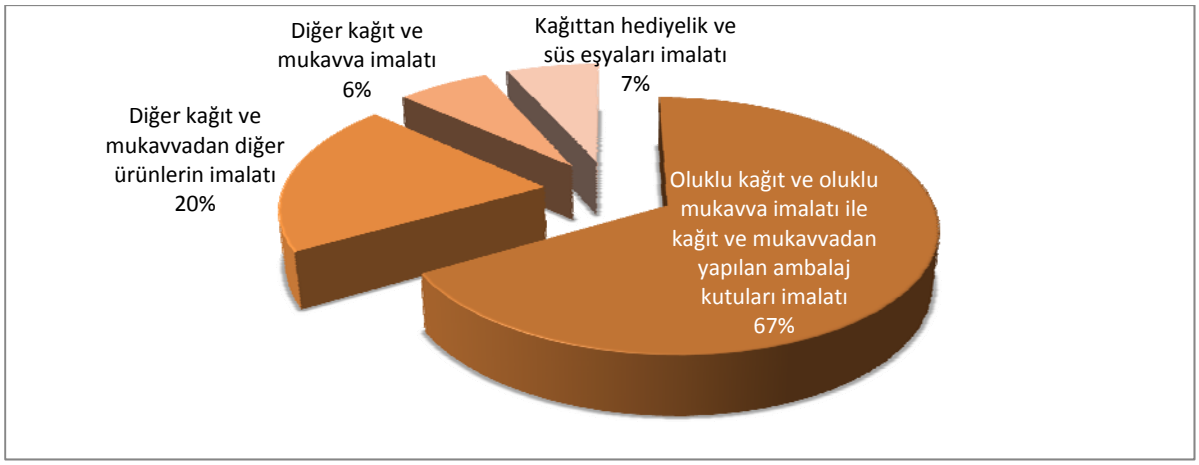
Kaynak: TOBB, (2009).

Mersin'de kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe MTSO'ya kayıtlı toplam 15 firma bulunmaktadır ve bu firmaların %67'si oluklu kağıt ve oluklu mukavva imalatı ile kağıt ve mukavvadan yapılan ambalaj kutuları imalatı sektöründe faaliyet göstermektedir.

[47] Bu firmalar Selüloz ve Kağıt Sanayi Vakfı tarafından, kağıt sektöründe önemli kuruluşlar arasında sayılan Olmuksa-Adana, Akasan , Parteks ve Özaltın firmalarıdır.

Ayrıca, özelleştirme kapsamına alınmadan önce oluklu mukavva üretimi ile sektörde önemli bir paya sahip olan SEKA Akdeniz (Mersin)'in, 24.06.2009 tarih ve 27268 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile, limanı ile beraber turizme açılmasına karar verilmiştir.

Şekil 228: Kağıt ve kağıt ürünleri alt sektörlerine göre firma sayılarının dağılımı (Mersin) (2009)

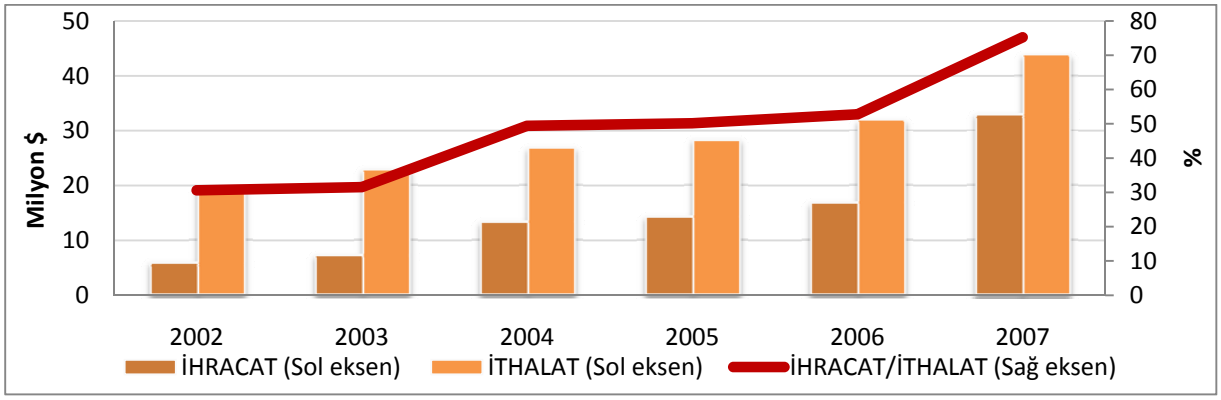

Kaynak: MTSO, (2009).

ii. TR62 Çukurova Bölgesi'nde Kağıt ve Kağıt Ürünleri Sektörü Dış Ticareti

2007 yılı bölge ihracatının %1,6'sını, ithalatının ise %1,66'sını oluşturan kağıt ve kağıt ürünleri sektörü dış ticareti 2002-2007 yılları arasında sürekli olarak artış göstermiştir. Hem ihracatta hem de ithalatta en dikkat çekici artış 2006-2007 yılları arasında gerçekleşmiş, ve sektörün 2007 yılı ihracatı 32.937.831 $, ithalatı ise 43.775.986 $ olarak gerçekleşmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2002'de %30,6 iken, özellikle 2006-2007 yılları arasında ihracattaki artışa bağlı olarak 2007'de %75,2 değerine ulaşmıştır (Şekil 229).

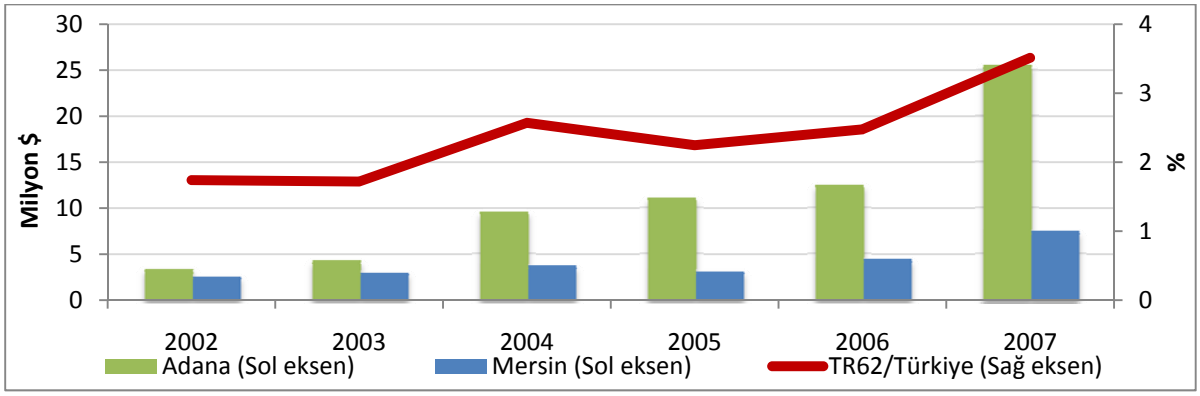
Şekil 229: TR62 Çukurova Bölgesi Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü dış ticareti

Kaynak: DTM, (2002-2007).

2002-2007 yılları arasındaki kağıt ve kağıt ürünleri sektörü ihracatı Adana ve Mersin illeri için kıyaslandığında, Adana'daki ihracatın her zaman Mersin'in üzerinde olduğu, ancak iki il arasındaki farkın giderek arttığı görülmektedir (Şekil 230). Bu durum, yukarıda da bahsedildiği gibi, Adana'da son yıllarda artan oluklu mukavva üreten firma sayısı ve bu firmaların çoğunlukla büyük ölçekli firmalar olup, ihracata yönelik üretim yapmalarıyla açıklanabilir. Bölgenin Türkiye'deki toplam kağıt ve kağıt ürünleri ihracatı içindeki payına bakıldığında ise, yine 2006-2007 yılları arasında bir artış göze çarpmakta, ancak bu artışa rağmen, oranın %3,5 ile sınırlı kaldığı görülmektedir .

Şekil 230: Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü ihracatı (Adana-Mersin) (2002-2007)

Kaynak: DTM, (2002-2007).

c. Değerlendirme

Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı sektörü hem bölge içindeki değerlendirmeler sonucunda, hem de bölgenin Türkiye'deki payı açısından dikkat çekici bir durumda olmamasına rağmen, bu çalışma kapsamına alınmıştır çünkü ihracattaki oranı yıllar içinde

hem Türkiye'ye kıyasla bölgede yoğunlaşması (YE), hem de ihracat değerindeki mutlak artış açısından önem arz etmektedir. En güncel ihracat verisi 2007 yılında olduğundan, sektörün bu yıldan sonra gösterdiği gelişmeler bilinmemekle birlikte, özellikle kağıt ve kağıt esaslı ambalaj alt sektöründe kayda değer bir gelişme olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, aynı alt sektörün hem bölgenin hem de Türkiye'nin ithalatı içinde de büyük bir paya sahip olduğu bilinmektedir.

Bir ürünün üreticiden tüketiciye kadar uzanan dağıtım zincirinde güvenli ulaşımının sağlanabilmesi için kullanılan koruyucu araçların tümünün üretimini kapsayan ambalaj sektörü içinde kağıt ve kağıt esaslı ambalaj alt sektörü hem çevreye duyarlılığı hem de kullanım kolaylığı açısından en avantajlı alt sektör olarak değerlendirilmektedir (T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, (2001)).

Kağıt ve kağıt esaslı ambalaj ürünleri aynı zamanda birçok sektöre girdi sağlamaktadır. Bu sektörler arasında en büyük paya sahip olan iki sektör, tarım ve gıda ve içecek ürünleri sektörleridir (Oluklu Mukavva Üreticileri Derneği (2004)). Bu iki sektörün TR62 Çukurova Bölgesi için en büyük öneme sahip olan sektörler oldukları göz önüne alındığında, bölge için geliştirilecek politikalarda kağıt ve kağıt esaslı ambalaj sektörüne önem verilmesi gerekmekte, artan talebi karşılayabilecek kalitede ve miktarda üretim yapılması desteklenmelidir.

5.4.3 Turizm

Ana temasını insanın oluşturduğu turizmin en geçerli tanımları birkaç şekilde şöyle sıralanabilir;

> ***Turizm;*** *"Para kazanma amacına dayanmayan ve devamlı kalış biçimine dönüşmemek kaydıyla, yabancıların bir yerde konaklamalarından ve bir yere seyahatlerinden doğan olay ve ilgilerin tümüdür." (Prof.Dr. Walter Hunziker, 1941)*
>
> ***Turizm;*** *"insanların, boş zamanlarını değerlendirmek ve iş yapmak amacıyla, kendi toplumları dışına çıkarak, farklı yerlere doğru ve geçici olarak yaptıkları hareketleridir". (Dünya Turizm Örgütü)*
>
> ***Turizm****; dinlenmek, eğlenmek, görmek ve tanımak gibi amaçlarla yapılan geziler ve bir ülkeye veya bir bölgeye gezmen çekmek için alınan iktisadi, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümüdür.(Vikipedi)*

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, turizm, dünya ekonomisinde en hızlı gelişen ve genişleyen sektörlerden biri haline gelmiştir. Turizm, çoğu zaman diğer bir çok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç olarak kullanılmıştır. Turizm sektörü, bölgesel ve ulusal ekonomik gelişmelere katkıda bulunmada rol oynayan önemli bir faktördür.

5.4.3.1 Dünyada Turizm[48]

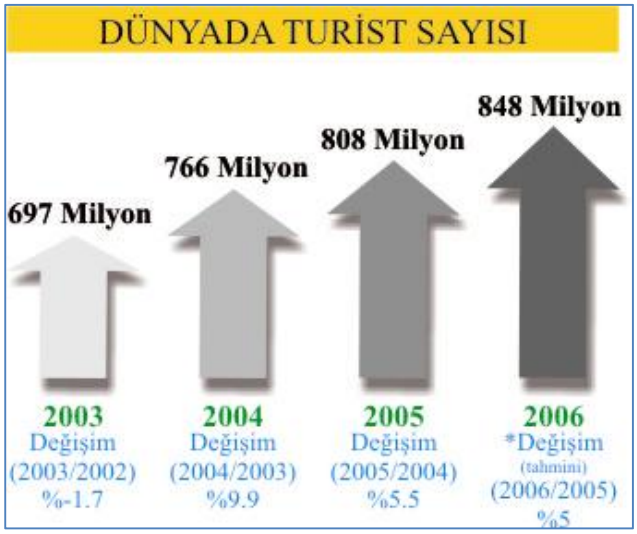
Turizm sektörü, son 40 yılda önemli ölçüde gelişme göstermiştir. Bu dönemde turizm bölgeleri, varış noktaları genişlemiş, faaliyet hacmi de büyümüştür. 1990'lı ve 2000'li yıllarda, dünya turizmi büyümüş, uluslararası turizm talebi 2002–2005 yılları arasında 100 milyon kişi artmış ve 2005 yılında uluslararası turist sayısı 808 milyona ulaşmıştır (Şekil 231). Dünya Turizm Örgütü tarafından hazırlanan "2020 Yılı Vizyonu" çalışmasında, 2020 yılında dünyadaki turist sayısının 1,5 milyar kişi, toplam turizm gelirlerinin ise 2 trilyon ABD doları olacağı ifade edilmektedir. Son 10 yıl içerisinde dünya ekonomisinde milli gelir artışı, yıllık ortalama yüzde 3,5 olarak gerçekleşirken, uluslararası turizm hareketlerinin ortaya çıkardığı gelir artışı yüzde 4 olmuştur.

[48] Bu bölümde KTB 2023 Turizm Stratejisi belgesinden geniş ölçüde yararlanılmıştır.

Uluslararası turizm pazarı giderek büyürken turist çeken ülkeler arasındaki rekabet de giderek artmaktadır. 1980–2005 yıllarını kapsayan son 25 yıllık dönemde turist sayısı %310 artarken aynı dönemde turizmden sağlanan gelirde de büyük artışlar gerçekleşmiştir. Uzun dönemde uluslararası turist sayısındaki yıllık ortalama artış yüzde 4,1 iken 2005 yılında bir önceki yıla göre yüzde 5,5 olmuştur.

Emek - yoğun bir yapıya sahip olan turizm sektörü, işsizlik sorunu olan ülkelerde, sektördeki sermaye - işgücü oranının düşük olması nedeniyle az yatırımla çok işgücü yaratma özelliğine sahiptir. Ülkelerin turizm konusunda yapmış oldukları yatırım düzeyi, istihdamı arttırmaktadır. Ayrıca son zamanlarda uluslararası turizm talebinin kitlesel bir nitelik taşıması ve farklı grupların ihtiyaç ve isteklerinin çok çeşitlilik göstermesi de çeşitli iş kollarının ortaya çıkmasına neden olmakta ve işgücüne olan talebi arttırmaktadır. Turizm sektörünün toplam istihdam içindeki payı AB genelinde %6 olup, bu ülkelerden Akdeniz havzasında yer alanlarda oran %10'lara ulaşmaktadır. Diğer birçok endüstri gibi bölgesel veya ulusal kalkınma için bir araç niteliğinde olan turizm dünya ekonomisi için de yönlendirici olmaya devam etmektedir. Dünyanın gelişmiş ülkelerinde dış turizm gelirlerinin ihracata oranı yüzde 7, gelişmekte olan ülkelerde ise yüzde 9,6'dır.

Şekil 231: Dünyada turist sayısı (2003-2006)

Kaynak:DTÖ.

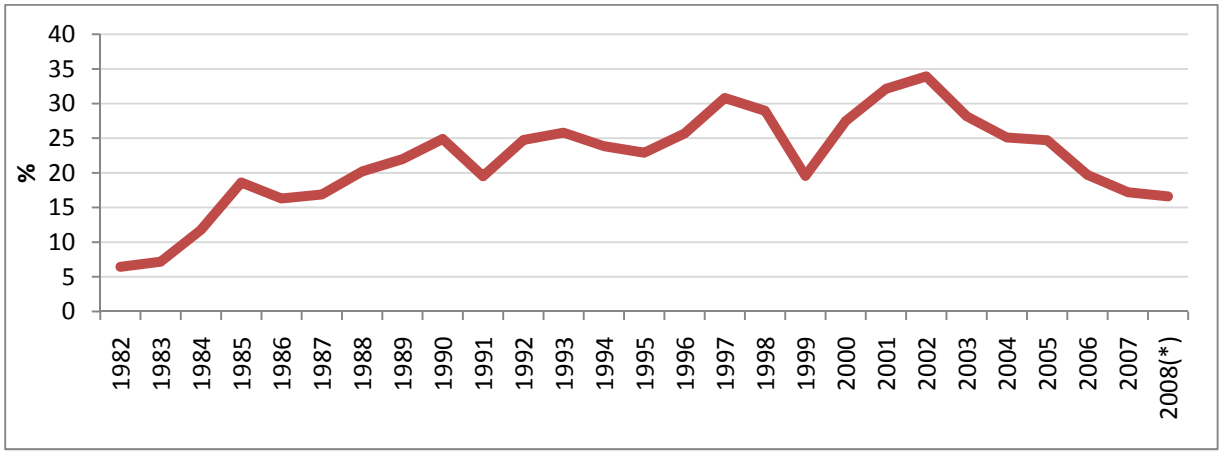
5.4.3.2 Türkiye'de Turizm

Turizm, Türkiye'nin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğünün bulunduğu sektörler arasında yer almaktadır. Sahip olduğu döviz girdisini artırıcı ve istihdam sağlayıcı özellikleriyle ulusal ekonomiye katkıda bulunan, ekonominin vazgeçilmez temel taşlarından birisi olan turizm, bugünkü dış ticaret açığına, enflasyona ve işsizliğe çare arayan hükümetlerin önemle üzerinde durduğu bir konudur.

1980 yılında Türkiye'ye gelen turist sayısı 1.288.060 kişi iken bu sayı 1996 yılında yaklaşık sekiz kat artarak 8.614.085 kişiye ulaşmış, 1997 yılında %11,1 artarak 9.689.004 kişi olmuştur. 2000 yılında da bir önceki yıla göre %45 artarak 10.428.153 kişiye ulaşmış ve 2005 yılında ise yaklaşık 21 milyon kişi olmuştur. 1980 yılında elde edilen turizm geliri 326 milyon dolar iken 1997 yılında yaklaşık 22 kat artarak 8 milyar dolar olmuş, 1998 yılında %3,5 azalarak 7.808.940 dolara gerilemiş ve 2005 yılında da bir önceki yıla göre %13 artarak 18 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu turistik potansiyele karşın, dünya genelinde ve özellikle de Akdeniz bölgesindeki pazar payı küçüktür. Dünya turizminin odak noktalarından birini oluşturan Türkiye, dünya turizminde, gelen turist sayısı ve turizm gelirleri açısından ancak %1,5–2 düzeyinde düşük bir paya sahiptir.

Son 30–35 yılda gerek turizm gelirleri, gerekse ülkeye gelen turist sayısında %40'dan fazla artış olmuştur. 1996 yılı turist geliş sayısındaki yıllık artış itibari ile Türkiye Avrupa sıralamasında İtalya'dan sonra %12 ile ikinci sırada yer almıştır. Turizmden elde edilen döviz gelirlerinin ülke ekonomisindeki önemini en net şekilde ortaya koyan veriler turizmin ulusal gelir içindeki payı ve turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranıdır. Son 25 sene içerisinde turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı yaklaşık olarak %5'ten %20 seviyesine çıkmıştır (Şekil 232). Kriz dönemlerinde bu oranın daha da yükseldiği görülmektedir. Bu dönem içerisinde ihracatın gelişmesinin hızının yüksek olduğu da dikkate alınırsa turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranının yaklaşık 5 kat artmasının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Bu bağlamda turizmin Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahip olmaya devam edeceği söylenebilir.

Şekil 232: Turizm gelirlerinin ihracat gelirlerine oranı (%) (1982-2008)

Kaynak: 2023 Turizm Stratejisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2006)

Turizmin ülke ekonomisindeki yerini belirten göstergelerden biri de turizm gelirlerinin ulusal gelir içindeki payıdır. Turizmin ulusal gelir içindeki payı 1984 yılından itibaren önemli ölçüde artmış, 1994 yılından sonra da ortalama %3 düzeyinde seyretmiş ve 2001 yılı itibarıyla %6 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 108). Uygulamada, turizmin ulusal gelire olan etkisi hesaplanırken sadece dış turizm hesap edilmiş, iç turizm hesap edilmemiştir. İç turizmin de ulusal gelire eklendiği düşünülürse %3'lük bu oran daha yüksek seviyelere çıkacaktır.

Tablo 108: Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı (1998-2008)

Yıllar	Gayri safi yurtiçi hasıla		Turizm geliri	Turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı (%)
	Milyon TL	Milyon $	Milyon $	
1998	70 203,0	270 947,0	7 808,9	2,9
1999	104 596,0	247 544,0	5 203,0	2,1
2000	166 658,0	265 384,0	7 636,0	2,9
2001	240 224,0	196 736,0	10 066,5	5,1
2002	350 476,0	230 494,0	11 900,9	5,2
2003	454 781,0	304 901,0	13 203,1	4,3
2004	559 033,0	390 387,0	15 887,7	4,1
2005	648 932,0	481 497,0	18 153,5	3,8
2006	758 391,0	526 429,0	16 850,8	3,2
2007	843 178,4	648 754,0	18 487,0	2,8
2008	950 144,3	741 792,0	21 910,9	3

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009).

Turizm, Türkiye'nin karşılaştırmalı rekabet üstünlüğünün bulunduğu sektörler arasında yer almaktadır. Sahip olduğu üstünlükler ve gelişim potansiyeli, turizm sektörünün gelecekte daha önemli bir konuma ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Türk turizminin son 10 yıllık bilançosu incelendiği zaman büyük gelişmeler kaydettiği ve birçok ülke ile rekabet edebilir düzeye geldiği görülmektedir. 2007 yılında dünyada en çok turizm geliri elde eden ilk 10 ülke sıralamasında 96,7 milyar ABD doları gelir ile ABD birinci sırada, 57,8 milyar ABD doları gelir ile İspanya ikinci sırada, 54,2 milyar ABD doları gelir ile Fransa üçüncü sırada yer alırken, Türkiye 18,5 milyar ABD doları gelir ile onuncu sırada yer almıştır.

Tablo 109: TR62 Çukurova Bölgesi geceleme sayıları, tesise giriş sayıları, doluluk oranları ve ortalama kalış sürelerine göre Düzey 2 bölgeleri içindeki yeri

Sıra	Düzey 2 bölge kodu	Düzey 2 bölgeleri	Geceleme sayısı	Tesise giriş sayısı	Doluluk oranı (%)	Ortalama kalış süresi (gün)
1	TR61	Antalya,Isparta,Burdur	40.333.637	8.840.997	45,91	2,95
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	12.463.258	3.831.312	50,58	2,73
3	TR10	İstanbul	9.984.193	4.820.073	47,79	2,1
…	…	…	…	…	…	…
8	TR71	Kırıkkale,Aksaray,Niğde,Nevşehir, Kırşehir	1093576	638974	28,77	2,12
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**993794**	**597626**	**33,57**	**1,65**
10	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	816185	424310	36,51	1,80
…	…	…	…	…	…	…
24	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	171172	133278	31,09	1,30
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	165093	120653	20,81	1,35
26	TR82	Kastamonu, Çankırı,Sinop	116536	65464	25,67	1,53

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009).

Turizmde esas alınan önemli bir gösterge de "geceleme" sayısıdır. Türkiye içerisinde Düzey 2 bölgeler arasında geceleme sayılarına göre sıralama yapıldığında yaklaşık 40 milyon geceleme sayısıyla Antalya, Burdur, Isparta bölgesinin ilk sırada olduğu görülmektedir (Tablo 109). TR 62 Çukurova Bölgesi yaklaşık 1 milyon geceleme sayısıyla dokuzuncu sırada bulunmaktadır.

Türkiye'nin dünyadaki turizm gelirinde ve turist sayısındaki yerini edinmesinde sahil destinasyonlarının etkisinin baskın olduğu bir gerçektir. Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu bu alanda 480 km'lik sahil şeridine (Türkiye toplamının %6'sı) sahip olması avantajı ile gelişmeye açık bir bölgedir. Ayrıca diğer turizm türlerinin de yapılmasına olanak sağlayan kültürel ve doğal dokusu turizm türlerinin çeşitlenmesine de olanak sağlayacaktır.

a. Üst Ölçekli Stratejik Belgeler:

i. AB Turizm Stratejileri:

Avrupa Birliği turizm stratejilerini Lizbon strateji belgesi çerçevesinde istihdam, büyüme gibi tematik başlıklar altında değerlendirmiştir. Detaylı olarak ise turizm ile ilgili vurgu yapılan konu "rekabet edebilirlik"tir. Sürdürülebilir turizm çekim merkezleri, rekabet edilebilirlik kavramları ile birlikte ele alındığında, AB için öngörülen turist memnuniyeti ve Avrupa'nın dünyadaki bir numaralı turizm çekim merkezi olma hedefine ulaşılabileceği belirtilmiştir. Ayrıca sürdürülebilir bir kalkınma için turizmle ilgili aktörler arasındaki diyalogun gerekliliği belirtilmiştir. Bu bağlamda Avrupa Komisyonu'nun yenilediği turizm politikası;

Avrupa turizm endüstrisinde rekabet edilebilirliği artırmak ve Avrupa'da ve dünyada turizmin sürdürülebilir kalkınmasıyla daha iyi iş imkanlarının yaratılması

olarak belirlenmiştir.

ii. Dokuzuncu Kalkınma Planı:

Türkiye'de kültür-turizm alanında en üst ölçekli politika belgesi olarak halen yürürlükte bulunan "Dokuzuncu Kalkınma Planı" kabul edilebilir. Burada kültür-turizm konuları çeşitli başlıklar altında incelenmiş, stratejiler ve önerilerde bulunulmuştur. Uyumlu bir kalkınma modeli elde edebilmek için bu üst ölçekli belgelerdeki politikalarla yerel politikalar arasındaki tutarlığının sağlanması önemlidir.

Hedefler bölümünde mevcut durumda Türkiye'de turizmin sektörler içindeki yeri analiz edilmiş ve plan dönemi içerisindeki ulaşması beklenen hedefler belirtilmiştir (Tablo 110). Kısaca özetlemek gerekirse son 20 yıl içerisinde turizm sektörü gelişme gösteren

sektörler arasındadır. Bu gelişme hızı da dikkate alınarak önümüzdeki yedi yıl içerisinde turizmin daha da gelişeceği öngörülmüştür.

Tablo 110: Turizm hedefleri

	2006	2013	2007-2013*
Turist Sayısı, Milyon Kişi	23,0	38,0	7,4
Turizm Gelirleri, Milyar $	19,6	36,4	9,3

* Yıllık ortalama yüzde artış oranıdır.

Kaynak: 9. Kalkınma Planı.

Gelişme Eksenleri bölümünde turizm ve kültür başlıklarının önümüzdeki plan dönemi içerisinde gelişme eksenlerini içeren başlıklar yer almaktadır. Turizm ile ilgili olarak özellikle *"yeterince değerlendirilmeyen bölgelerin turizme kazandırılması"* yaklaşımı Çukurova Bölgesi için önümüzdeki dönemde turizmin geliştirilmesi için önemli bir politik dayanak olarak kabul edilebilir. Ayrıca korumaya önem veren, çevreye duyarlı turizm alanları (ekoturizm vb.) geliştirilmeye müsait alanlar olarak öngörülmüştür. Kültür miraslarının "koruma-kullanma" dengesi içinde değerlendirilmesi ve kamuoyu bilincinin oluşturulmasına da vurgu yapılmıştır.

Planın final bölümünde kültür –turizm başlıklarında önümüzdeki dönemde nasıl bir yol izleneceğine dair üst ölçekli kararları içermektedir. Turizm başlığındaki kararlar AB'nin turizm politikalarıyla genel hatlarıyla paralellik arz etmekte olup, yine koruma konusuna da ayrıca vurgu yapmaktadır. Kültür politikalarında ise katılımcılığa vurgu yapılmaktadır.

iii.Kültür ve Turizm Bakanlığı Stratejik Planı

Kültür ve Turizm Bakanlığı kültür-turizm konularında Türkiye'de en üst seviyeli politika belirleyici kurumdur. Ulusal ölçekte önümüzdeki 17 yılı kapsayan turizm stratejisi belgesi, -Çukurova Bölgesi'ni de kapsayan- hem tematik hem de coğrafi anlamda turistik aktivitelerin nasıl şekilleneceği hakkında bilgi vermek açısından önemlidir. Ayrıca ulusal ölçekte Çukurova Bölgesi için öngörülen turistik rollerin kavranması için faydalıdır.

Adana'da 2 adet, Mersin'de 9 adet bölge KTKGB (Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi) olarak gösterilmiş, bunlar haricinde Mersin'de dalış merkezi ve Mersin-Tarsus bölgesi gösterilmiştir. Kısaca bölgedeki pek çok potansiyelin turistik anlamda değerlendirilemediği bu haritada açıkça görünmektedir (EK-4)

Ulusal ölçekteki turizm stratejileri Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından tematik bir eylem planında harita üzerinde görselleştirilmiş, önümüzdeki dönemde her bölge için öngörülen turizm fonksiyonları bu haritada gösterilmiştir (EK-5). Çukurova Bölgesi için öngörülen turizm fonksiyonları kısaca:

- Adana kent merkezi kent turizmine yönelik olarak değerlendirilmiştir.
- Bölgede 12 adet golf sahası içeren turizm tesisleri ön görülmüştür.
- Çukurova Bölgesi'ndeki en kapsamlı turizm fonksiyonu Anamur için öngörülmüştür. Bölgede havaalanı yapılması da öngörülmektedir.
- Çukurova Bölgesi için Toroslar'ın eteklerinde yer alan bölgeler eko-turizm için uygun alanlar olarak belirlenmiştir.
- Kış turizminde Çukurova Bölgesi'nde 2 adet "kış sporu yapmaya uygun alan" belirlenmiştir.
- Tarsus'ta ilan edilen KTKGB kapsamında 12 parsel yer almaktadır. Bu 12 parsel içerisinde 5 ve 4 yıldızlı otel ve tatil köyleri, 4 yıldızlı otel ve hastane, kongre merkezi ve günübirlik kullanıma yönelik tesisler bulunmaktadır. Bu bölge için öngörülen yatak kapasitesi 7600'dür.
- Bakanlık Çukurova Bölgesi'nde Anamur için yat limanı projesini gündemine almıştır. Çukurova Bölgesi'nde Mersin ilinde yer alan diğer 2 yat limanı projesini dahil etmemiştir.
- Kongre-fuar turizminde Adana'ya vurgu yapılmış olup, bu turizmin önümüzdeki 15 yıl içinde öne çıkacağı öngörülmektedir.

Sonuç olarak, haritada da vurgulandığı üzere Çukurova Bölgesi kendi başına ayrı bir turizm çekim merkezi olarak ele alınmamış, farklı turizm modellerinin bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, ulusal ölçekte Çukurova Bölgesi'nde turizmin belirleyici temel ekonomik sektör olarak görülmediği, fakat belirli turizm türlerinde gelişme göstermesi planlanan bir bölge olarak planlandığı izlenimini oluşturmaktadır.

5.4.3.3 Çukurova Bölgesi'nde Turizm

a. Bölgenin Turizm Envanteri

i. Kıyı Turizmi:

Kıyı uzunlukları dikkate alındığında (321 km Mersin, 160 km Adana) Mersin ili kıyı turizmi açısından potansiyeli daha yüksek görünmektedir. Ayrıca kıyı turizmi faaliyetleri de Mersin ilinde yoğunlaşmaktadır. Adana'da ise Karataş bölgesi öne çıkmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Mersin'de pek çok turizm alanı ilan etmiştir fakat hayata geçmiş bir proje bulunmamaktadır. Şu anda gündemde olan Tarsus ve Karataş'taki bölgelerdir (Şekil 233). Anamur ise yeni bir turizm merkezi olarak düşünülmektedir. Mersin merkezi ile Anamur arasında yer alan sahil boyunca gerek kıyı şartları, gerek kullanımlar, gerekse deniz şartları farklılıklar göstermektedir. Mersin Merkez ve Taşucu arasında yer alan kıyı kesim, doğudan batıya doğru yoğunluğu azalan ikinci konutların bulunduğu bir alt bölgedir. Bu alt bölge içerisinde antik yerleşmeler de yer almaktadır. Bölgedeki yoğun yapılaşma ve altyapı sorunları nitelikli katma değeri yüksek turizm faaliyetlerine olanak sağlamamaktadır.

Taşucu-Anamur arasında yer alan kıyı kesimi ise dağların denize yaklaşması nedeniyle bakir alanlar olarak kalmış, deniz suyu kalitesi ve doğal yaşamın korunmasıyla ileride nitelikli uygun turizm yatırımları için daha uygun bir bölge durumundadır. Jeomorfolojik yapısı ve çevresel değerlerin gözetilmesi gerekliliği kurulum maliyetlerini yükseltecek bir faktör olarak görülebilir (Şekil 234).

Şekil 233: Adana kıyı turizmi

Kaynak: İl Kültür-Turizm Müdürlükleri Envanter Çalışmaları, (2007-2009), ÇKA (2007-2008).

Şekil 234: Mersin kıyı turizmi

Kaynak: İl Kültür-Turizm Müdürlükleri Envanter Çalışmaları, (2007-2009), ÇKA (2007-2008).

ii. Kış Turizmi:

Bölgede tespit edilmiş 2 adet potansiyel kış turizm merkezi alanı mevcuttur. Birisi Mersin sınırları içinde yer alan Karboğazı diğeri ise Adana sınırlarında yer alan Karanfil Dağı'dır. Her ikisinin de ulaşım ağlarına yakın olması avantaj teşkil etmektedir. Bu alanların kış turizmine uygunluğu ve kalitesi konusunda detaylı çalışmalardan faydalanmak gerekmektedir. Bu iki bölgeye çok yakın Niğde sınırları içerisinde de bir potansiyel kayak merkezi bulunmaktadır, bu 3 potansiyel kış turizmi alanının birbirlerine 50 km'lik mesafe içinde bulunmaları bir dezavantaj teşkil etmektedir.

iii.Eko- Agro Turizm:

Bölge eko turizm için gerekli şartlara sahiptir. Her iki ilin kuzeyinde sıralanan Toros dağları ve bu dağlardan güneye doğru uzanan vadiler ve kanyonlar eko turizmin pek çok türü için olanaklar sağlamaktadır. Rafting, doğa yürüyüşü, kampçılık, dağcılık v.b. gibi faaliyetler gerçekleştirilebilir. Ayrıca aynı bölgelerde yaylacılığın yaygın olması bu altyapının eko turizm için de kullanabilmesine olanak sağlamaktadır. Ayrıca kıyı bölgelerinde Karataş, Yumurtalık ve Silifke'de kuş gözlemciliği v.b. gibi faaliyetler için zengin olanaklar vardır.

Agro turizm hedefleyeceği potansiyel turist tipolojisi açısından değerlendirildiğinde, eko turizmden ayrı düşünülmemelidir. Bölgede pek çok alanda tarımsal, hayvancılık faaliyet yürütülmesi, organik ürün üretimine yönelik bir eğilim oluşması bu konuda yukarıda belirtilen turizm aktiviteleriyle entegre bir agro turizm faaliyeti planlanması yapılabileceğini göstermektedir.

iv.Kültür-İnanç Turizmi:

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Çukurova Bölgesi ile ilgili ön gördüğü önemli fonksiyonlarda biri de "inanç turizmi koridoru" dur. Bu koridorda Tarsus başlangıç noktasını teşkil etmektedir. Mersin ve Adana'da yer alan arkeolojik, tarihi ve dini eserler de bu turizm aktiviteleri kapsamında değerlendirilmelidir.

v. Kongre-Fuar Turizmi:

Çukurova Bölgesi'nde yer alan her 2 il merkezi de kongre fuar turizmi açısından potansiyel arz etmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın stratejisinde de Adana bu konuda

vurgulanmıştır. 5 yıldızlı oteller, fuar ve sergi alanları,yüksek öğrenim kurumlarının varlığı, yumuşak iklim şartları ve gelişmiş ekonomik hayat bu konularda bölgeyi ön plana çıkarmaktadır. Adana'da baraj gölü çevresi bu konuda yatırımlar için değerlendirilebilir. Ayrıca iki il ortak programlar etkinlikler düzenleyerek avantajlarını artırabilirler. Mersin'in deniz kıyısında olması Adana'nın kentsel peyzajı bir arada ele alınarak pek çok organizasyon ortaklaşa düzenlenebilir. Bu sayede pek çok sportif, kültürel, vs. aktiviteleri bölgeye çekmek kolaylaşacaktır.

vi. Sağlık Turizmi

Bölgedeki sağlık kuruluşlarının altyapısının gelişmiş olması, iklim koşulları, - bölgenin eğitim altyapısı bölümünde de belirtildiği üzere- tıp fakültelerinin yoğun olması bölgeyi sağlık turizmi açısından cazip kılmaktadır. Bu turizm türünün diğer turizm türleriyle birlikte özel olarak değerlendirilmesi, yakın civardaki komşu ülkelere yönelik bu konuda organize bir çalışma yapılması sağlık turizminin bölgede sağlıklı olarak gelişmesini sağlayacaktır.

Şekil 235: Çukurova Bölgesinin turistik potansiyel haritası

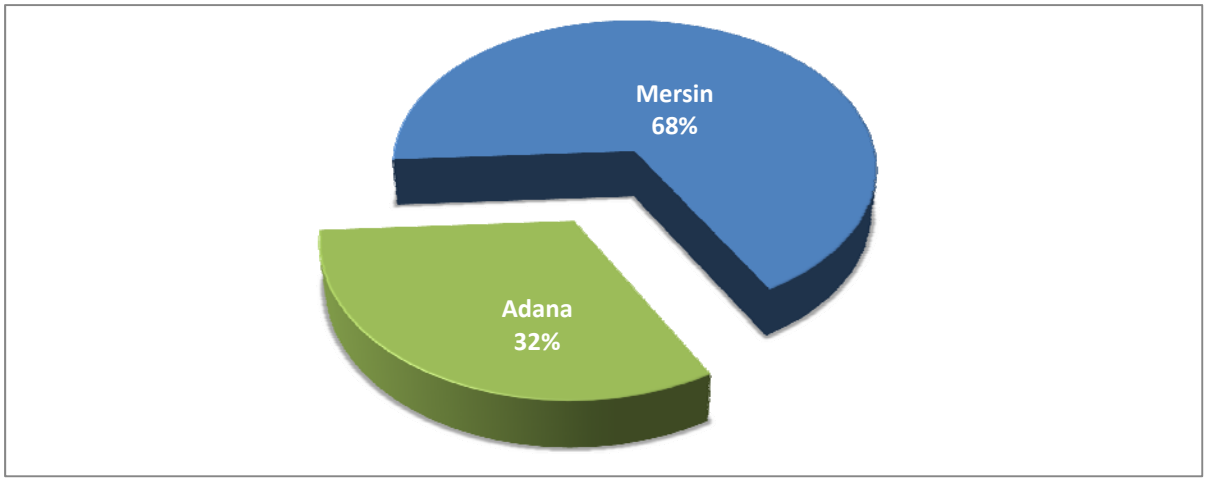

b. Bölgedeki Turistik Kapasite

Bu bölümde Çukurova Bölgesi'ndeki turistik tesislerin kapasitelerine ait bilgiler ilçelere göre dağılım ve gruplara göre karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde sadece turizm tesis belgeli tesisler ele alınmıştır. Yatak kapasitelerine ait güncel bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 236, Mersin ve Adana illerindeki yatak sayısı dağılımlarını göstermektedir. Adana'nın yatak kapasitesi Mersin'in yarısı kadardır. Mersin'in kıyı uzunluğunun daha fazla olması ve geçmişten gelen bölgenin kıyı turizm merkezi olma özellikleri bu sayının bu denli farklılaşmasında önemli bir yere sahiptir. Yatak kapasitelerinin ilçelerdeki dağılımına bakıldığında bu durum daha net bir şekilde görülebilir.

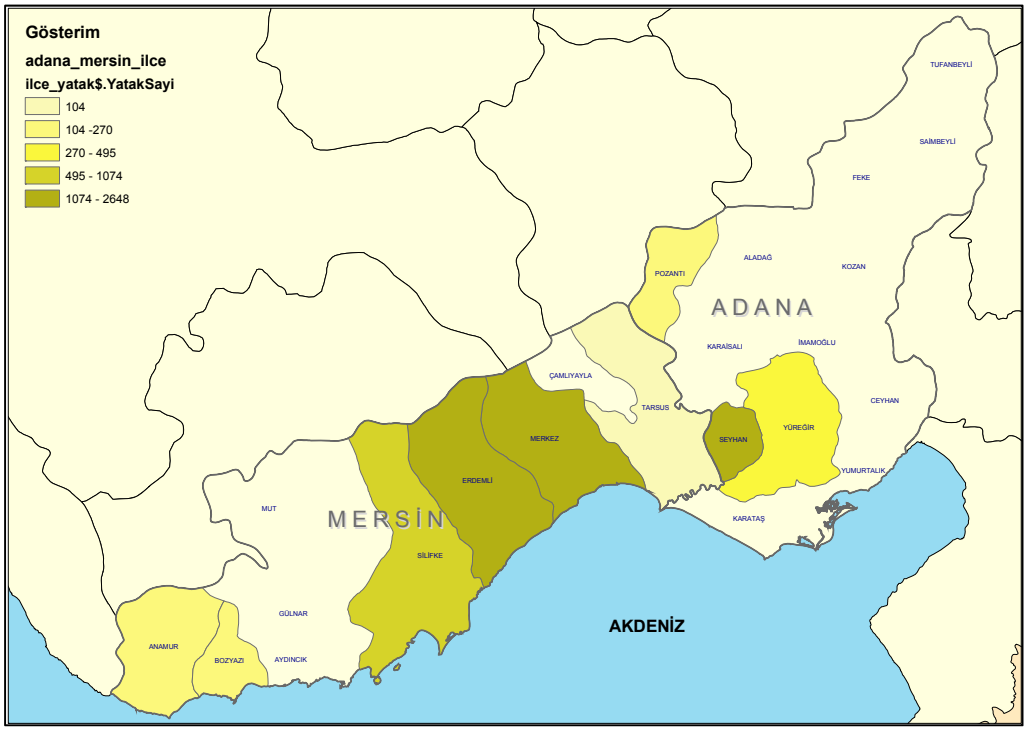
Şekil 236: Turistik tesislerin yatak sayılarının dağılımı (Adana-Mersin)

Kaynak: İl Kültür-Turizm Müdürlükleri Envanter Çalışmaları, (2007-2009), ÇKA (2007-2008).

Aşağıdaki şekilde Çukurova Bölgesi'nde ilçelerde bulunan turistik tesis yatak sayılarının dağılımı görülmektedir. Şekle göre, yatak sayılarının sadece Adana ve Mersin şehir merkezlerinde yoğun olduğu görülmektedir. Görece yüksek yatak sayısının, Mersin'in turistik kapasiteye sahip Silifke ve Erdemli ilçelerinde görüldüğü, geri kalan ilçelerde yatak kapasitelerinin çok düşük olduğu görülmektedir (Şekil 237).

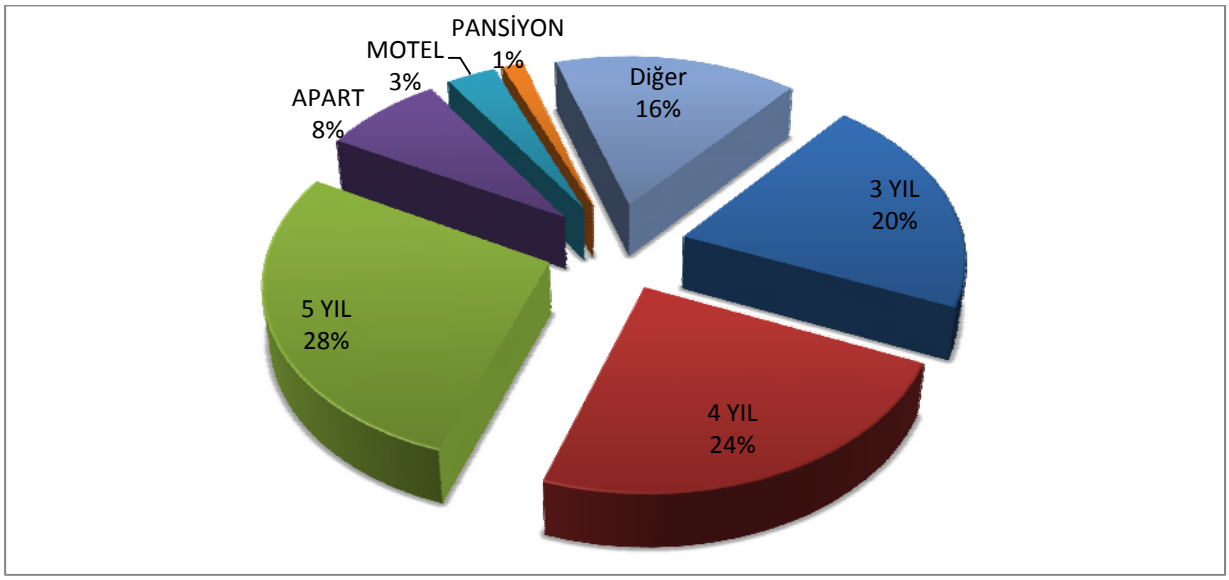
Şekil 237: TR62 Çukurova Bölgesi turistik tesislerin yatak sayılarının dağılımı (2009)

Kaynak: İl Kültür-Turizm Müdürlükleri Envanter Çalışmaları, (2007-2009), ÇKA (2007-2008).

Şekil 238, bölgedeki yatak kapasitesinin sınıflara göre dağılımı göstermektedir. 5 yıldızlı tesis sayısının az olmasına rağmen 5 yıldızlı yatak kapasitesinin fazla olması, bu tesislerin yatak kapasitelerinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Bunun dışında yıldızlı tesislerin yatak kapasiteleri, birbirine yakın olarak dağılmıştır.

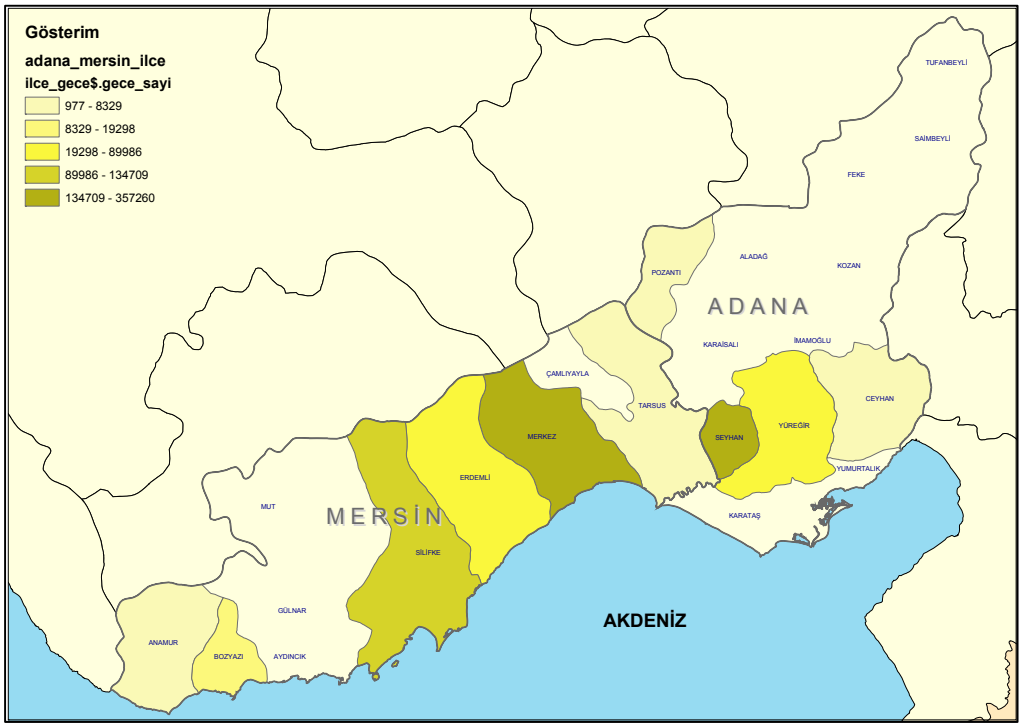
Şekil 238: TR62 Çukurova Bölgesi yatak kapasitesinin sınıflara göre dağılımı (2009)

Kaynak: İl Kültür-Turizm Müdürlükleri Envanter Çalışmaları, (2007-2009), ÇKA (2007-2008).

Aşağıdaki şekilde ilçelerde turistik tesislerdeki geceleme sayıları karşılaştırmalı olarak gösterilmektedir. Geceleme sayıları sadece Seyhan ve Mersin'in şehir merkezinde yüksektir. Geceleme sayılarının düşüklüğü, bölgenin daha çok bir geçiş noktası ya da sadece hafta sonu tatili geçirme yeri olarak kullanıldığı görülmektedir (Şekil 239).

Şekil 239: TR62 Çukurova bölgesi turistik tesislerde geceleme sayıları (2009)

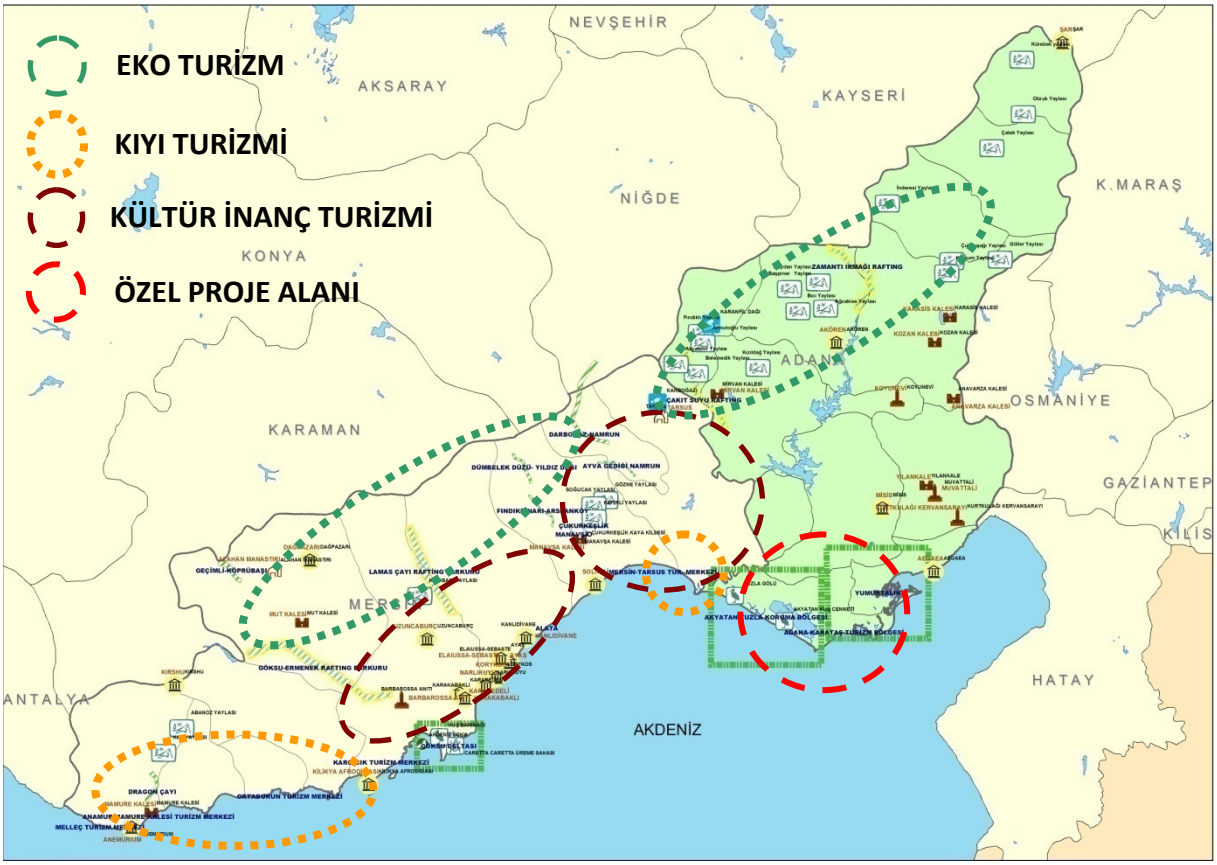

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2009).

Yukarıdaki veriler ışığında Çukurova Bölgesi'nde turizmin 4 ana başlık altında değerlendirileceği söylenebilir. Toroslar Bölgesi'nde eko turizm olanakları göze çarpmaktadır. Taşucu-Anamur arasındaki sahil kesiminde nitelikli kıyı turizmi faaliyetleri için öne çıkmaktadır. Büyük kent merkezleri ve Erdemli-Silifke-Mersin arası bölge kültür inanç turizmi için gerekli potansiyele sahiptir. Adana'nın Yumurtalık-Karataş sahilinde yer alan bölge, koruma bölgesi olması ve bölgenin yakınında önemli enerji yatırım kararlarının da alınmış olması nedeniyle özel proje alanı olarak ele alınması gerekmektedir (Şekil 240).

Bölgenin yatak kapasitesi belli bir seviyeye ulaşmış olmasına rağmen, nitelikli tesisler çok dar bir alanda kalmışlardır. Turistik potansiyele sahip diğer ilçelerde bu tür tesislerin eksik olduğu görülmektedir. Bölgede turizmin gelişmesi planlanırken yukarıda tespit edilen üstünlükler ve eksikliklere yönelik politika, strateji ve faaliyetlere öncelik verilmelidir.

Şekil 240: Çukurova Bölgesi'nde turizm alanları

5.4.4 Lojistik

Lojistik, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere her türlü ürünün, servis hizmetinin ve bilgi akışının, başlangıç noktasından ya da kaynağından tüketildiği son noktaya ya da nihai tüketiciye kadar olan tedarik zinciri içerisindeki hareketinin etkili ve verimli bir şekilde planlanması, uygulanması, taşınması, depolanması ve kontrol altında tutulması hizmeti olarak nitelendirilmektedir. Lojistik esas olarak askeri bir terim olmasından dolayı ilk uygulamaları askeri alanlar ve harp sahaları olmuştur. Kavramın önemi özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında anlaşılmış ve sonrasında lojistik daha detaylı bir biçimde ve akademik bir bakış açısıyla konu edilmeye başlanmış ve uygulama alanları genişlemiştir.

Günümüzde artık müşteriler, istek ve ihtiyaçlarını karşılarken almak istedikleri ürün ve hizmeti arzu ettikleri zamanda, yerde ve uygun fiyatta bulmayı istemekte, bulamadıklarında ise başka ürün ve hizmetlere yönelmektedirler. Bundan dolayı işletmeler için ürün kalitesini ve çeşitliliğini artırmanın yanında talepleri zamanında karşılamak da önem arz etmektedir. Müşterilerin ihtiyaçlarına cevap vermede en etkili silahlardan biri olan lojistiğin işletmelere sağladığı en temel hizmet, doğru ürün ve hizmeti doğru yere, doğru zamanda ve uygun şartlarda ulaştırmak olmaktadır. Bu sebeple lojistik destek sağlamadan herhangi bir üretim ve pazarlama faaliyetinin küresel rekabet ortamında gerçekleştirilebilmesi oldukça güç olabilmektedir.

5.4.4.1 Dünyada Lojistik Sektörü

Günümüz dünyasında yükselen trendler; küreselleşme, hizmet farklılaşması (dış kaynak ağırlıklı), daha kısa üretim süreçleri ve bilgi toplumudur. Bu değerler ışığında giderek yaygınlaşan e-ticaretle birlikte daha da büyüyen küresel ekonomide, rekabet gücünü kaybetmek istemeyen şirketler için etkili lojistik ağları oluşturulması, başarının anahtarı konumuna gelmiştir.

Lojistiğin önemi AB'nin "2010 Transport Policy" adlı çalışmasında; "2010 yılına kadar taşımacılık politikalarında radikal çözümler oluşturulmazsa AB şirketlerinin rekabetçi gücü kalmayacaktır" şeklinde dile getirilmiştir.

Lojistik sektörünün ülkelerin kalkınmalarında lokomotif olduğu ifade edilirken Georgetown Üniversitesi Lojistik Direktörü Prof. Dr. Ricardo Ernst, dünyada üretilen her bir

doların 25 sentinin lojistik faaliyetlerine gittiğini belirtmektedir. Birçok faaliyeti kapsadığı için sektör büyüklüğünün hesaplanması zor olmakla birlikte, dünya lojistik pazarının 2006 yılında 5 trilyon dolarlık büyüklüğe ulaştığı tahmin edilmektedir. Sektör Avrupa'da yıllık yüzde 7-9, Kuzey Amerika'da yüzde 15 ve Asya'da da yüzde 20'lik büyüme oranlarıyla en hızlı büyüyen sektörler arasında önemli bir yere sahiptir. [49]

Avrupa ülkelerinde lojistiğin GSMH'deki payı yüzde 11 civarındadır. Avrupa lojistik pazarı 2004'te 570 milyar euro büyüklüğünde iken 2006 yılında bu rakam 700 milyar euroya çıkmıştır. 2010 yılına gelindiğinde, Avrupa Birliği'nde (AB) eşya taşımacılığı hacminin yüzde 38, yolcu taşımaları hacminin yüzde 24 artacağı düşünülmektedir.[50]

Lojistik sektörünün önde gelen ülkeleri; ABD başta olmak üzere İngiltere, Japonya, Hollanda, Almanya, Fransa, Macaristan ve Bulgaristan'dır. Dünya lojistik pazarının yüzde elliden fazlasına sahip olan ABD ve Avrupa dışında, son dönemde, Dubai ve Hong Kong gibi şehirler de lojistik üs olma yolunda hızla ilerlemektedirler. Gelecekte önemi artacak bölgeler ise sırasıyla Asya-Pasifik, Doğu Avrupa, Rusya ve Ortadoğu olarak belirtilmektedir.

Tablo 111: Toplam yük hacmine göre dünyadaki ilk 10 liman

Sıra	Liman	Ülke	Milyon ton
1	Şanghay	Çin	443
2	Singapur	Singapur	423,3
3	Rotterdam	Hollanda	376,6
4	Ningbo	Çin	272,4
5	Tianjin	Çin	245,1
6	Guangzhou	Çin	241,7
7	Hong Kong	Çin	230,1
8	Busan	Güney Kore	217,2
9	Güney Luisiana	A.B.D.	192,5
10	Houston	A.B.D.	192

Kaynak: Dünya Denizcilik Yıllığı, 2006.

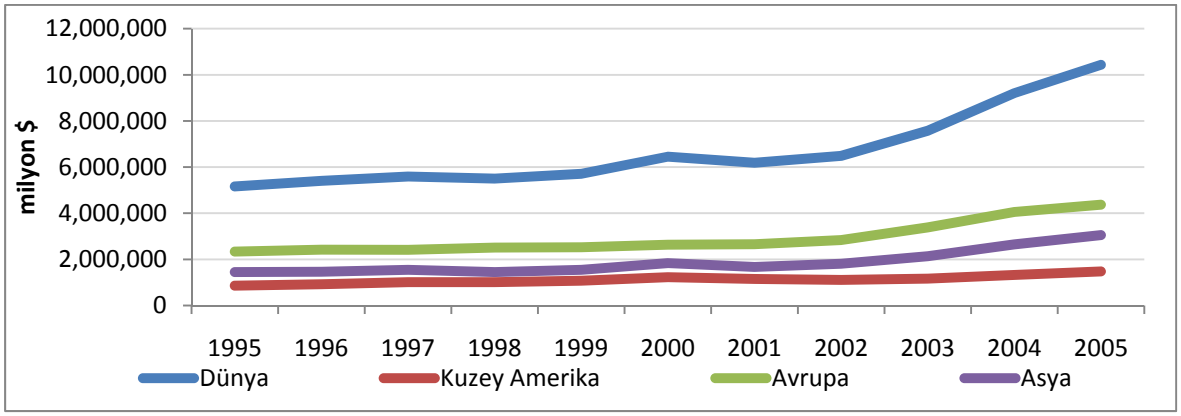
Okyanus taşımacılığının uluslararası ticaret üzerindeki hakimiyeti göz önüne alındığında; en işlek on liman bize küresel ticaretin yönü hakkında net bir fikir verir (Tablo 111). Bu noktada Rotterdam Limanı, 2005 yılında dünyanın en büyük limanı olma unvanını

[49] www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/ekonomi/ekosozluk/l.asp
[50] Kobi Efor Dergisi, Aralık 2006, www.kobi-efor.com.tr/haber_detay.asp?id=1971

toplam yük hacminde Çin'in Şanghay Limanı'na kaptırsa da, bir limanın şehir ve hatta ülke ekonomisi için önemini anlatmaya güzel bir örnektir.

Halen Avrupa'nın en büyük limanı durumunda olan Rotterdam pek çok uluslararası şirketin depolama ve dağıtım merkezidir. Rotterdam Limanı'nda yıllık olarak yaklaşık mal yükleme ve boşaltma işlemleri 2006 yılında 377 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılının ilk 6 aylık döneminde operasyon gelirlerini 7 milyon euro arttırarak 93 milyon euroya çıkaran Rotterdam Limanı'nda endüstriyel ve dağıtım faaliyetleri ile tek başına GSYİH'nin %10'una karşılık gelen yıllık katma değer yaratılmaktadır. Hollanda toplam işgücünün %4'üne karşılık gelen istihdam da sadece bu limanda gerçekleşmektedir. 2013 yılından itibaren tam kapasite çalışmaya başlayacak olan yeni bir terminal için ise 900 milyon euroluk yatırıma imza atılmıştır. Rakamlardan da anlaşılacağı üzere Rotterdam Limanı, ülke için ekonominin kalbi konumundadır. Yapılan yatırımlar ve hizmet iyileştirmesi ile bunun devamı sağlanmaya çalışılmaktadır.[51]

Şekil 241: İhracat (1995-2005) (Dünya-Kuzey Amerika-Avrupa-Asya)

Kaynak: DTÖ.

Lojistiğin beslendiği ana kaynak olan ticaretin önemli bir kısmı Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika ile bu bölgeler arasında gerçekleşmektedir. Dünya ihracatı 1948 yılında 58 milyar dolarken 2005 yılında 180 kat artarak 10.431 milyar dolara ulaşmıştır. 2005 İhracat verilerinde Avrupa %41,91'lik payla başı çekmektedir. 1950'lerden günümüze kadar Asya ihracattaki payını yüzde 13'lerden yüzde 30'a çıkarırken, Kuzey Amerika yüzde 27'lerden yüzde 14'lere düşerek büyük bir pay kaybetmiştir.

[51] www.portofrotterdam.com

Dünya ithalatı da ihracatına paralellik arz etmektedir. 2003 yılı DTÖ verilerine göre 7569 milyar dolarlık dünya ithalatında; Batı Avrupa %42'lik, Asya %23'lük, Kuzey Amerika ise %20,5'lik paya sahiptir (Şekil 241).

2000'li yıllarda başlayan petrol fiyatlarındaki artışın da katkısıyla dünyada oluşan likidite bolluğu dünya ihracat ve ithalatını 1995'ten 2005'e kadar iki katına çıkarmıştır. Bu dönemde dışa açılan Çin önderliğindeki Asya ülkeleri bu fırsatı iyi değerlendirmiş ve dünya ticaret merkezi olma yolunda hızla ilerlemektedir. Büyük şirketlerin üretim alanlarını bu bölgeye kaydırmasıyla lojistik anlamında Asya önemli bir yere gelmiştir.

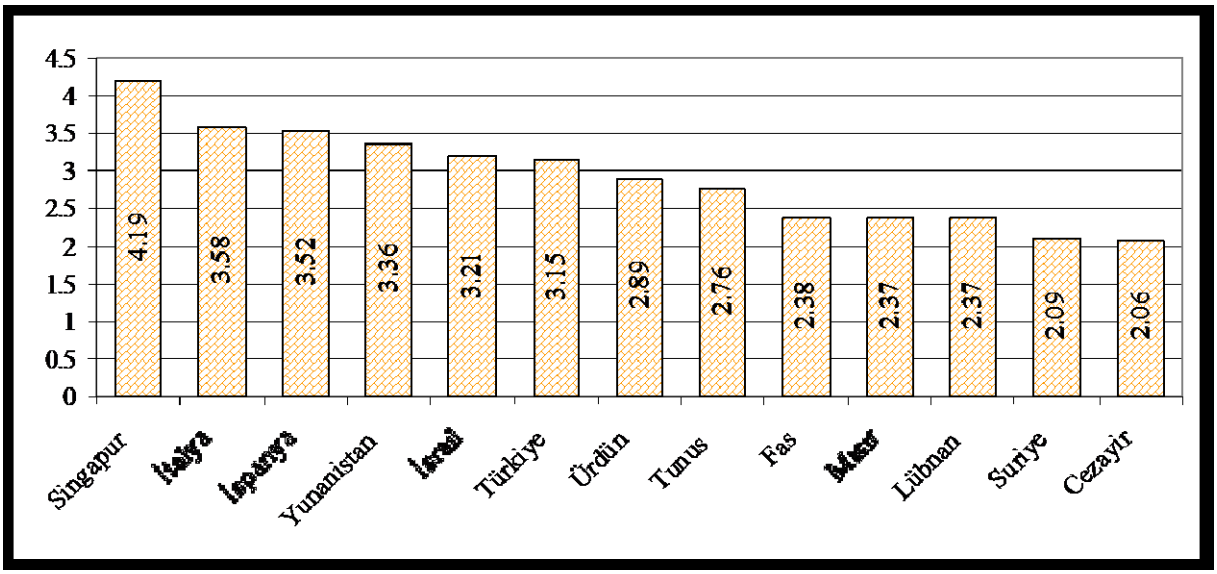
Sonuç olarak küreselleşmeyle birlikte gelişen ticaret hacmi, lojistik sektörünün önemini daha da arttırmıştır. Şirketler ve ülkeler geleceğin sektörü olarak gösterilen bu alandaki paylarını arttırma adına yoğun bir uğraş içindedirler.

5.4.4.2 Türkiye'de Lojistik Sektörü

Türkiye'nin batısında dünya ticaretinin %40'ının yapıldığı ve dünya nüfusunun %11'inin yaşadığı Avrupa, doğusunda ise dünya ticaretinin %25'inin yapıldığı ve dünya nüfusunun %61'nin yaşadığı Asya yer almaktadır. Türkiye coğrafi açıdan Orta Doğu, Türk Cumhuriyetleri ve Avrupa arasında bir aktarma merkezi konumundadır. Türkiye bu coğrafi yapısı, üç tarafının denizlerle çevrili olması, kara taşımacılığındaki güçlü filosu ve genç nüfusu ile kendini çevreleyen ve 350 milyonun yaşadığı bir ekonomik pazara lojistik üs olabilecek potansiyele sahiptir.

Dünya Bankası, ülkelerin gümrük durumu, lojistik altyapısı, uluslararası sevkiyat düzenleme yetisi, lojistik hizmetlerinin yeterliliği, takip-izleme ve kontrol, lojistik maliyetleri ve zamanlama gibi unsurları dikkate alarak bir tür dış ticaret lojistik performans endeksi oluşturmuştur. Bu endekse göre Türkiye 3,15'lik endeks değeriyle 150 ülke arasında 34. sırada yer almaktadır (Şekil 242). Akdeniz ülkeleri arasında, İtalya ve İspanya başı çekmektedir. Yunanistan üçüncü sırada yer alırken, İsrail dördüncü, Türkiye ise beşinci sıradadır. Türkiye'yi sırasıyla Ürdün, Tunus, Fas ve Mısır takip etmektedir (2009, Mersin Lojistik Strateji Planı).

Şekil 242: Bazı Akdeniz ülkelerinin lojistik performans endeksleri

Kaynak: Dünya Bankası, www.worldbank.org/lp

Öte yandan, lojistik sektörünün büyüklüğü ülkeler ve bölgeler arasında farklı değerler almaktadır. Örneğin, lojistik sektörünün GSMH'ya katkısının Kuzey Amerika'da %9,5, Avrupa'da %10,5 ve Türkiye'de %13 dolayında olduğu tahmin edilmektedir. Türkiye'nin GSMH'si 2004 yılı için 300 milyar dolardır. Lojistik hizmetlerin potansiyeli yaklaşık 39 milyar dolar, yaklaşık %30 oranında yabancı kuruluşlar beklenen milli potansiyel 27 milyar dolar ve lojistik sektör firmalarının cirosu 4,5-5,0 milyar dolardır. Dolayısıyla toplam potansiyelin ancak %20'si pazar haline gelebilmiştir (A. Yıldıztekin, 2008, Kalkınmada Rekabet Avantajına Sahip Sektörler: Lojistik, 7. Ekonomi Politikaları Zirvesi).

Lojistik, özellikle son yıllarda önemi artan bir kavram olup Türkiye için kısa bir geçmişe sahiptir. Önce ihracat ve ithalat, daha sonra büyük ölçekli perakendecilik ile öne çıkmıştır. Lojistik sektörünün son yıllardaki büyüme hızı dikkat çekicidir. Dünyada yüzde 10 seviyelerinde büyüyen lojistik sektörü, Türkiye'de yaklaşık yüzde 20'lik büyüme oranına sahiptir. Türkiye'de lojistik sektörünün payının, GSMH'nin %12-13'lük dilimine denk düştüğü tahmin edilmektedir. Buradan hareketle 2007 yılı için sektörün toplam hacminin yaklaşık olarak 80 milyar dolar olduğu düşünülmektedir. Buna karşın Türkiye'deki lojistik pazarının büyüklüğü yaklaşık 14 milyar dolar olarak hesap edilmektedir. Sektör bu büyüklüğü ile aileleriyle birlikte yaklaşık 5 milyon kişiyi beslemektedir. Büyümeye paralel olarak dünyadaki birçok şirket Türkiye pazarına girmekte, büyüyen pazarda şirket evlilikleriyle şirket sayısı azalmaktadır. Azalan şirket sayısıyla rekabet; fiyat odaklılıktan, teknoloji odaklılığa

geçmektedir.[52] Aşağıdaki tabloda ülkemizde lojistik sektörüne ilişkin diğer bazı veriler sıralanmaktadır.

Tablo 112: Rakamlarla lojistik sektörü

Pazar büyüklüğü	14 milyar dolar
İstihdam sayısı	5 milyon (aileleriyle birlikte)
Türk bayraklı gemi sayısı	840
Deniz yoluyla taşınan yük miktarı	67 milyon ton
Ana liman sayısı	32
Karayolu taşımacılığı filosu	1.130.245
Karayoluyla taşınan yük miktarı	23 milyon ton
Karayolu yetki belgesine sahip firma sayısı	261.166
Demiryolu taşımacılığı vagon sayısı	15.014
Demiryoluyla taşınan yük miktarı	20 milyon ton
TCDD dışında vagon sahibi şirket sayısı	19
Havayolu filosu	247
Havayolu kargo kapasitesi	756.101
Havayolu taşımacılığı yapan firma sayısı	17

Kaynak: www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011408/16480

Türkiye dış ticaretinin taşınan ağırlık ve taşıma modlarına göre sınıflandırılması sonucu, 2007 yılı TÜİK verileriyle %87,9'luk oranla denizyolu taşımacılığının başta geldiği görülmektedir. Onu %10,3'le karayolu ve %1,3'le demiryolu taşımacılığı takip etmektedir. Yurtiçi yük taşımacılığında ise karayolunun %94,4'lük baskın bir ağırlığı mevcuttur.[53] Dış ticaret hacminde önde gelen ülkelerden ABD'nin uluslararası ticaretinin çoğunluğu okyanus gemilerince taşınmakta olup, denizyolu taşımacılığının bu ülkedeki oranı ağırlık bakımından %95'tir (2009, Mersin Lojistik Strateji Planı). AB'nin ise 2006 yılı itibarıyla birlik dışına olan ihracat ve ithalat toplamının taşınan ağırlık olarak %69'u deniz yolundan yapılmaktadır. AB'de 2006 yılı için karayolu taşımacılığının payı %6,9, demiryolu taşımacılığının payı %4,3 ve boru hattı taşımacılığının payı %12,5 olmaktadır (2009, Mersin Lojistik Strateji Planı).

Diğer yandan, Ulaştırma Bakanlığı, uluslararası kara taşımasını kayda ve belgeye bağlamış olup 2007 sonu itibarıyla Ulaştırma Bakanlığı'ndan karayoluyla uluslararası eşya taşımacılığı yapmak üzere verilmekte olan C2 belgesi alan firma sayısı 1400'ü aşmıştır. Bu firmaların sahip oldukları özmal taşıt filosu ise 2 milyar tonu geçmiş bulunmaktadır. 31 Aralık

[52] Nilüfer Gözütok, "2015 Yılı Hedefi 120 Milyar Dolar", www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=4155
[53] www.roder.org.tr/XLS/tasima_modlari.xls

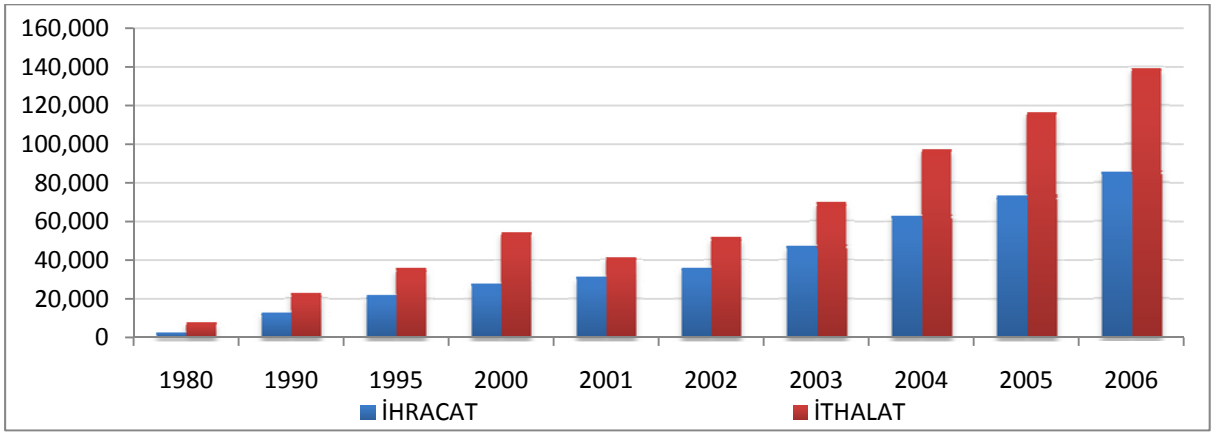
2007 tarihi itibarıyla Ulaştırma Bakanlığı'ndan C2 belgesi alan firma ve araç sayıları aşağıdaki tablodaki gibidir:

Şekil 200: Bölge müdürlüklerine göre uluslararası eşya taşımacılığı yapan C2 yetki belgesi sahibi firmalar

Bölge müdürlüğü	Firma sayısı	Çekici sayısı	Kamyon sayısı	Y.röm. Sayısı	Kamyonet sayısı	Römork sayısı
Adana	376	12.939	3.093	14.354	13	214
Ankara	143	4.125	908	4.718	37	513
Antalya	7	133	2	149	-	12
Bolu	59	1.561	75	1.753	4	43
Bursa	20	448	88	485	11	37
Diyarbakır	184	5.627	9.473	6.180	17	28
Erzurum	21	539	376	569	2	9
İstanbul	441	11.953	2.142	14.582	133	1.334
İzmir	66	2.039	168	2.592	7	90
Samsun	15	391	11	430	-	14
Sivas	2	39	1	33	-	7
Trabzon	55	1.845	277	2.048	-	59
GENEL TOPLAM	**1.389**	**41.639**	**16.614**	**47.893**	**224**	**2.360**

Kaynak: Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü (www.kugm.gov.tr), 2007.

Şekil 243: Türkiye dış ticareti (1980-2006)

Kaynak : TÜİK, 2006.

Lojistik sektörü ekonominin gidişatından birebir etkilenmektedir. Ekonominin geliştiği dönemlerde lojistik faaliyetleri de gelişmekte ve iş hacmi artmakta, durgunluk ve kriz dönemlerinde ise lojistik hizmetlerine talep azalmakta ve sektör daralmaktadır. 2001 yılından itibaren dünyayla paralel artan ülke ticaret hacmi lojistik sektörünü çok fazla beslemiştir. Bununla beraber Türkiye ekonomisinin kırılganlığı, dış piyasalardan çabuk etkilenmesi lojistik sektörüne de aynen yansımaktadır. Bunu azaltmak amacıyla daha sağlam, potansiyelini yakalayabilecek bir lojistik sektörü; lojistik altyapının geliştirilmesi, prosedürlerin azaltılması,

elektronik ortama geçilmesi, limanların ve demiryolları terminallerinin verimli hale getirilmesi ile ancak gerçekleştirilebilecektir.[54]

5.4.4.3 Çukurova Bölgesinde Lojistik Sektörü

Çukurova Bölgesi, birçok niteliği ile Türkiye için bir lojistik üs olabilecek durumda bulunmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesindeki uluslar arası jeo-stratejik konumu, Mersin Limanı, serbest bölgeleri, demiryolu ulaşımı, güçlü tır filosu, Adana Havalimanı, geniş hinterlandı, geçmişten gelen lojistik kültürü ve insan kaynakları yapısıyla lojistik faaliyetler için bütün imkanlara sahiptir. Bunun yanı sıra üniversiteler, iş geliştirme merkezleri, teknoloji geliştirme bölgeleri, organize sanayi bölgeleri, etkin sivil toplum kuruluşları ve bu kurumlar arasında hızla gelişmekte olan işbirliği Çukurova Bölgesi için önemli artılar olmaktadır.

Tablo 113: Cari fiyatlarla iktisadi faaliyet konularına göre GSYİH

Ulaştırma ve haberleşme	1999		
	Mersin	Adana	Çukurova
Değer (TL)	252.010.011	409.427.561	661.437.572
Sektör payı (%)	11,6	17,1	14,5
Gelişme hızı (%)	52,3	52,4	52,4
	2000		
	Mersin	Adana	Çukurova
Değer (TL)	444.721.642	613.911.368	1.058.633.010
Sektör payı (%)	13	16,1	14,6
Gelişme hızı (%)	76,5	49,9	60,1
	2001		
	Mersin	Adana	Çukurova
Değer (TL)	674.697.030	939.550.152	1.614.247.182
Sektör payı (%)	13,4	17,7	15,6
Gelişme hızı (%)	51,7	53	52,5

Kaynak: TÜİK.

Ulaştırma ve haberleşme sektörü, 2001 yılı için Çukurova Bölgesi GSYİH'si içerisinde %15,6'lık pay ile sanayi ve ticaretten sonra gelmektedir. Mersin'de %13,4 ile sanayi, ticaret ve tarımdan sonra dördüncü sektör olurken, Adana'da %17,7'lik oran ile sanayi ve ticaretten sonra üçüncü sektördür. Cari fiyatlara göre Çukurova Bölgesi'nde, sektördeki en büyük gelişme hızı 2000 yılında yaşanmıştır.

[54] Süleyman Beşli, Lojistik, DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Aralık 2004, s.61-65.

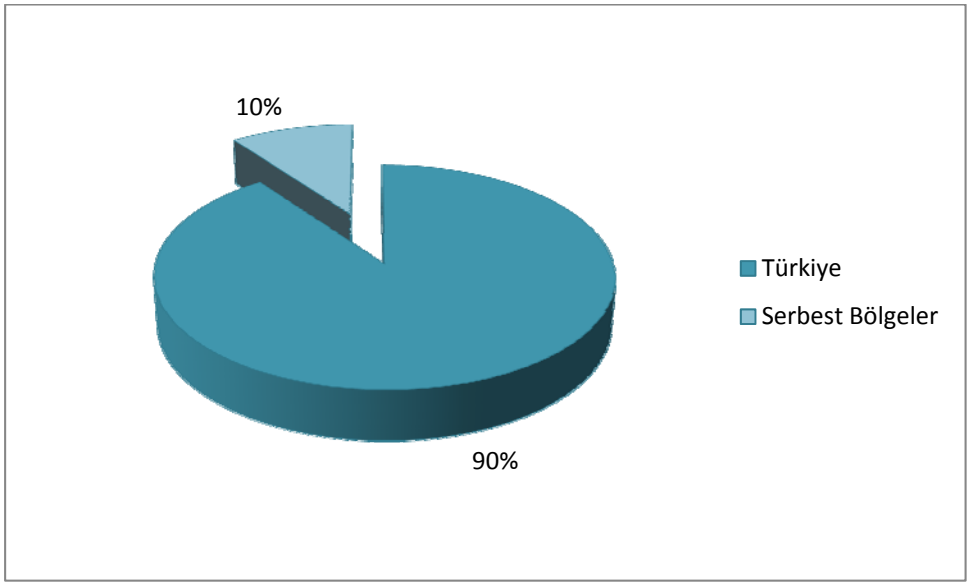
Çukurova Bölgesi, ulaştırma ve haberleşme sektöründe 2001 yılı verilerine göre Türkiye GSYİH'si içinde %5,7'lik bir orana sahiptir. Mersin, Türkiye GSYİH'si içinde %2,4'lük oranı, Adana ise %3,3'lük kısmı oluşturmaktadır.

Çukurova Bölgesi'nin lojistik mevcut durumu denizyolu, karayolu, demiryolu ve havayolu ulaşımı bölümleri daha önce ele alındığı için, serbest bölgeler ve eğitim ve tanıtım faaliyetleri başlıkları altında incelenecektir.

5.4.4.4 Serbest Bölgeler

"Genel olarak serbest bölgeler; ülkenin siyasi sınırları içinde olmakla beraber gümrük bölgesi dışında sayılan, ülkede geçerli ticari, mali ve iktisadi alanlara ilişkin hukuki ve idari düzenlemelerin uygulanmadığı veya kısmen uygulandığı, sınai ve ticari faaliyetler için daha geniş teşviklerin tanındığı ve fiziki olarak ülkenin diğer kısımlarından ayrılan yerler olarak tanımlanabilir."[55] Türkiye'de halihazırda 21 adet serbest bölge faaliyet göstermektedir. Türkiye'nin 222,1 milyar dolarlık 2006 yılı dış ticaret hacminin 23,8 milyar doları serbest bölgeler üzerinden gerçekleşmiştir. Bir diğer deyişle 2006 yılı Türkiye dış ticaret hacminin yüzde onu serbest bölgelere aittir.

Şekil 244: Serbest bölgelerden yapılan dış ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticaret hacmi içindeki payı

Kaynak: DTM, 2006.

[55] www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1131&icerikid=1237&from=home

Çukurova Bölgesinde Mersin Serbest Bölgesi ve Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi olmak üzere iki adet serbest bölge bulunmaktadır.

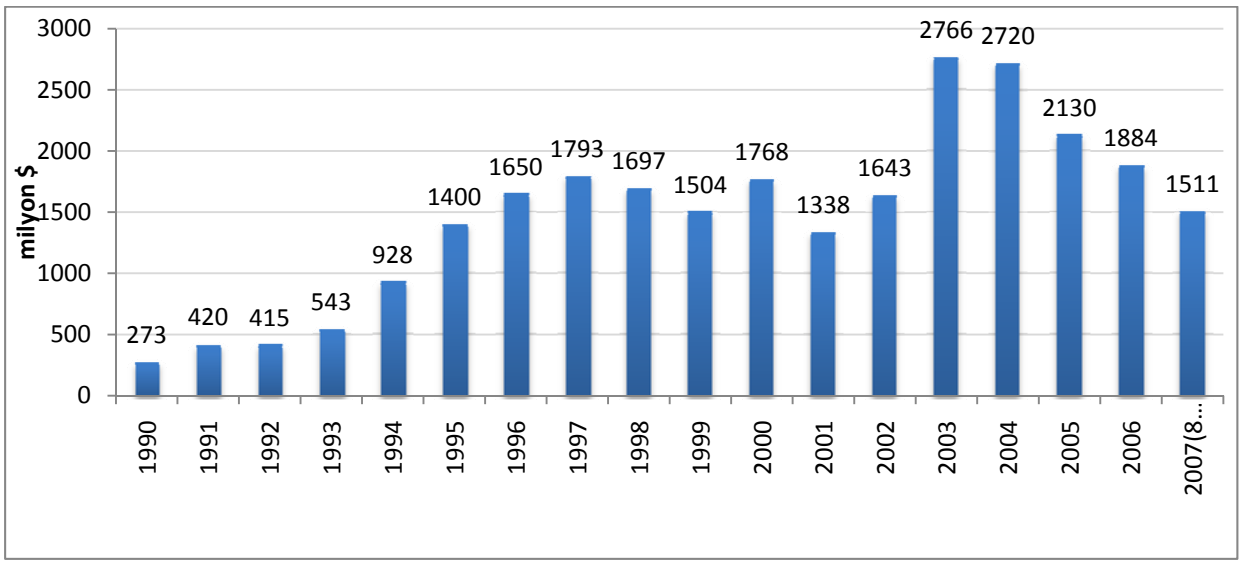
Tablo 114: TR62 Çukurova bölgesi serbest bölgelerinin yıllık ticaret hacimleri (2004-2006)

Yıllık ticaret hacimleri (1000 $)	2004	2005	2006
Mersin	2.720.016	2.128.181	1.884.005
Adana-Yumurtalık	70.214	84.885	77.110
Toplam	22.110.402	23.362.826	23.824.029

Kaynak: DTM, 2006.

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 2006 verilerine göre Mersin; serbest bölgeler arasında 1884 milyar dolarlık ticaret hacmiyle 6. sırada, 6078 kişilik istihdam kapasitesiyle 2. sırada yer almaktadır.

Şekil 245: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacmi (1990-2007)

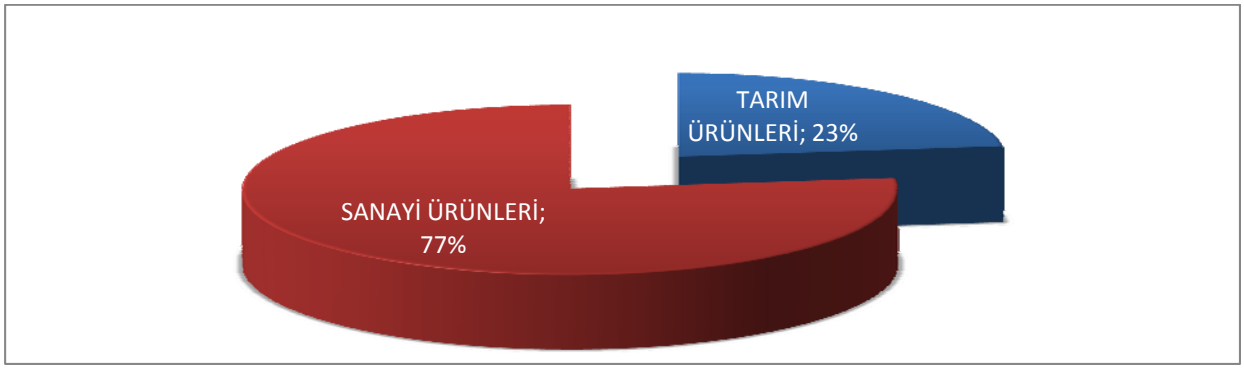

Kaynak: DTM, 2007.

Son beş yılda Mersin'de dış ticaret hacminin düzenli artışına karşılık, serbest bölgede 2004 yılında başlayan bir düşüş gözlemlenmektedir. Bu düşüşte 6 Şubat 2004 tarihinde yürürlüğe giren 5084 sayılı yasanın da etkisi büyüktür. Bu yasaya göre serbest bölgelerde üretici olmayan firmaların yurtiçinde olduğu gibi vergiye tabi tutulması söz konusu idi. Çifte vergilendirmeye (vergi ve fon) sebep olan bu değişiklik serbest bölgelerde üretim dışı işlem yapan firmalar için cazibeyi ortadan kaldırmıştı. Ancak en son olarak 17.04.2007 tarih 26496 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kanun sayesinde bu çifte vergilendirmeye son verilmiştir.

Mersin Serbest Bölgesi'nin 2007 yılı performansına bakıldığı zaman ilk 8 aylık dönemde geçen senenin aynı dönemine göre %28'lik artışla ticaret hacminde 1,5 milyar dolara ulaşıp serbest bölgeler arasında 5. sıraya çıkmıştır. Bu performans serbest bölgenin yeniden çıkışa geçeceğinin sinyallerini vermektedir.

Şekil 246: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacminin sektörel dağılımı

Kaynak: MESBAŞ, 31.08.2007.

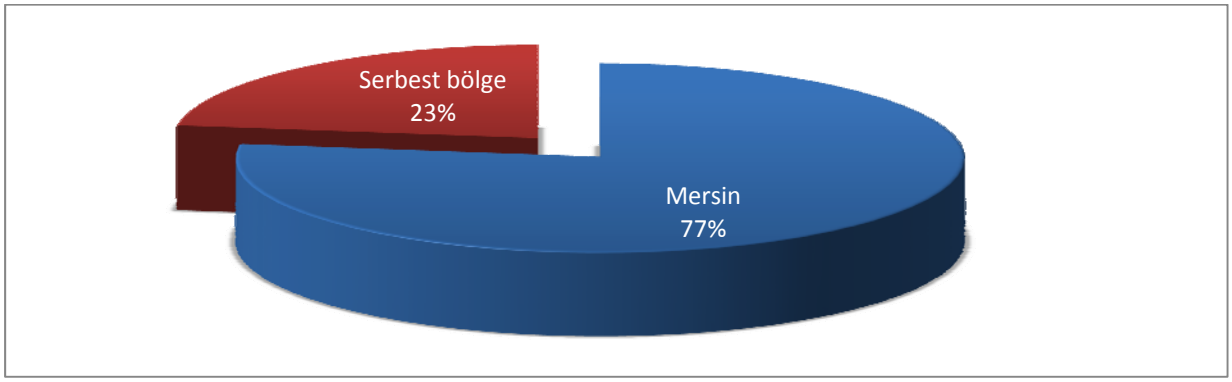
Mersin Serbest Bölgesi'ndeki ticaretin %23'ü tarım ürünlerini, %77'si ise sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Tarım ürünleri ağırlıklı olarak pamuk ve tütün, sanayi ürünleri ağırlıklı olarak taşıt araç ve parçaları, tekstil ve konfeksiyon, kimya sanayi ve makine sanayi mamulleridir.

Tablo 115: Mersin Serbest Bölgesi dış ticaret hacminin ülkelere göre dağılımı

Ülkeler	Dünya ticareti içindeki oran
OECD ülkeleri	**24%**
*AB ülkeleri	16%
*Diğer OECD ülkeleri	8%
Diğer Batı Avrupa ülkeleri	1%
Türki Cumhuriyetleri	6%
İslam ülkeleri	15%
Diğer ülkeler	17%
Türkiye	37%
Toplam	100%

Kaynak: MESBAŞ, 31.08.2007.

Şekil 247: Mersin Serbest Bölgesi'nin Mersin'in toplam dış ticareti içindeki payı

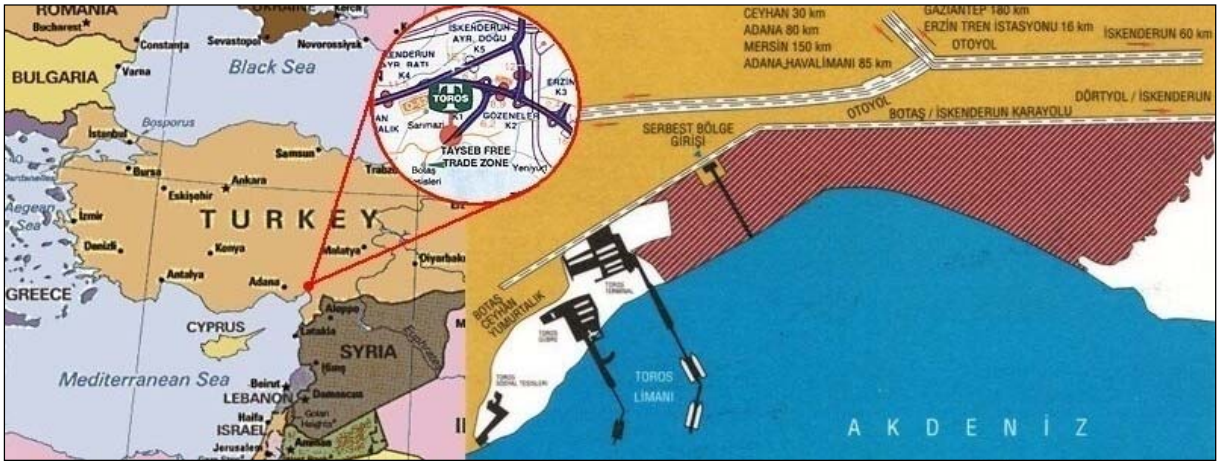
Kaynak: DTM, 2006.

Mersin'de serbest bölgenin dış ticaret hacmindeki yeri Türkiye'deki %10'luk oranın üstündedir. 1884 milyar dolarlık dış ticaret hacmiyle Mersin dış ticaretinin %23'lük kısmını karşılamaktadır.

a. Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi

Toros Adana Yumurtalık Serbest Bölgesi Kurucu ve İşleticisi AŞ'nin yani kısa adıyla TAYSEB AŞ'nin kuruluşu 25.05.1990 tarihinde gerçekleştirilmiştir. 12.12.1990 tarihinde ise Devlet Planlama Teşkilatı ile yapılan bir sözleşmeyle bölgenin kurulup işletilmesi görevi TAYSEB AŞ'ye verilmiştir. Körfez krizi nedeni ile askıya alınan kuruluş çalışmaları 1997'de yeniden başlatılmış ve bölge Eylül 1998'de resmen faaliyete geçmiştir.[56]

Şekil 248: Yumurtalık Serbest Bölgesi

Kaynak: www.tayseb.com

[56] www.tayseb.com

Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi İskenderun Körfezi'nde Adana-Hatay illerinin birleşiminde Ceyhan ve Erzin ilçeleri sınırları içinde Sarımazı mevkiinde bulunmaktadır. Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi'nin bitişiğinde Toros Limanı bulunmaktadır. Toros Limanı'na 100.000 DWT'lik gemiler yanaşabilmekte ve aynı anda çeşitli büyüklüklerde 9 gemiye hizmet verilebilmektedir Limanın yükleme/boşaltma kapasitesi ise 14.000 ton/gündür. Serbest bölgede faaliyet gösteren şirketler bu limandan faydalanabilme imkanına sahiptir. Yap-işlet-devret kapsamındaki Adana-Yumurtalık Serbest Bölgesi, sahip olduğu 4,5 milyon metrekare alanıyla Türkiye'nin ve dünyanın en büyük serbest bölgelerinden biridir.[57]

5.4.4.5 Lojistik Eğitim ve Tanıtım Faaliyetleri

Çukurova Bölgesi'nin lojistik hizmetler çerçevesinde yetişmiş insan kaynağına duyacağı ihtiyacın önümüzdeki yıllarda daha da fazla olacağı açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda yeterli olmasa da bölgede denizcilik eğitimi veren örgün ve yaygın eğitim kurumları mevcut bulunmaktadır. Mersin Üniversitesi Meslek Yüksekokulu'na bağlı olarak eğitim veren "Gümrük İşletmeciliği" ve "Deniz ve Liman İşletme" bölümleri (ön lisans eğitimi), Mersin ve Çukurova Üniversite'lerine bağlı Su Ürünleri Fakülteleri (lisans ve yüksek lisans eğitimi), Erdemli ODTÜ Deniz Bilimleri Enstitüsü (yüksek lisans) ve Mersin Deniz ve Ticaret Meslek Yüksekokulu (ön lisans; Güverte, Gemi Makineleri, Deniz ve Liman İşletme, Dış Ticaret, Muhasebe, İşletme, Sigortacılık bölümleri), Yumurtalık Meslek Yüksekokulu (ön lisans; Su Ürünleri bölümü) bu eğitim kurumları arasındadır. Çağ Üniversitesi'nde de lojistik ön lisans programı açılmıştır. Bunun yanında gümrük mevzuatı ve uygulamaları gibi derslerin bulunduğu iki yıllık uluslararası ticaret bölümü 2005 yılında öğrenci kabul etmeye başlamıştır. Mersin Deniz Ticaret Odası'nda verilen çeşitli sertifika ve eğitim programları ile Endüstri Meslek Lisesi gemi makineleri bölümü Mersin'de lojistikle alakalı eğitim programları arasında sayılabilir. Bölgenin sahip olduğu lojistik potansiyeli, Lojistik ve Ulaştırma Yüksekokulu gibi özel eğitim programlarının sayısının ve kalitesinin arttırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

[57] a.g.e.

5.4.4.6 Değerlendirme

Türkiye'nin ulusal enerji ve sanayi politikası çerçevesinde ortaya konan ve ham petrol boru hatlarının toplandığı Çukurova Bölgesi'nin doğusundaki Ceyhan-Yumurtalık arası alt bölgede bir enerji ihtisas bölgesinin oluşturularak, bu kapsamda yatırımların başlaması, Mersin limanının özelleştirme sonrasındaki hızlı gelişimi ile Mersin'in lojistik merkez olma potansiyelinin daha net olarak ortaya çıkması, bölgenin tarım, sanayi ve turizm alanlarındaki mevcut kapasitesi bölgesel lojistik stratejisinin belirlenmesinde önemli girdiler olarak görülmektedir.

Çukurova Bölgesi'nde organize sanayi bölgeleri, serbest bölge ve enerji ihtisas bölgesi arasında demiryolu taşımacılığının geliştirilmesi, limanlarla liman ard alanları arasında demiryolu ve karayolu bağlantılarının iyileştirilmesi ve havayolu taşımacılığının geliştirilmesi gibi çok modlu ve modlar arası taşımacılık konularında önemli yatırımlara ihtiyacı bulunmaktadır. Bu türden yüksek maliyetli altyapı yatırımları öncesinde bölge ulaştırma ana planının gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir. Böyle bir plan kapsamında gerçekleştirilecek alt yapı yatırımları bölgedeki büyük ölçekli sanayi ve enerji yatırımları için de itici bir güç olacaktır.

Diğer yandan, bölgenin lojistik ve ulaştırma altyapısı planlanırken ürün özeliklerinin göz önüne alınması ve buna göre yapılanmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ürün hacmi, ürün değeri ve risk karakteristikleri gibi kavramlar lojistik ve ulaştırma alt yapısını önemli derecede etkilemektedir. Bu çerçevede bölgenin hem yurtiçi hem de yurtdışı taşımalar bağlamındaki ürün yapılarının gelecek boyutunda da öngörülerek lojistik ve ulaştırma alt yapısı ile bütünleştirilmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Lojistik etkinliğinin en önemli unsurlarından bir diğeri de bilgi akışıdır. Bu çerçevedeki gelişmelerin büyük bir hızla uygulanması gerekliliği ortadadır. Özel sektör kapsamında özellikle EDI çerçevesinde çeşitli gelişmeler yaşanırken kamu sektörü olarak T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı bu konuyla ilgili çalışmalarını sürdürmektedir. İhracatçıların gümrük beyannamelerini EDI ile gerçekleştirmeye başlamalarına rağmen özellikle liman boyutunda önemli gelişmeler sağlanamamıştır. Türk liman ve gümrüklerinde yaşanan bürokrasi ve sıkışıklık göz önüne alındığında, EDI'nin uygulanmaya başlanması lojistik etkinliği özellikle güvenilirlik ve hız çerçevesinde sağlayacak önemli unsurlardan biri olacaktır. EDI ve benzer bilişim sistemleri

uygulamalarının aynı zamanda tüm ulaştırma sektörünü içeren bir veri tabanının oluşturulması boyutunda da kullanılması gerekliliği söz konusudur. Türkiye'nin lojistik hizmetlerle ilgili karar verme ve planlama sürecinde bütünleşik bir veri tabanına sahip olmaması sağlıklı stratejilerin belirlenmesini engellemektedir.

Modern bir limanda katma değer, yük konsolidasyonu ve ayrıştırılması, konteyner içi doldurma ve boşaltma, kutulama, paletleme, paketleme, etiketleme, markalama, ölçme, tartma, yeniden paketleme v.b. gibi çeşitli biçimlerde oluşabilir. Günümüzde modern bir liman aynı zamanda bir lojistik dağıtım merkezi olarak da değerlendirilmektedir. Türkiye'deki limanların öncelikle bu çerçevede yapılanmaları gerekliliği söz konusudur. Limanlarda demiryolu kullanımı tedarik zincirinin etkinliğinin sağlanmasında önemli unsurlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye geneli ile Çukurova özeline bakıldığında liman ard alanı çerçevesinde yapılan taşımaların yaklaşık %95'inin karayolu ile gerçekleştiği görülmektedir. Bu bağlamda, iç taşımada demiryolunun payının arttırılması hem lojistik etkinliğini artıracak hem de çevre koruma yönlü bir açılım sağlayacaktır.

Lojistik hizmetlerin yürütülmesinde önemli bir işlev gören üçüncü taraf lojistik işletmelerinin yönetimsel problemleri bulunmaktadır. Bu çerçevede bu işletmelerin müşteri yönlü olarak yeniden yapılanması gerekliliği söz konusudur. Bu aynı zamanda lojistik, deniz ulaştırması, tedarik zinciri konularında önemli bir eğitim altyapısının da oluşturulmasını ortaya koymaktadır.

5.4.5 Hizmetler

Hizmetler sektörü;

- İnşaat
- Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı
- Ulaştırma ve depolama
- Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri
- Finans ve sigorta faaliyetleri
- Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
- İdari ve destek hizmeti faaliyetleri
- Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik

alt başlıkları altında incelenmektedir.

5.4.5.1 İnşaat

İnşaat sektörü; bina inşaatı, bina dışı yapıların inşaatı, özel inşaat faaliyetleri ve binanın tamamlanması ve bitirilmesi faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye genelinde inşaat sektörünün durumuna bakıldığında, 2004 yılı itibarıyla 48.028 adet yerel birim bulunduğu, bu yerel birimlerde 337.165 kişi istihdam edilmiş olduğu, istihdam edilenlere toplam 1.986.544.572 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 25.973.948.095 TL ciro gerçekleştirmiş olduğu görülmektedir.

TR62 Düzey 2 Çukurova Bölgesi'nde ise, 2004 yılı itibarıyla inşaat alt sektöründe 1.639 adet yerel birim mevcut bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 11.206 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 58.877.410 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 654.785.340 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Türkiye geneli ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 3,41'inin bölgede faaliyette bulunduğu, buna karşın sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise ancak yüzde 2,52'sinin bölgede üretildiği görülmektedir.

Tablo 116:Türkiye'de Düzey 2 bölgeler arasında inşaat sektörü

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	11.686	83.723	584.316.069	7.230.350.157
2	TR51	Ankara	8.479	69.467	483.502.997	6.234.017.361
3	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	3.432	26.735	128.130.151	1.762.707.580

…	…	…	…	…	…	…
8	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	1.819	14891	81.141.011	1.214.215.885
9	**TR62**	**Adana, Mersin**	**1.639**	**11.206**	**58.877.410**	**654.785.340**
10	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.466	6.397	28.216.018	327.070.695
…	…	…	…	…	…	…
24	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	238	1.561	4.420.892	210.572.484
25	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	174	1.608	9.609.615	261.289.882
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	142	909	4.561.382	106.119.091

Kaynak: TÜİK (2007).

Çukurova Bölgesi'ndeki inşaat sektörü Türkiye içerisinde 26 Düzey 2 bölge içinde ciro bakımından 9. sıradadır (Tablo 116).

5.4.5.2 Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı

Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı sektörü; toptan ve perakende ticaret ve motorlu taşıtlar ve motosikletlerin onarımı, toptan ticaret ile perakende ticaret faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 1.044.651 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 2.468.111 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 10.813.633.122 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 556.572.768.051 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motorsikletlerin onarımı alt sektöründe 55.631 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 132.298 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 451.018.605 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 27.882.930.983 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye geneli ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 5,33'ünün bölgede faaliyette bulunduğu, buna karşın sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise yüzde 5,01'inin bölgede üretildiği görülmektedir.

Tablo 117: Düzey 2 bölgeler arasında Toptan ve perakende ticaret; motorlu taşıtların ve motosikletlerin onarımı

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	202.742	633.571	4.742.295.933	218.575.413.829
2	TR51	Ankara	77.155	235.876	1.153.729.440	51.778.603.621
3	TR31	İzmir	61.123	156.013	777.619.442	35.999.016.115
4	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	56.908	128.448	515.176.108	24.508.307.639
5	**TR62**	**Adana, Mersin**	**55.631**	**132298**	**451.018.605**	**27.882.930.983**
6	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	51.531	114.545	360.012.929	19.276.338.137
…	…	…	…	…	…	…
24	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	12.333	21249	22.023.039	1.430.458.712
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	11.927	18.679	31.993.187	2.994.967.591
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	10.715	18.002	14.002.291	1.052.340.672

Kaynak: TÜİK (2007).

Çukurova Bölgesi 26 Düzey 2 bölge arasında 5. sırada bulunmaktadır (Tablo 117)

5.4.5.3 Ulaştırma ve depolama

Ulaştırma ve depolama sektörü; kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı, su yolu taşımacılığı, havayolu taşımacılığı, taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler ile posta ve kurye faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 195.939 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 486.832 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 1.960.268.069 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 12.037.320.079 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla ulaştırma ve depolama alt sektöründe 9875 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 19.798 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 40.224.737 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 313.145.220 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 5,04'ünün bölgede faaliyette bulunduğu buna karşın sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise ancak yüzde 2,60'ının bölgede üretildiği görülmektedir.

Tablo 118: Düzey 2 bölgeler arasında ulaştırma ve depolama

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	43.501	186.722	2.482.457.984	34.065.531.921
2	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	19.475	45.179	223.656.943	4.537.032.597
3	**TR62**	**Adana, Mersin**	**16.684**	**55.681**	**351.196.076**	**4.154.704.126**
4	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	16.284	35.029	270.249.729	3.576.943.639
…	…	…	…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	3.365	8.156	76.887.361	221.474.807
25	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	3.244	13272	190428467	562619824
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	2.849	7335	60.219.164	343.749.441

Kaynak: TÜİK (2007).

Ulaştırma ve depolama sektöründe bölge Türkiye içerisinde 3. sırada yer almaktadır (Tablo 118). Bu durum bölgede ticaretin ve lojistik sektörünün gelişmiş olmasıyla ilintilidir.

5.4.5.4 Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri

Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri sektörü; konaklama ve yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye'de, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 281.895 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 766.148 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 6.905.151.138 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 75.404.622.816 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri alt sektöründe 16.684 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 55.681 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 351.196.076 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 4.154.704.126 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 5,92'sinin bölgede faaliyette bulunduğu, yine sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise yüzde 5,51'inin bölgede üretildiği görülmektedir.

Tablo 119: Düzey 2 bölgeler arasında konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	35.487	122.990	741.312.661	4.017.270.420
2	TR31	İzmir	15.039	35.348	129.410.451	681.734.907
3	TR33	Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	14.690	21.447	43.993.148	286.239.000
…	…	…	…	…	…	…
6	TR 42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	10.537	19.892	53.455.946	360.792.938
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**9.875**	**19.798**	**40.224.737**	**313.145.220**
8	TR 51	Ankara	8.864	36.243	204.170.009	1.187.106.172
…	…	…	…	…	…	…
24	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	1.879	2.201	2.672.149	13.266.706
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.767	3.318	7.030.863	40.995.747
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	1.087	2.373	1.449.020	11.802.327

Kaynak: TÜİK (2007).

Konaklama ve yiyecek hizmetleri faaliyetlerinde Çukurova bölgesi 7. sırada bulunmaktadır. Bölgede turizm olanakları yeteri derecede değerlendirildiğinde daha üst sırala çıkabileceği değerlendirilmektedir (Tablo 119).

5.4.5.5 Finans ve sigorta faaliyetleri

Finans ve sigorta faaliyetleri sektörü; sigorta ve emeklilik fonları hariç finansal hizmet faaliyetleri, zorunlu sosyal güvenlik hariç, sigorta, reasürans ve emeklilik fonları ve finansal hizmetler ve sigorta faaliyetleri için yardımcı faaliyetleri içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 112.581 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 509.912 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 3.602.173.800 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 23.688.634.131 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla finans ve sigorta alt sektöründe 5327 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 24.131 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 146.496.772 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 509.809.555 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 4,73'ünün bölgede faaliyette bulunduğu, yine sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise ancak yüzde 2,15'inin bölgede üretilebildiği görülmektedir.

Tablo 120: Düzey 2 bölgeler arasında finans ve sigorta faaliyetleri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	26.667	183.861	1.883.803.273	15.352.373.722
2	TR51	Ankara	15.198	70.255	522.155.556	2.164.908.009
3	TR31	İzmir	10.365	45.014	233.879.615	1.202.289.677
…	…	…	…	…	…	…
6	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	6.038	13.000	47.845.583	326.076.414
7	**TR62**	**Adana, Mersin**	**5.327**	**24.131**	**146.496.772**	**509.809.555**
8	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	4.772	18.111	91.939.397	425.575.936
…	…	…	…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	519	1.852	6.922.525	25.470.501
25	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	449	1.512	4.860.109	17.898.225
26	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	330	881	3.145.550	7.625.337

Kaynak: TÜİK (2007).

Finans ve sigorta faaliyetlerinde Çukurova Bölgesi Türkiye içerisinde 7. sırada bulunmaktadır (Tablo 120).

5.4.5.6 Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler

Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler sektörü, hukuki ve muhasebe faaliyetleri, idare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri, mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik muayene ve analiz, bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri, reklamcılık ve pazar araştırması, diğer profesyonel, bilimsel ve teknik faaliyetleri, veterinerlik hizmetleri, kiralama ve leasing faaliyetleri, istihdam faaliyetleri, seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ile ilgili faaliyetleri içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 8458 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 115.482 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 1.095.241.919 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 2.834.697.634 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde; 2004 yılı itibarıyla mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler alt sektöründe 291 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 4371 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 35.736.184 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 91.439.475 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 3,44'ünün bölgede faaliyette bulunduğu, yine sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise yüzde 3,23'ünün bölgede üretildiği görülmektedir.

Tablo 121: Düzey 2 bölgeler arasında mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	2.481	39.998	552.511.959	1.361.077.579
2	TR51	Ankara	800	11.793	146.599.492	394.008.744
3	TR31	İzmir	613	8.033	68.615.893	183.636.658
…	…	…	…	…	…	…
10	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	294	3.829	15.410.416	34.939.920
11	**TR62**	**Adana, Mersin**	**291**	**4.371**	**35.736.184**	**91.439.475**
12	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	248	3.103	14.019.066	34.076.203
…	…	…	…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	55	659	4.798.752	15.153.285
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	34	412	1.564.129	(***)
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	26	393	1.725.712	7.040.360

Kaynak: TÜİK (2007).

Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler Çukurova Bölgesi Türkiye içerisinde 11. sırada bulunmaktadır (Tablo 120).

5.4.5.7 İdari ve destek hizmeti faaliyetleri

İdari ve destek hizmeti faaliyetleri sektörü; güvenlik ve soruşturma faaliyetleri, binalar ve çevre düzenlemesi faaliyetleri, büro yönetimi, büro desteği ve diğer şirket destek faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 38.182 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 121.429 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 760.139.371 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 3.836.308.718 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla idari ve destek hizmeti faaliyetleri alt sektöründe 2140 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 7525 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 52.700.043 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 278.687.160 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 5,60'ının bölgede faaliyette bulunduğu, yine sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise yüzde 7,26'sının bölgede üretildiği görülmektedir. Bölgede bu alt sektörün diğer hizmetler alt sektörlerinin aksine ülke geneline göre daha az birimle daha çok ciro yaptığını göstermektedir.

Tablo 122: Düzey 2 bölgeler arasında idari ve destek hizmet faaliyetleri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel Birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	9.042	38.283	308.083.556	1.729.374.085
2	TR31	İzmir	3.568	9.598	53.799.888	278.083.025
3	TR51	Ankara	2.909	12.543	113.174.660	440.716.414
4	TR32	Aydın, Denizli, Muğla	2.209	6.396	27.582.111	120.316.406
5	**TR62**	**Adana, Mersin**	**2.140**	**7.525**	**52.700.043**	**278.687.160**
6	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	1.938	6.188	33.012.970	142.322.517
…	…	…	…	…	…	…
24	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	264	478	1.300.838	7.347.204
25	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	231	413	1.222.134	4.668.698
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	173	318	(***)	2.316.144

Kaynak: TÜİK (2007).

İdari ve destek hizmet faaliyetlerinde Çukurova Bölgesi Türkiye içerisinde 5. sırada bulunmaktadır (Tablo 122).

5.4.5.8 Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik

Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik sektörü; ülke yönetimi ve toplumun ekonomik ve sosyal politikalarının yönetimi, bir bütün olarak topluma hizmetlerin sağlanması ve zorunlu sosyal güvenlik faaliyetlerini içermektedir.

Türkiye genelinde, 2004 yılı itibarıyla bu sektörde 92.735 adet yerel birim bulunmaktadır, bu yerel birimlerde 162.060 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam

556.521.522 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 5.077.743.493 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Çukurova Bölgesi'nde, 2004 yılı itibarıyla ulaştırma ve depolama alt sektöründe 5151 adet yerel birim bulunmaktadır. Bu yerel birimlerde 7389 kişi istihdam edilmiş, istihdam edilenlere toplam 12.488.661 TL ücret ödenmiş ve bu birimler toplamda 88.777.524 TL ciro gerçekleştirmiştir.

Bölge Türkiye ile kıyaslandığında, Türkiye'deki yerel birimlerin yüzde 5,55'inin bölgede faaliyette bulunduğu, yine sektörün Türkiye genelindeki cirosunun ise ancak yüzde 1,75'inin bölgede üretildiği karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 123: Düzey 2 bölgeler arasında kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik faaliyetleri

Sıra	Bölge kodu	Bölge adı	Yerel birim	Çalışanlar	Maaş ve ücretler	Ciro
1	TR10	İstanbul	20.308	52.015	290.526.127	3.643.997.683
2	TR31	İzmir	7.333	10.646	26.408.661	179.089.505
3	TR51	Ankara	6.226	12.605	54.321.881	357.516.237
4	**TR62**	**Adana, Mersin**	**5.151**	**7.389**	**12.488.661**	**88.777.524**
5	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	4.845	8.550	23.686.057	127.851.808
…	…	…	…	…	…	…
24	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	586	1.164	2.699.413	8.003.311
25	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	472	1380	1.394.535	6.176.686
26	TRC3	Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	455	552	458.655	5.578.854

Kaynak: TÜİK (2007).

İdari ve destek hizmet faaliyetlerinde Çukurova Bölgesi Türkiye içerisinde 4. sırada bulunmaktadır (Tablo 123).

5.5 Değerlendirme

TR62 Çukurova Bölgesi'nde kişi başına düşen GSYH 2393 dolardır (2001). Bölge, ülke genelindeki 26 Düzey 2 bölgesi arasında gelişmiş bölge ve metropollerinin arkasından 8. sırada gelmektedir. Bölge ülkenin batısında yer alan ve GSYH değeri yüksek gelişmiş bölgelerle ile ülkenin doğusunda yer alan ve GSYH değeri düşük gelişmemiş bölgeler arasında köprü konumundadır. Bu husus göç gibi bölgeler arası sorunların çözümlenmesinde dikkat çekici bir faktör olarak göze çarpmaktadır.

İşgücünün sektörel dağılımında hizmetler sektörü %52 ile önde gelmektedir. Bunu %26 ile tarım ve %22 ile sanayi izlemektedir. Tarımda istihdam edilen nüfusun büyük çoğunluğunun kayıt altında olmaması, kısmen mevsimsel olması ve bölgede yerleşik tarımsal istihdamın düşük olması nedeniyle istihdam anlamında bölgenin kırsal karakterinin öne çıkmadığı söylenebilir. Bölge, sanayi yönünden gelişmiş bir karaktere sahip olmasına karşın istihdam edilen nüfus oranı açısından Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Çukurova Bölgesi'ndeki yıllık yüksek işsizlik rakamları bölgenin sorunlarının tespit edilmesinde ve çözüm önerileri getirilmesinde önemli görülmektedir.

İhracat değerinin ithalat değerine oranlanmasıyla elde edilen ihracatın ithalatı karşılama oranı %77,04 olup Türkiye ortalamasının üstündedir. Türkiye'nin en sanayileşmiş bölgelerinden ve de benzer ekonomik karaktere sahip olduğu komşu bölgelerinden sonra gelen Çukurova Bölgesi toplam dış ticaret hacmiyle Türkiye'nin 8. bölgesi olma özelliği göstermektedir.

2009 verileri dikkate alınarak yapılan analiz sonunda bölgede en fazla yabancı doğrudan yatırım olan sektörün yüzde 42'lik oranla "motorlu taşıtlar ve motosikletler dışında kalan toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu" olduğu görülmektedir. Bu sektörü yaklaşık yüzde 6'lık oranla inşaat; %5'lik oranla da "tarım, avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri" ve "kara taşımacılığı ve boru hattıyla taşımacılık" sektörleri izlemektedir.

Çukurova Bölgesi'nde kişi başına düşen mevduat miktarı ise 3512 TL olup bu miktar 5852 TL olan Türkiye ortalamasının hayli altındadır. Çukurova Bölgesi'nde gerçekleşen kamu yatırımları son 10 yıl itibarıyla incelendiğinde, bu yatırımların 2002-2006 yılları arasındaki sapmalar hariç tutulacak olursa ortalama yüzde 2,5'lik bir orana sahip olduğu görülmektedir. Yaklaşık yüzde 5'lik nüfus oranı dikkate alındığında bölgedeki kamu yatırımlarının nüfus oranının gerisinde olduğu anlaşılmaktadır. 2008 yılı verileriyle yapılan analiz neticesinde TR62 Çukurova Bölgesi'ne yapılan kamu yatırımlarının yüzde 40,02'lik kısmı diğer kamu hizmetlerine iken, yüzde 30,43'lük kısmı ulaştırma ve haberleşme, yüzde 12,75'i eğitime ve yüzde 8,64'ü ise sağlık alanına yapılmaktadır.

Bölgede yatırım teşvik belgeli sabit yatırımların sektörel dağılımı incelendiğinde ise, 429 milyon TL ile enerji sektörünün başta geldiği görülmektedir. Enerjiyi sırasıyla 146 milyon TL ile orman ürünleri, 89 milyon TL ile sağlık ve 87 milyon TL ile kimya sanayileri izlemektedir.

Çukurova Bölgesi'nde KOBİ yatırım teşvik belgeli sabit yatırımların sektörel olarak dağılımı incelendiğinde ise, bir imalat sanayi alt kolu olan gıda ve içki sektörünün 37 yatırım teşvik belge sayısı ve yaklaşık 27 milyon TL sabit yatırım miktarı ile önde geldiği görülmektedir. Yatırım teşvik belgeli yatırımların sektörel dağılımı toplamda ele alındığında enerji, sağlık, orman ürünleri ve kimya gibi büyük sanayi kuruluşları ve işletmelerin faaliyette oldukları sektörler öne çıkarken, teşvik belgeli yatırımlar KOBİ düzeyinde incelendiğinde gıda ve içki, tarımda bitkisel üretim, makine imalat, dokuma ve giyim alt sektörleri gibi göreceli olarak daha küçük sermayeli işletmelerin ağırlıkta olduğu sektörler başta gelmektedir.

Önümüzdeki dönemde bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvik araçları, Düzey 2 bölgelerinin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi'ne göre sıralandığında belirlenen dört ayrı kademe içinde Çukurova Bölgesi 2. kademe gelişmiş bölgeler arasında değerlendirilmektedir.

Bölgede 2007 yılı itibarıyla ekonomik faaliyet kollarından yerel birim sayısı olarak en yüksek paya sahip olanı "toptan ve perakende ticaret"tir. "Toptan ve perakende ticaret" sektörünü "ulaştırma, depolama ve haberleşme" sektörü takip etmektedir. Ayrıca "eğitim", "otel, lokanta ve kahvehane", "diğer sosyal, toplumsal ve kişisel hizmet faaliyetleri" TR62 Bölgesi'nde yıldızlaşan sektörler arasında gösterilebilir. "Taşıma ve depolama işleri" sektörünün bölgenin tarımsal karakteri ve lojistik konumu dikkate alındığında bölge için önem arz eden bir sektör olması beklenen bir sonuçtur.

Ayrıca bölgenin ekonomik altyapısında imalat sanayinin rolü oldukça büyüktür. Bölgede imalat sanayi sektörü içinde en yüksek orana sahip ilk 15 alt sektörü içerisinde, "gıda ürünleri imalatı", "makine ve teçhizat imalatı", "kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı", "giyim eşyalarının imalatı", "fabrikasyon metal ürünleri imalatı", "kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı" ve "mobilya imalatı" öne çıkmaktadır. Buna karşın, Adana'daki üretim birimlerinin Mersin'e göre daha büyük ölçekli olduğu anlaşılmaktadır.

Tarıma dayalı sanayi, Adana'da istihdam açısından yoğunlaşması en yüksek alt sektör olarak öne çıkmaktadır. Adana'da diğer öne çıkan sektörler kısaca "kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür, lastik ve plastik ürünleri sanayi", "ağaç ürünleri sanayi" ve "metal eşya ve makine sanayi" alt sektörleridir. Mersin'de- Adana'ya benzer olarak- "tarıma dayalı sanayi" alt sektörü yüksek değerlere ulaşmaktadır. "Metalik cevher üretimi"nde ise krom madeni

üretimindeki yüksek istihdam değeri nedeniyle Mersin öne çıkmaktadır. “Metal dışı ürünler”, ”ağaç ürünleri”, “kimya, kimyasal ürünler, petrol, kömür, lastik ve plastik ürünleri sanayi” ve “metalik olmayan madencilik” sektörleri bölgede öne çıkan diğer alt başlıklardır.

Mersin ihracatında en yüksek paya sahip olan sektörün %44 oranla bitkisel üretim olduğu görülmektedir. Bitkisel üretimi %11’lik payıyla “metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı” ve %10’luk payıyla “gıda ürünleri ve içecek imalatı” sektörleri takip etmektedir. Adana’da ise ihracattan en büyük payı alan sektör %27’lik payıyla “tekstil ürünleri imalatı” sektörüdür. “Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı”, “plastik ve kauçuk ürünleri imalatı” ve “gıda ürünleri ve içecek imalatı” sektörleri ise sırasıyla %18, %14 ve %10’luk paylarla 2. ve 3. sırada gelmektedir. Tekstil ürünleri imalatı sektörü Adana ihracatı içinde en büyük paya sahip olan sektör olmakla beraber, olgunlaşmış bir sektörden dönüşen bir sektöre dönüştüğü görülmektedir. Bu sektörle ilgili stratejiler üretilirken sektörün ilin ihracatı içindeki payının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Mersin’de bitkisel üretim sektörü ihracatta hem hacim olarak hem de yoğunlaşma olarak en öne çıkan sektördür. Sektörün Mersin’in halihazırda rekabetçi olduğu bir sektör olduğu söylenebilir. Öte yandan bitkisel üretim sektörünün çıktılarını girdi olarak kullanan gıda ve içecek ürünleri imalatı sektörünün daha düşük ihracat hacmine sahip olmakla beraber giderek daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. Bu sektörün daha katma değerli bir sektör olduğu düşünüldüğünde Mersin ili ihracatında bitkisel üretimin payının azalıp, gıda ve içecek ürünleri sektörünün payının artırılması hedeflenmelidir.

Mersin ithalatında en yüksek paya sahip olan sektör %25’lik payıyla “diğer madencilik ve taş ocakçılığı" sektörüdür. “Bitkisel üretim”, “tekstil ürünleri imalatı” ve “fabrikasyon metal ürünleri imalatı” sektörleri sırasıyla %23, %18 ve %10’luk paylarıyla 2., 3. ve 4. sırada gelmektedir. Adana ithalatında en büyük paya sahip olan iki sektör %20’lik paylarıyla “tekstil ürünleri imalatı” ve “kimyasal madde ve ürünlerinin imalatı” sektörleridir. Bu sektörleri %16’lık payla “fabrikasyon metal ürünlerin imalatı” ve her biri %11’lik paylarıyla “b.y.s. makine ve teçhizat”, “motorlu kara taşıtı, römork ve yarı römork imalatı” ve “plastik ve kauçuk ürünleri imalatı” sektörleri izlemektedir. 2007 yılında Adana ve Mersin illerinde yapılan bitkisel üretim hem bitkisel üretim değeri hem de üretim miktarı olarak Düzey 2 bölgeleri arasında ilk sırada yer almaktadır. Bitkisel üretim alanlarına bakıldığında ise

Çukurova Bölgesi, Türkiye'nin toplam bitkisel üretim alanlarının %4,7'sine sahip olup Düzey 2 bölgeleri arasında 8. sırada yer almaktadır. Bölgede canlı hayvan yetiştiriciliği ve buna bağlı olarak hayvansal üretim gelişmiş sektörler olarak yer almamaktadır. TR62 Çukurova Bölgesi Düzey 2 bölgeleri arasında 7. sırada yer almaktadır. Bölge tarımsal üretimde hem değer hem üretim miktarı olarak Türkiye'nin en önde gelen bölgelerinden biriyken, gıda ve içecek ürünleri imalatında özellikle sanayinin gelişmiş olduğu bölgelerin gerisinde kaldığı görülmektedir. 2002-2007 döneminde TR62 Çukurova Bölgesi ihracatı düzenli olmamakla beraber artış göstermiş ve 2002 yılında yaklaşık 78 milyon dolar olan ihracat değeri, 2007 yılında yaklaşık 195 milyon dolar değerine ulaşmıştır. Sektörün ihracatının ithalatı karşılama oranı %92'den, %200'e ulaşmıştır. Türkiye genelinde tekstil örme, konfeksiyon ve deri sanayiinde TR62 Çukurova Bölgesi'nin Düzey 2 bölgeleri arasındaki durumuna bakıldığında ise 9. sırada yer aldığı görülmektedir. Tekstil ve giyim sektörü ithalat değerleri ise 2005 yılı dışında giderek artma eğilimi göstermiş, 2007 yılında 483.117.205 dolara ulaşarak aynı yılın ihracatını 124.011.806 dolar farkla geride bırakmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı TR62 Bölgesi'nde %169,17'den %74,33'e düşerek Türkiye ortalaması %240,70'in oldukça altında kalmıştır. 2007 yılı TR62 Bölgesi ihracatının %38,53'ü sentetik ve suni devamsız liflerden, %17,96'sı pamuktan ve %13,21'i dokumaya elverişli suni ve sentetik liflerden oluşmaktadır. TR62 Bölgesi tekstil ve giyim sektörü ihracat miktarına yoğunlaşma endeksi grafiğine göre vatka, keçe, dokunmamış mensucat, özel iplik , sicim ve mamulleri, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler ve sentetik ve suni devamsız lifler alt sektörlerinin yoğunlaşmış sektörler olduğu görülmektedir. Türkiye'nin bölgesel bir enerji üssü olması ulusal politikası çerçevesinde kurulmuş olan Ceyhan Enerji İhtisas Endüstri Bölgesi bölgenin geleceği için önemli bir yere sahip bulunmaktadır.

6 KURUMSAL YAPI

Çukurova Bölgesi'ndeki kurumsal yapının mevcut durumu, merkezi idarenin yerel örgütlenmesi, yerel idare ve özel kesim ve sivil toplum başlıkları altında ele alınmıştır.

6.1 Merkezi İdarenin Yerel Örgütlenmesi

Merkezi idare üstlenmiş olduğu hizmetleri tüm ülke düzeyinde yürütebilmek için yerel düzeyde de örgütlenmiş bulunmaktadır. Kısaca taşra teşkilatı olarak adlandırılan bu örgütlenme devlet tüzel kişiliğinin içerisinde yer almaktadır. Bu durum, Anayasa'nın "Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğer kademeli bölümlere ayrılır. İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır. Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir." şeklindeki 126. maddesinde belirtilmiştir. Ayrıca İl İdaresi Kanunu ile iller de ilçelere ve bucaklara ayrılmış bulunmaktadır.

İl yönetiminin başı olan vali, ilde devletin, hükümetin ve ayrı ayrı tüm bakanlıkların temsilcisidir. Bu sıfatla vali ildeki tüm merkezi idare örgütlerinin ve personelinin başı durumundadır. Bunun istisnasını adli ve askeri örgütler oluşturmaktadır. Aynı örgütlenme ilçe bazında da kaymakamlık altında gerçekleşmektedir. Kısacası, taşra genel yönetimi, asıl olarak, merkezde kurulu bakanlıkların taşra uzantılarından oluşur. Her ilde bakanlık birimleri topluca valinin, ilçelerde kaymakamların yönetiminde çalışır. Bakanlıklar il düzeyinde müdürlükler şeklinde teşkilatlanmıştır ve aynı teşkilatlanma ilçeler bazında da bulunmaktadır. Örneğin Milli Eğitim Bakanlığı il düzeyinde il milli eğitim müdürlüğü, ilçe bazında ise ilçe milli eğitim müdürlüğü şeklinde teşkilatlanmıştır ancak il milli eğitim müdürü valiye, ilçe milli eğitim müdürü ise kaymakama bağlıdır. Bu çerçevede taşranın merkezle ilişkisi, tek nokta olarak valilik üzerinden kurulmaktadır ki Çukurova Bölgesi'nde Adana ve Mersin olmak üzere iki il ve Adana ilinde 15 ve Mersin ilinde 13 olmak üzere toplam 28 ilçe bulunmaktadır.

Bunların dışında merkezi bazı kurumlar bölge düzeyinde örgütlenmişlerdir. Bu kurumlar ve sorumlu oldukları bölgeler aşağıda sıralanmıştır:

- Karayolları Genel Müdürlüğü'nün Adana, Mersin, Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş, Gaziantep ve Kilis illerinden sorumlu Mersin 5. Bölge Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerinden sorumlu 6. Bölge Müdürlüğü
- İller Bankası Genel Müdürlüğü'nün Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerinden sorumlu 8. Bölge Müdürlüğü
- Devlet Demir Yolları'nın Adana, Mersin, Gaziantep, Konya, Hatay, Niğde, Osmaniye ve Karaman illerinden sorumlu 6. Bölge Müdürlüğü
- Türkiye İstatistik Kurumu'nun Adana ve Mersin illerinden sorumlu Adana Bölge Müdürlüğü
- Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın Adana ve Mersin İşletme Geliştirme Merkez Müdürlükleri
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Adana, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerinden sorumlu Adana Bölge Müdürlüğü
- Orman Genel Müdürlüğü'nün Adana, Osmaniye, Niğde, Nevşehir ve Kayseri illerinden sorumlu Adana Bölge Müdürlüğü ile Mersin ilinden sorumlu Mersin Bölge Müdürlüğü
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün Adana, Mersin, Hatay, Osmaniye, Gaziantep ve Kilis illerinden sorumlu Doğu Akdeniz Bölge Müdürlüğü
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nun Adana Bölge Müdürlüğü
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün, Mersin, Hatay ve Osmaniye illerinden sorumlu Adana Bölge Müdürlüğü
- Kredi ve Yurtlar Kurumu'nun Adana, Mersin, Hatay, Niğde ve Osmaniye illerinden sorumlu Adana Bölge Müdürlüğü
- Devlet Malzeme Ofisi Genel Müdürlüğü'nün Adana, Mersin, Kayseri, Karaman, Nevşehir, Kırşehir, Konya, Niğde, Yozgat ve Aksaray illerinden sorumlu Mersin Bölge Müdürlüğü

6.2 Yerel İdare

Tüm ülke çapında yürütülmesi gereken hizmetler dışında yerel düzeyde yürütülmesi gereken birçok hizmet bulunmaktadır. Bu hizmetlerin görülebilmesi için devletin tüzelkişiliği dışında ayrı tüzel kişiliğe sahip yerel idarelerde bulunmaktadır. Anayasa'nın 127. maddesi

yerel idareleri; “il, belediye veya köy halkının yerel müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir” biçiminde tanımlamıştır.

Çukurova Bölgesi’nde Adana ve Mersin il özel idarelerinin oluşturduğu iki il özel idaresi bulunmaktadır. Bunun yanında yine Adana ve Mersin büyükşehir belediyelerinin oluşturduğu iki büyükşehir belediyesi bulunmaktadır. Adana Büyükşehir Belediyesi’nin görev alanı içerisinde Seyhan, Yüreğir, Çukurova ve Sarıçam ilçe belediyeleri de bulunmaktadır. Yine Mersin Büyükşehir Belediyesi’nin görev alanı içerisinde Toroslar, Akdeniz, Yenişehir ve Mezitli ilçe belediyeleri de bulunmaktadır. Ayrıca Adana ilinde toplam 15 ilçe belediyesi ve 22 belde belediyesi bulunmaktadır. Yine Mersin ilinde 13 ilçe belediyesi ve 41 belde belediyesi bulunmaktadır. Genel toplamda ise Çukurova Bölgesi’nde 93 adet belediye bulunmaktadır. Bunun yanında Adana ilinde 469 adet köy ve Mersin ilinde ise 510 adet köy bulunmaktadır.

6.3 Özel Kesim ve Sivil Toplum

Özel kesimin kurumsallaşmış ve ülke çapında faaliyet gösteren hemen hemen bütün şirketlerinin özellikle Adana ilinde bölge müdürlükleri bulunmaktadır. Bu bölge müdürlüklerinin bir kısmı sadece Adana ve Mersin illerini kapsamamakta, bölge dışındaki illeri de kapsayan şekilde bölge müdürlükleri oluşturdukları görülmektedir. Bazı şirketler bölge müdürlüklerini Çukurova bölge müdürlüğü şeklinde adlandırmaktadırlar. Bazıları da bölge müdürlüklerini Güney Anadolu, bazıları ise Doğu Akdeniz şeklinde adlandırmaktadırlar.

Çukurova Bölgesi’nde ticaret ve sanayi odaları, ticaret borsaları, barolar, tabip odaları, esnaf ve sanatkâr odaları gibi meslek kuruluşları örgütlenmiş durumdadır. Bölgede ayrıca çeşitli sendikalar, dernekler ve vakıflar da bulunmaktadır.

Adana ilinde ticaret ve sanayi odaları ayrı ayrı örgütlenmiş bulunmaktadır. Adana’nın merkezinde Adana Sanayi Odası ve Adana Ticaret Odası bulunurken, ilçelerde Ceyhan Ticaret Odası ile Kozan Ticaret Odası bulunmaktadır. Mersin’de ise ticaret ve sanayi odaları tek bir çatı altında örgütlenmişlerdir. Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası, Anamur Ticaret ve Sanayi Odası, Silifke Ticaret ve Sanayi Odası, Mut Ticaret ve Sanayi Odası ile Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası bölgede faaliyetlerini sürdürmektedir.

Bunun yanında Adana ve Mersin illerinde ticaret borsaları, Mersin ilinde Deniz Ticaret Odası bulunmaktadır. Yine Adana Esnaf ve Sanatkarları Odaları Birliği bünyesinde 87 meslek odası bulunmakta, Mersin Esnaf ve Sanatkarları Odaları Birliği bünyesinde 74 meslek odası bulunmaktadır.

Türkiye Mühendis ve Mimar Odaları Birliği çatısı altında faaliyet gösteren birçok oda Çukurova Bölgesi'nde şubeleri vasıtasıyla faaliyet göstermektedir. Elektrik Mühendisleri Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Gemi Mühendisleri Odası'nın Mersin irtibat bürosu, Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası'nın Adana şubesi, İnşaat Mühendisleri Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Jeofizik Mühendisleri Odası'nın Adana şubesi, Jeoloji Mühendisleri Odası'nın Adana şubesi, Maden Mühendisleri Odası'nın Adana şubesi, Makine Mühendisleri Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Gıda Mühendisleri Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Mimarlar Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Orman Mühendisleri Odası'nın Adana ilinde Doğu Akdeniz şubesi, Ziraat Mühendisleri Odası'nın Adana ve Mersin şubeleri, Şehir Plancıları Odası'nın Adana ilinde Çukurova şubesi ve Peyzaj Mimarları Odası'nın Adana şubesi olmak üzere 14 odanın 19 şubesi ve 1 irtibat bürosu Çukurova Bölgesi'nde bulunmaktadır.

Ayrıca, Adana'da 56'sı yeni kurulan vakıf, 7'si mülhak vakıf olmak üzere toplam 63 adet vakıf bulunmaktadır. Mersin'de 43'ü yeni kurulan vakıf, 9'u mülhak vakıf ve biri de cemaat vakfı olmak üzere toplam 53 adet vakıf bulunmaktadır. Çukurova Bölgesi'nde ise toplamda 116 adet vakıf bulunmaktadır. Bu rakam Türkiye genelindeki mazbut vakıflar hariç toplam 4952 adet vakıf içerisinde %2,35'lik bir paya sahip olunduğunu göstermektedir.

Eylül 2009 itibarıyla Adana ilinde 1642 adet ve Mersin ilinde 1424 adet olmak üzere Çukurova Bölgesi'nde toplam 3066 adet dernek bulunmaktadır. Bu rakam Türkiye genelindeki 83.016 dernek içinde Çukurova Bölgesi'nin %3,7'lik bir paya sahip olduğunu göstermektedir.

6.4 Bölgedeki Kurumlar Arası İlişkiler

Bir bölgedeki kurumsal ilişkilerin yapısı, o bölgenin sosyo-ekonomik gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Doğru ilişki yapısını sağlamış bölgeler hızla kalkınmakta, bu ilişki ağlarını global ölçekte rekabet etmekte bir avantaj olarak kullanmaktadırlar. Mevcut durumda kurumlar arası ilişkilerin haritalanması ve ilişki ağlarının yapısındaki sorunlar ve

avantajların tespit edilmesi, bölgenin kurumsal ilişki yapısının daha ileriye taşınması için önem taşımaktadır.

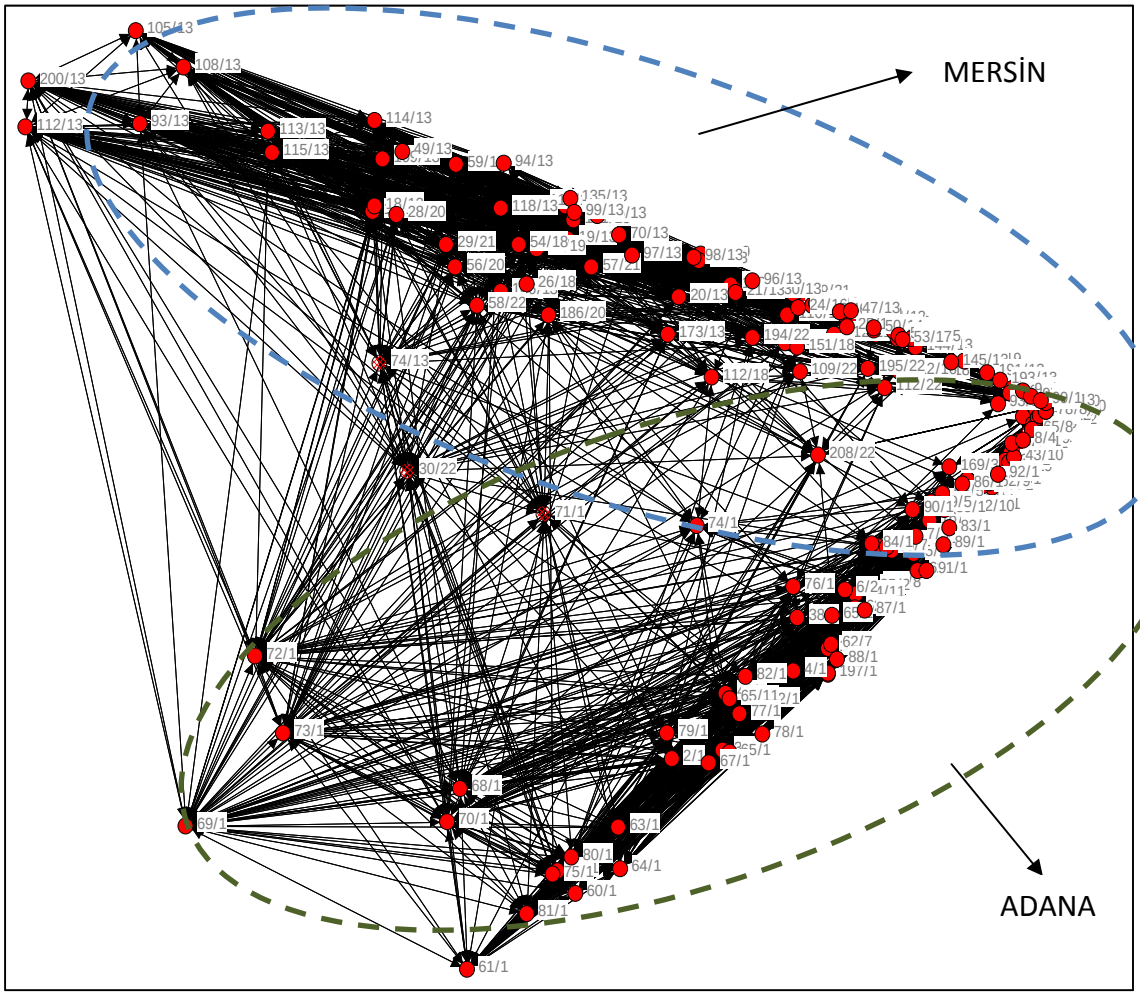
Bu amaçla, Çukurova Bölgesi'nde yer alan kamu, sivil toplum kuruluşu, yerel idare, oda, borsa vb. kurum ve kuruluşlar arasındaki ilişki yapısını genel çerçevesiyle çözümlemek üzere "kurumsal ilişki anketi" düzenlenmiştir. Bu çalışmada, kurum temsilcileriyle yüz yüze görüşmeler yapılmış ve bölgedeki kurumlarla farklı alanlarda ilişki durumlarını tespite yönelik sorular yöneltilmiştir.

Çalışmada Adana ve Mersin'de 139 kurumla görüşme yapılmıştır. Bu kurumların 72'si kamu kurumu, 29'u sivil toplum kuruluşu, 21'i yerel idare, 17'si ise odalar ve borsalardan oluşmaktadır. Bu kurumların 39'u Adana merkezde, 36'sı Mersin merkezde, geri kalan 64'ü dış ilçelerde bulunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen veriler bir veri tabanına aktarılmış, sonrasında sosyal ilişki analizinde özelleşmiş yazılım (Ucinet) aracılığıyla analizlere tabi tutulmuştur.

Bölgedeki genel ilişki yapısını çözümlemek üzere kurumlar arasında her ne türde olursa ilişki olup olmadığını gösteren aşağıdaki şemayı oluşturan analiz yapılmıştır. Aşağıdaki analizde her kırmızı nokta bölgedeki bir kurumu, noktalar arasında yer alan oklar ise kurumlar arasındaki ilişkiyi temsil etmektedir. Noktaların yanında yer alan kodlar kurumları temsil etmektedir, kurum kodlarının açıklaması EK-6'daki listede yer almaktadır. Bu analizde, bölgedeki genel ilişki yapısının iki kutuplu olduğu açıkça görülmektedir. Bu iki kutup iki ayrı ilde bulunan Adana ve Mersin kurumları tarafından oluşturulmaktadır. Bölgede az da olsa her iki ildeki kurumlarla ilişki içinde olan kurumlar da mevcuttur. Bu kurumlar iki kutup arasındaki bölgede yer almaktadır. Bu kurumlar genelde, "bölge müdürlükleri" şeklinde örgütlenmiş kamu kurumlarıdır. Bu durum, bölge içinde formal yapının ilişkileri tanımlamada baskın olduğunu göstermektedir. Bölge, henüz bu formal ilişki yapısının dışında, daha esnek, daha karmaşık bir yapı özelliği göstermemektedir. İlişkiler, merkezlerdeki kamu kurumları etrafında hiyerarşik olarak yayılmaktadır.

Şekil 249: Çukurova Bölgesi'nde kurumlar arası ilişki genel durumu

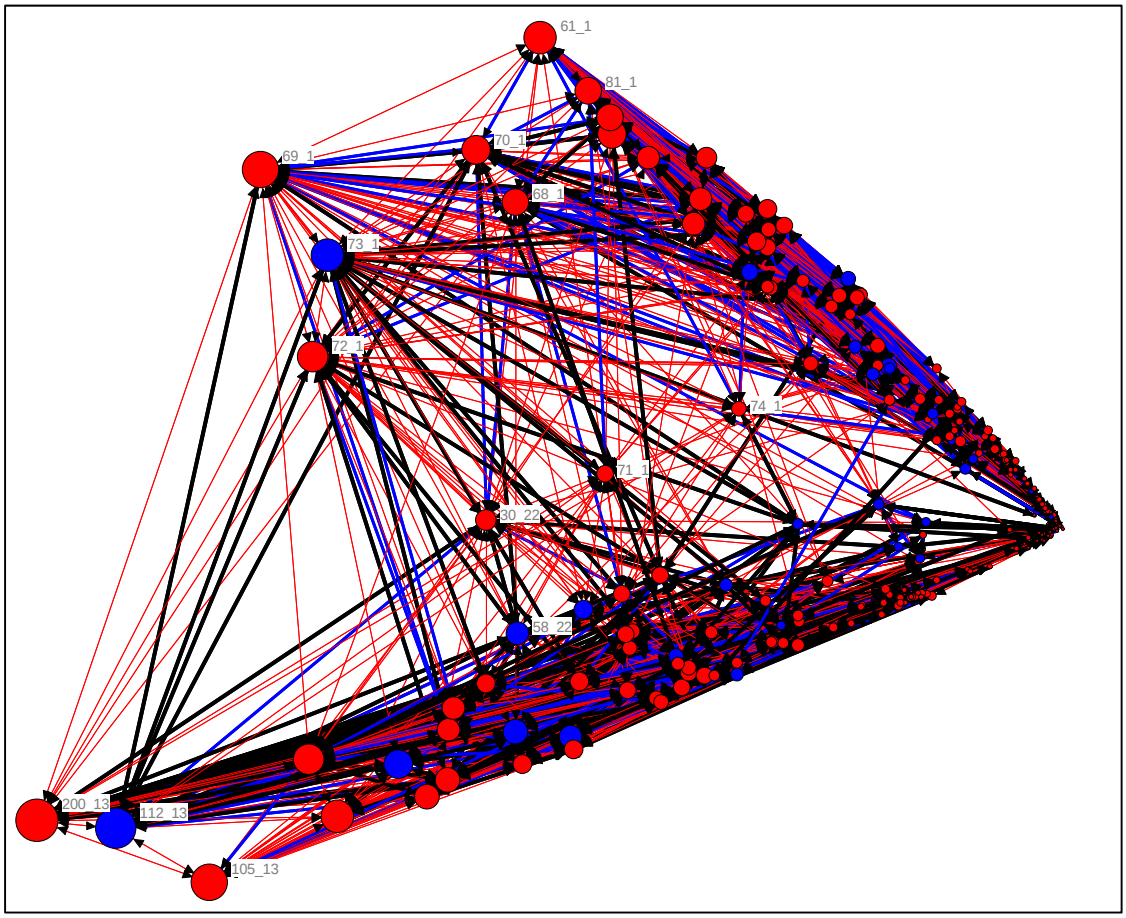

Bu temel yapıdan yola çıkarak bölgedeki kurumlar arası ilişkiler daha detaylı olarak incelenecektir. Kurumlar arası ilişki analizi çalışmasında beş temel alandaki ilişki türleri analiz edilmiştir. Bu ilişki türleri, "bilgi alışverişi ve danışmanlık", "finansal yardım/destek", "makine ve teknik yardım", "ortak kültürel etkinlik" ve "ortak proje ve ortak yatırım"dır. Ayrıca kurumlar; "kamu kurumu", "yerel idare", "sivil toplum kuruluşu" ve "oda-borsa" grupları altında da analiz edilecektir. Kurumların coğrafi konumları da ilçeler bazında incelenecektir.

6.4.1 Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık

Bu ilişki türü, kurumlar arasındaki ilişkilerde en az nitelikli ilişki türüdür. Yani, kurumlar arasında belli bir yakınlaşma ve ortaklık kültürü gerektirmeyen yalnızca formal ilişkiyle de yürütülebilecek bir ilişki olarak tanımlanabilir.

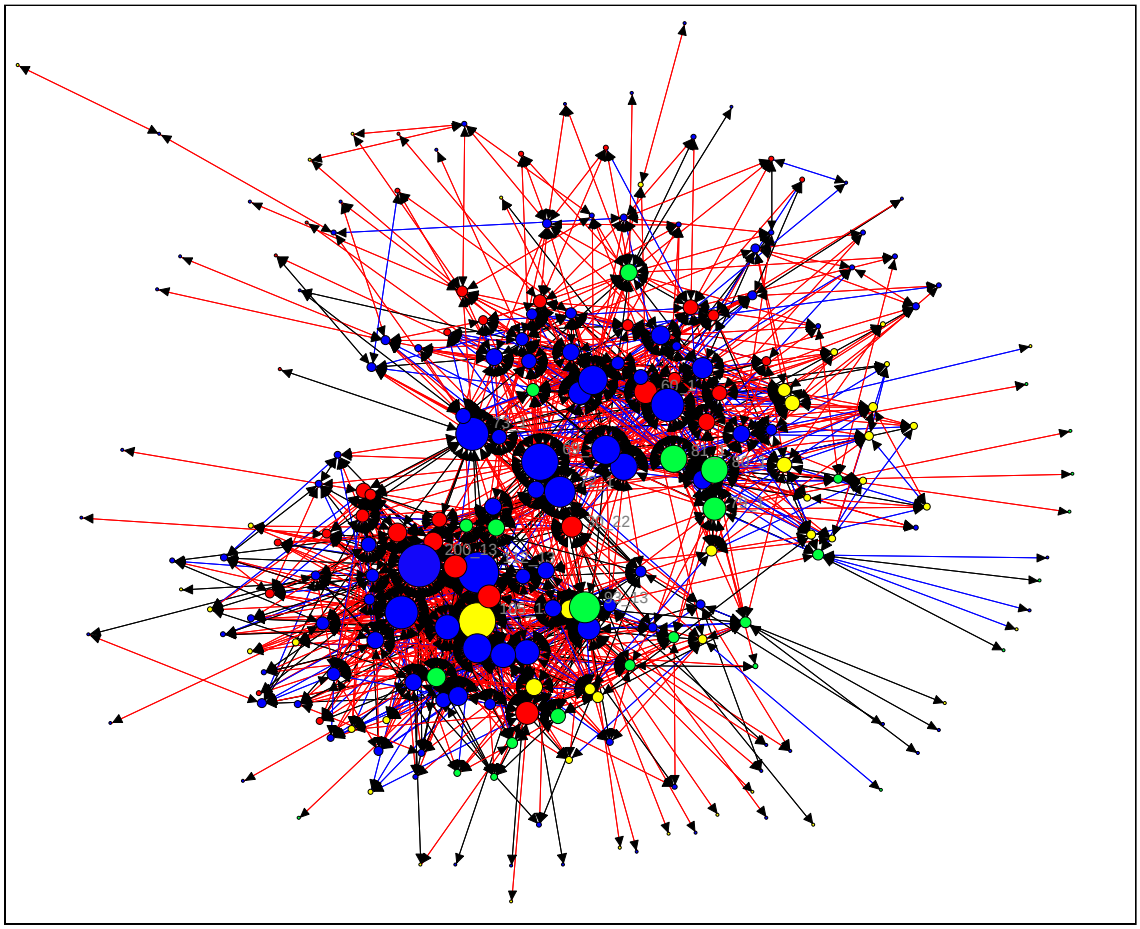
Şekil 250: "Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi

Yukarıdaki şekilde, genel iki odaklı yapıyla uyumlu olan bir ilişki ağı olduğu görülmektedir. Bu ilişki ağı içerisinde noktalar arasındaki çizgilerin hem renkleri, hem de kalınlıkları ilişki yoğunluğunu göstermektedir (kırmızı: az yoğun, mavi: yoğun, siyah: çok yoğun).

Bu ilişki ağının tepesinde Adana'da Kültür ve Turizm Müdürlüğü (61_1), Mersin'de ise Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü'nün (200_13) bulunduğu görülmektedir. Bu şekilde mavi renkle gösterilen kurumlar kesişim noktalarını, yani ilişki ağından çıkarıldığında pek çok ilişkinin kopmasına neden olacak kurumları göstermektedir. Adana'da İller Bankası Bölge Müdürlüğü (73_1), Mersin'de ise İl Tarım Müdürlüğü (112_13) bu konumda bulunmaktadırlar. İki odak arasındaki bölgede yer alan kurumlar her iki ildeki kurumlarla ilişkileri bulunan kurumlardır. Bunlar genelde bölgesel olarak örgütlenmiş devlet kurumlarıdır (DSİ, İller bankası, Karayolları vb.). "Bilgi alışverişi ve danışmanlık" ilişki ağının, diğer ilişki türlerine göre çok daha yoğun bir ağ olduğu görülmektedir.

Şekil 251: Kurum türlerine göre"Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık" ilişkileri

Şekil 252: Kurum türlerinin renk gösterimi

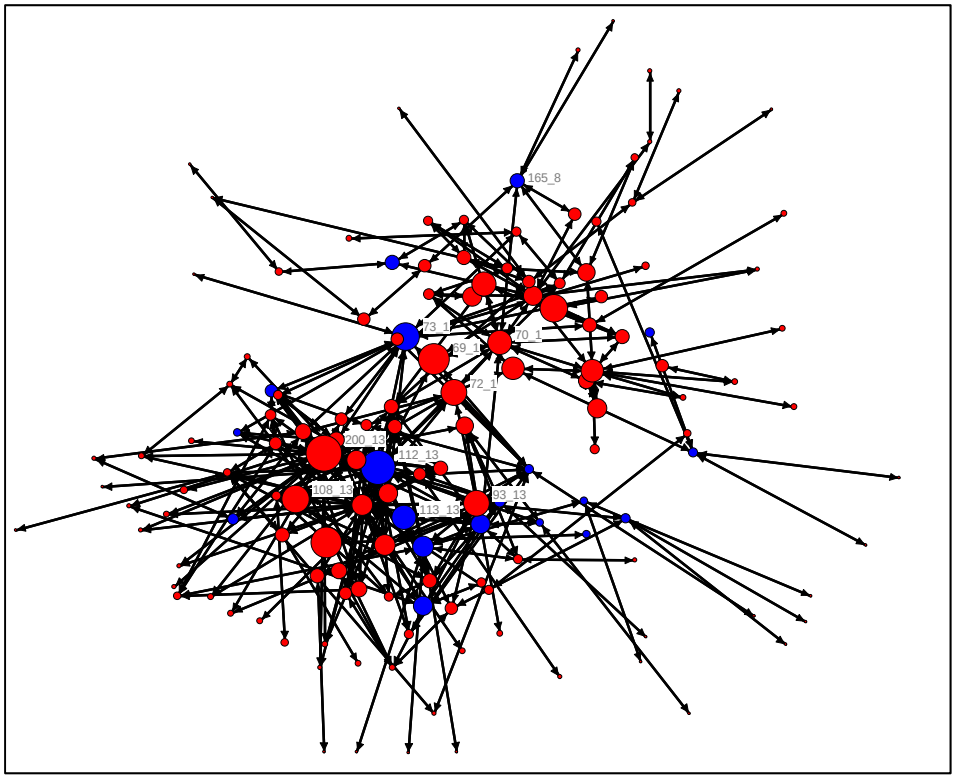
Aynı ilişki türü farklı bir gösterimle ele alındığında Adana ve Mersin'deki ilişki yoğunluğunun hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Burada- beklendiği üzere- merkez ilçelerde yer alan kurumların ilişkilerin merkezinde, dış ilçelerde yer alan kurumların ise ilişki

ağının dış çeperinde yer aldığı görülmektedir. Noktaların büyüklüğü ilişki derecelerinin en yoğun olduğu kurumları işaret etmektedir.

"Bilgi alışverişi ve danışmanlık" ilişkilerini kurum türlerine göre oluşturulduğunda yukarıda da belirtilen sebeplerden dolayı kamu kurumlarının baskın olduğu görülmektedir (Kurum türlerinin renkleri için bkz. Şekil 252). Bu durum, çalışma kapsamında daha çok kamu kurum ve kuruluşlarının yer almasının da etkisiyle oluşmuştur. Kamu kurumları daha çok kendi aralarında "bilgi alışverişi ve danışmanlık" ilişkisi kurmaktadırlar. Bu ilişki türünde bölge genelinde bazı odalar ve borsalar ile Mersin'deki Sanayici ve İş Adamları Derneği istisnai örnek olarak öne çıkmaktadır.

İlişkilerini en üst düzeyde tanımlayan kurumların ilişki ağında, merkez ilçeler, kamu kurumu ve yerel idare harici kurumlar ilişki ağının dışında kalmaktadır (Şekil 253). Bu da ilişkinin merkez odaklı olduğunu doğrulamaktadır. Pek çok kamu kurumunun ilçe teşkilatlarının sadece il merkezindeki bağlı kurumlarıyla ilişki içinde olmaları da bu durumda etkilidir.

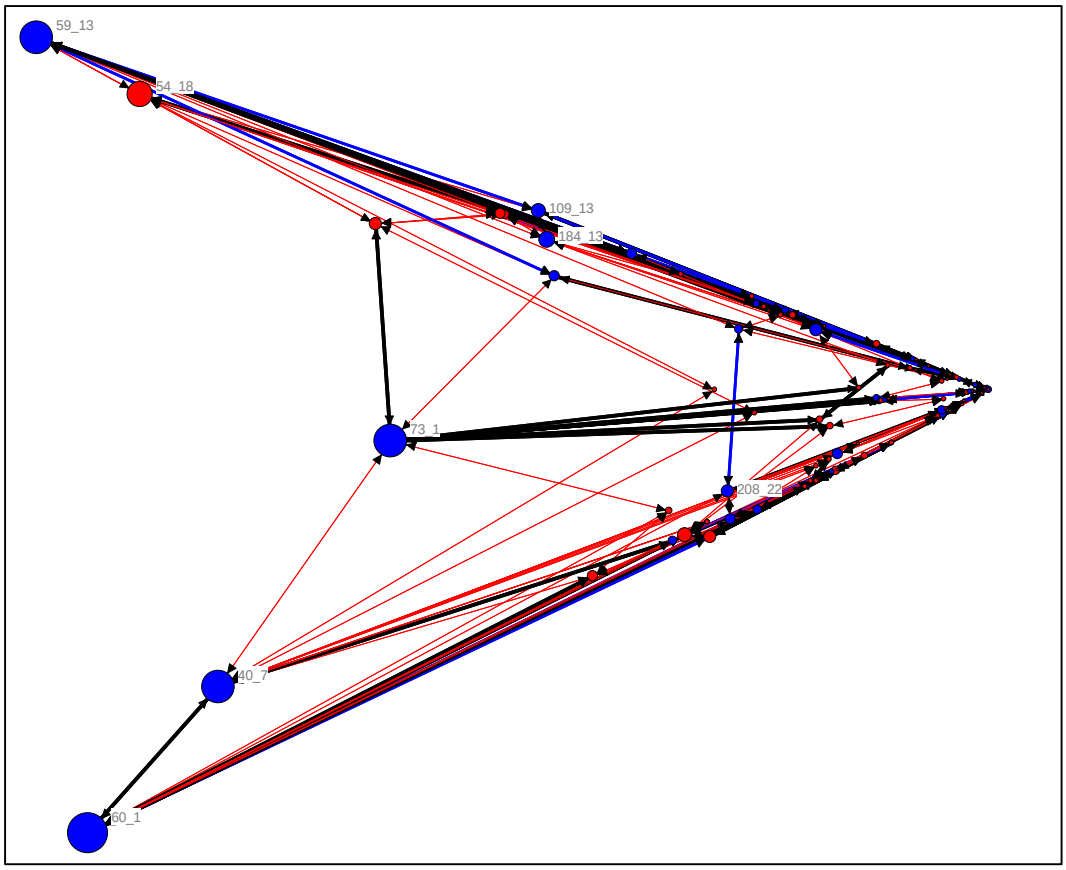
Şekil 253: "Bilgi alışverişi ve danışmanlık" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar

6.4.2 Finansal Yardım/Destek

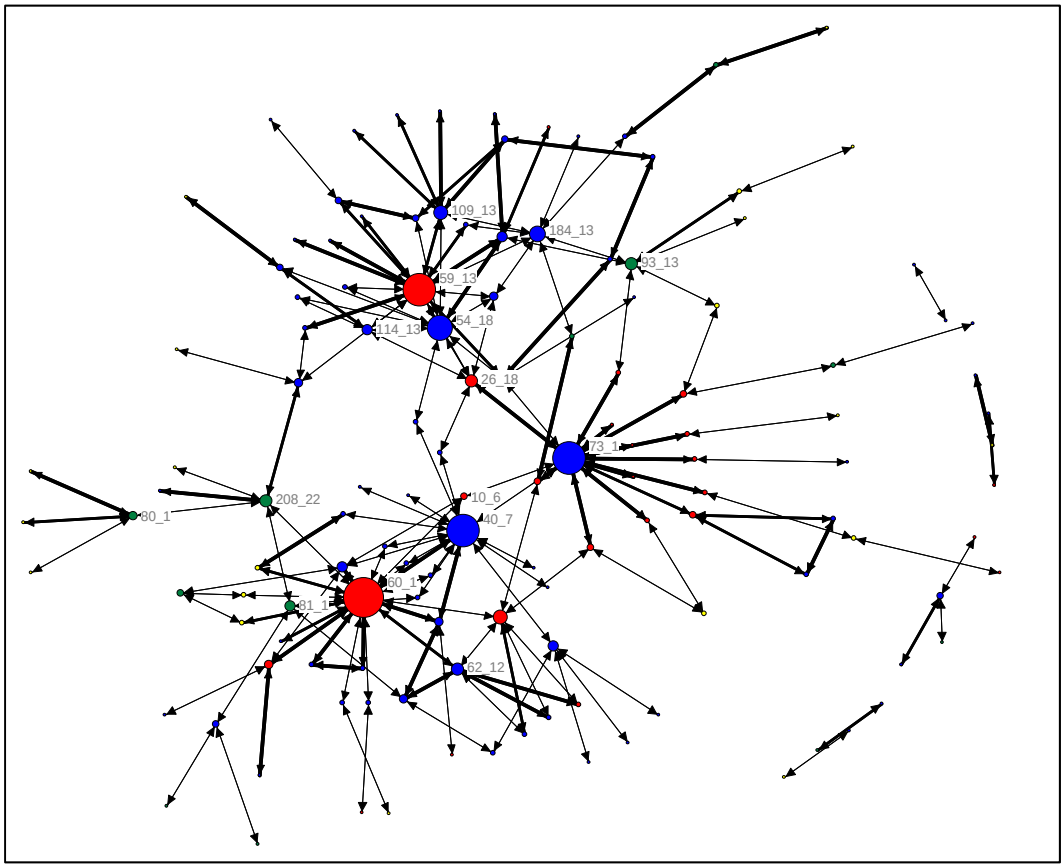
"Finansal yardım/destek" ilişkisi yapısı itibarıyla, kurumlar arası ilişkinin ya temel formal görevlerle tanımlı olmasını, ya da yakın kurumlar arası dayanışma ilişkilerinin bulunmasını gerektirmektedir. Bu durum ilişki ağını çok daha sade bir hale getirmektedir (Şekil 254).

Şekil 254: "Finansal destek/yardım" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi

İlişki içerisindeki kurum sayısı yukarıdaki ilişki türüne göre hayli düşüktür. İki odaklı yapının ortasında çok daha güçlü olarak ilişkileri tanımlı kurumlar görülmektedir. İller Bankası Bölge Müdürlüğü yerel yönetimler için önemli bir kaynak sağlayıcı kurum olma hüviyetiyle, her iki ildeki kurumların arasında yer almaktadır. İlişki odak noktasında yer alan kurumlar ise bölgedeki kamu kaynaklarının idaresinde en üst sırada yer aldığı söylenebilecek olan "valilikler/il özel idareleri"dir.

Şekil 255: Kurum türlerine göre "finansal destek/yardım" ilişkileri

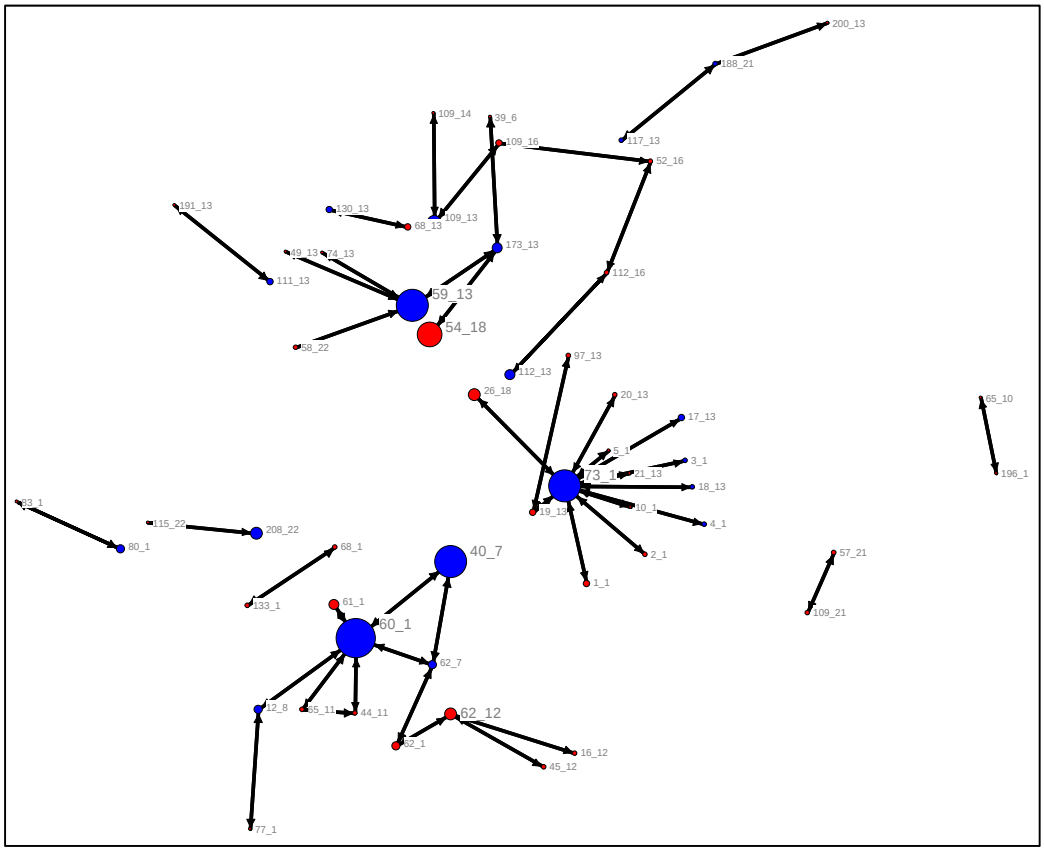
İlişkinin genel görünümüne bakıldığında, genelde il merkezlerinde yer alan kurumların etrafında bir ağ oluştuğu fakat zayıf da olsa bazı dış ilçelerdeki kurumlar arasında bu tür ilişkilerin kurulduğu görülmektedir. Bu anlamda, bölgede finansal destek ve yardım ilişkisi belli başlı bazı kurumlar etrafında toplandığı, finans desteği alternatiflerini oluşturacak kurumların henüz yapılanmamış olduğu görülmektedir.

Bölgedeki pek çok sorunun çözümünde "finansal destek/yardım" ilişkilerinin çeşitlenmesi, bölgenin kendi kendine yeter duruma gelmesi için önemlidir. Şu andaki durum, genelde "klasik" kamu kurumları destekli bir yapılanma olduğunu göstermektedir.

Kurum türlerine göre bu ilişki türüne bakıldığında yukarıdaki tespitleri destekleyen bir tablo ortaya çıkmaktadır (Şekil 255). İlişki ağının içerisindeki önemli noktalarda bulunan kurumlar, kamu kurumu ya da yerel idarelerdir.

Burada çok az da olsa odalar ve borsalar da varlık göstermektedirler. Ancak, bölgenin ticaret geleneği ve yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu konuda yetersiz kaldıkları söylenebilir.

Şekil 256: "Finansal destek/yardım" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar

"Finansal destek/yardım" ilişkisinin en yoğun olduğu kurumlar incelendiğinde, ağ yapısında kopukluklar meydana geldiği, kendi içinde bağımsız ve küçük ağ yapılarının ortaya çıktığı görülmektedir (Şekil 256).

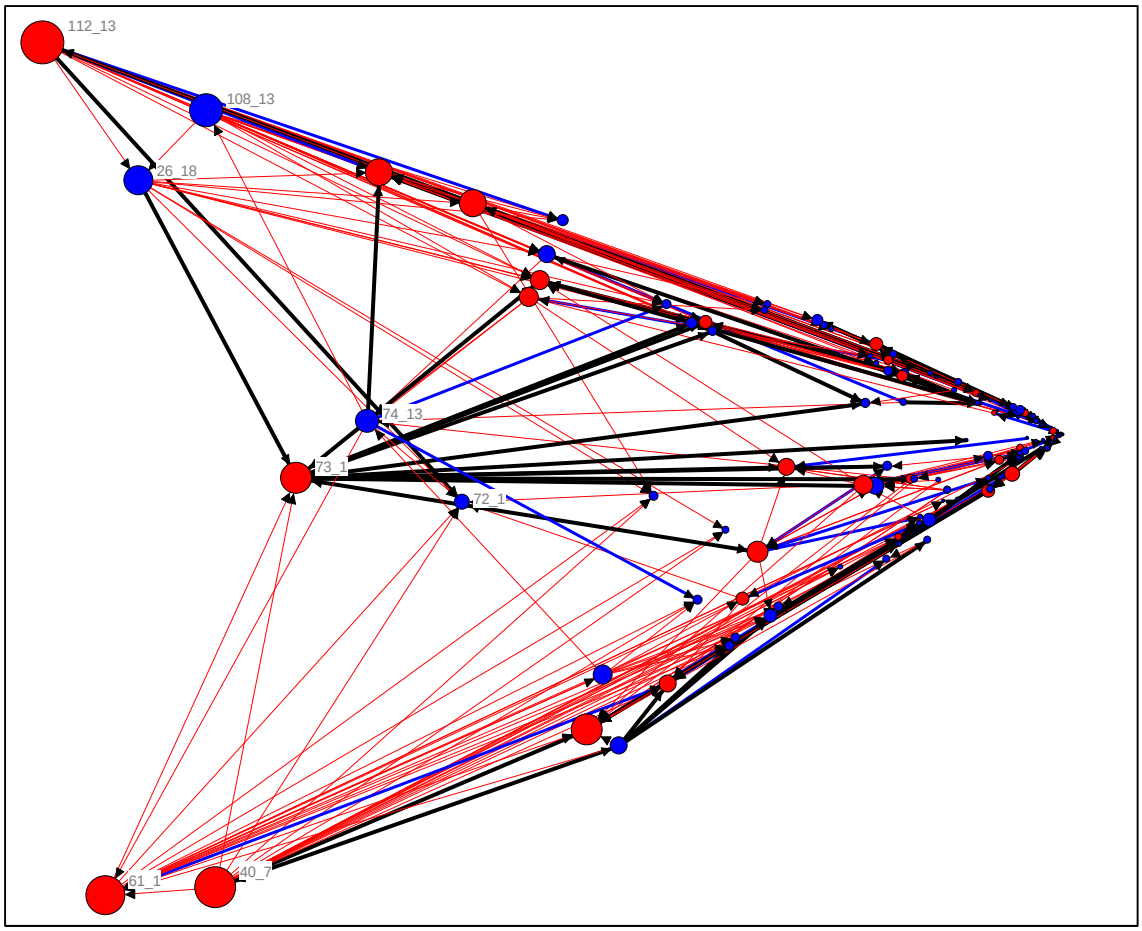
Bu bağımsız ağ yapılarını üç tipte olduğu söylenebilir. Birinci tip, aynı dış ilçede yer alan kamu kurumları ve yerel yönetimlerdir ki bunlar genelde iki kurumdan oluşmaktadır. İkinci tip ise merkezdeki valilikler- il özel idareleri kaynaklı ağ yapılarıdır. Bunlar, temel yapıyı oluşturmaktadırlar. Üçüncü tip ise İller Bankası'nın tek başına merkezinde yer aldığı ve her iki ilden kurumları kapsayan bir ağ dokusudur.

Bu durum "finansal destek/yardım" ilişkisinde bölge içinde yaygın bir ilişki olmadığını göstermektedir. Genelde küçük ilişki daireleri içinde (ki bunlar coğrafi sınırlarla yakından ilişkilidir) sınırlı kalmaktadır. Özellikle bölge içi gelişmişlik farklarını azaltma hususunda, bölgenin bu konuda yeni imkan ve kabiliyetleri geliştirmesi gerekmektedir.

6.4.3 Makine ve Teknik Yardım

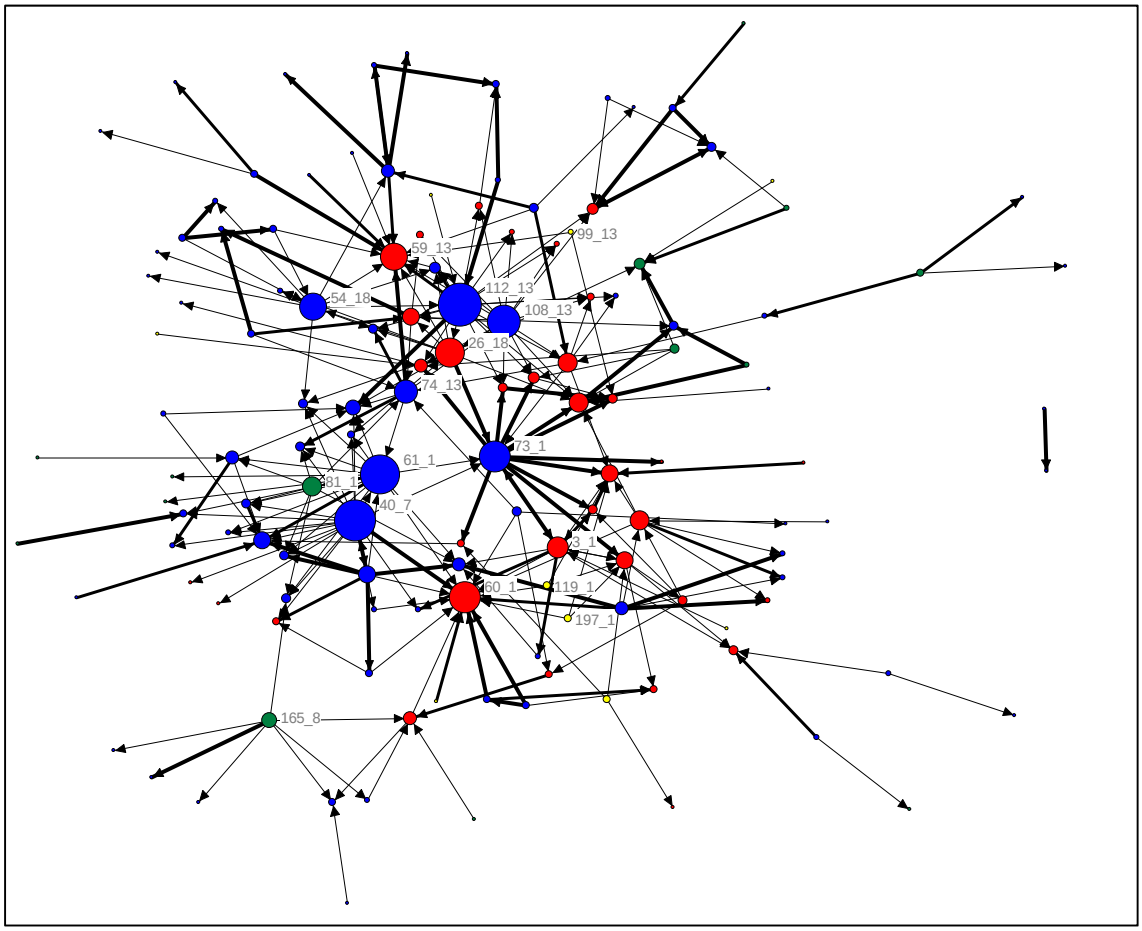
"Makine ve teknik yardım" ilişkileri karakteri itibarıyla yukarıdaki "finansal destek/yardım" ilişkileri ile benzerlik göstermektedir. Ancak, ilişkilerin yoğunluğu- formal ilişki daha az gerektirdiğinden- daha yüksektir. Genel iki odaklı yapı burada da görülmektedir (Şekil 257).

Şekil 257: "Makine ve teknik yardım" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi

Her iki ildeki kültür ve turizm müdürlükleri ve Mersin'de İl Tarım Müdürlüğü, bu ilişkide üst noktada yer almaktadırlar. Kesişme noktalarının Mersin'de Adana'ya göre daha çok olması, ilişkilerin Mersin'de daha iç içe geçtiğini, Adana'da ise belli bir kaç kurum üzerinden oluşturulduğunu göstermektedir. Bölgesel teknik kamu kurumları bu ilişki türünde ortada önemli kesişim noktaları olarak yer almaktadırlar (Karayolları Bölge Müdürlüğü, DSİ Bölge Müdürlüğü, İller Bankası Bölge Md.).

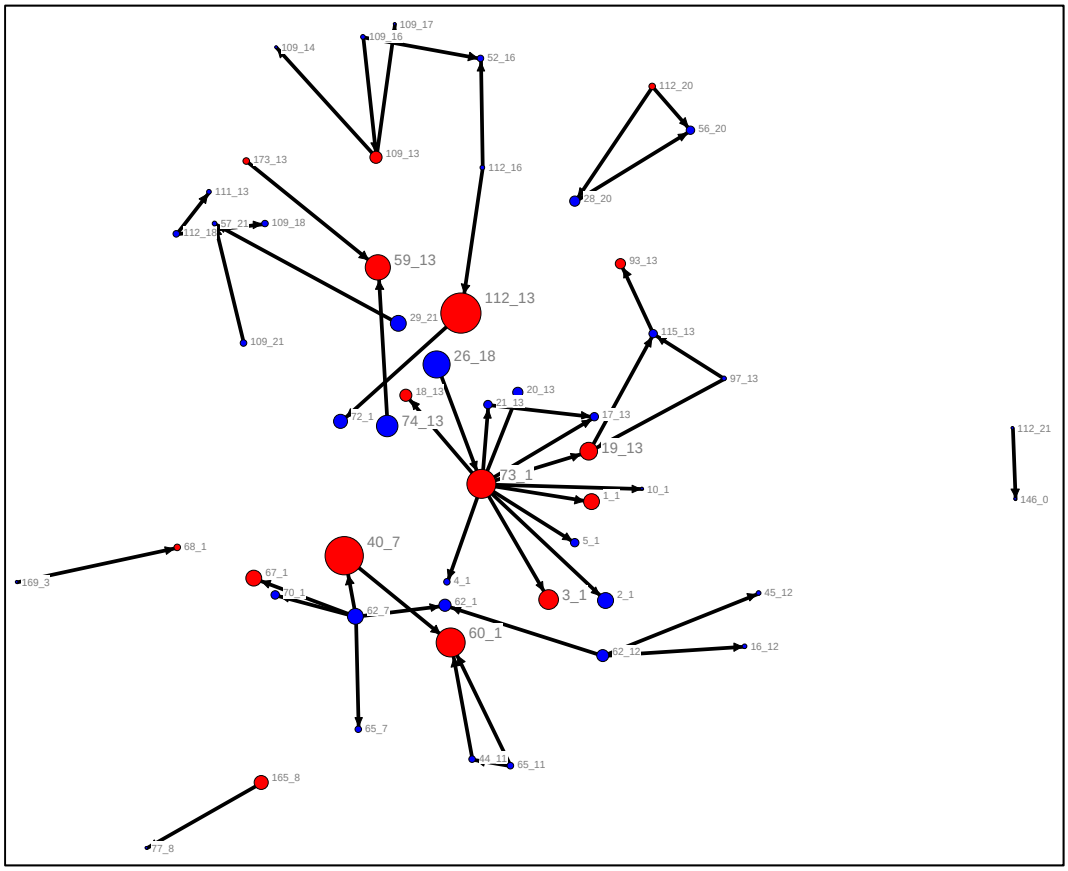
Şekil 258: Kurum türlerine göre "makine ve teknik yardım" ilişkileri

İlişki ağının genel görünümüne bakıldığında İller Bankası'nın belediyelerle kurduğu güçlü ilişkilerle merkezde yer aldığı fakat bu ilişki yapısında ağda bir kesişim noktası olmadığı, bireysel ilişkiler kurulduğu görülmektedir. Mersin'de Erdemli Belediyesi, Adana'da ise Karataş Kaymakamlığı'nın bu ilişki türünde yerel aktörler olarak öne çıktığı görülmektedir.

"Makine ve teknik yardım" ilişkilerinde kurumların kapasitelerinin de etkisiyle yine kamu kurumu ve yerel idarelerin öne çıktığı görülmektedir. Adana'daki bazı oda-borsaların da bu konudaki ilişkilerin merkezi olduğu görülmektedir (Şekil 252, Şekil 258).

Şekil 259: "Makine ve teknik yardım" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar

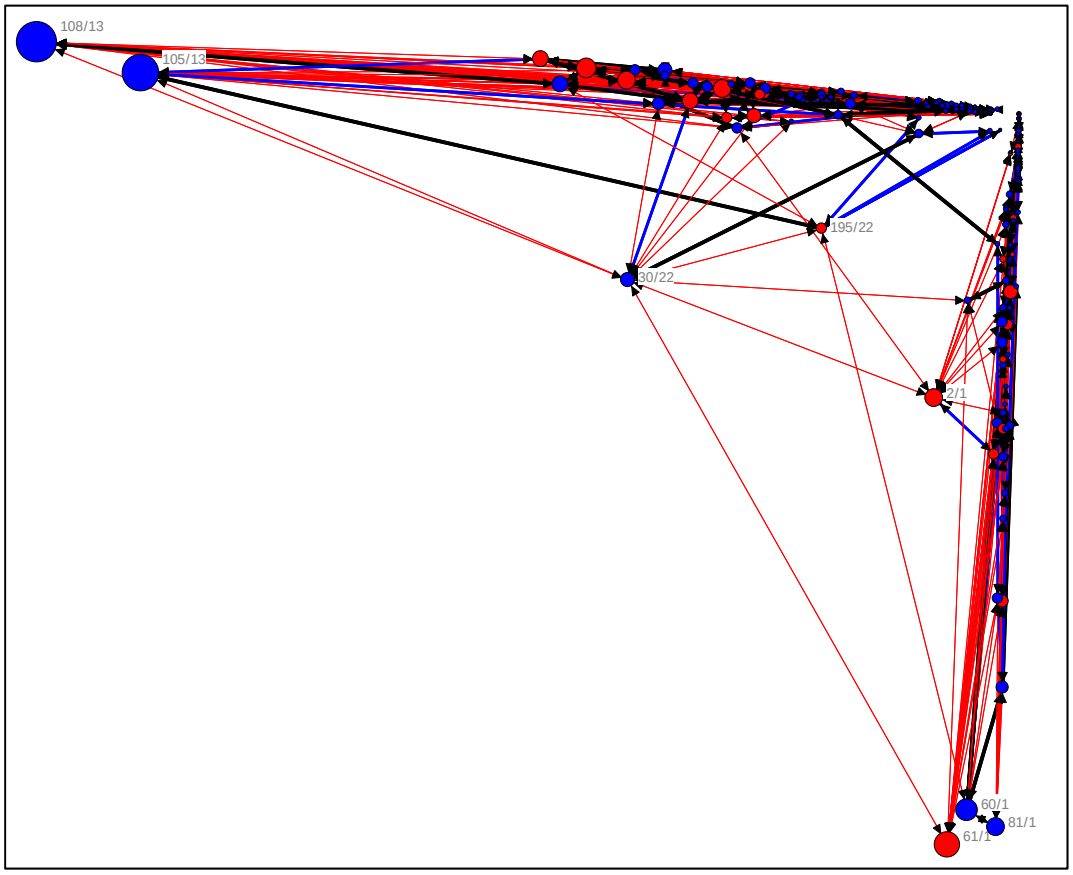

"Makine ve teknik yardım" ilişkilerinin en yoğun olarak kurulduğu kurumlar ele alındığında tablo yine oldukça sade bir görünüm almakta ve yine birbirinden bağımsız ilişki ağları ortaya çıkmaktadır (Şekil 259). Yukarıda da bahsedildiği üzere İller Bankası tamamen bağımsız olarak kendi ilişki ağının merkezinde yer alarak belediyelerle ilişki içerisinde görünmektedir. Bu anlamda Mut'da yer alan kurumların kendi ağlarını oluşturdukları görülmektedir. Merkezlerde ise yine valilikler, il özel idareleri çok karmaşık olmayan ilişki ağlarının merkezinde yer almaktadır.

6.4.4 Ortak Kültürel Etkinlik

"Ortak kültürel etkinlik" genelde ilişkilerin en rahat oluşturulması beklenen bir ilişki türüdür. Bu ilişki türünde formal görev tanımı ve ilişki gerekliliği asgari seviyededir. Yani, ilişkilerin kurulmasında kurumlar arası yakınlık daha önemli bir rol oynamaktadır.

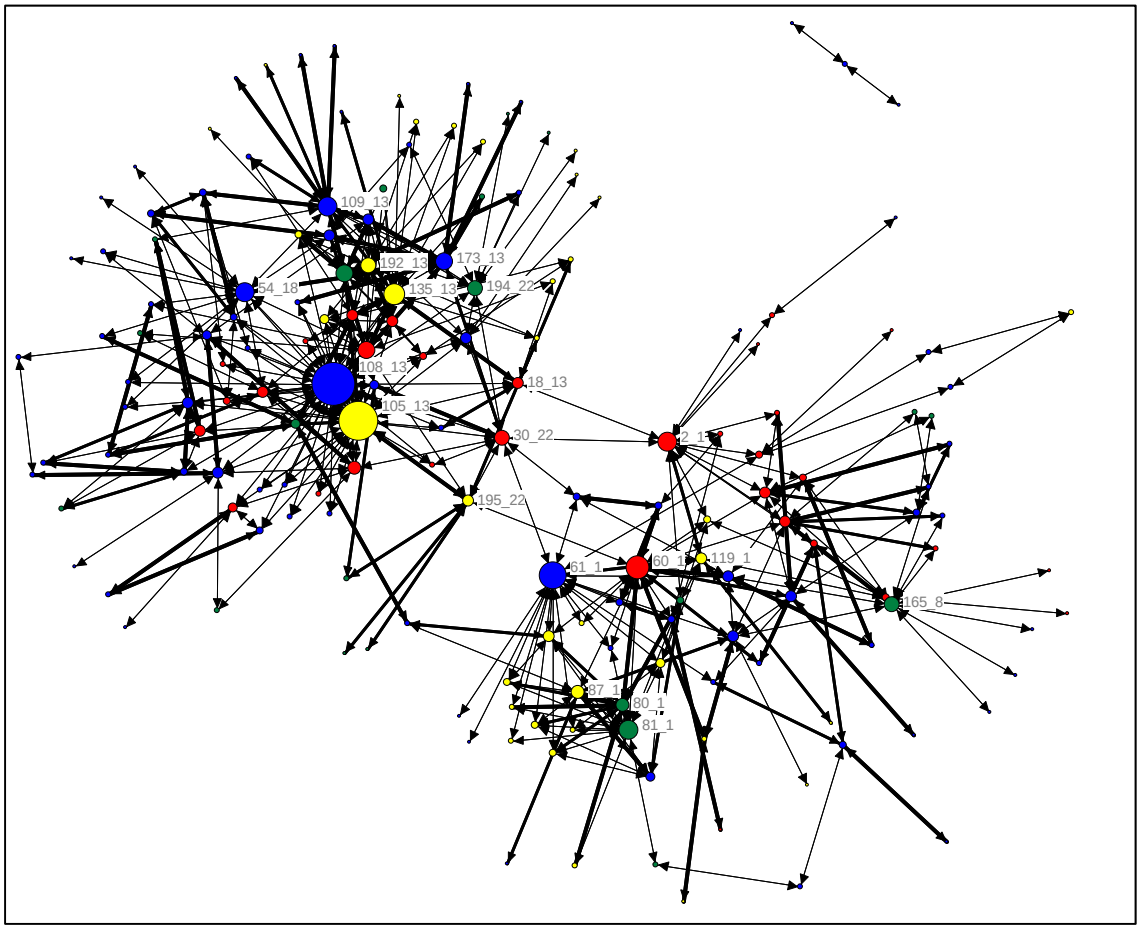
Şekil 260: "Ortak kültürel etkinlik" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi

"Ortak kültürel etkinlik" ilişkilerinin temel bileşen gösterimine bakıldığında, bölgede iki il arasında en uzak ilişki ağının bu ilişki türünde oluştuğu görülmektedir (Şekil 260). Her iki ildeki kurumlarla ortak ilişki kuran kurum sayısı oldukça azdır. Bu durum, bu ilişki türüyle görevli bölgesel bir kurum olmaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır ve bölgede ortaklık kültürünün henüz gelişmemiş olduğunun en açık göstergesi olarak ele alınabilir. Zira bu ilişki türü daha çok "gönüllülük" esasına dayalı olarak oluşturulmaktadır. Ayrıca, iki odağın (iki ilin) tepe noktasında yer alan kurumlarla diğer kurumlar arasındaki mesafelerin uzunluğu da bu ilişkilerin çok yoğun olmadığını göstermektedir.

İki il merkezinin coğrafi olarak ortasında yer alan Tarsus ilçesi hem belediye olarak hem de Sanayici ve İş adamları Derneği olarak bu ilişkilerin de ortasında yer almaktadır.

Şekil 261: Kurum türlerine göre "ortak kültürel etkinlik" ilişkileri

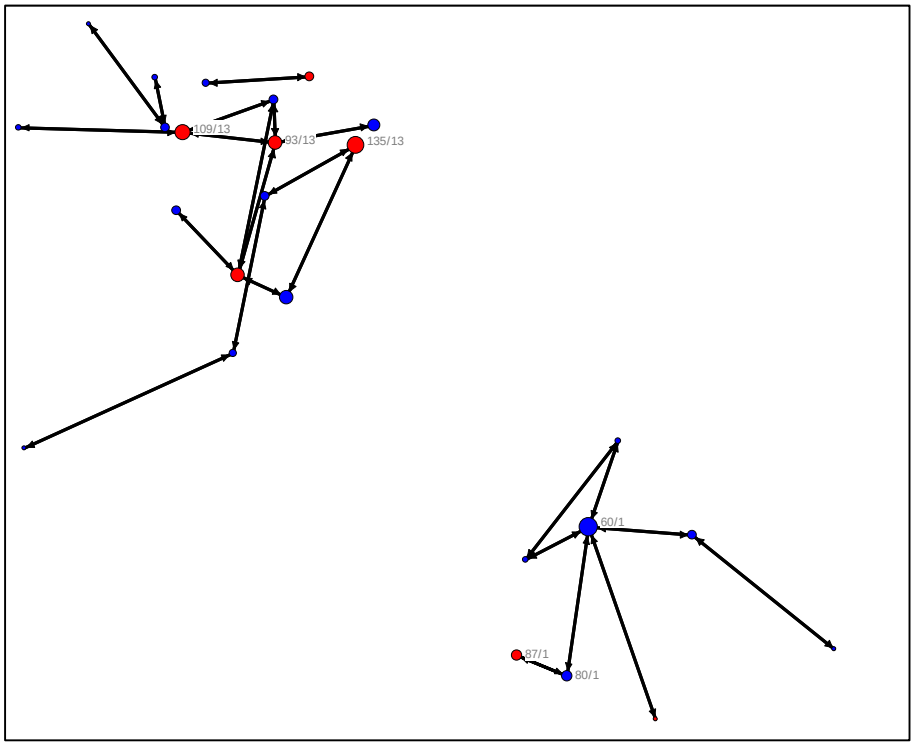

Bu ilişki türünde, bölgedeki genel görünümde Mersin ilindeki ilişki yapısının Adana'dan biraz daha gelişmiş olduğu görülmektedir (Şekil 261). Özellikle sivil toplum kuruluşları ve odalar-borsaların ortak kültürel etkinliklerde daha faal olarak ilişki kurmakta olduğu gözlemlenmektedir. Kültürel etkinliklerde sivil toplum ve özel kesimin daha etkin olduğu söylenebilir.

Mersin'de il Kültür ve Turizm Müdürlüğü ile Mersin Sanayici ve İşadamları Derneği, bu alanda ilişkilerin yoğunlaştığı kurumlar olarak öne çıkmışlardır.

İlişkinin en yoğun olduğu kurumlar arası ağ incelendiğinde, Adana ve Mersin arasındaki bağlantının koptuğu ve basit, bağımsız iki ayrı ağ yapısının oluştuğu gözlemlenmektedir (Şekil 262). Burada da Mersin biraz daha gelişmiş bir ilişki yapısına sahiptir. Mersin'de MTSO, İl Milli Eğitim Müdürlüğü ve Türk Kadınlar Birliği Derneği'nin bu ağ yapısı içinde öne çıktığı, Adana'da Valilik/ İl Özel İdaresi ve Sanayi Odası'nın öne çıktığı görülmektedir.

Şekil 262: "Ortak kültürel etkinlik" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar

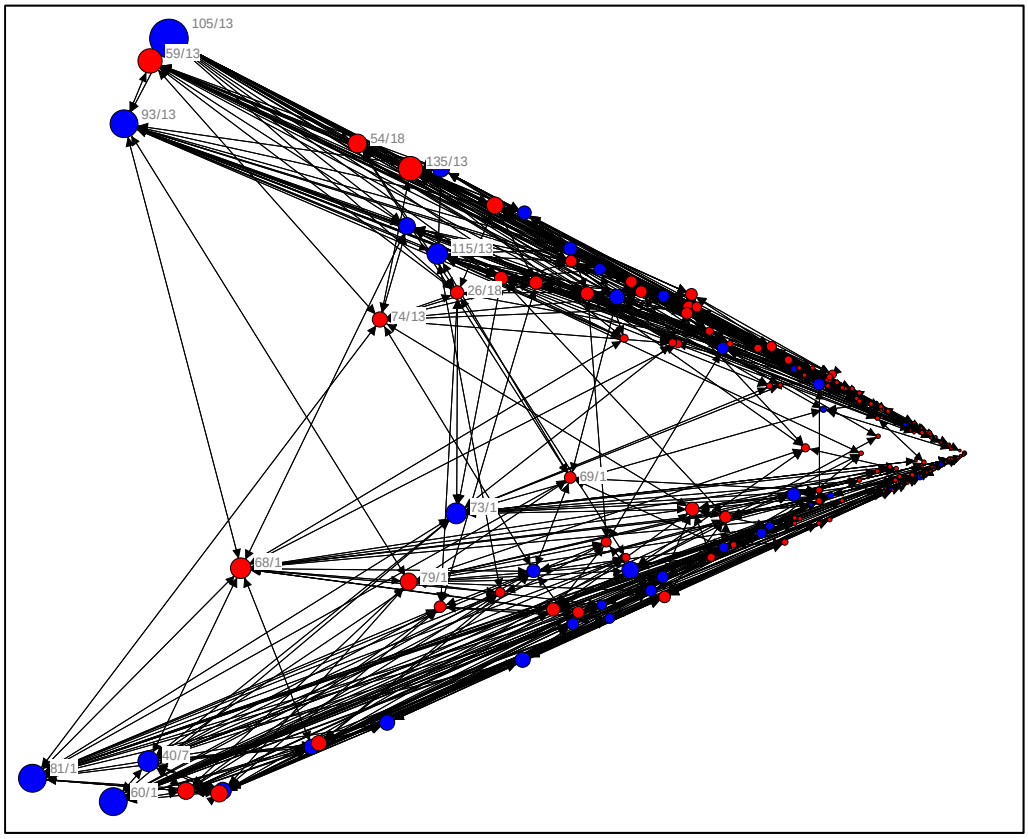

6.4.5 Ortak Proje ve Ortak Yatırım

"Ortak proje ve yatırım" ilişkileri bölgenin ekonomik ve sosyal alanda performansını yukarı çekecek ve bölgenin kendi sorunlarına çözüm üretmesinde rol oynayacak önemli bir ilişki türüdür.

Bu ilişki türünde yoğunluğun nispeten fazla olduğu göze çarpmaktadır (Şekil 263). Yine iki odaklı gelişen bu ilişki türünde Mersin'de Valilik/ İl Özel İdaresi, MTSO ve Mersin Sanayici ve İşadamları Derneği üst sıralarda yer alırken; Adana'da Valilik/ İl Özel İdaresi, Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği üst sıralardadır. Her iki ildeki kurumlarla "ortak proje ve yatırım" ilişkileri kuran kurumların ise yine bölgesel teşkilatı bulunan teknik kamu kurumları ve Adana Ticaret Odası olduğu görülmektedir.

Şekil 263: "Ortak proje ve yatırım" ilişkilerinin temel bileşenler gösterimi

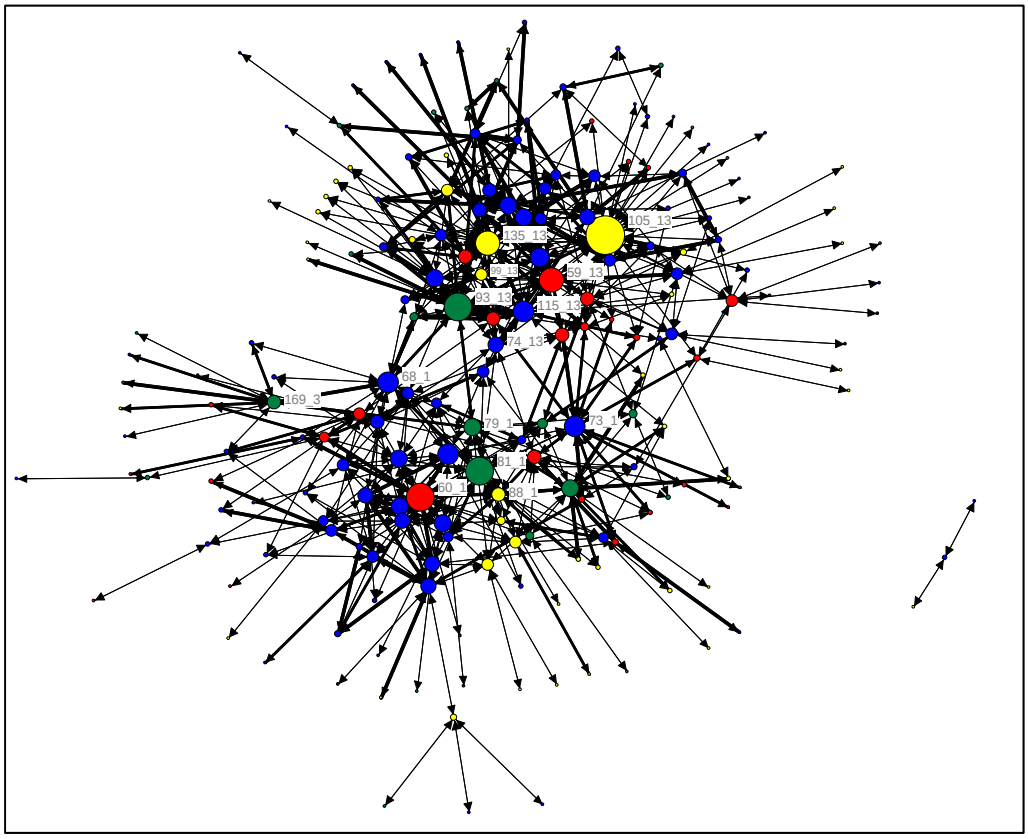

Kurum türlerine göre ilişkilerde bu ilişki türünde bölgede odalar-borsalar ile STK'ların diğer ilişkilere gör daha yoğun olarak ilişki ağının içerisinde yer aldığı görülmektedir (Şekil 264, Şekil 252).

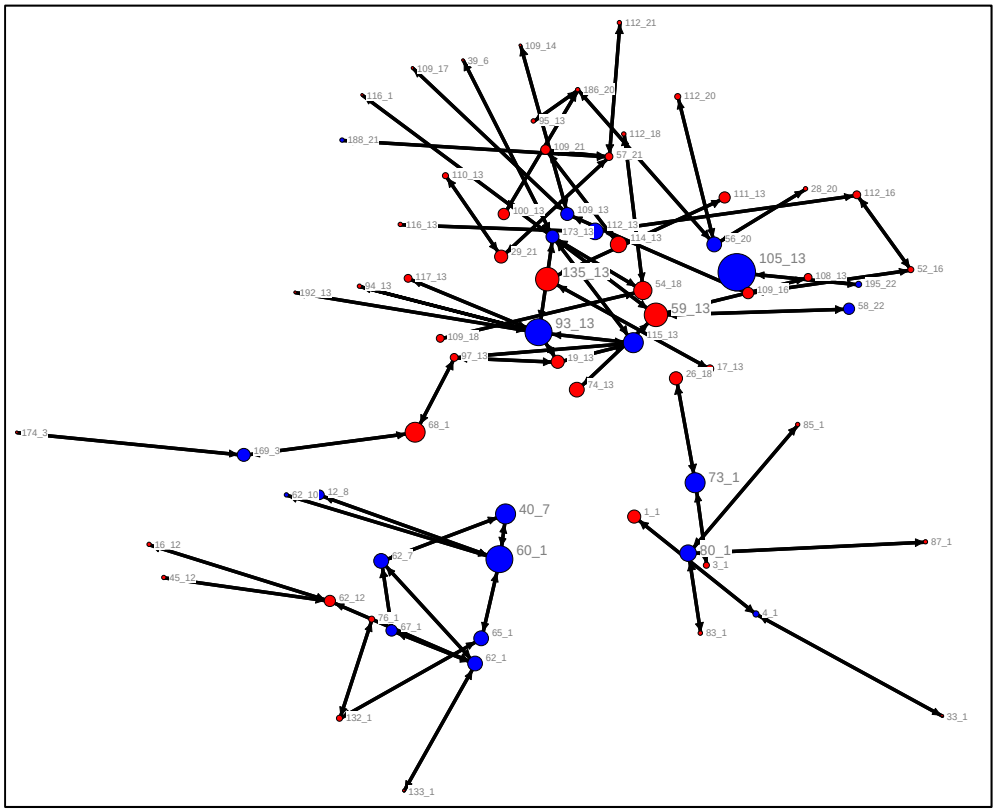
En yoğun ilişkide bulunan kurumlar incelendiğinde, temel bileşenler gösteriminde üst sıralarda yer alan kurumların kendi ilişki ağlarının merkezinde yer aldığı, birbirinden bağımsız ağ yapıları görülmektedir. Adana'da iki ayrı ağ olarak oluşan bu yapı, Mersin'de daha iç içe tek bir yapı olarak birbirinden bağımsız durumdadır (Şekil 265).

Bölgedeki ilişki yapısı genel olarak idari sınırlar çerçevesinde kurgulanmış olup, resmi tanımların dışında kurulmuş bölgesel ilişkilerin sayısı hayli azdır. Ayrıca, belli başlı bazı kurumsal ilişkilerde kamu, yerel idare ile diğer kurum türleri arasındaki ilişki yeterli düzeyde değildir. İlişkinin yoğunluğu açısından ise genel ilişki ağını oluşturan ilişkilerin zayıf olduğu, kuvvetli ilişkilere odaklanıldığında ağ yapısının çok sadeleştiği gözlemlenmektedir. Bu durum, halihazırdaki ilişki yapısının güçlendirilmesi gerekliliğini işaret etmektedir.

Şekil 264: Kurum türlerine göre "ortak proje ve yatırım" ilişkileri

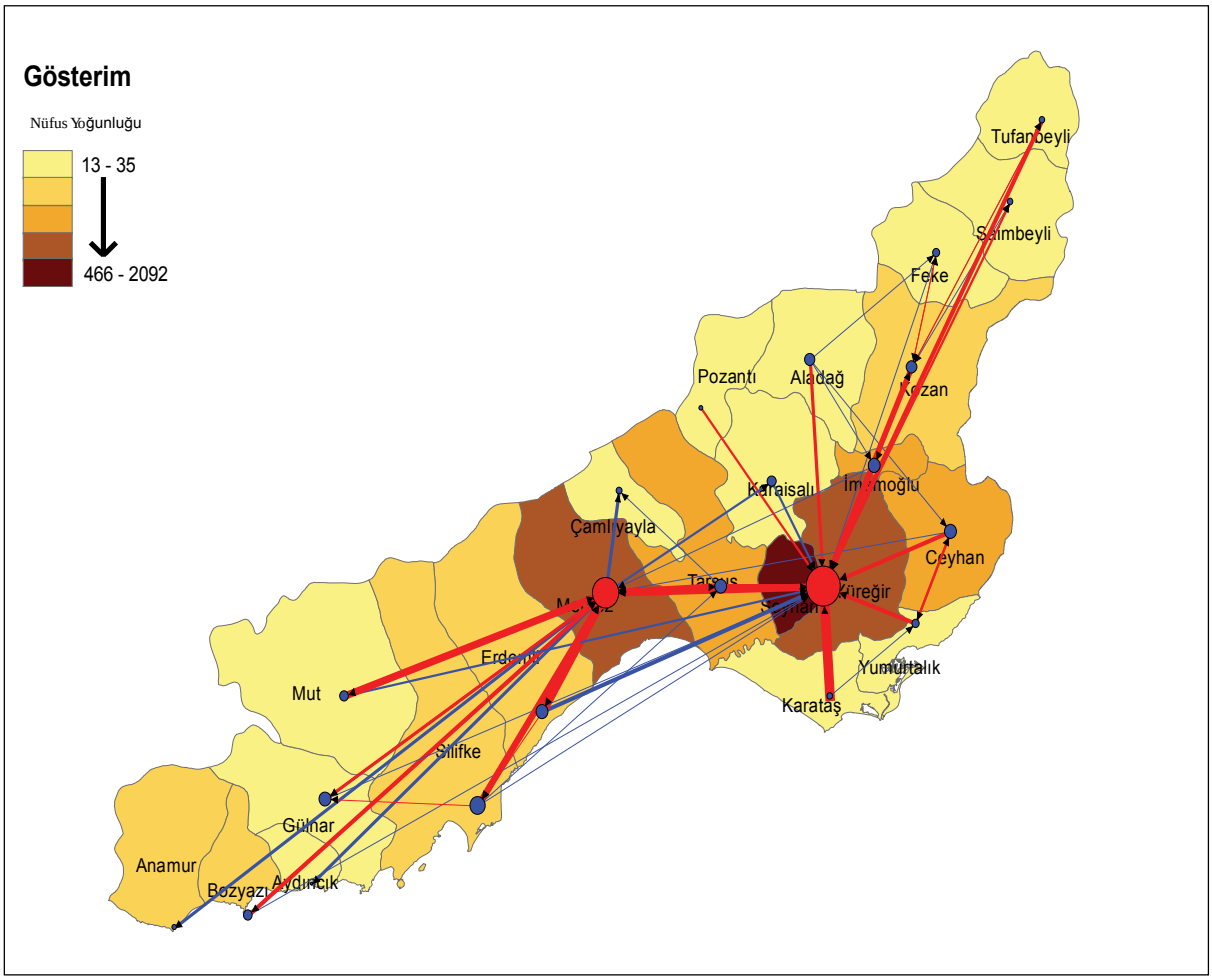
Şekil 265: "Ortak proje ve yatırım" ilişkilerinin en yoğun olduğu kurumlar

6.4.6 İlişkilerin İlçeler Arası Dağılımı

Kurumlardan ve ilişki türlerinden bağımsız olarak bölgedeki ilişki ağının coğrafi dağılımı ilçeler bazında incelendiğinde, ilişkilerin genelde merkezde yer alan kurumlar üzerinde yoğunlaştığı, az sayıda dış ilçenin kendi arasında ilişki ağları kurabildiği görülmektedir (Şekil 266). Bu ilişki ağları zayıf ya da yetersiz de olsa bölgedeki kurumlar arası ilişkinin sadece merkeze yönelimli olmasının yaratacağı sıkıntıları aşmada bir ipucu olması sebebiyle önemlidir. Batıdan doğuya doğru bakıldığında Silifke'nin zayıf da olsa Erdemli ve Gülnar'la bir ilişki içinde olduğu, Çamlıyayla'nın Tarsus'la, Yumurtalık'ın Karataş ve Ceyhan'la ve Aladağ, İmamoğlu, Kozan, Feke, Saimbeyli ve Tufanbeyli'nin daha çok Kozan merkezli olmak üzere birbirleriye ilişki içinde olduğu gözlemlenmektedir.

Şekil 266: İlçeler arası ilişkilerin dağılımı

6.5 Değerlendirme

TR62 Çukurova Bölgesi, ekonomik, coğrafi ve kültürel açıdan yakın çevresinde bir çekim merkezi olma özelliğinin yanı sıra, gerek kamu, gerekse özel sektördeki kurumsal örgütlenmelerin de bölgedeki merkezi olma özelliğini öne çıkarmaktadır. Türkiye içerisinde bölgesel örgütlenmeleri olan pek çok kamu kurumunun bölge müdürlükleri Çukurova Bölgesi'nde yer almaktadır. Ayrıca, özel sektör de TR62 Çukurova Bölgesi'ndeki metropolleri, yakın civardaki illerin bölge müdürlüğü olarak değerlendirmektedir.

Bölge, geçmişten gelen ticaret ve üretim kültürünün etkisiyle özellikle girişimci örgütlenmeleri olarak sayılabilecek olan ticaret ve sanayi odalarının yapısı da bölge için önemli bir avantajdır. Bu odalar, bölgedeki pek çok ilişkinin kurulmasında etkin rol oynamaktadırlar. Aynı dinamiklerin etkisiyle bölgedeki SİAD (sanayici ve iş adamları dernekleri) de oldukça etkindir. Bölgedeki STK'lar da pek çok sosyal alanda faaliyet göstermektedirler ve bölgedeki sorunların çözümlenmesinde önemli bir konuma sahiptirler.

Bölgede kalkınma odaklı kuruluşlar ele alındığında ise, özellikle Çukurova Kalkınma Ajansı'nın pek çok dağınık alanda faaliyet gösteren kurumların ortasında, bu faaliyetleri organize edecek bir konumda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca bölgesel gelişmeye dolaylı şekilde yön veren bazı başlıca kuruluşlar arasında Hazine Müsteşarlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, KOSGEB, Türkiye Kalkınma Bankası, TOBB, ticaret ve sanayi odaları, üniversiteler ve İller Bankası Genel Müdürlüğü sayılabilir.

Kurumlar arası ilişkiler, bölgesel kalkınmada genelde göz ardı edilmekle beraber, literatürde yerel ekonomik kalkınmanın ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Gelişmiş ülkeler, özellikle de ekonomik krizin etkilerini bertaraf etmek amacıyla bu konuya büyük önem vermektedirler. Bu çerçevede bölge içi ilişki yapısının çözümlenmesi ve buna göre geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bölge içi ilişki yapısı itibarıyla, daha formal ama az nitelikli olan kurumsal ilişkiler daha yoğun ve çok yönlüdür. Daha nitelikli ilişki türlerinde ilişki kuran kurum sayısı azalmaktadır.

Mersin'in kurumlar arası ilişkiler konusunda bulunduğu görece olumlu konumda, bu konuda tasarlanmış süreçlerin faydası olduğu düşünülmektedir. Özellikle, RIS (Bölgesel

İnovasyon Stratejisi) projesinin olumlu yönde katkısı olduğu söylenebilir. Bu çerçevede, bölgesel olarak uygulanabilecek benzeri bir proje, hem Adana ile Mersin'deki kurumları ağlara daha yoğun dahil etmek, hem de bölge kimliği oluşturmak açısından önemlidir.

İlişkilerin odağında olan kurumlar öncelikle bölge müdürlüğü niteliğindeki kurumlar olduğu görülmektedir ancak bu kurumların rolleri teknik konularla sınırlı olduğundan, daha az nitelikli ilişkilerde daha öne çıktıkları görülmektedir. Bu kurumların halihazırda kurdukları ilişkiler de göz önüne alınarak, illerin kendi içlerinde merkezde yer alan valilikler, ticaret odaları, vb. kurumlarla işbirliği halinde uygulanabilecek bölgesel projelerde etkin olarak yer almaları projelerin daha etkin olmasını sağlayacaktır.

Bölgede Çukurova Kalkınma Ajansı henüz ilişki ağlarının içerisindeki yerini tam olarak sağlayamamış olmasına rağmen, bölgesel ilişkileri olan başlıca kurumlar arasındadır. "Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun"la tanımlanmış görevleri arasında "bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirme"nin de bulunduğu göz önüne alınırsa, plan döneminde bu tür faaliyetler de bölgesel kalkınma için önem kazanacaktır.

KAYNAKÇA

Adana Çevre Düzeni Planı, 2007.

Adana Çevre Durum Raporu, 2008.

Adana Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü verileri.

Adana Sanayi Odası 2009 verileri.

Adana Ticaret Odası 2009 verileri.

Adana Valiliği 2009 verileri.

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi 2008 verileri.

Afşar, B., Tekstil Sektör Raporu, KTO, Etüd Araştırması.

AKİB (Akdeniz İhracatçılar Birliği), 2009 Hazır Giyim Sektör Analizi.

Amerikan Liman Yetkilileri Birliği (AAPA) verileri, 2007.

Arslan, K., (2005), "Bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesinde etkin bir araç: bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma ajansları", İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4 Sayı:7 Bahar 2005/1, 275-294.

Atik, S., (1995), "Çukurova Bölgesi Planlama Deneyimleri", Planlama Dergisi, 95/3-4, 54-58.

Avrupa Kimya Sanayii Konseyi (CEFIC), 2007 yılı verileri.

Beşli, S., "Lojistik", DTM İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, Aralık 2004, s.61-65.

Birleşmiş Milletler, İstatistik Birimi, 2004 istatistikleri.

Botaş Genel Müdürlüğü verileri.

Çavuşoğlu T., (1992), "GAP Konusunda Bir Bölgesel Kalkınma Ajansı Kurulması", 3. İzmir İktisat Kongresi, 4-7 Haziran 1992, Ankara, DPT Yayını, 76-84.

Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Çevre Atlası, 2004.

Çukurova Bölge Planı, 1970.

Çukurova Metropoliten Bölgesi Kentsel Gelişme Projesi, 1987.

Denizcilik Müsteşarlığı 2008 verileri.

Çukurova Ön Bölgesel Gelişme Planı: 2007-2008.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi 2009 verileri.

Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü verileri.

Dış Ticaret Müsteşarlığı, "İllerin fasıllar bazında ihracat ve ithalat verileri", 2002-2007.

Dış Ticaret Müsteşarlığı 2009 verileri.

Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü istatistikleri.

DPT, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005.

DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2007-2013.

DPT, Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Raporları.

DPT, İlçelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2004.

DPT, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, 2003, Yayın No: DPT 2671.

DPT, "Textile: Sector Profiles of Turkish Industry", 2004.

DPT 1999-2008 verileri.

Dünya Denizcilik Yıllığı, 2006.

Dünya Ticaret Örgütü, 1980-2007 verileri.

Dünya Ticaret Örgütü, Uluslararası Ticaret İstatistikleri, 2008.

Dünya Turizm Örgütü, "2020 Yılı Vizyonu".

EDAM (Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi), Türkiye için bir Rekabet Endeksi Araştırması, 2009.

Elektrik İşleri Etüd İdaresi 2008 verileri.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 2004 verileri.

Eraslan, İ., Bakan, İ. ve Helvacıoğlu Kuyucu, A.D., Türk Tekstil ve Hazır Giyim Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi.

GAP Bölgesel Kalkınma Planı, 2002.

Genel Nüfus Sayımları (1927-2000).

Hazine Müsteşarlığı 2004-2009 verileri.

http://comtrade.un.org/db

http://re.jrc.ec.europa.eu/pvgis/

http://web.deu.edu.tr/erdin/pubs/doc25.htm

http://www.capital.com.tr/haber.aspx?HBR_KOD=4155

http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detay&dil=TR&yayinid=1131&icerikid=1237&from=home

http://www.havaizleme.gov.tr

http://www.kobi-efor.com.tr/haber_detay.asp?id=1971

http://www.kobifinans.com.tr/tr/sektor/011408/16480

http://www.netbul.com/superstar/ozeldosyalar/ekonomi/ekosozluk/l.asp

http://www.portofrotterdam.com

http://www.roder.org.tr/XLS/tasima_modlari.xls

http://www.tayseb.com

http://www.worldbank.org/lp

İçişleri Bakanlığı, İç Göç Haritası, 2006.

İhracatçı Birlikleri verileri, 2008.

İskenderun Körfezi Kıyı Alanları Bütünsel Planlama ve Yönetim Projesi, 2009.

İTKİB, "Tekstil Sektörü 2008 Ocak-Haziran İhracat Performans Değerlendirmesi".

İstanbul Ticaret Odası, 2008 Tekstil: Sektörel Bülten.

Kara Ulaştırması Genel Müdürlüğü 2007 verileri.

Karayolları Genel Müdürlüğü 2009 verileri.

Keskin, G., "AB'de Tarımsal İşletmelerin Sınıflandırılması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği", TEAE Bakış, Haziran 2003.

Kumbur, H., Özer, Z., Özsoy, H.D. ve Avcı, E.D., "Türkiye'de Geleneksel ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Potansiyeli ve Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması".

Kültür ve Turizm Bakanlığı, "2023 Turizm Stratejisi", 2006.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009 verileri.

Mersin Çevre Durum Raporu, 2004.

Mersin Çevre Durum Raporu, 2008.

Mersin – Karaman Çevre Düzeni Planı, 2009.

Mersin Lojistik Strateji Planı, 2009.

Mersin Sanayi ve Ticaret Odası 2009 verileri.

Mersin Valiliği 2009 verileri.

MESBAŞ 2007-2009 verileri.

MTA Genel Müdürlüğü istatistikleri.

Oluklu Mukavva Üreticileri Derneği, 2004 verileri.

Oslo Kılavuzu, 2005.

ÖSYM 2009 verileri.

Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı verileri.

RIS-Mersin Projesi, 2006.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2001 verileri.

Şahin, A., "Mersin'de faaliyet gösteren küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin yenilik faaliyetlerinin ölçülmesi", Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10 (2) 2009, 259-271.

Tarsus Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, "Çukurova'da Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünlerinin 2007 Yılı Üretim ve Girdi Maliyetleri".

TCDD 2008 verileri.

TEDAŞ 2008 verileri.

TMMOB Adana Şubesi Başkanlığı, "Enerji Komisyonu Raporu", 2006.

TOBB Ulusal Sanayi Veritabanı, 2009.

TÜİK Bölgesel Göstergeler, 2008.

TÜİK Genel Tarım Sayımı, 2001.

TÜİK İstatistik Yıllığı, 2005.

TÜİK 1991-2009 verileri.

Türkiye Bankalar Birliği 2008 verileri.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., "Türkiye İmalat Sanayinin Yapısal Analizi ve Sektörel Performans Değerlendirmesi", 2007.

Türk Patent Enstitüsü 2008 verileri.

URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu), İller Arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması, 2009.

Uzunoğlu, H. ve Ünal, İ., Türk Hazır Giyim Tekstil Sektörünün 2008 Yılı Rekabet Durumu (İTO yayını).

Wind Power Monthly –Ocak 2009.

Yeşilırmak Havza Gelişim Projesi (YHGP), 2007.

Yıldıztekin, A., "Kalkınmada Rekabet Avantajına Sahip Sektörler: Lojistik", 7. Ekonomi Politikaları Zirvesi, 2008.

EKLER

Ek-1: Yeni Yatırım Teşvik Sistemi

a. Genel Teşvik Sisteminden Yararlanacak Yatırımlar

İlgili kararda belirtilen teşvik edilmeyecek yatırımlar ile aranan şartları sağlayamayan yatırımlar hariç olmak üzere, 1. ve 2. bölgelerde yapılacak yatırımlarda 1 milyon TL, 3. ve 4. bölgelerde yapılacak yatırımlarda ise 500 bin TL'lik asgari sabit yatırım tutarının üzerindeki yatırımlar, bölge ayırımı yapılmaksızın **gümrük vergisi muafiyeti** ile **katma değer vergisi (KDV) istisnasından** faydalanabilirler.

b. Bölgesel Desteklerden Yararlanacak Yatırımlar

Yeni teşvik sistemi kapsamında her Düzey 2 bölgesinde desteklenecek olan sektörler ayrı ayrı tanımlanmıştır. TR62 Düzey 2 Bölgesi'nde desteklenecek olan sektörler aşağıdaki gibidir:

- Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil
- Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı
- Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
- Döşemelik parke, kaplama, kontrplak, yonga levha, sunta, mdf vb. plakaların imalatı
- Düz cam, düz camın şekillendirilmesi ve işlenmesi (çok katlı yalıtım camları hariç) çukur cam ve cam elyafı imalatı
- Eğitim hizmetleri (yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)
- Elektrikli makine ve cihazların imalatı
- Entegre hayvancılık yatırımları (entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil)
- Gıda ürünleri ve içecek imalatı (pirinç, bulgur, hazır yem, balık unu, balık yağı, balık yemi, ekmek, kek, gofret, rakı, bira, kuruyemiş, turşu, linter pamuğu, çay, fındık, hazır çorba, et suları üretimi ile tahıl ve baklagil tasnif ve ambalajlanması hariç)
- Hastane yatırımı, huzur evi
- Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
- Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı
- Lisanslı depoculuk

- Madencilik ve taşocakçılığı yatırımları (1. grup madenler, mıcır, rödovanslı madencilik hariç)
- Makine ve teçhizat imalatı
- Mobilya imalatı (sadece metal ve plastikten imal edilenler hariç)
- Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi
- Oteller
- Öğrenci yurtları
- Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
- Seracılık
- Soğuk hava deposu hizmetleri
- Su ürünleri yetiştiriciliği
- Tehlikeli atık geri kazanım ve bertaraf tesisleri
- Tekstil ürünleri imalatı
    - Kütlü pamuk işleme yatırımları ile sentetik elyaf ve sentetik iplik üretimine yönelik komple yeni, tevsi, entegrasyon cinsindeki yatırımlar hariç
    - İplik ve dokuma (yün ipliği, akıllı ve çok fonksiyonlu teknik tekstil, halı, tafting, dokunmamış-örülmemiş kumaş, çuval hariç) konularında sadece modernizasyon cinsindeki yatırımlar dahil

Bu sektörlerde gümrük vergisi muafiyeti ile katma değer vergisi (KDV) istisnasına ek olarak uygulanabilecek olan teşvik araçlarına ilişkin detaylar aşağıda verilmektedir (Tablo 124 ve Tablo 125). Bu araçların niteliği, yatırımların 31/12/2010 tarihinden önce veya sonra başlamasına göre değişmektedir.

Tablo 124: 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde bölgesel yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları

Bölgeler	İndirimli kurumlar vergisi		SSK primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanma süresi (yıl)	Faiz desteği (puan)	
	Yatırıma katkı oranı[58] (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)		TL kredisi	Döviz kredisi
1	20	50	2	-	-
2	30	60	3	-	-
3	40	80	5	3	1
4	60	90	7	5	2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

Tablo 125: 31/12/2010 tarihinden sonra yatırıma başlanması halinde bölgesel yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları

Bölgeler	İndirimli kurumlar vergisi		SSK primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanma süresi (yıl)	Faiz desteği (puan)	
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)		TL kredisi	Döviz kredisi
1	10	25	-	-	-
2	15	40	-	-	-
3	20	60	3	3	1
4	25	80	5	5	2

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

c. Büyük Ölçekli Yatırımlar

Büyük ölçekli yatırımlar, ilgili kararın ekindeki listede yer alan sektörlerde yapılacak olan ve yine bu listede belirtilmiş olan asgari sabit yatırım tutarını (en az 50 milyon TL) karşılayan yatırımlardır. Bu yatırımlar bölge farkı gözetmeksizin desteklenecektir ancak teşvik araçlarının oranları ve süreleri bölgeler arasında farklılık göstermektedir. Büyük ölçekli yatırımlar desteklenirken uygulanacak teşvik araçlarına ilişkin detaylar aşağıda belirtilmektedir (Tablo 126 ve Tablo 127).

[58] İndirilen kurumlar vergisi veya gelir vergisi tutarı yatırıma katkı tutarına ulaşıncaya kadar indirimli vergi uygulamasına devam edilir

Tablo 126: 31/12/2010 tarihine kadar yatırıma başlanması halinde büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları

Bölgeler	Büyük ölçekli yatırımlar		SSK primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanma süresi (yıl)
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	
1	30	50	2
2	40	60	3
3	50	80	5
4	70	90	7

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

Tablo 127: 31/12/2010 tarihinden sonra yatırıma başlanması halinde büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak olan teşvik araçları

Bölgeler	Büyük ölçekli yatırımlar		SSK primi işveren hissesinin Hazine tarafından karşılanma süresi (yıl)
	Yatırıma katkı oranı (%)	Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirim oranı (%)	
1	25	25	-
2	30	40	-
3	40	60	3
4	45	80	5

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

Desteklenecek olan sektörler ve asgari yatırım tutarları aşağıda sıralanmaktadır.

Tablo 128: Büyük ölçekli yatırımlarda desteklenecek sektörler

Sektör	50 milyon TL'nin üzerindeki asgari sabit yatırım tutarları (milyon TL)
Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	
Ana kimyasal maddelerin imalatı	1000
Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	300
Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	1000
Transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri yatırımları	
Motorlu kara taşıtlarının imalatı yatırımları	250
Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ve/veya vagon imalatı yatırımları	
Liman ve liman hizmetleri yatırımları	250
Elektronik sanayi yatırımları	
LCD/plazma üretimi yatırımları	1000

Modül panel üretimi yatırımları	150
Lazer televizyon, üç boyutlu televizyon ve OLED televizyonlar ve benzeri televizyon üretimi yatırımları	
Diğer elektronik sektörü yatırımları	
Tıbbi alet, hassas ve optik aletler imalatı yatırımları	
İlaç üretimi yatırımları	100
Hava ve uzay taşıtları imalatı yatırımları	
Makine imalat yatırımları	
Madencilik yatırımları	
Maden Kanunu'nda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerle ilgili nihai metal üretimine yönelik izabe (cevher işleme) tesisleri ile bu tesislere entegre maden üretimine yönelik (istihraç+işleme) yatırımlar (AKÇT kapsamı ürünler hariç).	

Kaynak: T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı (2009).

d. Ar-Ge ve Çevre Yatırımları

Bu yatırımlar, gümrük vergisi muafiyeti, KDV istisnası ve faiz desteğinden yararlanabilir. Faiz desteği bölge ayrımı yapılmaksızın Türk Lirası cinsi kredilerde 5 puan, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde 2 puandır ve proje başına azami 300 bin TL'dir.

Yeni yatırım teşvik sistemi dahilinde ayrıca;

- Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel desteklerden yararlanacak yatırımlar, **yatırım yeri tahsisi** desteğinden faydalanabilirler. Bu desteğin uygulanması, 27338 sayılı ve 3 Eylül 2009 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan "Kamu Taşınmazlarının Yatırımlara Tahsisine İlişkin Usul ve Esaslar" başlıklı yönetmelikle düzenlenmiştir. Bu kapsamda yer alan yerler, mülkiyeti Hazine'ye, özel bütçeli idarelere, il özel idarelerine veya belediyelere ait taşınmazlar ile devletin hüküm ve tasarrufu altındaki yerlerdir.
- Çukurova'nın da içinde bulunduğu 1. ve 2. bölgelerde bulunan tekstil, hazır giyim ve konfeksiyon, deri ve deri mamulleri sektörlerinde faaliyette bulunan işletmeler, **taşınma desteği**nden faydalanabilirler. Destekten faydalanmanın şartları, 31/12/2010 tarihine kadar 4. bölgedeki illere tamamen taşınmaları ve asgari 50 kişilik istihdam sağlamalarıdır. Bu desteğin kapsamına giren teşvik araçları ise kurumlar veya gelir vergisi indirimi ve sigorta primi işveren hissesinin karşılanmasıdır.

Yeni teşvik sisteminin ilk iki bileşeni bir arada değerlendirildiğinde Çukurova Bölgesi'nin gelişmiş bölgelere yakın bir ekonomik karaktere sahip, gelişmekte olan bir bölge

olarak ele alındığı görülmektedir. Bu sistemle Çukurova Bölgesi'nin geleneksel sektörleri olan tarımda tarım ürünlerinin işlenerek katma değerli ürünlere dönüşmesi; tekstil hazır giyim ve konfeksiyon sektöründe ise geleneksel yapıda üretim yapan firmaların bölge dışına taşınması ve bu sektörün yüksek katma değerli ve yenilikçi ürünlere yönelmesi hedeflenmektedir. Öte yandan, bölgede halihazırda katma değerli üretim yapan ve de gelişmekte olan sektörlerin genel ekonomik koşullar da göz önüne alınarak gelişmelerinin devam etmesi hedeflenmektedir.

Bölgesel teşvikler kapsamında Çukurova Bölgesi için belirtilen sektörlerin birçoğu (akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil, gıda ürünleri ve içecek imalatı, seracılık, kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, vb.) geleneksel olarak benzer özelliklere sahip olan, ancak 3. derece gelişmiş bölgeler olarak kabul edilen bölgelerde (TR63, TRC1) de desteklenecektir. Bu bölgelere yatırım yapmak teşvik araçlarıyla daha yoğun desteklendiğinden, yeni sistem Çukurova Bölgesi'ni bahsedilen sektörlerde bu bölgelere karşı dezavantajlı kılmaktadır. Aynı durum büyük ölçekli yatırımlara uygulanacak destekler için de geçerlidir.

Ek-2: Yoğunlaşma Endeksi Tekniği

Yoğunlaşma endeksi (YE) bir sektörün bir yerleşmedeki görece yoğunlaşmasını gösteren bir ölçüttür (Nagle, 2000). Formülü;

$$YE = \frac{\frac{e_i^t}{e_T^t}}{\frac{E_i^t}{E_T^t}}$$

e_i^t: Yerleşkede i sektöründe çalışan işgücü/i sektöründeki firma sayısı/istihdam/i sektörünün ihracatı, vb.

e_T^t: Yerleşkede çalışan toplam işgücü/ firma sayısı/istihdam/ihracat, vb.

E_i^t: Ülkede i sektöründe çalışan işgücü/i sektöründeki firma sayısı/istihdam/i sektörünün ihracatı, vb.

E_T^t: Ülkede çalışan toplam işgücü/ firma sayısı/istihdam/ihracat vb.

t: Zaman

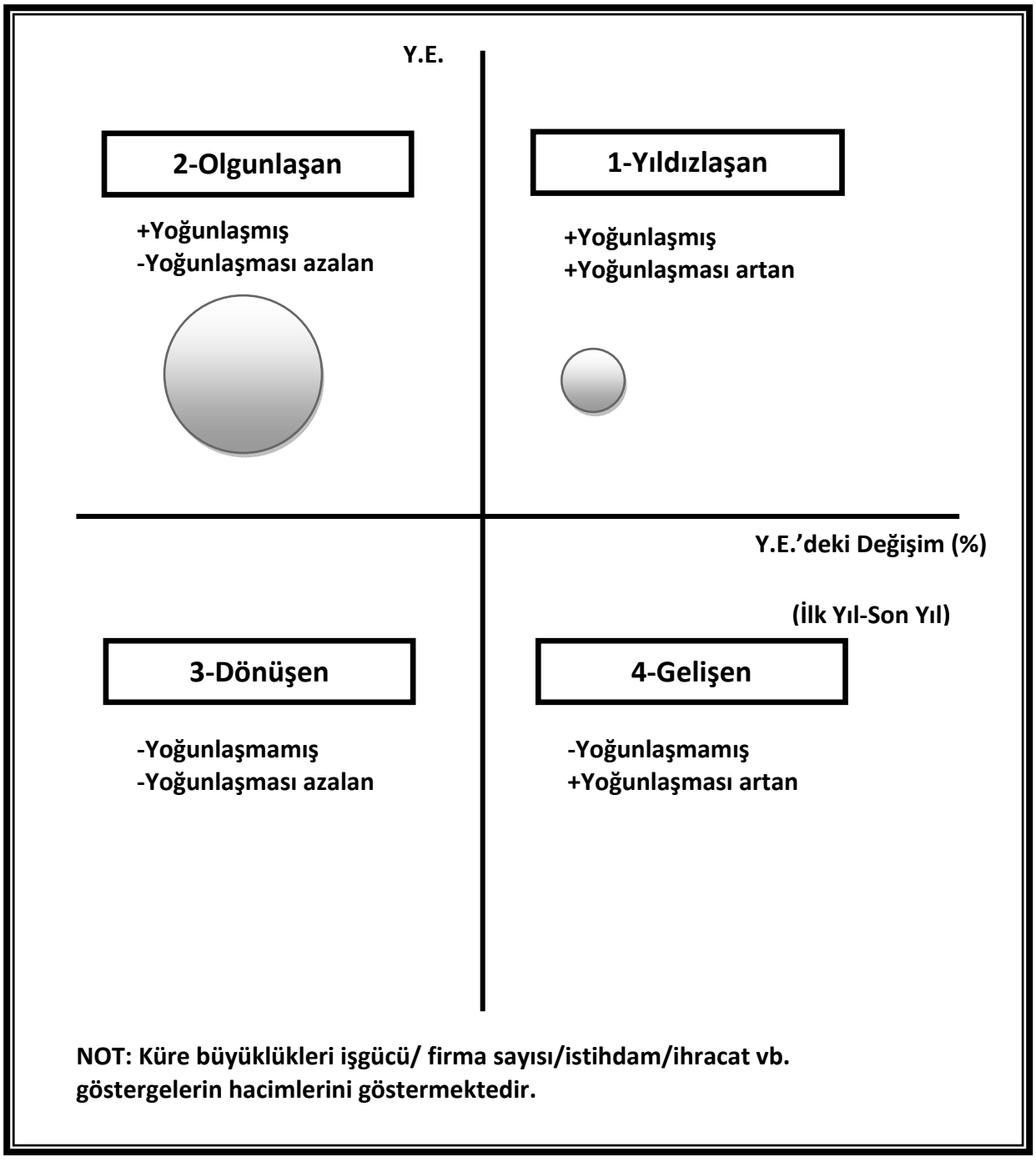
YE, teorik olarak sıfır ile sonsuz arasında değerler alır. Ancak bir sektörün bir bölgede öne çıkıp çıkmadığında karar verebilmek için o sektörün YE'sinin 1'den küçük ya da büyük olmasına dikkat edilir. Eğer 1'den büyükse yerleşkenin o sektörde ülkenin olduğundan daha uzmanlaşmış bir yerleşke olduğu, diğer bir deyişle sektörün temel bir sektör olduğu, 1'den küçükse yerleşkenin o sektörde ülkenin olduğundan daha az uzmanlaşmış ya da uzmanlaşmamış olduğu, yani sektörün yerel bir sektör olduğu tespit edilir (Çubukçu, 2008, Nolan ve Kumar, 2006).

Bu çalışma kapsamında Çukurova Bölgesi'nin ekonomik sektörlerinin karşılaştırmalı analizini yapabilmek için kullanılan yöntemlerden biri de YE yöntemidir. YE yalnızca sektörler arasında temel ve yerel sektör ayrışması yapabilmek için kullanılmamış, aynı zamanda sektörlerin yıllar içinde geçirdikleri değişimlerle ilgili de tespitlerde bulunulmuştur. Bu amaçla, farklı yıllar için veri sağlanabilen başlıklarda, öncelikle ilk yıl ve son yıl için YE değerleri hesaplanmıştır. Daha sonra YE'nin bu iki yıl arasındaki değişimi hesaplanmıştır. Son olarak aşağıdaki şekilde anahtar gösterimi verilen grafikler üretilmiştir. Burada, dikey eksen son yılın YE değerini, yatay eksen YE'deki yıllar içindeki değişimi ve küre büyüklükleri son yılda sektörlerin sahip olduğu firma sayısı/istihdam/ ihracatı, vb gibi değerlerin hacimlerini göstermektedir. Oluşturulan grafikte:

1. **Bölge - Yıldızlaşan Sektörler:** Halihazırda yoğunlaşmış ve yoğunlaşması artan,
2. **Bölge - Olgunlaşan Sektörler:** Halihazırda yoğunlaşmış, ama yoğunlaşması azalan,
3. **Bölge - Dönüşen Sektörler:** Yoğunlaşmamış ve yoğunlaşması azalan,

4. **Bölge - Gelişen Sektörler:** Yoğunlaşmamış, ama yoğunlaşması artan, sektörleri ifade etmektedir (Nolan ve Kumar, 2006).

Yoğunlaşma endeksi grafiği anahtar gösterimi

Ek-3: İşaretlenmiş Ki Kare Testi

*TR : TÜRKİYE

*TR62 : ADANA&MERSİN DÜZEY-2 BÖLGESİ

*EXPECTED MATRIX = {$TR_{\text{ALT SEKTÖRLER TOPLAMI}}$*$TR62_{\text{ANA SEKTÖR TOPLAMI}}$}÷$TR_{\text{ANA SEKTÖR TOPLAMI}}$

*OBSERVED MATRIX = Gözlemlediğimiz Değer ya da Mevcut Durum

*DIFFERENCE MATRIX=OBSERVED MATRIX-EXPECTED MATRIX

*CHI SQUARE=$(O.M.-E.M.)^2 \div E.M.$

SIGNED CHI SQUARE= C.S. (|D.M.|/D.M.)

Buradan hareketle,

*SIGNED CHI SQUARE > 0 → +1 olması durumunda o sektörün bölgede yoğunlaşmış,

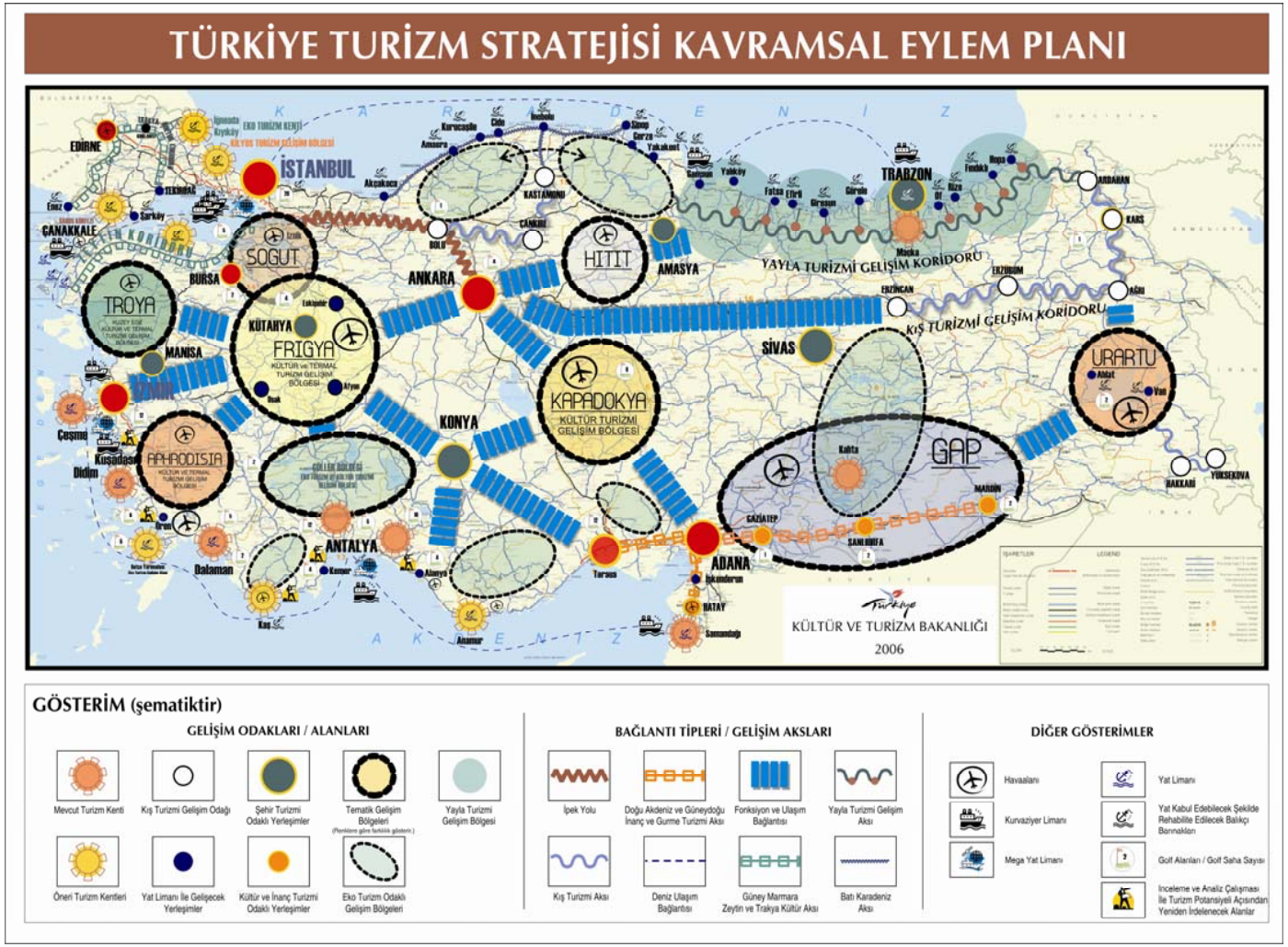
*SIGNED CHI SQUARE < 0 → -1 olması durumunda ise o sektörün bölgede yoğunlaşmamış,

Olduğu kanaâtine varılır.

Ek-4: Türkiye Turizm Stratejisi – Mevcut Durum

Ek-5: Türkiye Turizm Stratejisi Kavramsal Eylem Planı

Ek-6: Kurumsal İlişki Analizi Kurum Kodları

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
1	ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	Yerel idareler
2	SEYHAN Belediyesi	Yerel idareler
3	YÜREĞIR Belediyesi	Yerel idareler
4	ÇUKUROVA Belediyesi	Yerel idareler
5	SARIÇAM Belediyesi	Yerel idareler
6	ALADAĞ Belediyesi	Yerel idareler
7	CEYHAN BELEDİYESİ	Yerel idareler
8	FEKE BELEDİYESİ	Yerel idareler
9	IMAMOĞLU BELEDİYESİ	Yerel idareler
10	KARAISALI BELEDİYESİ	Yerel idareler
11	KARATAŞ BELEDİYESİ	Yerel idareler
12	KOZAN BELEDİYESİ	Yerel idareler
13	POZANTI BELEDİYESİ	Yerel idareler
14	SAIMBEYLI BELEDİYESİ	Yerel idareler
15	TUFANBEYLI BELEDİYESİ	Yerel idareler
16	YUMURTALIK BELEDİYESİ	Yerel idareler
17	MERSİN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ	Yerel idareler
18	AKDENİZ BELEDİYESİ	Yerel idareler
19	TOROSLAR BELEDİYESİ	Yerel idareler
20	YENİŞEHİR BELEDİYESİ	Yerel idareler
21	MEZİTLİ BELEDİYESİ	Yerel idareler
22	ANAMUR BELEDİYESİ	Yerel idareler
23	AYDINCIK BELEDİYESİ	Yerel idareler
24	BOZYAZI BELEDİYESİ	Yerel idareler
25	ÇAMLIYAYLA BELEDİYESİ	Yerel idareler
26	ERDEMLI BELEDİYESİ	Yerel idareler
27	GÜLNAR BELEDİYESİ	Yerel idareler
28	MUT BELEDİYESİ	Yerel idareler
29	SILIFKE BELEDİYESİ	Yerel idareler
30	TARSUS BELEDİYESİ	Yerel idareler
31	SEYHAN KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
32	YÜREĞIR KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
33	ÇUKUROVA KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
34	SARIÇAM KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
35	ALADAĞ KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
36	CEYHAN KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
37	FEKE KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
38	IMAMOĞLU KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
39	KARAISALI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
40	KARATAŞ KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
41	KOZAN KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
42	POZANTI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
43	SAIMBEYLI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
44	TUFANBEYLI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
45	YUMURTALIK KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
46	AKDENİZ KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
47	TOROSLAR KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
48	YENİŞEHİR KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
49	MEZİTLİ KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
50	ANAMUR KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
51	AYDINCIK KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
52	BOZYAZI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
53	ÇAMLIYAYLA KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
54	ERDEMLI KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
55	GÜLNAR KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
56	MUT KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
57	SILIFKE KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
58	TARSUS KAYMAKAMLIĞI	Kamu kurumları
59	MERSİN VALİLİĞİ / İL ÖZEL İDARESİ	Yerel idareler
60	ADANA VALİLİĞİ / İL ÖZEL İDARESİ	Yerel idareler
61	Adana Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
62	Adana İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Kamu kurumları
63	Adana Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
64	Adana İl Sağlık Müdürlüğü	Kamu kurumları
65	Adana İl/İlçe Tarım Müdürlüğü	Kamu kurumları
66	Adana İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Kamu kurumları
67	Adana Bayındırlık İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
68	İş-Kur Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
69	TÜİK Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
70	Sosyal Güvenlik Kurumu	Kamu kurumları
71	Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
72	DSİ Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
73	İller Bankası Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
74	Karayolları Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
75	Üniversiteler @Adana	Kamu kurumları
76	Tarımsal Araştırma Enstitüleri @Adana	Kamu kurumları
77	Organize Sanayi Bölgeleri @Adana	Kamu kurumları
78	Adana KOSGEB	Kamu kurumları
79	Adana Ticaret Odası	Odalar-borsalar
80	Adana Sanayi Odası	Odalar-borsalar
81	Adana Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Odalar-borsalar

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
82	Seyhan Ziraat Odası	Odalar-borsalar
83	Adana Güç Birliği Vakfı	Sivil toplum kuruluşları
84	İş Kadınları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
85	Adana Kadın Girişimciler Derneği	Sivil toplum kuruluşları
86	Adana Rotary Kulübü Derneği	Sivil toplum kuruluşları
87	Adana Üniversite - Sanayi Ortak Araştırma Merkezi Derneği	Sivil toplum kuruluşları
88	Adana Sanayici ve İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
89	Adana Genç İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
90	Çukurova Genç İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
91	Müstakil Sanayici Ve İşadamları Derneği Adana Şubesi	Sivil toplum kuruluşları
92	Akdeniz Türk Alman İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
93	Mersin Ticaret Ve Sanayi Odası	Odalar-borsalar
94	Mersin Deniz Ticaret Odası	Odalar-borsalar
95	Mersin Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
96	Mersin Ziraat Odası	Odalar-borsalar
97	Mersin Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Odalar-borsalar
98	Mersin Genç İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
99	Mersin Girişimci İş Kadınları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
100	Akdeniz İhracatçı Birlikleri	Sivil toplum kuruluşları
101	Genç Sanayici Ve Is Adamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
102	Akdeniz Sanayici Ve İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
103	Mersin Akdeniz Sanayici Ve İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
104	Mersin Genç İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
105	Mersin Sanayici Ve Is Adamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
106	Müstakil Sanayici Ve İşadamları Derneği Mersin Şubesi	Sivil toplum kuruluşları
107	Mersin Turizmci İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
108	Mersin Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
109	Mersin İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü	Kamu kurumları
110	Mersin Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
111	Mersin İl Sağlık Müdürlüğü	Kamu kurumları
112	Mersin İl/İlçe Tarım Müdürlüğü	Kamu kurumları
113	Mersin İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Kamu kurumları
114	Mersin Bayındırlık İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
115	Üniversiteler @Mersin	Kamu kurumları
116	Tarımsal Araştırma Enstitüleri @Mersin	Kamu kurumları
117	Organize Sanayi Bölgeleri @Mersin	Kamu kurumları
118	Mersin KOSGEB	Kamu kurumları
119	Anadolu Girişimci İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
120	Adana Kimse Yokmu Derneği	Sivil toplum kuruluşları
121	Adana Gençlik Spor,Doğa ve İzcilik Kulübü Derneği	Sivil toplum kuruluşları
122	Pozantılılar Derneği	Sivil toplum kuruluşları

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
123	Adana Üniversite-Sanayi Ortak Araştırma Merkezi Derneği	Sivil toplum kuruluşları
124	Eğitim Kalkınma Araştırma ve Çözüm Üretme Derneği	Sivil toplum kuruluşları
125	Doğu Akdeniz İşadamları Federasyonu	Sivil toplum kuruluşları
126	Bilim ve Sanat Gönüllüleri Derneği	Sivil toplum kuruluşları
127	Kızılay Derneği Adana Şubesi	Sivil toplum kuruluşları
128	Cumhuriyet Kadınları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
129	Adana Tabipler Odası	Odalar-borsalar
130	Sosyal Hizmetler Müdürlüğü	Kamu kurumları
131	Çukurova Eğitim,Kültür ve Sağlık Hizmetleri Derneği	Sivil toplum kuruluşları
132	Çukurova Tarımsal Araştırma Enstitüsü	Kamu kurumları
133	Türkiye Sakatlar Derneği Adana Şubesi	Sivil toplum kuruluşları
134	Akdeniz Çevre Koruma ve Kültür Derneği	Sivil toplum kuruluşları
135	Türk Kadınlar Birliği Derneği-Mersin	Sivil toplum kuruluşları
136	Mersin Yardımsevenler Derneği	Sivil toplum kuruluşları
137	KADER	Sivil toplum kuruluşları
138	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği	Sivil toplum kuruluşları
139	KAGİDER	Sivil toplum kuruluşları
140	DİYABED	Sivil toplum kuruluşları
141	Mersin Rotary Kulübü	Sivil toplum kuruluşları
142	Mersin Atatürkçü Düşünce Derneği	Sivil toplum kuruluşları
143	Mersin Kimsesiz Çocukları Koruma Derneği	Sivil toplum kuruluşları
144	Sokak Çocukları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
145	İhsaniye Mahallesi Eğitim ve Dayanışma Derneği	Sivil toplum kuruluşları
146	Ulusal Üniversiteler	Kamu kurumları
147	Uluslar arası Üniversiteler	Kamu kurumları
148	Harfilli Köyü Yardımlaşma Derneği	Sivil toplum kuruluşları
149	Boynuincelli Derneği	Sivil toplum kuruluşları
150	Erdemli Ziraat Odası	Sivil toplum kuruluşları
151	Erdemli Ticaret ve Sanayi Odası	Odalar-borsalar
152	Kadın Emek Derneği	Sivil toplum kuruluşları
153	Erdemli İlçe Tarım Müdürlüğü	Kamu kurumları
154	Adana ve Mersin Süt Üreticileri Birliği	Sivil toplum kuruluşları
155	MERTUB	Sivil toplum kuruluşları
156	ERTUB(Turunçgiller Üretici Birlikleri)	Sivil toplum kuruluşları
157	SÜBER(Sebze Üreticileri Birliği)	Sivil toplum kuruluşları
158	FÜBER(Fidan Üreticileri Derneği)	Sivil toplum kuruluşları
159	Kalkınma Kooperatifleri	Sivil toplum kuruluşları
160	Holzstein Yetiştiriciler Birliği	Sivil toplum kuruluşları
161	Küçükbaş Hayvan Yetiştiricileri Birliği	Sivil toplum kuruluşları
162	Tuzla Belediyesi	Yerel idareler
163	Bahçe Belediyesi	Yerel idareler

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
164	Feke Sosyal Yardımlaşma ve Planlama Müdürlüğü	Kamu kurumları
165	Kozan Ticaret Odası	Odalar-borsalar
166	Pozantı Gençlik ve Spor Klubü Derneği	Sivil toplum kuruluşları
167	Kozan Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
168	Adana Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
169	Ceyhan Ticaret Odası	Odalar-borsalar
170	Doğa ve Ticaret Vakıfları	Sivil toplum kuruluşları
171	Sulama Birlikleri	Sivil toplum kuruluşları
172	Turizm Birlikleri ve Dernekleri	Sivil toplum kuruluşları
173	Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü	Kamu kurumları
174	Ceyhan Ziraat Odası	Odalar-borsalar
175	Ceyhan Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
176	Esnaf Kefalet Kooperatifi	Sivil toplum kuruluşları
178	Ceyhan Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
180	Orman Bölge Müdürlüğü	Kamu kurumları
181	Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü	Kamu kurumları
182	Sosyal Yardımlaşma	Sivil toplum kuruluşları
183	Pozantı Gençlik ve Spor Klübü Derneği	Sivil toplum kuruluşları
184	İşkur Mersin İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
185	İşkur Adana İl Müdürlüğü	Kamu kurumları
186	Mut Ticaret ve Sanayi Odası	Odalar-borsalar
187	Mut Ziraat Odası	Odalar-borsalar
188	Silifke Ticaret ve Sanayi Odası	Odalar-borsalar
189	Beyaz Lale Hanımlar Eğitim, Kültür ve Dayanışma Derneği	Sivil toplum kuruluşları
190	Tarsus Ticaret Borsası	Odalar-borsalar
191	Mersin Verem Savaş Derneği	Sivil toplum kuruluşları
192	Türk Arap Ülkeleri İş Adamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
193	İçel Sanat Klübü	Sivil toplum kuruluşları
194	Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası	Odalar-borsalar
195	Tarsus Sanayici ve İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
196	Adana Arıcılar Birliği	Sivil toplum kuruluşları
197	Anadolu Girişimci İşadamları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
198	İlçe Spor Müdürlüğü	Kamu kurumları
199	Saimbeyli Ziraat Odası	Odalar-borsalar
200	Mersin Sosyal Güvenlik İl Müdürlüğü	Sivil toplum kuruluşları
201	Atatürkçü Düşünce Derneği	Sivil toplum kuruluşları
202	Anıt Lions Klübü	Sivil toplum kuruluşları
203	Çevre Koruma Derneği	Sivil toplum kuruluşları
204	İş Kadınları Derneği	Sivil toplum kuruluşları
205	Adana Adliyesi	Kamu kurumları
206	Hacı Sabancı Organize Sanayi Bölgesi İşadamları	Sivil toplum kuruluşları

KURUM KODU	KURUM ADI	KURUM TÜRÜ
	Derneği	
207	Saimbeyli Ziraat Odası	Odalar-borsalar
208	Tarsus Ticaret Borsası	Odalar-borsalar

EK-7: Kurumsal İlişki Analizi Yerleşim Kodları

YERLEŞİM KODU	YERLEŞİM ADI
1	ADANA MERKEZ
2	ALADAĞ
3	CEYHAN
4	FEKE
5	İMAMOĞLU
6	KARAİSALI
7	KARATAŞ
8	KOZAN
9	POZANTI
10	SAİMBEYLİ
11	TUFANBEYLİ
12	YUMURTALIK
13	MERSİN MERKEZ
14	ANAMUR
15	AYDINCIK
16	BOZYAZI
17	ÇAMLIYAYLA
18	ERDEMLİ
19	GÜLNAR
20	MUT
21	SİLİFKE
22	TARSUS

EK-8: Kurumsal İlişki Analizi Anket Formu

ÇUKUROVA BÖLGESİ KURUMLAR ARASI İLİŞKİLER AĞI ANKET FORMU

Kurum İsmi: ……
Anketin doldurulduğu tarih: ……
Anketi dolduran kişinin Adı-Soyadı: ……

1. Aşağıdaki tabloda belirtilen **belediyeler** arasında ilişki, ortaklık ve işbirliği kurduğunuz belediyeleri ve bu ilişkilerin yoğunlaştığı alanları lütfen işaretleyiniz.

(Bu bölüm sadece kaymakamlıklar ve belediyeler için doldurulacaktır.)

Her zaman : (3) Çok sık : (2) Ara sıra : (1)

Belediyeler	Bilgi Alışverişi ve Danışmanlık	Ortak Proje ve Ortak Yatırım	Makine ve Teknik Yardım	Finansal Yardım/Destek	Ortak Kültürel Etkinlik	Diğer (Belirtiniz) _____
ADANA BÜYÜKŞEHİR						
SEYHAN						
YÜREĞİR						
ÇUKUROVA						
SARIÇAM						
ALADAĞ						
CEYHAN						
FEKE						
İMAMOĞLU						
KARAİSALI						
KARATAŞ						
KOZAN						
POZANTI						
SAIMBEYLI						
TUFANBEYLI						
YUMURTALIK						
MERSİN BÜYÜKŞEHİR						
AKDENİZ						
TOROSLAR						
YENİŞEHİR						
MEZİTLİ						
ANAMUR						
AYDINCIK						
BOZYAZI						
ÇAMLIYAYLA						
ERDEMLI						
GÜLNAR						

MUT						
SILIFKE						
TARSUS						

2. Aşağıdaki tabloda belirtilen **kaymakamlıklar** arasında ilişki, ortaklık ve işbirliği kurduğunuz kaymakamlıkları ve bu ilişkilerin yoğunlaştığı alanları lütfen işaretleyiniz.

(Bu bölüm sadece kaymakamlıklar ve belediyeler için doldurulacaktır.)

Her zaman : (3) Çok sık : (2) Ara sıra : (1)

Kaymakamlıklar	**Bilgi Alışverişi Ve Danışmanlık**	**Ortak Proje Ve Ortak Yatırım**	**Makine Ve Teknik Yardım**	**Finansal Yardım/Destek**	**Ortak Kültürel Etkinlik**	**Diğer (Belirtiniz) _____**
SEYHAN						
YÜREĞIR						
ÇUKUROVA						
SARIÇAM						
ALADAĞ						
CEYHAN						
FEKE						
IMAMOĞLU						
KARAISALI						
KARATAŞ						
KOZAN						
POZANTI						
SAIMBEYLI						
TUFANBEYLI						
YUMURTALIK						
AKDENİZ						
TOROSLAR						
YENİŞEHİR						
MEZİTLİ						
ANAMUR						
AYDINCIK						
BOZYAZI						
ÇAMLIYAYLA						
ERDEMLI						
GÜLNAR						
MUT						
SILIFKE						
TARSUS						

3. Aşağıdaki tabloda belirtilen **kamu kurumları** arasında ilişki, ortaklık ve işbirliği kurduğunuz kurumlar ve bu ilişkilerin yoğunlaştığı alanları lütfen işaretleyiniz.

(Bu bölüm bütün kurumlar için doldurulacaktır.)

Her zaman : (3) Çok sık : (2) Ara sıra : (1)

Kamu Kurumları	Bilgi Alışverişi Ve Danışmanlık		Ortak Proje ve Ortak Yatırım		Makine ve Teknik Yardım		Finansal Destek		Ortak Kültürel Etkinlik		Diğer (Belirtiniz)	
	01	33	01	33	01	33	01	33	01	33	01	33
Valilik/İl Özel İdaresi												
Kaymakamlıklar(Belirtiniz)												
Belediyeler (Belirtiniz)												
Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü												
İl/İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü												
Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü												
İl Sağlık Müdürlüğü												
İl/İlçe Tarım Müdürlüğü												
İl Çevre ve Orman Müdürlüğü												
Bayındırlık İl Müdürlüğü												
İş-Kur Bölge Müdürlüğü												
TÜİK Bölge Müdürlüğü												
Sosyal Güvenlik Kurumu												
Ulaştırma Bölge Müdürlüğü												
DSİ Bölge Müdürlüğü												
İller Bankası Bölge Müdürlüğü												
Karayolları Bölge Müdürlüğü												
Üniversiteler												
Tarımsal Araştırma Enstitüleri												
Organize Sanayi Bölgeleri												
KOSGEB												
Diğer(Belirtiniz)												

4. Aşağıdaki tabloda belirtilen **sivil toplum kuruluşları** arasında ilişki, ortaklık ve işbirliği kurduğunuz kurumlar ve bu ilişkilerin yoğunlaştığı alanları lütfen işaretleyiniz.

Her zaman : (3) Çok sık : (2) Ara sıra : (1)

	Sivil Toplum Kuruluşları	Bilgi Alışverişi Ve Danışmanlık	Ortak Proje Ve Ortak Yatırım	Makine Ve Teknik Yardım	Finansal Destek	Ortak Kültürel Etkinlik	Diğer (belirtiniz) .....
ADANA	**Adana Ticaret Odası**						
	Adana Sanayi Odası						
	Adana Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği						
	Seyhan Ziraat Odası						
	Adana Güç Birliği Vakfı						
	İş Kadınları Derneği						
	Adana Kadın Girişimciler Derneği						
	Adana Rotary Kulübü Derneği						
	Adana Üniversite - Sanayi Ortak Araştırma Merkezi Derneği						
	Adana Sanayici ve İşadamları Derneği						
	Adana Genç İşadamları Derneği						
	Çukurova Genç İşadamları Derneği						
	Müstakil Sanayici Ve İşadamları Derneği Adana Şubesi						
	Akdeniz Türk Alman İşadamları Derneği						
	Diğer						

	Sivil Toplum Kuruluşları	Bilgi Alışverişi Ve Danışmanlık	Ortak Proje Ve Ortak Yatırım	Makine Ve Teknik Yardım	Finansal Destek	Ortak Kültürel Etkinlik	Diğer (belirtiniz) .....
MERSİN	Mersin Ticaret Ve Sanayi Odası						
	Mersin Deniz Ticaret Odası						
	Mersin Ticaret Borsası						
	Mersin Ziraat Odası						
	Mersin Esnaf Ve Sanatkarlar Odaları Birliği						
	Mersin Genç İşadamları Derneği						
	Mersin Girişimci İş Kadınları Derneği						
	Akdeniz İhracatçı Birlikleri						
	Genç Sanayici Ve Is Adamları Derneği						
	Akdeniz Sanayici Ve İşadamları Derneği						
	Mersin Akdeniz Sanayici Ve İşadamları Derneği						
	Mersin Genç İşadamları Derneği						
	Mersin Sanayici Ve Is Adamları Derneği						
	Müstakil Sanayici Ve İşadamları Derneği Mersin Şubesi						
	Mersin Turizmci İşadamları Derneği						
	Diğer						